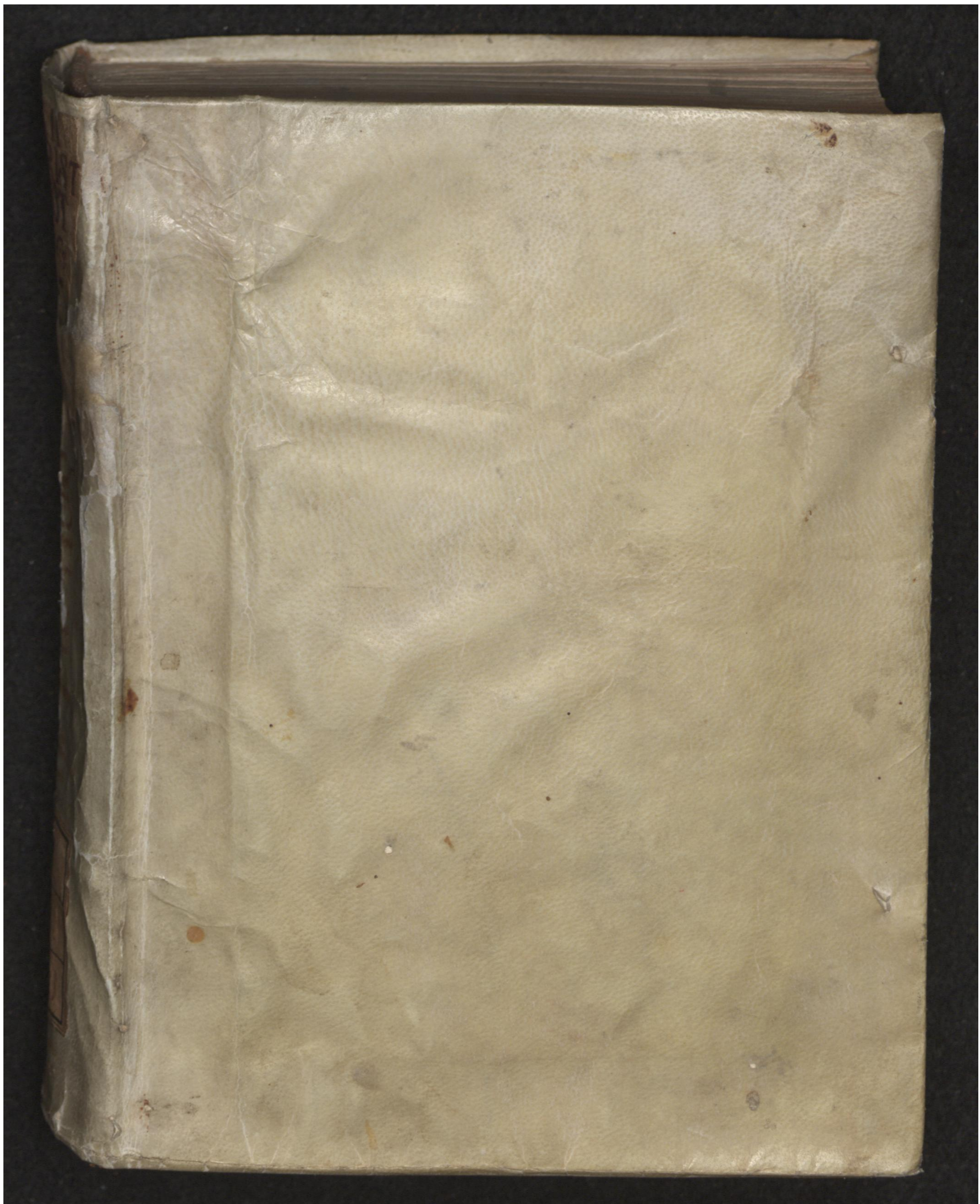
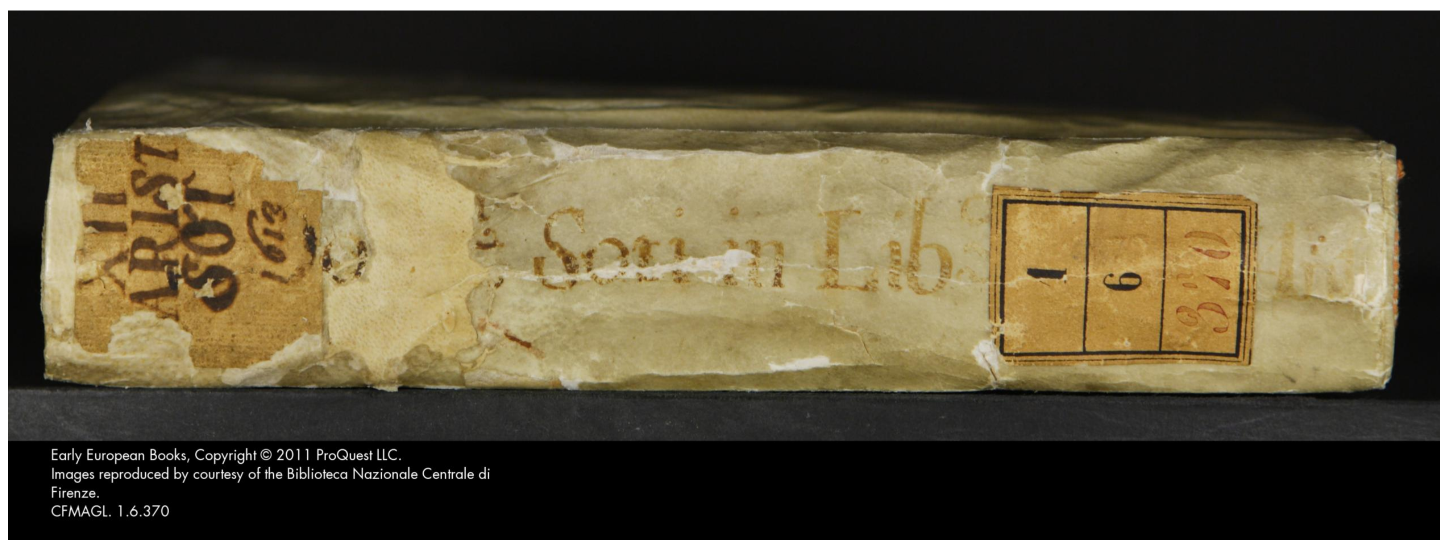
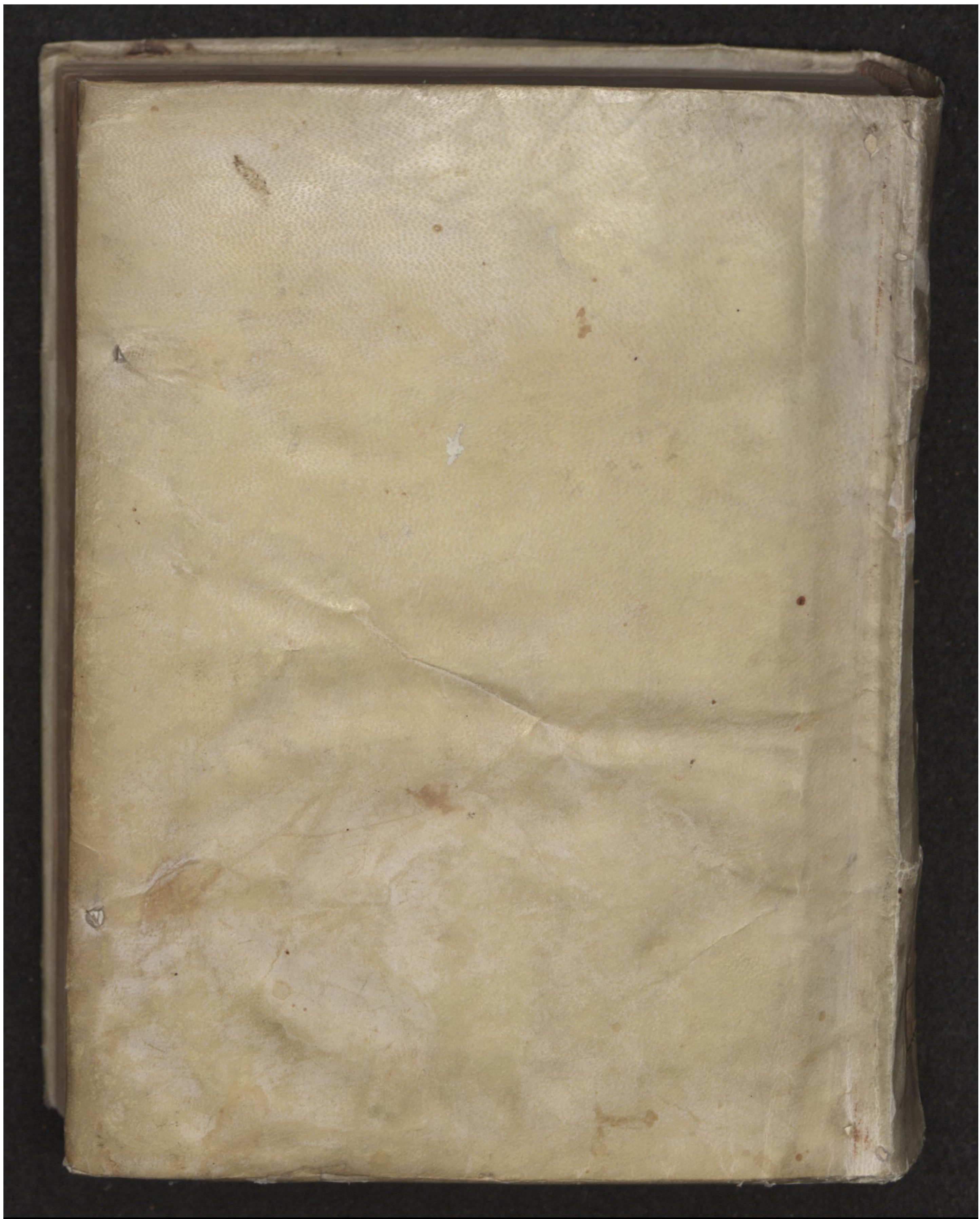
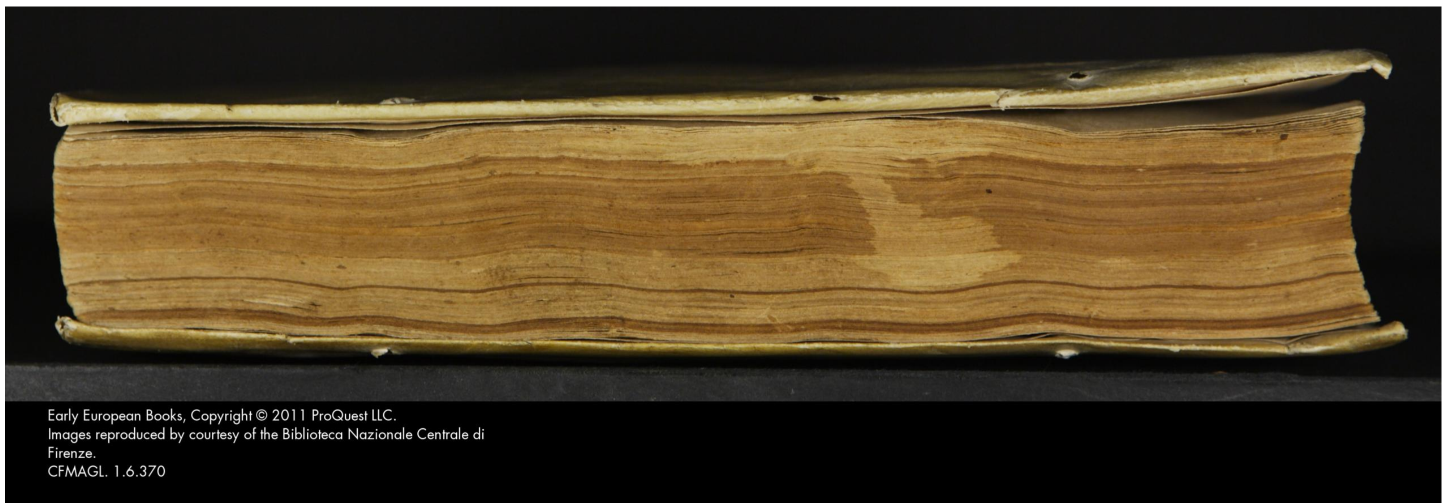

Ad usu Ignatij [illegible]

XII

in ARIST: SOT

ERVDITISSIMÆ ATQ. VTILISSIMÆ

IN OCTO LIBROS

PHYSICORVM ARISTOTELIS,

SAPIENTISSIMI MAGISTRI

PATRIS

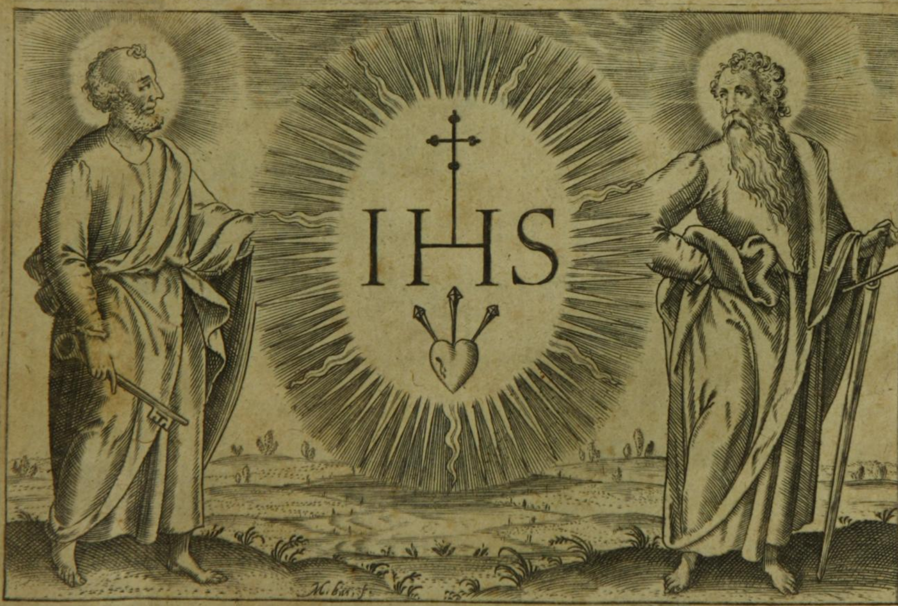
DOMINICI SOTO,

SEGOVIENSIS, ORD. PRÆD.

QVÆSTIONES.

Nunc recenter à multis mendis castigatæ ac illustratæ:

Operâ R. P. F. IACOBI DE BROVWER, *Ordinis Prædicatorum Philosophiæ Professoris.*

DVACI,

Ex typographia PETRI BORREMANS, sub signo SS. Apostolorum Petri & Pauli. AN. 1613.

Cum priuilegio X. annorum.

VENERABILI
ET REVERENDO PATRI,

P. MICHAELI

OPHOVIO,

S. THEOL. MAGISTRO, GERMANIÆ
INFERIORIS ORD. PRÆDICATORVM
PROVINCIALI MERITISSIMO;

ATQVE HONORANDIS
ET VIGILANTISSIMIS

PRIORIBVS

CÆTERISQ. PATRIBVS
EIVSDEM ORDINIS IN CAPITVLO
PROVINCIALI CONGREGATIS SILVÆ-DVCIS.

LIBERALIS *& beneuola hæc fuit in me vestra adnimaduertio RR. PP. cum gratiosè & fidenter hoc negotium, dicam priuilegium, mihi commisistis, vt opus* Reuerendi Patris fratris Dominici Soto, Segouiensis Theologi, ordinis Prædicatorum, in Salmanticensi Academia Professoris, super octo libros

Physicorum Aristotelis, *typis darem. Æquum est quandoquidem aliter rependere non valeam, vt hoc eodem absoluto & peracto negotio, opere & diligentiâ Reuerendi Patris* IACOBI DE BROVWER *Ord. Prædicatorum, Philosophiæ Professoris, vobis remittam: remitto igitur non vestram liberalitatem recusans; sed humaniter, & iustè eandem vestram protectionem emendicans: humaniter quod aliter non sum soluendo: Iustè quod sit opus magni Theologi, magni Philosophi Prædicatorum ordinis. Quis enim iustiùs quàm magni Theologi, Philosophi, ac huius Belgij Prædicatorum meritißimus Prouincialis, venerandi Priores, ac Patres Reuerendi, ordinis Prædicatorum, defensionem susciperent? Religiosum est & regium hoc amplecti munus. hoc dixerunt religiosi Patres, & studiosi reges. Ideo Alphonsi Arragoniæ regis milites meritò in direptionibus vrbium, quicunque librum offendisset, confestim certatimq; illum ad regem, quasi suo quodam iure perferebat. Alphonsus enim Alexandrum Macedonem in hoc, vt in plerisq; quodammodo imitatus, qui laudem ex sapientia potius, quàm ex armis quærere concupiuerit. Qua ex re Ioannem Eseruitanum, acerrimi iudicij virũ de Alphonso solitum dicere legimus: Alphonsum, si rex non fuisset, Philosophum, & quidem eximium fuisse. Sciebat itaque Philosophiam esse pudoris, & honestatis magistram, Principibusq; instituendis aptißimam. Fœlicia verè re-*

gna in quibus philoſophantur reges. Fœlix veſter Ordo in quo religioſi permulti præclari philoſophantur, inter quos quaſi lumina, & ſtellæ lucidæ luxerunt Albertus Magnus, Diuus Thomas de Aquino Philoſophiæ parens & alumnus, & noſter Dominicus Soto, cuius opera Philoſophica luci dedimus: in quibus præexcellentes quæſtiones Philoſophicas dirimit, quas ſuccinctè euulgarem, niſi Mineruam edocere viderer: enarrarem & enunciarem denique tanti viri laudes, niſi ingenuè faterer imbecillitatem meam, me nequaquam eas pro dignitate conſequi poſſe. Maiores aliquantò ſunt, quàm vt indocti hominis vires patiantur. Alios ſaltem præclaro & immortali ingenio viros exagitabo ad ipſius laudes promouendas, & ad eiuſdem Philoſophica documenta perlegenda excitabo; quodq; tubicinis officium eſt, haud facere erubeſcam,

Ære ciere viros, Martemq; accendere cantu:

Valete venerandi Patres, & diu vos incolumes Deus ſeruet benè & fœliciter. Duaci anno 1613.

Veſter addictiſſimus

PETRVS BORREMANS
Typographus.

LECTORI.

ACCIPE, benigne Lector, eruditas & ſuo auctore dignas, Sapientiſſimi Magiſtri Dominici à Soto, quæſtiones in octo Phyſicorum libros: atq; illas nunc demum à pluribus mendis caſtigatas offero, quibus dum frequentiùs prælo datæ ſunt, magnâ Typographorum incuriâ, exundarunt: illas ſimul aliquot in margine adnotationibus exornaui, quò faciliùs Auctoris ſententia, & difficultatis reſolutio, manifeſtior fiat, neq; eam aliquando ex prolixiori diſcurſu, vix dum elicere poſſes, anxiùs hæreas. Hoc auſus fui, quia animo dubium eſſe non potuit, vt qui plurimis nunc annis haſce eaſdem quæſtiones, læto vultu excepiſti, maiori deſiderio relegiſti, atque indefeſſo ſtudio euoluiſti: nunc etiam, aut non eodem, aut maiori adfectu recipias, & fructum præclarum conſequaris. Quare illum meum laborem boni conſule, quo tibi eædem nunc correctiores, & facie magis politâ exhibentur. Vale.

F. I. D. B.

LICENTIA P. PROVINCIALIS.

NOS Frater MICHAEL OPHOVIVS *S. Th. Magister, ac Prouincialis Germaniæ inferioris Ordinis Prædicatorum, virtute Priuilegij nobis concessi* 14. *Decembris an.* 1612. *quod possimus alicui Bibliopolæ sub iurisdictione Serenissimorum Principum Belgij committere impressionem supranominatorum Librorum, scilicet, Ethicæ, Logicæ, ac Physicæ* Reuerendi admodum Patris F. DOMINICI DE SOTO, S. Th. Magistri ac Professoris doctissimi; *intendentes oculos in te insignem, industrium, ac probatum virum* PETRVM BORREMANS, *Typographum Duacensem, tibi negotium istud committimus, quatenus supranominatorum Librorum impressionem executioni mandes seruatis tamen seruandis. In quorum fidem sigillo officij nostri muniuimus, ac manu propria subscripsimus. Actum* 23. *Decemb. anno* 1612.

F. MICHAEL OPHOVIVS qui supra.

PRIVILEGE.

SVR la requeste presentée aux Archiducqs nos souuerains Princes & Seigneurs de la part du Pere Prouincial de l'Ordre des Predicateurs, contenant que comme en ces Pays-bas il ne se trouue plus à vendre les Ethiques, Logique, & Physique du Reuerend Pere Dominico Soto, Religieux dudit Ordre, Docteur en Theologie, ayans cy deuant esté imprimées en Espagne, & à Venise, il desireroit bien les faire r'imprimer, mais comme il ne le peut faire sans la licence de leursdites Altezes, il les a bien humblement supplié de la luy accorder, & qu'à cest effect il puist choisir tel Imprimeur que bon luy semblera auec priuilege de douze ans, à commencer du iour que lesdits liures seront acheuez d'imprimer. Leurs Altezes ce que dessus consideré, inclinans fauorablement à la supplication & requeste dudit Suppliant, luy ont permis, consenty, & accordé, permettent,

tent, consentent, & accordent de grace especiale par ces presentes qu'il puist, & pourra faire imprimer par tel Imprimeur que bon luy semblera les liures intitulez comme dessus, & iceux vendre & distribuer en & par tous les Pays de pardeça, ainsi que bon luy semblera, sans pour ce aucunement mesprendre, & ce pour le temps & terme de dix ans prochainement venans, à commencer du iour que lesdits liures seront acheuez d'imprimer, pourueu & à condition que ledit Imprimeur sera tenu quant à ce soy reigler en conformité des ordonnances dressees, ou à dresser sur le faict de l'Imprimerie. Et par dessus ce aussi bailler son obligation au Secretaire ayant signé cestes que tout aussi tost que lesdits liures seront mis en lumiere, il deliurera ou fera deliurer és mains du Garde joyaulx de leursdites Altezes, ou son Ayde soubs leur Recipisse vn exemplaire de chacun desdits liures, bien relié en cuir noir, ou iaulne, où soyent imprimez les armes de leursdites Altezes. Defendans, & interdisans icelles bien expressement à tous Imprimeurs, Libraires, & autres quels qu'ils soyent d'imprimer, ou contrefaire lesdits liures, ny ailleurs imprimez, ou contrefaits, les apporter vendre, ou distribuer esdits Pays de pardeça, durant ledit temps de dix ans, sans l'adueu, ou consentement dudit Suppliant, ou Libraire, à peine de confiscation de tout ce que au contraire aura esté imprimé. Et encore de trois florins carolus d'amende pour chacun exemplaire, à appliquer la moitié au profit de leursdites Altezes, & l'autre moitié audit Suppliant. Faict à Bruxelles le xv. iour du mois de Decembre, l'an de grace seize cens & douze.

I. le Comte.

REVERENDI PATRIS, FRATRIS DOMINICI SOTO SEGOBIENSIS, THEOLOGI ORDINIS PRÆDICATORVM,

In inclyta Salmanticensi Academia Professoris,

Super octo libros Physicorum Aristotelis, Quæstiones.

PROLOGVS.

ADEST opus alterum, quod in ipsa statim fronte commentariorum super octo libros Physicorum Aristotelis polliciti sumus: nempe vt quæstionum volumen adhiberemus, quo (id quod breuitas illius modusque expositionis non sinebat) maiora dubia dissera mus. In qua quidem disputatione nihil mihi amplius authoritatis arrogari volo, quàm si eorum quæcunque dixero, aut Aristotelis testimonio, aut argumentis naturali ratione profectis, fidem fecero. Liberum tantum lectorem deprecor: sane qui in verba magistri non adeo iurauerit, vt non pluris authorum nomina æstimet, quàm pondus rationum perpendat. Eò præsertim quòd nominalium realiumque diuersa nomina in opinionibus penitus de vniuersalibus, & fere de distinctionibus metaphysicis locum habent: in reliquis vero quæ ad naturalem philosophiam attinent. non est cur hæc factionum symbola fouere contendamus. Horsum hæc dixerim, nequis scripta nos nostra scholis tantummodo S. Tho. accommodare putet. Quin potius vt in dialecticis, ita & hic cunctis in vniuersum cu-

iusque viæ studiosis consultum iri duximus. Enimuero (vt nunquam non hoc admoneamus) scire quid S. Thomæ, aut cuiusuis authoris habeat opinio, absoluta scientia non est: sed tum omnino quippiam nos scire existimandum nobis est, cùm rationibus id ex rei caussis accersitis habuerimus persuasum. Haud verò tamen vitio mihi vertendum est, si in philosophia S. Tho. (cui citra inuidiam de hac re primas deferunt) ego etiam propemodum auscultauerim. Ea modo lege, vt eius, non autoritate nuda nitamur, sed vim roburque argumentorum expendamus. Nam superstitiosam illam Pythagoricorum religionem, quibus pro rerum assertione satis erat, quod magister dixisset, abolitam iure esse voluit, maior quàm Pythagoras Augustinus Epist. 19. ad Hieron. quippe vbi hanc legem præscripserit, vt præter canonicos libros, & Ecclesiæ Catholicæ authoritatem, nemini quantalibet sanctitate, aut doctrina polleat, tantum deferamus, vt verum quicquam putemus quia ipse ita sensit, sed quatenus id, aut per canonicos authores, aut probabili ratione persuadere potuerit. Igitur vt rem tandem diuino fauore auspicemur, de ijs quæ in prologo commentariorum super libros Physicorum diximus, nempe philosophiam naturalem scientiam esse de ente mobili speculatiuam, mouetur prima quæstio.

QVÆSTIO PRIMA.

Vtrum Philosophiæ naturalis, quæ speculatiua scientia est, subiectum sit ens mobile.

1. Arg. A Parte negatiua arguitur. Et primò contra id quod titulus primùm supponit, philosophiam, s. naturalem esse scientiam. Scientia omnis, aut necessaria mortalibus est aut saltem vtilis: nam authore Aristot. in prologo metaph. omnis homo suapte natura scire desiderat: & naturalis hominis inclinatio, nisi ad bonum, esse non potest: at cognitio rerum naturalium nec necessaria, nec vtilis est: ergo non est scientia. Probatur minor, finis vltimus hominis est cognoscere Deum cognitione illa quæ nos ad visionem ipsius perducat, secundum illud Ioan. 17. hæc est vita æterna vt cognoscant te, &c. cognitio verò rerum naturalium parùm, aut nihil ad hoc conducit: quippe cum plurimos rusticos bonos esse videamus, plurimosque contrà philosophos esse prauos: quod Paulus ad Rom. 1. testatur dicens philosophos illos gentiles scientiarum naturalium plenos, Deumque naturali lumine

lumine cognoscentes, non sicut Deum glorificasse. Quinimo vt ipsorum id philosophorum testimonio comprobemus, præter Diogenem in vita Socratis, Cicero etiam lib. 1 aca. quæstio. eò (inquit) Socrates philosophiâ naturali neglectâ ad moralem se transtulit, quòd cælestia .j. cælorum, & eorum quæ sub illis continentur, natura, aut procul est à cognitione nostra, aut si maximè esset cognita, nihil tamen ad bene viuendum conferret.

Et confir. 1. argumentum quod non solùm philosophia naturalis ad bene viuendum non prosit, sed sit etiam perniciosa. Affirmantibus n. patrem & filium in diuinis, personas esse distinctas eiusdem essentiæ, Deum verum vere esse hominem, corpus Christi in hostia latère, virginem parere incorruptam manentē, mundum esse ex nihilo creatum, aliaque id genus, philosophia hæc omnia dissuasit, eò quod rerum naturis videantur contraria: cum tamen sint supra, non contra naturam. Vnde Apostolus ad Coloss. 2. Videte (inquit) ne quis vos decipiat per philosophiam & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum secundum elementa mundi, &c. vbi Hieron. contra philosophos (inquit) loquitur quorum omnis penè disputatio de elementis est. Vnde 1 Corinth. 1. illud citat Esai. 19. Perdam sapientiam sapientium & prudentiam prudentium reprobabo: adiungens, quod stultam fecit Deus sapientiam huius mundi: quia non cognouit mundus per sapientiam Deum. *Confirm. 1.*

Et 2. confirm. Philosophia & scientiæ istæ naturales dicuntur ortum habuisse eo tempore quo septem illi sapientes Athenis floruerunt: si tamen res fuisset tam necessaria, nunquàm Deus permisisset vt tot anteà seculis fuissent homines huiusmodi scientiarum ignari: ergo. *Confirm. 2.*

Secundò principaliter arguitur quod philosophia non sit scientia. Scientia non est nisi eorum quæ non possunt aliter se habere 1. post. textu. 5. vnde infert illic Aristot. text. 43. quod scientia non est sensualium obiectorum, Physica vero, vt asserit in hoc prologo Comment. est de rebus sensibilibus, & per consequens est de rebus mutabilibus, & quæ possunt aliter se habere, verbi gratia, de ortu & occasu & coniunctione astrorum, quæ non sunt semper, sed certis temporibus, & possunt deficere, vt patet in fine mundi: & de eorum defectibus, puta quòd hyeme sint frequentes pluuiæ, quòd in æstate sint ardentes soles, quòd homo nascatur bipes & similia, quæ nonnunquam deficiunt: ergo Physica non est scientia. *2. Arg.*

Et confir. ex ipsis antiquis Philosophis, nam hac ratione Heraclitus & Cratillus, quos 4. metaphysicorum text. xxij. Aristot. commemorat, negabant scientiam vllam rerum naturalium esse possibilem, quòd videlicet res sensibiles continuo motui essent subiectæ. Vnde Socrates vt lib. 1. Academicarum quæstio. refert Cicero, inde maximè præ alijs omnibus, Apollinis oraculo sapiens enunciatus est, quòd nihil se scire dixit, nisi hoc ipsum quod nihil sciebat. Atqui vt Lactantius libro 3. adnotauit, propterea Pythagoras noluit sapiens, sed sapientiæ studiosus appellari, quòd intellexerat cognitionem rerum naturalium non esse scientiam. Quod reuera veteres ipsi philosophi re ipsa testantur, qui de rebus naturalibus tam varia, tamque diuersa placita & commenta dixerunt, vt satis comprobauerint, nullum habuisse veram scientiam. *Confirm.*

Tertiò principaliter arguitur contra alterum in titulo suppositum, scilicet Physicam esse scientiam speculatiuam. Scientia practica est illa quæ nos dirigit ad operandum, vt habetur 3. de anima text. 49. & 2. metaphys. text. 3. sed talis est *3. Arg.*

 physica:

physica: ergo physica non est scientia speculatiua, sed practica. Probatur minor: primò quia physica est de obiecto operabili, est enim de his quæ in nobis fiunt, atque adeò aliqua pars eius est de natura actuum & habituum intellectualium & sensualium qui in nobis generantur, quæ in libris de anima posita est. Et præterea quia physica ostendit nobis Deum esse primam rerum causam vnde nos nostraque pendent, nosque naturâ esse mortales: quæ quidem cognitio in contemptum rerum & amorem Dei, atque adeò ad rectè operandum allicere nos potest.

Conf. arg. Et confirmatur argumentum. Medicina est pars quædam philosophiæ: tùm quia huius subiectum est corpus sanabile, quod est inferius ad corpus mobile: tùm etiam quia tractat de naturis herbarum de corporum complexione & similibus naturalibus: & ideo vbi desinit physicus, incipit medicus, de sensu & sensato capitu. 1. sed medicina censetur à doctoribus esse practica, vt docet S. Thom. opusc. 70. quæst. 5. articulo 1. super Boëtium: ergo & physica est scientia practica.

4. Arg. Quartò principaliter arguitur. Physicæ non est vnicum subiectum: ergo titulus supponit falsum. Antecedens probatur: quia aliàs sequeretur physicam esse vnam scientiam, quia vt habetur 1. post textu. 43. & 4. metaphysico. textu. ij. ex vnitate obiecti sumitur vnitas scientiæ: consequens tamen est falsum: nam Physica idem est quod scientia naturalis: sed res de quibus tractant & Metaphysica & Mathematicæ sunt res naturales: ergo physica comprehendit sub se Metaphysicam & Mathematicas, & per consequens non est distincta ab illis: vt prologo Commentariorum dictum est.

Conf. 1. Et confirmatur. Physica etiam vt distinguitur à Metaphysica & Mathematicis tractat non solum diuersas conclusiones, sed res diuersissimas, scilicet de materia, de motu, de loco, de cælo, de anima, &c. ergo constat ex pluribus habitibus: & per consequens non est vna, sed aggregatum ex pluribus habitibus.

Conf. 2. Et confirmatur 2. Physica continet in se multas opiniones, vt an elementa maneant formaliter in mixto, an sit possibile infinitum, an intensio fiat per radicationem in subiecto, &c. & tamen non potest vnicus habitus esse scientia, & opinio: ergo physica non est vna scientia.

Quinto principaliter arguitur, quòd ens mobile non sit subiectum huius scientiæ. Ens non est genus, vt in principio prædicamentorum ostendimus, quia est analogum: ergo non est simpliciter vnus conceptus: & per consequens non potest esse vnum subiectum.

Conf. Et confirmatur si ens mobile esset subiectum physicæ, sequeretur quòd physica esset aut pars metaphysicæ, aut saltem illi subalterna: nam si ens mobile accipiatur loco vnius conceptus simplicis absoluti, tunc ens mobile est inferius quidditatiue ad ens, & per consequens physica est species metaphysicæ, sicut scientia de triangulo est geometria: si autem mobile sit conditio accidentalis quæ additur enti, tunc physica est subalterna metaphysicæ, sicut perspectiua quæ tractat de linea visuali est subalterna geometriæ quæ tractat de linea: vtrumque tamen est falsum, cum sit ex æquo diuisa philosophia in metaphysicam & physicam.

Sexto tandem, & postremò arguitur. Corpus mobile congruentius ponitur subiectum physicæ quàm ens mobile: ergo ens mobile non est subiectum. Pro-

batur.

batur antecedens. Primò quia si ens mobile ponatur subiectum, sequitur physicam tractare de intelligentijs, quippe quæ sint entia mobilia localiter: consequens tamen est contra Aristot 2. Physi. text. 26. vbi ait considerationem physicam non extendi vltra formas quæ sunt actus corporum: quare intelligentiarum consideratio non est physica, nisi quatenus sunt orbium motrices qui quodam modo pertinent ad physicam.

Et 2. probatur antecedens. Motus & quies est prima passio physica: ergo subiectum talis primæ passionis est subiectum talis scientiæ: sed subiectum adæquatum motus est corpus. vt patet ex Arist. 6. physic. textu. 32. vbi probat omne mobile esse diuisibile, & per consequens corpus: ergo corpus mobile potius quam ens mobile est subiectum huius scientiæ. Quod hic Comment. insinuat, dicens res sensibiles esse materiam huius scientiæ.

Et iij. confirmatur idem antecedens: quia in tota philosophia non tractatur nisi aut de corporibus, aut de pertinentibus ad corpora: scilicet de cælis, mixtis, & de elementis, de anima inquantum est actus corporis, de motu inquantum est eius passio: de materia & forma, non certe inquantum sunt entia mobilia, sed inquantum sunt principia entis, id est, corporis mobilis.

Sed in contrarium est Arist. qui 6. meta. tex. 1. physica, inquit, est circa id genus entis in quo principium est motus & quietis: & lib. 11. ca. 3. Physica speculatio de ente est, non prout ens est, sed prout motū participat: ex quibus locis alijsque similibus colligitur ens mobile esse subiectum Physicæ.

Superuacaneum duximus tot hîc quæstiones procemiales, quot in dialectica, multiplicare: nempe an philosophia naturalis sit necessaria, an sit scientia, an sit vna, an sit speculatiua. In introitu enim illîc rationalis scientiæ necessarium fuit vniuersos hos terminos exponere, quos subinde non opus est hîc iterato repetere. At suppositis terminorum illinc expositionibus, quas quicunq; voluerit reuisere potest, ad hæc omnia quinque conclusionibus iuxta ordinem argumentorum quæ posita sunt respondebimus.

Prima conclusio. Philosophia naturalis est homini & suapte naturâ, & ad eius finem consequendum necessaria. Dupliciter namque (inter alias acceptiones) diximus illic quæstion. 1. accipi necessarium, scilicet & intrinsece ex natura rei, sicut homini necessarium est esse risibilem & ratione finis, vel simpliciter ad illum adipiscendum, sicut cibus ad vitam: vel ad commodè consequendum, sicut equus ad iter. Probatur ergo conclusio in primo sensu. Omne illud ad quod hominis natura integra & incorrupta proprie inclinat, est illi intrinsece necessarium: sed rerum naturalium cognitio est ex huiusmodi inclinatione naturali: ergo est illi necessaria. Minor constat ex illo 1. metaphy. omnis homo naturaliter scire desiderat. Vbi quantum fert mea opinio, non exprimitur qualiscunque appetitus naturalis hominis, vti sunt comedere, ambulare, & reliqua quæ sunt homini naturalia, aut tanquam media ad seruandam vitam aut tanquam officia vitæ: sed exprimitur vltimus finis hominis, vt quemadmodum vltimus finis grauium est descendere ad centrum, & leuium, est ferri sursum in quibus locis quiescunt; ita vltimus finis in quem hominem natura produxit, est, vt rerum veritates agnoscat. Quod vel vsus ipse satis testatur, cùm cognito effectu quocunque, suapte naturâ homo cupit cognoscere causam: propter admirationem enim suôpte ingenio cœperunt homines philosophari 1. metaphysi. capitulo secundo. Nec

Prima conclusio. Philosophia est necessaria.

tanto moles impetu ad centrum tendit, quanto homo ad cognitionem propendet veritatis.

Hinc naturâ magistrâ, philosophi, qui hoc nomine digni censentur, in rerum contemplatione summam fœlicitatem collocarunt, vt 10. ethic. capitulo. 7. & 8. author est Aristote. Vnde manifestè constat non esse hominibus tàm naturalem & necessarium appetitum ridendi, quàm sciendi.

Visio Dei beatitudo.

Hoc sæpè soleo argumento vti in confirmationem huius, quod hominis beatitudo in visione potius diuinæ essentiæ, quàm in amore consistat. Vltima enim hominis fœlicitas idem est quod eius vltimus finis: sed finis vltimus hominis est scire, qui tunc satiabitur cùm in Deo omnia viderit: ergo videre Deum, potiùs est essentia beatitudinis, quàm eum amare.

Quod præterea confirmatur: nam beatitudo consistit in Dei comprehensione iuxta illud Apostoli 1. ad Corinthios 9: Sic currite vt comprehendatis, sed inter potentiam cognitiuam & appetitiuam hoc interest, quòd cognitiua est apprehensiua obiecti, appetitiua verò potius trahitur & tenetur ab obiecto amato, quàm teneat ipsum: ergo in actu potius intellectus tenentis Deum consistit beatitudo, iuxta illud Augustin. libro de vita beata. Beatus est qui Deum habet. Addiderim (nec abs re) verbum hoc, ad comprobandum finem vltimum hominis esse scire.

Hoc tamen differt inter philosophos illos qui reuelatione Christi seruatoris nostri non fuerunt digni, & nos Christianos, quod illi, non cognoscentes fœlicissimam illam supernaturalem rerum cognitionem in verbo, fœlicitatem collocarunt in contemplatione naturali dignissimarum substantiarum, scilicet intelligentiarum, vel in hoc sæculo, qui aliam vitam non cognouerunt, vel qui aliam crediderunt, in sæculo venturo. Fides verò & religio nostra est, quòd vltimus finis & hominis fœlicitas in intuitiua illa contemplatione Dei, vbi omnia cognoscuntur, consistit.

Philosophia necessaria.

Sed arguis, quid ergo ad rem ad probandum philosophiam esse hominibus naturalem? Respondetur philosophiam rerum naturalium esse hominibus naturalem, non tanquam vltimum finem, sed tanquam medium ad illum consequendum: Vnde notanter ait Aristotel. quod omnis homo naturaliter scire desiderat; non hoc, aut illud, sed res vniuersas. At verò 10. Ethicor. dicit fœlicitatem vltimam consistere, non in rerum veritatis inquisitione, sed in rerum potius iam inuentarum contemplatione.

Ad duo philosophia necessaria.

Hinc facilè probatur secunda pars conclusionis, nempe quod Philosophia ad finem hominis, scilicet Dei veram cognitionem & amorem conducat. Naturale enim est hominibus, per cognitionem effectuum ad cognitionem causarum peruenire, quod Paulus ad Romano. 1. affirmat, dicens, inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspici: sed philosophia naturalis nihil aliud est quàm rerum, quæ sunt effectus Dei, cognitio: ergo illa confert ad cognoscendum Deum. Ad hos namque duos vsus mundus creatus est, & in dominium hominibus traditus. Primò vt eius ministerio vita hominis alatur & conseruetur: & præterea vt eius contemplatione, homo & in Dei notitiam perueniat, & amorem alliciatur. Per cognitionem enim motus venit Aristotel. in cognitionem vnius primæ causæ à qua hominum vita suspensa semper est: & ex intellectus operatione quæ à materiâ non pendet, cognoscitur anima esse immortalis: & ex

ex magnitudine cælorum, eorumque affluentiâ bonorum quæ in subsidium huius vitæ mortalis nobis diuina prouidentia largita est, ratiocinari possumus, quàm sint incomprehensibilia, quæ in vita illa immortali præparauit diligentibus se. Quæ profectò, plurimaque alia quæ longum esset recensere, homines qui, modò saxa non essent, in amorem & obsequium vnius Dei satis pellicerent. Et hoc est de quo Paulus Philosophos reprehendit, nempe quod cùm Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt.

Adde quod obueniunt mortalibus à philosophia naturali multa alia commoda. Nam cognitio herbarum, temporum & complexionis humanæ, medendis corporibus apprimè confert, aliarumque multarum rerum cognitiones ad alios sunt hominum vsus maxime vtiles: vt Valerius Maximus libro 8. & hîc commen. & Themist. commemorant.

Accedit ad conclusionis confirmationem quod Deus primum parentem nunquam omnium scientiarum genere ornatum creasset, si scientiæ rerum naturalium non tam essent mortalibus necessariæ.

Hinc apud Philosophos tàm multis philosophia laudibus passim effertur, vnde Cicero libro 1. Tusculan. quæstio. philosophiam ait donum esse, aut inuentum Deorum. & libro quinto. O vitæ, inquit, philosophia dux, virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum, non modò nos, sed nec omnino vita hominum sine te esse potuisset, &c. Et Seneca ad Lucillum libro secundo, epistola decima sexta. Philosophia nos tueri debet, hæc adhortabitur, vt libenter Deo pareamus, vt fortunæ contumaciter resistamus. Hæc docebit vt Deum sequatis, feras casum, &c. & libro 14. Epistola 19. Deorum, inquit, immortalium munus est quòd viuimus, philosophiæ autem quòd bene viuimus: vnde tanto plus philosophiæ quàm dijs deberemus, quanto maius beneficium est bene viuere quàm viuere, nisi & philosophia ipsa munus etiam esset Deorum. Loquitur autem Scoticorum more de philosophia, quæ studium & sapientiæ & simul virtutis est: quas adeo coniunctas esse censebant, vt nomine sapientiæ virtutem intelligerent. Atqui Aristotel. 10. Ethicorum per philosophiam, inquit, homines sese immortales faciunt, cuius delectationes & firmissimæ sunt & purissimæ: quippe cùm de rebus sint, & incorruptilibus, & à sensibili materia abstractis. *Philosophia encomium.*

Quapropter quanquam ad nullum alium finem studium philosophiæ vtile esset, at propter se tamen esset supra humana omnia exercitia expetendum. In summa, Comment. hic per hyperbolem affirmat nomen hominis æquiuocè dici de sapiente & de eo qui ad sapientiam ineptus est. Nec solum ab ethnicis testimonia petere possumus; cùm Salomon ille Rex cui Deus quicquid peteret pollicitus est, nihil aliud quàm sapientiam postularit: quâ proinde præ omnibus mortalibus diuinitus donatus est: de cuius subinde laudibus duos prouerbiorum, ac sapientiæ integros libros composuit. *Philosophia propter se expetenda.*

Verumtamen quò amplius conclusio elucidetur, respondetur ad primum principale argumentum, Cui negatur philosophiam non conducere ad rei cognitionem: nam si philosophi in lumine naturali Deum non glorificauerunt, non fuit ex defectu scientiæ: sed quia affectiones illorum excœcarunt illos & impedimento fuerunt ne Deum, sicut cognoscebant, colerent. Et hoc docet Apostolus. quâ ratione modò & sapientissimos Christianos prauos esse contingit, si prauus dignus est sapientiæ nomine. Et quod è conuersò rustici, maximè nunc *Ad 1. principale.*

inter

inter Christianos Deum & cognoscunt & colunt id certe fidei catholicæ debetur, quæ breuissimo compendio tradit nobis veram & supra naturalem cognitionem Dei, quam philosophia naturalis non attingit. Quocirca ita intelligamus conclusionem, vt quamuis singulis personis non sit necessaria philosophia, sit tamen necessaria reipublicæ: nempe vt sint aliqui scientijs naturalibus instructi, qui reliquo sint populo velut oculi.

Quomodo necessaria.

Ad 1. confir. Ad confirmationem primam respondetur, quod philosophia naturalis ad cognitionem eorum quæ Deo, inquantum creaturarum principium est, conueniunt, simpliciter est vtilis: puta ad cognoscendum quod sit vnicus Deus, cui creaturæ obsequium debent, & alia id genus: tamen ad mysteria fidei, licet multum Christianis conducat, qui fidei reuelatione illuminati sunt, tamen illis quibus fides non erat infusa, aut non erant in ea firmi impedimento fuit in primitiua Ecclesia ad recipiendam fidem, propterea quod illa quæ Christus supra cognitionem naturalem prædicauit, contra naturam esse putabant. Et inde hæreses pullularunt, atque adeò philosophi naturales hac de causa apud sanctos male audiunt.

Ad 2. cõfir. Philosophiæ ortus. Ad secundam confirmationem qua petitur scientiarum ortus. Græci hanc sibi gloriam arrogarunt, vt inuentores se scientiarum prædicarent. Vnde dialecticam dicunt ortum habuisse à Zenone, & perfectam fuisse à Platone. Philosophiam vero moralem à Socrate, quem Cicero libro 5. Tusculanarum quæstio. è cælo eam euocauisse asserit. Philosophiam vero naturalem à Thalete vno ex septem sapientibus, quem Aristotel. 1. metaphysic. capitulo tertio huius philosophiæ principem appellat. Quam postea Pythagoras auxit, vt ibidem capitulo 5. habetur. Vnde vt sanctus Thom. illic lectione septima: sed latius Diogenes libro primo explicat duo fuerunt antiquitus philosophiæ initia & capita, alterum Ionicum à Thalete sic denominatum, qui fuit Ionicus à Mileto: alterum vero Italicum à Pythagora, qui vt Cicero libro primo Tuscul. quæstio refert. regnante Tarquinio superbo in Italiam venit: illamque oram tenuit, quæ magna Græcia tunc dicebatur, modò autem Calabria & Apulia. In secta Pythagoræ successerunt Xenophanes, Parmenides, Xenocrates, Leucippus, Democritus, vsque ad Epicurum. In secta vero Thaletis successerunt Anaximander, Anaxagoras, Socrates. A quo tres iam inde celebres viæ hoc modo deriuatæ sunt, Plato namque discipulus fuit Socratis. In quo desijt iam nomen Ionicum, & cæpit Academia vetus, à nomine Gymnasij in quo legebat appellari. Tametsi à Socrate existiment aliqui nomen Academiæ incepisse: nam potissimum dogma, quod Academicis ascribitur, est illud Socratis, quod nihil contingit scire. A discipulis vero Platonis, Xenocrate & Aristotele, vt libro primo Academicarum quæstion. commemorat Cicero, cœpit diuisio Academicorum & peripateticorum. Nam Xenocrates cum in eodem gymnasio succeslisset, nomen retinuit scholæ, vt scilicet eius discipuli dicerentur Academici. Aristotel. vero qui in Lycæo cæpit docere, nomen seruauit deambulandi, quo modo docebat Plato, atque adeo dictus est peripateticus, quod est deambulatiuus. Vnde (vt inquit illic Cicero) Academici & peripatetici solo nomine in principio differebant.

Philosophorum capita.

Alter discipulus Socratis fuit Antisthenes, cui successit Diogenes ille Cynicus, qui fuit mundi contemptor. Deinde Zeno qui princeps fuit tertiæ sectæ, scilicet Stoicorum, cui successit Chrysippus. Dicti sunt Stoici ab, stoa stoas,

Stoici.

quod

quod eſt porticus, legebat namque Zeno in porticu Poecili. Diogenes verò Laert. libro ſeptimo, in vita Zenonis dicit fuiſſe coæuum & auditorem Xenocratis. Horum potiſſimum dogma fuit quòd nulla cadit in ſapientem paſſio: nam ſapientes appellabant eos tantum qui habebant virtutes in gradu heroico, quam viam conſtantiſſimè ſecutus eſt Seneca. Hac ergo ratione tres viæ Academicorum, Peripateticorum, & Stoicorum, ſeparatæ ſunt. *Aca. Peri. Stoici.*

At verò vt ad ſcientiarum initium & ortum redeamus, quemadmodum Ioſephus aduerſus Appionem libro primo. Et Euſebius de præpa. Euang. lib. 10. egregie demonſtrant, ſcientiarum inuentio non à Græcis, ſed à Chaldæis & Hebræis, quin potius à Deo per Adam dimanauit. Cum enim Adam tanquam naturæ caput, omnium ſcientiarum plenus fuiſſet creatus, veriſimile eſt in eius ſemper poſteritate ſemen fuiſſe ſcientiarum. Vnde, vt Beroſus libro 3. author eſt, Noë poſtquam Armenos ſcientijs & virtutibus inſtituit, Italiam venit: quam etiam humanarum & diuinarum cognitionem docuit. Cui Iano appellato antiquiſſimum templum pacis poſt multa tempora Romæ dedicauerunt, Cuius filius Saturnus ſcientiarum Deus, habitus eſt. Vnde ſolennis illa religio perpetui ignis in templo Veſtæ poſtea ortum habuit. Nam vxor Noë, Veſta appellabatur. Et quia Iudæis, vt patet Leuit. 6. ſolemne erat, vt ignis perpetuus nunquam in altari deficeret, inde finxerunt Veſtam fuiſſe Deam quæ hunc ritum puellas ſuas docuit. Hoc enim modo Gentiles fabulas ſuas & ritus ex ſacra hiſtoria confinxerunt, vt recens quidam bonus author in ſua philoſophia perenni, doctè & copiosè diſſerit. Poſtmodum verò Abraham, & deinde Moyſes in Ægyptum peregrinantes, aſtrologiam aliaſque ſcientias eos docuerunt. Quapropter hiſtoriographi ab Ægyptijs conſentiunt Aſtrologiam emanaſſe: Vnde Diogenes in vita Thaletis ab Ægyptijs aſſerit eruditum eſſe præcepta geometriæ. Et libro quinto idem affirmat de Pythagora, nempe quòd patria relicta literarum amore Ægyptum perijt, & apud Chaldæos conuerſatus eſt, ibique philoſophiam edoctus. Et libro tertio in vita Platonis idem affirmat de Platone, videlicet quòd in Ægyptum ad prophetas ſacerdoteſque ſe recepit ſtudiorum gratiâ quod itidem in prologo Bibliæ Hieronymus retulit. Quamobrem certum eſt Græcos ab Ægyptijs & Chaldæis, qualis fuit Abraham & Moyſes, literas recepiſſe. Patriarchæ enim illi multo antea fuerunt in Ægypto quam ſeptem ſapientes fuiſſent in Græcia: nam ſapientes, vt refert in de temporibus Euſebius ab Olimpiade trigeſima octaua vſque ad quinquageſimam floruerunt, nempe ſexcentos annos ante aduentum Chriſti, poſt diluuium Theſſalicum ſub Deucalione, quod multo poſt tempora Moyſi deleuit totam Græciam. Sed dicuntur illi ſapientes inuentores ſcientiarum, vt Themiſtius ipſe Græcus hic etiam meminit, quia poſt illud diluuium ſtudium philoſophiæ in Græcia inſtaurauerunt & excitauerunt.

Hæc pluſculis quàm inſtitueram verbis dicta ſint, vt qui philoſophiam profitentur, Deum intelligentes & authorem primum ſcientiarum, etiam naturalium fuiſſe, & vltimum eſſe earum finem, ſciant Philoſophiam aliaſque naturales ſcientias niſi ad Dei amorem & cultum dirigantur, nihil aliud eſſe quàm vnam ex vanitatibus quæ ſub ſole ſunt, & laborem & afflictionem ſpiritus, vt ſapientiſſimus ille Eccleſiaſtes concionatur. Sed tunc admodum eſſe vtiles: ſiqui ſapientiæ à timore Domini initium ſumant, vt creaturarũ contemplatione ad amorem creatoris excitati, ad eius tandem fœlicitatem perueniant.

2. Conclusio. Physica est scientia.

Secunda conclusio. Physica est verè & propriè scientia. Contrarium fuit dogma Academicorum, vt modò dicebamus, inter quos fuit Heraclitus. De quo themate Cicero scripsit Academicas quæstiones. Augustinus libros tres composuit aduersus Academicos, quibus conclusionem hanc nostram demonstrauit, nempe quòd sit possibilis scientia etiam rerum naturalium. Supponatur hic vsque ad quintam conclusionem, nomine rerum naturalium intelligere nos corpora hæc sensibilia, vt cælos, elementa, & mixta. Item ex secunda quæstione procemiali super dialecticam, & latius ex 2. poste. quæstione prima, supponamus nomine scientiæ intelligere habitum conclusionis necessariæ per demonstrationem acquisitum, videlicet quo cognoscimus conclusionem & eius causas.

1. Prob.

Tùm primò probatur conclusio authoritate Aristotel. qui 1 posterio. textu. vigesimo primo: ait, quòd scientia non est corruptibilium per se, sed per accidens, quales sunt res naturales: & 3. physicor. textu vigesimo quarto ait, quòd scientia naturalis versatur circa magnitudines, motum, & tempus: & secundo metaphy. textu. 3. ait, quòd philosophiam, scientiam veritatis appellare, rectè se habet. & libro 4. textu vigesimo tertio, irridet Heraclitum & alios negantes scientiam rerum naturalium: & tandem libro 6. textu 2. diuidit scientiam contemplatiuam in Metaphysicam, Physicam & Mathematicas.

Ratione prob.

Et probatur præterea ratione, primò quia vt habetur 1 posteriorum textu 5. & in hoc libro textu sexto. scire est rei causas vsque ad prima principia cognoscere, sed rebus naturalibus conueniunt passiones quæ ex proprijs rei causis procedunt: ergo res naturales sunt verè scibiles, & per consequens illarum potest esse scientia.

2. Ratio.

Secundò. De mathematicis est scientia certissima vt quòd omnis triangulus habeat tres angulos æquales duobus rectis, &c. sed tam necessarium & perpetuæ veritatis est, hominem esse animal, aut ignem suàpte naturâ esse calidum: ergo istorum est etiam scientia propriè.

3. Ratio.

Item tertiò, vt videtur arguere Aristotel. quarto metaphysi. aduersus Heraclitum. Si aliquid obstaret quominus de rebus naturalibus posset esse scientia, maximè quia sunt mutabiles, & quando res mutatur, id est, acquiritur, tunc non est, sed hoc non obstat: primò quia si res tunc cum mutatur non est sub illa forma ad quam mutatur, iam hoc est scibile, quod non sit, & quod mutatur: imò profectò tam scibile est res istas, sensibiles: esse mutabiles, quàm intelligentias esse immutabiles: & per consequens sicut de immutabilitate intelligentiarum potest esse scientia, ita de mutabilitate rerum. Neque obstat rationi scientiæ totalis, quòd habeat admixtas aliquas opiniones, vt q. citatâ super dialecti. meminimus. & conclus. quartâ statim dicturi sumus. Et præterea de cælis manifestum est esse scientiam, cùm non sint naturaliter mutabiles generatione, aut corruptione, aut alio motu quàm locali.

Ad 2. principale.

Vnde ad secundum principale respondent recentiores Dialectici quod scientia quanquam sit de rebus corruptibilibus primò intentionaliter, est tamen de incorruptibilibus, secundò intentionaliter, id est, de propositionibus. Attamen 1. posterio. text. 21. apertè monstrauimus hunc modum loquendi non satis consequi mentem Aristotel. Nam quamuis ita sit, scilicet scientiam naturalem esse de propositionibus necessarijs tanquam de obiecto immediato, tamen est de rebus tanquam de obiecto principali: Et maximè quia isti non censent hanc propositio-

positionem, omnis ignis est calidus, & similes, esse necessarias, nisi in sensu modali, quod Aristotel. nunquam somniauit. Mens ergo eius illic est, quòd scientia est de incorruptibilibus per se, corruptibilibus verò per accidens, id est, de rebus quatenus per intellectum abstrahuntur à singularibus, & fiunt vniuersales. Quæ quidem vniuersalia, inquantum abstracta, non sunt corruptibilia: sed inquantum sunt in singularibus, vt prima quæstione de vniuersalibus super Porphyr. exposuimus.

Scientia de incorruptibilibus.

De illis verò, quod sol oritur, sol occidit, de coniunctionibus siderum, iam diximus primo posterio. quæstione secunda, ad 3. argumentum, & quæst. 3. ad primum, quod est scientia de illis, eò quòd naturaliter ista non possunt deficere quin certis temporibus contingant. Et de pluuijs & alijs naturalibus, scilicet quod tales talibus temporibus contingant etiam est scientia propriè; nam ad certitudinem scientiæ satis est quod regulariter ita contingat, licet aliquando possint deficere. Intra latitudinem enim propriæ scientiæ, vt illic adnotauimus, sunt diuersi gradus certitudinis. Quod expresè docet Aristot. 2. metaph. textu. 16. Certitudinem enim (inquit) non oportet in cunctis quærere, sed in his quæ non habent materiam. Quasi dicat. In naturalibus scientijs quæ non abstrahunt à materia & motu, non est tanta certitudo, quanta in mathematicis, quæ abstrahunt à materia.

Et per hoc patet ad primam particulam confirmationis. In hoc enim Heraclitus & Cratillus decipiebantur, quòd non abstrahebant vniuersalia à singularibus: cum tamen debuissent considerare quòd quamuis res ipsæ in singulari sint mutabiles (quicunque enim homo nascitur & moritur, & quodcunque mixtum generatur & corrumpitur, fitque modo calidum & modo frigidum, &c.) tamen quod homo sit risibilis, & quod ignis sit calidus, &c. semper sunt perpetuæ veritatis.

Hinc item colligitur responsio ad illud quod tangitur in 1. argum. scilicet quòd scientia non sit sensibilium, quod præter Aristot. loco citato, etiam astruit Augustin. lib. 83. quæstio. vbi ait, quòd non est expectanda sinceritas veritatis à corporis sensibus. Cuius ratio est quòd à sensu multæ fiunt deceptiones. Iudicamus enim per sensum solem esse minorem tota terra, baculum cuius medietas est in aqua esse fractum, hostiam consecratam esse panem, imò dæmon potest multas illusiones causare, vt cùm in tentatione sub forma hominis apparuit, qui tamen non erat homo: & per magicas artes potest fieri vt res appareant veræ, quæ tamen sunt solùm apparentes & fictæ.

Non equidem necessarium est ad solutionem argumenti exponere quomodo sensus non fallitur circa proprium obiectum, vt visus circa colorem, nisi fortè aut ex alteratione medij, aut organi: vt 2. de anima textu 152. author est Aristotel. vbi id nos explicabimus; sed abundè ad argumentum respondetur, quòd solùm probat de sensibilibus non esse scientiam ea sola ratione qua cadunt sub sensum, id est, inquantum sunt singularia. Non enim habemus scientiam quòd hoc est panis, aut homo, aut album, aut nigrum, quia potest aliter esse, aut per miraculum, aut arte dæmonis, aut ex alteratione medij, aut organi; sed tamen est scientia in vniuersali, quòd homo est risibilis, quod panis nutrit, &c. & ita colligit sanctus Thom. 1. p. quæstio. 84. artic. 6. quòd hæc fuit necessitas intellectus agentis, vt scilicet à phantasmatibus, quæ non sufficiunt ad generandum

scientiam, abstraherentur species intelligibiles quæ res vniuersales representarent, de quibus est scientia. Et hoc est quod dixit Aristot. sensibilium non esse scientiam. Non enim negauit, quin sensuum adminiculum necessarium sit ad acquirendas scientias: immo 1. poster. textu trigesimo tertio dicit quod deficiente sensu necesse est deficere scientiam illius sensibilis, & lib. 2. textu. 8. dicit quod non possumus cognoscere quod quid est propriè, nisi earum rerum quarum per se habemus sensationem.

Sensibilium non est sciẽtia.

Ad vltimam particulam confirmationis quâ arguebatur philosophos antiquos raras habuisse rerum veritates, qua de causa Socrates physicam deseruit, respondetur quod ante Platonem & Aristotelem, genus humanum in scientijs naturalibus erat sicut infans, quando homines potius hallucinabantur ad veritatem, quam illam attingerent: ob idque innumeros habuerunt errores, tam de principijs naturalibus, quam de fœlicitate morali: Plato vero & præ ertim Aristoteles quantùm naturale ingenium valuit, philosophiam ad verum exegerunt. At vero naturales ingenij vires antequam lumen fidei nobis irradiaret non fuerunt sufficientes rerum naturas penetrare. Cùm enim scientiæ etiam naturales à Deo deriuentur, iuxta illud Psalm. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, non sufficiunt sine lumine fidei veritatem etiam naturalium attingere, nisi multis erroribus admixtis. Et ideo Aristot. non potuit cognoscere mundum habuisse principium, & alia id genus plurima. Et hac ratione Lactantius lib. 3. eleganter ostendit illos philosophos ante lumen Christi non habuisse perfectas scientias.

Lumẽ fidei ad philosophiam necessarium.

Tertia conclusio. Philosophia speculatiua.

Tertia conclusio. Physica est scientia speculatiua. Conclusio expressa est Aristotelis 6 metaphysicorum textu primo, vbi præmissa distinctione inter scientiam speculatiuam & practicam, speculatiuam subsecat in Metaphysicam, Physicam & Mathematicas. Et quod Physica sit speculatiua probat illic Aristoteles ex natura speculatiuæ scientiæ. Scientia enim speculatiua & practica (vt citatum est in tertio argumento) differunt fine, scilicet quod practica est propter opus, speculatiua verò solùm propter veritatem contemplandam: sed Physica non ordinatur ad opus, quia finis eius est cognitio, & contemplatio veritatis: ergo est speculatiua. Minorem probat illic Aristoteles, quia rerum naturalium principia sunt in seipsis & non in nobis, & ideo non sunt à nobis operabilia; Principium autem rerum artificialium & moralium est in nobis, atque adeo sunt à nobis operabilia, & per consequens eorum scientiæ sunt practicæ.

Scientiæ pract. & spe.

Ad cuius notitiam videre quicunque potest quæ in quarta quæstione procemiali super dialecticam copiosè de hac re diximus; nunc vero satis est verba Aristotelis exponere. Ad hoc ergo vt scientia sit practica non satis est quòd obiectum eius sit res factibilis, vt illic exposuimus, aliàs omnis scientia creaturarum esset practica, cum omnes creaturæ sint factibiles à Deo: sed requiritur, quòd sit factibilis à nobis, & hoc est quod ait Aristoteles, quòd principium talium rerum artificialium non est in ipsis, sed est ars quæ est in nobis: Principium autem rerum naturalium est in ipsismet rebus.

Si enim statuam ligneam viridem subtus terram condas, non nascetur inde statua, sed lignum: quia natura ipsa ligni sufficit generare lignum, statuam autem solus homo facit. Hinc est quòd scientia de statua est practica, cognitio verò ligni est speculatiua. Homo enim potest cognoscere naturam ligni, non tamen facere lignum.

Quinimo

Quinimo licet Deus daret nobis facultatem faciendi lignum, non possemus per scientiam quam habemus id facere: quia non docet modum faciendi lignum. Dico quod non possumus facere res naturales, nisi applicando actiua passiuis: animal enim generat animal ponendo semen in loco apto ad generationem.

In Deo autem non distinguuntur scientia practica & speculatiua, nisi solùm ex parte finis. Respectu enim rerum quæ sunt vel erunt dicitur scientia practica, sed respectu earum quæ nunquam erunt dicitur merè speculatiua.

Simili ratione Philosophia moralis est practica, quia est de rebus quarum principium est in nobis, id est, de operabilibus à nobis. Principium enim moralium actuum est electio. Sicut enim ars facit opus bonum, id est, laudabile secundum intellectum, ita & electio facit opus bonum & laudabile moraliter. Et ideo Aristoteles secundo Ethicor. capit. 1. dicit Philosophiam moralem non esse solum contemplationis gratia, sed vt boni efficiamur. Cætera de scientia speculatiua & practica, q. citata satis dicta sunt.

Vnde ad tertium principale argumentum negatur minor, scilicet, quod physica sit scientia practica: & ad primam probationem respondetur, quod quamuis aliquæ res naturales generentur in nobis, vt habitus & actus intellectus, tamen physica non tractat de illis inquantum operabiles à nobis. Quemadmodum enim physica considerat naturam nutritionis, augmentationis & generationis: non quidem docendo quomodo nos illa faciamus, sicut ars scribendi docet scribere, sed tradendo diffinitionem & demonstrando passiones earum, ita & physica est de habitibus & actibus nostris, non modo operatiuo, sed modo speculatiuo. Philosophia moralis & physica tractant de actibus & habitibus nostris, scilicet de temperantia, fortitudine, intentione, & electione, &c. diuersimodè tamen: quia physica tractat de illis speculatiuo modo, scilicet, quod habitus est difficilè mobilis, actus verò facilè mobilis, quod intentio fit in intellectu, &c. philosophia verò moralis tractat de illis practicè in quantum ex electione operamur secundum regulas virtutis vt scilicet operemur scientes & eligentes, & propter talem finem: & ideo physica est speculatiua, & moralis practica. *Ad 3. principale.*

Ad 2. probationem, quòd cognitio rerum naturalium allicit nos in amorem Dei, responderet credo Scotus 4. quæstio. prologi concedendo subinde quòd sit practica, nam simile dicit de theologia quantum ad illas veritates speculatiuas, Deus est vnus, Deus est trinus, &c. Nihilominus neganda est consequentia: non enim satis est ad rationem scientiæ practicæ quòd mediante eius cognitione excitet voluntatem ad amandum rem; nam tunc cognitio speculatiua de natura auri, aut de natura cuiuscunque delectabilis cibi, esset practica, quod certè est falsum: sed requiritur quod ipsa scientia sit de re operabili & modo operabili, id est, quòd per se immediatè doceat operari, quòd physicæ non conuenit.

Ad confirmationem respondetur cum Sanct. Thom. opusculo citato in argumento, quòd medicina non continetur sub physica sicut species sub genere, vt scientia de triangulo continetur sub Geometria, & scientia de plantis sub physica, quia corpus sanabile vt est subiectum medicinæ, non est inferius quidditatiuè ad corpus mobile. Corpus enim sanabile à natura est species corporis naturaliter mobilis, sed corpus sanabile ab arte est subiectum medicinæ. At verò quia ars non est nisi auxilium naturæ, hinc est quòd physica tradit propter quid con- *Ad confir. Medicina.*

 clusionem

clusionem medicinæ: & hac ratione medicina subalternatur physicæ. Et hoc est quod ait Aristoteles de sensu & sensato, videlicet quòd physici desinunt considerationem corporis sanabilis à natura, & inde medicus incipit sumere sua principia, quibus arte sanet. Et ideo nihil obstat quin physica sit, speculatiua, & medicina in parte sit practica. Habet enim medicina duas partes, vnam quæ est cognitio naturæ herbarum & complexionis humanæ, & illa est speculatiua & pars physicæ: alia verò est quæ docet applicare medicinas ad sanandum per artem, & hæc est practica.

Quarta conclusio. *Physica est vna scientia.* Quarta conclusio. Physica est vna scientia. Conclusio hæc colligitur manifestè ex Aristotele loco citato 6. metaphysic. vbi distinguit physicam tanquam vnam scientiam contra metaphysicam & mathematicas. Et præterea probatur: quia vnitas scientiæ, vt citatum est in iiij. argumento sumitur ab vnitate formali obiecti, sicut vnitas potentiæ: sed physica, quæcunque tractat, considerat sub vnica ratione mobilis, vt conclusione sequenti palam fiet: ergo est vna scientia.

Confirm. Et confirmatur quia ridiculum profectò esset dicere quòd sint diuersæ philosophiæ, illa quæ tractat de materia & illa quæ tractat de forma, & quæ tractat de motu, & quæ tractat de loco, &c. sicut ridiculum esset dicere, quòd alia est Geometria quæ tractat de linea, & alia quæ tractat de superficie aut de corpore, & alia quæ tractat de triangulo, & alia quæ tractat de quadrangulo: & quòd in philosophia morali alia esset temperantia quæ præcipit abstinere à carnibus, & alia quæ præcipit abstinere à vino, quantumuis obiecta differant specie. Docet enim Aristoteles 5. metaphys. text. 7. (quod recentiores parum considerant) aliquid esse vnum in vno genere, quod est plura in alio: vt domus est plura in prædicamento substantiæ, scilicet plura ligna & plures lapides: & tamen est vna in prædicamento qualitatis, puta vna domus: & decem homines sunt plures in genere substantiæ, tamen in genere quantitatis sunt vnus numerus. Et eodem modo albedo & nigredo sunt plures species in genere qualitatis, & tamen conueniunt in vna ratione visibilis, quia, s. eodem modo immutant potentiam & per consequens ab vna potentia percipiuntur. Ad hunc ergo modum dicendum est de obiecto scientiæ, quòd videlicet quamuis res quæ considerantur in physica sint plura in prædicamento substantiæ aut qualitatis, aut quantitatis, conueniunt tamen in vna ratione scibilis: quia considerantur sub ratione mobilis. Et ideo simpliciter & sine addito physica est vna scientia. Quæ tamen secundum diuersas species motus distinguitur in diuersas partes, scilicet in libros de cælo, de generatione, de anima, &c. At vero libri physicorum non condistinguuntur ab alijs tanquam species distincta, vt aliqui putant, sed habent se ad alias partes sicut consideratio rei mobilis in vniuersali ad considerationes diuersorum mobilium in particulari.

Vnica simplex. Quod siquis percunctetur an intelligamus physicam, saltem quæ pertinet ad libros physicorum, ita esse vnam scientiam vt sit vnica simplex qualitas? is consulat quæstionem nostram tertiam procemialem super dialecticam, vbi id amplè tractauimus. Et forsan est vnica simplex qualitas propter rationes illic adductas. At verò quicquid sit, siue sint plures, siue vna qualitas, nihilominus sunt simpliciter vna scientia & vnus habitus: sicut quamuis visus esset plures res, esset nihilominus simpliciter vnica potentia.

Ad 4. principale. Vnde ad 4. argumentum quamquam sint qui dicant philosophiam natura

lem

lem posse esse genus ad mathematicas & metaphysicam, nihilominus hoc negatur. Philosophia enim naturalis idem est quod physica: vnde philosophia naturalis non dicitur quia tractat de re naturali; sed quia tractat de re naturali in quantùm est res naturalis, id est, ea ratione qua habet in se principium motus: hac enim ratione dicitur ens mobile: metaphysica verò & mathematica tractant de rebus naturalibus, sed non ea ratione qua habent in se principium motus. Enimuero cum scientiarum diuisio (vt quæstio. iij. proœ. super dialecticam & 1. post. q. 7. adnotauimus) sumenda sit ex diuisione obiecti ea ratione qua est scibile, id est, inquantum fit quodammodo immateriale, sicut intellectus ipse, cuius est obiectum, est immaterialis; & immateriale fiat per abstractionem à materia & motu, sequitur vt secundum diuersos gradus abstractionis obiecti distinguantur diuersæ scientiæ. Sunt autem tres gradus abstractionis & immaterialitatis vt 6. metaph. text. 2. & in 11. c. 6. docet Aristoteles: nam aliqua sunt entia à materia separata, non solùm secundum considerationem intellectus, sed etiã secundum rem, vel quia nullæ talium rerum possunt esse in materia, vt Deus & intelligentiæ, vel quia non vniuersaliter sunt in materia, sed indifferenter se habent ad res materiales & immateriales, vt substantia, ens, & similia: & de his omnibus tractat metaphysica, cuius subiectum adæquatum est ens. Aliæ vero sunt res quæ licet secundum rem esse non possint nisi in materia sensibili, tamen inquantum sunt obiecta scientiæ abstrahuntur à materia sensibili, vt est quantitas, in quantum est obiectum mathematicæ: licet enim quantitas non sit nisi in corpore materiali & sensibili: consideratur tamen à mathematico vt abstrahit à materia: non enim considerat de triangulo inquantum ferreus, aut ligneus, sed simpliciter. Aliæ verò sunt res quæ non solùm secundum rem, sed neque secundum considerationem scientiæ abstrahunt à materia & motu, vt homo, equus, lignum, simum, aquilum: & de his tractat philosophia naturalis seu physica, cuius proinde subiectum est ens mobile: tractat enim de ente quocunque quatenus est in materia & subijcitur motui. Exempli gratia. Rectum & curuum, cadunt sub consideratione mathematica: quia non dicunt nisi lineam talem abstrahendo ab hac vel illa materia, sed tamen simum & aquilum, cadunt sub consideratione physica: quia non dicunt indifferenter quamcunque curuitatem, sed talem curuitatem nasi: nam simum dicit nasum cauum, aquilum verò, gibbosum.

Physica. Meta. Mathe.

Tres gradus immateria.

Quod siquis arguat, quod tunc obiectum philosophiæ naturalis non dicit quid intelligibile, sed merè sensibile, siquidem non dicit quid abstractum à materia, & per consequens non est obiectum scibile. Respondetur quòd ratio immaterialitatis communis obiecto cuiuscunque scientiæ est quod abstrahatur à singularibus, quòd etiam conuenit philosophiæ naturali quæ tractat non de hoc aut illo indiuiduo sensibili, sed de rebus ipsis sensibilibus in communi. Quare secundùm hanc abstractionem non sumitur distinctio inter has scientias: sed secundùm abstractionem à materia & motu non solum in singulari, sed in communi. Mathematica enim non solum abstrahit ab hoc vel illo triangulo ferreo, sed à triangulo ferreo in communi: quia nec tractat de ferreo, nec de ligneo, sed de triangulo. Et sic mathematica simpliciter abstrahit à materia sensibili, puta ab albo, nigro, calido & frigido, &c. Non tamen abstrahit à materia intelligibili: quia quantitas ipsa de qua tractat, quatenus est subiectum quo aliorum accidentium, intelligitur quodammodo sub ratione materiæ, vt 1. par. quæst. 85.

Obiectio.

Solutio.

Materia intelligibilis.

articulo

articulo primo ad 2. argumentum meminit sanctus Thomas. Atqui inter quantitates, continua habet adhuc magis rationem materiæ intelligibilis respectu discretæ secundum Aristot. 7 metaphys. text. xxxv. quia diuisio continui in plures vnitates est diuisio materialis.

Corollariũ. Ex his sequitur quòd philosophia & physica, se habent vt genus & species. Nam philosophia complectitur & moralem & rationalem & naturalem: physica verò solum dicit philosophiam realem & speculatiuam naturalem, quæ est de ente mobili. Possumus ergo dicere philosophiam speculatiuam, naturalem, sed tamen physicam naturalem, seu speculatiuam ineptè diceremus: nam physica totum hoc dicit quod sit scientia realis & speculatiua & naturalis.

Ad confirmationes. Ad primam confirmationem 4. argumenti responsum est iam, quòd quamuis physica sit de rebus diuersis tamen omnia tractat sub vna ratione formali entis mobilis.

Ad secundam confirmationem respondetur, quod etiamsi teneatur opinio sancti Thomæ, quod vna tota scientia est vna simplex qualitas, non tamen subinde tenendum est, quod sit vnica simplex qualitas respectu omnium conclusionum, quæ certo sciuntur, & eorum simul de quibus tantùm habemus opinionem: nam vna qualitas non potest habere tam diuersas naturas: nihilominus quanquam sint diuersæ qualitates, tamen habitus opinatiuus reducitur ad eandem scientiam propter eandem rationem formalem obiecti: quare omnes simul dicuntur vna scientia.

5. Conclusio. Subiectum Physicæ ens mobile. Quinta conclusio. Subiectum physicæ, id est, philosophiæ naturalis, est ens mobile. Quænam sint conditiones ad rationem subiecti pertinentes, quæstione quinta procœmiali super dialecticam satis, superque expositum est. Ens mobile idem est quod ens naturale. Ad cuius notitiam notandum est, quod Aristot. vt videbimus 2. huius text. 3. & 4. & 5. distinguit inter naturam, & ens naturale, & ens secundum naturam. Natura vt illic explicauimus, est tàm materia quàm forma quæ sunt principia motus naturalis: ens vero naturale est ens habens naturam, id est, suppositum quod ex materia & forma componitur: sed ens secundum naturam est motus ipse & passiones naturales, vt ferri sursum aut deorsum, calefacere & calefieri, &c. Et quia natura idem est quod principium motus, fit vt ens naturale, id est, habens naturam idem sit quod ens mobile, id est, habens in se principium sui motus, ad differentiam rerum artificialium, & moralium quarum principia sunt extra in artifice aut in eligente.

Ens mobile. Quocirca distinguunt nonnulli ens mobile, vt mobile dicatur, aut subiectum, aut terminus motus: Et accipitur hic motus, non ita strictè vt accipit Aristoteles quinto huius textu octauo, vbi ait generationem non esse motum, sed mutationem; at accipitur hic vt nomine motus comprehendatur etiam generatio. Itaque materia (vt aiunt) dicitur mobilis tanquam subiectum generationis, & forma dicitur mobilis tanquam terminus, quo, generationis, & totum compositum tanquam terminus quod, id est, tanquam id quod generatur. Et in alteratione totum compositum est mobile tanquam subiectum, & calor qui acquiritur dicitur ens mobile tanquam terminus, quo, alterationis, & calidum tanquam terminus quod, id est, tanquam id quod fit calidum. Et pariter in augmentatione, & suo modo in motu locali.

Duæ opiniones. Bipartita ergo est opinio de subiecto philosophiæ. Albertus Magnus cui

Ægidius

Ægidius subscribit, ait subiectum philosophiæ esse corpus mobile. Cuius rationes tetigimus in 6. argument. At S. Thom. in hoc itidem prologo dicit subiectum esse ens mobile. Rationem huius inter alias, quidam ex discipulis Sancti Thomæ assignant hanc. Subiectum scientiæ communitatis, seu totalitatis debet prædicari in recto de omnibus contentis in illa scientia (subiectum enim est quod omnia sub se continet) at corpus mobile non prædicatur in recto de omnibus, nam tractat hæc scientia de materia & forma & accidentibus, quæ non sunt corpora, sed tamen ens mobile, prædicatur de illis: ergo non corpus mobile, sed ens mobile est subiectum physicæ.

At vero ratio hæc, profecto nec est S. Thomæ neque verum assumit. Ens enim est subiectum metaphysicæ, vt docet Aristot. 4. metaphysicæ tex. 1. & tamen non prædicatur in recto de omnibus, de quibus tractat metaphysica: quippe quæ tractat de natura accidentium, quæ non sunt entia, sed entis entia 7. metaphysic. text. 2. & subiectum librorum de anima est anima, quæ tamen scientia tractat de potentijs & actibus quæ non sunt anima, sed animæ potentiæ, & subiectum theologiæ est Deus qui non prædicatur de omnibus contentis in illa scientia, ergo ad rationem subiecti illud non requiritur. Quod manifestè affirmat S. Thom. in hoc 1. libr. lect. 2. in diuisione textus vbi ait quod in hoc libro determinat Aristoteles de principijs subiecti huius scientiæ, id est, de principijs entis mobilis: non ergo dicit materiam, aut formam considerari in physica quia est ens mobile, sed quia est principium entis mobilis.

Ex quo sequitur quòd quando dixit ens mobile esse subiectum physicæ, non accepit ens in illa generalitate vt dicatur de materia, aut forma, aut de accidentibus, sed solum vt dicitur de toto supposito. Imo vero ens non prædicatur in recto de materia aut forma, quia analogicè dicitur de substantia totali & accidentibus: quare de sola substantia dicitur in recto, materia verò aut forma non est substantia directè, sed principium substantiæ: & ideo nec est ens, sed principium entis.

Sequitur 2. quòd nec mobile accepit in illa generalitate sicut materia dicitur mobilis aut accidens dicitur mobile, sed pro supposito: quia simpliciter loquendo, certè nec materia, nec forma dicuntur mobilia, sicut nec dicuntur entia naturalia sed principia entis mobilis & naturalis, vt ait S. Thomas loco citato: quia neque materia, neque forma generatur, sed totum: vnde sola substantia completa corporea simpliciter & absolutè dicitur ens naturale & mobile, quæ videlicet habet in se naturam, id est, principium motus.

Ex quo sequitur tertiò quòd quando dixit ens mobile esse subiectum, & non corpus mobile, non accepit, ens tanquam aliquid in supponendo superius ad corpus, vt comprehenderit materiam vel formam, vel accidens: sed tanquam superius in significando, scilicet quòd ens mobile, non inquantum corpus, sed inquantum ens est subiectum physicæ. Cuius ratio est subiectum scientiæ est id quod tanquam notissimum supponitur in tali scientia, vt 1. post. text. 2. habetur: corpus vero mobile, non supponitur tanquam notissimum in physica, sed ens mobile: ergo, ens mobile est subiectum & non corpus mobile. Minorem probat S. Thom. ex 6. physic. text. 32. vbi probat Aristo-

teles omne mobile esse diuisibile, & per consequens esse corpus.

Obiectio. Sed offert se statim argumentum, quòd Aristoteles non probat corpus mobile esse in rerum natura, sed id solum quòd omne mobile est corpus: imo corpus mobile esse in rerum natura est per sensum notissimum, & per consequens non probatur, corpus mobile, esse subiectum.

Hic notandum est quod S. Thom. nunquam somniauit, (vt quidam opinantur) quod corpus mobile esse in rerum natura probetur ab Aristotele, imò certò sciebat hoc esse sensu notissimum. Sed ratio S. Thomæ consistit in hoc, Subiectum scientiæ est illud de quo tanquam notissimum supponitur in tali scientia esse primum fundamentum & rationem omnium passionum quæ demonstrantur in tali scientia; nam subiectum est vnde immediatè fluunt passiones, & per consequens est fundamentum totius scientiæ (vt quæst. 5 proœ. super dialecticam expositum est) sed motus & quies est prima & potissima passio, de qua physicus considerat: ergo illud est subiectum in physica, de quo tanquam notissimum supponitur esse subiectum & rationem motus: supponitur autem tanquam notissimum quod omne quod mouetur est ens, non tamen supponitur, sed probatur quod omne mobile est corpus: ergo, ens mobile est subiectum potius quàm corpus mobile.

Confir hæc ratio. Motus diffinitur 3. physic. text. 6. quòd sit actus entis in potentia, & non dicitur quòd sit motus corporis mobilis· ergo formaliter loquendo ens est subiectum motus, & per consequens subiectum physicæ.

Vnde non videor mihi consentire cum domino Caietano in suo opusculo de subiecto scientiæ, quod requiratur ad rationem subiecti, quando exprimitur per subiectum & accidens, quòd tale accidens sit conuertibile cum tali subiecto: nam linea visualis, est subiectum perspectiuæ, & numerus sonorus subiectum Musicæ; tamen nec visuale, conuertitur cum linea, nec sonorum cum numero, est enim aliqua linea quæ non est visualis, & aliquis numerus qui non est sonorus: sed satis est quod tale accidens illi soli subiecto conueniat, licet non omni. Imò si illud esset necessarium sequeretur quòd ens mobile, non esset subiectum physicæ: quia aliqua sunt entia, quæ non sunt mobilia, vt Deus & intelligentiæ.

Est veruntamen hic vnum argumentum quod illic Caiet. obscurioribus verbis format. Si ens mobile esset subiectum physicæ, sequeretur quòd passio ipsa de qua physica considerat, includeretur in ratione subiecti, consequens est falsum, quia ratio subiecti tota præsupponitur in scientia, passiones verò non supponuntur, sed demonstrantur: Sequela tamen patet, quia mobilitas est passio de qua tractat physica. Nec satis est respondere quod mobilitas, vt dicit aptitudinem ad motum est ratio subiecti, physica autem solùm considerat de motu. Non inquam hoc plane satisfacit: nam physica non solùm tractat de motu, sed de mobilitate: nam moueri non est passio, sed mobilitas, cuius effectus est motus: sicut scientia de homine non tractat de risu solùm, sed de risibilitate.

Propter hoc argumentum respõdet Caietanus quod mobile vt est subiectũ,

Ens mobile. non dicit aptitudinem, sed fundamentum mobilitatis. Quod profectò explicare vix potest quid sit. Res tamen est clarissima, nec opus est in illas angustias

guſtias incidere. Etenim cum dicimus ens mobile eſſe ſubiectum, nihil aliud intelligimus, quàm ens naturale, id eſt, ens habens in ſe naturam quæ eſt principium motus. Et certè hoc tanquàm notiſſimum ſupponit phyſica eſſe.

Ex his ſequitur primò quòd non eſt opus hic diſtinguere (vt aliqui diſcipuli Sanct. Thomæ diſtinguunt) quod duplex eſt ſubiectum phyſicæ: aliud ſcilicet totalitatis, ſeu communitatis, & illud eſt ens mobile, quod (vt dicunt) in recto prædicatur de toto mobili & de eius principijs & accidentibus: & aliud eſt ſubiectum principale, & illud eſt corpus mobile, de quo principaliter phyſica conſiderat. Hæc inquam diſtinctio non eſt neceſſaria: quia ens mobile, vt eſt ſubiectum, iam oſtenſum eſt, non eſſe ſuperius in ſupponendo ad corpus, nec ſupponere pro principijs & accidentibus: ſed ſola ratione eſſe in ſignificando ſuperius. Et hac de cauſa ſan. Thom. licet hic, vbi erat quæſtio de ratione formali ſubiecti, dixit ens mobile eſſe ſubiectum; tamen vbicunque loquitur materialiter de ſubiecto phyſicæ, aſſerit illud eſſe, corpus mobile, vt patet 1. p quæſtio. 84 articulo 1. in argumento ſed contra, & de verit. quæſtio. 14 articulo octauo, ad 16 argument. *Non eſt duplex ſubiectum.*

Sequitur ſecundò, quòd ens mobile non accipitur hic vt diſcipuli iſti ſanct. Tho. iuniores (alias egregiè docti) exiſtimant, videlicet pro compoſito tam ſubſtantiali, vt eſt homo, quàm accidentali, vt eſt aggregatum ex corpore & albedine, pro quo aggtegato dicunt ſupponere ly album. Enimuerò quanuis aggregatum ex homine & albedine ſit ens per accidens, vt ait Ariſtoteles 6. meta. textu 4. tamen nunquam, nec ipſe, neque aliquis philoſophus admiſiſſet, quòd album ſupponeret pro illo aggregato: nam illud non eſt ens ſimpliciter, ſed entia, album vero eſt ens ſolùm pro corpore ſupponens quod habet albedinem. Vnde ſicut illud aggregatum non eſt corpus, vt illi fatentur, ita nec eſt album. Eſt enim album nomen denominatiuum, quod proinde non ſupponit, niſi pro re cui ineſt albedo.

Et præterea aggregatum illud non ſolùm non eſt album, verum neque ens ſimpliciter, ſed ſolùm ſecundum quid; atque adeo ens mobile, quod eſt ſubiectum philoſopihæ non verificatur ſimpliciter de illo. Qua de cauſa Ariſtotel. loco citato dixit ens per accidens non eſſe ſubiectum ſcientiæ. Accipit ergo hic ens mobile pro ſubſtantia mobili, quæ eſt corpus directè poſitum in prædicamento ſubſtantiæ. Nulla me certè cupido tenet, aut concertandi, aut comparatione aliorum gloriam aucupandi; ob idq; quàm fuerit poſſibile, pauciſſimos citabo, cum quibus contendam. Erit tamen nonnunquam neceſſarium adnotare aliquas opiniones extraneas, quæ philoſophiam exoſam faciunt.

Ad quintum ergo argumentum, negatur primò quòd ens non dicat vnum conceptum: etenim, vt quæſt. 1. ſuper 4 cap. prædicamentorum explicauimus, nihil vetat ens eſſe analogum, & nihilominus ſimplici conceptui ſubordinari. vnde Ariſt. ipſe vtrumq; ſimul aſſerit 4. meta. & quòd ens ſit analogum, & quod ſit nihilominus ſubiectum metaphyſicæ. Sed ſecundò dicimus, quòd hic non eſt ſubiectum ſecundum totam analogiam, ſed vt dicitur de ſubſtantia mobili. *Ad 5. principale. Ens dicit vnum conceptum.*

Ad confirmationem reſpondetur, quòd phyſica nec eſt pars ſubiectiua, id eſt;

est, species metaphysicæ, neque illi subalterna. Ad hoc enim vt sit pars subiectiua, requiritur quod contineatur sub eadem ratione scibilis: sicut scientia de triangulo est pars mathematicæ, quia scientia de triangulo abstrahit à materia sicut geometria. Attamen ens, vt est subiectum metaphysicæ: abstrahit à materia & motu, quomodo non abstrahit ens mobile, & ideo non est directè inferius ad ens in ratione scibilis. Erit tamen hoc modo scientia de cælo, aut de generatione, pars subiectiua physicæ.

Item ad rationem subalternationis requiruntur duo. Primùm quod subiectum scientiæ subalternatæ sit accidentaliter inferius ad subiectum subalternantis. j. sit contractum per accidens quod sit extra essentiam illius subiecti (quod 1. posterior capit. 7. text. 20. explicuimus) vt visuale, contrahit lineam ad subiectum perspectiuæ. Attamen ens quod est subiectum metaphysicæ est de intrinseca quidditate cuiuscunque rei, siue sit substantia, siue sit accidens: vt q. 1. super caput 4. prædicamentorum adnotauimus: & ideo, ens mobile, non est accidens omnino extraneum ab ente, vt faciat subalternationem scientiæ. *Secundò*, requiritur ad rationem scientiæ subalternatæ quod eius principia probentur à scientia subalternante, vt 1. post. super text. 23. expositum est: sed tamen principia physicæ non probantur in metaphysica (nisi quatenus metaphysica est generalis scientia), quia physica resoluit sua principia vsque ad immediata & per se nota sensui.

Ad 6. arg. Ad sextum denique argumentum responsum est in 5. conclusione, cur corpus mobile non ponatur subiectum physicæ. At verò primam probationem in contrarium assumunt *Scotistæ* in fauorem conclusionis. Probant (inquam) ens mobile, esse subiectum physicæ, potius quam corpus mobile, eo quod physica (inquiunt) tractat de intelligentijs, quæ sunt quidem entia mobilia, non tamen sunt corpora. Ratio tamen vtramque præmissam habet falsam. Enimuero intelligentiæ non sunt entia mobilia motu physico: cum motus physicus mensuretur loco & tempore, à quibus tamen angelus, cum sit incorporeus, non dependet: *Sed* mouentur angeli motu discreto independenter à loco: potest enim esse hic & immediatè post hoc in loco distanti sine transitu per medium, quod alterius est negotij disputare. Qui quidem motus non est physicus. Nec intelligentiæ sunt mobiles alio genere motus physici. Quamobrem falsum etiam est quod physica tractet per se de intelligentijs, sed tota eius consideratio terminatur ad animam, quæ est actus corporis, vt 2. physic. videbimus. quod si tractet physica de intelligentijs, non est per se, quia sunt mobiles, sed ad explicandum naturam mobilium cælorum quorum ipsæ sunt motrices. Qua ratione tractatur etiam 8. physic. de primo motore.

Igitur ad argumentum negatur sequela scilicet, quod si ens mobile sit subiectum physicæ, tunc physica tractet per se de intelligentijs: nam quamuis sint entia, non tamen sunt entia physicè mobilia.

Ad secundam probationem, quidquid sit de ratione corporis, an illa sit fundamentum & ratio, vt res sint mobiles: tamen non est hoc ita manifestum sub ratione corporis, quin aliqua manifestatione indigeat: & ideo ponitur, ens mobile, subiectum, cum per se sit manifestissimum omne mobile esse ens. Ad Commentat. vero respondetur quod dicit, res sensibiles esse

subie-

subiectum non solicitus de ratione formali subiecti, sed quia in rei veritate solæ res sensibiles sunt entia mobilia.

Ad tertiam probationem conceditur quod tota physica non tractat nisi de corporibus: non tamen inde sequitur quod ratio corporis sit manifestissima ratio mobilis, sed id solum, quod nullum est ens mobile, nisi sit corpus.

Sequitur in textu caput primum. Hoc enim vt in prologo Commentorum admonuimus obseruandum est: nempe in cuius quæstionis fine fiat ad commenta remissio.

Text. I. *Manifestum est.*

QVÆSTIO SECVNDA.

Vtrum modi procedendi: quos Aristotel. proponit à principijs ad composita & ab vniuersalibus ad particularia, sint commodi.

ARGVITVR primo aduersus partem affirmatiuam. Conclusiones duæ Aristotelis sibi ipsæ repugnant, ergo altera earum est falsa. Probatur antecedens. Principia rei sunt notiora naturæ, nobis vero minus nota, vt patet primo authoritate Comment. comment. iij. & secundo, authoritate Arist. text. iiij. vbi ait totum notius nobis esse quam partes: & tertio experientia, quia sensui prius sese offert totum quam partes: naturæ verò simpliciora sunt notiora: quia à simplicibus principijs procedit ad composita, sed in secunda conclusione asserit Arist. à notioribus nobis, naturæ verò minus notis, incipiendum esse: ergo non est inchoandum in physica à cognitione principiorum, vt asserit prima conclusio. *Arg. 1.*

Et confirmatur argumentum. Si incipiendum esset à cognitione principiorum, id maximè esset (vt dictum est in expositione primi text.) vt seruemus naturæ ordinem, sanè quæ à principijs ad composita procedit in rerum productione, sed hoc non: ergo. Probatur minor: quia ordo cognitionis contrarius est ordini productionis. Quod enim est primum in cognitione, est vltimum in productione, vt 2. physic. videbimus: artifex namque prius proponit facere domum, licet in operatione à fundamentis incipiat: & ideo 12. meta. cap. 1. docetur quod finis est primum mouens. *Conf. arg.*

Secundò principaliter arg. Si à cognitione principiorum esset inchoandum, id esset præsertim quia cognitio totius pendet ex cognitione princi- *2. Arg.*

piorum, elementorum, & causarum, vt Aristot. probat: sed hæc ratio assumit falsum: ergo & conclusio est falsa. Probatur minor. Si illa esset vera, sequeretur quod nulla res naturalis esset naturaliter cognoscibilis, quod est falsum: nam cum res naturales creatæ sint finitæ entitatis, & ens sit obiectum intellectus, omnes sunt à potentia finita, & per consequens naturaliter cognoscibiles. Sequela tamen probatur. Quæcunque res habet infinitas partes quantitatiuas, & homo (in via Aristotelis) dependet ab infinitis hominibus, scilicet à patre, auo, proauo, & sic in infinitum; infinita autem non possunt naturaliter cognosci: ergo. Quod si dicas illa esse infinita principia per accidens, quorum proinde cognitio non est necessaria ad cognitionem rei.

2. Arg. Arguitur aliter. De homine & de quacunq; re dicuntur infinita prædicata essentialia: nam inter quæcunque duo prædicata potest assignari perfectio media, vt ea quæ sit imperfectior quàm natura hominis, & perfectior quàm natura animalis, & b. medium inter a & animal. Item possunt multiplicari infinitæ passiones & proprietates, & sunt infinita alia accidentia, & effectus, quæ possunt conuenire homini, quæ omnia requiruntur ad perfectam rei cognitionem: quæ tamen cum sint infinita, non possunt cognosci. Et id maximè patet de fine hominis, qui est causa per se ipsius, tamen non potest naturaliter cognosci, cum consistat in aliquo supranaturali, puta in visione Dei. Imò verò cum Deus & intelligentiæ, & sol, & orbes cælestes, omnes sint horum inferiorum per se causa: sequitur quod nulla creatura harum inferiorum posset cognosci, quin cognosceretur natura Dei & omnium cælorum & supracælestium, & per consequens nulla posset esse scientia rerum naturalium, vt dicebat Heraclitus.

Confirm. Et confir. Sequeretur quòd scientiæ mathematicæ, quas Aristot. vbique appellat scientias certissimas, non essent propriè scientiæ: nam vt diximus in expositione textus primi, non demonstrant, nisi solùm per causam formalem, quæ abstrahunt à materia, & sic per scientiam mathematicam non cognosceretur perfectè natura trianguli, cùm non sit cognitus quoad omnes eius causas.

3. Arg. Tertiò principaliter arguitur contra secundam conclusionem. Cognitio nostra incipit à sensu: sed singularia sunt sensibus propinquiora, quàm vniuersalia: ergo singularia sunt nobis magis nota, & ab illis inchoandum est: quod Aristotel. expresè asserit 1. poster. text. 5. vnde 1. de anima text. 8. vniuersale, inquit, aut nihil est, aut posterius est: ergo cum hic doceat ab vniuersalibus incipiendum esse, non solum falsum, sed contra se ipsum loquitur.

4. Arg. Quartò principaliter arguitur aduersus eandem. Vniuersalia sunt nobis cognitu difficillima, eò quòd sunt à nostris sensibus remotissima, vt est sententia Aristotel. 1. meta. capit. 2. ergo falsum est quod vniuersalia sunt nobis notiora.

Confir. Et confir. Si vniuersalia essent nobis notiora, sequeretur eadem ratione quod quanto essent vniuersaliora tanto essent notiora, & per consequens conceptus entis omnium vniuersalissimus, esset primus quem de rebus conciperemus, consequens est falsum: ergo & antecedens. Probatur minor. Vniuersalia fiunt ab intellectu per abstractionem à singularibus: ergo quantò sunt

tò sunt propinquiora singularibus faciliùs abstrahuntur, & quantò remotiora, difficiliùs.

Quintò principaliter tandem argu. contra illam propositionem in text. 2. s. quod non sunt eadem nobis nota & naturæ. Magis vniuersalia sunt nobis prius nota, vt dicit 2. concluf. sed eadem sunt etiam notiora naturæ: ergo eadem sunt nobis notiora & naturæ. Probatur minor. Ea sunt notiora naturæ (vt ait Commentator) à quibus natura incipit operari, ideo principia sunt illi notiora, sed natura incipit operari ab vniuersalibus: prius enim embrio viuit vita plantæ, mox vita animalis, & tandem vita hominis, vt habetur 2. de gener animali. capit. 3. ergo animal notius est naturæ quàm homo, sicut & nobis. 5. Arg.

Et confir. Color notior est nobis quam species visibiles, quæ producuntur per medium cùm species ipsæ non sentiantur, licet sint instrumenta quibus colorem sentimus, & idem color etiam est notior naturæ quàm species, cum color sit causa specierum: ergo. 1. Conf.

Et confir. 2. In mathematicis eadem sunt nobis & naturæ notiora vt 1. poster. q 2. adnotauimus nam principia illa, à quolibet puncto in quodlibet punctum lineam ducere, & super quamlibet lineam triangulum constituere, sicut sunt notiora naturæ conclusionibus inde illatis, quia sunt causæ illarum, ita & sunt nobis notiora, quia sunt simpliciora & sensibus magis manifesta: ergo non est vniuersaliter conclusio vera, scilicet quod quæ sunt naturæ notiora sunt nobis minus nota. 2. Conf.

In contrarium est authoritas Aristotel. qui text. 1. statuit primum ordinem à principijs ad composita, & text. 4. secundum ab vniuersalioribus ad minus vniuersalia.

De hac quæstione multi multa dicunt, etiam ex doctoribus scholæ S. Thom. quæ vera forsan esse possunt, nobis tamen, præterquam quòd sunt prolixa, & plusquam metaphysica, ad rem parum pertinere videntur. Quod ergo ad mentem Aristot. & veritatem exponendam satis est, sex conclusionibus subijciam.

Supponendum est in primis ex textus expositione quod Aristotel. in 1. capit. primi libri, non loquitur de principijs aut causis secundè intentionaliter & posterioristicè, quales sunt præmissæ respectu conclusionis (hoc enim alterius est negotij) sed solùm loquitur de obiecto scientiæ & eius principijs a quibus realiter dependet. Nec loquitur de vniuersalibus aut particularibus propositionibus, vt in lib. Perihermе; sed solùm de cognitionibus quibus res confusè magis, aut distinctè cognoscuntur. Intendit enim vt illic dicebamus, statuere duos ordines quibus tradenda est doctrina de aliqua re. Primus spectat ad res de quibus est scientia: vt, scilicet cognitio incipiat à consideratione principiorum rei de qua traditur scientia: secundus verò spectat ad ordinem cognitionum, vt videlicet qui doctrinam tradit, incipiat prius per notitias magis vniuersales & confusas. Quamobrem duo erunt articuli in hac q. Primus erit de primo ordine, qui habebit tres conclusiones, & secundus de secundo, qui habebit item tres. Duo ordines doctrinæ.

Hoc supposito incipiendum est à materia quarti & sequentium argumentorum, quibus petitur quæ sint nobis notiora, & quæ sint notiora naturæ:

turæ: vnde tota materia pendet. Et prius de notioribus naturæ Paulus Venetus, & ferè expositores respondent aliquid esse notius naturæ quadrupliciter. Vno modo illud est notius naturæ quod secundum naturam est magis cognoscibile: & sic perfectiora sunt notiora naturæ. Et hoc modo ait Aristot. 2. meta. text. 1. quod sicut vespertilionum oculi ad lumen diei, ita & intellectus animæ nostræ se habet ad manifestissima naturæ. Secundo modo illud est notius naturæ, quod est principaliter intentum à natura. Et hoc modo species est notior quam genus: quia natura non intendit animal producere nisi intendendo aliquam certam speciem. Tertio modo est notius naturæ illud quod potest cognosci sine alio. Quemadmodum ait Aristot. 5. meta. text. 16. illa esse priora quæ possunt esse sine alijs, & non è conuerso, vt principia possunt intelligi sine composito & genus sine specie. Quarto modo illa dicuntur prius natura, à quibus natura incipit operari. Et hoc modo ait hîc Commentat. text. 3. quod principia sunt notiora naturæ quam compositum, & minus nota nobis.

Notiora naturæ, quatuor modis.

Isti verò modi quamuis lucidè sint collecti, tamen videntur ad libitum multiplicati, nam certè nihil aliud est magis notum esse naturæ, quàm esse notius secundum naturam, vt nomen ipsum præ se fert. Atqui id quod est notius secundum naturam, eò modo quo est notius, est prius intentum à natura priusque cognoscibile. Et præterea quia tertius & quartus modus videntur in idem incidere.

Prima conclusio.

Quocirca aliter mihi videor hæc omnia quæ proposita sunt intelligere. Vnde prima conclusio sit hæc generalis. Aliquid esse notius naturæ nihil aliud est quàm quod secundum naturam suam sit magis & prius cognoscibile: sicuti aliquid esse nobis notius, nihil aliud est quam quod secundum nostram naturam sit nobis magis & priùs notum. Hanc conclusionem nomina ipsa notiorem faciunt quàm vt pluribus testibus indigeat.

Corol.

Ex quo sequitur quod cum dicitur aliquid notius naturæ, non opus est quærere quæ sit illa natura quæ res magis aut minus cognoscit. Aiunt enim nonnulli aliquid esse notius naturæ, id est, Deo qui perfectiora magis cognoscit. Hoc tamen est falsum: nam præterquam quod Deus vniuersa æqualiter cognoscit per suam essentiam, tamen licet per impossibile ab eo res non cognoscerentur, nihilominus essent cognoscibiles secundum naturam.

Paulus & alij ex Commentatore hic comment. 3. eliciunt hunc modum loquendi conditionalem, videlicet id esse notius naturæ, quod, si natura cognosceret, prius cognosceret. Sed neque hoc plenè satisfacit: tum quia antecedens est impossibile: tum quia per modum intrinsecum, si per impossibile ignis cognosceret, tunc aut cognosceret sicut brutum, & tunc non cognosceret vniuersalia, aut cognosceret sicut nos, & tunc eadem essent notiora illi & nobis: nam sicut angelus non posset cognoscere: siquidem est materialis.

Igitur quando dicitur aliquid esse notius aut minus notum naturæ, id est, secundum naturam, non intelligitur aliqua cognitio actiuè, id est, quod aliqua potentia quæ est natura, magis aut minus cognoscat illam rem: sed solum intelligitur cognoscibilitas passiua: vt illud dicatur notius naturæ, cuius natura de se habet plus cognoscibilitatis.

Quod

Quod si quæratur quid est rem plus cognoscibilitatis habere. Respondetur quod cum ens sit obiectum intellectus vt colligitur ex 9. meta. text. 22. vbi ait Aristotel. quod nihil cognoscitur nisi inquantum participat rationem entis, fit vt illa res habeat plus cognoscibilitatis, quæ plus habet entitatis, id est, actualitatis & perfectionis. Vnde illa quæ sunt a materia abstracta, sunt perfectiora & secundum naturam magis cognoscibilia quam materialia. Ob idque Deus est suapte natura summè cognoscibilis, quia est lumen ipsum intellectuale & veritas per essentiam. Mox intelligentiæ iuxta ordinem & gradum suarum perfectionum. Deinde anima rationalis. Atqui inter materialia homo forsan ratione animæ est magis intelligibilis: deinde alia viuentia, aut forsan cæli: non enim modo determinamus an omne viuens sit cælo simpliciter perfectius. *Cognoscibilitas.*

At verò in compositis totum simpliciter est perfectius secundum naturam quam partes: sed quia cætera non sunt paria, partes quia sunt simpliciora sunt prius & magis cognoscibilia cognitione distincta, vt iam nunc dicere pergimus. Quapropter cum Aristot. ait 2. metaph. illa quæ sunt notiora natura, esse minus nota secundum nostram naturam, intelligit tàm de intelligentijs à materia separatis, quam de alijs rerum causis. Cuius profectò accommodatissimum subiecit exemplum Vt enim sol inter sensibilia propter vehementiam luminis est secundum suam naturam summè sensibilis, tamen natura vespertilionis est in causa vt propter oculorum imbecillitatem non habeat proportionem ad Solem: eodem modo natura intellectus nostri est in causa, vt non habeat proportionem ad ea quæ secundum naturam sunt maximè cognoscibilia.

Sed tamen vt hanc generalem conclusionem ad particularia applicemus notandum est duplicem esse notitiam rei, aliam confusam, aliam vero distinctam. Notitia confusa est notitia qua cognoscimus totum simul non cognosceudo seorsùm partes: qualis est notitia quæ exprimitur per nomen, vt homo, equus, animal, &c Alia est notitia distincta, quâ scilicet, cognoscimus totum cognoscendo seorsum partes: qualis est illa quæ exprimitur per diffinitionem explicantem compositionem rei, siue physicam, siue metaphysicam, vt cum cognosco materiam & formam, vel genus & differentiam ex quibus species constat. At inter notitias confusas illa quæ vniuersalior est, est magis confusa: vt animal, quàm homo & corpus, quàm animal, &c. Vnde quia notitia partium, dupliciter dicitur aliqua notitia confusa, sicut duplex est totum. Est vnum totum actuale, id est, quod actu continet in se partes, vt homo respectu materiæ & formæ: & species respectu generis & differentiæ: ex quibus metaphysicè componitur. Et hoc dicitur simpliciter totum Aliud est totum potentiale respectu partium, quas tantùm continet in potentia: vt genus dicitur totum respectu specierum: quas non actu, sed potentia continet Et hoc non dicitur totum simpliciter, sed secundum quid: quemadmodum dixit Porphyrius in capitul. de differentia quod vniuersale totum quoddam, id est, quodam modo totum est: quod antiqui appellabant totum in modo. *Notitia confusa & distincta.* *Duplex totum.*

Caietanus in prologo de ente & essentia hac ratione distinguit duas notitias confusas, & duas distinctas, in confusam speciei, quæ opponitur di-

stinctæ diffinitionis, quam appellat confusam totius diffinibilis, & confusam generis respectu specierum quam appellat confusam totius diuisibilis. Super quam distinctionem longam construit disputationem. At verò quamuis hoc verum sit, perspicacior tamen erit fortè sermo sine tot distinctionibus. Satis enim est dicere, quod inter confusas, illa quæ est magis vniuersalis, est magis confusa. Vt confusa notitia dicatur dupliciter, aut quia inadæquatè & tanquam genus significat species, vt animal significat hominem & equum: cui opponitur distincta, sic dicta, quia adæquatè significat, vt ly homo, adæquatè significat hominem & ly equus, equum: & alio modo dicatur confusa, quia est nomen speciei confusè significans partes diffinitionis, cui opponitur distincta notitia diffinitionis. Itaque, homo, respectu suæ diffinitionis est confusa, sed respectu generis animalis est distincta.

2. Conclusio. Hoc supposito sit secunda conclusio huius articuli. Cognitione confusa totum est notius & prius notum suis partibus, tam naturæ, quam nobis. Quod nobis totum sit notius, asserit Aristot. in primo exemplo text. 4. nam videntibus rem aliquam à longinquo, prius sensui sese offert totum quàm partes. Et ratio est quia obiecta sensus sunt accidentia, quæ per se primo conueniunt toti composito, & per consequens secundum nostram naturam totum est nobis notius. Quod autem sit notius naturæ, probatur: quia id est notius naturæ quod est prius intentum à natura: sed natura primo intendit producere totum quam partes: ergo totum est notius naturæ cognitione confusa. Minorem expressè confirmat Aristot 2. phys. text. 75. & infra vbi ait quod sicut artifex primo cognoscit finem quem intendit puta domum, & deinde inquirit media quæ ordinat in ipsum, ita facit natura. Vnde sicut in his quæ intellectu operantur, finis est prius cognitus cognitione confusa, ita & secundum suam naturam totum est prius notum quàm partes.

3. Conclusio. Tertia conclusio. Cognitione distincta partes sunt notiores toto, tàm nobis quàm naturæ. Probatur quia cognitio distincta totius, vt paulò ante dicebamus, est cognitio qua cognoscimus totum resoluendo illud in suas partes: ergo cognitio distincta totius dependet ex cognitione partium. Et de hac notitia distincta intelligendus est Commentator quando dicit principia esse notiora naturæ, quàm compositum. Sed in hoc videtur defecisse: nempe quòd dixerit eadem principia esse nobis minus nota: cùm profectò sicut cognitione confusa totum est prius notum & naturæ & nobis, ita cognitione distincta principia sunt prius & magis nota nobis atq; naturæ. Licet enim cognitione confusa à toto procedamus ad partes, tamen in cognitione distincta ex cognitione partium reuertimur ad cognitionem totius. Quare de ordine cognoscendi totum & partes, nulla est differentia inter nos & naturam.

1. Propositio. Aristot. Hinc sequitur prima propositio Aristotelis, quæ est præmissa primæ conclusionis. Scientia totius dependet ex cognitionibus principiorum, causarum, & elementorum. Probatur, nam scientia est distincta rei cognitio, sed distincta cognitio totius dependet ex distinctis cognitionibus principiorum & causarum, ergo.

Hanc conclusionem tanquam communem animi conceptionem probauit Aristotel. 1. poster. text. 5. ex communi consensu omnium tàm verè scien-

scientium quàm eorum qui aliquid scire se putant: omnes enim consentiunt, quòd tunc aliqua res scitur, cùm causæ cognoscuntur. Et ratio colligitur ex illo 2. meta. 4. quod rei veritas, quæ est obiectum intellectus, sumitur secundum esse ipsius rei: & quia esse rei non est aliud quàm quod habet ex suis causis, fit vt cognitio scientifica rei, ex cognitione principiorum eius proficiscatur.

Ex his tandem colligitur primus ordo tradendi doctrinam alicuius rei expressus in prima conclusione principali Aristot. vt s. ab eius principijs sumatur exordium.

Vnde ad primum argumentum principale distinguitur antecedens, videlicet quòd principia rei sint notiora naturæ. Si enim intelligatur de cognitione distincta, conceditur: sed negatur tunc quòd isto modo sint nobis minus nota. Nec Aristotel. nec Commentat. nec experientia docet, nisi quòd totum est nobis notius cognitione confusa: qua etiam secundum naturam est notius, vt probatum est. Et quia ordo tractandi de re est secundum cognitiones distinctas, incipiendum est à principijs. Neq; huic repugnat 2. conclu. in qua solum habetur quòd in ordine cognitionum incipiamus à confusioribus & magis vniuersalibus: quæ vt videbimus articulo sequenti, sunt nobis notiora, & minus nota naturæ. *Ad 1. principale.*

Ad confirmationem facilis est per ea quæ dicta sunt solutio. Concedimus namque rationem incipiendi à principijs esse, quia natura inde incipit operari: & quando subsumitur quòd ordo cognitionis est contrarius operationi distinguitur: ordo namque cognitionis confusæ contrarius est ordini compositionis: nam artifex prius confusè & abstractiuè cognoscit domum, cuius ideam format in mente, quam tamen domum vltimo in re facit, verumtamen ordo cognitionis distinctæ sequitur ordinem compositionis. Prius namque distinctè & intuitiuè artifex cognoscit lapides, quos manu tenet ad conficiendum parietem, quàm parietem ipsum, & prius parietem intuitiuè quàm totam domum. Et ita in naturalibus cognitione distincta principia sunt secundum naturam prius & magis cognoscibilia quàm totum. *Ad confir.*

Ad secundum principale illic responsum est quòd cognitio causarum & principiorum per accidens, quæ multiplicantur ratione materiæ, aut indiuiduorum (vt sunt partes continui, aut parentes omnes à quibus homo descendit) non est necessaria ad cognitionem rei. Et eadem ratione nec requiritur cognitio omnium accidentium communium, sed satis est cognoscere potentiam passiuam recipiendi illa. Neque requiritur cognitio omnium effectuum, sed satis est cognoscere potentiam actiuam. *Ad 2. principale.*

Ad aliud verò de prædicatis quidditatiuis, in primis negatur quòd de homine sint dicibilia infinita quidditatiua prædicata (quòd in prædicabilibus quæstione de specie satis vt credo monstrauimus) non n. de homine sunt plura prædicata essentialia, quàm vsque ad generalissimum substantiæ, vel vsque ad ens. Et quamuis animal (v. g.) forsan diuidatur in alia genera subalterna, vt in canem & pecus, quæ sub se habent alias species non tamen inde sequitur quòd inter qualescunque duas species sit dabilis conceptus medius, qui constituat nouam speciem, imò in hoc Aristotel. 10 meta. text. 8 comparat species numeris, quòd quamuis quinarius in infinitum excedat quater-

narium, ad hunc sensum, quòd numquam perfectio quaternarij potest attingere ad perfectionem quinarij, nihilominus inter quaternarium & quinarium non est dabilis medius numerus: ita in speciebus licet ad hunc sensum in infinitum distent, vt nulla possit attingere perfectionem alterius, nihilominus possunt esse duæ ita immediatæ, vt inter illas non possit esse medium prædicatum essentiale. Quocirca 8 meta. text 10. ait quòd resolutio definitionis non procedit in infinitum. Et eadem ratione nec sunt infinitæ passiones essentiales alicuius speciei.

Creatura est comprehensibilis. Vnde negatur creaturam non posse comprehendi ab alia creatura. Quinimo profectò non dubito quin angelus naturaliter possit comprehendere totam quidditatem cuiuscunque inferioris creaturæ. Nam comprehendere aliquam rem, nihil aliud est, quàm illam cognoscere quantum illa secundum naturam suam est cognoscibilis, vt ly cognoscibile dicat potentiam passiuam in re ipsa: & cum omnis creatura sit finitæ perfectionis & entitatis, habet finitum cognoscibilitatis passiuæ modum, & ideo nihil repugnat quominùs à potentia finita comprehendatur.

Dixerim, vt cognoscibile dicat potentiam passiuam eo quod Ocham in 4. quæstione 13. quem ferè iuniores imitantur, opinatur nihil comprehendi, nisi cognoscatur summa notitia qua cognosci potest: & quia quæcunque creatura potest adeo cognosci infinita notitia, infert nullam creaturam esse comprehensibilem, nec à summo angelo: quippe qui non potest creaturam cognoscere summa notitia qua creatura est cognoscibilis.

Attamen isti profectò tàm incomprehensibilem faciunt creaturam, quàm Deum: cum tamen Hiere. cap. 32. de Deo specialiter dicat quòd est magnus consilio & incomprehensibilis cogitatu. Et præterea qui creaturam dicit esse incomprehensibilem nisi à Deo, præterquàm quòd male loquitur in fide, non respicit naturam comprehensionis, quæ est vt tantum cognoscatur, quantum est passiuè secundum suam naturam cognoscibilis, & non quantum est cognoscibilis à tali vel tali cognoscente. Quantumcunq; enim Deus infinita notitia cognoscat creaturam, non vetat quominus angelus cognoscens formicam quantum ipsa est cognoscibilis, simpliciter comprehendat illam: sicuti qui paruam habet manum simpliciter comprehendit lapillum paruum, non obstante quòd qui maiorem haberet manum, melius comprehenderet. Et ideo Deus à se solo est comprehensibils: quia sicuti passiuè est infinitè cognoscibilis: ita est infinitè cognoscitiuus: vtrumq; n. habet rationem infinitæ essentiæ. Vnde Aristot. infra text. 35. ait quòd infinitum eo quòd infinitum, non est cognoscibile, j. comprehensibile, insinuans id quòd est finitum posse quidem à nobis comprehendi.

Dixerim tamen quòd angelus, &c. quia forsan homo pro isto statu nullam creaturam cognoscit quantum est cognoscibilis: quia v. g. non cognoscimus omnia genera subalterna vsque ad immediata genera specierum, neq; in substantijs, neque in accidentibus, atque adeo nec vltimas differentias, neq; omnes proprias passiones. Cuius causa est materialitas corporis cui immergitur anima. De anima separata alia erit ratio, quæ non est loci præsentis.

Hoc tamen non obstante non est philosophis adeo angustè loquendum

est scien-

de scientia, quo minus concedatur veram & propriam scientiam physicam nobis esse possibilem. Satis enim est quòd habeamus rerum scientias humano modo. Quemadmodum in operabilibus ait Aristotel. 1. ethic. homines esse beatos non vt Deum vel angelos: sed vt homines: ad quòd satis est cognoscere naturam materiæ & formæ, causam agentem & finalem in naturalibus atque adeo scire naturam passionum quas in rebus exprimitur. Ita namque & Aristot. & philosophi loquuntur: & subinde nobis loquendum est.

Neque opus est ad cognoscendum naturam hominis, cognoscere finem eius supra naturalem, neque Deum quantum ad ea quæ naturaliter non sunt cognoscibilia, sed satis est cognoscere Deum & orbes cælestes, quatenus sunt horum causa inferiorum quemadmadum hæc Aristot. nouit.

Ad confirmationem negatur quòd ea quæ cognoscuntur scientijs mathematicis non sint verè scita. Etenim cùm Geometria, v. g. tractet de triangulo quatenus abstrahit à materia, & per consequens a fine & efficiente, satis scitur natura trianguli inquantum est abstractus, si sciantur eius passiones quas Geometria de eo demonstrat. *Ad confir.*

Secundus articulus est de secundo ordine & conclusione Aristotel. Vbi hoc primò notandum est, quòd tàm vniuersale quam singulare dupliciter accipitur apud Aristotel. Enimuerò 1. post. text. 5. accipit singulare simpliciter pro Indiuiduis, quæ sunt sensuum obiecta, & vniuersale opposito modo pro eo quod abstrahitur per operationem intellectus à singularibus, vt species comprehendat & genera. Hìc vero accipit singulare pro speciebus specialissimis quæ dicuntur singularia, inter obiecta scientiarum, propterea quod in illis terminat vt scientia, quippe cum non descendant ad indiuidua, vti capit. de specie ex Platone refert Porphyr. in specialissimis esse quiescendum. Et vniuersale accipitur pro genere quod in potentia & confusè continet sub se species. Et respectiuè inferius genus subalternum, dicitur etiam singulare respectu superioris. *Artic. 2.* *Vni. & singu. dupliciter.*

Est ergo quarta conclusio huius quæst. & prima huius articuli. Loquendo de vniuersali & singulari primo modo, singulare est prius cognoscibile, nobis quàm vniuersale (intellige cognitione sensitiua, non autem intellectiua.) Hanc conclusionem expresse Aristoteles asserit loco citato. Cuius ratio est, quia cognitio nostra incipit à sensu, & singularia obijciuntur sensui, & inde per abstractionem, intellectus cognoscit vniuersalia. Non est hic locus disputandi, an intellectus cognoscat prius singularia quàm vniuersalia, an verò prius cognoscat vniuersale, & postea per reflexionem ad phantasma cognoscat singulare. Est namque opinio Durand. 2. sent. d. 3. q. 7. & Gregorij lib. 1. d. 3. q. 3. art. 2. & ferè recentiorum, quod quemadmodum sensus ita intellectus prius cognoscit singularia, & deinde abstrahit vniuersalia. Alia est opinio contraria S. Thom. 1. p. q. 85. & 86. & alibi frequentissimè, quod videlicet prius intellectus cognoscit vniuersale, & deinde per reflexionem ad phantasma, singulare. Quæ absque dubio videtur esse expressa sententia Arist. 2. de anima text. 60. vbi ait quod sensus est singularium, scientia vniuersalium; sed expressius in 3. text. 10 & 11. vbi ait quod intellectus est vniuersalium, sensus vero singularium, & 5. meta. text. 16. vbi expresse ait vniuersalia esse priora cognitione secundum intellectum, singularia verò secundum sensum. Et ratio natu- *4. Conclus.* *Vni. prius cog. ab intellectu.*

ralis est, quia cùm intellectus sit potentia passiua immaterialis, non potest pati nisi ab obiecto itidem immateriali. Quocirca phantasma, quod est materiale, non potest immediatè mouere intellectum, nisi negotio intellectus agentis abstrahantur species immateriales (& per consequens vniuersales) quæ receptæ in intellectu possibili ipsum immutent ad cognoscendum. Atqui re vera si intellectus agens quem expressè ponit Aristot. 3 de anima. text. 17. admittitur, ad hoc potissimum officium à natura datus est, vt faciat obiectum intelligibile.

Durandus. Vnde Durand. inde sumpsit ansam suæ opinionis quod negauit intellectum agentem. Arguit enim. Obiectum & ratio obiecti debet præcedere actum potentiæ: ergo obiectum intellectus præcedit actum intellectionis: sed nulla res præcedit actum intellectus, nisi res singularis, quia quicquid est in rebus, est singulare: ergo singulare primò intelligitur. Cui nos, concedentes obiectum præcedere actum potentiæ, respondemus, quòd quamuis nulla sit res nisi singularis in essendo, tamen ante intellectionem præcedit species intelligibilis producta per intellectum agentem, quæ est vniuersalis in repræsentando, quia in illa relucet ratio formalis obiecti. Ob idque cùm dicitur intellectus abstrahere vniuersale à singularibus non est intelligendum de intellectu possibili qui videlicet primum intelliget singulare, vt inde abstrahat vniuersale; sed de intellectu agente qui abstrahit species vniuersales repræsentantes rationem obiecti abstractam à singularibus. Et de intellectu agente intelligitur verbum Comm. 1. de anima. comment. 8. Intellectus est qui agit vniuersalitatem in rebus. Qua de causa non requiritur sensus agens: nam cùm sensus sit potentia passiua materialis, immediatè patitur ab obiecto materiali. Quò fit vt cùm species quæ recipitur in intellectu sit vniuersalis, primò repræsentet vniuersale, & per determinationem à phantasmate singulari, repræsentet singulare. Non tamen requiritur processus semper temporis perceptibilis: nam cùm à phantasmate singulari producuntur species vniuersales, sine mora determinatur species ad repræsentandum hoc singulare, quod est repræsentare singulare per reflexionem intellectus ad phantasma. Et ideò quàmprimum videmus singulare, intellectus illud intelligit. At proprius locus hæc disputandi erit in 3 de anima. loco citato. Neque amplior facienda est hic de hoc disputatio.

Vnum tamen hoc adnotare superest sanè quòd non dicimus singulare magis simpliciter esse nobis cognoscibile: nam simpliciter loquendo, quod est magis cognoscibile secundum intellectum, est magis cognoscibile, tametsi ad sensum sit magis cognoscibile singulare. Ex his tandem solutum restat tertium argumentum principale, cum dictum est aliter loqui Arist. met. 1. post. & hîc aliter de singulari & vniuersali. *Ad 3. principale.*

Accipiendo singulare & vniuersale secundo modo, vt sit comparatio inter ipsa vniuersalia superiora & inferiora est opinio Scot 1. sent. distin. 3. vbi, inter alias, ponit duas propositiones quæ ad præsens attinent negotium.

Prima est. Cognitione confusa prius cognoscitur species specialissima, quàm superiora genera. Quo fit vt conceptus entis sit vltimus via generationis. Quam probat tribus rationibus. Primò, vniuersale cognoscitur per abstractionem à singularibus, ergo illud vniuersale prius mouet quòd est perfectius,

fectius, & cuius singulare vehementius mouet: sed species specialissima inter vniuersalia est perfectior, cùm actu contineat superiora genera, ergo priùs mouet Et quòd singulare, hic homo, fortius moueat: quam hoc animal: probat quia est propinquius sensui, cùm magis accedat ad singulare determinatum

Secundò, quia Metaphysica, vt ait Auicenna 1. Meta. cap. 3. est vltima in ordine doctrinæ, ergo subiectum eius quòd est ens, postremo concipitur ab intellectu quam obiecta aliarum scientiarum quæ sunt minus vniuersalia.

Tertiò, quia si ab vniuersalioribus inciperet intellectus, primus conceptus quem de rebus formaret, esset ens, vnde tunc sequeretur quòd oporteret consumere multum tempus, antequam formaretur conceptus speciei specialissimæ, quòd est contra experientiam.

Secunda eius conclusio est. Cognitione distincta primus conceptus est entis, & deinde descenditur vsque ad vltimam speciem. Probatur, quia cognitio distincta speciei dependet ex distinctis cognitionibus partium definitionis: quare non potest distinctè cognosci homo, quin priùs distinctè cognoscatur animal: neque animal, quin priùs distinctè cognoscatur corpus: & ita ascendendo: ergo priùs distinctè debet cognosci ens quàm substantia, & substantia quàm corpus, &c.

Et possumus adiuuare opinionem Scoti, quia ita nos monstrauimus de toto Physico & eius partibus, nempe quòd priùs confusè cognoscitur totum quàm partes, sed distinctè priùs partes quàm totum: idem enim prorsus ipse dicit de toto Metaphysico & partibus eius, scilicet quòd confusè priùs cognoscitur tota species, sed distinctè priùs cognoscuntur superiora genera quæ sunt partes speciei.

Nihilominus est quinta conclusio huius quæstionis, & secunda huius articuli. Cognitione confusa primò concipitur res ab intellectu conceptu entis, deinde per ordinem quanto conceptus est vniuersalior, tanto est prior intellectui. In primis est expressa sententia Auicennæ 1. Meta. cap. 5. quam S. Thom. in principio statim de ente & essentia sumit pro fundamento, videlicet primum quòd intellectus concipit de re est ens Et profectò expressissimè asseritur hîc ab Aristotel. vbi ait ab vniuersalioribus esse incipiendum, eo quòd sunt nobis notiora Et manifestè id confirmatur in tertio exemplo Arist. Intellectus enim in cognitione vniuersaliũ eo ordine procedit, quo sensus in cognitione singularium: sed sensus procedit à cognitionibus vniuersalioribus: nam paruuli incipientes cognoscere, priùs de rebus cognoscunt esse entia quædam confusè, deinde esse homines, & postea esse patrem aut matrem, non cognoscendo distinctè quæ est ratio entis aut ratio hominis: & videntes à remotis aliquod singulare priùs cognoscunt esse ens, mox per motum cognoscunt esse animal, deinde per figuram esse hominem, postremò de facie cognoscunt esse Petrum, ergo ita intellectus procedit. *Conclus. 5.*

Secundò arguitur ratione S Tho. 1 par. q. 85. artic. 3. vbi eandem asserit conclusionem. In omnibus his quæ reducuntur de potentia in actum compertum est ea procedere ab imperfectioribus ad perfectiora, vt embrio priùs viuit vita plantæ, quam vita animalis, 2. de gene. animali. c. 3. & homo priùs est infans, postea adolescens, & tandem augetur in virum perfectum, ergo

cùm

cùm intellectus per species rerum procedat de potentia ad actum, procedit ab imperfectioribus: sed cognitiones vniuersaliores sunt minus perfectæ, quia confusè magis attingunt naturas rerum: ergo intellectus ab vniuersalioribus procedit.

Tertiò probatur conclusio. Primus omnium conceptuum quos quælibet potentia format, est obiecti sui adæquati; vt, primum quòd sensus videt est color & per colorem videt aut vestem aut arborem; & primum quòd auditus audit est sonus, & per sonum audit campanam, aut tubam, aut musicam: sed obiectum adæquatum intellectus est ens, vt colligitur ex Arist. 9. Met. text 22. & est communis sententia omnium philosophorum (quam nec Scotus ipse negat) ergo primum quòd intellectus concipit est ens, & per consequens quantò prædicata sunt vniuersaliora tanto sunt priora in intellectu.

Concor. conclus. Itaque vt consonantia primæ & secundæ conclusionum huius articuli euidentiùs appareat, colligimus quòd singularia in supponendo quæ tamen sunt singularia vaga, priora sunt quam vniuersalia in supponendo: nam priùs per sensum cognoscimus hunc hominem quam hominem, & hoc animal, quam animal, & hoc ens quam ens: & hoc est quòd voluit Arist. 2. post. text. 5. Sed tamen comparando vniuersaliora ad minùs vniuersalia in significando, tàm in intellectu quam in sensu præcedunt notitiæ magis vniuersales, vt priùs in sensu est hoc ens quàm hoc animal: & priùs hoc animal, quàm hic homo. Et eadem ratione in intellectu priùs est ens quàm animal, & animal quàm homo.

Ex quibus tandem colligitur secundus ordo doctrinæ expressus in secunda conclusione principali Arist. videlicet quòd secundum naturam nostram ab vniuersalioribus debet in nobis incipere doctrina, cùm innata sit nobis via à notioribus nobis procedere, j. ab his quæ primò occurrunt cognitioni nostræ, siue sensitiuæ, siue intellectiuæ; & confusa magis, j. magis vniuersalia primò occurrant tam sensui quam intellectui. Et hos ordines seruat hic: nam secundum priorem, priùs tractat de materia & forma, quam de ente mobili, secundum posteriorem priùs in genere quærit an sint aliqua principia rerum naturalium, & quot sint: deinde in particulari an sint materia & forma. Et proportionaliter 1. Ethic. quia finis in operabilibus est sicut principium in speculabilibus, priùs incipit tractare de vltimo fine, quàm de virtutibus, atque adeò priùs in genere, & deinde in particulari.

Explicatio conclusionis. Cùm dictum sit ens esse primum cognitum ab intellectu, non intelligimus ens sub hac vel illa conditione, j. ens sensibile aut ens materiale, sed confusè accipiendo ens prout quicunque latinus accipit. Quod est dicere, id quòd est, vt dicat vnum conceptum formalem in differentem ad materialia & immaterialia, substantiam & accidens, Deum & creaturas, vt q. 1. super quartum cap. prædicamentorum expositum est. Hic enim dicitur conceptus confusus entis quem pueri primò concipiunt de rebus, & per consequens quem primò format intellectus.

Conclus. 6. Subijcitur hic demum tertia conclusio huius articuli, quæ sit sexta totius quæstionis Cognitione distincta, eodem modo incipit intellectus ab vniuersalioribus. Et in hoc conuenimus cùm Scoto propter eius rationem: quia non possumus distinctè cognoscere hominem quin distinctè cognoscamus

animal,

animal, nec animal quin distinctè cognoscamus corpus. Itaque priùs est totus ordo notitiarum confusarum à superioribus ad inferiora: deinde via resolutionis resoluimus hominem in animal rationale, & animal in corpus & sensibile: & corpus in substantiam & corporeum, vt expressè ait Aristot. 8. Meta. text. 10. Et hac de causa quoad vsq; supremum distinctè cognoscamus, non cognoscimus infimum.

Ad primum igitur argumentum Scoti negatur consequentia, nam quamuis vniuersale abstrahatur à singularibus eo modo quo expositum est in prima conclusione huius articuli, non subinde sequitur quòd species vniuersalis priùs moueat ad conceptum speciei specialissimæ: imò cùm sit agens naturale, & intellectus pro isto statu sit immersus materiæ, non statim mouet ad perfectissimum conceptum quem producere potest, sed procedit ab imperfectioribus quales sunt conceptus magis vniuersales. In angelo autem, vbi non est species sumpta à materialibus, non priùs produceret vnum conceptum quàm alium, nec forsan in anima separata. *Ad 1. Scot.*

Ad secundum respondetur, quòd Metaphysica non est postrema scientiarum, eò quòd ens, quod est eius subiectum, vltimo cognoscatur cognitione confusa, sed quia tractat de ente vt est commune ad res realiter separatas à materia, quales sunt intelligentiæ, quæ quidem sunt à nostro sensu remotissimæ, & ideò sunt intellectu difficillimæ; Quam quidem rationem expressè dat Aristot. 1. Meta. c. 2. Ob idque nihil obstat obiecta aliarum scientiarum faciliùs cognosci à nobis quàm obiectum Metaphysicæ, quia cognitio, verbi gratia, Mathematicarum aut moralium scientiarum, non dependet ex tali cognitione entis. *Ad secundũ*

Secundò possumus dicere quòd quamuis cognitione confusa priùs cognoscantur vniuersalia, tamen ad cognoscendum distinctè proprietates magis vniuersalium, debemus procedere per resolutionem inferiorum specierum in superiora genera, vt modò dicebamus vsque ad ens, quia particulares causæ & passiones sunt nobis notiores quàm vniuersales. Et hac de causa Metaphysica est etiam postrema scientiarum.

Ad tertium argumentum respondetur quòd quamuis conceptus entis sit primus quem concipit intellectus, non tamen requiritur semper successio temporis perceptibilis ad formandum conceptum speciei, sed solùm, aut quando defectu ætatis in puero, aut quando propter longam distantiam loci non repræsentatur obiectum perfectè. At quando ego in debita distantia video hominem, sine mora temporis cognosco esse ens, & esse animal, & esse hominem. Item si aduerto adesse hominem, priùs formo iudicium quòd est homo, quam quòd est animal, aut ens: nam cum illa species, omnes illas rationes vniuersales repræsentet, sequitur vt quando est debitè applicata, posset quemcumque conceptum primùm producere. Quin etiam vt respondebamus Durand. si intellectus aduertat ad Petrum, priùs iudicabit esse Petrum, quàm esse hominem. *Ad tertium*

Ad nostrum argumentum quod fecimus in gratiam Scoti, respondetur quòd latet subtus fallacia: nam cùm comparamus totum physicum ad suas partes, comparamus rem ad rem: & ideo cùm totum priùs obijciatur intellectui quàm partes, cognoscitur priùs totum quàm pars. Sed cùm comparamus

notitiam speciei, aut minus vniuersalis ad notitiam animalis, aut entis, non comparamus nisi notitiam ad notitiam, & ideo non sequitur quòd priùs cognoscamus speciem quàm genus, quatenus confusè & in potentia continet species. Si tamen genus comparetur ad speciē tanquam pars diffinitionis ad totum diffinitum, iam dictum est in text. 4. in expositione secundi exempli Aristot. quòd priùs notum est hunc esse hominem confusè, quàm distinctè cognoscatur esse animal rationale, per consequens quam cognoscatur animal esse genus hominis. Et in hoc stat similitudo cognitionis confusæ inter totum physicum & suas partes, & totum Metaphysicum & suas partes.

Ens simpliciter simplex. Restat hîc paruum dubium. Insinuatum enim est conceptum entis posse haberi & confusum & distinctum, quod videtur esse falsum. Etenim ens (vt bene ait loco citato Scotus) est conceptus simpliciter simplex, quia non constat ex genere & differentia, sicuti homo & alia genera subalterna, & ideò non potest esse conceptus confusus cùm non possit distingui in huiusmodi partes. Respondetur tamen quòd vocamus conceptum confusum, illum conceptum formalem communissimum quem quisque latinus format, s. quòd est, vt paulò ante exponebamus. Et ille est primus quem intellectus format. Distinctus autem est quando cognoscitur per suos modos intrinsecos, j. quod sit ens per se, qualis est substantia, vel in alio, qualis est accidens: & sic de alijs distinctionibus.

Ad 4. principale. Ad quartum nostrum argumentum in principio quæstionis factum respondet S. Tho. opusc. 53 quod vniuersalia accipiuntur vno modo in causando: vt sunt Deus, & intelligentiæ quæ sunt causæ vniuersales. Et de illis intelligit Arist. 1. Meta. c. 2 quod sunt cognitu difficillima eo quod sunt à sensibus remotissima: alia sunt vniuersalia in prædicando vt genera, & species, & in illis, si loquamur de cognitione confusa & simplici, magis vniuersalia sunt priùs nota, sed distinctâ cognitione, proprietates magis vniuersalium sunt nobis minùs notæ: quia cognoscuntur per resolutionem particularium in sua genera vniuersalia, vt modò dicebamus respondendo secundæ rationi Scoti.

Ad confir. Ad confirmationem ista est solutio quàm dedimus ad primum Scoti. Concedimus namque quòd quanto vniuersaliora sunt, tanto sunt nobis priùs nota cognitione confusa: nam quamuis species vniuersales abstrahantur à singularibus, nihilominus non producunt conceptum perfectum speciei priùs quàm conceptum imperfectum generis. Sed argumentum procedit secundum imaginationem eorum qui putant intellectum priùs cognoscere singulare, & à notitijs singularibus abstrahere notias vniuersales, cuius contrarium nos suprà monstrauimus conclusione quarta.

Ad 5. principale. Ad quintum denique argumentum respondetur in primis quod Aristot. non ponit regulam generalem quod omnia quæ sunt nobis nota, sint ignotiora naturæ, & è conuerso; sed negatiuè, quod non omnia quæ sunt nobis nota sunt notiora naturæ, nec è conuerso, quia stat aliquid esse notius naturæ, & nobis minus notum: Quod præsertim verum habet in substantijs separatis à materia quæ cùm sint spirituales, sunt suaptè natura magis notæ; sed tamen nobis, qui per sensum cognoscimus, sunt minus notæ. Et secundò habet verum de principijs & causis occultissimis nobis. De quibus omnibus

ait

ait 2. Meta. text. 1. quod sicut se habet oculus vespertilionis ad lumen diei, ita intellectus noster ad manifestissima naturæ. Sed de toto Physico & partibus eius iam diximus eundem esse ordinem in nobis & natura. At verò de vniuersalibus in prædicando & particularibus, de quibus argumentum formatum est, respondetur quòd quamuis natura procedat ab vniuersalioribus in productione rerum, non inde sequitur quòd sint magis nota naturæ cognitione confusa, imò oppositum sequitur, vt secunda conclusione monstratum est, quia natura sicut priùs intendit totum physicum quàm partes, ita priùs intendit speciem quàm genus; non enim facit animal aut substantiam, aut corpus, nisi intendens facere aliquam certam speciem. Et ideo cognitione confusa vniuersalia sunt nobis notiora, species verò sunt magis notæ naturæ: cognitione autem distincta vniuersaliores causæ sunt magis notæ naturæ. Quod si quis contra solutionem arguat quod inde sequeretur singularia indiuidua esse magis nota naturæ quam species, quia cum species non sit realiter separata, vt dicebat Plato, natura nec intendit, nec producit speciem nisi in indiuiduo, actiones enim & generationes sunt circa singularia, vt habetur 1. met. c. 1.

Respondetur quod natura per se non intendit nisi perpetuare speciem, quippe cuius intentio semper est ad perpetuum; sed quia indiuidua materialia sunt corruptibilia, intendit de per accidens producere singularia ad conseruandam speciem: ob idq; priùs intendit speciem quàm singulare. Vnde in perpetuis, vt in cælis & supra cælestibus, in singulis speciebus non producit nisi singula indiuidua, vnum solem, vnam lunam, &c. quod tamen non est præsentis loci disputare.

Ad primam confirmationem iam responsum est quòd nihil vetat idem esse notius naturæ & nobis: & ideo vtroque modo color est magis notus quàm species sensibilis: naturæ quidem, quia est causa, nobis verò, quia est sensibilis. Non tamen intelligo colorem esse notiorem nobis, vt aliqui volunt, eo quod per cognitionem coloris veniamus in cognitionem speciei: nam speciem non sentimus; sed per coniecturam arguimus aliquam esse speciem in medio per quam cognoscimus colorem distantem. *Ad 1. confir.*

Quod si quis arguat speciem esse magis notam naturæ eo quod est spiritualior, negatur consequentia: quia cætera non sunt paria est enim minoris entitatis & perfectionis quàm color, cum inesse & conseruari dependet à colore.

Ad secundam demum confirmationem eodem modo respondetur: nempe quod in mathematicis eadem sunt notiora naturæ & nobis: nam prima & simplicissima elementa, & simpliciores conclusiones quoniam sunt causæ posteriorum, ideo sunt secundum naturam notiores: sunt etiam notiora nobis, eo quod prima elementa statim proposita cognoscimus, vt, à quolibet puncto in quodlibet punctum lineam duci, super quodlibet punctum circulum describi. Et hæc de secunda quæstione quæ est circa prologum Arist. *Ad 2. cōfir.*

Sequitur in textu caput secundum & tertium.

TEXT. XVII. *Habet autem dubitationem*, &c.

QVÆSTIO TERTIA.

Vtrum omne totum sit suæ partes simul sumptæ.

TERTIA hic quæstio, si intentionem huius libri nobis imitari liceret, ea nempe futura erat, quæ est de numero principiorum rei naturalis. Verum quia inter impugnandos veteres nonnullas profert Aristot. sententias disputatione dignas, propriamq; sententiam de numero principiorum ad textum vsq; sexagesimum septimum prorogat, necessarium est ordinem literæ in quæstionibus obseruare. Neq; nobis in animo est circa singula verba Aristot. quæstiones mouere; sed eas tantummodo quas excusare non possumus, vt quæstio quæcumque locum proprium expectet: ne si omnia locis in omnibus dixerimus, opus in infinitum abeat.

Mouent hic nonnulli primò quæstionem circa text. 8. vtrum contra negantes principia sit physico disputandum. Quam nos tamen ceu facilem super text. 9. terminauimus. Secundò circa text. 13. disputari posset, vtrum ens analogicè de substantia dicatur & de accidente. Hanc tamen quæstionem circa quartum nos caput prædicamentorum abundè discussimus. Tertiò hic disputant sophistæ in fauorem Melissi hanc esse veram, tantum vnum est ens: Sed hæc sophismata sunt dialectica Est enim illa simpliciter vera, & gratia alietatis, vt patet per vniuersalem, omne ens est vnum, & præterea per exponentes, vnum est ens, & nihil aliud quàm vnum est ens. Et item gratia pluralitatis, quia non plura quàm vnum est ens. Nisi fortè ly ens absoluatur à numero, vt supponat etiam collectiuè pro pluribus. In quo sensu conceditur à Melisso, dicente omnia entia non esse plura, quàm vnum ens, & à nobis cum Arist. negatur. Quartò circa text. 15. vbi ait Arist. quòd substantia & quantum sunt duo, mouetur hic quæstio: vtrum quantitas distinguatur à re quanta. De qua tamen latè nos etiam tractauimus in prædicamentis, capit. de quantitate, à qua proinde abstinendum nobis hic duximus.

Tantum vnũ esse ens.

Ergo circa text. 17. vbi Aristot. reuocare in dubium videtur an totum & pars sint vnum, quæritur. Vtrum totum sit suæ partes simul sumptæ. Et arguitur à parte negatiua authoritate ibidem Arist. vbi videtur arguere, quòd si partes essent idem toti, essent & inter se idem, quod est impossibile. Et 5.

1. Arg.

met.

met. text. 19. ait quòd sex non sunt bis tria. Et 7. meta. circa finem text. 60. ait quòd totum non est suæ partes. Syllaba enim, inquit, non est elementa, puta literæ quibus constat, vt ba, non est b & a: nam si literæ (inquit) loco ab inuicem separentur, manent literæ, & tamen non manent syllabæ. Quod itidem repetit lib. 8 text. 15. dicens totum non est partium coaceruatio, sicut aceruus, sed est aliquid præter partes. Et 4. huius text. 23. ait, quòd partes sunt in toto, & vicissim totum est in partibus, quæ locutiones transitiuè non essent veræ, nisi totum à suis partibus distingueretur.

Et confir. præterea authoritatibus S. Tho. qui idem frequenter sentire videtur. Nam tertiò sentent. dist. 2. Magister citans Hieronymum in expositione Catholicæ fidei dicentem quod humanitas ex anima continetur & corpore, inquit, nomine humanitatis animam & corpus intelligi. In cuius literæ expositione S. Tho. ait, non esse intelligendum per humanitatem animam & corpus, quasi propriè dici possit, humanitas est anima & corpus; sed sicut in toto intelliguntur partes, vt in domo paries & tectum, quæ tamen de toto non prædicantur. Hæc ille. Et q. 1 eiusdem distinctionis art. 3 sæpè id repetit. Etenim quæstiuncula 1 ait quod in Christo fuit corpus & anima, & vlterius forma totius resultans ex coniunctione vtriusque, quæ humanitas dicitur. Et quæstiuncula 3. in solutione ad tertium exponens verba iam dicta magistri, s. quòd nomine humanæ naturæ corpus & anima intelligitur, ait intelligendum esse materialiter, non quòd totum propriè loquendo sit suæ partes, sed aliquid ex partibus constitutum. Multa apud sanct. Tho. his similia reperiuntur. *Confirm.*

Secundò principaliter arguitur. Esse prius est in toto quàm in partibus: nam esse est suppositorum quorum propriè est subsistere, & partes sustinentur in toto cuius esse participant, vt ex 4. huius modò citabamus (præterquam anima rationalis, quæ cum in esse non pendeat à corpore; sed producitur per creationem, prius natura habet esse quam illud detur corpori, vt 1. p. q. 76. art 1. ad 5 docet S. Tho.) ergo totum distinguitur à suis partibus: nam aliàs non videtur quomodo esse priùs sit in toto quàm in partibus. *2. Arg.*

Et confirmatur. Accidentia, vt in 1. de generatione potest videri, subiectantur in toto composito, & non immediatè in partibus, quia illi insunt subiecto de quo prædicantur, & manifestum est non prædicari de materia & forma, sed de toto composito, & propterea indiuiduum completum prædicamenti substantiæ dicitur prima substantia, quia primo substat omnibus accidentibus, quæ est receptissima doctrina S. Tho. 1. part. q. 76. artic. 6. & alijs frequenter locis; sed non potest bene intelligi quomodo accidentia subiectentur in toto, & non in partibus, nisi totum distinguatur à suis partibus: ergo. *Confir.*

Tertiò principaliter arguit Scotus in 3. dist. 2. quæst. 2. vbi expresse tenet totum distingui à suis partibus etiam coniunctis. Si totum compositum ex materia & forma non distingueretur à suis partibus, sequeretur quod nulla esset differentia inter totum, quod est per se vnum (vt homo) & aceruum qui est solum vnum per aggregationem, quam tamen ponit Aristoteles 7 meta. text. 60 & 8. text. 15. Quod autem sequatur patet: nam tunc sicut aceruus est multi lapides simul, ita & homo est suæ partes. *3. Arg.*

Confirm. 1. Et confirmatur primò. Terminus per se generationis est totum & non partes, vt patet 7. met. text. 22 & 27. & 1 de generatione text. 10 vbi habetur quod generatio est mutatio huius totius in hoc totum. Vnde licet materia & forma hominis sint perpetuæ, homo, cuius actio attingit non ad esse animæ, sed ad vnionem ipsius cum materia, verè generat hominem: ergo totum distinguitur à suis partibus.

Confirm. 2. Et confirmatur, quia alias (inquit) si totum non distingueretur à suis partibus, sequeretur quod non daretur aliquid per se causatum ab istis partibus. s. materia & forma, istæ enim partes quando vniuntur aliquid causant, & non seipsas, ergo totum, quod proinde distinguitur ab illis. Et præterea nec *Confir.* 3. daretur aliquod per se subiectum passionum. Risibilitas enim per se conuenit, non materiæ nec formæ, sed toti homini.

4. Arg. Quartò principaliter arguitur. Sequitur bene. Totum corrumpitur, & partes non corrumpuntur: ergo totum distinguitur à suis partibus. Vel si totum est suæ partes, partes etiam corrumpuntur. Et pariter arguitur. Totum generatur, & partes non generantur: ergo totum est aliud quam partes. Argumentum fit manifestum in Christo, qui in triduo reliquit humanitatem, postquam fuit verè mortuus, & tamen neutram partem dimisit, vt docet secundum fidem Damascenus lib. 3. cap 25. Et postea in resurrectione iterum factus est homo per iteratam vnionem illarum partium. In illo ergo patet quomodo humanitas fuit prius corrupta sine corruptione partium, & postea resumpta sine generatione partium, & per consequens videtur esse à partibus distincta.

Confirm. Et confirmatur, vt arguunt Dialectici. Si totum non distingueretur à suis partibus, sequeretur quod homo per corruptionem adhuc maneret. Detur enim quod nunc homo moriatur gratia disputationis, per vltimum sui esse, tunc sequitur bene. Istæ partes erunt, & istæ partes sunt Petrus, ergo Petrus erit. Item sequitur esse possibile supranaturaliter quòd Petrus & Andreas erunt Paulus & Ioannes: nempe si ex partibus illorum transpositis fiant modò isti. Nam sequitur bene. Istæ quatuor partes sunt Petrus & Andreas, & eædem sunt Ioannes & Paulus, ergo Petrus & Andreas sunt Ioannes & Paulus. Et ita inferunt quod videntes sunt cæci, si duo priores videant, & alteri sint cæci.

Item sequitur quòd duo & duo sint tria, & duo & duo sint viginti. Nam duæ quartæ & aliæ duæ quartæ vnius totius sunt tres tertiæ, & viginti vigesimæ. Et sequitur quod partes essentiales Petri sint partes integrales: nam materia & forma sunt Petrus, & Petrus est suæ partes integrales: ergo. Quod tamen est falsum, nam partes integrales sunt quæ loco & situ distant, partes verò essentiales, quæ à se inuicem non distant. Item sequitur quod materię & formæ sint eiusdem speciei. Nam materiæ Petri & Pauli, & eorum formæ sunt Petrus & Paulus, & Petrus & Paulus sunt eiusdem speciei, ergo materiæ & formæ sunt eiusdem speciei. Multa alia id genus sophismata pullulant, si concedatur totum esse suas partes.

In contrarium tamen est Aristoteles in hoc text. 17. & text. 21. vbi sæpè repetit quod si sit aliquod continuũ, illud est multa, puta vnum in actu & multa in potentia. Quod verum aliter esse nequit quàm si totum sit suæ partes.

Totum

Totum quinque modis, qui ad rem pertinent, dicitur. Est enim totum vniuersale, potentiale, essentiale, integrale, & totum per accidens. Totum vniuersale est genus respectu suarum specierum, quæ sunt velut eius partes subiectiuæ, vt ca. de specie, inquit Porphyrius, & pariter species respectu indiuiduorum, de quo in quæstione 3. super prologum Porphyr. diximus vniuersale à suis particularibus sola ratione differre. Totum potentiale est subiectum respectu suarum potentiarum, vt anima respectu intellectus & voluntatis, de quibus in prædicabilibus cap. de proprio disputauimus an realiter distinguantur à subiecto. Totum essentiale est duplex, aut metaphysicum, aut physicum. Metaphysicum est totum diffinitum respectu generis & differentiæ, quæ quidem sola etiam ratione differunt à diffinito. Vt enim ca. de genere dictum est, animal pariter & rationale sola ratione differunt ab homine, postquam vtrumque formaliter prædicatur de illo. Sed totum physicum est idem diffinitum compositum ex materia, & forma, & de hoc toto est præsens quæstio, vtrum videlicet materia & forma simul sumptæ sint totus lapis aut totus homo. Totum integrale etiam est duplex, s. homogeneum quod constat ex partibus quidditatiuis eiusdem rationis, vt aqua lignum & similia, & totum etherogeneum quod constat ex partibus diuersarum rationum, vt animal quod constat ex ossibus, neruis, & carne, & pariter ex diuersis membris. De quibus etiam totis intelligitur quæstio. Accipitur præterea totum pro eo quod non est totum simpliciter, sed per accidens, vt numerus, aceruus, domus, & similia. *Totum 5. modis accipitur.*

Intelligitur ergo quæstio vtrum totum essentiale physicum, & totum integrale homogeneum vel etherogeneum, & totum per accidens, sit suæ partes simul sumptæ. De quo plures sunt opiniones; sed tamen indignum censeo in re tam lucida tot enarrare hominum placita.

Scotus loco citato de aceruo (& forsan idem intelligit de omni toto per accidens) tenet quòd non distinguitur à suis partibus, videlicet quod cumulus lapidum est lapides simul sumpti. Sed de toto physico & integrali expressè tenet quod distinguitur. Quod probat tertio argumento supra facto cum suis confirmationibus. Cui Capreol. in 3. dist. 2. & alij nonnulli Thomistæ prorsus consentiunt, credentes eandem esse opinionem S. Thom. propter eius verba quæ in primo argumento citauimus. Alij tenent medio modo, quod totum etherogeneum distinguitur à suis partibus, homogeneum vero non. Sed valeant cum opinionibus suis. Existimo tamen rem esse faciliorem, quàm quæ longa indigeat disputatione. Credo quidem neque Aristotelem, neque S. Thom. vmquam id suspicatos fuisse. Et quamuis id alicubi insinuare viderentur, credo mihi non persuasissent, adeò res mihi manifesta videtur. *Scotus.*

Respondetur ergo ad quæstionem duabus conclusionibus. Prima vniuersalis. Omne totum siue essentiale physicum, siue integrale homogeneum, siue totum per accidens, est suæ partes simul sumptæ. Et vt alijs alias authoritates obijciamus, abundè imprimis locus citatus Aristotelis in hoc textu conclusionem comprobat: vbi ait quod continuum est multa. Et inferiùs text. 21. dicit quod inuiti discipuli Parmenidis multa concesserunt esse vnum, cum totum plures habeat partes. Nec satis respondent authores contrariæ *1. Conclus.*

opinio-

opinionis dicentes quod hæc propositio, continuum est suæ partes, intelligenda est, non identicè, sed causaliter, id est, continuum diuisibile est in plures partes. Et pariter hæc, partes sunt continuum, in hoc sensu quòd ex partibus constet continuum. At in contrarium est, quod cum opinio Melissi esset, id quod est aliquo modo vnum, nullo modo esse plura, intentio Aristotelis fuit contra ostendere, id quod est vnum in actu, esse plura in potentia: ob idque in sensu identico concessit, vnum est multa.

Sed præterea 4. huius text. 23. ex professo, vbi dixit totum esse quodammodo in partibus, ne quis suspicaretur aliquam distinctionem realem, adiunxit. Non enim est præter partes totum, id est, totum non est aliud quàm partes. Et 2. de anima text. 10. de partibus physicis ait, quod sicut pupilla & visus sunt oculus, ita anima & corpus sunt animal. Et 5. meta. text. 31. dicit quod totum continens est contenta, & vnum quid illa sunt, id est, partes sunt vnum in toto, vt ibidem lectione 20. exponit S. Tho. Et præterea Commentator. Themist. Philop & omnes glossatores Arist. aiunt hic, quod quamuis singulæ partes non sint totum diuisim, collectiuè tamen omnes simul sunt totum. Et Auic. 3. meta. cap. 2. ait quod homo est anima & corpus: & neutrum per se.

Scio contrarios respondere has omnes prædicationes quæ afferunt partes esse totum accipiendas esse in sensu causali, id est, quod faciunt totum. Sed primùm eâdem facilitate possent dicere has esse causales, homo est animal, homo est albus. Item quia si ille esset sensus, pariter posset diuisè cócedi quod caput est totum & pedes sunt totum, postquam partialiter componũt totum: & tamen Commentator & reliqui omnes expreśsè ponunt differentiam quod partes diuisè nullatenus sunt totum, collectiuè verò simpliciter sunt totum. Adde quod Apostolus, quamuis Physicum non doceba, tamen loquitur vt loquuntur homines. Omnia (inquit) membra corporis cum sint multa, vnum tamen corpus sunt 1. ad Corinth. 12.

S. Thom. At S. Tho. manifestum etiam est fuisse in hac sententia. Ait namque hic lectione 4. & loco citato 5. meta. quod partes sunt vnum in toto. Quod itidem repetit 1. p. q. 11. art. 1 vbi ait cum Aristotele quod sunt vnum in actu & multa in potentia: partes autem non possunt esse aliud vnum quam totum ipsum. Et ibid. artic. 2. ait quod tota domus est multitudo partium. Et 4. sent. dis. 44. q. 1. art. 1. quæstiuncula 2. ad secundum argumentum approbans opinionem Auicennæ, ait, quòd forma totius non est forma partis tantum, nec forma aliqua alia præter formam partis, sed totum, resultans ex vnione formæ, & materiæ, comprehendens vtrumque: & hæc forma (inquit) dicitur humanitas. Quod adhuc expressiùs exponens 4. contra gentiles capitul. 51. De humanitate (inquit) non est intelligendum quòd sit quædam forma consurgens ex coniunctione formæ & materiæ, quasi realiter sit alia ab vtroque, quia aliàs cùm ex tali coniunctione fiat hæc substantia, si illa forma distingueretur, non esset substantialis, sed accidentalis. Vnde inferiùs infert quod humanitas nihil aliud dicit quam principia ipsa essentialia coniuncta. Et 1. p. q. 75. artic. 4. ad probandum quòd homo non sit sola anima citat Augustinum 19. de ciuitate Dei, in hoc commendantem Varronem dicentem, quòd homo nec anima sola est, nec solum corpus, sed anima

ma simul & corpus. Et quæstione 77. artic. 1. ad primum. ponit illam differentiam inter totum vniuersale & totum integrale, quam ponit Arist. 5. meta. text. 31. videlicet, quòd totum vniuersale prædicatur de singulis suis partibus, s speciebus diuisè: vt homo est animal, & equus est animal: totum verò integrale non prædicatur, nisi de omnibus collectiuè. Addit autem quòd hæc prædicatio, partes collectiuè sunt totum, est quodammodo impropria. Non tamen dicit quòd est falsa. Ac denique prima 2. q. 11. art. 1. anima (inquit) nec est corpus solùm, nec anima solùm; sed vtrumque simul. Non ergo fuit opinio aut Arist. aut S. Tho. totum distingui à suis partibus.

At verò quicquid ipsi senserint, rationibus id confirmatur. Atqui ante rationes metaphysicas, ratio quæ prima fronte statim manet est hæc. Vnum per accidens, vt si dicas numerus denarius, nihil aliud est quam suæ partes (quod, nisi non metaphysicissimi homines, negare possunt) homines enim ita loquuntur. Quinque & quinque faciunt decem, id est, sunt decem: tria & tria sunt sex, & ita in similibus. Eadem ratione cumulus lapidum nihil aliud est quam lapides ipsi, vt Aristot. 7. meta. text. 60. insinuat, & Scotus ipse confitetur: ergo ratione simili domus est suæ partes, & lignum suæ partes. Probatur consequentia. Cumulus nihil addit supra numerum, nisi quòd partes sunt simul loco. Decem enim lapides quantumcumque distantes, sunt denarius; sed non sunt aceruus nisi in vnum locum aggregentur. Et eadem ratione domus nihil addit supra aceruum, nisi quòd lapides & ligna sint contigua, & certo ordine disposita. Tunc sic arguitur. Sicuti lapides & ligna cum sunt loco separata, sunt numerus & cumulata sunt aceruus, & tamen disposita & contigua sunt domus: ita pariter materia & forma, quæ seorsum sumpta essent binarius, si per informationem vniantur, sunt homo. Et aquæ, quæ à diuersis fontibus fluentes, sunt plures, in mari cum vniuntur, sunt simpliciter & actu vnum: vt enim quinque & quinque facere decem non est aliud quàm quinque & quinque esse decem, ita materiam & formam per informationem facere hominem, intelligi aliter nequit, quàm quòd vnitę sint homo. Atqui impertinens est, quòd ordo exercitus, aut ordo partium sint relationes distinctæ, nec ne: quia talis relatio licet fingeretur distincta, nec est totum, nec pars totius, cum sit accidens. Profectò non video quomodo materia & forma, quæ separatæ essent vnus binarius, quòd est vnum per accidens, si vniantur per informationem non sint vnus homo. *1 ratione probatur.*

Secundò probatur conclusio. Si illa entitas quæ est totum, distinguitur à suis partibus simul sumptis, vel est substantia, vel accidens: accidens esse non potest, siquidem est prima substantia. sed quòd non sit substantia satis probat S. Tho. loco citato 4. contra Gentiles. Nam si distinguitur, tunc erit posterior saltem natura, quandoquidem supponit vnionem, & cum per vnionem formæ ad materiam, materia formaliter est in actu substantiali, quicquid posterius natura sequitur, est accidens, sicuti propriæ passiones fluunt statim ex vnione formæ ad materiam. Nisi ponas duas in supposito completas substantias. *2. Prob.*

Et confirmatur ratio. Vel illa tertia entitas est diuisibilis, vel indiuisibilis: indiuisibilis esse non potest: nam lignum, verbi gratia, est corpus, & per consequens substantia diuisibilis. Nec verò esset intelligibile quòd homo esset *Confir.*

substantia composita; & tamen humanitas, qua est homo, esset diuisibilis: Si autem est diuisibilis & composita, tunc cum non sit composita ex alijs partibus quàm ex materia & forma in quas immediatè est diuisibilis, sequitur quòd non distinguitur ab illis. Est enim intellectu impossibile aliquod esse diuisibile, nisi in partes, quæ ipsummet sunt. Et ideò ait Aristotel. quòd continuum est vnum in actu, & multa in potentia.

3. Arg. Et tertiò arguitur. Si entitas totalis distinguitur à suis partibus, sequitur quòd seipsa tota differt ab illis & ab illarum qualibet, eo modo quo accidens differt à substantia: consequens tamen est falsum, quia totum lignum non differt à forma, nisi per materiam, & à materia nisi per formam: hoc enim est, quòd authoritatibus suprà citatis dicitur, animal nec est corpus solùm, nec animal solùm; sed corpus & anima: nempe quia animal à corpore differt per animam, & ab anima per corpus. Si autem totalitas illa se sola differret à partibus, neutram in sua essentia includeret, ideoque non differret ab vna per alteram. Et tunc sumitur confirmatio argumenti. Ea quæ sic se habent, vt quicquid prorsus est pars alterius, & è conuerso, sunt idem prorsus realiter; sed partes illæ vnitæ & totum ita se habent, vt quicquid est pars partium vnitarum est pars totius, & è conuerso: ergo sunt omnino idem.

Conf. arg.

4. Arg. Quartò principaliter arguitur, quia reuera si entitas illa realiter distingueretur à partibus simul sumptis, Deus posset entitatem separare à partibus vnitis, quòd tamen contradictionem implicat. Enimuerò responsio istorum videlicet, non posse vnum separari ab alio, eò quòd entitas illa necessariò consequitur ad vnionem partium, & per consequens partes vnitæ non possunt esse sine illa: & rursus entitatem illam necessariò dependere à partibus simul sumptis, & per consequens non posse esse sine illis, manifestè petit principium. Propterea namque implicat contradictionem vnum esse sine alio, quia certè non realiter distinguuntur. Nec est instantia de relationibus, nam idem profectò credendum est de propria passione & relatione: nam si distinguantur à subiecto, possunt separari. Et tunc si Deus posset separare illam entitatem à partibus vnitis, sequeretur quòd si illud totum esset ferrum ponderis vnius libræ, separata illa entitate separaretur pondus vnius libræ, & nihilominus partes remanentes eiusdem essent ponderis.

De partibus autem integralibus, quòd non distinguuntur à toto, est adhuc argumentum, quòd non videtur propterea solũ quòd si guttam maris separes à mari, quam iterum mari infundas, aliquam entitatem corruptam esse, & postea aliam de nouo genitam; sed est profectò idem mare. Alia multa id genus argumenta possemus huc accersere, hæc tamen sint satis.

2. Conclusio. Secunda conclusio est hæc. Ista prædicatio, materia & forma sunt homo, & generaliter, partes sunt totum, aut totum est suæ partes, non sunt adeo propriæ, ac si dicas, materia & forma componunt totum, totum resultat ex suis partibus, & similes. Hanc conclusionem asserit S. Thom. locis citatis 3. sent. & 1. p. q. 77. Et ratio huius est, quia hæc propositio, partes vnitæ sunt totum, non explicat compositionem qua faciunt totum: nam vt ait Arist. 2. huius text. 31. partes omnes se habent vt subiectum & materia respectu totius, & totum vt forma respectu partium. Quod non solùm est verum de partibus integralibus; sed quodammodo etiam de partibus essentialibus: nam

nam licet forma sit forma respectu materiæ; tamen respectu naturæ totius, habent se ambo sicut materia & quid imperfectum,& totum se habet vt forma existens in illis. Sicuti domus est vna forma existens in suis partibus. Qua de causa Arist. 4. huius text. 23. dixit totũ esse in partibus. Vnde licet partes & totum sint realiter idem; propter modum tamen significandi terminorum, s. pars & totum, quæ dicunt quodammodo causam & effectum, significantiùs dicitur, totum componitur ex partibus, quam totum est suæ partes.

Ad primam ergo authoritatem Arist. iam in expositione textus, respondimus quòd Aristot. non intendit illic partes simul sumptas distingui a toto; sed solùm loquitur de partibus diuisiuè, scilicet quod pars quæcunque, est vnum cum toto. Et contra hoc facit argumentum quod si vna medietas esset eadem toti, & alia eadem etiam toti, inter se esset idem. Nam collectiuè nulla esset apparentia quòd si ambæ simul sumptæ essent totum, vna esset altera. Sed neque prima consequentia valet, quia neutra pars est idem toti in hoc sensu, quòd pars sit totum, sed in hoc, quod pars non est actu separata, & per consequens nec habet vnitatem distinctam à toto. *Ad Ar. stot.*

Secunda authoritas 5. metaph. potius est pro nobis: ait enim, quod sex non sunt bis tria, sed semel sex. Vnde colligitur, quod sex vnitates sunt numerus senarius. Ad authoritatem tamen hanc licet aliter quæstione 2. de quantitate cum S. Thom. respondimus, dicendum tamen est nunc facilius, quod de numeris possimus loqui aut materialiter, inquantum sunt vnitates quædam, & isto modo Aristot. non negasset, quod tria & tria sunt sex. Alio modo formaliter, inquantum quilibet numerus constituit suam speciem cuius perfectio in indiuisibili consistit, sicut species animalium. Vnde sicut species equi quantumcumque multiplicetur non potest adæquare speciem elephantis, ita species ternarij quantumcumque multiplicetur, nunquam est species senarij. Et hoc est quod ait, bis tria non sunt sex.

Tertia item authoritas 7. meta nobis veriùs quàm alteri opinioni fauet. Non enim simpliciter dicit quòd syllaba non est elementa, id est, literæ, sed quòd non est elementa sicuti cumulus Nam cumulus nihil aliud ponit quàm lapides simul loco: syllaba verò non dicit literas quomodocumque dispositas; sed iunctas & compositas secundum certum ordinem, vt mus, non dicit solum illas tres literas, sed compositionem, & præterea ordinem. Si enim loco dimoueantur, nulla restat syllaba, & si transponantur faciunt, sum. Non quòd ordo ille sit aliquod accidens distinctum. Et quando ita esset, tamen nomen, syllaba, non supponeret pro aggregato ex literis & accidente, vt aliqui falsò profitentur, sed pro literis connotando illum ordinem. Et idem prorsus ait lib. 8. text 15. videlicet quòd totum non est sola coaceruatio partium, sed aliquid præter partes, scilicet partes quæ per informationem faciunt vnum.

Ad aliud quarto huius, iam responsum est quòd partes dicuntur esse in toto & totum in partibus, non quòd distinguantur; quin potius ex professo subiunxit, quòd totum non est præter partes; sed intendit quòd totum habet se vt forma respectu partium, partes verò vt materia.

Ad authoritates S. Thom iam responsum est quòd non negat veritatem illarum propositionum, totum est partes, sed solam proprietatem. Et quando *Ad S. Tho.*

ait, quòd in Christo Iesu non fuit solùm corpus & anima, sed vlteriùs forma totius, quæ est humanitas resultans ex coniunctione vtriusque, loquitur aduersus illos hæreticos qui dicebant Christum, corpus & animam seorsum assumpsisse, non tamen ita, quòd anima informasset corpus. Et ideò ait secundum fidem, quòd non solùm partes assumpsit, sed partes coniunctas facientes humanitatem, sicuti est in nobis.

Ad 2. principale. Ad secundum principale conceditur, quòd esse priùs natura est in toto quàm in partibus: attamen inde non sequitur totum distingui à suis partibus; sed solum quod ex vnione partiùm primum resultat vt res composita sit. *Acciden. in toto composi.* Nam materia non habet esse nisi per formam, & forma, quæ educitur de potentia materiæ, non producitur nisi per productionem totius. Non enim producitur forma ignis, nisi quia producitur ignis, vt in subsequentibus patebit.

Ad confir. Et eodem modo respondetur ad confirmationem quòd licet accidentia sint in toto composito, non sequitur quòd totum distinguatur à suis partibus; sed propterea accidentia sunt in toto composito, quia esse accidentale præsupponit essentiale à quo dependet: & quia materia habet esse essentiale per formam & accidentale per accidentia, priùs natura materia habet esse per formam substantialem, quàm recipiat accidentia. Et ita seipsum exponit illic S. Thom.

Ad 3. princ. Ad tertium principale, quòd est Scoti respondetur, quod differentia inter totum per se (quale est homo) & totum per accidens (quale est aceruus) non est, quòd aceruus sit suæ partes, homo verò, non; sed quòd homo & quodcunque ens per se non dicit solas partes, nec quomodocumque vnitas; sed dicit talem vnionem formæ substantialis ad materiam, quæ non est ens in actu nisi per formam. Quare aggregatum ex subiecto & accidenti, eò non est per se vnum, quia accidens aduenit enti in actu. Et hanc differentiam docet Arist. 8. meta. text. 15.

Ad 1. confir. Ad primam confirmationem conceditur terminum generationis esse totum resultans ex partibus, putà substantiam in recta linea prædicamentali; negatur tamen inde sequi totum distingui à suis partibus. Et ad argumentũ. Istæ partes causant & componunt aliquid, & non seipsas: ergo aliud quòd ab illis distinguitur.

Respondetur imprimis quòd possemus negare minorem dicentes, quòd mutuò se causant: nam forma dat esse actu materiæ, & materia sustinet formam tanquam subiectum quòd est mutuò se causare. Solutio tamen non est ad intentionem argumenti: quippe quod probat partes efficere vnum compositum. Et ideò quidam ex nominalibus distinguunt maiorem, s. quòd partes componant aliquid, concedentes quòd diuisè quælibet pars componit; sed tamen collectiuè ambæ simul non componunt aliquid, sed sunt ipsummet compositum. Attamen profectò si quælibet pars componit, ambæ simul sunt componens & componens, & per consequens complexiuè sunt componentes: atque adeò componunt. Posset aliquis fortè negare minorem. Nam partes videntur causare & efficere seipsas: quia nihil efficiunt nisi per vnionem, & tamen ipsæ vniuntur. Solutio verò non esset vera: nam componere & efficere accipitur in hoc sensu, quod generant, & manifestum est

quòd

quòd non generant se, licet vniantur Relatiuum namque illud denotat, quòd quælibet pars generatur siue a se, siue ab alia: & manifestum est quòd in resurrectione in die iudicij, nec anima, nec materia generabitur; sed totus homo. Quare non sequitur, vniuntur ad inuicem: ergo generantur. Et ideò aliter respondetur negando simpliciter consequentiam, s. non causant seipsas, ergo aliud: sed solum sequitur quod causant & componunt totum quod ipsæ sunt: quippe quod ex earum coniunctione resultat. Nam terminus illius generationis nihil aliud est, quàm quòd ex coniunctione illarum fiat vnum totum, quod antea non erat.

Ad secundam confirmationem eodem modo negatur, quòd non detur aliquid per se genitum Nam homo est aliquid per se genitum, cùm nec materia nec forma sint genitæ. Et idem est per se subiectum passionum. Quòd quidem est vnum tertium ens distinctum à singulis partibus, non tamen ab omnibus simul. *Ad 2. cõfir.*

Ad quartum principale, in quo tot multiplicantur consequentiæ dialecticæ, eodem ferè pede claudicantes, respondetur per ordinem Primò negatur illa consequentia: hoc ens corrumpitur, & hoc ens est vel fuit suæ partes: ergo partes corrumpuntur: nam arguitur in quatuor terminis (sanè cùm maior extremitas in præmissis includit ens singulariter & in conclusione pluraliter) sed concludendum est, ens quod est istæ partes, corrumpitur. Quod si arguas in duobus hominibus qui simul corrumpuntur. Isti homines corrumpuntur, & isti sunt vel fuerunt suæ partes: ergo partes corrumpuntur, tunc variatur appellatio, s. relatio partis ad partem copulatorum quæ includuntur in numero plurali. Sensus enim maioris est, quòd Petrus & Paulus sunt hoc ens quod corrumpitur, & hoc ens quod corrumpitur. Et ideò idem copulatum est concludendum in conclusione, s. istæ partes sunt vel fuerunt hoc ens quod corrumpitur, & hoc ens quod corrumpitur. Et eodem modo dicendum est in verbo generatur Et pariter respondetur ad argumentum de Christo Redemptore nostro. quod profectò potiùs est pro nobis: nam illic insinuat Damascenus quod nullam rem Christus dimisit in triduo; sed mors facta fuit per solam separationem animæ à corpore. Si autem humanitas esset res distincta à suis partibus, aliquam rem dimisisset, contra celebrem illam regulam Theologorum, quòd Christus nihil eorum dimisit quæ semel assumpsit. Negatur ergo illa consequentia, Christus hanc humanitatem dimisit, & hæc humanitas est vel fuit istæ partes: ergo has partes dimisit; sed solùm sequitur, quòd humanitatem, quæ est vel fuit hæ partes, dimisit. *Ad 4. principale.*

In contrarium autem arguitur. quia nulla est appellatio realis, nisi quando duo termini connotatiui ponuntur à parte eiusdem extremi, & tamen nec ly, homo, est connotatiuum, nec ponitur à parte eiusdem extremi cum ly, dimisit. Propter hoc argumentum Dialectici huius temporis concederent, quòd Christus dimisit humanitatem; non tamen humanitatem dimisit. At verò dialecticam semper vellem ad communem modum loquendi accommodare, & profectò omnium auribus idem sonat, siue humanitas præcedat, siue sequatur. Ob idque postquam verè anima à corpore fuit separata, non est negandum, quin humanitas verè desinit esse. Includit enim ly, desinit, tanquam substantiuum ly, humanitas: & per consequens humanitatem *Obiectio.* *Solutio.*

Christus dimisit. Respondetur, ergo quòd illa regula solùm est de terminis connotatiuis; sed tamen in terminis prædicamenti substantiæ potest esse appellatio prædicati super primarium significatum subiecti. Et humanitas formaliter significat totum compositum, quòd est dicere, partes inquantum sunt vnitæ. Hoc enim etiam modo peccat illa consequentia. Pater est generans, pater est essentia, ergo essentia generat; sed inferendum est, pater qui est essentia generat. Et eodem modo non sequitur Christus in resurrectione humanitatem resumpsit, & humanitas est istæ partes: ergo istas partes resumpsit.

Ad primam partem confirmationis negatur illa consequentia quippe quæ est in quatuor terminis: Istæ partes erunt, & istæ partes sunt Petrus, ergo Petrus erit. Nam verbum in antecedenti includit entia, & in consequenti ens. Quod si arguas pluraliter de partibus Petri & Pauli qui simul moriuntur. Istæ partes erunt, & istæ partes sunt vel erunt Petrus & Paulus: ergo Petrus & Paulus erunt. concedunt aliqui simpliciter consequentiam & consequens, quia Petrus & Paulus erunt entia. Sed profectò longè melius est negare simpliciter consequentiam, quia ly, erunt, in antecedenti includit entia, & in consequenti includit in communi modo loquendi idem copulatum quod ponitur à parte subiecti, s. Petrus & Paulus erunt Petrus & Paulus. Concludendum ergo est Petrus & Paulus, sunt vel erunt res quæ erunt.

Ad alia quæ ibidem subijciuntur sophismata, in libris summularum responsum est.

Ad aliud verò, licet simpliciter hac tempestate concedatur quod duo sunt tria, & sunt viginti & infinita, negandum est id tamen in rigore. Nam duo & tria dicunt entia in actu: duæ autem medietates non sunt simpliciter duo: quia cum non sint separatæ, non habent duas vnitates; sed cum addito sunt duæ partes, aut duo in potentia. Et ideo negatur quòd duo simpliciter sunt tria; sed duo potentia, sunt tria in potentia.

Ad aliud in rigore loquendo concedendum esset fortè quod partes essentiales sunt partes integrales, siquidem totum est suæ partes essentiales, & suæ partes integrales. Sed profectò satiùs est aures consulere, & negare illam. Nam sensus est, quod pars essentialis, est pars integralis, & alia essentialis est, alia integralis. Quoniam isti termini includunt copulatum: & ideo tales propositiones in vsu loquendi denotant correspondentiam partium copulati inclusi in prædicato ad partes copulati inclusi in subiecto. Vnde ex illis præmissis istæ partes essentiales sunt Petrus & Paulus, Petrus & Paulus sunt partes integrales, concludendum est, quod partes essentiales sunt res quæ sunt partes integrales, vt seruetur appellatio. Et eadem ratione negãdum est quod materiæ & formæ Petri & Pauli sunt eiusdem speciei: nam sensus est quod inter se sunt eiusdem speciei. Vnde ex illis præmissis, materiæ & formæ sunt Petrus & Paulus, & Petrus & Paulus sunt eiusdem speciei, concludendum est, quod materiæ & formæ sunt res, quæ sunt eiusdem speciei. Et omnes istæ consequentiæ sunt formales, quia ly, res, ponitur solùm ad seruandam appellationem.

Sequitur in text. Caput quartum. Vt autem physici, &c.

TEXT. XXXVI.

Text. XXXVI. *Manifestum est igitur*, &c.

QVÆSTIO QVARTA.

Vtrum entia naturalia tàm ad maximum quàm minimum terminentur.

Circa illud verbum textus trigesimitertij, quòd ex nihilo nihil fit, mouenda fuisset hic quæstio, nisi quòd inferius super text. 78 vbi Aristot. sensum horum verborum distinguit, aptius disputabitur, nempe q. 7 vtrum forma educatur de potentia materiæ. De illo verò, quòd infinitum non est cognoscibile, abundè dictum est in expositione textus xxxv.

Est ergo quarta quæstio circa text xxxvj vtrum entia naturalia ad maximum terminentur, & ad minimum Ad cuius partem negatiuam arguitur. Primò authoritate Arist. 2. de anima text. 41. vbi ait, quod ignis in infinitum cresceret, si combustibilia in infinitum applicarentur. Et ratione id confirmatur. Ignis quantuscumque sit, est actiuus: imò quantò maior, magis actiuus, ergo igne quocumque dato, quantumcumque magno, si applicaretur stuppa, illam combureret sibique vniret, & per consequens non dabitur maximus. 1. *Arg.*

Et secundò arguitur Si res terminarentur ad maximum, aut minimum, maximè id esset ratione quantitatis; sed quantitas de se nullam certam extensionem determinat: ex ratione enim sua nihil aliud habet, quàm facere partes extra partes in quacumque quantitate. 2. *Arg.*

Et terriò est commune argumentum. quia si daretur maximus homo & poneretur in loco humido, aut si illi quis pugno maxillas percuteret, vnde necesse esset ipsum tumescere, sequeretur quòd desineret esse per vltimum sui esse, quod est contra Aristot. 8 huius text. 69. Et probatur sequela. Tumor fit per motum, & motus incipere non potest nisi per vltimum non esse vt libro 3. videbimus. Detur ergo illud instans. Tunc bene sequitur, nunc non tumescit, & immediatè post hoc tumescet, ergo nunc est homo, & immediatè post hoc non erit homo (aliàs daretur homo maior maximo) & per consequens, desinit esse per vltimum sui esse. 3. *Arg.*

Quartò itidem arguitur de minimo Quocunque ligno, quantumcumque minimo dato, quæcumque pars est lignum eiusdem naturæ cum toto, ergo potest esse per se, sicut totum, 4. *Arg.*

Et con-

Et confirmatur sicut superius. quia quantitas de se nullam determinat extensionem quoad paruitatem, quia quacumque data potest esse minor.

5. Arg. Quintò tandem arguitur. quia etiam dato minimo homine sequeretur pariter, quod desineret esse per vltimum sui esse. Nam dato illo minimo, si applicetur aliquid diuisiuum, aut condensatiuum; cùm diuisio & condensatio sit motus, debet condensatio incipere per vltimum non esse: & illud erit vltimum esse illius minimi. Nam si nunc non condensatur nunc est minimum, & si immediatè post hoc condensabitur, non erit minimum.

In contrarium est authoritas Aristot. in hoc text. 36. vbi ait impossibile esse carnem, aut os, aut aliquid aliud quantacumque esse magnitudine, aut in maius, aut in minus: quod repetit in textu 38. dicens, quod ex minima carne nullum segregabitur corpus, aliàs erit minor minima.

Quæstio hæc præcipua est in hoc primo libro. Et præterquam quòd intra suos physicos limites longa est, recentiores cumulatis sophismatibus longissimam eam facere. Vnde in multas quæstiones diuidunt. Aliam quæstionem de maximo & minimo, aliam de minimo naturali facientes. Est verumtamen vnica, & rationes vtrique membro de maximo & minimo ferè sunt communes. Ob idque vnicam facimus quæstionem. Quam tamen, quia non potest non esse longiuscula, in tres distribuimus articulos. In primo exponimus terminos, communiaque iacimus fundamenta: in secundo disputamus de maximo, atque in tertio tandem de minimo.

Duplex sensus quæstionis. Duplicem ergo sensum habet quæstio hæc. Primus est de re, secundus de modo, id est, primus est, an entia naturalia determinentur versus vtrumque extremum, ita quòd forma canis non possit tãtam informare materiam quantum forma equi, nec tam minimam, quantam forma formicæ. Alius sensus est, vtrùm esto non possit canis sub quacumque esse quantitate; terminetur tamen intrinsecè per maximum quod sic, & per minimum quòd sic: an extrinsecè per minimum quod non, & maximum quod non.

Maximum. Sunt ergo primùm interpretandi quatuor hi termini. Maximum quod sic, est ille terminus quantitatis, sub qua forma naturalis esse potest, & sub nulla maiori. Minimum quod non, est ille terminus quantitatis sub qua forma naturalis esse non potest, & sub quacumque minori (quæ non sit minor termino paruitatis) esse potest. Et isti sunt termini magnitudinis: primus

Minimum. quidem intrinsecus; secundus verò extrinsecus. Minimum quod sic, est terminus quantitatis sub qua forma naturalis esse potest, & sub nulla minori. Maximum quod non, est terminus quantitatis sub qua forma naturalis esse non potest, & sub quacumque maiori (quæ non sit maior termino magnitudinis) esse potest. Quod dicimus de termino quantitatis quoad esse formæ substantialis, proportionabiliter applicari potest ad potentiam, & ad motum, & ad res alias, quæ terminantur per maximum & minimum. Vt maxima distantia ad quam terminatur visus, est illa ad quam potest videre, & vltra illam non potest: & minima quæ non, est illa ad quam non potest, & ad quamlibet minorẽ potest. Et maximũ pondus quod potẽtia potest portare, est illud quod potest, & nullum maius potest: & minima frigiditas quam calor vt 4. non potest vincere, est illa, quam non potest, putà frigiditas vt 4. & quamlibet minorem potest. Et proportionabiliter in reliquis.

Est

Est secundò notandum quòd in quacumque materia ex duabus subcontrarijs infertur alter disiunctiuè istorum terminorum, hoc modo. Est aliqua materia quam forma hominis potest informare, & aliqua quam propter eius magnitudinem non potest. Item est aliqua materia quam talis forma potest informare, & aliqua quam propter eius paruitatem non potest: ergo datur minima quam potest, vel maxima quam non potest. Et suo cuiusque modo in reliquis.

His suppositis quæstio, præter sensus suprà signatos, adhuc potest intelligi in triplici sensu. Primus de facto, vtrum inter entia quæ modo sunt sit dabile corpus maximum vel simpliciter, ita quòd nullum aliud cuiuscunque speciei sit maius, aut in propria specie, ita quod nullum eiusdem speciei sit maius. Et proportionabiliter de minimo. Secundus sensus est de possibili supranaturaliter, vtrum detur aliquod corpus ita magnum vt Deus supranaturaliter non possit facere maius, aut simpliciter, aut in sua specie, aut ita paruum vt non possit facere minus. Tertius denique sensus est de possibili naturaliter, & solus iste est ad propositum, tametsi de prioribus duobus singula verba adnotamus. *Tres sensus quæstionis.*

In primo sensu non est dubium quin suprema cœlestium sphærarum sit in rei veritate maxima: non solùm negatiuè, vt nullum sit maius corpus, sed positiuè, vt sit quocunque alio maius. Immò eadem sphæra est omnium maximum corporum quæ naturaliter esse possunt: non tamen eorum maximum quæ Deus supernaturaliter potest facere.

At verò in singulis rerum speciebus necessarium est dare maximum quòd sic negatiuè. Aut enim inter homines qui modo sunt est vnus homo alios quantitate excellens, & tunc erit maximus positiuè: aut sunt aliqui æquales, alios verò omnes excedentes, & tunc quilibet eorum est maximus negatiuè.

De minimo verò manifestum etiam est aliquod esse modò minimum omnium rerum, quæ sunt in mundo: Nondum tamen compertum est quodnam sit illud, nisi dicas illud esse minimum acarum. In singulis autem speciebus est minimum quod est per se subsistens in illa specie, aut positiuè, aut saltem negatiuè, vt dictum est de maximo.

Sed de partibus quæ sunt entia tantum in potentia neque est dabilis maxima neque minima, vt patet diuidenti continuum per partes proportionales. Etenim versus illud vltimum quò tendit diuisio non est dabilis minima, & versus aliud non est dabilis maxima, nam tres quartæ sunt maior pars quàm medietas: & tres quartæ cum vna octaua sunt maior. Et ita consequenter. *Non est max. nec mini.*

Proportionabiliter loquendum est de quantitate discreta. Numerus enim rerum quæ actu sunt in mundo separatæ est maximus de facto numerus, & finitus: sicuti binarius duarum rerum est minimus. Hoc adnotauerim si modò possem persuadere philosophis huius ætatis, ne de partibus loquantur, ac si essent entia separata. Aiunt enim quòd nullus est maximus numerus citra infinitum: eò quòd partes continui sunt infinitus numerus. Quod tamen expresè Aristotel. negat 3. huius text. 68. & 69. vbi expresè ait, quòd numerus non est infinitus, nisi in potentia: quia numerus fit per actualem *Numerus maximus.*

lem diuisionem continui in plures vnitates, & ideò quocunque dato potest dari maior; sed quia cõtinuum non potest esse diuisum in omnem suam partem, fit vt nec numerus possit esse infinitus. Vnde continuum nec est plura simpliciter, nec est numerus, sed omnes partes sunt vnum, vt frequentissimè repetit Aristotel. Et eadem ratione nulla pars ipsius continui est maior, aut longior quàm ipsummet continuum. Fingunt enim in pedali lineam giratiuam cuius prima pars circumeat primam partem proportionalem, secũda verò secundam, & ita consequenter. Et hanc dicunt esse infintè longam. Quod profectò falsissimum est, cum non sit actu separata, immò nec fortè est separabilis, vt videbimus lib. 3. quæstione de infinito. Quare nulla pars pedalis est longior quàm pedale. Nec Illa prima pars lineæ giratiuæ est longior, quàm semipedale: quia non vltra extenditur secundum longitudinem. Et non solùm Aristotel. sed quicunque sapiens ita loqueretur. Fateor tamen quòd si filum separatum circuiret illo modo primam medietatem pedalis esset tam longum quàm faceret circulum, sed non posset illo modo circuire omnes partes proportionales.

Linea giratiua.

Hinc sequitur contra quosdam in hoc loco quod in rei veritate est nunc maxima velocitas motus vt patet de velocitate primi mobilis. Negant tamen hoc quidam hac ratione, quia cum primum mobile moueatur super polos, quantò partes sunt propinquiores polo, tantò minorem circulum describunt (vt in sphæra materiali quisque potest videre) & cum nulla sit pars propinqua polo quà non sit alia propinquior (si diuidatur orbis per partes proportionales versus polum) & per consequens illa minorem circulum describat, dicunt quòd versus polos non datur tardissimus motus, sed quocunque dato adhuc est alius tardior. Et eadem ratione cùm non sit dabilis pars ita propinqua æquinoctiali quâ non sit alia propinquior (si diuidatur orbis versus æquinoctialẽ) & per consequens maiorẽ circulum describunt, inferunt quòd versus æquinoctialem non datur velocissimus motus, sed quocunque dato alius est velocior. Eodem modo si diuideretur orbis secundum grossitiem, tunc versus conuexum non datur velocissimus motus, quia quacunque parte data adhuc est alia propinquior, quæ facit maiorem circulum.

Hæc tamen profectò non sunt philosophica, nam figurare possumus punctum in superficie conuexa primi mobilis in linea æquinoctiali: quod quidem faciet maximum circulum, & per consequens ille est velocissimus motus totius orbis. Et hoc siue dentur lineæ & superficies indiuisibiles siue non: quia sicut partes non sunt actu distinctæ à toto sed efficiunt vnum cùm toto: ita nec motus partium est alius à motu totius. Et ideo totum primum mobile mouetur tam velociter, quàm illud punctum ad imaginationem signatum. Vnde in primo mobili nec datur motus tardior nec velocior nisi in potentia, quia scillcet, per potentiam supranaturalem possunt actu diuidi illæ partes. Sed de his satis. De secundo sensu quæstionis an detur aliquod ita maximum quod Deus supranaturaliter non possit facere maius, sermonem facturi sumus articulo sequenti postquam viderimus quid sit de potentia naturali.

Articulus secundus.

In secundo igitur articulo videndum est an entia naturalia terminentur ad maximum, ita vt non possint esse natu[r]aliter sub maiori quantitate, & vt

diximus in principio duplex est sensus, primus de re, an homo, v. g. non possit esse quantacunque quantitate maximus nec quantacunque minimus, & secundus de modo, vtrùm terminetur intrinsecè per maximum quod sic & minimum quod sic, an potius extrinsecè. Vnde ad ambos sensus respondemus sex conclusionibus tam de potentia naturali quàm de supranaturali.

Et vt certa ab incertis discernamus, prima conclusio est. In omnibus viuentibus, tam in animalibus quàm in plantis est dabilis certus terminus augmenti & decrementi, siue intrinsecè terminentur siue extrinsecè, ita vt nec possit esse homo, aut equus, aut planta, ita magnus sicut mons, nec ita paruus sicut formica. Hanc conclusionem expresse asserit Aristotel. hic text. 36. & 38. & præsertim 2. de anima text. 41. vbi ait quòd omnium natura constantium terminus est & ratio magnitudinis & augmenti. Quod vno consensu quotquot sunt philosophi concedunt. Nec de hoc est controuersia. Et primò id constat experientia: quia quod nunquam hactenus natura fecit, argumentum bonum est in naturalibus, illud naturam non posse: nunquam autem auditus est homo tantus quantus est mons, nisi quod poetæ de Atlante fingunt. Ratio tamen conclusionis in sequenti statim patebit. 1. Conclus.

Secunda conclusio. Viuentia terminantur quoad magnitudinem intrinsecè per maximum quòd sic, ita vt detur tantus homo, quo maior per naturam esse non possit. De hac conclusione controuersum est inter philosophos, saltem iuniores. Sunt enim qui eam negant propter tertium argumentum principale, quod supra fecimus: quia si daretur maximus homo non posset intumescere, quin desineret esse per vltimum sui esse. Et ideo asserunt augmentum rerum non terminari intrinsecè per maximum quòd sic, sed extrinsecè per minimum quòd non. Sunt item qui illam concedentes probant: quia possent omnes causæ naturales tam bene aptari & concurrere ad productionem vnius hominis, aut equi, aut ignis, vt optimum & maximum per naturam producerent. Sed tamen priusquàm à posteriori per inconuenientia, examinanda est à priori veritas ex proprijs principijs. Ratio verò potissima conclusionis est hæc, quam doctè S. Tho. 1. p. q. 7. artic. 3. expressit. Forma quæcunque naturalis determinat sibi certa accidentia, vt ignis tantam intensionem caloris & siccitatis, &c. inter alia verò accidentia est quantitas, & figura quæ fundatur in quantitate: ergo forma (v. g.) humana sicut determinat alia accidentia, ita determinat certam quantitatem materiæ quàm animare potest: quam cum animauerit erit maximus homo. 2. Conclusio.

Sed dicet aliquis hoc solùm probare quòd non poterit animare quantamcumque quantitatem, non tamen probat quòd terminetur ad maximum quod sic. Arguitur nihilominus ostendendo vim argumenti. Forma quæcumque intrinsecè terminatur ad certam perfectionem quam positiuè in se habet: itaque forma equi habet (v. g.) perfectionem vt quatuor inclusiuè, & forma elephantis perfectionem, vt 5. & forma hominis perfectionem vt 6. Sunt enim species sicut numeri. Tunc sic, forma equi intrinsecè & positiuè includit tantam perfectionem quæ est maxima quam potest habere: ergo intrinsecè etiam determinat, v. g. calorem vt 7. frigiditatem vt duo, & sic de alijs accidentibus quæ sunt maximæ eius dispositiones: ergo intrinsecè determinat tantam quantitatem, quam informare potest quæ intrinsecè terminetur

ad maximum & ad minimum. Quare hoc etiam argumento vtemur ad asserendum minimum. Neque ad vim rationis huius quicquam refert quantitatem distingui à re quanta nec ne. Vtroque enim modo concedendum est quòd accidentalis dispositio est requisita ad conseruationem formæ substantialis.

2. Prob. Secundò probatur conclusio specialiter in viuentibus. Anima viuentis auget suppositum per nutritionem conuertendo alimentum in substantiam aliti; sed hæc virtus augmentatiua est finita, cùm essentia ipsius formæ sit finita: ergo dabitur aliquis terminus vltra quem non poterit progredi in augmentatione. Et quòd ille sit intrinsecus, scilicet, maximus qui sic, iam probatum est: quia cætera accidentia quæ talis forma requirit illo modo terminantur ad maximum: ergo & quantitas.

Et confirmatur. Forma quæcunque viuentium determinat sibi certum tempus durationis vltra quod progredi non potest. Alia enim animalia sunt diuturniora quàm alia & aliæ arbores diuturniores alijs, nihilominus omnia habent suam vitæ periodum: ergo pariter in augmento est dabilis terminus. Quod vel experientia ipsa compertum est. Crescunt enim vsque ad certum tempus: & tunc cessant augeri. Et tandem confirmatur authoritate Aristot. ponentis minimam carnem & eadem ratione maximam. Hac de causa non enunciabimus has conclusiones, vti à quibusdam enunciantur, sub his verbis. Omne totum etherogeneum, id est, habens partes alterius rationis quàm totum, terminatur, &c. nam quamuis forsan omne viuens, etiam planta, sit etherogeneum (in planta enim sunt folia, fructus & cortex, &c.) tamen causa cur habent rationem & terminum augmenti, non est quia sunt etherogenea, sed quia habent formam vitalem: Et ideò vt formalis esset oratio, asseruimus conclusionem sub verbo quod, eius causam insinuaret.

3. Conclus. Tertia conclusio. Quod dictum est de viuente intelligendum pariter est de eius partibus, & alijs accidentibus quæ ad conseruationem formæ requiruntur. Imò non solùm in viuentibus, sed etiam vniuersaliter in omnibus rebus naturalibus accidentia optimè conseruantia formam terminantur ad maximum & minimum naturaliter. Hanc conclusionem prætendit Aristotel. hic in isto text. 36. vbi facit argumentum, quod si partes non terminantur in augmento & decremento puta caro, os, caput, &c. (de his enim partibus vt in Commentato. diximus loquitur Aristotel.) nec totum terminabitur. Vnde ex opposito consequentis sequitur, quod si totum terminetur, partes etiam & accidentia terminantur. Et ratio est eadem quam iam modo faciebamus, quia vnaquæque forma naturalis determinat sibi reliqua accidentia sine quibus naturaliter conseruari non potest: nec enim esse potest aqua tam rara quàm aër, nec aër est tàm densus, quàm aqua. Et pariter calor non potest esse intensior quàm ille qui est naturalis igni: nec frigiditas potest esse intensior, quàm illa quæ est naturalis aquæ.

4. Conclus. Quarta conclusio. Elementa & omnia alia mixta non viuentia terminantur naturaliter ad maximum quod sic. Naturaliter, inquam, id est, ordine rerum vniuersalium seruato, puta orbium cœlestium & subcœlestium elementorum. Probatur manifestè: nam cœlestes orbes, cum sint ingenerabiles & incorruptibiles, non possunt per naturam ampliores & capaciores esse. Tunc

Prob. conc.

sic.

sic. Concauum orbis lunæ est finitū, ergo intra illud non potest maior esse ignis quàm quem orbis lunæ capiat. Eadem ratione probatur de aëre, quia non potest esse maior aër quàm qui contineatur sub orbe ignis existentis sub vltima condensatione qua esse potest: aër namque crescere non posset sursum, nisi ignis condensaretur, nec deorsum nisi condensaretur aqua: & cùm, vt præcedens conclusio asserebat, deueniendum sit ad summam condensationem & ignis & aquæ, ita vt sub maiori talia elementa esse non possent, non posset amplius aër crescere. Et eadem est ratio de mixtis.

Quinta conclusio. Igni ex sua natura non repugnaret in infinitum crescere si infinita combustibilia ei applicarentur, atque adeò in hoc sensu non terminatur eius augmentum, nec intrinsecè per maximum quòd sic, nec extrinsecè per maximum quòd non. Hanc conclusionem manifestè asserit Aristotel. loco citato in primo argumento principali. Neque earum vlla, quæ à doctoribus plurimæ dantur, satisfacit solutio. Dicere namque quod illa applicatio combustibilium non est possibilis naturaliter, nihil ad rem: iam enim id nos concessimus in conclusione quarta. Sed loquimur conditionaliter, si signato igni, quem illi ponunt maximum, applicaretur stuppa, an ignis augeretur. Respondent aliqui asserentes maximum ignem, quòd applicata stuppa non inflammaretur, non ex defectu particularis agentis; sed ratione vniuersalis naturæ. Quemadmodum (aiunt) aqua per foramina clepsydræ attracto aëre ascendit, ne detur vacuum in clepsydra, natura vniuersali id prouidente. Alij dicunt quòd bene inflammabitur tunc, sed non vnietur igni, ne detur maius maximo: alij verò quòd bene quidem vnietur, sed tanta particula aliunde maximi ipsius ignis corrumpetur. Istæ tamen solutiones voluntate magis quàm ratione nituntur. Nam non disputamus supposito ordine vniuersali rerum: iam enim asseruimus conclusione quarta quòd suppositis locis & alijs dispositionibus naturalibus elementorum, datur maximus ignis, & maximus aër. Et tunc bene respondetur quòd si elementa essent in summa densitate, intra concauum lunæ implicat posse ignem crescere sine corruptione. 5. Conclu.

Sed solùm disputamus de natura particulari ignis, si disputationis gratia poneretur extra orbes cœlestes, & illic applicaretur stuppa. Tunc autem profectò dicere quòd non inflammaretur, est dicere contra naturam ignis, qui quantò maior est, tantò magis est actiuus: est mirabile quòd minor ignis posset illam stuppam comburere, & non ille maximus. Et dicere quòd non vnietur illi nisi alia pars corrumpatur, est contra communem sensum humanum. Nam tunc ex tali vnione nulla sequeretur dissolutio, aut euersio vniuersi. Vnde potiùs profectò negarem decies Aristotelem, quàm hanc conclusionem possem mihi persuadere. Non enim propter authoritatem Arist. aut cuiuscunque asserentis maximum naturale, debemus concedere id quòd multò plus repugnat modo concipiendi, quàm rationes ponderent naturales persuadentes maximum.

Sed his prætermissis probatur quòd hæc fuerit expressa mens Aristot. Loco enim citato 2. de anima. text. 41. expressè voluit hanc constituere differentiam inter ignem & viuentia, quòd viuentia habent terminum augmenti: ignis verò non. Tractat enim illic quæstionem, vtrùm ignis sit tota causa au-

gmenti in viuentibus, vt quidam philosophi opinabantur. Id Aristot. falsum esse probat, ex eo, quòd ignis nullum habet terminum augmenti; sed tamdiu sine termino augetur, quamdiu combustibile applicetur, illa verò (inquit) quæ natura constant, terminum habent & rationem augmenti. Et eadem est illic sententia Sancti Thomæ.

Et ratione præterea confirmatur, quia ratio quare forma determinat sibi quantitatem, vt diximus in secunda conclusione, est, quoniam ens naturale augetur ex virtute formæ conuertentis alimenta in substantiam aliti, nec potest seipsam augere nisi augendo totum, & quia virtus formæ est finita, inde fit vt habeat terminum augmenti. Hæc verò ratio non currit de igne: nam forma ignis non nutrit ab intrinseco ignem nutriendo singulas partes, vt forma animalis, sed crescit applicata ab intrinseco noua materia per iuxta positionem, quam ignis comburendo vnit sibi. Quæ proinde non est propria augmentatio, sed impropria. Et ideò, cùm semper crescente ab extrinseco forma ignis crescat virtus actiua, nullus datur terminus, aut virtutis, aut augmenti. Certè re attentè inspecta videtur conclusio & Aristotel. esse expressa, & secundum rationem necessaria. Quod de igne dictum est, de aëre & de aqua eâdem ratione intelligi potest. Nescio tamen an eadem sit ratio de omnibus mixtis homogeneis, vt puta de auro & de argento. Saltem non videtur ita certum, quia formæ istorum sunt quodammodo vegetatiuæ quæ conuertunt terram in se. Sed tamen forsan idem est de istis, quia nec ista est augmentatio propriè dicta vt partes intrinsecè nutriantur sicut in animali, sed fit per extrinsecam appositionem.

Obiectio. Quòd si quis arguat quòd Aristotel. in hoc text. & 2. de anima text. 41. absolutè ait quòd omnium natura constantium est terminus augmenti. *Solutio 1.* Respondetur primò, quòd 2. de anima expressè per natura constantia intellexit viuentia, quandoquidem ignem non connumerauit inter natura constantia, sed potiùs distinxit ab illis. Et in hoc loco idem videtur sentire, quia exemplum nunquam posuit nisi in carne & osse & reliquis partibus animalium.

Solutio 2. Secundò respondetur quòd quamuis de omnibus rebus naturalibus vniuersaliter loquatur, intelligit tamen supposito ordine vniuersi, vt in 4. conclusione dictum est.

Argum. S. Thom. Sed restat argumentum in via S. Tho. qui videtur statuere terminum augmenti in omnibus etiam inanimatis, nempe qui 1. p. q. 7. art. 3. negat in vniuersum ens aliquod naturale posse esse infinitum: & tamen ex ista conclusione videtur sequi quòd detur ignis infinitus, si quidem eius augmentum non habet terminum.

Caiet. solut. Caieta. adducens illic authoritatem Aristotel. contra S. Tho. effingit nescio quam distinctionem, certè (vt pace doctissimi authoris dixerim) parum physicam. Ait namque maximum ignem dupliciter intelligi: vno modo de igne per se vno: alio modo de igne per accidens vno. Ignem per se vnum appellat illum qui naturaliter non est diuisibilis in duos ignes, per se existens, sicut si minimum naturale ignis sit digitale, ignis digitalis & quicumque maior citra ignem duorum digitorum, est ignis per se vnus: quippe qui non sit diuibilis in duos, aliàs daretur minor minimo. Ignem vero duorum digitorum,

torum, & quemcumque maiorem, appellat ignem per accidens vnum, quia potest diuidi in duos. Tunc ait quod in igne per se vno datur maximus, sed in igne per accidens vno non datur maximus, nisi propter ordinem vniuersi.

At vero significatio illa de igne per se vno nec habet fundamentum in Physica, nec probabilitatem. Certè tunc maximus per se ignis naturalis non sufficeret calefacere manum, nec maxima aqua sufficeret extinguere sitim. Et præterea est implicatio in dictis. Si enim digitalis ignis est per se ignis, & quicumque citra ignem duorum digitorum, qui iam non est per se vnus, manifestè sequitur quòd non est dabilis maximus per se vnus, nam quocumque dato maior digitali adhuc est dabilis maior citra bidigitalem, vt patet si secundam digitalitatem diuidas per partes proportionales. Id autem quod secundò dicit videlicet quòd in igne maiori duobus digitis non datur maximus, verum est, quia expressè est nostra conclusio, nisi quod non deberet vocare vnum per accidens, postquam ignis quantuscunque fuerit, est tam verè vnum ens, quàm est vnum animal.

Igitur quantum attinet ad S. Thom. concedit quod non datur ignis, nec aliquod ens naturale infinitum, non solum per naturam, sed fortè quod nec Deus id posset facere. Et hoc nos fatemur, vt libro 3. disputabimus, quia quodcumque ens naturale vendicat sibi aliquam figuram, & infinitum nullam potest habere; & propter alias pressiùs vrgentes rationes. Attamen nullatenus sequitur si ignis non potest esse infinitus, quod detur subinde certus terminus eius augmenti: immò dicimus quòd quocumque dato extra cœlum, adhuc augebitur si continuò applicentur combustibilia. Nihilominus numquam deuenietur ad tempus quo sit infinitus. Quemadmodum licet post hac tempus esset perpetuum, numquam tamen posset perueniri ad instans in quo fuisset transactum infinitum. Et quemadmodum per diuisionem continui quocumque numero dato dabitur maior, sed numquam dabitur numerus infinitus.

De potentia verò absoluta Dei, Scotus libr. 3. distinct. 13. q. 1. opinatur posse dari summam qualitatem finitam, ita vt nec Deus possit eam amplius intendere, qualem, inquit, esse gratiam Christi, cum quo Caietan. 2. 2. q. 24. art. 7. & 3. p. q. 7. artic. 11. & 12. videtur consentire. Sed contra Scotum possumus primò arguere ad hominem. Nam in 2. dist. 2. quæst. 9. tenet expressè nostram quintam conclusionem, scilicet quod ignis non habet terminum augmenti, sed quocumque dato potest dari maior, ergo à fortiori supranaturaliter quacumque qualitate potest Deus facere maiorem. *Scotus.* *Arg. contra Scotum.*

Et præterea, quicquid sit de conclusione, certè ratio eius non solum non probat suum intentum, sed potius contrarium. Arguit enim sic. Detur qualitas a, alicuius intensionis, puta vt vnum & quæritur an ascendendo detur status ad aliquam supremam, & habetur propositum. Quod si non datur status, tunc quantò aliqua plus excedit hanc, erit perfectior, & per consequens illa quæ in infinitum excedit, erit infinitè intensa, quod est impossibile. Sed tamen nos dicimus quod ascendendo non datur status, & concedimus quòd quantò plus aliqua excedat hanc, tantò erit perfectior, sed tamen nulla est dabilis quæ in infinitum excedat hanc: Sicuti dato binario tunc per diuisionem

nem

nem continui quantò aliquis numerus magis excedit hunc, est maior & nullus dabitur quin alius adhuc magis excedat, nullus tamen dabitur in infinitum excedens.

6. Conclusio. Est ergo sexta conclusio. De potentia Dei absoluta nullum dabitur maximum ens, neque in viuentibus, neque in non viuentibus, neque in accidentibus, neque in substantijs, neque simpliciter, neque in propria specie, sed eius potentia solum terminatur exclusiuè ad infinitam creaturam. Itaque infinitum non potest facere, sed citra illud quocumque dato potest maius. Neque tamen Deum non posse infinitum producere, euenit ex eo quod eius potentia sit terminata, quippe cuius est infinita potentia: Sed quia infinitum non est factibile magis quàm chimera. Sed de hoc libr. 3. Probatur igitur conclusio. Prob. conc. Primùm de substantijs inanimatis iam probatum est in quinta conclusione quod naturæ illarum non repugnat augmentum quodcumque. Sed difficultas esset de viuentibus, vtrum Deus posset facere vnum hominem, aut equum, aut arborem tantũ quantũ est primũ cœlum. Et videtur quod non. quoniam Deus non potest facere hominem qui non sit rationalis & risibilis, quia hoc est de intrinseca ratione illius; sed tam de intrinseca ratione est quod habeat certam quantitatem & organizationem quæ non potest esse in quantitate cœli. Et præsertim videtur quod non potest seruare hominem sub quacunque raritate: nam sub raritate aëris non posset esse animalis organizatio. His non obstantibus probatur conclusio. Quicquid Deus potest facere cum causis secundis potest facere se solo; sed conseruat res mediantibus dispositionibus accidentalibus: ergo sine illis poterit se solo conseruare, & per consequens potest seruare hominem & equum sine debita quantitate. Et tunc quocumque dato potest facere maiorem, & in quacumque quantitate potest seruare formam membrorum. Immo potest hominem sine organizatione seruare, nam organizatio non est pars essentialis hominis, sicut esse animal, aut esse rationale; sed est sicut accidens illius. Et ideo potest seruare hominem sub figura circulari, & sub raritate aëris, & sub calore ignis, & sub frigiditate aquæ. Hoc solum non potest facere vt non sit animal rationale, & per consequens nec potest augere essentialem perfectionem hominis, nam illa consistit in indiuisibili, idcirco si augeretur, desineret esse homo.

Obiectio. Quod si quis arguat, quod ille homo existens extra suam naturalem dispositionem non posset exercere operationes vitales, vt sub raritate aëris non posset comedere, quia non haberet duros dentes nec haberet stomachum, nec pedes, &c. ergo non esset homo. Respondetur concesso antecedenti, saltem de illis operationibus quæ indigent organis corporeis (posset namque intelligere & velle) sed negatur consequentia: nam modo posset me Deus seruare sine oculis & alijs sensibus, sine pedibus, sine maxillis, &c. ita vt nullam operationem exercerem, & nihilominus essem homo. In materia verò solida quantacumque finita, posset homo exercere aliquas operationes corporeas.

Eadem ratione in intensione qualitatum non est terminus de potentia Dei absoluta; sed quocumque calore dato potest adhuc intendi sine termino: dummodo per miraculum Deus rem conseruet. Si intensio fiat per additionem

nem

nem graduum, poteſt Deus iam per nouum gradum producere & vnire, ſi verò per radicationem, proportionabiliter augebitur: nam ſubiectum recipere maius accidens non arguit nouam virtutem in illo. Quod ſi quis obijciat authoritatem S. Thom. 3 part. quæſt. 7. artic 12. ad primum argumentum, vbi ait quod gratia Chriſti fuit ſumma qua non potuit dari maior, licet fuerit finita. Reſpondetur quòd illa in genere gratiæ fuit infinita: nam per illam Chriſtus fuit acceptus ad quamcumque gratiam conferendam hominibus ſine termino, etiam ſi eſſent infiniti; ſed in genere qualitatis, licet fuerit finita, fuit tamen ſumma qua non potuit eſſe maior de lege ordinaria. Et ideò ponit S. Thomas exemplum in naturalibus, ſicut cœlo (inquit) non poteſt fieri additio: Non tamen negaſſet de potentia Dei abſoluta poſſe augeri in genere qualitatis. Nam de veritate quæſtione 29 artic. 3. ad tertium ait, quod potentia obedientiæ creaturæ ad Deum eſt talis capacitas, quæ non poteſt impleri, ſed quicquid Deus de illa faciat, adhuc eſt in potentia amplius recipiendi.

Ad primum igitur argumentum principale cum ſua confirmatione iam reſponſum eſt. *Ad primũ.*

Ad ſecundum reſpondetur quod terminus augmenti non conuenit rebus naturalibus ratione quantitatis, ſed ratione formæ naturalis. Vnde S. Thom. 1. p. q. 7. art 3. ait, quod corpus ſecundum quod conſideratur mathematicè abſtrahendo à materia ſenſibili non determinat ſibi augmentum incrementi, aut decrementi, ſed corpus naturale ratione formæ quæ certam ſibi vendicat quantitatem. *Ad ſecundũ*

Tertium verò principale argumentum tanti fuit momenti apud Paulum Venetum (quem multi ſunt ex iunioribus ſecuti) vt negaret augmentum terminari incluſiuè per maximum quod ſic, ſed terminatur (inquit) per minimum quod non. Quam putat eſſe opinionem Commentatoris. Sed reuera Commentator, & lib 6. text. 32. & in alijs frequenter locis & Themiſt. & Philopo. intrinſecè tenent terminari, & augmentum per maximum quod ſic & decrementum per minimum quod ſic. Alij ſatis ſe reſpondiſſe credunt, dicentes, quod tumor & inflatio fieri nequit, niſi præcedente aliqua alteratione, vt eſt calefactio, vel putrefactio, vel quid ſimile, & in tali alteratione datur minima diſpoſitio quæ ſufficit ad inflationem. Tunc aiunt quod illud inſtans in quo primo eſt illa qualitas, eſt vltimum non eſſe inflationis, & primum non eſſe illius maximi hominis. Et ideo non deſinit per vltimum ſui eſſe. *Ad tertium*

Hanc verò ſolutionem planè intelligere non poſſum: nam ſuppoſito quòd ille homo maximus ſolùm corrumpatur ratione inflationis, cùm nunc non ſit inflatio, videtur quòd adhuc ſit homo: quoniam illa diſpoſitio eodem modo debet corrumpere hominem, quo cauſat inflationem, & per conſequens ſi virtute illius nunc non eſt inflatio & immediatè poſt hoc erit inflatio, fit vt nunc ſit homo & immediatè poſt hoc non erit homo: & per conſequens deſinit per vltimum eſſe. Et præterea quando tumor eleuatur per hoc quòd veſpa mordet cutem, videtur quòd illud primum inſtans contactus eſt vltimum non eſſe tumoris, & tamen illud non poteſt eſſe inſtans non eſſe hominis, quia tunc primò veſpa tangit: & per conſequens erit vltimum inſtans

esse hominis, quòd prætendit argumentum.

Solutio au-ctoris. Aliam ergo mihi videor elicere solutionem ex ratione ipsa conclusionis. Maximum enim quòd datur in viuentibus solùm intelligitur terminus ille quantitatis ad quem terminatur augmentum naturale, scilicet illud quòd forma in sua naturali dispositione facit ex alimento. Itaque ille vocatur maximus quo non potest dari maior per naturalem nutritionem ab intrinseco. Huic verò non repugnat vt detur maior per viam corruptionis. Volo dicere quòd maximus homo, & maximus equus non subit maius periculum mortis per viam inflationis quàm alius quilibet citra maximum, mirabile enim esset quod morsu vespæ, aut si bucca aut venter extenderetur, statim periret. Sed veniente causa inflationis inflabitur quoadvsque infirmitas eum naturaliter corrumpat: Et in illa infirmitate dabitur minimum distemperamentum sub quo homo esse non potest: & illic primum non esse hominis, erit primum esse cadaueris sicut in alijs infirmitatibus. Ita vt sub illo distemperamento esse non possit homo, & sub quolibet minori distemperamento esse possit. Quò fit vt licet detur maximus homo quem forma hominis in sua naturali dispositione potest facere, nihilominus viâ corruptionis non dabitur nisi minima inflatio sub qua non potest esse.

Maxima dispositio. Argu. Et per hoc soluitur aliud argumentum, quod aliàs esset molestissimum aduersus tertiam cõclusionem, vbi dictũ est, quod aliæ etiam quidditatiuæ dispositiones terminantur ad maximum quod sic. Arguitur enim contra. Detur (verbi gratia) quod calor sub quo potest conseruari forma hominis sit vt quatuor, ita quod debitum temperamentum, v.g. sit caliditas & frigiditas vt tria; sed potest durare infirmus quoadusque calor intendatur vt quatuor. Tunc sic. Calor vt quatuor est maximus calor sub quo homo potest esse: ergo homo desinit esse per vltimum sui esse: nam in illo tempore quo calor continuè intenditur dabitur instans in quo primo calor est vt quatuor, & immediatè post illud erit maior: & per consequens in illo instanti erit homo, & non immediatè post illud erit.

Solutio. Respondetur autem quòd tertia conclusio intelligitur hoc modo quod ad introductionem formæ datur minima dispositio quæ sufficit, quâ positâ res incipit esse per primum sui esse. Illa tamen dispositio potest crescere quoadvsque veniat ad optimam quæ est maxima, v. g. maxima dispositio hominis est vt habeat calorem, v g. vt tria, humiditatem vt duo, & sic de alijs humoribus. Est tamen latitudo: quia crescente, aut decrescente calore adhuc homo potest viuere: licet infirmus, non tamen datur minimum temperamentum sub quo potest conseruari, aliàs desineret esse per vltimum sui esse, sed datur minimum distemperamentum sub quo non conseruatur. Vnde calor sub quo conseruatur non terminatur ad maximum quod sic, sed ad minimum quod non. Itaque crescente febri sub calore vt 4. esse non potest: & sub quolibet minori (citra minimum) esse potest. Et ideo instans caloris vt 4. est primum non esse hominis. Et pari modo si moritur homo propter defectum caloris non dabitur minimus sub quo potest conseruari, aliàs desineret esse homo per vltimum sui esse; sed datur maximus sub quo non conseruatur, vt si ille (verbi gratia) sit calor vt duo, tunc instans quo est calor vt duo, est instans primum non esse hominis; In aquâ hoc fit manifestum. Minima enim

enim frigiditas quæ requiritur ad generationem aquæ, est (verbi gratia) frigiditas, vt sex quæ crescit vsque ad octo, quæ est maxima dispositio aquæ. Sed quando calefit ab igne poterit conseruari sub frigiditate vt quatuor, minori forsan quàm requirebatur ad eius generationem. Non tamen datur minima frigiditas sub qua potest conseruari, aliàs desineret aqua per vltimum sui esse, sed datur maxima sub qua non potest conseruari. Quæ si (verbi gratia) sit vt tria, illud instans in quo est frigiditas vt tria est primum non esse aquæ. Hæc omnia nituntur illo fundamento Aristotelis quod videbimus 8. huius text. 96. videlicet quod res permanentes incipiunt per primum sui esse, & desinunt per primum non esse.

Iuxta hoc ipsum fundamentum intelligendum est aliud de maxima & minima densitate & raritate. Datur enim minima densitas & minima raritas quæ requiritur (verbi gratia) ad generationem aquæ: ita vt sub minori generari non possit, illa verò sub qua aqua in naturalissima dispositione conseruatur, terminatur ad maximam, id est, ad optimam: sed tamen illa sub qua simpliciter potest conseruari non terminatur ad maximum, aliàs daretur vltimum instans esse aquæ. Si enim aqua per continuam rarefactionem vertitur in aërem, & raritas, verbi gratia, vt vnum est maxima sub qua potest esse, illud instans in quo est rara vt vnum, esset vltimum instans illius: quia immediatè post illud erit maior raritas. Sed dicendum est quod raritas (verbi gratia) vt vnum est minima sub qua non potest conseruari aqua, & minima sub qua generatur aër. Et sic saluatur quod illud instans transmutationis aquæ in aërem est primum instans non esse aquæ & primum esse aëris, vt docet Aristoteles 8. huius. Eodem modo si aqua per condensationem conuertatur in terram, danda est minima condensatio sub qua non potest conseruari aqua, quæ est minima sub qua generatur terra. Vnde sequitur quòd qui admittunt maximam densitatem sub qua conseruatur aqua, & maximam raritatem sub qua conseruatur aër, non philosophantur à priori ex principijs & naturis rerum, sed solum à posteriori inferendo sophistica inconuenientia, quæ pro libito & fingunt & dissoluunt. *Maxima densitas & raritas.*

Quòd si quis arguat. Sicut augmentum caloris in homine, & augmentum densitatis in aqua, non terminatur intrinsecè per maximum quod sic, sed per minimum quod non, ita terminatur augmentum quantitatis. Respondetur quod augmentum quidem quod fit à forma naturali per nutritionem, illud terminatur ad maximum; sed illud quod fit via corruptionis per inflationem, iam dictum est, non terminari nisi per minimum quod non.

Tertius demum articulus positus est in disputatione de minimo naturali. *Art. 3.* De quo sunt duæ opiniones. Prima est Scoti in 2. sent. distinctio 2. quæst. 9. negantis simpliciter minimum saltem in homogeneis, nam in etherogeneis, puta in viuentibus id negare non potest. Non enim solùm negat minimum ad hunc sensum, quòd res non terminentur ad paruitatem per minimum quod sic (nam hoc non esset adeò improbabile) sed negat simpliciter terminari qno ad paruitatem, aut per minimum quod sic, aut per maximum quod non. Ait namque nullam esse quantitatem tam minimam ignis, quin quæcunque eius pars possit per se subsistere; sed solùm (inquit) in rebus animatis posuit Aristot. terminum augmenti & decrementi 2. de anima. Opinio

hæc in hoc sensu est profectò singularis: nam siue per minimum quod sic, siue per maximum quod non, nullus est qui neget res terminari quoad paruitatem.

1. Conclusio. Respondetur ergo ad quæstionem quinque conclusionibus. Prima. Substantiæ vniuersi tam viuentes & etherogeneæ, quàm elementa & alia mixta homogenea, terminantur naturaliter quo ad paruitatem. Conclusio imprimis de animatis à nullo, neque ab ipso Scoto negatur, nam organizatio quæ requiritur in viuentibus, etiam in plantis conseruari nequit naturaliter sub quacunque quantitate, neque enim homo nec equus, nec oliua tam parua esse potest naturaliter, vt granum sinapis. Sed quod vera etiam sit generaliter de omnibus, saltem apud Aristotel. non est dubium, quippe qui in hoc text. 38. expresè ait contra Anaxagoram quòd ex minima carne non est separabilis caro. Neque responsio Scoti videtur plenè satisfacere, dicentis quod ad intentionem philosophi satis est quod deueniatur ad tam paruam carnem, vt de illa non possit separari æqualis pars illis quæ separatæ sunt, cuius oppositum videbatur sequi ex opinione Anaxagoræ: non tamen (inquit) negasset Aristotel. quin à quacunque carne sit separabilis aliqua portiuncula semper minor & minor. Non (inquam) satisfacit solutio: nam Aristotel. duas inter alias, facit rationes contra Anaxagoram. Enimuerò text. 36. arguerat de partibus quæ separantur quod non poterant semper esse minores & minores, quin daretur terminus paruitatis illarum, & per consequens si segregatio procedit in infinitum, dantur infinitæ partes æquales in carne. Postea in text. 38. arguit de illa re quæ fuit separata, quòd etiam terminabitur quo ad paruitatem, ita vt ex illa nihil esset prorsus separabile, nec posset proteruè dicere Anagoras, quòd saltem à quolibet sine termino potest aliquid separari Fateor quod Aristotel. non fuit solicitus de termino paruitatis per minimum quod sic, aut per maximum quod non. Neque de ista differentia terminorum vsquam meminit. Sed tamen expresè voluit quod saltem terminarentur quoad paruitatem. Et licet posuerit exemplum de carne & osse, idem intellexit de aqua de qua facit illic mentionem. Et confirmatur ratio authoritate Themistij & omnium expositorum Aristot. & præsertim Commentatoris hic, & libr. 6. comment. 32. & 69. & alibi sæpè.

Et secundò experientia videtur quodammodo illud probari. Videmus enim quod per maximam contritionem aut contusionem res corrumpuntur, vt triticum in molendino cum fit farina, forsan mutat speciem, quia sub puluere non conseruatur triticum. Et apud pharmacopolas per nimiam contusionem simplicium ad facienda emplastra res corrumpuntur, quia non possunt sub tam parua quantitate conseruari. Tametsi forsan hoc non fiat sine aliqua alteratione.

2. Conclus. Secunda conclusio Nihil repugnat res terminari per minimum quod sic saltem quoad generationem, ita quod detur minima quantitas quæ requiritur ad generationem ignis vt sub minori non possit generari, & minima quæ requiritur ad generationem aquæ & sic de alijs. Conclusio est Commentatoris 6. huius comment. 32. libro 7. comment. 2. & alibi frequenter. Et ratione probatur. In alijs dispositionibus datur minima quæ requiritur ad generationem, vt dictum est articulo superiori, vt minima intensio frigiditatis

quæ requiritur ad introductionem aquæ, minima denſitas, &c. eo quòd res incipiunt eſſe per primum ſui eſſe: & ideò illud inſtans, in quo minima eſt diſpoſitio, eſt primum inſtans eſſe rei, ergo eadem ratione dabitur minima quantitas quæ requiritur ad generationem.

Et confir. ſicut ſecunda concluſio ſuperioris articuli.quia eſſentialis perfectio formæ terminatur intrinſecè & poſitiuè: ergo & quantitas quæ requiritur ad generationem.

Tertia concluſio. Non datur minima quantitas in corruptione rerum quæ ſit ſecundum ordinem naturalem, ſub qua res poteſt conſeruari. Probatur concluſio ex dictis in ſuperiori articulo. Quando aër per condenſationem conuertitur in aquam, non eſt dabilis maxima condenſatio ſub qua poteſt conſeruari, aliàs ſi continua eſſet condenſatio, illud inſtans in quo eſſet illa maxima condenſatio, puta vt duo, eſſet vltimum eſſe aëris: ergo eadem prorſus ratione non dabitur minima quantitas ſub qua poteſt conſeruari aër: nam cum per condenſationem ſemper fiat minor aër, daretur eadem ratione vltimum inſtans eſſe aëris. Igitur ſicut datur minima condenſatio ſub qua non poteſt eſſe aër, ita datur maxima quantitas ſub qua non poteſt conſeruari. Semper enim obſeruandum eſt quod illud inſtans medium tranſmutationis, eſt primum inſtans eſſe rei quæ generatur, & primum non eſſe rei quæ corrumpitur. 3. Concluſ.

Et confirmatur concluſio præſertim in viuentibus, de quibus dictum eſt quod non datur minimum temperamentum ſub quo poſſunt conſeruari, aliàs deſinerent eſſe per vltimum ſui eſſe; ſed datur minimum diſtemperamentum ſub quo non conſeruantur. Tunc ſic arguitur. Cùm homo corrumpitur per diminutionem caloris, non datur minimus calor ſub quo conſeruatur, ſed maximus ſub quo non conſeruatur (vt deſinat homo, non per vltimum eſſe, ſed per primum non eſſe) ergo eadem ratione, ſi corrumpatur homo per extenuationem & conſumptionem per maciem, non dabitur minima quantitas ſub qua poteſt conſeruari, ſed maxima ſub qua non poteſt conſeruari. Et hæc concluſio, quæ ex proprijs principijs naturalibus à priori procedit, notanda eſt ad diſſoluendum mille ſophiſmata quæ fiunt in materia de minimo. Non enim ſequitur quod ſi requiratur minima quantitas ad generationem, detur etiam minima quæ ſufficit ad conſeruationem. (In quo multi falluntur) plus enim exigitur ad generationem quam ad conſeruationem. Et hinc Ariſtotel. elicuit illam regulam quod res permanentes incipiunt per primum ſui eſſe & deſinunt per primum non eſſe.

Quod ſi quis in contrarium adducat authoritatem Ariſt. qui ait per viam ſeparationis deueniendum eſſe ad minimam carnem à qua nihil eſt ſeparabile: Reſpondetur quòd ipſe non conceſſit in corruptionibus naturalibus deueniendum eſſe ad minimum (vt ſtatim amplius explicabimus) ſed dixit quòd cùm res terminentur quo ad paruitatem, ſi per impoſſibile daretur per illam ſeparationem Anaxagoræ vt perueniretur ad minimam, nihil ab illa poterit ſeparari. Illi tamen non eſt illic cura, neque alicubi ſuorum operum de hac differentia, ſiue per minimum quod ſic, ſiue per maximum quod non res terminentur. Neque S. Tho. neque antiqui expreſſam vmquam memoriam fecerunt huius differentiæ de minimo quod ſic, aut maximo quod non, ſed Obiectio. Solutio.

posteri illam inuenerunt. Et ideo iudicandum est de illa secundum dicta Aristot. in alijs locis & secundum naturam rerum. Et cum 8. huius generaliter dicat quòd res permanentes incipiant esse per primum sui esse & desinant per primum non esse, hinc colligitur quod datur minima quantitas in inceptione, & maxima quæ non, in desitione.

4. Conclusio. Quarta conclusio. De potentia Dei absoluta res non terminantur quoad paruitatem, nec homogenea nec etherogenea, nec per minimum quod sic, nec per maximum quod non; sed Deus potest per miraculum conseruare quamcumque rem sub quacunque minima quantitate, & sub quacunque minori: imò in puncto. Hoc patet manifestissimè in sacratissimo corpore Christi in sacramento altaris, quod totum cum sua quantitate est sub qualibet particula, & sub quolibet puncto hostiæ, & per consequens quodcunque aliud animal, & à fortiori quamcunque aliam substantiam, potest conseruare sub quacunque voluerit quantitate. Verum est tamen quòd conseruando hominem sub quantitate grani sinapis, & maximè si conseruaret in puncto, sicut sacramentum altaris, non posset exercere operationes vitales: quod non est præsentis loci disputare.

5. Conclus. Quinta conclusio. In accidentibus verò non datur minimum nec quoad intensionem, nec quoad extensionem, licet sint qui contrarium opinentur. Probatur. Cùm igni applicatur lignum, incipit calefieri per motum: ergo sicuti motus localis incipit per vltimum non esse, ita & alteratio incipit per vltimum non esse. Itaque nunc non est calor in igne, & immediatè post hoc erit calor. Tunc vlterius. In his quæ incipiunt per vltimum non esse, non datur minimum quoad inceptionem; sed quocumque instanti dato in quo est motus, ante illud iam erat motus: ergo eâdem ratione quocunque gradu caloris dato extenso per aliquam partem ligni, prius fuerat extensus per minorem partem, & per consequens non datur minima extensio: Et quocumque gradu dato intensionis, ante illum fuit minor intensio: & per consequens nec datur minimum intensionis. Nec est eadem ratio de forma substantiali, nam forma substantialis requirit determinatas dispositiones, accidens verò non; sed ignis per vltimum non esse incipit & exiccare & calefacere lignum, & calefaciendo exiccat, & exiccando calefacit.

Argument. Contra primam conclusionem occurrit statim argumentum ex quinta conclusione superioris articuli. Ignis & alia homogenea non terminantur quoad augmentum ex natura sua nisi propter ordinem vniuersi: ergo nec terminantur quoad decrementum in paruitate. Negatur tamen consequentia, alia est enim ratio de augmento & alia de paruitate: nam ignis propterea semper crescit quamdiu combustibilia adhibentur, quia illa est augmentatio impropriè dicta per appositionem ab extrinseco nouæ materiæ in quam introducitur noua pars formæ; sed tamen quoad paruitatem determinat forma certam extensionem, sicut determinat alia accidentia quæ requiruntur ad eius conseruationem.

Scotus. Sed præterea arguitur Scotus ad probandum quod res homogeneæ non terminentur quoad paruitatem, nec per minimum quod sic, nec per maximum quod non. Diuidi in partes conuenit rei cuicumque ratione quantitatis, vt patet in prædicamentis capitul. de quantitate, & 5. metaphysic. text. 18. ergo

18. ergo cuicunque competit quantitas, conuenit etiam diuisio, sed minimum naturale habet quantitatem eiusdem rationis cum maximo: ergo est diuisibile in partes sicut & maximum, & per consequens dabitur pars separata minor illo. Quod si dicas diuisionem repugnare minimo ratione formæ naturalis: contra. Diuisio est propria passio quæ consequitur quantitatem, ergo cuicunque repugnat diuisio, repugnat & quantitas: vel si non repugnat quantitas, nec repugnabit diuisio.

Imprimis pro hoc argumento & omnibus subsequentibus, ne vera Philosophia cum casibus metaphysicis misceatur, adnotandum est quod minimum naturale vix aut nunquam profectò contingere potest naturaliter, nec in generatione rerum, nec in corruptione: nam in generatione, cùm ignis, v. g generat ignem ex ligno, non potest fieri talis applicatio vt minima pars disponatur ante alias, quia applicatio fit simul per multas partes, quæ simul disponuntur, & per consequens nunquam dabitur minimus ignis in ligno. Et præterea quia ignis nihil inflammat, nisi vniendo sibi materiam, & sic non generatur minimus ignis. Et in generatione animalis semen simul disponitur totum: & sic forma introducitur vel in toto animali simul, vel in magna parte illius. Et eodem modo in fine corruptionis ligni non datur minimum lignum, sed bona pars vltima simul inflammatur, & à fortiori quando corrumpitur animal per extenuationem, antequam veniatur ad minimam quantitatem vel maximam quæ non, corrumpitur temperamentum animalis, & per consequens animal. Sed admittimus illos casus metaphysicos, si per impossibile Deus abscinderet vnum minimum naturale aquæ, aut ligni, & relinqueretur suæ naturæ. *Nota. 1.*

Secundò nota quantum ad Scotum, quod si solùm vellet probare quòd non datur minimum naturale, quod sufficit ad conseruationem formæ, hoc facile daremus illi: vt diximus in tertia conclusione. Nec credo Arist. solicitum fuisse, si res terminentur per minimum quod sic, aut per maximum quòd non: sed tamen vult probare Scotus quod nullo modo terminentur quoad paruitatem. Itaque digitalitas aquæ, aut ignis, nec est minima quæ potest esse, nec maxima quæ non potest esse, sed potest esse ignis subduplus per se, & subquadruplus, & ita in infinitum, quòd certè est falsum Et ideò disputationis gratia, damus illi quod digitalitas sit minima aqua. Et ad eius argumentum respondemus, vt ipse respondet, quod licet ratione quantitatis non repugnet diuisio, repugnat tamen ratione formæ aquæ, quæ non potest esse naturaliter sub minori quantitate. *Nota. 2.*

Et ad replicam respondetur, quod diuisio ad hunc sensum est passio quantitatis, quod extendit partes subiecti in quo est, faciens partem esse extra partem, & hoc etiam conuenit minimo: non tamen ad hunc sensum quòd subiectum possit naturaliter diuidi: nam cœlum est quantum & non potest diuidi. Et præterea respondetur, quòd si hoc minimum aquæ ex vtraque parte haberet sibi vnitam aliam aquam, tunc posset diuidi in quocumque eius puncto.

Et per hoc soluitur secundum eius argumentum, vbi ait quòd non est intelligibile quòd aliquid sit quantum, quin pars eius sit minor toto existens in toto, nisi daretur aliqua pars in puncto indiuisibili. Respondetur, inquam, quod *Solut. arg. Scoti.*

quod ponentes minimum non negant quin quæcunque pars minimi sit minor minimo, neque fingunt aliquam esse indiuisibilem, sed solum dicunt quod non potest separata per se subsistere.

Confir. Scoti soluitur. Et ad aliam confirmationem quam facit, videlicet, quælibet pars minimi homogenea est eiusdem rationis cum toto: ergo si totum per se potest subsistere, quæcumque pars per se potest subsistere, negatur consequentia: patet in partibus cœli, quarum nulla potest per se subsistere. Et est præterea simile in partibus animalis, quæ certè sunt eiusdem rationis, ad hunc sensum, quod constant omnes ex eadem materia & ex eadem forma: & tamen abscissa manu, non potest subsistere sub eadem forma, quia statim corrumpitur, eo quòd forma non potest animare illam materiam in qua non est sufficiens organizatio totius hominis. Eodem modo dicimus quod abscissa pars minimi non potest per se esse ex defectu quantitatis quam forma naturalis requirit.

Solut. 3. arg. Scoti. Hinc item solutum restat aliud eius tertium argumentum quod facit, inquirens vtrum repugnet ab intrinseco partem minimi per se esse, an ab extrinseco, quia resistere non potest corrumpenti? Responsio enim est quod hoc repugnat ab intrinseco, quemadmodum enim formæ animalis repugnat naturaliter esse in materia, nisi sit organizata, & cuicumque formæ homogeneorum repugnat esse nisi cum certis dispositionibus, ita cuicumque repugnat esse, nisi sub certa quantitate. Et ideo quodcumque agens diuidens minimum, corrumperet illud. Aliud facit argumentum maiorem tangens difficultatem.

De corruptione minimi. Sed priùs arguitur argumento communi contra vltimam solutionem. Dato minimo naturali, v. g. aquæ, applicetur aliquod condensatiuum illius, tunc sequitur in primis quod illud minimum desinat esse per vltimum sui esse: nam cùm per condensationem res efficiatur minor, & condensatio sit motus qui incipit per vltimum non esse, verum erit dicere res modo non condensatur, & immediatè post hoc condensabitur, & per consequens nunc est minimum & immediatè post hoc non erit. Quod si id non habeatur pro inconuenienti in minimo, arguitur sic. Corruptio vnius, vt patet 1. de generatione, semper est generatio alterius; sed ex illo minimo non potest aliquid generari: nam generatio non potest esse sine aliqua alteratione præuia, & illud condensatiuum non potest per solam condensationem alterare minimum vt generetur tàm citò aliud sibi simile. Vel detur quod minimum, v. g. lignum diuidatur gladio qui quidem non potest alterare minimum ad generationem alterius rei.

Quòd si dicatur quòd materia minimi informabitur forma circunstantis, vt si sit in aëre conuertetur in aërem: tunc restat difficultas prima quòd aër non potest, ita citò disponere materiam minimi ad introductionem formæ, & præsertim si illud minimum est aqueum quod corrumpitur per condensationem: Tunc enim cum forma aëris maiorem raritatem exposcat quam forma aquæ, non videtur quomodo minimum resoluatur in aërem. Atqui vt hæc omnia suprema replicâ confirmentur, quid si illud minimum diuideretur in vacuo?

Horum multa dissoluuntur tenendo quod non datur minima quantitas quæ

quæ sufficit ad conseruationem indiuidui. Quod sanè credo esse verum: nam vt diximus de maximo, quod licet detur maxima quantitas ad quam forma in sua dispositione potest peruenire, nihilominus quando corrumpitur per inflationem præternaturalem non datur nisi minima inflatio sub qua non potest conseruari: ita quando minimum corrumpitur per extenuationem, aut condensationem, non datur nisi maximum sub quo non conseruatur.

Et contra hoc solum videtur stare authoritas Aristot. in hoc loco text. 38. vbi ait quòd ex minima carne non est separabile quicquam. Ad quod tamen iam supra responsum est.

Sed respondetur præterea quòd etiam dato minimo, causâ disputationis, si corrumpatur per solam diuisionem, non sequitur quòd desinat per vltimum sui esse: nam illud argumentum æquo pede currit si res determinetur per maximum quod non: Detur enim quod maxima quantitas sub qua non potest esse lignum, sit digitalis. Tunc, signato ligno digitali cum vna quarta, applicetur gladius diuidens per medium, sequitur quòd desinit esse per vltimum sui esse: nam medietas illius non potest separata manere, aliàs daretur minus maximo quod non, quod est idem inconueniens, ac si detur minimus minimo.

Negatur nihilominus quòd tunc desinat minimum per vltimum sui esse: quoniam illud lignum habet aliquam grossitiem (quia linea indiuisibilis non datur separata) & per consequens diuisio fiet in tempore, atque adeo primum non esse diuisionis, erit primum non esse minimi. Quod si supernaturaliter diuidatur in instanti, tunc concedimus quòd Deus potest non solum minimum, sed vniuersum finire per vltimum sui esse. Et eodem modo respondetur de minimo, si admitteretur.

Sed si corruptio fiat per condensationem non ita facile respondetur nisi dicatur quòd ante condensationem requiritur aliqua alteratio, puta frigefactio, & quod datur minima frigiditas quæ sufficit ad condensationem, & illud instans quo primò est illa frigiditas, est primum non esse minimi. Sed re vera (vt diximus de maximo) supposito quod alteratio de se non sufficeret corrumpere nisi ratione condensationis, videtur quòd cùm condensatio incipiat per vltimum non esse, & quod in illo instanti adhuc minimum non sit corruptum, & per consequens illud sit vltimum esse illius. At si non admittatur minimum, sed maximum quod non (quod v. g. sit digitale) respondetur quod non datur aqua per se, nisi maior quàm digitalis, quæ quidem potest condensari quoadusque veniat ad digitalitatem, & illud erit primum instans non esse aquæ: Et in illa parua morula potest disponi ad nouam formam.

Alia inconuenientia communia sunt siue detur minimum siue maximum quod non. Respondetur ergo quod si illa condensatio fiat ab agente quod possit inducere suam formam, inducet illam: sin minus, resoluetur in materiam circunstantem, etiam si non posset tam citò disponere, quia ad diuisionem sequitur corruptio necessario ex natura rei. Quemadmodum si animali subito abscinditur caput gladio, continuo subsequitur forma cadaueris, licet gladius non possit disponere ad illam, quoniam illa forma non introducitur ex intentione directa alicuius agentis (sicut ignis corrumpit aquam vt in-

troducat suam formam) sed solùm consequitur ad corruptionem alterius ne detur materia sine forma. Et proportionabiliter dicatur etiam si minimum diuidatur in vacuo. Si enim illud minimum quod diuiditur fuerit animal, subsequetur forma cadaueris, sed si fuerit elementum aut lapis, tunc dicendum quòd aut subsequetur alia forma, natura vniuersi id prouidente, aut non poterit naturaliter diuidi, natura vniuersi resistente, ne detur materia sine forma. Nam dicere quod restabit materia sine forma, multò est maius inconueniens.

Contra secundam conclusionem qua dictum est dari miinmum in generatione rei naturalis arguitur sic. Applicetur, v. g. lignum igni, & sit quantitas digitalis, illa quæ requiritur plenè disposita in ligno antequam introducatur forma ignis, quæ debet incipere in ligno per primum sui esse. Et arguitur sic. In illa digitalitate non erit forma ignis antequam intensio caloris vt octo sit extensa per totam (nam illa est minima quæ requiritur ad generationem ignis) sed, vt in quinta conclusione assertum est, non datur minima extensio accidentis: ergo intensio vt octo caloris prius fuit in medietate illius digitalitatis quàm in toto. Rursus cum intensione caloris vt octo nulla alia forma potest esse nisi forma ignis: ergo existente illa intensione in medietate digitalitatis non erat illic forma ligni, nec alia forma quàm forma ignis; sed neque erat forma ignis ex defectu quantitatis, ergo tunc fuit materia sine forma.

Ad hoc primò respondetur, quòd vt plurimum ignis non generat ignem in aliqua materia, nisi vniendo eam sibi. Patet imprimis de flamma quæ nutritur fumo & aere. Non enim conuertit aerem in ignem, nisi vniendo sibi. Idem patet de stuppa & ligno proiecto in ignem, vniendo enim materiam ligni sibi inflammat illam. Sicuti virtus nutritiua animalis non prius tempore conuertit cibum in substantiam aliti, quàm vniat substantiæ ipsius animalis. Et in tali casu non currit argumentum. Non enim ignis expectat disponere minimam materiam in qua introducat formam; sed quacumque data priùs iam vniuit sibi minorem: & per consequens non datur minus minimo per se existens. Vel (quod frequentius vsu venit) simul æqualiter disponit multas partes materiæ, quas simul inflammat. Si verò passum sit distans aliquantulum ab igne, vt si stuppa ponatur pedaliter distans ab igne, tunc videtur currere argumentum: quia inflammabitur, nec tamen vnietur igni, vel si ferro calidissimo, vbi tamen formaliter non est ignis, applicetur stuppa inflammabitur, & tamen non vnietur alteri igni qui nullus erat. Respondetur nihilominus quod nec tunc poterit disponi medietas minimi priusquam aliæ partes: quia cum ignis agens sit extensus, & stuppa sit extensa, necessarium est vt vel tota stuppa vel magna pars eius simul disponatur. Et ita constat experientia quod simul totum inflammatur. Cum enim lignum non vult ardere, si supponantur paleæ, simul inflammantur. Profectò naturaliter vix posset dari ille casus quo minima materia priùs disponatur, quàm maior pars: nam etiam semen animalis priùs disponitur totum vel saltem non disponitur pars minor minima antequam disponatur maior minima.

Quinimò sunt qui credant formam hominis non priùs informare partem quàm totam materiam. Quod non crediderim, sed potiùs consentio multis medico-

medicorum, quod cor priùs viuit in homine & vltimo moritur. Et ideò licet anima sit indiuisibilis, successiuè tamen animat totum. Et ita videtur experientia compertum quod prius delinunt viuere pedes quàm pectus. Sed de hoc aliàs. Hoc tamen sufficit hic quod pars quæ incipit viuere non est, minima.

Si autem semel daretur minimus ignis, forsan ibi posset fieri talis applicatio stuppæ vt disponeretur minima eius quantitas successiuè. Vtcumque autem id fuerit, admittimus, disputationis gratiâ, quòd minima quantitas posset successiuè disponi. Et tunc respondere forsan quispiam posset propter argumentum quòd quocumque instanti dato quo est forma ignis in passo, ante illud erat in minori parte postquam ante illud intensio vt octo erat in minori. Hoc tamen nullatenùs sustineri potest in physica: quia tunc ignis inciperet esse per vltimum non esse contra doctrinam Aristot. 8. huius. Et expresè contra Comment. 6. huius Comment. 31. vbi ait quòd primum in generatione est minimum naturale. Et contra manifestam rationem: nam forma ignis non potest incipere esse passo nisi in illo instanti quo incipit esse intensio caloris vt 8 quæ est vltima eius dispositio; & talis intensio manifestum est quòd non incipit per vltimum non esse: sed per primum sui esse: quia cum talis intensio fiat per motum, quocumque instanti dato in quo non est intensio vt 8. adhuc restat aliquid partibile intensionis producendum, & per consequens non immediatè post tale instans erit intensio vt octo. Cum ergo intensio vt 8. incipiat esse in passo per primum sui esse, fit vt & forma ignis incipiat esse per idem primum sui esse. Vnde manifestè sequitur quòd est dabilis certa quantitas materiæ in qua primò est: si non maior, saltem minima.

Vnde tamen ad argumentum respondetur quòd quamuis accidens ex natura suæ productionis, non determinet minimam intensionem, aut extensionem nihilominùs quia forma substantialis exigit certam extensionem, illa summa intensio quæ requiritur ad introductionem formæ, non priùs est in parte illius minimi quàm in toto; sed quamprimum est in parte, per necessariam subsequentiam est extensa per totum ad extensionem formæ substantialis ignis in toto minimo.

Post hæc subsequitur argumentum aliud quod Scotus format aduersus minimum Sequeretur, inquit, ad positionem minimi quòd daretur primum in motu, id est, primum instans esse formæ substantialis, consequens est falsum: ergo. Probat minorem, quia si daretur primum esse formæ in minimo, tunc vel in eodem instanti producuntur alia minima subsequentia: & sic augmentatio ignis in passo non fieret successiuè, quod est contra experientiam. Vel producto primo minimo debet agens expectare vt disponatur alia materia eiusdem quantitatis vt producatur secundum minimum quo producto, adhuc deberet expectare vt disponatur materia tertij minimi: vnde sequeretur motum augmentationis non posse esse continuum; sed necessariò interrumpi per quietem quod est falsum, vt 5. huius, & 1. de generatione est videre. Scotus.

Ad primum argumentum concedimus vt probatum est quòd est necessarium dare primum in motu, id est, primum instans esse formæ substantialis

in minimo, si tam subtilis esse potest applicatio vt disponatur ante alias partes. Quamuis hoc non sit dare primum instans esse motus (quod expressè affirmat Aristot. 5. huius.) Enimuerò generatio formæ substantialis non est motus. Sed negatur tunc vtraque pars disiunctiuæ, scilicet, aut quod in eodem instanti incipiant esse alia minima subsequentia, aut quod agens debeat expectare dispositionem alterius æqualis materiæ, antequam introducat formam in secundo minimo. Tametsi in hac secunda parte fuerint multi decepti, etiam Thomistæ, concedentes augmentationem non esse motum continuum; sed fieri per minima vt infert Scotus. Et Commentator fuit huius opinionis 8. huius Comment. 23. & Comment. 44. Sed profectò non obstante eius & cuiuscunque authoritate, ille est in philosophia intolerabilis error. Et probatur manifestè, quia necessitas minimi solum est in inceptione formæ, vt dicebamus, propterea quod res permanens incipit esse per primum sui esse. Et ideo necesse est signare certam quantitatem materiæ in qua primo sit. Sed tamen postea in augmentatione cessat hæc necessitas: quia quæcumque pars materiæ post minimam iam est vnita præcedenti, & per consequens quantulacunque minori minima informetur, non datur minus minimo per se existens. Et præterea id probatur, quoniam si hoc est primum instans esse intensionis caloris vt octo in termino quantitatis primi minimi, immediatè post hoc idem gradus erit vltra illud punctum, & per consequens immediatè post hoc erit ignis maior minimo. Itaque post hoc instans esse minimi nullum erit dabile instans quin ante illud erit ignis maior minimo. Et hoc est admodum notandum in motu augmentationis.

Cōtra quintam arg. Aduersus quintam conclusionem arguunt nonnulli, tenentes quòd potest dari minima intensio & extensio. Primò, quia accidens est propter substantiam: ergo cum formæ substantiales determinent sibi minimam quantitatem, sequitur quod etiam accidentia erunt terminata quoad paruitatem intensionis & extensionis, sicut arguit Arist. in hoc loco text. 36. de toto ad partes, quod si totum est terminatum, etiam partes.

Solutio. Ad hoc respondetur quòd argumentum solum probat quod accidentia requisita ad introductionem formæ substantialis sunt terminata ad maximum & minimum, vt expositum est in conclusione tertia superioris articuli, & modo in proxima solutione dicebamus, ita vt forma non introducatur, nisi sit cum certis dispositionibus. Non tamen probat quod in motu alterationis detur remisissima qualitas primò producta, aut minima pars extensionis primò calida.

Alia obiectio. Sed maius argumentum esset ex Arist. qui 8. huius text. 69. generaliter dicit entia permanentia incipere per primum sui esse, & cum qualitates sint entia permanentia videtur quod incipiant per primum sui esse. Vnde sequitur quod in primo instanti esse qualitatis datur remisissima qualitas, & minima extensio. *Solutio.* Nihilominus respondetur quod Aristot. loquitur solum de generatione & corruptione substantiæ. Sed de accidente, quod producitur per alterationem, idem iudicium est quod de motu. Vnde sicut in motu non datur primum instās esse, ita neq; in qualitate quæ per motum producitur. Secus esset de qualitatibus spiritualibus & forsan de sensationibus, si admitteretur illarum productio fieri in instanti eo quòd producuntur absque resistentia.

Alterum

Alterum argumentum est hoc. Applicatio agentis ad passum fit successiuè per motum: ergo datur primum instans applicati esse vt sic loquamur, ita quod nunc est applicatum, & non immediatè ante hoc erat applicatum. Tunc in illo instanti producitur aliqua qualitas, & non nisi remissiſsima quæ produci potest, ergo. *Aliud arg.*

Pro solutione huius argumenti notandum est quod sphæra actiuitatis agentis, nullatenus terminari potest intrinsecè, sed extrinsecè. Volo dicere quod si ignis potest agere per aliquod certum spacium, illud non terminatur per lineam in qua potest agere, & vltra quam non potest, sed per lineam in qua non potest, & citra quam potest. Et ratio est manifesta, quia effectus agentis, puta calor productus ab igne & lumen productum à luminoso, producitur vniformiter difformiter à summo gradu vsque ad non gradum. Ita vt calor vt octo sit in igne & non gradus sit in extremo sphæræ suæ actiuitatis. Et ideo in quocunque puncto est gradus caloris, adhuc vltra illud est remissior calor: & per consequens sphæra terminatur vbi primò est non gradus caloris, atque adeò ille erit terminus extrinsecus. Hinc sequitur quod si passum est in illa linea, tunc incipit agens applicari ad passum per vltimum non esse Itaque nunc non applicatur & immediatè post hoc applicabitur: & per consequens nunc non est calor in passo, & immediatè post hoc erit calor, atque adeò post hoc non dabitur instans in quo sit calor in passo quin ante illud fuerit remissior. Nec dabitur extensus per aliquam partem, quin priùs fuerit extensus per minorem. *Applicatio.*

Vnde ad argumentum conceditur quod applicatio fit per motum; sed negatur consequentia cum infertur, ergo datur primum instans factæ applicationis, quia quamdiu sphæra agentis est extra illam lineam non est facta applicatio; sed quando non gradus agentis est primò in illa linea, tunc incipit applicari per vltimum non esse: & idcirco in quocumque instanti postea est applicatum, ante iam erat applicatum. *Solutio.*

Hinc sequitur quod illa consequentia non valet, datur intensissimus calor, ergo datur remisissimus, quia quodcumque agens agit à summo gradu inclusiuè vsque ad non gradum exclusiuè. Vnde in luminoso, puta in candela est summus gradus luminis, sed quocumque lumine dato in aliquo puncto sphæræ illuminatæ, adhuc vltra illud punctum est lumen remissius.

Quod si quis arguat quod datur minima extensio albedinis, quia datur minimum niuis, quod potest per se subsistere. Respondetur quod illud non est minimum albedinis, sed niuis, quod si albedo non potest esse in minori subiecto, est ratione formæ substantialis quæ non potest esse sub minori quantitate. Et præterea potest forsan dari & minima extensio & minima intensio, tam albedinis quàm caloris quæ posset sentiri, sed tamen non minima quæ posset produci in subiecto. Alia multa sophismata solent hic fieri, quæ indigna sunt physica disputatione. De terminis autem potentiæ actiuæ & resistentiæ, vtrum videlicet potentia actiua ignis terminetur ad maximum quod potest, an in minimum quod non potest, non est hic locus dicendi ne materias anteuertamus, subsequitur in text. Caput quintum. Omnes igitur, &c. & caput sextum, & septimum vsque ad text. 70. *Obiectio.* *Solutio.*

TEXT. LXVII. *Quocirca est quidem, vt duo, &c.*

QVÆSTIO QVINTA.

Vtrum principia rerum naturalium sunt contraria & tantum tria.

1. Arg. PARTE negatiua primi membri quæstionis arguitur primo. Principia rei naturalis sunt substantiæ, nam substantia ex accidentibus non componitur, vt Arist. hic text. 52 testatur, sed substantiæ nihil est contrarium, vt habetur in prædicamentis c. de substantia, ergo principia non sunt contraria. Confirm. 1. Et confirmatur. Si principia substantiæ essent contraria, maximè essent forma & priuatio, nam materia, cum prius sit sub priuatione, & deinceps sub forma, neutri earum est contraria: at vero forma & priuatio non sunt contraria, quia vt habetur in postprædicamentis, diuersa est contrariorum oppositio ab illa quæ est priuatiuè oppositorum, eò quòd contrarietas est inter duo positiua: ergo principia non sunt contraria.

Confirm. 2. Et confirmatur secundo Aristoteles in hac parte videtur sibi ipse modis tribus contradixisse, ergo non est auscultandus. Probatur antecedens. In text. 41. dixit principia esse contraria: & in text. 52. affirmauit principia non esse accidentia, & substantiæ nihil esse contrarium, quæ manifestè contradicunt: nam si principia non sunt accidentia, sunt substantiæ, & si substantiæ nihil est contrarium, principia non sunt contraria. Item text. 42. dicit contraria non fieri ex alteruttris: & inferius in text. 43. contra, dixit vnumquodque fieri ex suo contrario, puta album ex non albo. Item text. 50. dixit principia semper permanere in composito: vndè sequitur non esse contraria. Etenim, vt cap. de quantitate dictum est, contraria repugnant in eodem subiecto.

2. Arg. Secundò principaliter pro parte negatiua secundi membri arguitur. Aut principia esse tantum tria, intelligitur de vniuersis principijs tam intrinsecis quàm extrinsecis, & tunc sunt quinque, puta materia, forma, & priuatio, & efficiens & finis, aut intelligitur solum de intrinsecis, & sic non sunt nisi tantum duo, puta materia & forma, nam priuatio non intrat compositionem rei genitæ, sed est solùm terminus à quo generationis.

Confir. Et confirmatur. Aut intelligitur de omnibus principijs tàm per se, quàm per accidens; aut de principijs tantum per se. Si de omnibus, non solùm est vnus terminus à quo, sed infiniti: fit enim album per accidens ex quocum-

que

que non albo, puta ex musico, ex dulci, &c. vt text 43. docet Arist. & eadem ratione homo potest esse saltem mediatè ex terra, ex ligno, & sic in infinitum; quia homo fit ex non homine, & non homo pro qualibet re alia ab homine supponit. Si verò intelligitur de principijs solùm per se, tunc non sunt nisi duo, putà materia & forma: vt ex professo docet Arist. text. 65. dicens ea sola esse principia per se, ex quibus res fit & facta est, id est, quæ manent in re iam facta: priuatio verò formæ quæ gignitur, non manet in re genita. In quo videtur secum pugnare, quippe qui text. 43. dixerat musicum per se fieri ex immusico, per accidens verò ex albo, vbi insinuauit priuationem esse principium per se, cuius contrarium text. 66 pronunciauit.

In contrarium est sententia Arist. text. 67. vbi vtrumque membrum quæstionis affirmat, dicens quòd principia dicenda sunt quodammodo vt duo, & quodammodo vt tria, & quodammodo vt contraria.

Hæc quæstio prima est ad principia pertinens rei naturalis, de quibus est huius libri principalis intentio; in qua non possumus non aliqua eorum repetere, quæ in commentarijs super textum annotauimus. Est namque animus in his quæstionibus examen, epilogumque textus Aristot. facere: faciemus autem articulos duos de duobus membris quæstionis. Primum de contrarietate principiorum, & alterum de numero; qui adeò connexi sunt, vt commodè nequiuerint, nisi sub vno quæstionis titulo elucidari. Tractat quæstiones has Arist. postquàm veterum opiniones refutauerat: in tribus capitulis 5. 6. & 7. per triginta textus: nempe à 41. vsque ad 70.

Circa quæstionis titulum supponatur ex his quæ diximus quæstione prima, conclusione 5. nomine rei naturalis significari rem quæ in se habet principium sui motus. Est enim tam forma quàm materia principium, aut actiuum, aut passiuum motus, quo ex his compositum mouetur. Et ideo vtraque appellatur natura: atque adeò omne compositum ex materia, & forma dicitur ens naturale, & proindè ens mobile, vt per amplius lib. 2. explicabitur. *Nota. 1.*

Secundò notandum est, quod alia est quæstio, quot sunt causarum genera rei naturalis; alia verò, quot sunt principia: prima enim quæstio pertinet ad secundum librum; hæc verò, ad hunc primum. Enimuerò, vt in commento super text. primum adnotauimus, differt inter principium & causam: principium enim solùm dicit ordinem; causa verò dicit præterea influxum, sicut causa efficiens influit in effectum, & finalis mouet efficiens ad agendum. Non ergo accipitur hîc principium generaliter pro quacumque causa; sed specialiter pro partibus essentialibus rei, & pro termino vnde incipit motus. Quò fit vt Deus, intelligentiæ, sol, & homo qui generant hominem, sint quidem causæ efficientes, non tamen principia, vt in præsentiarum loquimur. *Nota 2.* *Princip. & causa diffe.*

Tertiò notanda statim est diffinitio principiorum, quam text. 42. assignat Arist. vbi ait. Principia sunt, quæ nec sunt ex alijs, neque ex alterutris, sed omnia alia sunt ex illis. Quæ quidem diffinitio de primis principijs rei naturalis intelligitur. Ad cuius euidentiam considerandum est, quod ly, ex, quamuis nonnunquam generaliter accipiatur, vt dicat habitudines aliarum causarum, tamen propriè dicit habitudinem principij essentialis, aut termini à quo, & ita accipitur in præsentiarum: Vnde Arist. primis duabus particulis intendit docere simplicitatem primorum principiorum. Intelligit ergo *Nota. 3.* *Principiorum diffinitio.*

quòd

quòd principia prima non fiunt ex alijs, neque ex alterutris, tanquam ex principijs essentialibus.

1 Corolla. Ex quo sequitur primò, quod elementa, ex quibus generatur mixtum, non sunt prima principia, tùm quia fiunt ex alijs tanquam ex principijs essentialibus, putà ex materia & forma, tùm quia mixtum non fit ex illis tanquam ex partibus essentialibus; sed ex eorum actione, vt primo de generatione est videre; sed tam materia quàm forma, quia neutrum fit ex alijs tamquam ex principijs essentialibus, neque ex alterutris (quia nec materia est pars essentialis formæ, nec forma pars essentialis materiæ) sed ex illis tanquam ex partibus essentialibus componuntur omnia corpora: fit vt sint prima principia.

2 Coroll. Sequitur secundò, nihil rationi primorum principiorum obstare, quod tam materia quàm forma diuisibilis componatur ex suis partibus integralibus: nam partes integrales non censentur hîc nomine principiorum, nec compositio ex partibus integralibus repugnat principiorum simplicitati. Neque rursus est contra naturam principiorum, saltem formæ, fieri ex alio tamquam ex causa efficiente: nam quòd materia habuerit causam efficientem, non cognouit Arist.

3 Coroll. Sequitur tertiò, quòd neque obstat principia fieri ex alterutris vt ly, ex, dicat habitudinem alterius causæ, quàm essentialis: forma enim fit ex materia, tamquam ex subiecto de cuius potentia educitur, & vicissim materia fit ex forma, seu per formam: quia materia esse in actu naturaliter nequit nisi per formam.

Considerandum est præterea quod illa diffinitio non solum conuenit principijs intrinsecis putà materiæ & formæ; sed etiam priuationi, quia loquitur hic Aristot. de principijs, vt se extendunt ad principia contraria: & (vt quamprimùm videbimus) inter solam priuationem & formam est contrarietas. Ob idque tertia particula, scilicet, quod alia fiant ex illis, intelligenda est, aut tamquam ex partibus essentialibus, aut tamquam à termino à quo, quemadmodum priuatio est principium.

Obiectio. Quòd si arguas cœlos esse entia naturalia, qui tamen non sunt facti ex priuatione, quia materia cœlorum nunquam caruit forma quam habuit.

Solutio. Respondetur quòd Arist. solum intelligit omnia quæ fiunt per naturalem generationem, fieri ex his tribus principijs: cœli verò secundum Aristot. nullatenus sunt facti, & secundum rei veritatem non sunt ex subiecto facti; sed creati ex nihilo.

Duodecim opiniones antiquorũ. Quartò principaliter adnotandum est, quòd de numero & contrarietate principiorum duodecim veterum opiniones recensuit Arist. In tria ferè membra principalia diuisas. Sex enim fuerunt opiniones ponentium vnicum principium. Prima Melissi credentis vnicum esse principium infinitum & immobile. Qui nullam videtur posuisse contrarietatem: ob idque omnium pessimè philosophatus est. Quam partim super text. 13. & rursus super text. 23. explicuimus. Secunda fuit Parmenidis, opinantis vnicum fuisse principium secundum rationem, & illud finitum: quia omnia sunt vnum secundum rationem, & vniuersum est finitum; sed tamen secundum apparentiam sensuum posuit contrarietatem calidi & frigidi, quam appellauit ignem, & terram; de qua

loquuti

loquuti sumus text. 25. & text. 41. Tertia fuit opinio Thaletis, philosophantis principium esse aquam. Et quarta Diogenis & Anaximenis, credentium esse aërem. Et quinta Heracliti credentis esse ignem. Ac denique sexta aliorum credentium esse aliquid medium inter aquam, & aërem, aut inter aërem, & ignem. Qui omnes quatuor naturaliter loquentes ponebant principium esse mobile; atque adeò ponebant raritatem, & densitatem, tanquam duo contraria, de quibus super text. 32. mentionem fecimus.

Tres aliæ fuerunt opiniones in alio extremo, ponentium infinita principia. Anaximander enim primus, & inde Anaxagoras posuerunt infinita principia similaria, id est, eiusdem speciei esse principia in vnaquaque specie, & alia infinita alterius speciei essentialis in alia specie: vt in finitas particulas carnis, infinitas ossis, &c. Quæ quidem (aiebant) fuerunt separatæ ab vno chao, in quo omnes fuerunt ab initio permixtæ. Nisi quòd differebant, vt super eundem text. 32. explicuimus, quod Anaximander putabat illud chaos fuisse primum principium & causam similarium particularum. Anaxagoras verò contra opinabatur illas similares particulas fuisse causam illius chaos. Isti propriè non ponebant principia contraria, propterea quòd omnia dicebant actu latere in quolibet, quod est contra naturam contrariorum. Tertia verò, atque inter omnes noua, fuit opinio Democriti, qui ponebat infinitas atomos, omnes omnium rerum eiusdem speciei essentialis, differentes autem positione & figura, vt text. 41. latè expositum est. Qui quidem proinde quodammodo etiam ponebat principia contraria.

Tres denique præterea fuerunt in medio opiniones ponentium principia plura vno, finita tamen: nam Plato posuit duo contraria ex parte materiæ, puta magnum, & paruum, vt super text. 32. dictum est; sed principium formale dicebat esse ideam vniuscuiusque speciei. Pythagoras verò, cuius opinionem super text. 48. expositam fecimus, ponebat par & impar esse principia contraria. Duodecima denique, atque adeò omnium vero proxima, fuit opinio Empedoclis, de qua super textum 32. sermo à nobis habitus est. Qui quidem ponebat principia omnium rerum esse quatuor elementa, in quibus itidem est contrarietas, ex quorum inuicem actione mixta generantur vniuersa. Omnes isti philosophi, præterquam Melissus & Anaximander & Anaxagoras, quodammodo ponebant duo principia contraria circa vnum tertium subiectum.

His præsuppositis (vt literam Aristotelis in epilogum colligamus) sex Aristotelis conclusionibus respõdetur ad hanc quæstionem. Prima fundamentalis est text. 41. Principia rerum naturalium sunt contraria. Non intelligitur vniuersaliter de omnibus, sed particulariter, quod in vnaquaque generatione concurrunt aliqua principia contraria. Hanc primùm probat authoritate omnium ferè antiquorum præter Melissum, vt diximus & Anaxagoram. Omnes quippe alij in hac sententia consentiebant, coacti vt ait Comment. experientia. Compertum enim est nihil generari, nisi vbi aliud contrarium corrumpitur. Vnde palàm fit in omni generatione duo esse contraria, quorum vnum alterum pellit, vt sibi simile gignat. *1. Conclusio.*

Ratione præterea id probat. Illa enim, inquit, quæ neque ex alijs fiunt, neque ex alterutris, sed omnia alia fiunt ex illis, sunt prima principia: at pri- *Ratione prob.*

 ma con-

ma contraria sunt huiusmodi: ergo prima contraria sunt prima principia, & per conuersionem principia sunt contraria. Minor quoad duas priores particulas patet exemplo in prædicamento qualitatis. Album enim & nigrum, & dulce & amarum, quæ sunt contraria secundarum qualitatum, fiunt quidem ex temperamento primarum, puta caloris & frigoris cum humido & sicco: & fiunt item quodammodo ex alterutris. Nam colores, saporesque medij rationem extremorum participant, vt in commento.56 dicebamus. Primæ autem qualitates, vt calor, frigus, neque ex alijs fiunt, neque ex alterutris, scilicet, ex commixtione vnius cum alio. Tertiam verò particulam, scilicet, quod omnia fiunt ex contrarijs, probat Aristot. text. 43. quia vnumquodque fit ex suo contrario, seu ex sua propria priuatione, vt album, ex non albo: & homo, ex non homine. Cuius ratio est hæc, quia fieri aliquid simpliciter, est acquirere nouum esse quòd antea non habebat; & fieri tale, est acquirere nouum esse tale: Et ideò ordo necessarius generationis exigit ignem, v. g fieri ex eo, quod non erat ignis, & album ex eo, quod non erat album. At quia naturaliter nihil ex nihilo fieri potest, consequitur, vt vnaquæque forma producatur ex negatione sui in subiecto apto nato ad illam recipiendam, vt ignis necessariò fit ex materia, quæ forma ignis carebat, & album ex subiecto quod carebat albedine. Quæ quidem negatio in subiecto propriè appellatur priuatio, vt habetur 4. meta. text. 4. Atque adeò principia contraria necessaria ad generationem sunt forma & priuatio, scilicet, in accidentalibus productionibus forma accidentalis & priuatio, & in generatione substantiæ, forma substantialis & priuatio.

Fieri.

Quæ priua. sit princi.

Attamen si rem oculatiùs inspicias, inter has priuationes necessarias vna sola est proxima & per se requisita; aliæ verò sunt remotæ. Exempli gratia. Animal fit necessariò ex non animali; sed tamen proxima priuatio est illa quæ accidit materiæ ratione proximæ formæ cui succedit forma animalis. Equus enim non fit immediatè ex ligno, sed ex semine, nec ex semine quomodocumque, quia in semine mediant multæ formæ ante introductionem formæ equi, sed equus fit proximè ex non equo, id est, ex proxima priuatione ad formam equi, puta ex embrione. Et hoc est quod adnotauimus in expositione text. 43. quod non album, aut non equus potest accipi infinitanter pro quocunque quod non est equus: & alio modo priuatiuè pro illo subiecto quod est aptum in proxima dispositione ad formam equi. Et isto modo accipitur priuatio quando dicit Aristot. quod priuatio & forma sunt duo principia contraria necessaria ad generationem. Atqui non solùm in animalibus, verùm etiam in aliorum generatione, id experimur. Non enim ex ligno immediatè fit ignis, aut cineres, sed priùs euaporatur humidum, quod conuertitur in flammam, & quod restat conuertitur in carbonem inflammatum, quod iam non est lignum. At carbo partim resoluitur in fauillas, partim in cineres. Nec sarmentum immediatè vertitur in vinum, sed in gemmam, & gemma in vuam, ex qua natura fit vinum. Et ideo vinum fit ex non vino, non quidem infinitanter: quia non fit ex lapide, sed ex vua, & vua ex gemma. Quemadmodum formæ artificiales non educuntur de quacunque materia quomodocunque informi, quia statua non sculpitur in aqua, aut in lana; sed in ære, aut marmore, aut alijs similibus. Hoc est physicæ studiosis mente seruandum.

Ex-

Ex quo sequitur primò quod principia contraria non sunt necessaria ad compositionem rei in facto esse, sed solùm ad generationem in fieri: cùm enim ex aqua generatur ignis, in igne genito non manet nisi tantùm materia & forma, sed tamen dum generatur necesse est quod generetur ex non igne, j. ex propria priuatione ignis in subiecto. *1 Coroll.*

Sequitur secundò, quod non appellat Arist. principia contraria generationis, formas substantiales, aut eorum accidentia, sed formam & priuationem: nam forma quæ expellitur, saltem inquantum est quid positiuum, non habet rationem principij in generatione, cum potius corrumpatur tanquam obstans generationi. Sed tamen cum de ratione huius, quod est fieri, sit nouum esse acquirere, optimè dictum est, priuationem formæ præcedentem esse principium, tanquam necessarium terminum à quo in ordine generationis. Tametsi vt quæstione 8 videbitur nonnunquam priuatio accipitur pro toto, quod corrumpitur in generatione: fit enim ignis ex aqua, quæ est non ignis, & homo ex semine. *2 Coroll.*

Sequitur tertiò quantam huic textui violentiam inferant, qui hanc principiorum contrarietatem nominibus tribuere contendunt. Buridanus enim (cui aliqui ex nominalibus consentiunt) in hoc lib. quæstione 14. affirmat Aristotelem, vbi dixit priuationem & formam esse contraria, terminos accipere materialiter. Nam priuatio, inquit, nihil in re ponit, sed oppositio priuata est terminorum significantium idem subiectum, quorum vnus connotat aliquam formam, alter verò carentiam illius, vt ly, cæcus: & ly, videns, significant oculum. Sunt ergo secundum eum principia generationis contraria ad hunc sensum, quod isti duo termini generatio formæ ignis & priuatio eius, significant eandem materiam, sed tamen priuatio connotat quod careat forma, & generatio quod illam acquirat: & ideo in generatione prius verificatur de materia terminus priuatiuus, quàm positiuus, & in corruptione, è conuerso. *3 Coroll.*

Hunc, aliàs bonum authorem, citauerim, si forsan quosdam huius ætatis persuasos habere possim, ne nominaliter perseuerent physicam tractare. Nam quicquid de vniuersalibus distinctionibusq́; metaphysicis senserint, tamē physicas (quæ rerum sunt) conditiones, nulla est causa, vt nominibus tribuant. Enimuerò quis credat cum Aristot. dicit principia esse contraria, principia accipere pro terminis: nam cum generatio hominis à parte rei contingat, esto nullus esset conceptus: quomodo termini, principia sunt generationis hominis? Item Aristotel. probauit principia esse contraria, quia album, inquit, fit ex non albo, & musicum ex immusico: terminus autem non fit ex termino; sed album ex nigro, & homo musicus ex ignorante musicam. Item probat ipse inferius tria esse principia: quia duo contraria non possunt inuicem se expellere, nisi circa idem subiectum, quod sit tertium principium: expellere autem actio realis est, & non sola significatio terminorum. At non opus est in re manifesta, verba prodigere. *Confutatur Buridanus.*

Igitur ad primum argumentum principale conceditur principia substantiæ esse substantias, seu partes substantiæ. Conceditúrque subinde non esse propriè contraria, sed largo modo, id est, priuatiuè opposita. *Ad 1. principale.*

At non abs re ambigere quisquam potest, cur substantiæ nihil est propriè

Dubiũ quare substantia nihil contrariũ. contrarium, saltem formæ substantiali. Arguitur enim sic. Calor & frigus cõ- dicuntur contraria, quia sunt duo entia positiua in eodem subiecto repugnantia; sed pariter repugnant forma ignis & forma aquæ: ergo pari modo sunt contraria.

Confir. Et confirmatur. Calor & frigus dicuntur propriè contraria, quia vicissim se ab eodem subiecto pellunt; sed formæ substantiales ignis & aquæ pariter se expellunt; quin etiam actio prius & principaliùs est formarum substantialium, quàm accidentalium: ignis namque principaliùs agit per formam substantialem quam per calorem qui est velut eius instrumentum.

Confirm. 2. Et præterea arguitur authoritate Arist. qui 1. de cœlo text. 20. ait cœlum esse incorruptibile, quia nihil est illi contrarium, insinuans aquam propterea esse corruptibilem, quia ignis est ei contrarius, & 2. de gene. text 24. expresse ait elementa esse contraria. Quod si formæ substantiales propriè sunt contrariæ, melius hoc modo saluabitur principia generationis esse contraria, cum in omni generatione necessariò concurrant duæ formæ, quarum altera eijcitur, altera verò inducitur.

Respondetur quod contraria (quod bene considerandum est) sunt duo extrema contra se posita: extrema verò non sunt nisi respectu alicuius certæ latitudinis, vt albedo & nigredo sunt extrema in latitudine colorum, & calor summus summumque frigus, in alteratione. Et ideo ait Aristot. quod contraria sunt quæ maximè distant.

Coroll. 1. Hinc sequitur quod contraria non sunt, nisi vbi est magis & minus: vt *Coroll. 2.* sit progressus ab vno ad aliud. Sequitur secundo, quod illa propriè sunt contraria, quæ per seipsa se expellunt; ad quod necessariò requiritur quod sub gradibus remissis possint esse in eodem subiecto. Exempli gratia: calor & frigus proprijssimè sunt contraria, quia vtrumque recipit magis & minus, ob idque frigidum fit calidum progressu quodam intensionis, dum simul in eodem subiecto paulatim remittitur frigiditas & intenditur caliditas: sicut mobile localiter ab vno extremo per medium peruenit in aliud: & ita ex nigro per media fit album, & ex dulci amarum. Quapropter Arist. ait illic quod contrarietas est perfecta oppositio: nempe quod album non perfectè contrariatur pallido aut rubeo, sed tantùm nigro. Et quia inter prædicamenta sola qualitas recipit magis & minus, in illa sola est contrarietas.

Quocirca, vt S. Tho. 11. met. lect. 12 refert, antiqui credentes formas substantiales esse contrarias, posuerunt illas esse accidentia intensibilia & remissibilia. Et Comment. 3. cœli comment. 67. volens formas substantiales elementorum esse propriè contrarias, posuit proinde illas intensibiles & remissibiles; & ideo ex vno errore in alterum prolapsus est. Qua de causa Arist. in prædicamentis cuicunque prædicamento attribuit non suscipere magis & minus, & subinde asserit non habere contrarium.

Solutio dubij. Dum ergo quæritur cur substantiæ nihil est contrarium, Respondetur quod de substantia totali quæ est in recta linea, manifesta est ratio, quia non recipitur in subiecto, & actio contrariorum est circa aliquod subiectum. De forma verò substantiali ratio est, quia cum forma substantialis non recipiat magis & minus, non propriè duæ formæ sunt extrema vnius latitudinis, sed excedunt se indiuisibiliter, sicut numeri. Est ergo inter formas substantiales repu-

repugnantia, non tamen contrarietas propriè.

Vnde ad argumentum respondetur, quod quamuis actio propriè attribuatur formis substantialibus, non tamen propriè attribuitur eis contrarietas: eò quòd non per se, ipsæ immediatè expellunt, sed per accidentia, quæ propriè sunt contraria. Non enim vnum immediatè expellit alterum, nisi quando ambo sunt sub gradibus remissis in eodem subiecto, quod non conuenit formis substantialibus, sed earum accidentibus. Et in hoc sensu ait Arist. quod elementa contrariantur, quia vltimum vendicat sibi propria accidentia contraria, quæ quidem accidentia cum non sint in cœlo, nihil est illi contrarium.

Et ideo Aristot hic in duobus condemnat antiquos de contrarietate principiorum. Primò quod ponebant illa esse accidentia: & secundò quod appellabant principia, illas formas, quarum vna expellit aliam, cum tamen illa quæ expellitur non habeat rationem principij, priuatio verò habet rationem principij à quo.

Quod si quis fortè percontetur, quo ergo oppositionis nomine appellatur illa quæ est inter duas formas substantiales. *Instantia.*

Respondetur quod nullo illarum quatuor, quas tractat Aristot. 10. meta. Neque enim sunt contradictoriè, nec relatiuè, nec priuatiuè, nec contrariè oppositæ: sed speciali nomine dicuntur diuersæ. Quapropter postquam loco modò citato disputauit Arist. de his quatuor oppositionum generibus, subsequenter text. 24 tractat de eodem & diuerso, quales sunt formæ substantiales. *Solutio.*

At verò quia inter huiusmodi formas, quippe quæ se habent vt numeri, vna semper est alia imperfectior; illa virtualiter includit priuationem perfectioris. Et inde est, vt ex diuersitate formarum substantialium nascantur differentiæ diuidentes genus & constituentes species, vt sensibile insensibile, rationale, irrationale, quæ explicantur per modum habitus & priuationis. Nihilominus tamen vtraque differentia designat aliquid positiuum. Et hæc de oppositione formarum substantialium, & differentiarum diuidentium genus, obiter quidem, non tamen prorsus absque proposito dicta fuerint.

Et per hæc patet responsio ad primam confirmationem. Respondetur enim, quod quamuis alia sit oppositio priuatiua à contrariorum oppositione, nihilominus generali nomine illa quæ priuatiuè opponuntur dicuntur contraria. Et præsertim, quia priuatio formæ quæ gignitur conuenit materiæ ratione formæ substantialis diuersæ, & quodammodo contrariæ. Qua de causa maiori ratione possunt forma & eius priuatio dici contraria: quia agens per actionem contrariorum accidentium expellens diuersam formam, expellit quodammodo priuationem introducens propriam formam, ad modum contrariorum. *Ad primã confir.*

Et ad Buridanum & eius sequaces, arguentes quod priuatio nihil est, & per consequens nulli contrariatur. *Obiectio.*

Respondetur quod satis est sola ratione differre à materia, vt contrarietur quodammodo formæ: non enim ita sunt negandæ distinctiones rerum, vt modi loquendi philosophici permutentur. Tunc enim secluso quocunque conceptu & nomine, materia à parte rei quatenus priuatur forma ignis, quodammodo opponitur formæ; quia est sub opposita forma, hoc satis est vt concedamus formam & priuationem à parte rei esse contraria. *Solutio.*

Ad secundã confir. Ad secundam confirmationem negatur aliquam esse in Aristotele contradictionem. Et ad primam iam responsum est nihil obstare, & principia substantiæ non esse accidentia, sed partes substantiæ: & formam nihilominus & priuationem esse largo modo contrarias; licet substantiæ nihil sit propriè contrarium.

Ad secundam vero quidam respondent, quod cum prius dixit contraria non fieri ex alterutris, accipit contraria in abstracto: calor enim non conuertitur in frigus; quando autem subiungit, quod album fit ex non albo, accepit illa in concreto, idem enim subiectum, quod prius est nigrum, postea est album. *Melior solutio.* Sed tamen aliter forsan propriùs respondetur ad intentionem Arist. quod prius dixit contraria non fieri ex alterutris, tanquam ex partibus essentialibus, sicuti non fiunt ex alijs, denotans quod principia debent esse simplicia; sed postea dixit quod vnum contrarium fit ex altero tanquam ex termino à quo, siue in concreto siue in abstracto. Dixit enim hoc ad ostendendum quomodo principia sunt contraria, nempe quomodo calidum fit ex non calido, & calor ex priuatione caloris, ignis fit ex non igne, & forma ignis ex eius priuatione in subiecto apto.

Ad tertium membrum respondetur quod text. 50. non dixit vniuersaliter omnia principia permanere in composito; sed intelligit de principijs quæ sunt per se principia intrinseca, putà materia & forma, vt quæstione sequenti monstrabimus: priuatio verò quæ contrariatur formæ & est principium generationis tanquam terminus à quo, non manet simul cum forma. Et ideo nulla est contradictio.

Articulus secundus. Subsequitur in secundo articulo secundum membrum quæstionis. Ex hac ergo secunda conclusione quam toto ca. 5. tractat Arist. ratiocinatur numerum principiorum. Quapropter in text. 50. subdit hanc secundam conclusionem.

2. Conclus. Principia rei naturalis sunt plura quàm vnum. Quæ sequitur ex superiori hoc modo. Principia sunt contraria, sed nihil est sibi ipsi contrarium, vt habetur in prædicamentis capi. 6. ergo plura sunt vno principia.

3. Conclus. Tertia conclusio est etiam in eodem text. Principia non sunt infinita. Hanc probat illic quatuor rationibus: quia, inquit, alias principia non essent cognoscibilia, & per consequens nec totum ens naturale. Et præterea quia frustra fit per plura quod potest fieri per pauciora; atque alijs duabus rationibus, quæ in commento abundè expositæ sunt.

4. Conlus. Quarta conclusio est in text. 51. Principia sunt plura quam duo. Hanc probat illic tribus rationibus, quas in commentis lucidè habes expositas, *1. Prob.* Omnes autem huc tendunt. Principia debent esse contraria; sed duo contraria non possunt in inuicem agere & pati, nisi circa vnum subiectum: ergo ponendum est tertium principium, quòd sit subiectum illorum contrariorum.

2. Prob. Secunda ratio est. Illa principia debent esse partes substantiæ: ergo non sunt accidentia; sed substantiæ propriè nihil est contrarium: ergo principia propriè non sunt contraria, sed tanquam priuatiuè opposita: priuatio autem non est, nisi in subiecto apto ad recipiendam formam, ergo præter priuationem & formam, quæ sunt duo principia, est etiam subiectum, quod est tertium. Quod adhuc Arist. confirmat authoritate antiquorum. Et sic habetur

principia

principia sunt saltem tria: quæ est prima pars huius exclusiuæ principaliter intentæ, tantum sunt tria principia.

Quinta conclusio est in text. 56. Principia rerum naturalium non sunt plura quam tria, quæ est altera exponens. Probatur. Vnum par primorum contrariorum sufficit ad omnes generationes quæ sunt in vniuerso, & vni contrarietati sufficit vnicum subiectum: ergo tantum sunt tria principia. Maiorem non probat Aristot. sed supponit tanquam notam. Explicat tamen eam Themistius hoc modo. Si essent plura contraria quàm duo, aut quicquid generaretur ex duobus contrarijs posset mediatè vel immediatè generari ex alijs duobus, aut non: si sic, tunc plura quam illa duo essent superflua. Si verò non, tunc sequeretur primò quòd non omnes substantiæ generabiles & corruptibiles reducerentur ad idem genus principiorum, quod est falsum: quia cum substantia sit vnius generis, principia debent esse vnius generis. Secundò sequeretur quod deberent esse infinita contraria: nam eadem ratione qua ponuntur plura quàm duo, non posset diffiniri eorum numerus. *5. Conclus.*

Dubitatio tamen est hic non contemnenda (quam super text. 57. partim tetigimus) circa istam quintam conclusionem, quomodo duo tantum contraria omni sufficiant generationi. Arguitur enim sic. Alia principia sunt contraria in motu locali, putà à supremo loco ad infimum (qualis est motus grauium) vel è conuerso (qualis est motus leuium) vel à dextro in sinistrum, qualem 2. cœli ait Arist. esse motum cœli. Aliæ sunt, eædemque plurimæ in motu alterationis, scilicet, à calido in frigidum, ab albo in nigrum, &c. & aliæ in motu augmentationis & diminutionis, scilicet, à paruo in magnum & è conuerso. Quin etiam in generationibus substantiarum sunt diuersa contraria principia, nam alia est contrarietas principiorum in generatione ignis ex ligno, & alia in generatione animalis ex semine, atque alia in generatione cadaueris ex homine. Nam contrarietas formæ & priuationis est ratione diuersitatis formarum, quarum altera expellitur, & altera introducitur; istæ autem formæ differunt specie in diuersis generibus: ergo & contrarietates principiorum sunt diuersæ, & per consequens non sunt tantum duo principia contraria, atque adeò neq; principia omnia sunt tantum tria. *Dubitatio.*

Ad hanc dubitationẽ respondetur primùm omnium, quod hic nõ est sermo de contrarietate extremorum inter alios motus, sed de contrarietate principiorum generis substantiæ. Verum est tamen quod text. 42. & text. 50 insinuat Aristot. in vnoquoque genere esse vnam primam contrarietatem ad quam omnes illius generis reducuntur, quod ambobus in locis fermè declarauimus. Sed restat adhuc considerare quod prima contraria possunt intelligi dupliciter: aut quia sunt vniuersalissima in prædicando, aut quia sunt prima in efficiendo. Prima contrarietas in prædicando, authore Aristot. 10. meta. text. 15. est habitus & priuatio: quippe quod reliquæ omnes participent rationem huius, vt commento. 42. dicebamus. Imperfectius enim duorum contrariorum, virtualiter includit priuationem alterius. Vnde eodem lib. text. 7. habetur quod nigrum est priuatio albi. Et pariter relatiuè opposita vt maius & minus: nam de contradictoriè oppositis manifestum est quod vnum dicit negationem alterius. Isto ergo modo possumus dicere priuatiuam oppositionem esse primam: quia vniuersaliter prædicatur de quibuscunque *Solutio.* *Prima cõtraria.*

cunque

cunque oppositis: & præcipuè de his quæ diuidunt genus, vt, sensibile, & insensibile, rationale & irrationale, &c. Alio modo dicuntur aliqua prima contraria primitate efficiente: quomodo in genere qualitatis caliditas & frigiditas sunt prima contraria: sanè ex quibus omnes aliæ qualitates secundæ efficiuntur. Et quamuis humiditas & siccitas annumerentur etiam primis qualitatibus, tamen quia sunt passiuæ, sunt posteriores caliditate & frigiditate, quæ sunt actiuæ. Quando ergo hîc dicit duo prima contraria sufficere, vt sint principium omnium generabilium & corruptibilium, intelligit duo prima vtroque modo, nam in omni generatione concurrunt principia quæ se habent vt habitus (seu forma) & priuatio. Et hæc etiam sunt prima quodammodo in genere causandi, quoniam simplicissima principia ad generationem substantiæ sunt forma & priuatio, quæ sese vicissim expellunt circa eandem materiam. Et quia omnia accidentia comproducuntur ad productionem substantiæ, sunt simpliciter prima.

Coroll. Ex quo sequitur accidentia quæ per alterationem præcedunt generationem non habere rationem principiorum; sed sunt instrumenta quibus res corrumpitur, vt materia spolietur forma, & nouam possit recipere, vt quæstione sequenti euidentiùs monstrabitur.

Obiectio. Ex his rursus quæ dicta sunt elicitur solutio vulgatissimi cuiusdam argumenti quod est hoc. Cuiuscunque rei, dum gignitur, sunt sua principia ab alijs alterius rei, aut specie aut numero distincta: & sunt res genitæ innumeræ, imò secundum Arist. fuerunt & erunt infinitæ: ergo aut infinita, aut saltem quamplurima sunt principia.

Solutio. Tria principia. Ad hoc argumentum, qui plus nimio terminis & nominibus assueuerunt, explicant tria esse principia, hoc modo. Tres sunt termini non synonimi omnia principia generationis significantes, scilicet, materia & forma & priuatio. At verò postquam principia sunt meræ res, non opus est ad terminorum significationes appellare; sed satis exprimitur in hoc sensu propositio Arist. Cuiuscunque generationis substantiæ tria sunt prima principia. Et multo significantiùs exprimitur, si ly, principia faciat suppositionem simplicem & non descendamus personaliter ad singula, vt, cum dicimus, tria sunt principia rerum naturalium, sensus sit, Tria sunt principiorum genera, scilicet, materia, forma & priuatio. Quemadmodum dicimus tantum decem sunt prædicamenta, id est, decem sunt rerum genera. Enimuerò forma ignis, forma arboris, & forma equi & formæ vniuersæ substantiales in ratione principij sunt eiusdem generis: quia concurrunt tanquam principium formale in generatione. Et pariter omnes priuationes in ratione termini à quo sunt eiusdem generis. Nam de materia omnium generabilium nulla est ambiguitas, cum sint omnes eiusdem speciei.

6. Conclus. Duo principia intrinseca. Sexta demum conclusione ex propria sententia respondet Aristot. text. 67. ad vtrumque membrum quæstionis, hoc tenore. Principia quodammodo sunt vt duo, quodammodo vt tria, & quodammodo vt contraria. Intelligit esse quodammodo vt duo, eo quod principia intrinseca rei genitæ sunt tantum duo, eademque realiter distincta, scilicet, materia & forma. Atqui quod tantum hæc principia sint intrinseca, probat Phil. text. 65. hac ratione. Ea ex quibus per se compositum fit & factum est, sunt eius principia, sed tantum materia

materia & forma sunt huiusmodi: ergo. Ex quibus (inquit) fit & factum est, ad excludendum priuationem, quæ est principium & terminus à quo generationis in fieri, non tamen in facto esse: quia non manet in composito, & ideò non est eius principium per se. Quod autem materia, & forma sint per se principia rei iam factæ, probat, quia resolutio compositi fit in materiam & formam & vnumquodque componitur ex ijs in quæ resoluitur. Intelligit verumtamen esse principia quodammodo vt tria, quia omnia simul principia includendo principium à quo sunt tria, ratione: nam priuatio quæ est principium per accidens licet sit idem numero cum materia, differt tamen ratione. Quod autem priuatio sit principium per accidens probat text. 66. quia res fit ex materia inquantum accidit ei priuatio formæ quæ gignitur, & per consequens fit ex priuatione tanquam ex termino à quo. Intelligit denique esse quodammodo vt contraria, quia forma & priuatio sunt contraria. Verumtamen non dicit simpliciter esse contraria: quia non omnia principia sunt contraria: materia enim non contrariatur formæ. In summa, comparando materiam & formam, dicit esse quodammodo duo: verùm comparando eam simul ad priuationem, dicit esse quodammodo tria. Rursus conferendo formam cum priuatione, dicit esse vt contraria: innuens quod si consideretur in ordine ad materiam, non est illi contraria.

Ad secundum igitur principale argumentum respondetur, quod Arist. loquitur hîc de principijs secundum propriam nominis significationem, vt notabili secundo in principio quæstionis explicuimus, scilicet, pro illo quod pertinet intrinsecè ad ordinem generationis, & ideò efficiens & finis non numerantur inter principia. Sed cum arguitur, aut intelligitur de principijs intrinsecis & per se, aut de extrinsecis & per accidens, tota difficultas est de priuatione, quæ nec est intrinseca rei genitæ, nec proinde principium per se illius, sed per accidens vt text. 66. docet Aristotel. cuius contrarium videtur dixisse textu 43. *Ad 2. principale.*

Et arguitur quòd si priuatio est principium per accidens, non esset asserendum propriè principium, quia principia per accidens sunt infinita: & ideò non cadunt sub scientia.

Ad hoc respondet Commentator commento 66. quod priuatio licet sit principium per accidens, est tamen necessarium. Sicuti propria passio, licet sit accidens, est tamen necessaria. Et ideò Arist. nec loquitur hîc de solis principijs per se, nec de omnibus per accidens; sed de necessarijs. Attamen contra hanc expositionem videtur esse quod diximus 1. poster. q. 3. de intentione Arist. quòd idem est necessarium & per se, nihil enim necessariò rei conuenit, nisi quod per se, j. ab essentia sua conuenit, vnde & propria passio facit secundum modum per se.

Aliter ergo arbitror esse dicendum, scilicet, quod priuatio si comparetur ad materiam, est quidem accidens illius: item si comparetur ad compositum quod gignitur, est etiam principium per accidens: quia non dicit aliquid positiuum influens in compositum, sicut vera causa: neque permanet in illo tanquam pars eius essentialis, sed est eius principium per accidens, ad hunc sensum quod compositum fit ex materia cui accidit priuatio. Et hoc intendit Aristot. text. 66. Si tamen priuatio comparetur ad generationem ipsam, *Priuatio quomodo principium per se.*

tunc non est solum necessarium principium, sed quodammodo intrinsecum & per se intrans diffinitionem generationis & corruptionis: Et hoc voluit dicere, textu 43. generatio enim est mutatio à non esse ad esse, corruptio verò mutatio ab esse ad non esse, vt habetur 5. huius text. 7. Cum ergo quæritur de quibus principijs determinat Aristotel. esse tria, respondetur quod nec de solis principijs intrinsecis & per se entis naturalis, nec de omnibus extrinsecis & per accidens, sed de intrinsecis & per se generationis entis naturalis, quæ sunt terminus à quo & terminus ad quem & subiectum.

Dubium. *Solutio.* Quod si interroges quomodo fieri potest, vt aliqua sint per se principia generationis, quæ non sunt rei genitæ. Respondetur. Idcircò quod alia est diffinitio rei naturalis, & alia generationis eius: res enim naturalis diffinitur physicè per solam materiam & formam, est enim simitas nasi curuitas: & homo, animal compositum ex materia & anima rationali. Et per hoc probat Aristot. hæc duo tantum esse principia intrinseca rei naturalis, vt super textum 65. exposuimus. Generatio vero est mutatio substantiæ de non esse ad esse: & corruptio mutatio de esse ad non esse: in quarum prima diffinitione ponitur priuatio, tanquam terminus à quo incipit mutatio: & in secunda tanquam terminus in quem desinit.

Sequitur consequenter, quæstio sexta.

TEXT. LXIX. *Hæc non sic vnum existens, &c.*

QVÆSTIO SEXTA.

Vtrum materia sit adeò pura potentia, vt nullam de se habeat actualitatem.

1. Arg. POST numerum iam diffinitum principiorum, sequitur singulorum, singulis quæstionibus rimari naturam, quippe quorum cognitio plusquam dimidium est totius physicæ scientiæ. Arguitur ergo quod materia non sit pura potentia. Materia per se est ens reale existens sine operatione intellectus, atque adeò reale subiectum formæ quam sustinet & conseruat: ergo de se est actu ens, & per consequens non est mera potentia.

Confirm. 1. Et confirmatur. Materia differt à priuatione vt text. 75. & 79. ait Arist. in hoc quod priuatio est per se non ens: materia vero est per se substantia permanens in composito, ergo materia per se habet aliquem gradum entitatis, & per consequens non est mera potentia.

Et confirmatur secundò. Materia habet ex se veras proprias passiones: habet enim appetitum formæ, vt habetur text. 81. habetque potentiam vnde educitur forma, vt habetur text. 78. quod est habere realem causalitatem respectu formæ, hæc autem, nisi rei quæ per se sit, competere non videntur: ergo materia per se est ens in actu. Item est per se principium, vt habetur text. 65. ergo est per se ens, quia entis principium est entis ens. *Confir. 2.*

Secundò principaliter arguitur. Si materia esset pura potentia, vt distinguitur contra actum, sequeretur quod nec per diuinam potentiam posset esse materia sine forma (haberet enim tunc materia esse ita intrinsecè à forma, sicut corpus habet esse album ab albedine: ita enim se habet pura potentia essentialis ad esse simpliciter, sicut pura potentia accidentalis ad esse album) sed repugnat per quamcunque potentiam corpus esse album sine albedine: ergo ita tunc repugnaret, materiam esse sine forma. Consequens tamen inde apparet falsum quod cum materia & forma sint duæ res numero distinctæ, vt enunciat Arist. text. 67. & neutra illarum sit pars alterius (in quo sensu dixerat Aristot. text. 43. principia non fieri ex alterutris) sequitur Deum posse materiam seorsum conseruare sine forma: sicuti formam potest sine materia. *2. Arg.*

In contrarium est Aristot. text. 69. vbi ait: Vnum igitur principium hæc (scilicet materia) non sic vnum, neque sic ens, vt hoc aliquid: vnum autem, scilicet forma, secundum quod ratio. Vbi docet materiam de se non existere nisi per formam.

Quæstio hæc duos habebit articulos. In primo respondebitur ad quæstionem & in secundo alia minora dubia circa naturam materiæ terminabuntur.

Atqui primum omnium attentè notanda est natura materiæ, quæ fundamentum est scientiæ naturalis. Et quò ab eius diffinitione sumatur exordium. Materia (vt text. 82. habetur) est primum subiectum vniuscuiusque, ex quo fit aliquid cum insit, non secundum accidens. Ait, primum subiectum, ad differentiam subiecti accidentium, quorum subiectum quo, est quantitas, subiectum vero quod, est totum compositum, vt 1. de generatione super text. 24. dicturi sumus: materia verò est subiectum formæ substantialis, quæ præsupponitur accidentibus. Ex quo cum insit fit aliquid non secundum accidens, ad differentiam priuationis, quæ nec permanet in composito, nec proinde per se concurrit ad eius esse, quia esse compositi non resultat ex esse priuationis sicuti ex esse materiæ & formæ. Et eadem particula excluditur terminus à quo includens formam contrariam. Fit namque acetum ex vino: & tamen vinum non est hoc modo materia (quia non manet in aceto) sed est terminus à quo. Et fit mixtum ex elementis quæ non sunt hoc modo materia: quia non manent formaliter in mixto) tametsi etiam si manerent excluderentur per aliam particulam, quia non sunt subiectum primum. At quia materia, vt text. 68. habetur, innotescit per analogiam ad subiectum accidentium & potissimum artificialium, prima comparatio est quod sicut subiectum formæ accidentalis recipit à forma esse accidentale, puta esse album, aut calidum, &c. ita materia prima recipit à forma esse substantiale, id est, simpliciter actu existere. Vndè sicuti prima substantia, j. suppositum est primum subiectum respectu omnium accidentium, eo quod illa sola simpliciter per se exi- *Materiæ diffinitio.* *Comparatio materiæ ad subiectũ acci.*

se existit, ita materia, quia est subiectum formæ dantis esse simpliciter, dicitur simpliciter prima materia & primum subiectum.

1. Differentia. Est tamen differentia quod prima substantia est subiectum accidentium dans illis esse, quia esse accidentium non est aliud quàm inesse substantiæ; sed tamen prima materia non est ita subiectum, vt illo modo det esse formæ: Imò potiùs forma est actus per quem actu est materia, veluti albedo est forma per quam subiectum est album. Quocirca materia sustinet quidem, conseruatque formam: at non propriè dando illi esse, sed tanquam potentia ad esse per formam.

Vnũ per se. 2. Differentia. Hinc sequitur secunda apprimeque notanda differentia, cur ex materia & forma fit vnum ens per se, tamen ex subiecto & accidentibus non fit vnum per se: quam docet Aristot. 8. metaph. text.15. quia videlicet cùm forma substantialis aduenit materiæ, non aduenit enti quod simpliciter sit per se in actu ante aduentum formæ: ob idque non ponunt in numero forma & materia, vt duo simpliciter entia, sed quod resultat est simpliciter vnum: accidens verò aduenit enti quod per se est actu ens: & ideò forma & subiectum semper manent duo non facientia vnum. In quo sensu intelligitur illa maxima, Ex duobus entibus in actu non fit vnum simpliciter.

3. Differentia. Hinc sequitur tertia differentia quantum ad modum loquendi, quòd propriè subiectum accidentium dicitur materia in qua; sed materia prima dicitur magis propriè materia ex qua (vt habetur in diffinitione Arist. ex quo, &c.) Et ratio est, quòd esse suppositi non constat tanquam ex partibus ex esse accidentium, sed potius subiectum communicat illis suum esse, licet vicissim recipiat ab illis denominationem accidentalem, sed tamen esse suppositi resultat ex materia & forma, tanquam ex partibus essentialibus.

Potentia & actus multiplex. His præiactis fundamentis circa quæstionis titulum notandum est, quod potentia & actus, quæ ex opposito distinguntur, multis modis dicitur, vt habetur 5. metaphysic. textu 14. & copiosiùs lib. 9 in principio. Vno modo actiuè, sicut calor est potentia ignis ad calefaciendum aquam, & alio modo passiuè, sicut siccitas ligni est potentia passiua vt bene sit combustibile: & tertio modo pro potẽtia subiectiua, sicut corpus recipit colorem & intellectus species. Et istis modis non accipitur in proposito. Non enim hic disputamus an materia habeat potentiam actiuam, neque quærimus an sic habeat potentiam passiuam vt sit combustibilis, aliæ namque sunt, diuersæque huiusmodi quæstiones. Neque rursus ambigimus an materia sit potentia subiectiua respectu formæ, hoc enim notissimum est: Sed accipitur hic potentia vt distinguitur contra actum substantialem vel accidentalem qui est esse. Et quærimus vtrum materia in sua ratione formali includat actum huiusmodi: quemadmodum homo in sua ratione includit formam, & album includit albedinem.

1. Conclus. Ad quam quidem quæstionem respondetur tribus conclusionibus. Prima. Materia est verum ens actu existens.

Probatur: materia est vera pars substantiæ de qua simpliciter prædicatur esse; vt enim vera est hæc propositio, lignum est, ita & forma est, & materia est, nisi quòd suppositum subsistit, partes vero non per se subsistunt: ens verò est participium huius quod est esse: ergo materia est ens reale, actu existens

in toto,

in toto. Conclusio hæc præterea comprobatur argumento primo principali cum suis confirmationibus.

Secunda conclusio. Materia in sua intrinseca ratione formali non includit actum aliquem à quo formaliter sit. Et hoc est esse puram potentiam. Probatur. Actus & forma in quocunque genere idem prorsus est; sed materia prima, vt nomen ipsum sonat, nullam in sua ratione formam includit, quin potius omnem excludit: ergo materia nullam de se habet actualitatem. Probatur maior inductiuè. Id quo aliquid est actu album, est forma accidentalis albedinis: & quo est actu calidum, est forma caloris. Et eâdem ratione quo aliquid est actu equus, est forma equi, & quo aliquid est actu homo, est forma hominis; & ita discurrendo per omnia. Imò idem prorsus significat esse actuale, & esse formaliter tale, id est, forma: ergo eadem ratione, si absolutè esse dicatur est ab aliqua forma: Cum ergo materia de se nullam formam dicat, nullum in sua ratione includit actum. Et per consequens est mera potentia. Et confirmatur. Nulla res est simpliciter nisi sit in aliqua certa specie substantiæ, puta homo, equus aut lignum, &c. sicut nulla res est qualis nisi in aliqua certa specie qualitatis, nec quanta nisi in aliqua certa specie quantitatis, &c. sed materia de se nullam dicit certam speciem. sed quid penitus informe: ergo in sua ratione non includit aliquem actum; sed est mera potentia. 2. Conclus.

Hanc conclusionem intendit Arist. in text. præsenti 69. dicens quod materia non est hoc aliquid, sed aliud principium, scilicet, forma, est vt ratio: Quasi dicat, Materia non habet esse: nisi per formam. Et textu 71. ait quod materia est propè substantia, j. in potentia vt subsistat per formam. Et text. 78. ait materiam esse ens, non simpliciter, sed in potentia. Quod euidentiùs pronunciat 1. de gener. text. 11. Et expresè 7. meta. text. 8. materia (inquit) secundum se, nec est quid nec quantum, nec aliquid aliorum generum. Hanc denique conclusionem Aristotel. perscrutatus est aduersus antiquos, qui omnes in hoc pessimè errabant, quod principium materiale entis ponebant esse ens in actu includens formam: alij, s. aquam aut aliud quoduis elementum: alij verò res ipsas naturales latitare in quolibet. Vnde cogebantur negare generationem substantiæ simpliciter, nam enti completo in actu non potest aduenire forma, nisi accidentalis. Quapropter cùm videret Arist. materiam esse aptum subiectum ad vniuersas formas, cognouit eam in sua ratione nudatam prorsus esse omni forma; sicuti oculus eò caret omni colore, vt accipere possit omnium species colorum.

Tertia conclusio est. Materia non est nisi per formam. Hæc manifestè sequitur ex superioribus, hoc modo. Materia verè & realiter est (quæ est prima conclusio) & non est per se (vt habetur in secunda) ergo est per formam. Et hoc est quod ait 3. huius text. 67. Materia continetur à forma. Et 1. de gener. text 85. Materia efficitur, vt sit in actu per formam. 3. Conclus.

Et confirmatur: quia esse actualiter idem est quod esse formaliter, & per consequens esse per formam. Itaque sicut Petrus est albus per albedinem, & æs est statua per figuram, ita materia simpliciter est per formam. Licet fortè nonnihil differat, vt iam modo dicturi sumus.

Hæc denique omnia manifestiora fiunt nominibus, quibus græcè materia & for-

Hyle, entelechia. & forma significantur. Materia namque nuncupatur hyle, forma verò, entelechia. Hyle autem in artificijs significat materiam, non quamcunque sed informem, vt est sylua lignorum & lapidum quæ ædificio construendo congregata sunt. Et ideò in naturalibus propriè significat materiam primam omni penitus forma nudatam. Entelechia verò significat formam, nõ quomodocunq;. nam eidos, etiam significat formam; sed eidos, quamuis communiter significet omnem formam etiam illam quæ est pars compositi, tamen potius significat formam totius quam dicimus naturam hominis, aut equi, &c. Entelechia verò significat propriè formam, j. actum & perfectionem corporis vt distinguitur contra meram potentiam. Aliqui scribunt endelechiam per d, sed tamen græcè per t scribitur: nisi quod cum t post n proferatur græcè vt d latinum, aliqui transtulerunt per d.

Ad primũ argum. Et per hæc solutum est primum argumentum cum suis confirmationibus: ad formam enim primi distinguitur maior, scilicet, materia per se est ens reale, si enim ens dicat actum essendi, hoc negatur: imò hoc habet per formam, vt expressè ait Aristot. locis iam citatis. Si autem ens accipiatur vt dicat, essentiam partialem, quod est esse principium essentiæ compositi, hoc benè probat argumentum, & confirmationes. Neque sequitur. Materia est per se principium: ergo est per se actu, sed est per formam totius, sicut est per esse totius.

Corol. Hinc sequitur quod materia generabilium nec propriè est eiusdem speciei nec differens specie à materia cœli: quia tam vnitas quam differentia specifica, vtrumque est à forma. Et ideò Arist. 3. huius text. 95. dicit quod materia non habet speciẽ. Sed dicitur materia generabilium eiusdem speciei negatiuè: quia non habet de se vnde differat specie. Et dicitur differre genere à materia cœli quia vna appetit formam: alia verò non. Genere in quam modo quo statim dub. quarto videbitur.

Articulus secundus. In secundo articulo primum dubium est circa materiam secundi argumenti principalis vtrum per potentiam Dei supernaturalem posset esse materia sine forma. Est enim Theologis de hoc controuersia. Nam S. Tho. 1. p. q. 66. art. 1. & quodl. 3. art. 1. existimat id implicare contradictionem. Cui subscribit Durand. in 2. d. 12. q. 2. Scotus verò eodem lib. dist. & q. quem sequitur in eodem loco Gregorius, dicunt contra, rem esse possibilem. At res est

1. Concl. Theologa, paucis eam absoluemus, duabus conclusionibus. Prima Probabilissimum est & rei naturæ congruentissimum videtur, materiam per nullam potentiam esse posse sine forma. Probatur ratione S. Tho. Id quod implicat contradictionem Deus non potest facere; sed est contradictionis implicatio materiam esse sine forma, ergo. Probatur minor. Materia formaliter habet esse per formam; nam vt dictum est materia de se est mera potentia, cuius actus est forma; quemadmodum corpus, quod de se est pura potentia, vt sit album, formaliter est album per albedinem; sed implicat contradictionem aliquid esse actu tale sine forma qua est tale, vt implicat corpus esse album sine albedine: ergo eadem ratione implicat materiam esse sine forma.

Et confirmatur. Implicat contradictionem aliquid esse nisi in aliqua certa specie, vt paulo ante dicebamus; sed materia sine forma nullius est prorsus

speciei:

speciei: quia species est forma. Imo hoc ipsum sonat forma quod species vt Aristot. hic loquitur text. 81. Quod confirmatur ex illo citato 7. meta. text. 8. Materia nec est quid, nec quale, nec quantum, &c.

Et confirmatur secundò: quia si materia est, ea est corpus finitum, per consequens habet aliquam figuram quadratam, aut circularem, &c. hanc tamen sine quantitate habere non potest, nec quantitatem aut aliud quoduis accidens sine forma substantiali: ergo implicat materiam esse sine forma.

In contrarium arguunt Scotus ac Gregorius argumentis multis quæ quisque apud illos & apud Capreol. 2. dist. 13. videre potest. Sed quæ alicuius *1. Arg.* sint ponderis hæc sunt. Ex duabus quibuscunque rebus realiter distinctis quarum neutra est pars alterius, Deus potest vtramlibet sine altera seruare; sed materia & forma sunt huiusmodi: ergo potest Deus seruare materiam sine forma.

Hoc tamen argumentum in via Scoti tenentis Deum non posse seruare subiectum sine relatione nullum est contra Sanct. Thomam: quia profecto maior dependentia videtur naturalis materiæ à forma, quàm subiecti à relatione. Etenim sicut pater formaliter est pater secundum Scotum ab illa paternitate distincta, ita & materia est formaliter secundum Arist. à forma, imò magis dependet, quia esse substantiale habet à forma. Et per consequens si Deus non potest seruare (vt ipse dicit) fundamentum sine relatione, multo minus potest materiam sine forma.

Secundum argumentum est hoc. Quicquid Deus facit & conseruat per *2. Arg.* causam secundam potest se solo facere, & conseruare: Deus conseruat naturaliter materiam per formam: ergo potest illam sine forma conseruare.

Et confirm. Accidens plus dependet à substantia quàm materia à forma: *Confir. 1.* & tamen in sacramento seruat accidentia sine subiecto: ergo. Item tantum *Confir. 2.* forma dependet naturaliter à materia (saltem forma corporalis quæ educitur de potentia materiæ) quantum materia dependet à forma, sed potest Deus conseruare formam sine materia: siquidem seruat accidentia quæ sunt minoris entitatis: ergo pariter potest materiam sine forma seruare.

Ad hoc veruntamen respondet S. Tho. quodlibet. 3. citato, quod aliter *Solutio.* dependet materia à forma, quàm accidentia à subiecto. Accidentia enim dependent à subiecto in genere quodammodo efficientis seu conseruantis & pari modo forma dependet à materia: materia verò dependet à forma in genere causæ formalis, sicuti corpus esse album dependet ab albedine. Vnde ad formam respondetur quod quicquid Deus facit aut conseruat cum causa secunda concurrente tanquam efficiens, aut quomodocunque conseruans in ratione subiecti, potest conseruare se solo: vicem tamen causæ formalis non potest supplere, quoniam non potest facere corpus album sine albedine, aut hominem sine anima.

Nihilominus sit secunda conclusio. Probabile est Deum posse materiam *2. Concl.* sine forma seruare. Neque in hoc puto derogari grauissimæ authoritati S. Th. tùm quia res non est tanti momenti: tùm quia non nego quin in principijs Aristot. persistendo probabilissima est eius sententia, quam quicunque potest optimè sustinere. Et forsan ego fallor. Ratio veruntamen quæ me mouet, vnica est illa prima. Hoc est enim mihi ingenium, vt credere aliud non possim,

sim, quàm quòd ex duabus quibuscunque rebus realiter distinctis, quarum neutra est pars alterius, Deus possit vtramlibet sine altera conseruare: nihil enim Deo negandum est, nisi vbi manifestissima est contradictio, quæ certè in hoc non adeò est manifesta. Neque id mihi persuadeo solùm in rebus absolutis, vt Scotus arguit, sed etiam in relatiuis, quod ipse negat. Profectò si paternitas distincta esset à patre meo, ambigere non possum quin Deus possit patrem sine illa entitate, etiam me viuo, seruare. Et si illud implicaret contradictionem, vt putat Scotus, pariter implicaret quòd materia esset sine forma, vt modo dicebamus. Atqui hoc mihi bonum est argumentum, relationes non distingui realiter à subiectis: nempe quòd destructa quacunque alia entitate, saluis patre & filio, vnus esset pater & alter filius: eò quod ille genuit, hic vero genitus est. Idemque asseruimus capitul de proprio, de subiecto & passione, videlicet quod Deus potest hominem seruare sine entitate quæ est risibilitas, & animam sine intellectu. At nihilominus ille homo risibilis esset, & intellectiuus ex sua natura. Tametsi neque ridere, neque intelligere posset, nisi restitutis ei illis potentijs. Veluti cæcus, visiuus quidem est, vt sic loquar in potentia remota: quia videre potest si modo dentur ei oculi, quod lapis non potest.

Ad rationem proinde S. Thom. vtcunque respondetur, quod quamuis naturaliter materia formaliter habeat esse per formam, non tamen hoc est adeò illi intrinsecum quàm est, corpus esse album per albedinem, quia esse album, non dicit aliquam essentiam, aut partem essentiæ, sed solum informari albedine: materia vero dicit aliquam essentiam distinctam à forma, vt dicebamus in prima conclusione: siquidem essentia totius constat ex essentia partiali materiæ, & ex essentia partiali formæ. Et ideò licet sit talis essentia, vt naturaliter non sit actu nisi per formam, non tamen repugnat Deum illam actualitatem supplere sustentando materiam sine forma. Quemadmodum cap. de quantitate diximus, quod licet corpus per quantitatem habeat partem extra partem, nihilominus supranaturaliter potest Deus seruare corpus extensum sine quantitate.

Quod si tunc percuncteris, vtrum materia sine forma seruabitur in puncto, an in loco extenso? Aliqui dicunt, quòd non potest seruari nisi in puncto postquam non habet quantitatem. Crediderim tamen quòd Deus poterit seruare sicut voluerit: nam vt dicebamus etiam illic, si Deus à me separaret modò quantitatem, partes non fluerent ad punctum, vt aliqui autumant, quia nec moueri possent; sed Deus debet eas seruare miraculosè in toto loco in quo sunt modo. Tametsi tunc non replerent locum. Imo posset mecum tunc aliud corpus esse in eodem loco, siquidem ego tunc non essem quantus. Eodem modo posset materiam conseruare in eodem loco & figura qua conseruaretur à quantitate: licet si figura distinguitur à re figurata, tunc non haberet figuram à se distinctam.

Quod si tunc arguas. Si materia esset sine quantitate tunc partes integrales non facerent vnum, nam partes integrales continuantur per quantitatem. Ad hoc respondet Scot. quòd tunc materia haberet partes substantiales, non per quantitatem, sed non respondet per quid vnirentur partes postquam faciunt vnum substantialiter. Dicendum igitur est fortè vt diximus. 1. quæst.

de quam

de quantitate quod forsan formaliter partes substantiæ non vniuntur per quantitatem, cum sit accidens, vel saltem non ita formaliter quin Deus in hoc possit supplere vicem quantitatis.

Quod si secundò interrogetur, posset ne Deus seruare materiam sine forma substantiali, cui nihilominus inhærerent accidẽtia, puta quantitas, & qualitas? &c. Responsio huius pendet ex alia quæstione vtrum accidentia subiectentur in materia prima, an in toto composito. Enimuerò secundum primam opinionem nihil vetat, quominus Deus per miraculum possit seruare materiam cum accidentibus cuiuscunque speciei, sine forma substantiali, vt appareat equus, vel bos, vel quicquid voluerit. Attamen si accidentia subiectantur in toto composito, videtur fortè quòd materia sine forma non potest magis recipere accidentia corporalia, quàm Angelus. Sed de hoc latius 1. de gener super textum 24. Vbi concedemus quod per miraculum, forsan non repugnat accidentia subiectari immediatè in materia.

Hoc veruntamen est hic adnotandum: quòd licet teneatur materiam posse esse sine forma, id tamen multo maius miraculum est, quàm formam posse esse sine materia, cum sit minus. Ob idque nullatenus concedendum est (vt admonet S. Tho. 1. p. q. 66. art. 1.) in creatione rerum creatam fuisse materiam informem, ex qua postmodum eductæ sunt formæ. Imo vt, inquit Augustinus de fide & symbolo cap. 1. certissimè creditur omnia Deum fecisse ex nihilo, & tamen si formam præcessisset materia, tunc composita non fuissent propriè creata, sed genita. At de hoc satis.

Secundum dubium est vtrum potentia & appetitus materiæ ad formam sint res & inter se, & à materia aliquo modo distinctæ. Et videtur quod sic, ait enim Arist. text. 78. rem fieri de potentia materiæ (quod quæstione sequenti disputabitur) potentiæ vero, vt cap. de proprio diffinitum est, sunt accidentia distincta à subiectis, vt intellectus & voluntas, quod certè non authoritas tantum sanct. Thom. sed rationes & communis modus concipiendi suadere videntur, ergo & potentia materiæ distinguitur à materia. Et de appetitu habetur text. 81. quod materia appetit formam, appetitus autem alia res videtur esse à potentia: nam appetitus solum dicit inclinationem, potentia vero dicit quodammodo causalitatem: ergo sunt duæ res à materia distinctæ. *Secundum dubium de appetitu materia.*

Ad hoc dubium respondetur vnica conclusione. Potentia & appetitus sola ratione, & inter se, & à materia distinguntur. Ad cuius euidentiam notandus est ordo inter hæc quatuor, quæ sunt aptitudo, priuatio, appetitus, potentia. Primum quod in materia est considerandum, est aptitudo ad formam. Quæ nihil aliud est quàm proportio quædam ad formam tanquam quid suaptè natura ordinatum ad illam. Et quia lumen fidei naturalia etiam nobis facit lucere, consideremus quod Deus creauit materiam tanquam proprium quoddam & aptissimum receptaculum formæ, quemadmodum in annulo fit vas proportionatum figuræ gemmæ quæ in illo est cælanda. *Solutio.* *Aptitudo.*

Aptitudo hæc in materia est causa, vt negatio formæ in illa sit priuatio: est namque priuatio, vt habetur 4. met. text. 4. negatio formæ in subiecto apto. Itaque, quia materia est apta, negatio dicitur priuatio, & non è conuerso, quia est priuata, est apta. Quo fit vt materia cœli, non habeat priuatio- *Priuatio.*

 nem

nem formæ ignis, quia non est apta ad recipiendum illam.

Appetitus. Rursus ex priuatione nascitur appetitus vt ait Arist. text. 81. vbi ait quod materia non appetit formam quam habet, sed quam non habet, vnde illa celebris dimanauit sententia. Priuatio est causa appetitus. Quocirca ineptè distingunt hic nonnulli, alium esse appetitum carentiæ in materia respectu formæ quam non habet, & alium complacentiæ respectu formæ quam habet. Nam impropriè & abusiuè dicitur quis appetere id quod habet, appetitus enim dicit desiderium & motum ad formam quam quis non habet; sed complacentia in re quam quis habet potius est quies & fruitio, quàm appetitus. Sicuti beati non tam propriè dicuntur appetere beatitudinem, quàm beatitudine frui.

Potentia. At vero potentia materiæ est genus quoddam causalitatis respectu formæ proueniens ex eadem aptitudine, vnde prouenit appetitus.

Hoc etiam præterea vellem lectores admonere vt dictas rationes, quæ sunt in rebus cognitis, explicent non per terminos, sed quemadmodum Aristotel. vt quæstione 8. elucidabimus, per diuersas considerationes rerum. Nam hæc non est distinctio inter reales & nominales, sed est loqui & Aristotelicè & secundùm rerum naturam. Quod enim aliqui possent dicere, ista differre ratione ad hunc sensum, quod sunt termini significantes eandem materiam sub diuersis connotationibus, idem est prorsus, nisi quòd aptiùs dicitur hoc modo. Aptitudo, priuatio, appetitus, & potentia materiæ sunt eadem res, quæ est materia, considerata per intellectum diuersis considerationibus, videlicet in ordine ad diuersa. Etenim differre ratione, nihil est aliud quam differre per solam considerationem intellectus. Exempli gratia. Materia considerata in ordine ad formam tanquam aliquod receptaculum illi proportionatum, habet rationem aptitudinis. Considerata verò vt carens tali forma, ad quam est apta, habet rationem priuationis, vt q. 8. videbitur. Rursus considerata in ordine ad formam, tanquam imperfectum tendens ad suam perfectionem & finem, habet rationem appetitus. Sed si consideretur in ordine ad formam, tanquam quodammodo ad effectum (quia forma dependet à materia in genere causæ materialis) habet rationem potentiæ. Itaque appetitus & potentia materiæ differunt, quod appetitus dicit ordinem ad finem: potentia vero, ordinem ad effectum. Et quod hæc distinguantur ratione patet per comparationem ad animalia; in quibus appetitus & potentia differunt re. Appetit enim homo aliquando dignitates, & pecunias, quarum non habet potentiam consequendi. Et rursus stat quempiam habere potentiam consequendi, qui tamen non habeat appetitum illarum. Vnde si materia esset animal (cuius appetitus sequitur cognitionem) appetitus eius esset actus elicitus, tendens in finem: potentia vero non esset, nisi virtus à qua dependet quodammodo forma in fieri, vt q. sequenti explicabimus.

Hinc palam est cur forma non dicatur vice versa appetere materiam: nempe quia materia non est finis & perfectio formæ. Nihilominus inclinatur ad illam actuandum & perficiendum, saltem anima rationalis separata habet talem appetitum ad corpus: nam in formis corruptibilibus non possumus hoc dicere, quia quando non sunt in materia, nullibi sunt vt appetant corpus, & quando sunt in materia, iam non appetunt, postquam actu quiescunt

in

in illa, tanquam proprius eius actus.

Ad primum ergo argumentum respondetur quod potentiæ substantiæ ad producendum vel recipiendum actum, qui est accidens, sunt itidem accidentia, sicut intellectus agens ad producendum species, & intellectus possibilis ad recipiendum, & calor ignis ad comburendum: & siccitas ligni, vt sit benè combustibile. Potentia vero materiæ non est ad actum accidentalem, sed ad recipiendum formam substantialem, & quodammodo concurrendum ad productionem eius. Et ideo potentia materiæ non est accidens eius, sed ipsa per se est potentia proportionata formæ, vt ait S. Thom. 1. q. 77. art. 1. Et ratio est quia potentia & actus debent esse eiusdem generis, quam ob rem, sicut actus substantialis est substantia, ita potentia ad actum substantialem est substantia. Appetitum vero materiæ ad formam manifestum est non esse accidens distinctum à forma. In solis enim animalibus actus appetendi est actus elicitus à potentia, & ab illa distinctus, sicuti volitio. In rebus autem inanimatis nihil aliud est, quàm quædam inclinatio & propensio ad suum finem. Et maximè quando finis est substantia, inclinatio enim tunc nihil aliud est quàm natura ipsius rei quæ inclinatur. De grauitate autem & leuitate grauium & leuium alia forsan est ratio; nam cum illæ sint potentiæ & inclinationes ad motum, qui est accidens, forsan distinguuntur realiter à rebus grauibus & leuibus. Sed de hoc lib. octauo. *Ad 1. arg.*

Hoc mente seruandum est fundamentum, quo nititur opinio S. Thomæ, accidentia non subiectari immediatè in materia, quod nihil aliud est dicere vt se ipse prima parte q. 76. artic. 6. exponit, quàm quòd materia est in potentia ad formam substantialem & accidentia ordine quodam. Et quia esse simpliciter est fundamentum omnium esse accidentalium, puta huius quod est, esse calidum, esse album, &c. immediatius materia inclinatur ad formam substantialem, quàm ad accidentalem. Et ideo prius saltem natura forma substantialis inest materiæ quàm accidentia. *Fundamentum.*

Quod si verum sit, falsa est illa proprietas, quam aliqui tribuunt materiæ, scilicet quòd materia requirit accidentales dispositiones ad recipiendum formam. Nam secundum istos materia non habet immediatum ordinem ad formam. Quod tamen Aristot. nunquam docuit. Sed calor qui in aqua præcedit formam ignis, solum est ad expellendum formam aquæ, qua dum materia est spoliata, prius natura recipit formam ignis, quam accidentia, quæ manent in igne genito. Sed de hoc in primo de generatione. *Non requirit dispositiones.*

Ambigere hic quispiam posset vtrum materia habeat naturalem appetitum ad animam rationalem. Et videtur quòd non, quia cum non educatur de potentia naturali materiæ: videtur quòd nec appetitus naturalis extendatur ad illam. *Dubium.*

Respondetur nihilominus quòd appetitus & potentiæ materiæ non sunt plures, vt singuli sint ad singulas formas, essent enim tunc infiniti. Sed, vt quæstione 8. radicitus videbitur, est vnus appetitus ad formam in genere, nisi quòd illam quam habet iam desinit appetere. Quod autem appetat in genere formam quam non habet hinc prouenit, quia non potest esse sine forma & illa quam habet est corruptibilis: & ideo materia cœli non appetit aliquam formam. Vnde sequitur quod materia indifferenter appetat quamcunque

formam, etiam animam rationalem, ad quod sufficit quod sit naturale receptiuum illius, licet non educatur anima de potentia materiæ.

Quod si secundò arguas quod saltem materia hominis non appetit aliam formam, tùm quia illa est optima quam habere potest, tùm etiam quia illa non est corruptibilis. Respondetur quod materiæ non est melius esse per vnam formam quàm per aliam. Et ideò quia anima, licet non sit corruptibilis, est tamen à materia separabilis adhuc materia hominis appetit aliam formam. Hinc sequitur quod appetitus materiæ non determinatur ad habendum vnam solam formam vel plures simul: & ideo si repugnat habere plures formas non est ex appetitu materiæ, sed ex repugnantia formarum inter se.

3. Dubium. Tertium dubium est de sensu illius dicti text. 69 scilicet, quod materia est cognoscibilis per analogiam. Cui addunt nonnulli ex recentioribus: per analogiam ad formam. Et dicunt materiam cognosci per analogiam ad formam, nihil aliud esse, quàm cognosci per hoc quod forma recipitur in subiecto & corrumpitur manente materia.

Ad hoc tamen iam diximus in commento quòd Aristoteles non dicit, per analogiam ad formam, sed per analogiam. *Analogia.* Et præterea arguitur contra istum sensum, quia analogia est proportionum similitudo, quod autem materia sit subiectum vbi recipiatur forma, nullam dicit analogiam, aut similitudinem inter materiam & formam. Item eadem ratione diceretur formam cognosci per analogiam ad materiam: nam illo modo quo cognoscimus materiam recipere formam, cognoscimus & formam recipi in materia. Item quia Aristoteles voluit tradere illic modum sensibus manifestum, quo possumus cognoscere latentem materiam, modus autem iste non est vt per cognitionem formæ substantialis veniamus in cognitionem materiæ: antiqui enim experientiam habebant quod ex ligno fiunt cineres, & tamen inde non cognoscebant quod materia esset subiectum distinctum à forma.

Cognitio materiæ. Igitur dicendum est quod duplex est quæstio de cognitione materiæ. Prima. Vtrum per se sit cognoscibilis, siue à nobis, siue ab Angelo. Ad quod Arist. 7. met. text. 36 respondet quod materia per se est ignota. Et Commentator hic comment. 69. respondet quod non potest intelligi per se quia res cognoscitur, inquantum participat de actu, & entitate. Vnde quia materia est pura potentia, sicut non est nisi per formam, ita non est cognoscibilis nisi per formam. Et reuera distinctâ cognitione intelligi non potest, nisi per formam. Diffinitur enim materia per formam intrinsecè, tanquam per suum proprium actum, sicut album per albedinem, forma vero non diffinitur per materiam, nisi extrinsecè tanquam per suum subiectum, & ideo forma quæ est actus, cognoscibilis est suaptè natura sine materia, non tamen è conuerso.

Secunda quæstio est de modo cognoscendi materiam pro isto statu. Et hæc est quam hic determinat Aristot. Vbi notandum est quòd materiam rerum naturalium, vt doctè adnotauit Philoponus, duplex fuit modus inuestigandi apud antiquos. Primus per negationem. Enimuerò vt primum efficiens, quod à sensibus est remotissimum, cognoscimus per negationes, dicimus enim Deum esse illud, quod nec est album, nec quantum, nec corpus, & ita discurrendo per ea quæ videmus, sed est aliquid his omnibus perfectius, atque adeò purus actus, vnde hæc omnia procedunt: ita materia prima,

vt iam

vt iam citatum est ex Aristotele, nec est quale, nec quantum, nec quid, & ita discurrendo per omnia genera, sed est aliquid omnibus imperfectius, & pura potentia,& per consequens primum omnium subiectum; veluti si cæco à natiuitate volentes explicare quid est lignum, ostenderemus illi per tactum scamnum, arcam, & alia lignea artificia, & diceremus lignum esse id, ex quo omnia illa fiunt.

Secundus modus cognoscendi fuit positiuè per analogiam ad materiam artificialium, id est, per similitudinem inter duas proportiones. Sicut enim se habet marmor ad statuam ita materia prima ad formam substantialem. Hoc est, sicut sensu experimur, ex marmore in quo prius erat sculpta figura Mercurij, mox fieri statuam Iouis, ita intellectu contemplandum est, quod eadem materia quæ primo fuit sub forma ligni, postea fit sub forma cinerum, atque adeò eandem esse rerum generabilium materiam. At quia formæ sunt actus, quibus composita specie distinguuntur, per se, ipsæ cognoscuntur. Per formas namque cognoscimus hominem, & equum differre. Quare non est opus analogia ad cognoscendum formas.

Quartum est hic dubium, qua de causa materia est ingenerabilis, & incorruptibilis: quod Aristot. asserit text. 82. Cuius rationem subiungit, quod cum non posset generari ex nihilo, deberet præsupponi aliquod prius subiectum ex quo generaretur, quod est contra naturam materiæ, cum ipsa sit primum omnium subiectum, alias esset processus in infinitum. *4. Dubium Materia est ingenerabilis.*

Vbi hoc duxerim adnotandum, quod rem esse incorruptibilem, non dicit solum, vt aliqui putant, conseruationem Dei perpetuam. Existimat enim Gabr. 2. sent. d. 2. q. 1. & alij, Angelum non aliter esse incorruptibilem, hominem verò corruptibilem, nisi quia Deus vult perpetuo conseruare Angelum, non autem hominem. Isti verò non penetrant rerum naturam: Quoniam licet modo Deus statueret conseruare animalia, essent ipsa nihilominus corruptibilia: & licet annihilaret Angelos, essent nihilominus suapte natura incorruptibiles. Et ideò incorruptibilitas dicit naturam rei, sicut corruptibilitas. Causa ergo corruptibilitatis est aptitudo materiæ ad aliam formam, qua priuatur, vnde nascitur appetitus ad aliam formam. Est ergo res à natura sua incorruptibilis tripliciter. Aut quia nullam habet materiam, vt Angeli, aut quia licet habet materiam, non tamen habet priuationem alterius formæ, quia forma, quam habet, non habet contrarium (qua ratione probatur 1. de cœlo text. 20. cœlum non esse corruptibile) aut quia est primum subiectum, quod de nullius prioris potentia potest educi; & hac ratione materia est incorruptibilis.

Ex quo sequitur, quod incorruptibilitas primo, & secundo modo arguunt perfectionem, & primo modo maiorem quam secundo modo: incorruptibilitas verò tertio modo non arguit maiorem perfectionem: perfectior enim est & equus & sua forma, quàm materia licet equus sit corruptibilis materia verò non. *Coroll. 1.*

Sequitur secundò cur Aristot. 10. Met. text. 26. dixit corruptibile & incorruptibile esse differentias non specificas, sed genericas. Etenim vt differentia quæ est à forma & actu est specifica, ita illa quæ prouenit ratione materiæ, est generica. Diximus enim c. de genere, genus in ordine ad differen- *Coroll. 2.*

tiam se habere vt materia: cum ergo corruptibilitas sit ratione priuationis & potentiæ materiæ, & pariter incorruptibilitas, qua videlicet aut nulla est, aut non est in potentia ad aliam formam, fit vt hæc differentia sit generica.

Coroll. 3 Sequitur tertiò, quod omnia hæc ingenerabilia & incorruptibilia produci non possunt, nisi per creationem, nec corrumpi, nisi per annihilationem supranaturaliter: quæ Aristot. & philosophi naturales non cognouerunt.

Coroll. 4 Sequitur quartò, quod intelligentias cœlum & materiam primam perpetuo durare non esset miraculum, sed esset naturale: desinere autem esse hoc esset miraculum. E conuerso verò quod Deus conseruaret perpetuo hominem aut equum hoc esset miraculum, sed quod corrumpantur est naturale.

Coroll. 5 Sequitur denique postremò pro tyronibus philosophiæ quod tota materia quæ modo est in orbe, in animalibus & plantis, & alijs quæ generantur & vsque ad finem mundi generabuntur, eadem fuit numero creata in principio mundi, cui nec addi quicquam potest nec adimi per naturam, secus in miraculo sanctissimi sacramenti. Sed quæ modo est sub forma terræ, mox est sub forma herbæ, deinde sub sub forma bouis, postremò sub forma hominis qui bouem comedit. Et rursus sepultum cadauer vertitur in terram. Et pariter aër cauernas terræ ingressus vertitur in aquam, & aqua rigans arborem vertitur in lignum: & lignum in ignem, & ita iugiter manet semper eadem materia sub formis diuersis. Et illa quæ in me modo est vna, diuiditur in partes. Et quæ modo sunt diuisæ, aliquando conueniunt in idem suppositum.

5. Dubium vtrum materia sit actiua. Dubium quintum e t vtrum materia prima sit alicuius actiuitatis Ad quod facile respondetur nullius esse actiuitatis vt Aristot. 2. de generat. text. 50. & infra latè probat aduersus antiquos, dicens, quòd materiæ potius est moueri & pati: agere & mouere alterius est potentiæ, scilicet causæ efficientis. Ratio ex superius dictis colligitur manifesta. Enimuerò agere præsupponit esse: nihil enim agit, nisi inquantum est in actu, quia omne agens intendit agere sibi simile: aqua enim quando est in potentia calida non calefacit sed quando est actu calida: ergo per eandem formam qua res habet esse, habet & agere sibi simile. Vt ignis per calorem quo est calidus, calefacit: & equus, per formam qua est equus, generat equum, & ita in cæteris, sed materia prima vt dictum est nullam in sua ratione formam includit, ergo nullius est actiuitatis.

Et confirmatur, quia si materia esset alicuius actiuitatis intenderet producere sibi simile in specie; sed materia de se nullius est speciei, ergo.

Dubium 6. Per hæc tandem soluitur postremum dubium vtrum materia prima sit entium infimum vt dictum est. Respondetur infimum esse substantiarum omnium per se subsistentium substantialiumque omnium formarum. Hoc est manifestum: nec à quopiam debet philosopho in dubium reuocari, quia perfectio in genere entis idem est quod actus perfectior. Cum ergo forma omnis sit actus, & omne compositum includat formam, materia verò sit pura potentia, fit vt sit omnium imperfectissima.

Sed de accidentibus est dubium, quippe quæ videntur minoris esse entitatis quàm materia, quæ per se est pars substantiæ. Respondetur tamen quod propriè non sunt comparabilia: quia comparatio debet esse in eodem genere, sed

re, sed materia hoc habet perfectius, quod est pars substantiæ: accidentia verò hoc habent perfectius, quod sunt actus qui dant aliquod esse, in quo similitudo Dei magis lucet. Vnde August. 12. Confessio. cap. 7. Duo (inquit) cœlum & terram fecisti Domine: vnum propè te quo superiùs tu esses, aliud propè nihil, quo inferiùs nihil esset. Atqui nomine cœli intellexit cœlestes spiritus: nomine verò terræ materiam primam, vt ille ipse ait super Gen. c. 1. eo quod (teste S. Tho. p. q. 66. art. 1.) sicut terra omnibus subsidet, ita materia est primum subiectum.

Colligamus ergo theoremata octo materiæ. Nempe quod materia est primũ subiectum, quod est pura potentia, quod est per à se principium substantiæ, ingenerabilis & incorruptibilis, quod nullius est actiuitatis, quod est cognoscibilis per analogiam ad materiam artificialem, quod est appetens formam, quod est denique potentia de qua educitur forma. Quod sequens quæstio monstrabit. *Octo theoremata materia.*

Sequitur in text. Caput 8.

In cap. VIII. TEXT. LXXXVIII. *Contingit eadem dicere secundum potentiam*, &c.

QVÆSTIO SEPTIMA.

DE FORMA.

Vtrum forma educatur de potentia materiæ.

A PARTE negatiua arguitur. Nihil inde educitur vbi non erat, sed forma antequam educatur non est in materia, quia, vt dictum est q. præcedenti, materia prima est pura potentia, omni forma nudata, ergo forma non educitur de potentia materiæ, Vel ponenda est in materia aliqua inchoatio formæ vnde educatur, quam non potuit Aristotel. Et confirmatur. Educi idem est quòd extra in re produci; sed forma non producitur à materia, quia vt dictum est materia nullius est actiuitatis: ergo non educitur de potentia materiæ: si non ponatur in materia aliqua seminalis virtus productiua materiæ. *1. Arg.* *Confir.*

Secundò principaliter arguitur inquirendo quid est formam educi de potentia materiæ. Aut enim est materiam concurrere actiuè, & hoc non, vt modo dicebamus: aut solùm ex appetitu naturali passiuè illam recipere, & *2. Arg.*

hoc non, quia tunc anima etiam rationalis educeretur de potentia materiæ: nam materia tam aptum subiectum est receptiuum animæ rationalis, quàm alterius cuiuscunque formæ. Quod si dicatur formam educi de potentia materiæ, esse materiam mediantibus dispositionibus attingere productionem formæ, tunc arguitur. Primò accidentia non attingunt ad productionem formæ substantialis, alias imperfectius produceret perfectius. Et præterea hoc potius esset produci de potentia dispositionum & agentis, quàm educi de potentia materiæ.

Et postremò, videntur etiam dispositiones attingere ad productionem animæ rationalis: nam illis positis in embrione tam naturale est subsequi animam rationalem, perindeque esset miraculum non subsequi, quàm in alijs formis esset.

3. *Arg.* Tertiò principaliter arguitur. Si forma educeretur de potentia materiæ, maximè quia alias agens naturale crearet producendo illam ex nihilo, sed hoc naturali agenti non repugnat: ergo nulla est ratio. Probatur minor: quia si hoc agenti naturali repugnaret, id maximè esset (vt dicunt) quia arguit potentiam infinitam, hoc tamen est falsum, quia nulla maior virtus requiritur ad producendum effectum, quàm est perfectio ipsius effectus, sed ex nihilo producere aliquid non est infinitus effectus, qui enim ex nihilo produceret formicam nihil aliud faceret quam formicam, formica autem est finita perfectio: ergo nihil est causæ cur non possit hoc fieri ab agente naturali.

Confir. Et confirmatur: quia si daretur à Deo per impossibile frigiditas separata in vacuo, tunc ignis posset eam naturaliter corrumpere: quod tamen non posset facere, nisi producendo calorem vbi illa est, quem cùm non educeret de potentia subiecti (quia nullum subest) consequitur quod crearet illum.

Artic. prim. Quæstio hæc præcipua est in hoc primo libro, quippe in qua operepretium est explicare generationis naturam, quæ basis prima est philosophiæ naturalis. Tres erunt quæstionis articuli, secundum numerum & ordinem argumentorum quæ proposita sunt. In primo namque referentur atque refellentur opiniones quinque ponentium aliquid perpetuum in materia, vt inde educatur forma, vel vt inde indiuiduetur. Contra quos statuetur vna conclusio vniuersalis. In secundo explicabitur quidnam sit formam educi de potentia materiæ. Vbi respondebitur ad quæstionem vna conclusione exceptiua. In tertio demum explicabitur in quo consistat ratio productionis rei alicuius ex nihilo, quæ est creatio, Videbiturque an sit agenti naturali possibilis. Ad quod respondebitur per vnam exclusiuam.

Nota. 1. In quæstionis ergo statim vestibulo supponendum est fundamentum illud, quod in lumine naturali & vniuersi philosophi ante Aristotelem vt per se notum semper habuerunt, & Aristoteles hic etiam inter respondendum antiquis text. 75. tanquam manifestum confitetur. Nempe ex nihilo nihil fieri, saltem per se & simpliciter, vt limitat Aristotel. nam ex priuatione per accidens nihil vetat, fit enim ignis ex materia cui accidebat priuatio formæ ignis. Et eadem ratione fit ex aqua, quæ non est ignis: & homo ex semine, quod est non homo. At vero quid sit simpliciter fieri ex nihilo, explicari non potest, nisi exposito priùs quid sit fieri ex aliquo, quod est

Ex nihilo nihil fit.

educi

educi de potentia materiæ. Quod proinde articulo tertio reseruetur.

Secundo notandum est quod istud principium adeò animis hominum insedit, vt non solum antiqui negauerint simpliciter generationem, sed multi post Aristotelem, aliàs Aristotelici, crediderint aut formas aliquo modo, aut aliquam earum particulam, vel accidens in materia latitare antequam ab agente manifestè producantur. Et isti fuerunt in multiplici differentia. Fuerunt enim quidam, quos Durand. 2. sentent. distinct. 18. refert, dicentes in materia latitare quasdam possibilitates, verbi gratia, in materia aquæ est possibilitas ignis, & possibilitates omnium formarum quæ inde possunt educi. Quæ quidem possibilitas per actionem agentis conuertitur in actualem formam. Secunda fuit opinio D. Alberti Magni in hoc 1. libro tract. 3. capitulo 3. & capitulo 15. qui dixit formas omnes latere in materia secundum quasdam inchoationes; Inchoationem autem formæ appellat formam secundum essentiam & non simpliciter secundum esse. Itaque imaginatur Albertus formam ignis & quamcunque aliam latere in materia ligni secundum essentiam, produci tamen ab agente secundum esse actuale. Vnde in materia latent formæ confusæ secundum habitum, & postea per productionem agentis fiunt in actu distinctæ. Et tertij (vt Aureo. 2. distinct. 18.) id non valentes intelligere, dicunt quòd forma est in materia secundum partem, quæ postea per actionem agentis reducitur ad perfectum ad modum intensionis accidentium. Quarta est opinio quam recitat S. Thom. 2. dist. 18. quæst. 1. artic. 2. s. quod in materia est perpetua forma corporeitatis, quæ facit illam esse corpoream & extensam, & est communis omnibus generabilibus & corruptibilibus, ex cuius virtute producuntur formæ specificæ. Quam opinionem tenet Scotus in 4. dist. 11. q. 2. Postrema opinio est Commentatoris in hoc 1. lib. text. 63. & latius in libello de substantia orbis c. 1. & c. 4. tenentis in materia esse perpetuas dimensiones interminatas, illi coæuas & incorruptibiles, quæ faciunt illam extensam & diuisibilem, vt in diuersis portionibus materiæ recipiantur diuersæ formæ specificæ.

Nota. 2.

Quinque opiniones.

1 Opinio.

2. Opinio D. Alberti magni.

3. Opinio.

4. Opinio.

Vltima opinio.

Opiniones istæ aliquas habent communes, & rationes, & impugnationes, & alias speciales: Omnes enim ponunt aliquid reale in materia incorruptibile & ingenerabile adiuuans causam efficientem ad generationem. Rationes vero quatuor primarum opinionum sunt tres communes. Prima quia nisi ponatur in materia entitas aliqua similis formæ generandæ, sequitur formam produci ex nihilo, & per consequens creari. Probatur consequentia: quia forma non producitur ex forma contraria præcedente in materia, cum sint repugnantes, nec ex materia prima, tum quia nullius est actiuitatis, tum etiam quia omne quod producitur, producitur à suo simili & materia nullam habet similitudinem cum forma. Secunda ratio est, quia aliàs materia non appeteret formam, nam nihil appetit nisi suum simile: si autem in materia non esset aliquid qualitercunque simile formæ generandæ, non appeteret illam. Et tertiò sequeretur quòd generatio omnis esset violenta, & per consequens non esset naturalis. Violentum enim, vt habetur 3. ethic. cap. 1. est quod fit ab extrinseco, passo non conferente vim; cum ergo materia prima nullius sit actiuitatis, si non esset in ea aliqua virtus productiua formæ, tunc generatio ignis ex aqua esset violenta.

Conclusio. His non obstantibus statuitur aduersus istos. Prima conclusio vniuersalis. Nihil à materia distinctum est in ea perpetuum. Et quidem contra has omnes opiniones sunt argumenta communia. Primò contra omnes est authoritas Aristot. qui tantum ponit tria principia, scilicet materiam formam & priuationem sola ratione distinctam à materia, cum tamen secundùm istos aliquod sit in materia principium realiter ab illa distinctum.

Item quia ponũt aliquid præter materiam coæuum materiæ & ingenerabile & incorruptibile, sicuti est ipsa, quod tamen est quodammodo opinionem Anaxagoræ ab orco (vt aiunt) reuocare. Aristot. namque solam materiam astruit ingenerabilem esse, & incorruptibilem. Item, in solis viuentibus datur virtus alterans semen & materiam in qua est, reducens eam vt sit actu planta aut animal: in alijs verò impossibile est aliquam virtutem agere in suam propriam materiam, quia non potest esse idem agens & patiens, isti verò contrarium dicunt.

Possibilitas. Sed contra singulas sunt præterea argumenta specialia. Prima enim opinio asserens illas possibilitates formæ manifestè asserit impossibilia. Primò quia asserit possibilitatem, v. g. formæ ignis, quæ est in aqua, conuerti per actionem ignis in actualem formam ignis. Contra quod arguitur. Aut possibilitas illa erat res alia, aut specie, aut saltem numero distincta à forma quæ producitur, aut eadem numero, si primum mutari non potuit in aliam: etenim nigredo fieri nequit albedo, nec vna albedo fit alia, & per consequens nec vna forma substantialis fieri potest alia: Hoc enim est miraculum, quod veneramur in sanctissimo sacramento altaris, quòd panis trãssubstantietur in corpus Christi. Vbi adhuc non concedimus quod illa res numero quæ erat panis, postea sit corpus; sed quod desitio panis terminetur ad esse corporis. Si autem possibilitas illa non differebat numero à forma quæ producitur, hoc est asserere opinionem Anaxagoræ tenentis res quæ produci videntur, prius latere in subiecto.

Item vel illa possibilitas formæ est substantia, vel accidens: si accidens non est possibilitas ad formam: forma enim substantialis, licet producatur instrumentaliter ab accidente: tamen non educitur de potentia accidentis. Et sic non euitarent quin produceretur ex nihilo. Si verò esset substantia, tunc faceret cum materia prima vnum ens actu & sic principium non esset materia nudata omni forma; sed esset incidere in opinionem antiquorum dicentium principium esse ens actu scilicet aquam vel aërem, &c. cui secundum Aristot. non potest aduenire forma substantialis.

Inchoationes Alber. Secunda opinio alia etiam propria affert absurda. Ait enim inchoationes formarum esse formas ipsas secundum essentiam. Itaque in materia aquæ sunt secundum essentiam omnes formæ quæ inde possunt educi. Et ideò tractat. 3. capitul 15. Agens (inquit) non producit formam secundum essentiam, quia essentia iam erat, sed secundum esse. Videtur tamen contradictionem implicare, quòd essentia formæ fuerit, & quòd producatur secundum esse. Arguitur enim sic. Essentia formæ ignis erat in aqua ante actionem ignis: ergo per actionem ignis non producitur: nam produci est acquirere esse. Quod si dicas, ante habuisse esse essentiæ & nunc acquirere esse existentiæ. Arguitur sic. Essentiam esse, est habere esse existentiæ, manifestum enim est ante crea-

tionem

tionem mundi essentias rerum non fuisse. Quoniam verbum, est, secundum adiacens semper dicit esse existentiæ. Tametsi concedatur ante creationem mundi petrum fuisse hominem, & hominem fuisse animal. Vnde essentiæ fuerunt productæ per hoc quod receperunt esse existentiæ in suis indiuiduis. Non intelligo esse existentiæ esse rem distinctam ab essentia, sed ad hunc sensum, quod ab æterno petrus fuit homo, & homo fuit animal (quod est dicere, illa prædicata erant de essentia subiecti) sed per creationem Deus dedit illis, vt essent. Et hoc fuit producere essentias. Ad propositum ergo. Si formæ sunt in materia ante actionem agentis, non simpliciter producuntur.

Et præterea currit argumentum sicut contra superiorem opinionem: quia tunc illæ inchoationes cum sint substantiæ, faciunt vnum compositum substantiale cum materia, & per consequens principium est vnum ens completum, vt dicebant antiqui.

Et præterea est tertium argumentnm, quòd secundum Albertum non debent poni singulæ inchoationes singularum formarum indiuiduarum; sed vna inchoatio pro omnibus eiusdem speciei, quia dicit solum esse inchoationem secundum essentiam: & essentia omnium indiuiduorum eiusdem speciei, est eadem.

Hoc tamen quodammodo est alludere ad ideas Platonis. Concedit enim vnam inchoationem communem omnium formarum ignis, quæ nec est ista forma, nec ista, nec ista singularis. Vel si dicat quod est singularis & indiuidua, non videtur quomodo sit inchoatio plurium indiuiduarum formarum.

Et quartò arguitur. Vel aliqua de nouo substantia producitur actione agentis naturalis quæ prius non erat, vel non. Non potest dicere Albertus quod aliqua substantia de nouo producatur: nam essentia formæ secundum ipsum iam erat, & per consequens nec forma producitur, nec aliquid sui. Nisi fingat quod producitur esse existentiæ distinctum. Hoc tamen falsum est, vt modo dicebamus: quia non distinguitur esse ab essentia tanquam diuersa res. Et esto distingueretur, non tamen est vera substantia; sed quodammodo accidens, seu actus substantiæ, vt capit. 4. prædicamentorum, quæst, 1. dicebamus. Si autem nulla substantia de nouo producatur, sequitur opinio Anaxagoræ, quod generatio non est productio substantiæ; sed manifestatio illius quæ prius latebat.

Et 5. arguitur. Nihil agit nisi inquantum est actu, sed formæ non præsunt in materia secundum esse actuale, vt vult Albert ergo non iuuant ad agendum. Et hoc argumentum currit contra possibilitates primæ opinionis.

Tertia opinio non est impugnatu digna, quia ponit formas substantiales intensiuas admodum accidentium. Intelligibile enim non est, particulam formæ ignis latere in materia ex qua postmodum fit perfecta forma, nisi id fiat per modum intensionis. Quod tamen est manifestè contra rationem formarum substantialium quarum perfectiones consistunt in indiuisibili, vt habetur 8. metaphysic. textu 10. In quo comparantur numeris. *3. Opinio.*

Quarta opinio latius habet disputari in libris de generatione & de anima: vbi examinabitur an plures formæ substantiales possint esse in eodem composito, *4. Opinio. Forma corporeitatis.*

posito, quod S. Tho. 1. p. q. 76. arguit esse impossibile. Et pro nunc arguitur ex intentione Arist. forma quæcunque substantialis facit cum materia simpliciter vnum, quod est actu ens: ergo compositum ex materia & forma corporeitatis esset simpliciter vnum, sed forma substantialis non potest subiectari simpliciter in eo quod est actu ens (hoc enim differunt forma substantialis & accidentalis quod accidentalis aduenit composito substantiali cum quo proinde non facit vnum simpliciter) ergo si in materia præcederet forma corporeitatis, tunc forma ignis adueniens non esset substantialis, nec faceret simpliciter vnum cum priori composito. Hoc enim argumento arguit Arist. 3. meta text. 18. aduersus Platonem, quod si alia esset idea & forma animalis, & alia bipedis, tunc animal bipes non esset vnum simpliciter in homine.

Et confirmatur. Si ignis non haberet ab eadem forma esse corporeum & esse ignis, sed à diuersis, tunc haberet se vt lac, quod alio accidente est album, & alio dulce: & per consequens corpus non esset genus ignis, nec ignis poneretur sub corpore in recta linea prædicamentali, sicuti album non est genus dulcis nec è conuerso. Item ignis haberet duo esse substantialia simpliciter distincta puta esse corpus, & esse ignem; sicut in lacte esse dulce, non est esse album. Et cum ens dicatur ab esse, sequitur quod ignis esset duo entia. Non est ergo in igne neque in re aliqua naturali, nisi vnica forma substantialis. Vnde homo ab vna anima rationali habet esse ens, esse substantiam, esse corpus, esse animal, & esse hominem. Sed de hoc aliàs.

Est præterea argumentum contra istos & potissimum contra hanc vltimam opinionem quia adhuc posita forma corporeitatis, non explicatur quemadmodum forma specifica, quæ secundum se totam producitur, educatur de virtute illius formæ corporeitatis quippe quæ non magis concurrit actiuè ad generationem, quàm materia ipsa.

Et præterea est manifestum argumentum. Materia ex diffinitione Arist. text 82. est illud subiectum (quicquid illud sit) quod est perpetuum & subijcitur formæ, quæ de nouo generatur, sed erat controuersia inter eum & antiquos, quod illi opinabantur esse ens actu includens formam: Aristot. vero dicebat esse puram potentiam: ergo ponere formam corporeitatis perpetuam cum materia est ponere illud compositum ex materia & tali forma, esse subiectum formarum generabilium, atque adeo esse materiam. Quod est manifestè incidere in opinionem illorum aduersus Aristotelem. Profectò argumentum secundum Aristotelem integram facit fidem aduersus formam corporeitatis.

Dimensiones Commentatoris. Quarta opinio Commentatoris aliud habet fundamentum: Dimensiones interminatas vocat corpus de genere quantitatis. Siue quantitas distinguatur à subiecto, siue non, nihil ad rem modò differt. Nisi quod perspicacior erit opinio tenendo quantitatem distingui à re quanta, vt tenet Commentator.

Appellat ergo dimensiones interminatas quantitatem extendentem materiam, abstrahendo ab hac & ab illa magnitudine, quam specifica forma sibi determinat. Enimuero vt materia de se est indifferens ad quamcunque formam, ita de se habet indifferentem quantitatem ad quamcunque extensionem,

sionem, saltem citra quantitatem orbis lunæ, sub quo vniuersa generabilia continentur. Et hanc quantitatem vocat dimensiones interminatas, quia extensio est secundum tres differentias positionis, s. longum, latum, & profundum. Hæ autem dimensiones terminantur postea ab agente secundum exigentiam formæ introducendæ.

Fundamentum Commentatoris ponentis istam quantitatem perpetuam in materia, est hoc. Diuisio numerica indiuiduorum oritur ex hoc quod diuersæ formæ in diuersis partibus materiæ recipiuntur, differt enim numero forma vnius ignis à forma alterius, & per consequens totus ignis, à toto igne, quia hæc forma recipitur in hac portione materiæ, & illa in illa: diuisio autem materialis non est, nisi ratione quantitatis: ergo materia intellecta ante omnem formam habet suam quantitatem. Vnde Commentator non ponit dimensiones interminatas vt forma educatur de potentia materiæ, sed vt sit causa indiuiduationis formarum, vt videre est in libello citato de substantia orbis. Vnde Scotus & alij ponentes formam corporeitatis coæuam materiæ, subsequenter habent ponere istam quantitatem & dimensiones interminatas. Et S. Thom. in 4. distinct. 12. quæstion. 1. artic. 2. quæstiuncula 3. videtur applaudere huic opinioni, nisi attentè legatur. Attamen 1. p. q. 76. artic. 6. ad secundum argumentum, & in quæstione de anima art. 9. & alibi sæpè manifestat opinionem suam aduersus Commentatorem.

Et quod in via S. Thom. opinio Commentatoris sit falsissima, est manifestum argumentum. Accidentia subiectantur in toto composito, quantitas est accidens: ergo est in toto composito. Et per consequens in materia ante omnem formam cogitata, nulla est quantitas, nullæque subinde dimensiones interminatæ.

Sed in quacunque via, si teneatur quantitatem distingui à re quanta (vt q. 2. de quantitate diximus fuisse opinionem & Aristotelis, & vero similiorem) est quoque falsa. Accidens enim præsupponit esse simpliciter in subiecto in quo est, sed quantitas est accidens: ergo siue insit composito, siue materiæ primæ, non potest illi inhærere, quin prius, saltem natura, sit: & cum materia, vt dictum est suaptè natura non habet esse substantiale nisi per formam, fit vt prius saltem natura, materia habeat esse per formam substantialem, quàm recipiat quantitatem.

Et confirmatur manifesto argumento. Aut in equo sunt duæ quantitates realiter distinctæ, alia perpetua, qua materia est quanta, & alia producta à generante equum: primum non est credibile, vna enim numero quantitas sufficit extendere omnia quæ sunt in eodem supposito. Si autem est vnica, tunc vel generans equum, nullam producit quantitatem, quod absurdum esset dictu, cùm alias omnes dispositiones equi produxerit, aut si quantitatem produxit, non erat alia perpetua in materia.

Et confirmatur secundò præterquam quòd ponit aliquid incorruptibile distinctum à materia contra doctrinam Arist. adhuc peius errat quàm superiores, in hoc, quòd cùm illud sit accidens, non potest cum materia facere vnum ens per se. Item nec illud accidens potest conseruari consideratum ante omnem formam: nam materia licet sit primum subiectum omnium

quæ sunt in supposito, tamen forma est quæ dat esse materiæ & toti composito, & quæ accidentia omnia suppositi conseruat.

3. Arg. Et tertiò arguitur, etiam si quantitas credatur non distingui à substantia tanquam alia res, materia tamen nullam habet naturaliter extensionem nisi tanquam dispositionem formæ substantialis necessariam ad generationem & conseruationem eius (quæcunque enim forma determinat sibi certam quantitatem, vt q. 4. elucidatum est) ergo in materia per se considerata nullæ sunt interminatæ dimensiones.

Ad argumenta aliorum, quæ tangunt eductionem formæ de potentia materiæ, respondebitur in fine quæstionis; sed ad argumentum Commentatoris respondetur cum S. Tho. locis citatis, quod in materia nulla est quantitas præter illam quæ generatur ab agente naturali ad introductionem formæ. Et dum arguit, principium indiuiduationis formarum est diuisio materiæ per quantitatem, conceditur ad hunc sensum, quod istæ dispositiones numero in hoc loco, in hoc tempore, in hac parte materiæ sunt causa vt producatur hæc numero forma. Negatur veruntamen contraria, cùm infertur, quantitatem esse perpetuam in materia, Sed forma, v. g. equi priùs naturâ dat materiæ & composito esse substantiale, mox esset corporeum, deinde esse hoc animal, & postremò esse huius speciei. Et in illo priori quo dat esse corpus, intelliguntur dimensiones terminatæ ad esse huius animalis. Itaque solùm natura dimensiones præcedunt esse equi. Hoc est dicere. Quia hæc materia habet has dimensiones, recipit formam equi. Sed de hoc aliàs.

Articulus secundus. Si igitur in materia nihil est præter ipsam de cuius virtute educatur forma, edocere restat in hoc secundo articulo quid nam sit formam educi de potentia materiæ. Enimuerò qui dicunt aliquid præexistere in materia, vtcunque exponunt eductionem formæ de potentia materiæ illo tamen secluso, cùm materia nullius sit actiuitatis, & passiuè recipere formam non satis est vt forma educatur de potentia materiæ (vt ante quæstionem arguebamus de anima rationali) difficile iudicant Doctores hanc eductionem explicare.

1. Opinio. Iuniores quidam ad dispositiones accidentales materiæ recurrunt dicentes, formam educi de potentia materiæ idem esse quod formam produci in materia certis dispositionibus disposita, quæ naturaliter ordinantur ad talem formam, sine quibus forma non produceretur. Et ad argumentum de anima rationali respondent quod illæ dispositiones embrionis non ordinantur ex sua natura ad animam rationalem. Ob idque (vt aiunt) nec introductio formæ in materiam sequitur ex natura dispositionis materiæ, sed ex pacto diuino. Deus enim pepigit (inquiunt) positis dispositionibus introducere animam. Et ideò subinde concedunt quòd istæ dispositiones nihil prorsus agunt ad introductionem animæ rationalis potiùs quàm aliæ alterius speciei, sed Deus eodem modo posset producere animam cum alijs dispositionibus, sicut cum istis: nisi quod ex suo beneplacito hoc facit, quia ita pepigit.

Sed reuera doctrina hæc nihil pertinet ad philosophiam naturalem. Nam ad pactum & beneplacitum Dei appellare, est rerum naturas tollere. Et quanquam natura à Deo dependeat tanquam à prima causa, nihilominus res naturaliter

turaliter agunt, Deo generaliter concurrente, modo (vt ita dicam) necessario ac si non esset causa libera. Atqui quando causas impedit naturales, illud est miraculum. Ad propositum ergo argueretur. Quemadmodum positis dispositionibus in embrione ad introductionem animæ rationalis, posset Deus de potentia absoluta non producere animam, vel illam cum alijs dispositionibus producere & conseruare, ita omnino positis sufficientibus dispositionibus ad formam ignis in ligno posset illam non producere vel aliam quamcunque producere (nam vt q. 4. dictum est potest Deus supranaturaliter formam quamcunque in materia cum quibuscunque dispositionibus conseruare) & è conuerso; sicut esset miraculum positis dispositionibus ad formam ignis non subsequi formam ignis in materia, ita esset miraculum, positis dispositionibus sufficientibus in embrione non subsequi animam rationalem, ergo dispositiones ad animam rationalem, ita naturaliter disponunt ad introductionem animæ rationalis, sicut dispositiones ignis ad introductionem formæ ignis.

Et confirmatur. Homo tam propriè generat hominem, quàm equus equum, aliàs non esset ita propriè pater, quod est absurdum: ergo ita naturaliter virtus seminalis hominis attingit generationem hominis quàm virtus seminalis equi, generationem equi, & per consequens ita naturaliter attingit introductionem animæ in materia.

Et confirmatur secundò. Si dispositiones non attingunt naturaliter introductionem animæ rationalis in materia, sequitur quòd nec naturaliter eam conseruant in materia, sed ex pacto diuino conseruatur. Et eâdem ratione medicinæ quæ adhibentur infirmis non conseruarent naturaliter vitam, nec mors esset naturalis, sed solùm esset pactum diuinum conseruare quamdiu vellet.

Secundo modo posset dici quòd formam educi de potentia materiæ est dispositiones attingere non solùm ad introductionem, sed ad productionem & simpliciter ad esse formæ. Habetque iste modus probabilitatem: nam reuera ita est quòd dispositiones aliarum formarum attingunt productionem earum, non tamen dispositiones animæ rationalis, attamen cùm dispositiones teneant se ex parte causæ efficientis tanquam instrumenta quibus causa efficiens generat, hoc potius est formam produci virtute agentis naturalis, quàm educi de potentia materiæ. Educi enim de materia, designat, præter concursum agentis, aliqualem concursum materiæ. *2. Opinio.*

Nonnulli Thomistæ dicunt formam educi de potentia materiæ nihil aliud esse quàm formam actu recipi in materia quæ erat in potentia receptiua materiæ, sed animam rationalem dicunt non recipi in materia: quia intellectualitas repugnat materiæ. Hoc tamen non bene intelligo, quoniam cùm anima sit actus corporis physici, & c. 2. de anima text. 6. negari non potest, quin verè recipiatur in materia. Vnde quamdiu est in corpore, intelligere non potest, nisi dependenter à materia, vtpote per conuersionem ad phantasmata. *3. Opinio.*

His igitur & alijs omissis expositionibus, quid sit educi de potentia materiæ scrutandum est ex significatione ipsa nominum, quæ vbique magnam habet energiam ad explicandam naturam rerum. Igitur cùm educi idem sit *Quid educi de potentia materia.*

quod

quod extra duci, j. inde extrahi vbi prius erat, educi aliquid de potentiâ materiæ (quod 1. par. quæst. 90. artic. secundo, ad secundum vno verbo significauit S. Thom.) est actu fieri, quod prius erat in potentia materiæ. Et quia omnes formæ tam substantiales quàm accidentales generabilium & corruptibilium, præter animam rationalem, antequam actu sint, præerant in potentia materiæ vel subiecti vbi recipiuntur, fit vt quando producuntur, educantur de potentia materiæ. Sed quia anima rationalis non præfuit in potentia materiæ, non educitur de potentia materiæ.

Formā præesse in materia.

At verò declarare restat quid est formam præesse in potentia materiæ, hinc enim res ista pendet. Respondetur quòd formam esse in potentia materiæ, nihil aliud est quàm dependere in fieri & esse à materia in genere causæ receptiuæ & passiuæ. Quod per causas efficientes explicari potest. Enimuerò inter alios modos quibus Arist. 4. huius text. 23. docet aliquid esse in alio, vnus & præcipuus est, esse in illo tanquam in causa: Erat enim mundus in Deo antequam fieret, scilicet, in virtute productiua Dei: & omnia generabilia sunt isto modo in sole & fructus in seminibus, dicitur namque, cùm nux subtus terram conditur, illic esse arborem: & in semine esse animal. Atqui in moralibus, dicimus in potestate alicuius aliquid esse quia illud facere potest: Sicuti dicimus in rege esse vitam illius qui meruit mortem. Eodem fermè modo aliquid esse in potentia materiæ, nihil aliud est, quàm dependere à materia in fieri & esse, non quidem in genere causæ efficientis, sed in genere causæ materialis, quod est genus causandi passiuè. Et quia omnes formæ, præter animam rationalem, fiunt & sunt dependenter à materia, optimè dicuntur esse in potentia materiæ, atque adeo inde educi.

Dubium de anima rationali.

Solutio.

Sed quæreret quispiam cùm anima rationalis producatur positis dispositionibus in materia, & non aliter veluti producitur forma equi, vnde arguitur non dependere à materia? Respondetur quòd quicquid Aristot. de hoc senserit (quod altioris est negotij disputare, ad libros de anima pertinentis) lumen tamen nobis fidei id certo reuelauit: Credimus enim animam per se subsistere; Quod est dicere suapte natura in suo esse non dependere à corpore. Enimuero vt q. præcedenti dicebamus, non est dicendum animam esse perpetuam, eo solum quod à Deo conseruatur, sicuti posset formam equi perpetuo conseruare: esset enim hoc rerum negare naturas. Si enim equum aut eius formam perpetuò Deus conseruaret, miraculum esset, & supra naturam rerum; quod autem anima rationalis duret sine corpore, sua natura est, velut est natura Angeli, eo quod est immaterialis. Sed formæ aliæ vniuersæ, cùm sine miraculo esse non possint nisi in corpore, fit vt naturaliter dependeant à materia. Et cùm eodem modo se habeat res ad produci, sicut ad esse, fit vt formæ aliæ dependeant in fieri à materia, anima verò rationalis minimè. Et hoc est formas alias ante earum productionem præesse in potentia materiæ, rationalem vero non. Et inde sequitur quod aliæ producantur à materia dependenter, quod est dicere, materiâ suo modo concurrente ad esse formæ: anima vero rationalis producatur non concurrente materia ad eius productionem.

Concluſ. 2. principalis.

Ex his ergo colligitur conclusio exceptiua, qua ad titulum quæstionis respon-

respondetur. Omnis forma generabilium, præter rationalem educitur de potentia materiæ. Omnis, inquam, tam substantialis quàm accidentalis, præter formam cœli, quod neutiquam est generabile. Quòd aliæ formæ præter rationalem educantur de potentia materiæ, est sententia Aristot. in hoc text. 78. vbi ait res non fieri ex nihilo, sed ex ente in potentia, qualis est materia. Et copiosiùs hoc differit 1. de generatione text. 11. & infra, vbi quæstio hæc tractari etiam solet. Et ratio ex ijs quæ dicta sunt colligitur sub tali forma. Omnis forma quæ in esse dependet à materia fit dependenter à materia, sed omnis forma generabilium, præter rationalem, in esse dependet à materia: ergo fit dependenter à materia, quod est educi de potentia materiæ. Maior est nota quia cum fieri sit esse acquirere, vnaquæque res vt habet esse ita fit, & per consequens quæ dependet in esse, dependet etiam in fieri. Et minor patet ex superiùs dictis.

De animæ vero productione quid senserit Arist. nondum satis exploratum habent interpretes. Tametsi mentem quæ est pars intellectiua animæ manifestè asserat esse à materia separatam, j. independentem, vt patet 1. de anima text. 65. & lib. 3. text. 20. & copiosiùs 2. de gener. animalium ca. 3. vbi animam vegetatiuam & sensitiuam ait educi de potentia materiæ, intellectum vero venire deforis. Quapropter, nisi phrenesis illa Commentatoris audiatur ponentis intellectum rem esse distinctam ab anima, quem animâ corruptâ, perpetuò, inquit, permanere, certum est Arist. posuisse animam perpetuam. Quod si est perpetua, tunc sicut in esse non dependet à materia, ita neque fit dependenter à materia, & per consequens de eius potentia non educitur. Sed hinc sumitur magnum argumentum quòd secundum ipsum fuerunt etiam animæ à parte ante perpetuæ, quia nondum nouit à solo Deo quicquam creari posse. Qua de causa intelligentias posuit esse perpetuas: nempe quæ cùm non possint per generationem fieri, non vidit quomodo aliter fieri possent. Hanc tamen quæstionem ad primum vsq; de anima reponamus. Supponimus tamen nunc ex fide animam rationalem naturaliter esse posse sine corpore, & tunc facimus argumentum. Nulla forma quæ in esse non dependet à materia, dependet ab illa in fieri: anima rationalis non dependet inesse à materia: ergo nec quando fit educitur de potentia materiæ. *De anima. quod Arist.*

Quod si quis arguat animam rationalem dependere à corpore: Nam quamdiu dispositiones sufficiunt animam conseruare in corpore durat vita, quibus distemperatis, sequitur mors. *Obiectio.*

Respondetur differentiam esse inter animam & alias formas, quòd anima quidem conseruatur à materia & suis dispositionibus, non simpliciter, sed ea ratione qua corpus animat, quia non potest corpus informare nisi cum talibus dispositionibus. Et ideo dispositiones & concursus materiæ attingunt quidem ad introductionem animæ in corpus, sed non ad productionem. Et æqua ratione conseruant eam in corpore, non tamen conseruant simpliciter, quoniam separata naturaliter manet. Reliquæ vero formæ non solum dependent à materia quantum ad informationem, sed simpliciter, quia separatæ non supersunt. Quocirca non solùm materia & eius dispositiones attingunt ad introductionem formæ in materiam, sed ad eius productionem. *Solutio.*

Hinc

Corol. Hinc sequitur secundò, quod anima licet sit subsistens, est tamen media inter Angelos & formas corporales. Angelus namque per se subsistit vt suppositum, ita vt nec dependeat à materia, nec possit informare materiam: anima vero suaptè natura, & per se subsistere potest, & informare materiam. Reliquæ vero formæ ita informant materiam, vt per se subsistere nequeant, nisi miraculo sustineantur.

Anima media inter nos & Angelos.

Dubium. Quod si quispiam percunctetur quomodo aliter Deus concurrat ad productionē animæ rationalis, quàm aliarum formarū, vt illam creet, has verò non. Videtur enim quod non aliter concurrat: postquam naturali lege, vt producitur equus, producitur homo, non aliter nec alias quàm disposita materia.

Solutio. Respondetur quòd longè aliter Deus concurrit, nam animam se solo ita producit, vt eodem concursu quo producit eam in materia, posset eam producere in vacuo absque materia: formam verò equi producit generaliter concurrendo cum semine, educendo illam de potentia materiæ, taliter vt eodem concursu non possit se solo producere eam in vacuo, nisi specialiori modo supplendo vicem seminis & quodammodo vicem materiæ. Non tamen productio animæ nostræ censetur miraculosa, sed naturalis, quia natura animæ est, vt non aliter quàm per creationem producatur.

Differen. inter animam & alias for. In summa si illustrissimam desideras differentiam inter animam rationalem & alias formas: Formæ vniuersæ, vt apud S. Tho. 1. p. quæstion. 90. art. 2. eò educuntur de potentia materiæ, quòd non producuntur per se sed comproducuntur ad productionem suppositi. Nam vt super textu 62. cœpimus adnotare, & in text. 64 repetit Aristotel. & 7. meta. text. 27. ex professo docet, & hic in subsequentibus frequentissimè adnotabimus, forma non fit, sicut nec materia, sed compositum, siue substantiale, siue accidentale. Non enim fit forma equi, sed equus, nec fit per alterationem albedo, sed album, nec caliditas, sed calidum. Eo modo quo loquitur Aristotel. quòd non fit musica, sed homo fit musicus, & ex immusico fit musicus. Quod est fieri secundum quid. Et ratio est manifesta: quia cùm rem produci sit esse acquirere, & aliæ formæ à rationali habeant esse dependens à materia, non simpliciter producuntur, sed comproducuntur ad esse suppositi. Ob idque 7. & 11. meta. accidens non dicitur ens, sed entis ens. Vnde cum ignis calefacit aquam, non producit, sed comproducit calorem, faciendo suppositum esse calidum. Nec producit formam ignis, sed comproducit, producendo ignem. Itaque via ad producendum formam est facere calidum, aut ignem. Sententia expressa est Commentatoris 12. meta. com. 18. vbi ait quòd formæ secundum Aristotel. non producuntur, sed comproducuntur: quia non creantur. Quocirca, si ita loquendum est, priùs naturâ in via generationis aqua fit calida, quam sit calor: & priùs natura ignis est ignis, quàm sit forma. Etenim licet forma sit id quo agens alterat aquam, aut generat ignem, nihilominus via generationis agens dando esse toti, dat partibus, & accidentibus. Et in hoc consistit ratio eductionis formæ de potentia materiæ. At verò in generatione hominis anima non producitur per productionem hominis: sed priùs natura est in se quàm insit homini, vnde in hoc consistit eius creatio, quòd actio Dei terminatur ad esse animæ immediatè: & non fit per esse totius. Actio verò virtutis seminalis terminatur ad vnionem animæ cum corpo-

re. In quo consummatur vera & propria ratio generationis, vt generans sit pater genitusque sit filius.

Ex his demum quæ dicta sunt sequitur corollarium hoc apprimè notandum: nempe falsum esse principium illud tam apud quosdam celebratum, quod omnis forma prius est in se quam inhæreat. Quin potius hoc interest inter animam rationalem reliquasque omnes substantiales accidentalesque formas. Formam namque priùs in se esse siue tempore siue natura, est per se habere esse independenter à materia, i. est per se subsistere, quod soli animæ nostræ competit. Formæ vero aliæ vniuersæ nullum esse prorsus habent nisi esse in supposito. Et ideo falsum est quod priùs sint in se quam inhæreant. Exemplum est in artificialibus à quibus Arist. sumit argumentum naturalium. Enimuero quando in lapide sculpitur statua, aut æs funditur, aut quando sigillum imprimimus ceræ, non priùs est forma artificialis, quàm inhæreat (etiam si teneatur formam, distingui à subiecto) sed fit forma statuæ per hoc quod fit statua. *Forma prius est in se, &c.*

Quod si arguas forma dat esse composito: ergo priùs natura habet illud, quia nemo dat quod non habet. Negatur consequentia. In hoc enim differunt causa efficiens & formalis quod efficiens, nisi sit actu talis, nihil operatur. Aqua enim non calefacit, nisi sit calida, nec generat equum, nisi id quod est actu equus. Forma tamen non habet in se priùs esse quod dat supposito. Albedo enim dat esse album, & non est alba, & calor dat esse calidum, & non est calidus, sed forma est id quo subiectum est tale. Et pariter forma equi dat esse equum, tamen non est equus, sed est id quo equus est equus. Et quia forma equi nullum aliud esse habet quàm esse id quo equus est equus, non priùs natura est, quàm sit in materia, & sit pars equi. Vnde non sequitur, forma priùs naturâ componit quàm totum sit: ergo priùs natura est vt 2. huius q. 3. patebit. Anima vero rationalis, quia habet per se esse separatum, prius natura est quàm insit materiæ. Et in hoc consistit ratio creationis. *Obiectio.* *Solutio.*

Ad primum igitur argumentum quod faciebant illi, qui ponunt, aut possibilitates, aut inchoationes formarum in materia, respondetur, quod forma dicitur educi de potentia materiæ, eò quòd ipsa vel aliquid eius actu præfuerit in materia, sed quia forma præfuerat in potentia & quodammodo virtualiter in materia. Non quidem quod materia actiuè concurrat sed in ratione subiecti naturalis per cuius transmutationem res producitur. *Ad argumenta.*

Ad secundum respondetur, quod non opus est materiam habere similitudinem cum forma, vt illam appetat: sola enim causa efficiens est quæ producit sibi simile. Materia verò appetit formam, non sicut simile suum simile, sed sicut imperfectum suam actualem perfectionem, vt quæstione præcedenti dicebamus.

Ad tertium negatur consequentia, scilicet, quod si in materia non sit aliqua virtus adiuuans effectiuè virtutem agentis, tunc productio ignis esset violenta. Satis enim est materiã aquæ suapte natura habere potentiam passiuam, & inclinationem naturalem ad formam ignis vt generatio ignis sit naturalis, non solum ex parte ignis generantis, sed ex parte subiecti, vnde fit generatio. Non dixerim quod aquæ simpliciter sit naturalis generatio ignis ex ea: nam aquæ ratione formæ est violenta calefactio, quippe quæ tendit

ad eius corruptionem. Sed dico quod est naturalis materiæ aquæ ex qua fit ignis.

Obiectio. Quòd si arguas hinc consequi vt productio formæ artificialis statuæ ex ligno fit etiam ligno naturalis: siquidem habet naturalem inclinationem, vt ex eo fiat statua. *Solutio.* Negatur lignum, aut aliquod subiectum artificialium habere naturalem inclinationem, seu naturalem potentiam passiuam, vt inde educatur forma artificialis. Quinimo dolatio ligni fit per eius corruptionem, cum lignum resistit, potentia verò naturalis non est in materia, nisi respectu agentis naturalis: est enim in auro ratione materiæ potentia naturalis vt calefiat ab igne: tamen quod disponatur in formam annuli aut vasis, non est naturalis potentia, sed obedientia, vt sic dicamus respectu artificis: quatenus ars præsupponit naturam. Sed de hoc copiosius lib. 2.

Ad 1. principale. *Virtus seminalis.* Eædem sunt prorsus solutiones ad primum principale argumentum in capite quæstionis cum sua confirmatione. At quia illic fit mentio de virtutibus seminalibus, respondetur hanc esse differentiam inter viuentia, & non viuentia, quòd in solis viuentibus virtus actiua est coniuncta materiæ in eodem supposito. Vt in nucleo oliuæ sub terra posito est virtus actiua, quæ de materia in qua est educit formam oliuæ, & in arbore est virtus quæ de materia arboris educit fructus: & semine animalis existente in matrice fœminæ, est virtus actiua impressa ab agente, quæ educit formam de potentia materiæ in qua est. At vero non viuentia, vt elementa, non generantur per virtutem actiuam, quæ sit in materia vnde educitur forma, sed per dispositiones quæ ab agente recipiuntur in materia separata. Velut ignis generatur ex stuppa mediantibus dispositionibus quas stuppa recipit ab igne. Quocirca virtutes seminales (atque adeò nomen seminis) solùm concedendæ sunt in viuentibus. Semen enim idem pollet quòd materia cui coniuncta est virtus actiua, educens formam de eius materia. Sed de hoc latius aliàs.

Ad 2. principale. Ad secundum principale argumentum cum suis confirmationibus satis responsum est inter exponendum quid nam sit formam educi de potentia materiæ.

Articulus tertius. *Creatio.* At verò circa materiam tertij principalis argumenti, super est in hoc 3. art. breue facere verbum de creatione. Quod intelligenti rationem eductionis formæ de potentia materiæ facillimum erit. Atqui, vt à diffinitione exordiamur, creatio est productio alicuius ex nihilo. Hoc communiter doctores exponunt quod sit productio alicuius, non præsupposito subiecto. Sed Sanctus Thomas 1. parte quæst. 45. articul. 1. id exponit sub his verbis. Creatio est productio totius entis, seu entis inquantum ens. Et in re idem est, si modò rectè vtraque diffinitio intelligatur; nisi quòd diffinitio S. Thom. significantius exprimit, & verba philosophi, & naturam creationis.

Fieri tripliciter. Vbi notandum est quod fieri aliquid contingit tripliciter. Primo modo fieri secundum quid, quod est acquisitio alicuius accidentis vt fieri calidum, fieri album. Et dicitur hæc factio secundum quid, quia præsupponit subiectum quod sit substantia completa per se subsistens: qua de causa, vt superiori quæstione dictum est, forma accidentalis adueniens, non facit vnum simpliciter cum subiecto, sed vnum per aggregationem. Secundo modo fit aliquid simpliciter quando fit substantia. Et hæc dicitur factio simpliciter,

quia

quia non præsupponitur subiectum quod sit substantia completa per se subsistens, sed sola materia prima, quæ est pura potentia ad formam: ob quam causam forma substantialis aduenens facit vnum simpliciter cum materia. Nempe quia materia non erat vnum ens simpliciter absque forma. Hos duos modos tractat Arist. in hoc lib. per totum ca. 7. & expresse distinguit text. 62.

Sed tertio modo aliquid dicitur fieri secundum se totum inquantum ens, id est, eo modo, vt nihil illius præsupponatur, sed fiat ex nihilo. Et hæc dicitur productio totius entis, & productio entis inquantum ens quæ est creatio, quam Arist. nec philosophi naturales cognouerunt.

Manifesta sit hæc diffinitio ratione Arist. Fieri vnumquodque est nouum esse aut esse tale acquirere, quod est fieri ex eius priuatione, album enim fit ex non albo: & musicum, ex non musico, vt ait hic Arist. text. 43. nam quod erat ante album non fit album. Ex text. 76. si canis (inquit) fit ex equo, tunc non fit animal inquantum animal, sed inquantum canis: nam ratio communis animalis erat antea in equo. Nec canis fit ex non animali, sed ex non cane. Et eadem ratione homo fit ex non homine, & lignum, ex non ligno, & ita in singulis vt illud fiat cuius ratio non immediatè præcesserat. Ergo eâdem analogia ens simpliciter fit ex non ente, quod est dicere, ex nihilo. Fieri autem ex non ente, est quod nullum ens prorsus præsupponatur ad productionem eius. Vnde egregiè profecto, vt plæraque omnia S. Thom. 1. p. q. 44. artic. 2. meritus est cognitionem naturalium philosophorum. Quippe quos ait solum cognouisse productiones particulares rerum, puta album fieri ex non albo & calidum fieri ex frigido, & ignem fieri ex non igne, & equum ex non equo. Et quia priuatio particularis entis saluatur in aliquo subiecto: vt priuatio albi saluatur in nigro, & priuatio caloris in subiecto frigido, & priuatio formæ ignis aut formæ equi in alia materia quæ est sub alia forma, idem habuit Aristot. & antiqui pro principio per se noto quod quicquid fit, fit ex præsupposito subiecto, cui accidit priuatio talis formæ. Et ideo non dixit quod homo fit simpliciter ex non ente, sed ex non ente tali, scilicet, ex non homine: nam semen non est non ens, sed non homo. Deus autem, qui est vniuersalis causa entis inquantum ens, potest ens ex non ente producere, & per consequens materiam, atque adeo vniuersum creare.

Ex quo sequitur aliud esse fieri ens simpliciter, & aliud fieri ens inquantum ens. Nam quotiescunque generatur substantia, fit ens simpliciter, ad differentiam alterationis quæ est factio secundum quid, vt fieri calidum. Tamen quando fit homo aut equus non fit ens inquantum ens: nam ratio entis præcessit in materia ex qua fit equus: & id quod erat, non fit, sed fit equus inquantum equus. *Corol.* *Fieri ens inquantum ens.*

Igitur cum aiunt quod rem creari est produci non præsupposito subiecto, & rem generari est rem produci præsupposito subiecto, intelligendum est non præsupposito concurrente ad productionem: nam anima rationalis licet non producatur, nisi in subiecto, non tamen præsupponit subiectum tanquam concurrens ad productionem.

Tametsi multo profecto significantiùs dicatur quod aliquid creari, vt ait hic magnus Albertus, siue sit materia, siue forma, siue suppositum, siue accidens,

cidens, est secundum se totum produci: nihilo illius, j. nullâ eius parte præsuppositâ. Hoc enim nomen creationis designat. Quamobrem, licet in productione equi non supponeretur materia, supponeretur tamen ex natura productionis, aut forma alia, aut si pars integralis, reuera non crearetur.

Obiectio. Quod si arguas tunc subsequi formas omnes substantiales & accidentia creari, quia forma equi producitur nulla eius parte præsupposita. *Solutio.* Negatur certè sequela, quoniam forma equi, vt superiori articulo dicebamus, non producitur, sed comproducitur, quia non habet per se esse, sed esse in supposito. Et multo minus accidentia producuntur, sed comproducuntur. Enimuerò si essent formæ in suo esse independentes à materia, tunc reuera producerentur sicut anima producitur, atque adeo crearentur, licet reciperentur in materia, sed propterea non creantur, quia simpliciter non producuntur. Homo vero & equus & quodcunque suppositum, licet simpliciter producantur, quia habent per se esse, non tamen creantur quia equus non producitur secundum se totú, sed præsupponit aliquid sui, puta materiá.

Coroll. 1. Ex his sequitur vanam esse illam distinctionem, qua aliqui distinguunt, dupliciter aliquam causam effectum creare. Vno modo quando producit rem independenter ab alia quacunque causa, id est, nulla alia superiori concurrente. Et hoc modo implicat contradictionem aliquam causam secundam creare, quippe quæ semper dependet à Deo. Alio modo quando aliquid producit non præsupposito subiecto. Enimuero gratis fingitur ille primus modus creandi: cùm creatio nullum respectum dicat ad causam efficientem, sed ad subiectum vel partem rei. Et ideo si causa secunda produceret aliquid ex nihilo, hoc esset proprijssimè creare, licet in genere causæ efficientis dependeret à Deo concurrente.

Coroll. 2. Sequitur secundò, quod neque opus est alia distinctione quam claritatis causa ponit *Scotus* in quarto & alij, vt refert Caietan. 1. p. q. 90. art. 2. scilicet, quod creari stat dupliciter, vno modo præsupposito subiecto, quemadmodum creatur anima: alio modo nullo præsupposito subiecto, vt creatus fuit mundus. Quoniam reuera isti modi non differunt in ratione creationis, siquidem materia non præsupponitur ad productionem animæ, vt explicatú est, sed ad animationé. Et ideo proprijssimè & simpliciter creatur anima. Nec est alius modus, nisi vnicus, creationis, quæ est productio ex nihilo.

Ocham. Sed multo profectò minus apparentiæ habet Ocham 2. sent. quæstio. 4. vbi ait quod omnis productio formæ est generatio respectu causæ secundæ, & simul creatio respectu Dei. Itaque cùm ignis generatur ex stuppa, dicit quod respectu ignis generantis illa est generatio, quia ignis non potest ignem producere nisi dependenter à materia, sed respectu Dei, est creatio, quia taliter producit illam formam, vt posset illam se solo producere. Et idem est de productione equi & de productione hominis: ita vt nulla sit differentia inter animam rationalem & alias formas. At reuera hoc philosophiæ prorsus aduersatur: Deus enim, vt ait Augustinus super primum cap. Genesis, post primam creationem mundi nihil vnquam creauit præter animam rationalem. Vnde licet posset formam equi se solo producere, non tamen illo concursu generali quo concurrit cum equo & cum virtute seminis, ob idque modo non creat illa. His fundamentis adnotatis conclusio huius tertij articuli

est exclusiua. Tantum Deus potest creare, saltem virtute naturali. Et eâdem ratione solus ipse potest annihilare.

Hanc conclusionem, vt pote quæ theologa est, non intendimus hic ad vnguem examinare, sed quatenus ad physicam pertinet aperire. Quod Deus possit creare, præter lumen fidei S. Thom. 1 p. q. 45 articul. 5. hac naturali ratione ostendit. Vniuersaliores effectus vniuersalioribus causis competunt, sicut producere ignem, conuenit igni: producere equum, conuenit equo, sed producere in vniuersum substantiam, conuenit ei soli qui causa est omnis substantiæ generabilis: at inter omnes effectus, ratio entis est vniuersalissimus comprehendens accidentia & substantias tam corporales quàm spirituales: ergo ille conuenit vniuersalissimæ causæ: Est profectò egregia ratio metaphysica cuius scientiæ est altissimas reddere causas, vt enim ignis est particularis causa ignis, & equus, equi, & calidum calidi, &c. ita Deus quod cùm sit essentiæ infinitæ, virtualiter continet omnem rationem entis, producit vniuersaliter ens, & omnem rationem entis, producere autem ens inquantum ens, est producere ex non ente (quod est dicere ex nihilo) sicut producere hominem est producere ex non homine (id enim producitur, cuius ratio immediatè non præcessit) ergo Deo proprium est res ex nihilo producere, quod est creare. 3. Conclu. Deus creat.

Et confir. Deus est vniuersalissima & prima causa: ergo est causa omnium entium, sed sunt multa entia quæ, nisi per creationem, produci nequeunt, vt Angeli, anima rationalis, cœlum, & materia prima: ergo hæc potuit creare. Impugnat hanc rationem Scotus in 4. dist. 1. q. 1. sed non est præsentis loci impugnationes eius afferre.

Quod autem nulla causa secunda posset creare virtute propria, sicut potest generare, omissis alijs rationibus quas S. Tho. & Scotus locis citatis, & theologi 2. sentent. d. 1. faciunt contra Auicennam, qui 9. meta. c. 4. tenet primam intelligentiam creare secundam, & secundam tertiam, &c. vulgatissima ratio est hæc. Ad creandum requiritur virtus infinita, nulla virtus creata est infinita: ergo nulla talis potest creare Maior probatur. Creare est rem ex nihilo producere, sed inter nihilum, & aliquid est infinita distantia (quippe quæ omnem distantiam inter quæcunque duo positiua extrema exuperat) ergo requirit infinitam virtutem. Causa secunda non creat.

Hanc itidem impugnat Scotus loco citato contendens probare, quod inter nihilum & ens finitum non est distantia, nisi finita. Non enim (inquit) plus distat formica à nihilo, quam est quantitas perfectionis eius. Et ideò producere aliquam rem finitè perfectam ex nihilo, non arguit infinitam perfectionem Prætermissa autem examinatione huius litis S. Tho. loco citato ad tertium argumentum egregiè profectò explicat hanc rationem. Vbi non ait, distantiam esse infinitam inter nihil & aliquid, sed arguit hoc modo. Virtus potentiæ non solùm attenditur ex perfectione effectus, sed ex modo producendi, puta quod citius aut alio faciliori modo producat, ergo quantò agens educit formam de potentia magis ab actu remota, tanto est maioris virtutis, & per consequens si educit illam de nulla potentia, erit virtus infinita. Exempli gratia, quod ignis educat ignem de potentia materiæ stuppæ, quæ est ligata sub contraria forma & dispositionibus, arguit aliquam virtu-

tem,

tem, sed quod educat illam de potentia materiæ ferri, quæ est magis ligata sub dispositionibus remotioribus, est maioris virtutis (& ideo paruus ignis non inflammaret ferrum) ergo producere ignem nullâ præsuppositâ materiâ, arguit infinitam virtutem.

Et confir. quia aliàs si virtus agentis pensanda est solùm ex perfectione effectus, & non ex termino à quo, vt vult Scotus, tunc æqualis virtus esset educere ignem de potentia materiæ, & producere ex nihilo.

Et confir. secundò quia producere ignem de materia cœli, argueret infinitam virtutem, eo quod illic nulla est potentia ad ignem. Disputatio sese hic latè patens insinuat, an saltem instrumentaliter creatura posset concurrere ad creationem tanquam instrumentum per virtutem supernaturalem Dei: quod S. Tho. illic negat, propterea quod creatura non potest habere actionem propriam erga nihil, & ideo non potest assumi & eleuari à Deo, vt sit instrumentum creationis: sicuti si serra non haberet actionem propriam circa lignum, non posset assumi vt instrumentum ab artifice ad faciendum scamnum. Hæc tamen disputatio altior est, quàm vt physicis sit aliquo modo tractanda. Concitanda enim esset hic materia de sacramentis, an gratiam creent, & de sacramento altaris, quomodo dum vermes generantur ex hostia consecrata excusetur illic creatio, cum nulla videatur præcessisse materia, & materia de miraculis, vtrum Christus mediante humanitate fecerit miracula producendo visum per tactum oculorum, quem non eduxit de potentia materiæ, & resuscitando Lazarum per vocem, & vtrùm sua voce, vt instrumento, dicendo, fiat cœlum, posset creare cœlum sicut verbo mentali dicendo, fiat firmamentum, creauit illud. De his ergo & similibus nec verbum hic vllum sit, sed desinat Physicus, vbi Theologus incipit, à quibus omnibus supersedendum est vsque ad sua cuiusque loca theologica.

Ad 3. princ. Ad tertium igitur principale argumentum satis responsum est quòd licet producere formicam aut equum ex materia non arguat maiorem virtutem quam sit perfectio ipsa effectus producti, tamen modus producendi ex nihilo, arguit infinitam. Et ideo creatura non potest creare.

Ad confir. Vnde ad confirmationem respondetur quòd si daretur frigiditas in vacuo, nullo modo ab agente naturali posset corrumpi, quia est materia de cuius potentia educeret calorem.

Dubium. Dubium est hic tamen de lumine vtrum educatur de potentia aëris tenebrosi in quo producitur. Et videtur quod non, quia formam educi de potentia materiæ, est produci per transmutationem materiæ: & tamen cum sol incipit oriri, non est propriè transmutatio aëris, cùm nulla forma contraria inde expellatur. Et augetur dubium de speciebus sensibilibus, quæ producuntur ab obiecto visibili per medium, quæ cum non habeant contrarium in aëre, non videtur quomodo educantur de potentia aëris. Nam quòd recipiantur in aëre, non tollit rationem creationis: vt patet de anima, quæ non creatur, nisi dum recipitur in materia.

Ad hoc aliqui distinguunt aliquas formas magis dependere à materia, alias vero minus. Illæ quæ producuntur per transmutationem materiæ plus dependent: illæ vero quæ non habent contraria, minus dependent. Quæ quidem distinctio non displicet, si modo simpliciter concedatur omnes corpo-

rales

rales formas, quæ fiunt sub sole, educi de potentia materiæ. Respondetur ergo ex his quæ supradicta sunt, lumen educi de potentia aëris, propterea quod sol non producit prius natura lumen, quam faciat aërem luminosum, sed producit lumen illuminando aërem. Sicuti ignis producit calorem calefaciendo subiectum: Ita vt in vacuo nullam habeat virtutem sol producendi lumen. Quam ob causam Arist. 1. meteor. ca. 2. necesse est, inquit, mundum hunc inferiorem contiguum esse lationibus superioribus, vt virtus eius inde gubernetur: sanè quòd per vacuum cœlestes influentiæ non possent descendere. Idem dicendum est de speciebus sensibilibus, quæ per medium multiplicantur. Concurrit enim medium suo modo ad deferendum species vsque ad sensum: ob idque quodammodo educuntur de potentia medij. Cuius signum est quod determinant certum medium, puta aquam vel aërem, ita vt per aliud densius multiplicari nequeant. *Solutio.*

De accidentibus spiritualibus animæ non spectat hic dicere: quia illa non ordinantur ad generationem nec sunt materialia. Tametsi suo etiam modo educantur de potentia subiecti, cum non possint ab agenti naturali in vacuo produci. Paulo plus forsitan iusto immorati sumus in hac quæstione, eò quòd ad physicam fores aperiat.

Sequitur in text. Caput nonum. Tangentes, &c.

In cap. IX. TEXT. LXXIX. *Nos autem materiam*, &c.

QVÆSTIO OCTAVA.

Vtrum priuatio sit ens reale, an sola ratione à materia distinguatur.

ADVERSVS partem affirmatiuam arguitur. Et primo quòd priuatio sit vera res realiter à materia distincta, est argumentum. Seclusâ quacúnque operatione intellectus hæc est vera, cæcitas est, in quo differt à pura negatione, quia hæc est falsa, chimera est; sed ens est participium huius quod est esse: ergo priuatio est verum ens. *1. Arg.*

Et confirmatur primò. Priuatio determinat sibi proprium subiectum: cæcitas enim non est in aure, sed propriè in oculo, & surditas in aure: ergo est ens positiuum. Et tertiò quia priuatio est per se terminus à quo realis motus, ait enim Aristot. quod album realiter fit ex non albo. Colligitur ergo quod priuatio est verum ens reale. *Confir. 1.*

Confir. 2. Confirmatur secundò. Priuatio nihil aliud est quàm forma contraria quæ expellitur per aduentum nouæ, vt forma aquæ est priuatio formæ ignis: ergo. Probatur antecedens, quia nulla alia ratione materia priuatur forma ignis, nisi quia est sub forma aquæ, quæ vt quæstione quinta dictum est, virtualiter est priuatio formæ ignis. Qua de causa concedimus, ex aqua fieri ignem tanquam ex termino à quo, nempe quia aqua ratione suæ formæ est quodammodo priuatio ignis.

Confirm. 3. Et confirmatur tertiò, quòd realiter distinguatur à materia, sic probatur. Priuatio distinguitur à materia specie, vt habetur text. 60. & vtrumque est ens reale: ergo distinguntur realiter, quia entia eo dicuntur realia quia distinguntur realiter.

2. Arg. Secundò principaliter arguitur ad aliud extremum. Priuatio est negatio formæ, negatio vero nihil est: ergo priuatio nullatenus distinguitur à materia, sed est ipsamet materia, quæ caret forma.

Confir. Et confirmatur. Materia, & priuatio vt habetur text. 60. sunt idem numero, sed quæ sunt idem numero sunt idem specie, vt habetur 5. meta. text. 12. & quæ sunt idem specie, sunt idem diffinitione, vt ibidem asseritur, & esse idem diffinitione, est esse idem ratione: ergo materia & priuatio non differunt ratione.

In medio horum extremorum est sententia Aristot. in hoc text. 79. vbi ait materiam & priuationem differre, eo quod priuatio est simpliciter non ens, & materia est non ens per accidens. Et superius text. 60. dixerat esse idem numero, sed differre specie, id est, ratione, vt seipse interpretatur.

1. Opinio. Quæstio hæc post ea quæ dicta sunt facilis est. De qua inter arguendum quatuor sunt insinuatæ opiniones. Prima est quorundam plus nimio realium quod priuatio est nescio quid positiuum distinctum à materia. Hæc tamen nullam præ se fert probabilitatem. Nam vt nomen ipsum sonat, & ab Aristotele quarto meta. text. 2. diffinitur, priuatio est negatio in subiecto apto. Cæcitas namque non dicit formam, sed negationem visus in oculo.

Confir. Et confirmatur quia cum aër illuminatur nihil profecto positiuum inde pellitur: nam lumen non est qualitas actiua pellens aliquid contrarium, & per consequens quando obtenebratur nihil ibi generatur, ergo tenebræ nihil aliud sunt quam absentia luminis in diaphano apto illuminari. Et eàdem ratione priuatio formæ ignis in materia aquæ nihil positiuum est quod corrumpatur per aduentum formæ.

2. Opinio Secunda opinio est quod priuatio vnius formæ est forma contraria: vt priuatio albedinis est nigredo aut medius color: & priuatio formæ ignis est forma substantialis aquæ, aut quæuis alia contraria igni. Sed neque ista opinio omnino consonat verbis Aristot. nam tunc materia & priuatio realiter distinguerentur cum tamen text. 60. expressè enunciet materiam & priuationem esse vnum numero, & differre ratione. Item quia priuatio, vt quæstione quinta dictum est, per se intrat diffinitionem generationis, quippe quæ est mutatio de non esse ad esse, cuius priuatio tanquam terminus à quo, est principium: vna tamen forma improprijssimè diceretur principium sui contrarij.

3. Opinio. Tertia est opinio nominalium quorundam, qui distingunt nomen priuationis posse accipi, aut pro subiecto quod priuatur, aut pro forma qua priua-

tur

tur aut pro aptitudine ad talem formam. Et tunc dicunt quod in prima acceptione materia est priuatio: & similiter in tertia. Itaque oculus est & aptitudo ad visum, & cæcitas, & itē aptitudo est cæcitas. Sed secundo modo accipiendo priuationem, illa distinguitur à subiecto. Idem dicunt de materia prima, quæ est & aptitudo & priuatio. Quod confirmant ex text. 60. vbi habetur materiam & priuationem esse idem numero. Quocirca (inquiunt) differentia inter materiam & priuationem solum consistit in nominum connotationibus. Hoc enim nomen, materia supponit pro materia connotando quod sit primum subiectum formæ: nomen verò, priuatio, pro eadem accipitur materia, connotando quod aliqua forma careat.

At verò illa imprimis multiplex acceptio priuationis nomini non congruit. Quis enim dicat quod cæcitas accipitur pro visu, aut pro aptitudine ad videndum, cùm forma & aptitudo dicant aliquam perfectionem priuatio verò imperfectionem & absentiam formæ? Quòd autem accipiatur pro subiecto, vt hæ sint veræ, oculus est cæcitas, materia est priuatio, quamuis in re non adeo multum à verò deuiet: in modo tamen loquendi neque Aristoteli neque sermoni, quo non solum philosophi, sed prudentes quicunque vtuntur, consonat. Aristoteles enim expresse, vt visum est, ponit principia rerum naturalium esse vt tria, & ait vt tria, ad denotandum priuationem aliquo modo distingui à materia. Ob idque certò certius est, quod Aristoteles numquam admisisset huiusmodi locutiones, oculus est cæcitas, aër est tenebræ, materia est priuatio, sicuti nec viri prudentes in familiari sermone eas reciperent.

Et præterea tunc propositio Aristot. tria sunt principia, sustineri non potest, nisi appellando ad connotationes terminorum, scilicet tres sunt termini non synomini significantes principia, & tamen reuera extra scholas nullus sic auderet loqui: sed diceret vt ait Aristot. quod tria sunt principia, s. duo realiter distincta & tertium distinctum ratione.

Igitur sententia Aristot. posita est in medio inter hæc extrema. Secundum quem ad quæstionem respondetur vnica conclusione. Priuatio ratione tantum distinguitur à materia. Quod est dicere. Materia & priuatio non sunt duæ res: sed tamen materia alia ratione & diffinitione est materia, & alia ratione & diffinitione est priuatio. Quod enim alij explicant per connotationes terminorum, Arist. censet proprietates esse in re, quas solus intellectus distinguit. Itaque materia seclusa operatione intellectus est materia, & seclusa operatione intellectus, priuatur forma: sed tamen materia & priuatio non sunt duo, nisi per solam operationem intellectus, distinguentis inter illas duas rationes, quæ sunt subijci formæ, & carere forma. Et quia priuatio significat in abstracto priuationem. j. abstrahendo à subiecto, non prædicatur de materia formaliter, sed solum identice. Ita vt hæc sit vera, aër est res quæ sunt tenebræ, tamen aër non est tenebræ, sed tenebrosus: & oculus est res quæ est cæcitas, non tamen est cæcitas, sed cæcus. Iuxta modum quem quæstione secunda de quantitate adnotauimus negandi has propositiones, scilicet ens est sessio, pater est paternitas, licet sessio non sit alia res à sedente, nec paternitas alia res à patre. Etenim ista propositio, oculus est cæcitas, non solum significat, quod sunt eadem res, sed quod sint eadem res sub eadem

Conclusio principa.

ratione & diffinitione. Nescio profectò cur sit difficilius homini propositiones negare, quàm affirmare. Vt enim nimias rerum distinctiones non facile credo, ita neque incongruos loquendi modos libenter audio.

Probat ergo Aristot. quòd materia & priuatio distinguitur ratione, decem

1. Ratio. rationibus quæ ex textu colliguntur. Prima est in textu 58. sumpta ex diuerso modo loquendi de materia & priuatione. Ea namque distinguuntur ratione, de quibus diuersimodè loquendum est: sed tales sunt materia & priuatio: ergo. Probatur minor, quia in accidentalibus concedimus quod ex non musico (quæ est priuatio) fit musicum, non tamen concedimus quod ex homine (qui se habet vt materia) fit musicum, sed quod homo fit musicus. Sed in substantialibus concedimus quod ex non homine, tanquam ex termino à quo, fit homo: & quod non homo, puta semen, fit equus: non tamen concedimus quod ex materia, tanquam termino à quo, fit homo, sed tanquam subiecto nec concedimus quod materia fit homo.

2. Ratio. Secunda ratio est statim in textu 59. Ea distinguuntur saltem ratione, quorum vnum manet, altero non manente: sed materia manet in genito, priuatio verò non, ergo. Et ex hac potissimum concludit textu 60. differentiam specificam, id est, secundum rationem (vt ait) inter materiam & priuationem.

Nota. Vbi notandum est quod quando materia stuppæ recipit formam ignis, non solum dicendum est, quod non manet priuatio formæ ignis, sed etiam quod priuatio non manet. Aiunt enim quidam quod priuatio manet: quia materia manet, & materia est priuatio: ergo priuatio manet. Attamen respectu huius verbi præsentis, manet, falsa est minor: nam cum est materia sub forma ignis, iam non est eius priuatio. Si verò arguatur respectu futuri ante introductionē formæ, hoc modo. Materia manebit sub forma ignis, & materia est priuatio formæ ignis: ergo priuatio manebit sub forma, certè Arist. & antiqui negarent minorē: materia enim est res quæ est priuatio, sed nō est priuatio. Et ideo concludendum esset solum identicè, res quæ est priuatio manebit. Sed qui mordicus voluerit concludere quod illa sit vera, materia est priuatio, debet negare consequentiam propter variationem appellationis: quia hæc conclusio, priuatio manebit, facit sensum manebit in ratione priuationis. Concedere autem quod priuatio manebit, expressè est contra Aristotelem, dicentem, quod priuatio, quia contrariatur formæ, non manet sub suo contrario.

3. Ratio. Tertia ratio est in text. 65. Materia est per se principium generationis, & in fieri & in facto esse, quia est pars rei genitæ, sed priuatio non est principium per se rei genitæ, sed solum per accidens quia necesse est accidere materiæ ex qua fit generatio: ergo.

4. Ratio. Quarta colligitur ex textu 67. &c. Priuatio contrariatur formæ, materia verò non: ergo.

5. Ratio. Quinta est in textu 78. Materia habet potentiam de qua educitur forma, quia positiuè concurrit ad generationem, priuatio verò non habet talem potentiam tùm quia est negatio, tùm etiam quia contrariatur formæ, vnde educitur: ergo.

6. Ratio. Sexta colligitur ex eodem in textu. Materia se habet vt subiectum respectu priuationis, priuatio verò significatur per modum formæ quæ expellitur per generationem formæ contrariæ in eodem subiecto: ergo.

Septima

Septima & præcipua est in hoc textu præsenti 79. Priuatio est simpliciter non ens: quia est negatio formæ in subiecto apto, materia verò solum per accidens est non ens, quatenus accidit ei priuatio formæ quàm appetit: ergo. Et dicitur materia per accidens non ens, quia materia est pura potentia, vt sit in actu per formam. *7. Ratio.*

Octaua est in eodem text. Materia est propè substantia, j. potentia ad esse per formam, priuatio verò, formaliter sumpta, nihil est: ergo. *8. Ratio.*

Nona est in textu 18. Materia appetit formam: priuatio verò nequaquam, quia contrarium non appetit suum contrarium: ergo. *9. Ratio.*

Decima denique est in text. 82. Materia per se non corrumpitur, quia manet in composito: priuatio verò per se corrumpitur corrupta forma contraria illi quæ generatur, vt per corruptionem formæ aquæ corrumpitur priuatio formæ aëris quæ immediatè succedit: ergo. *10. Ratio.*

Ex his omnibus concludit in eodẽ textu diffinitionem materiæ in quà differt à priuatione, quæ in commento & quæstione 6. satis exposita est.

Per hæc ad primum argumentum principale respondetur distinguendo quòd seclusà operatione intellectus illa sit vera, cæcitas est. Si enim intelligatur aliquid esse in rei veritate pro quo subiectum supponit & ratione cuius verificatur illa propositio, id conceditur: sufficit enim ad veritatem illius quod oculus careat visu. Si autem intelligatur quod seclusà operatione intellectus illud quod in abstracto significatur nomine cæcitatis distinguatur ab oculo, hoc negatur. Itaque in via S. Thomæ & certè in via Aristot. aliud est quod aliquid habeat esse per operationem intellectus, & aliud quod distinguatur ab alio per operationem intellectus. Solutio & doctrina est Arist. 5. Metaph. textu 14. & S. Thomæ 1. p. q. 48. articulo secundo ad secundum, vbi habetur quod ens vno modo accipitur pro eo quod sufficit ad veritatem propositionis: & isto modo priuatio est ens: in quo differt à pura negatione. Concedimus enim quod cæcitas est, & tenebræ sunt, negamus autem, quod chimæra sit. Sed alio modo accipitur ens pro vt diuiditur in decem prædicamenta, puta vt dicit aliquam quidditatem: & isto modo priuatio non est ens, sed negatio entis, puta negatio formæ: iuxta illud Dio. 4. capit. de diui. no. malum est non existens & non bonum. *Ad 1. principale.*

Hinc sequitur quod priuatio est ens rationis: quia solum est quædam carentia distincta à subiecto per operationem intellectus comparantis eandem rem ad diuersa. Distinguimus enim inter materiam & priuationem per hoc quod cognoscimus materiam esse subiectum formæ: priuationem vero non, & priuationem esse contrariam formæ, materiam vero non. Et sic de alijs supra positis differentijs. Vnde id hic duxerim adnotandum quod falsò aliqui imponunt S. Thomæ, quòd senserit materiam & priuationem distingui realiter, quod reuera nusquam dixit: Sed potius loco citato & prima quæstione de malo articulo 1. ad postremnm argumentum, & vbique dicit quod priuatio est ens rationis.

Ad primam confirmationem conceditur quod priuatio determinat sibi aliquod subiectum, sed tamen illud non determinat, quia priuatio sit aliquid positiuum, sed ratione formæ, cuius est priuatio. Priuatio enim non est pura negatio, sed negatio in subiecto apto nato: & ideo non dicitur, nisi de subie- *Ad primã confir.*

cto, quod habet aptitudinem ad formam cuius est priuatio.

Tria entia rationis. Vnde quæstione 3. de vniuersalibus super Porphyrium posuimus differentiam inter tria genera entis rationis: quæ sunt negatio, priuatio, & relatio. Negatio enim, vt, non videre, nihil ponit in re. Relatio vero, puta ratio speciei in homine ponit quidem in re subiectum remotum, puta hominem, sed tamen fundamentum propinquum quod est cognosci conceptu abstrahente à singularibus, ad quod consequitur relatio speciei, non est in re, sed est operatio intellectus. Priuatio vero supponit in re non solum subiectum remotum, sed fundamentum propinquum, puta aptitudinem. Et ideo inter entia rationis habet plus de entitate.

Ad secūdā confir. Ad secundam confirmationem conceditur quidem, quod materiæ aquæ conuenit priuatio formæ ignis, ratione formæ substantialis quam habet contrariam. Et subinde conceditur hac de causa receptas esse inter Philosophos has locutiones, ex aëre fit ignis ex grano fit spica, ex semine fit animal, tanquam ex termino à quo, quod hic adnotandum est. Negatur tamen inde subsequi quod talis forma sit priuatio, sed priuatio est carentia formæ in subiecto quod est aptum illam recipere. Sicut tenebræ sunt carentia luminis in aëre, & cum materia sit subiectum, priuatio est carentia formæ in materia.

Obiectio. Sed est contra hoc argumentum. Si priuatio formæ aduenientis non esset forma substantialis præcedens, sed absentia eius in materia, sequeretur quod priuatio corrupta eadem numero rediret: consequens est falsum. Probatur sequela. Est in materia terræ priuatio formæ ligni, quæ, cum ex terra germinatur lignum, corrumpitur. Corrumpatur ergo idem lignum & vertatur in terram. Videtur quod in eadem materia redeat eadem numero priuatio formæ ligni: quippe cum sit priuata, vt prius fuerat. Si autem diceretur quod priuatio formæ ligni erat forma terræ, tunc illa corrupta nunquam rediret. Aliqui non habent pro inconuenienti quod eadem priuatio redeat.

Secus est de forma positiua, de qua ait Aristot. 5. huius textu 56. semel corruptum non posse redire.

Alij hoc impugnant quia potentia ad formam, vt supra dictum est, consequitur priuationem, sed in materiam, vnde prius fuit corrupta aliqua singularis forma nunquam amplius redit potentia ad eandem formam: quia potentia materiæ ad formam est naturalis, & naturaliter eadem forma numero semel corrupta non potest generari.

Isti tamen supponunt quod priuationes & potentiæ formæ, sint tot numero in materia quot formæ quibus caret. Et sic haberet infinitas priuationes & potentias, maximè si mundus esset perpetuus.

At verò cum priuatio & potentia non distinguantur à materia, vt supra dictum est, nisi ratione, ne sint aliquæ entitates distinctæ à materia, impropriè dicerentur plures priuationes, aut plures potentiæ, sed sunt potius plures respectus & relationes rationis. Quod nihil aliud est dicere, quam quod materia caret pluribus formis, & est in potentia ad plures formas.

Quæ quidem potentia est vna saltem eiusdem rationis, quoniam materia eâdem ratione concurrit ad generationem omnium formarum, scilicet tanquam principium passiuum. Imò potentia materiæ de se non est ad hanc,

vel

vel illam, sed ad formam in genere, determinatur verò ad hanc ab agente per eius dispositiones. Et pariter priuatio proxima non est nisi ad hanc formam, quæ immediatè successura est. Et ideò arbitror quod materia per acquisitionem formæ perdit (vt sic loquamur) eius priuationem, quod si iterum corrumpatur, eadem priuatio reuertitur in genere, id est, materia est priuata eadem forma, quia quantum est de se apta est recipere illam. Non tamen habet potentiam naturalem ad illam producendam, eo quod ipsa forma non est naturaliter iterum producibilis. Est tamen in potentia obedientali, vt Deus posset iterum eam creare in eadem materia.

Sicuti modo materia omnium hominum defunctorum verè habet priuationem ad animas quas habuit, licet non habeat potentiam ad recipiendum illas actione naturali, sed actione Dei in finali resurrectione.

Ad tertiam confirmationem negatur quod materia & priuatio vtrumque sit ens reale. Imò priuatio est ens rationis ad sensum expositum. Et ideo non distinguitur specie à materia, sicut res habens quidditatem distinctam: & per consequens non distinguitur realiter, sicut res positiuæ diuersorum prædicamentorum, sed solum differt ratione quam Aristot. vocat differentiam specificam. *Ad 3. cōfir.*

Ad secundum principale satis responsum est, negatur enim quod priuatio sit mera negatio, sed est negatio in subiecto apto nato. Et ideo ratione distinguitur à materia.

Ad confirmationem qua arguitur, materia & priuatio sunt vnum numero: ergo sunt vnum specie, negatur consequentia, quæ multos profectò potest decipere. Cum enim ait Aristot. ea quæ sunt vnum numero esse vnum specie, intelligit quod eo modo quo sunt vnum numero sunt vnum specie. Exempli gratia. Si sunt vnum per prædicationem formalem vnius (vt sic loquar) de alio, vt si a & b sunt vnum numero taliter vt a sit b quemadmodum tunica est indumentum, & Petrus est homo, illa sunt eiusdem speciei inter se. Ea verò quæ sunt vnum numero, id est, faciunt tertium numero, aut sunt in eodem supposito, non opus est quod sint eiusdem speciei inter se. Enimuero materia & forma hominis sunt vnum numero, quia faciunt vnum simpliciter, & tamen inter se non sunt eiusdem speciei, sed faciunt vnam speciem, puta vnum hominem. Quin etiam omnia accidentia quæ sunt in lacte, scilicet, quantitas albedo & dulcedo sunt vnum numero, quia non habent vnitates separatas, sed sunt supposito idem: & tamen inter se differunt specie. Item virgæ medietates, quarum vna est viridis & altera sicca sunt vnum numero (tenendo quod materia sit continua) quia faciunt vnum tertium numero, & tamen inter se non sunt eiusdem speciei: quia non sunt taliter vnum numero, vt vna medietas prædicetur de alia. Ad propositum ergo materia & priuatio sunt vnum numero identicè: quia materia est res quæ est priuatio, non tamen formaliter quia alia est ratio & diffinitio vnius & alia alterius. Et hanc vocat Aristotel. differentiam specificam. Et hæc, Deo authore de primo libro. *Ad 2. principale.*

Libri primi finis.

REVERENDI PATRIS, FRATRIS DOMINICI SOTO, SEGOBIENSIS, THEOLOGI, ORDINIS PRÆDICATORVM,

Super ſecundum Phyſicorum Ariſtotelis, Quæſtiones.

In cap. I. TEXT. III. *Tanquam natura*, &c.

QVÆSTIO PRIMA. DE NATVRA.

Vtrum diffinitio naturæ ſit bona.

SECVNDVS hic liber, vt in commentarijs dicebamus, reliquas duas cauſas entis mobilis conſiderat: efficientem, ſcilicet, & finalem. Sed quia intentio eſt hic Phil. oſtendere hanc ſcientiam demonſtrare per omnes cauſas præmittit in duobus ſtatim primis capitulis medium & ſubiectum & paſſiones huius ſcientiæ: nempe quid nam ſit natura, quid ens naturale, quid ens ſecundum naturam. Ob idque circa primum mouetur hæc 1. q. de diffinitione naturæ, qua ait Ariſtot. naturam eſſe principium & cauſam mouendi & quieſcendi, ei in quo eſt primum, per ſe & non ſecundum accidens.

Natura diffinitio.

Atqui quod non ſit bona, eſt primum argumentum. Diffinitio hæc non conuenit omni naturæ: ergo non eſt bona. Probatur antecedens. Deus & intelligentiæ ſunt naturæ: vnde Boëtius lib. de duabus naturis. Perſona (inquit) eſt rationalis naturæ indiuidua ſubſtantia, & accipit rationale, vt ſe extendat etiam ad intellectuale, ſcilicet, ad Deum & intelligentias: & tamen Deus

1. Arg.

Deus non habet in se vllius motus principium, sane qui Malachiæ 3. ait: Ego Dominus & non mutor. Neque Angelus est mutabilis aliquo istorum quatuor motuum, de quibus vbique loquitur Aristot. scilicet, alterationis, generationis, augmentationis, vt notum est, aut motus localis, quia Angelus cùm sit substantia spiritualis non dependet à loco vt successiuè moueatur.

Secundo hic principaliter arguitur. In cœlo est natura (quandoquidem est ens naturale) & tamen non est principium motus: ergo. Probatur minor, quia forma cœli non est principium actiuum sui motus, sed extrinsecùs mouetur ab intelligentia: alias si ab intrinseco moueretur, esset profectò viuens, hoc est enim proprium viuentium vt à sua ipsorum forma moueantur. Neque materia cœli est principium passiuum naturale motus. Sequeretur enim quod cœlum naturaliter inclinaretur ad motum circularem, & per consequens ille esset naturalis, quod tamen est falsum, vt Auicenna 9. meta. argumentatur. Quia omnis motus (inquit) naturalis est propter aliquam quietem, vt patet in grauibus & leuibus, & tamen motus cœli non terminatur ad aliquam quietem. Colligitur ergo nullum esse in cœlo principium motus. 2. Arg.

Et confir. In cœlo est natura, & tamen nullum est illic principium quietis. Sicuti è conuerso in terra est natura, vbi tamen non est principium motus secundum se totam quia tota terra moueri nequit. Ergo non omni naturæ conuenit, vt sit copulatiuè principium motus & quietis. Confir.

Tertio principaliter ad elementa descendendo arguitur. Ignis & quodcunque elementum habet in se naturam, postquam est ens naturale, & tamen non habet in se principium sui motus: ergo. Probatur minor, quia ignis non habet in se principium actiuum quo ipse moueatur, alias moueret se ab intrinseco, & per consequens esset viuens. Quod si dicatur habere in se principium passiuum, puta materiam, quæ est in potentia naturali ad aliam formam, contra hoc arguitur. Sequeretur quod productio artificialis formæ ex auro, aut marmore esset naturalis: nam aurum & marmor habent principium passiuum naturale receptiuum illius formæ propter duritiam & consistentiam partium quam habent. Quinetiam & motus violentus grauis, quo sursum proiectum effertur, esset naturalis siquidem habet principium passiuum talis motus. 3. Arg.

Quarto principaliter arguitur. Si ratio naturæ in hoc consisteret, quod sit principium talis motus eius suppositi in quo est, sequeretur quod in solis viuentibus esset natura quæ esset principium actiuum motus, quippe quæ ab intrinseco nutriuntur, augentur, & localiter mouentur, consequens est falsum, ergo & antecedens. Probatur minor. Grauia videntur moueri à seipsis deorsum tanquam à principio actiuo si dimittantur, quia non videntur à quo moueantur aliò. Et semen animalis, antequam viuat, habet virtutem actiuam educentem formam animalis de potentia materiæ in qua est. Et pariter granum subtus terram, dum est putrefactũ non viuit, habet nihilominus virtutem actiuam ad proferendum spicam. Et aqua calefacta mouetur intrinsecus ad debitam frigiditatem. 4. Arg.

Quintò contra illam conclusionem Arist. text. 6. quod naturam esse, non sit demonstrabile, arguitur ad hominem: nam negotium eius in lib. 1. fuit 5. Arg.

Q aduer-

aduersus antiquos demonstrare materiam esse & formas esse substantiales, quas antiqui non cognouerunt.

Confir. Et confirmatur ex Commentatore qui commento 3. ait demonstrari posse materiam esse hoc modo. Natura est id quo naturalia differunt ab artificialibus, sed naturalia differunt ab artificialibus in hoc quod habent in se principium motus: ergo natura est principium motus.

In contrarium est authoritas Aristotel.

Natura multiplex. Significatio huius nominis, natura, quæ ad cognitionem libri secundi primum est limen, ne ad libitum acceptionibus terminorum, sicut fieri solet, vtamur, sumitur ex Aristotele 5 meta. text. 5. vbi docet nomen hoc primum fuisse impositum ad significandum nascentium generationem. Vt natura idem sit quod nascitura, seu natiuitas Nasci autem dicuntur tantummodo viuentia. Et quia in generatione viuentium virtus seminis est in ipso semine, quod à sua virtute intrinseca mouetur & disponitur ad generationem animalis: deriuatum est nomen naturæ ad significandum vniuersaliter principium intrinsecum motus eius in quo est, siue actiuum sit, siue passiuum, siue in viuentibus, siue in non viuentibus, siue sit motus alterationis, seu augmentationis, siue localis. Et secundum hanc acceptionem diffinitur hic ab Aristotele. At vero quia ex principijs naturalibus constat essentia rei, extensum est tertiò nomen naturæ, vt loco citato ait Phil. ad significandum essentiam rei quæ est terminus principalis generationis. Hominem enim generari nihil aliud est quàm essentiam hominis de nouo incipere esse in hoc supposito. Et hoc est quod ait hic Arist. text 14. s. quod natura se habet ad naturam, id est, nascituram & natiuitatem, sicut sanitas ad sanationem. Vt sicut sanitas est terminus qui à sanatione producitur, ita natura sit species illa quæ generatur per natiuitatem. Et quia species constituitur per formam substantialem principalius quàm per materiam, concludit quod forma est magis natura quàm materia. Et hinc dimanauit illa distinctio duplicis formæ, vt alia sit forma partis, puta illa quæ est pars compositi, vt condistinguitur contra materiam, & alia forma totius, quæ includit materiam & formam & significatur in abstracto, vt humanitas equinitas, de qua latius q. 3. Natura Græcè dicitur physis. Vnde physici, j. de natura differentes.

Duplex forma.

Ens naturale. A natura dicitur ens naturale id quod habet naturam. Ob idque abusus est nominum, distinguere, quod ens naturale accipitur strictè pro substantia per se subsistente, & largè vt accipiatur etiam pro principijs & accidentibus eius. Vnde postea sequitur hæc falsa conclusio, quod non omne ens naturale habet in se principium intrinsecum sui motus, vt patet de forma simplici. Quapropter vnicuique tribuit Aristot. suum proprium nomen, vt ens naturale solum dicatur illud quod in se habet naturam, puta substantia per se subsistens, cuius principia, s. materia & forma, non dicuntur propriè entia naturalia, sed naturæ & principia rei naturalis, accidentia verò propriè dicuntur entia secundum naturam, j. consequentia rerum naturas.

His præhabitis ad quæstionem respondetur vna conclusione, cui ad maiorem expressionem adhibentur tres aliæ.

1. Concl. Prima conclusio. Diffinitio naturæ est optima. Conclusio probatur, cùm authoritate Arist. tum etiam si particulæ singulæ, vt super text. 3. expositæ sunt,

sunt, adnotentur. Sunt enim particulæ quatuor. Prima loco generis, principium & causa. Est enim tam materia quàm forma principium, id est, primum vnde incipit motus (principium enim dicit ordinem) est etiam vtraque causa in suo genere: addit namque causa supra principium, concursum. Punctum enim principium est lineæ, & instans principium temporis: & tamen propriè non est causa. Et ideò non opus est ly, &, præter intentionem Arist. mutare in, vel, vt quidam volunt: dicentes, quod causa accipitur pro forma, & principium pro materia, aut è conuerso. Tametsi hoc verum sit, quod forma perfectiori modo est causa quàm materia.

Secunda particula est motus & quietis. Vbi nec coniunctio copulatiua mutanda est in disiunctiuam. Siquidem Arist. consultò posuit copulatiuam, vt insinuaret quod natura saltem generabilium, eo est principium motus, quia tendit ad quietem. De cœlo verò quid dicendum sit, patebit in responsione ad confirmationem secundi argumenti.

Tertia particula est, primum, ad excludendum formas accidentales: puta grauitatem, & leuitatem elementorum, & calorem naturalem animalium, quæ non sunt naturæ: licet sint principium instrumentale motus; sed sola forma substantialis.

Quarta est, per se & non secundum accidens; aliqui dicunt ad excludendum casum & fortunam. Vt fossio terræ qua intenditur plantatio vineæ, est causa inuentionis thesauri de per accidens, id est, præter intentionem agentis. Sed tamen non opus est ad fortunam diuertere, postquam Aristot. sese in hac particula exponit. Ponitur enim ad excludendum artem medici, qui seipsum sanat, quæ licet sit principium sanationis eius in quo est, est tamen eius in quo est per accidens. Etenim ly, per se, determinat illud verbum, in quo est; & sicut album non fit per se ex dulci, sed ex nigro, ita sanum non fit per se ex medico, sed ex infirmo, cui accidit vt sit medicus.

Philoponus ait hanc non esse iustam diffinitionem naturæ propterea quod non explicat quid sit natura, sed quæ sit actio & effectus naturæ. Et ideò est (inquit) descriptio ab effectu. Quamobrem ait quòd natura est quædam vita seu vis formatrix & gubernatrix corporum. Attamen S. Tho. merito reprehendit huiusmodi correctionem diffinitionis Aristot. etenim nomen, natura, ex sua propria significatione dicit quòd sit principium motus: nam dicit respectum ad nascituram seu natiuitatem. Et ideo per talem respectum debet diffiniri, & non per aliquod absolutum, vt isti volunt. Non quòd natura sit relatiuum secundum esse, j. de prædicamento relationis, sed solum secundum dici: nempe quod debet definiri in ordine ad actum, sicut potentia. *Philoponus.*

Sequitur ex hac conclusione, quòd forma non dicitur natura eo quod sit principium generandi sibi simile in exteram materiam, vt forma ignis non dicitur natura eius ab eo quod aquam calefacere potest, & inde generare ignem, sed materia aquæ est natura, quia est principium naturale passiuum ad recipiendum talem motum. Neque forma animalis dicitur natura ab eo quod filium generet, sed ab eo quod est principium intrinsecum quo animal nutritur, augetur, & mouetur localiter. Forma verò ignis est natura, quia est principium eius motus sursum, & forma aquæ, quia est principium eius motus deorsum. *Coroll. 1.*

Coroll. 2. Ens naturale. Sequitur secundò, quod ens naturale non accipitur in proposito particulariter, vt distinguitur contra supranaturale, aut contra violentum, nec contra voluntarium, aut contra artificiale, sed generaliter contra omne illud quod non habet in se principium sui motus, vt sunt artificialia & alia, de quibus quæstione sequenti sermo habendus est.

Quare Adam, licet supranaturaliter fuerit creatus, erat tamen ens naturale.

2. Concl. Secunda conclusio. Tam materia quàm forma est natura. Hanc probat Aristot. cap. 1. quia vtraque est principium motus & quietis, materia quidem passiuum, forma verò, actiuum. Forma tamen est magis natura quàm materia. Quod Arist. probauit tribus rationibus, quas in commentarijs latius explicuimus scilicet. Et quia est id à quo potissimum res denominatur naturalis, sicut forma artis est id à quo res dicitur artificialis. Vt enim lignum non dicitur mercurius quoadusque habeat formam mercurij, ita nec semen dicitur actu equus, quoadusque actu habeat formam equi. Item quia lignum defossum sub terra & putridum iterum germinat sibi simile secundum formam, quod est producere sibi simile in natura. Et tertiò, quia forma est terminus motus qui dicitur nascitura & natiuitas, & per consequens forma est magis natura.

Dubium. Quod si percuncteris vtrum natura vniuocè dicatur de materia & forma.

Solutio. Comment. hic comment. 1 & Albertus magnus negatiuam partem sentiunt. Attamen, salua eorum authoritate, non video cur non dicatur vniuocè.

Primò, quia hoc nomen, pars essentialis, vniuocè dicitur de materia & forma, licet enim materia aliter sit pars quàm forma, pars tamen significat vnam rationem communem vtriusque abstrahendo ab hoc vel illo modo partis, & ideo vtraque ponitur reductiuè in prædicamento substantiæ.

Et confirm. Natura idem est quod principium, sed principium vniuocè dicitur de illis, est enim principium vt genus ad materiam & formam: ergo.

Et tertiò confirmatur quia Aristot. asserit formam esse magis naturam quam materiam, comparatio autem non fit, nisi inter ea quæ conueniunt aliqua ratione communi: ergo natura dicitur vniuocè de illis. Cum hoc tamen stat quod alia sit ratio specifica principij & naturæ in materia, & alia in forma. Est enim materia natura, quia est principium passiuum & potentia vnde incipit motus naturalis, & forma, quia est terminus & actus ad quem terminatur. Et hoc est fortè quod philosophi citati intelligunt æquiuocationis nomine.

3. Conclus. Tertia conclusio. Omnia & sola viuentia sunt & dicuntur entia naturalia ratione principij actiui scilicet ratione formæ substantialis. Conclusio hæc 7. huius latius patebit, vbi principium illud tractabitur, quod omne quod mouetur, ab alio mouetur, sed probatur interim vtcunque. In omnibus & solis viuentibus forma est per se principium actiuum motus eius in quo est: ergo. Probatur prima pars antecedentis. Viuere vt habetur 2. de anima text. 13. consistit in hoc quòd res à sua propria forma mouetur, aut motu augmentationis, aut alterationis, vt patet in plantis, aut præterea motu sensitiuo, vt patet in animalibus, aut vltra hoc motu locali, vt patet in animalibus

libus perfectis, aut denique supra hæc omnia secundum intellectum, vt in homine est videre: ergo omnia viuentia habent in se principium per se actiuum intrinsecum sui motus. Secunda vero pars, s. quod solis viuentibus hoc competat probatur. Forma aquæ aut ignis, vt paulo ante dicebamus, non dicitur natura propterea quod in extrinsecam materiam producit sibi simile, sed propterea quod sit principium motus sui proprij subiecti, sed forma ignis non potest motum efficere in ipsomet igne in quo est. Cuius ratio est, quia omne mouens producit sibi simile in subiecto vbi est eius priuatio. Cum ergo in igne nulla sit pars quæ careat, aut summo calore, aut forma ignis, non potest forma ignis esse principium motus eius in quo est. Et eâdem ratione neque aqua existens in sua naturali dispositione se mouet. Neque aurum, aut ferrum atque alia mixta homogenea secundum primas qualitates, id est, quæ vniformiter per totum habent primas qualitates. Quod addiderim, quia si ferrum est difformiter calidum, potest pars magis calida calefacere aliam minus calidam, aut pars frigidior, calidiorem frigefacere. Sicut in viuentibus contingit, cor enim mouet alias partes: & pars morbida corrumpit sanam, aut viceuersa, quæ sana est, restaurat infirmam. Et hoc est quod 8. huius ait Arist. in eo quod ab intrinseco mouetur necessarium est signare per se mouentem distinctam à parte per se mota.

Itaque in summa, differentia attentè obseruanda inter viuentia & non viuentia, hæc est, quod perfectio & status viuentium consistit in moueri, sane quæ quamdiu mouentur viuunt, & cessante motu, cessat vita: status vero & perfectio non viuentium consistit in quiete: ob idque non mouentur, nisi quando sunt extra locum & perfectionem naturalem. Ideoque formæ viuentium proprium est esse principium actiuum intrinsecum motuum, per quod viuens ipsum se mouet nutritione, augmentatione, aut localiter. Atque adeo proprium est viuenti generare per semen à se decisum, cui imprimit virtutem actiuam, forma vero non viuentium, non mouet subiectum in quo est, sed aliud extrinsecum, vt ignis non se, sed stuppam calefacit, nec mouet se localiter sursum, quia motus ille attribuitur generanti, vt in solutione ad 4. patebit. Quare male quidam assignant hanc solam differentiam inter viuentia & non viuentia: quod non viuentia solum mouentur ad vnam differentiam positionis mutando locum, viuentia vero ad omnem. Etenim licet planta solum augeretur sursum versus, & non versus radices, aut in latum, esset ille motus proprius viuentis; & è conuerso licet per impossibile daretur mixtum participans vtramque naturam ascendendi vt ignis, & descendendi, vt lapis; essent illi motus non viuentium. De hac autem natura viuentium, j. de anima latius aliàs. *Differentia viuentium.*

Quarta conclusio, sequitur ex tertia. Substantiæ non viuentes dicuntur entia naturalia solum ratione naturæ & principij passiui intrinseci: principium vero actiuum habent ab extrinseco. Vt aqua est ens naturale, quia habet principium passiuum sui motus: puta formam ratione cuius mouetur deorsum, & materiam ratione cuius recipit calorem ab igne. Et pariter lignum & res aliæ vniuersæ. *4. Conclus.*

Ex quo sequitur 1. quod calefactio passio aquæ & generatio ignis ex illa, non dicitur naturalis à natura ignis, s. à forma quæ est principium *Corol.*

 actiuum,

actiuum, sed à natura aquæ, puta à materia quæ habet naturalem inclinationem ad recipiendum illum motum dixerim calefactio passio, j. quatenus est motus aquæ: nam si consideretur, vt actio & motio qua ignis mouet, dicitur etiam naturalis igni, j. secundum naturam ignis, quia est actio quæ consequitur eius naturam. Et ad hunc modum loquendum est in omnibus non viuentibus.

Coroll. 2. Sequitur secundò quod nullum ens potest dici naturale à principio actiuo intrinseco suæ generationis, quia implicat contradictionem quippiam à seipso, vel ab aliqua sui parte produci.

Coroll. 3 Sequitur tertiò, quod motus progressiuus animalis non est mixtus, aut præter naturam (vt quidam sentiunt) sed est simpliciter naturalis. Sunt enim qui animalia duntaxat considerantes inquantum sunt grauia, dicunt quod eleuatio pedis ad ambulandum est violenta, impressio verò eius in terra est naturalis. Et ideo talis motus est mixtus. At vero motus iste non debet attendi penes naturam vniuersalem grauis, sed penes particularem animalis. Etenim neque alia grauia puta lignum aut lapis descendunt inquantum sunt talis speciei, sed secundum vniuersalem naturam grauitatis. Itaque forma ligni non est principium descensus inquantum dat esse lignum, sed inquantum facit esse corpus cui prædominatur natura terræ, aut aquæ. Et pariter anima rationalis, licet sit indiuisibilis tamen inquantum dat homini esse corporeum cui prædominatur natura terræ, est principium descensus. Attamen forma quæcunque animalis perfecti, est principium naturale motus progressiui. Qui proinde motus simpliciter est naturalis animalibus, quemadmodum & nutritio & augmentum. Vt enim habere pedes, est propria passio aliquorum animalium, ita & motus ad quem pedes ordinantur, est naturalis. Sicut & serpentibus reptare est motus naturalis.

Coroll. 4 Sequitur denique quartò quod cuicunque rei naturali corporeæ competit motus aliquis proprius, cuius principium sit materia vel alius cuius principium sit forma, aliàs si aut materia, aut forma non esset principium alicuius motus in quo est, non esset natura, & per consequens nec talis res esset ens naturale.

Ens naturale & mobile. Vnde palam fit, cur idem sit ens naturale, & ens mobile. Nempe, quia ens naturale idem est quod habens naturam: & natura idem est, quod principium motus eius in quo est. Conclusiones istæ & perspicaciores fient & exactius limabuntur solutionibus argumentorum.

Deus & intelligentia. Igitur ad primum principale argumentum respondetur, quod Deus & intelligentiæ nec sunt entia naturalia, neque habent in se naturam vt loquitur hic Arist. Deum enim manifestissimum est non habere principium sui motus: cum sit summus actus nihil habens de potentia ad aliquem motum. Et Angeli, cum incorporei sint, motu corporeo moueri non possunt. Nec subinde in motu locali à loco dependent, sed possunt mutari de loco ad locum distantem sine hoc quod pertranseant per medium vt 2. sent. est videre de quo nihil ad pręsens. Motus autem intentionales secũdum intellectũ & voluntatẽ non sufficiunt apud Arist. vt Angeli dicantur entia naturalia. Deus ergo & reliquæ substantiæ spirituales habent dumtaxat naturam in tertia acceptione suprapositą, i. essentiam. Deus quidem infinitam Angelus verò, specificam.

De

De secundò principali argumento fuerunt apud veteres diuersæ sententiæ, quas, prima parte quæstione 70. artic. 3. refert S. Tho. quidam enim prædecessores Aristotelis putantes cœlum actiuè moueri à sua propria forma, opinati sunt cœlum esse animal. Et consequenter dicebant motum cœli esse naturalem à principio intrinseco actiuo. Et reuera bene syllogizabantur. Proprium enim animalium est, vt paulò superius dicebamus à seipsis moueri. Et ideo profectò qui diceret cœlum moueri à propria forma, subsequenter tenetur dicere illud viuere, quod est absurdum. Quapropter Arist. rectè iudicans cœlos non esse animalia, perscrutatus est non moueri ab intrinseco, sed ab intelligentijs, quæ singulis orbibus sunt singulæ accommodatæ. At verò Commentator in de substantia orbis, & 12. metaph. comment. 41. & in lib. de cœlo, quem Paulus hic Venetus & alij imitantur, nescio quam vnionem fingit intelligentiæ cum cœlo, vt sit velut eius anima. Ob idque cœlum asserit esse vt animal & quodammodo moueri ab intrinseco.

At verò falsum est hoc & absque vlla probabilitate. Quod vel fides nostra satis nos docet. Intelligentia enim nullo modo vnitur orbi, sed assistit illi, vt motor eius intrinsecus, vt lib. de cœlo latius patebit. Vnde non opus est distinguere, vt iuniores distinguunt, quòd cœlum si accipiatur vt includat intelligentiam, mouetur ab intrinseco, si verò vt distinguitur ab intelligentia, mouetur ab extrinseco. Enimuerò cœlum nullo modo accipitur vt includat intelligentiam, & ideò simpliciter dicendum est quòd cœlum mouetur ab extrinseco. *Cœlum non est animal.*

Sed hinc emergit dubium maius, quòd tunc sequitur motum cœli non esse naturalem. De hoc fuit opinio Auicennæ 9. meta. per oppositum extremum, scilicet, quòd motus cœli simpliciter non est naturalis: quia nec à forma propria actiuè mouetur, nec habet in se principium passiuum quod sit naturalis inclinatio ad motum. Ait verumtamen quòd neque est motus violentus, sed præter naturam. Quod est dicere, neque cœlum habet naturalem inclinationem ad illum motum neque naturalem repugnantiam.

Rationes Auicennæ sunt tres. Prima nullus est motus naturalis rei, nisi ille quo mouetur à dispositione & statu non naturali ad naturalem dispositionem, sed motus cœli non est quo mouetur à dispositione & statu non naturali ad naturalem: ergo non est naturalis. Maiorem ostendit exemplo grauis, quod mouetur descensu naturali, nisi à loco in quo sursum violenter detinetur ad centrum, vbi quiescit, & aqua non mouetur naturaliter, nisi quando est calida extra suam naturalem dispositionem, vt se reducat ad naturalem dispositionem. Minor verò est manifesta, quia cœlum nunquam esse potest extra suam naturalem dispositionem, atque adeò motus eius non est ad acquirendam naturalem dispositionem, & per consequens non est naturalis. *Auicenna.*

Secunda ratio. Si motus cœli est naturalis, sequitur quod cùm sol, v. g. mouetur ab oriente in occidentem, naturaliter recedit ab oriente, & eâdem ratione quando postea in nocte subtus terram reuertitur ab occidente in orientem naturaliter etiam mouetur ad idem punctum orientis. Vnde sequitur quod duo motus contrarij naturaliter conueniunt eidem corpori, quod est repugnantia.

Tertia

Tertia ratio est. Si motus, v. g. primi mobilis ab oriente in occidentem esset naturalis, sequeretur quod si viceuersa moueretur ab occidente in orientem motu planetarum ille esset motus contra naturam. Et eâdem ratione si intelligentia vellet cœlum sistere & tenere ne moueretur, pateretur difficultatem sicuti qui vellet vtrem aëre plenum sub aqua retinere cùm aër sursum nititur, consequens tamen est falsum, quia si intelligentia vellet primum mobile mouere motu contrario, aut illud immotum retinere, indifferens esset cœlo. Sententiæ Auicennæ subscribit Scotus 2. sentent. c. 2. in fine quæstionis 6. & ponit exemplum. Sicut superficies (inquit) nec habet naturalem potentiam, nec repugnantiam ad albedinem, vel nigredinem, sed neutram, id est, indifferentem ad hanc vel illam. Et eadem ratione quæstione 1. proponit potentiam neutram mediam, inter naturalem & violentam.

Contra hanc tamen opinionem arguitur primò, quod nulla est propriè potentia neutra respectu alicuius qualitatis, vel motus. Et primò de potentia actiua manifestum est, neque contrarium dicerent Auicenna aut Scotus. Nam si est potentia ad producendum per se aliquid erit potentia naturalis, quod si non poterit producere, nulla erit potentia, si verò poterit producere, non tamen sine auxilio supranaturali, non dicetur potentia neutra, sed mixta potius ex naturali & supranaturali, vt ait S. Tho. intellectum creatum producere non posse visionem Dei, nisi supranaturaliter fuerit adiutus lumine gloriæ quod non disputationis, sed dumtaxat exempli gratia dictum sit.

Non est potentia neutra.

Quod verò nulla sit potentia neutra respectu alicuius qualitatis, vel motus, probatur ex proportione potentiæ actiuæ. Etenim si non datur in rerum natura potentia neutra ad agendum, certè neque erit ad patiendum.

Sed arguitur secundò. Aut nomine potentiæ neutrius intelligit potentiam quæ de se determinatur ad genus, sed est indifferens ad species (sicut patet in suo exemplo quòd superficies est indifferens ad albedinem, vel nigredinem) & hic est abusus nominis, nam certè in superficie omnis corporis mixti (quod dixerim ad excludendum superficiem elementi & cœli) potentia est naturalis ad recipiendum colorem, licet ad hanc vel illam speciem non determinetur de se, sed ab agente. Quod si hanc appelles potentiam neutram, certè eadem ratione potentia materiæ ad formam erit neutra, quia solum est potentia ad formam in genere, ad hanc vero vel illam non determinatur de se, sed ab agente.

Et cõfirm. quod potentia subiecti ad albedinem vel nigredinem sit naturalis, quia illa accidentia educuntur de potentia subiecti, non enim possunt ab agente naturali produci, nisi dependenter à subiecto, sicut forma substantialis educitur de potentia materiæ, aut nomine potentiæ quæ est neutra intelligit meram negationem. Et hæc nullo modo dicitur potentia, aut intelligit aliquid positiuum. Et tunc profecto, videtur repugnantia dicere, quod sit potentia, & sit neutra. Nam potentia 9. metaph. text. 13. diffinitur per illud ad quod est in potentia. Si ergo est potentia, est saltem inclinatio, aut resistentia respectu actus si autem sit neutra, nulla est inclinatio, nec resistentia. Ob idque dicere quòd est potentia, & est neutra, videtur inuoluere contradictionem, sed neutra potentia idem est quod nulla potentia.

At

At quidquid sit de potentia neutra in alijs, quòd tamen cœlum non habeat potentiam naturalem ad suum motum circularem, re vera videtur assertio indigna homine philosopho. His quidem qui lumine fidei creationem mundi nouerunt, satis deberet esse hoc argumentum. Deus qui omnia disponit suauiter rebus omnibus sub cœlo indidit naturam ad suos proprios motus: igni, vt naturaliter calefaceret: terræ & arboribus, vt naturaliter germinarent: animalibus, vt naturaliter prolem facerent: ac denique materiam primam creauit, quæ naturalem ad omnes formas haberet potentiam, at tanquam vniuersalem omnium horum causam creauit orbes cœlestes, qui suis motibus omnia hæc inferiora procreassent: ergo à fortiori munus hoc cœli suaptè natura faciunt: & per cõsequens, motus, vnde hæc omnia pendent est illis naturalis. Mirabile est formicam naturaliter moueri, non autẽ cœlum. *Cœlum naturaliter mouetur.*

Secundò arguitur. Cœlum, perinde ac res vniuersæ naturales, aliquam habet inclinationem naturalem, sed nullam potius potest habere quàm moueri, quippe cum hoc perpetuo illi conueniat: ergo motus eius est naturalis.

Et confirm. Aut materia & forma cœli sunt naturalia principia illius motus, aut non. Si sic, ergo motus est naturalis: si non, ergo neutra earum est natura, quia cum nullo alio motu possit moueri cœlum, neutra esset principium motus eius in quo est.

Et tertio arguitur. Cœlum habet naturaliter figuram rotundam aptissimam ad circularem motum, est etiam substantia incorruptibilis, ad motum perpetuum accommodata: ergo & motus ipse est naturalis, si enim media ordinata ad finem sunt naturalia cœlo, finis etiam ipse naturalis vtique est. Veluti si homini naturale est habere oculos & pedes, naturale est illi videre & ambulare.

Et quarto arguitur. Idem est aliquid cuipiam per se competere, & naturaliter competere: nam per se conuenit alicui quod à natura conuenit, sed moueri circulariter per se conuenit cœlo, sicut graui descendere, & leui ascendere (quia non conuenit illi per accidens) ergo conuenit naturaliter.

Et confirmatur. Motus cœli est mensura & causa prima omnium motuum inferiorum, sed motus omnium inferiorum per se conueniunt suis substantijs: ergo à fortiori motus cœli per se conuenit cœlo: nam mensura in vnoquoque genere debet esse regulatissima, quod non esset si esset res per accidens.

Est ergo conclusio qua ad secundum principale respondetur. Motus cœli est ei naturalis, non quidem ratione principij intrinseci actiui, quia forma cœli non est actiua sui motus, sed ratione principij passiui, quia scilicet potentiam habet & aptitudinem naturalem ad illum motum. Conclusio est S. Tho. 1. p. quæst. 70. art. 3. ad quartum. Quin etiam est expressa Aristot. 12. metaphysic. text 10. vbi ait, quod cœlum materiam habet, non in potentia ad aliam formam, sed ad motum localem. Vbi simul asseritur, & quod est compositum ex materia & forma, contra Commentatorem dicentem esse corpus simplex, & quòd motus eius est naturalis. Et 1. cœli text. 13. & 14. ex professo probat quod motus circularis est naturalis cœlo sicuti motus sursum est naturalis aëri & igni, & motus deorsum, aquæ & terræ, vbi hæc omnia apertiùs patebunt. *Conclusio. Ad 2. principale.*

Est veruntamen animaduertendum quod cum dicimus in cœlo esse principium naturale sui motus, non id solum intelligimus esse materiam, sed principalius formam: nam aliàs cùm nullus alius motus conueniat cœlo, si forma non esset principium illius, tunc non esset natura, sed intelligendum est, vt est intentio Arist. 1. cœli quod sicut graui & leui conuenit motus naturaliter deorsum, aùt sursum ratione suarum formarum: ita & cœlo ratione suæ formæ conuenit ille motus circularis, cùm ratione etiam formæ conueniat figura illa circularis.

Dubium.

Dubiolum tamen restat ex dictis, vtrum motio cœli in quantum est actio procedens ab intelligentia, sit naturalis veluti dictum est in quarta conclusione, calefactionem qua ignis calefacit, esse illi naturalem. Et videtur quod illa motio non sit, nisi voluntaria: nam Angeli liberè videntur mouere cœlos. Et inde sequitur quod nullum esset miraculum, si intelligentia vellet cessare à motu, atque adeo si cœlum quiesceret.

Respondetur quod licet intelligentiæ secundum fidem per volũtatem moueant, quia tamen est lex naturalis cœlorum, vt perpetuo moueantur, illæ intelligentiæ mouent ac si essent meræ causæ naturales. Et ideo si motus cœli cessaret (vt cessabit in die iudicij) esset supernaturale. Quemadmodum Deus voluntariè concurrit cum causis secundis concursu generali, nihilominus quia agit lege naturali, censetur agere per modum naturæ. Et ideo cum cessat concurrere cum causis secundis (quemadmodum Danielis 3. non concurrit cum igne ad comburendum pueros) est verè miraculum.

Ad argumenta Auicennæ.

Vnde ad primum argumentũ Auicennæ negatur illa sua maior syllogismi. Non n. est necessarium motũ naturalem esse à dispositione & statu non naturali ad naturalem, sed hoc solum est verũ in motibus naturalium generabilium & corruptibilium, quorũ finis est quies vt in graui & leui. In mixtis vero motus corruptionis qui est à dispositione naturali ad non naturalem est etiam ex parte materiæ naturalis, vt motus quo putrescit lignum & quo corrumpitur animal. Cœlum vero, quod non ordinatur ad quietem in aliquo loco neque est corruptibile, habet motum naturalem inuariabilem & vniformem. Enimuero, vt perfectio naturalis viuentis (vt paulo ante dicebamus (consistit in hoc quod est mouere se, ita perfectio naturalis cœli est perpetuò moueri ab intelligentia.

Ad secundum respondetur quod natura cœli nec est recedere à puncto orientis, nec accedere ad illud, sed est perpetuò moueri & transire per quodlibet punctum cœli. Quare recessus à puncto orientis & accessus ad illud non sunt motus contrarij, sed sunt partes vnius motus naturalis.

Ad tertium argumentum respondent nonnulli concedentes, quod cœlum est indifferens ad motum ab oriente in occidentem, vt modo mouetur, aut viceuersa si ab intelligentia moueretur modo retrogrado. Ego tamen profecto id non concedo, sed credo naturam cœli esse, moueri vt modò mouetur. Nec virtus intelligentiæ, nec simul omnium, posset mouere ipsum è conuerso, nisi solum de potentia Dei absoluta. Et hoc euidentius confirmat motum cœli quem modo habet esse illi naturalem. Motus autem proprij & naturales planetarum sunt de occidente ad orientem, vt est ex libris de cœlo intelligere. Sed cum hoc est etiam illis naturale vt à primo mobili rapian-

tur

tur ab oriente in occidentem motu diurno. Sed de hoc aliàs.

Ad illud si intelligentia vellet sistere & tenere cœlum, respondetur, quod nulla esset fatigatio, sed per hoc quod ipsa non moueret, cessaret motus, quia in cœlo nulla est virtus actiua motus, sicut est in vtre inflato sub aqua ad motum sursum.

Circa materiam confirmationis est etiam opinio Commentatoris 12. meta. text. 41. & de substantia orbis c. 2. tenentis quod cœlum habet principium quietis. Itaque quantum est ex se est indifferens ad motum & quietem. Et in hoc sensu citat Arist. 9. meta textu 17. vbi ait, non esse timendum vt cœlum quiescat. Ac si dixisset (vt ait Commentator) quod licet habeat potentiam passiuam ad quietem, intelligentia veruntamen nunquam cessabit mouere. Et alij, qui in verba Commentatoris iurarunt, dicunt quod licet cœlum secundum totum motum non quiescat tamen quiescit quodammodo hodie à motu hesterno qui præterijt, & cras cessabit à motu hodierno. *An cœlum habeat principium quietis.*

At verò nec opinio Commentatoris, nec ipsorum discipulorum eius est rei physicæ consentanea. Arguitur n sic. Natura non est principium quietis, nisi quando motus ad quem inclinatur ordinatur ad quietem, vt patet in grauibus & leuibus, sed motus cœli ad nullã prorsus ordinatur quietem, ergo natura cœli non est principium quietis. Minor latissimè probatur ab Arist. 1. de cœlo vbi ait, motum cœli esse perpetuum, vt generationes horum inferiorum perpetuo durent. Vnde 2. cœli text 2. acutè ait motum cœli suspicere quietem horum inferiorum. Quod est dicere, cessatione & corruptione horum inferiorum (hanc enim appellat quietem) vti tanquam via ad nouas generationes. Ob idque non solum non ordinatur ad quietem propriam, verum neque ad aliquam quietem horum inferiorum. Sed habet pro fine, perpetuo motu conseruare semper species rerum quæ de se sunt corruptibiles.

Secundò arguitur quia figura cœli rotunda, non est suapre natura facta ad quietem, sed ad motum: ergo nec vlla est inclinatio cœli ad quietem.

Et tertiò arguitur, quia si esset in cœlo inclinatio ad quietem, sequeretur quod quies esset finis motus, & per consequens esset aliqua difficultas ex parte cœli vt moueretur, quod est contra Arist. 9. meta. text. 17. vbi ait quod nulla est fatigatio, nec resistentia in motu cœli.

Et postremò arguitur, quia in die iudicij, cùm motus cœli cessabit, erit profectò miraculum, non solùm ex parte intelligentiæ cessantis, sed supra naturam cœli: & tamen si in cœlo esset principium quietis, tam naturale esset illi quiescere, quàm moueri. Et authoritas Arist. quam citat 9. meta. potius est contra eum, sentit enim Ph. non esse timendum quod cœlum quiescat, non solum quia intelligentia non cessabit, sed quia repugnat naturæ cœli. Accedit huc demum sententia Themist. tenentis in cœlo nullum esse principium quietis. Et S. Tho. quæst. 5. de poten. art. 5. hanc eandem differentiam constituit inter cœlum & elementa.

Alia opinio recitata ridicula est profectò, nam cœlum nullo modo quiescit à motu hesterno, sed merè negatiuè se habet respectu illius, quia est transactus.

Alij dicunt quod cœlum quiescit secundum puncta polorum super quibus vertitur. Aut secundum alios (quod idem est) quiescit in loco totali in quo

mouetur, quia non mutat locum secundum se totum.

Sed profecto arbitror, quod in cœlo nulla est quies, nec quietis principium. Et ideò potius dicendum est, quod quando Arist. dixit copulatiuè naturam esse principium motus & quietis, intellexit, quod vbique est aliqua natura quæ sit principium motus eius in quo est, sed vbi motus ordinatur ad quietem, principium motus est etiam principium quietis, vbi verò motus est naturalis status & perfectio rei, non est necessariũ quod sit principiũ quietis.

De natura autẽ terræ palam est quomodo sit principiũ motus. Primò quia secundum partes est principium motus localis, quæcunq; enim pars terræ sursum eleuatur, suapte natura cadit, & quia appetitus partium appetitus est totius, sequitur terram habere principium motus. Et præterea materia terræ est principium motus alterationis & corruptionis ipsius.

Ad tertium principale conceditur elementum quodcunque habere in se naturam: non quidem propter principium actiuum sui motus vt 3. 2. 4. conclusionibus expositum est. Forma enim ignis non potest ipsummet ignem in quo est, aut alterare aut augere aliàs enim esset viuens. De motu autem locali, quamprimum videbitur. Et hac de causa Alber. ponebat inchoationes formarum, & alij alias possibilitates, vt lib. 1. q. 7. visum est. Nempe vt astruerent calefactionem aquæ, & generationem ignis ex ea, esse naturalem ex parte passi. Nam cùm forma aquæ nihil iuuet ad talem motum, si non poneretur illic aliquid conferens vim & quod adiuuet agens, putabãt eiusmodi motus esse violentos.

Has tamen opiniones abunde illic expugnauimus Quocirca secundum Aristot. dicendum est, vt tales motus sint naturales, satis esse, quod materia ignis & aquæ ligni, &c. sit principium passiuum sui motus, ratione cuius corruptio ignis, calefactio aquæ, aut ligni est illi naturalis. Et passum conferre vim, est formam educi de potentia materiæ, aut saltem quod materia sit in potentia naturali quæ ad eius receptionem concurrit, vt in generatione hominis.

Obiectio. Sed est argumentum in contrarium. Sequeretur quod cum lapis sursum proijcitur motus ille esset naturalis: nam quamuis non habeat principium actiuum intrinsecum, habet tamen materiam quæ est receptiua illius motus. Quod si dicas illum motum repugnare formæ grauis, eodem modo calefactio aquæ repugnat eius formæ, vt pote cum sit motus tendens ad eius corruptionem. Quod si rursus respondeas motum localem sursum recipi in toto composito, cui ille motus repugnat, calorem verò recipi in materia aquæ quæ est in potentia ad omnem formam.

Solutio imprimis in via S. Thomæ non habet locum: nempe qui tenet accidentia omnia subiectari in toto composito. Et præterea licet calor subiectetur in materia, postquam repugnat formæ quam actu habet, videtur quod motus non sit naturalis.

Solutio. Respondetur quod siue calor subiectetur in materia siue in toto composito nihil ad præsens refert, sed motus dicitur naturalis ratione principij passiui, quando ille motus disponit ad formam substantialem ad quam materia prima est in potentia (qualis est calefactio aquæ) motus verò lapidis sursum quia repugnat formæ substantiali, & non disponit ad aliam formam substantialem

tialem ad quam materia ſit in potentia, eſt violentus. Materia enim ad nullum motum eſt in potentia, niſi ratione formæ ſubſtantialis quam appetit.

Et per hæc reſpondetur ad aliud de ente naturali reſpectu formæ artificialis. Eſt enim concluſio quod nullum ens naturale habet principium naturale, neque actiuum, neque paſſiuum reſpectu formæ artificialis. Cum enim forma artificialis in ligno, aut ære, non ſit diſpoſitio ad introductionem formæ ſubſtantialis, materia harum rerum naturalium nullum habet appetitum ad tales formas, nec propriè dicuntur educi de potentia materiæ, quia eductio de potentia naturali materiæ ſolum eſt reſpectu agentis naturalis. Dicuntur autem entia naturalia apta, aut inepta ad artificialia, non propter inclinationem quam habeant ad talem formam (nihil enim lignum inclinatur vt indefiat Mercurius aut Iupiter) ſed quia vel melius obediunt inciſioni, vel cuiuis alij operationi artificis, aut quia ſunt longioris durationis. *Naturalia reſpectu artific.*

Ad quartum principale argumẽtum conceſſo ſolis viuentibus ineſſe principium actiuum ſui motus ad primum argumentum de motu grauium & leuium, negatur formam ſubſtantialem grauis aut grauitatem, eſſe principium actiuum deſcenſus. Et idem negatur in leuibus. Solutio eſt quam ex profeſſo philoſophus 8. huius text. 32. & affirmat & comprobat. Tractat enim illic vt tractauerat in 7. quod omne quod mouetur, ab alio mouetur, & ſi quid mouetur intrinſecus, debet diſtingui pars per ſe mouens à parte per ſe mota, vt in animali cor mouet alia membra. Et cum in corpore ſimplici, videlicet, quod eſt homogeneum ſecundum qualitates primas non ſint partes diuerſæ complexionis & naturæ, vt vna poſſit mouere aliam (qualia ſunt elementa) concludit quod non mouentur intrinſecus, ſed à generante. Quod ſi quis dicat formam lapidis eſſe partem quæ mouet: & materiam, partem quæ mouetur. Hoc ſtare non poteſt, quia forma non eſt quæ agit, ſed ſuppoſitum agit per formam. Neque materia propriè eſt quæ deſcendit, ſed lapis. Forma enim animalis non eſt quæ nutrit, nec materia eſt quæ nutritur, ſed totum animal nutrit & auget ſe per formam. Vnde in viuentibus partes illæ, per ſe mouens & per ſe mota, debent eſſe integrales, vt in 8. huius videbimus. Et ideo qui dicit formam lapidis eſſe principium actiuum, ſolum dicit eſſe principium quo ſed principium quod, eſſet tunc lapis, & per conſequens moueret ſe. Quod ne Ariſt. concedat, dicit principium mouens, tanquam quod, eſſe generans, ſed forma lapidis eſt id quo lapis mouetur à generante. *Grauia mouentur à generante.*

Ratio eſt hæc. Generans aliquid, ſicut dat formam dat omnia accidentia & conſequentia ad formam quæ requiruntur ad perfectum ſtatum naturalem ipſius geniti, ſed ſtatus perfectus grauis, v. g. lapidis eſt, eſſe in centro, ergo generans formam lapidis dat illi impetum quendam naturalem vt deſcendat ad centrum, niſi impediatur. Et ideo motus grauis attribuitur generanti. Sicuti qui iactat lapidem imprimit illi impetum quo moueatur. Non diſputo an impetus ſit res diſtincta, necne, eſt enim hoc impertinens, vt eſt impertinens grauitatem, aut leuitatem accidentia eſſe diſtincta à ſubſtantijs, tametſi probabilius eſt diſtincta eſſe.

Eſt tamen præſto argumentum. Arbores & omnia viuentia nutriuntur

augenturque per virtutem quam habent impreſſam à generante (generans enim formam dat conſequentia ad formam) ergo eâdem ratione huiuſmodi motus attribuerentur generanti.

Solutio huius facile elicitur ex differentia ſuprapoſita inter viuentia, & non viuentia quod ſtatus naturalis viuentium conſiſtit in moueri: ſtatus vero & perfectio non viuentium, in quieſcere. Hinc ſequitur quod actio generantis plantam aut animal illic ceſſat, vbi animal genitum habet ſuam propriam formam & virtutem qua poſſet nutriri & augeri cuius proinde nutritio & augmentum attribuitur ipſi animali genito. Reliqua vero cum extra locum ſuum naturalem ſint ſemper extra ſuum ſtatum & perfectionem naturalem, motus ad talem locum attribuitur generanti quaſi mittenti genitum ad ſuam perfectionem.

Corolla.

Obiectio. Quod ſi quis rurſus obijciat, quod ſtat quando graue deſcendit non eſſe generans quod illud genuit.

Reſpondetur quod res quæ non eſt, mouere poteſt quamdiu eius virtus durat, vt in exemplo proiectæ ſagittæ, aut globi catapultæ manifeſtum eſt. Ignis enim eſt qui mouet globum illum (etiam quando diſtanter mouetur) per impetum impreſſum. Et idem dicturi ſumus modo de ſemine emiſſo ab animali, quod ſemen mouetur ab animali per virtutem ab eo impreſſam. Colligitur ergo quod tam forma ſubſtantialis lapidis, quam grauitas ſunt principium paſſiuum motus: forma quidem ſubſtantialis principale, & grauitas inſtrumentale. Et idem dicendum eſt de leui.

Sed non deeſt adhuc aduerſus hanc ſententiam argumentum. Forma ſubſtantialis lapidis eſt velut inſtrumentum, vt dictum eſt, generantis, ſed inſtrumentum reducitur ad genus cauſæ efficientis, calor enim quo ignis calefacit, eſt principium actiuum, ſicuti & dolabra qua artifex dolat lignum. Item ſi grauitas eſt inſtrumentum, videtur quod forma ſubſtantialis ſit principale agens reſpectu illius.

Solutio. Reſpondetur quod inſtrumentum quando eſt coniunctum agenti, vt in exemplis modo poſitis, reducitur ad genus cauſæ efficientis, ſed tamen forma producta ab agente in paſſo quod mouetur, reducitur ad genus cauſæ formalis, & ideo eſt principium paſſiuum. Calor enim qui eſt formaliter in igne calefaciente, eſt velut principium actiuum, ſed tamen ille qui ab igne productus eſt in aqua, non eſt principium actiuum, ſed formale quo aqua eſt calida. Vnde ſi ille calor productus moueret aquam localiter, certè eſſet principium paſſiuum talis motus ſicut impetus in ſagitta. Et hac ratione grauitas dicitur principium paſſiuum. Verum eſt tamen quod licet reſpectu generantis ſit paſſiuum, tamen reſpectu grauis dicitur aliquando actiuum, eo quod grauitas conſequitur ad talem formam, ac ſi produceretur ab illa. Et hoc modo S. Thom. q. 5. de potentia art. 5. dicit formam grauis & leuis quodammodo eſſe principium actiuum ſui motus. Licet loco citato ſuper Ariſt. & 3 p. q. 32. art. 4. & vbique ſimpliciter dicat conformiter ad Ariſt. in graui & leui non eſſe, niſi principium paſſiuum ſui motus.

Similis ferè reſponſio eſt ad ſecundum membrum de ſemine. Virtus enim ſeminis eſt virtus generantis, per quam generans immutat ſemen vſque ad productionem animalis. Non tamen eodem modo quo dictum eſt

de

de graui & leui. Grauitas enim & leuitas sunt principia passiua, virtus tamen seminis est actiua. Non enim comparatur solum ad semen quod mouetur, sed ad animal inde generandum, respectu cuius illa virtus est actiua, sicuti calor qui formaliter est in igne est instrumentum actiuum calefactionis aquæ.

Et pari modo se habet virtus in grano ad producendum spicam, & in semine plantæ ad plantæ generationem, in ferro autem quod mouetur ad Magnetem, dicendum est, vt in 7 huius videbimus, quod non mouetur per virtutem actiuam quæ est in ferro, sed per actiuam quæ est in Magnete qui ferrum alterando ad se trahit. *Magnes.*

Ad postremum membrum quarti argumenti principalis, vt Paulus hic Venetus recitat, fuerunt quatuor modi diuersi de reductione aquæ vehementer calidæ ad suam frigiditatem. Primò est opinio Auicennæ 1. suæ physicæ dicentis, illam reductionem fieri per se à forma substantiali aquæ. Quia tamen non exprimit an id fiat mediante frigiditate, necne, quidam exponentes Auicennam dicunt id fieri mediante frigiditate virtuali: alij sine vlla prorsus frigiditate. *Reductio aquæ ad frigiditatem.* *Auicen.*

Secundò est opinio Ægidij, quod illa reductio est quidem à forma substantiali aquæ, non per se, sed per accidens. Itaque cùm aqua suapte natura inclinetur de se ad frigiditatem, ideo quando habet caliditatem per se intendit illam corrumpere, & quia ad corruptionem caliditatis sequitur productio frigiditatis, fit vt per accidens & posteriùs natura producat frigiditatem. *Ægid.*

Tertia est opinio Burlei, quod illa reductio non fit à forma aquæ, saltem vbi multo plus est caloris quàm frigiditatis, quia à proportione minoris inæqualitatis non fit actio, sed illa, inquit, fit à medio circumstante frigido paulatim frigefaciente partes prius exteriores, deinde interiores aquæ. *Burleus.*

Quarta est Iacobi de Forliuio tenentis quod aqua nunquam est vniformiter calida: ideoque partes frigidiores frigefaciunt calidiores. *Iacobus de Forliuio.*

His addit suam Paulus Venetus, dicens, quod inclinatio naturalis aquæ est densitas certa: ob idque cum per calorem sit rarior quam debeat naturaliter esse, reducit se ad condensationem, & quia ad condensationem consequitur frigiditas, de per accidens reducit se ad frigiditatem. *Paul. Ven.*

Horsum has omnes opiniones recitauerim quia videre non possum cur res ista tanto iuniores philosophos pauore stupefecerit, vt in tot eos disperserit vias: cum (si non fallor) non sit adeò difficilis. Atqui opinio Burlei, vt id hoc verum habet, quod medium circumstans semper iuuat aquam calidam, vt se ad frigiditatem reducat, ita in hoc fallitur, quod forma substantialis aquæ non sit etiam in causa talis reductionis: cum enim, vt modo dicebamus, forma grauis in virtute generantis sit principium motus localis quo graue tendit ad suum locum, à fortiori forma aquæ est principium quo aqua reducitur ad suam perfectionem quando est extra illam, eo appetitu naturali, quo vnaquæque res appetit se in esse conseruare.

Et præterea quia sæpe aqua reducit se ad frigiditatem maiorem, quàm sit medij circumstantis, & tunc tota illa non potest esse à circumstante.

Dubitari certè non potest quin forma substantialis aquæ sit principium huiusmodi reductionis. Sed tunc sunt opiniones Ægidij & Pauli quod illa reductio

ductio fiat de per accidens à forma substantiali ignis. Quod profectò, salua eorum authoritate, non est credibile. Nam quod ait Ægidius, per se aquam intendere corruptionem caliditatis, ad quam per accidens consequitur frigiditas, non videtur physicè dictum. Primò quia agens naturale nunquam per se intendit corruptionem, nisi intendendo productionem formæ cui alia contrariatur, & ideo potius per se aqua intendit reducere se ad frigiditatem quàm corrumpere caliditatem. Quod ex modò facta ratione confirmatur, nam si aqua corrumpit calorem, non est nisi vt consequatur dispositionem naturalem qua se in esse conseruet, qualis est frigiditas: Sicuti graue certè non mouetur, nisi vt quiescat in centro.

Et præterea in genere causæ efficientis certè priùs natura est productio formæ, quàm expulsio contrariæ. Ignis enim inducendo calorem in aquam, expellit frigiditatem. Et eàdem ratione aqua non corrumpit calorem, nisi producendo frigiditatem.

Eadem argumenta currunt aduersus Paulum, dicentem, quod de se aqua intendit condensationem ad quam subsequitur frigiditas. Enimuerò frigiditas tam de per se requiritur ad conseruationem aquæ, quàm densitas. Imo ratione densitatis est frigiditas, quare principalius intendit se aqua reducere ad frigiditatem, quam ad densitatem.

Confirmatur, quia certè densitas non fit, nisi à frigiditate tanquam per causam: & ideo prius natura aqua se ad frigiditatem reducit quàm ad densitatem.

Opinio Iacobi de Forliuio pugnare videtur cum experientia: nam apertè videtur aliquando aqua esse adeo calida vt per totam sit vniformis, & quando aliqua esset pars minus calida, tamen ad sensum (cui isti confiduut) videtur nullam esse, in qua non sit plus multo caloris, quam frigoris, & ideo idem restat illi labor quomodo illa possit vincere alias, vt illas ad frigiditatem reducat. Colligitur ergo quod forma aquæ est huiusmodi reductionis principium per se, vt rectè ait Auicenna.

Aqua esse non potest absque frigiditate.

Tunc vero restat dubium vtrum per aliquam frigiditatem id fiat. Sunt enim qui putant aquam posse venire in tantum calorem, vt nulla sit illic prorsus frigiditas formalis. Quæ quidem opinio, vt est manifestè contra veram physicam, ita fuit plurium errorum causa. Arguitur enim sic. Forma substantialis aquæ conseruari naturaliter non potest sine eius naturalibus dispositionibus (vt in rebus omnibus naturalibus palam est) sed dispositio necessaria aquæ est frigiditas & humiditas, vt est doctrina Aristot. 1. de gener. ergo vbi nulla est friditas, aqua esse non potest.

Et confir. Manifestum est formam aquæ introduci non posse in subiecto quoadusque sit certa frigiditas & humiditas: ergo ad conseruationem eius requiritur certa frigiditas & humiditas: licet forsan non tanta quanta ad generationem requiritur.

Et secundò arguitur. Omnes confitentur requiri certam densitatem citra quam non potest conseruari forma aquæ, sed causa densitatis est frigiditas: ergo nec potest aqua conseruari sine certa frigiditate formaliter.

Reuera qui hoc negat, fateri subinde tenetur conseruari posse naturaliter formam aquæ sine aliquo prorsus accidente proprio aquæ: nam si frigiditas

giditas & humiditas non sunt necessariæ, non video quodnam aliud sit accidens necessarium.

Sed quo alio, rogo, opus est argumento quàm hoc. Aut in subiecto aliquo est calor summus, aut citra summum. Si summus, illud est ignis: nam summus calor determinat materiam necessario ad introductionem formæ ignis. Si non est summus: ergo habet tantam frigiditatem, quanta sufficit vt cum calore simul adæquetur gradus summus. Etenim si summus gradus est vt. 8. necessarium est vt cum calore vt. 6. sit frigiditas vt duo: & cum calore vt. 4. frigiditas vt. 4. & sic proportionabiliter, vt lib. 1. de gene. palam fiet.

Per hæc condemnatur alia opinio quæ asserit frigiditatem virtualem. Nam illa solum asseritur ab illis qui credunt nullam esse in aqua calidissima frigiditatem. Ideoque hac posita superuacaneum est præter frigiditatem formalem ponere etiam virtualem in aqua. Isti tamen omnes inde decepti sunt quod plus æquo crediderunt sensibus, quibus tamen debet philosophus eminere. Experimur enim aquam calidissimam vehementius multo comburere manum, quam flammam ignis. Et inde arguunt isti quod sicut in igne non est frigiditas, ita neque in aqua. Et tamen illatio nulla est penitus. Causa enim cur aqua plus comburat, non est quod calor sit illic magis intensus: implicatio est enim contradictionis quod extra ignem sit tam intensus calor quam in igne. Sed causa est quod aqua est densior quàm flamma ignis: ac subinde habet plus de multitudine materiæ, & per consequens plus de multitudine caloris. Vnde si aqua illa rarefieret ad tantam raritatem sub quanta est flamma ignis, multominus calefaceret quam flamma, & tamen tunc haberet tam intensum calorem, quam modo habet aqua. Quod vel ipsa experientia manifestat. Vapor enim qui exhalatur ab aqua calidissima, tam intensum certe habet calorem, quam aqua: sed quia est rarior habet minus de multitudine formæ: & ideo minus calefacit. Est ergo fallacia arguere: est hic plus de multitudine caloris: ergo calor est magis intensus. vt libr. 1. de ge. q. de intẽsione elucidabitur. Digitus enim candentis ferri multo plus habet multitudinis formæ caloris, quam flamma ignis pedalis, tamen non habet tam intensum calorem, alias esset ignis: quoniam partes illius caloris non vniuntur secundum intensionem, sed extenduntur per materiam: quæ est multo maior quàm in flamma ignis pedalis. Vt ad propositum denique reuertamur, cum in aqua quantumcunque calida, non sit summus calor, necessarium est vt illic sit formalis frigiditas. Vnde hanc habeo pro certa conclusione, quod naturaliter non potest esse aqua sine frigiditate aliqua. Naturaliter (inquam) quia Deus (vt lib. 1. q. 4. dicebamus) potest rem quancumque sine suis dispositionibus miraculose seruare. *Frigidit. et virtualis.*

Addiderim profecto, non esse penitus improbabile, quod non potest naturaliter esse aqua tam calida, quin plus habeat frigiditatis, quàm caloris. Quia cum summa frigiditas & humiditas sit dispositio & perfectio aquæ, videtur quod ad generationem aquę saltim requiratur multo maior frigiditas quam est gradus medius: & ad conseruationem, licet minus requiratur, semper tamen requiritur vltra gradum medium. Vt si summa frigiditas (quæ est naturalis aquæ) est vt. 8. ad generationem aquæ requiritur. v. g. gradus vt. 5. vel. 6. & ad conseruationem quicunque gradus vltra. 4. ita vt saltem gradus *In aqua plus semper est frigoris &c.*

vt quatuor sit maximus sub quo non potest conseruari aqua. Bene intelligo nullam esse de hoc demonstrationem: est tamen rationi naturali consentaneum, vt nulla forma citra medietatem suæ naturalis dispositionis conseruari queat.

Et hoc confirmatur: quia certè in viuentibus ita est probabile: & de igne nullus profectò diceret quod possit conseruari quin ad minus habeat calorem vltra gradum medium. Si ergo aqua nunquam esse potest, nisi cum frigiditate vltra. 4. necesse est vt calor eius sit minor: nam vt paulò ante dicebamus ex ambobus simul debet resultare gradus summus. Et ad experientiam, quæ in contrarium videtur pugnare, respondetur (præter id quod dictum est de maiori densitate) quod quia frigiditas non est tam actiua, vt caliditas, licet plus sit illic frigiditatis minus tamen sentitur, imò non sentitur.

Quod si hæc vera sint, nulla est difficultas in reductione feruentis aquæ ad frigiditatem. Reducit enim se à sua forma substantiali principaliter per frigiditatem, quæ exuperat calorem.

Nihilominus probabilius existimo minus esse frigiditatis in aqua bullienti quàm caloris. Ideoque tandem respondetur, quod illa reductio ad frigiditatem attribuitur generanti aquam, vt dictum est de motu grauium & leuium. Et ideo licet frigiditas sit multò minor calore, tamen quia forma agit in virtute generantis, plus potest forma, vt reducat se ad frigiditatem, & conseruet se in esse, quàm calor in absentia conseruantis possit resistere. Calor enim, nisi sit in subiecto naturali, puta in igne, vel in mixto vendicante sibi talem calorem, indiget semper ab extrinseco conseruari: aliàs non potest resistere formæ subiecti in quo est: licet minus ibi sit de accidente contrario. Vnde regula illa, quod à proportione minoris inæqualitatis non fit actio, intelligenda est inter accidentia contraria, quæ sunt in suis cuiusque naturalibus subiectis: puta inter calorem, qui est in igne & frigiditatem, quæ est in aqua.

Corol. Hinc sequitur, quod animal infirmum, quod semel est extra suam naturalem dispositionem, non ita facilè ab extrinseco reducitur ad sanitatem & integrum statum naturalem: Nempe quia illa reductio animalis fit per hoc quod pars sana mouet non sanam: & quia omne agens in agendo repatitur, debilior fit in tali actione semper calor naturalis. Et inde est quod natura indiget medicinis extrinsecùs adiuuari. Hinc est quorundam opinio medicorum, qui existimant corpus quod semel notabiliter est extra suam naturalem dispositionem, rarò, aut nunquam ad integrum statum naturalem redire. Tametsi mihi nondum sit hoc exploratum. Sed tamen hactenus physicus.

Ad 5. Ad quintũ principale abunde responsum est in commento textus sexti: vbi recitauimus opinionem Auicen. tenentis non esse per se notum, naturam esse: eiusque rationes diluimus. Vnde in proposito satis est dicere quod Aristo. in. 1. phy. non demonstrauit naturam esse, idest, aliquod esse principium motus. Imò dixit quod qui hoc negat, negat primum principium scientiæ. Sed intentio eius fuit in illo libro ostendere quænam res sit actu natura, scilicet, quod materia non est ens actu completum, sed pura potentia: nec forma est duntaxat accidens: sed actus substantialis. In quibus ambobus errabant antiqui.

Ad commentatorem vero non est necessarium respondere, nam ipse se exponit: quippe qui ait, naturam esse, non esse demonstrabile, sed esse quodammodo explicabilem eius diffinitionem per experientiam, videlicet, illud esse intelligendum nomine naturæ, quod est principium motuum naturalium, quos experientiâ compertos habemus.

Text. VII. *Lecti natura, lignum, &c. Et* capi. 2. text. XVIII. *Determinatis his. &c.*

QVÆSTIO SECVNDA.

Vtrum & naturalia ab artificialibus, & phisica à mathematicis distinguantur.

ADVERSVS partem affirmatiuam primi membri quæstionis arguitur sic. Sunt artificialium formæ plurimæ, quæ principia sunt motus eius in quo sunt: ergo non est hæc vniuersalis differentia inter naturalia & artificialia. Antecedens patet in forma nauis, in formis rotarum plaustri, & alijs id genus. Nauis enim non ita velociter moueretur, nec rota nisi sub illa forma artificiali. Item ars citharizandi & saltandi est per se principium motus eius in quo est. Etenim motus manuum citharedi & motus pedum saltatricis non potest fieri nisi ars sit in ipso subiecto quod mouetur, puta in intellectu mouentis pedes aut manus, ergo. *1. Arg.*

Et confirmatur. Stat aliquem eundem motum esse simul ab arte & natura: ergo artificialia non distinguuntur à naturalibus. Hoc patet de sanitate, quæ fit ab arte medici, sed concurrente naturâ infirmi: & de doctrina quæ fit à doctore, sed concurrente ab intrinseco naturâ discipuli: ergo non in vniuersum differunt naturalia & artificialia. *Confir.*

Secundò principaliter arguitur. Si naturalia distinguerentur ab artificialibus, sequeretur quod forma artificialis distingueretur à subiecto naturali: distinctio enim rerum non est nisi à formis quæ sunt distinctæ: consequens est falsum: ergo & antecedens. Probatur minor. Cum fustis rectus incuruatur, vt fiat arcus: aut extrema laminæ auri iunguntur vt fiat annullus, efficitur nouum ens artificiale: & tamen nihil videtur illic produci de nouo præter quam quòd res naturalis aliter se habet quam ante: quia non videtur quodnam accidens manus artificis sine aliqua alteratione solum per motum localem possit producere: ergo naturalia non distinguuntur ab artificialibus. *2. Arg.*

Tertiò principaliter arguitur pro parte negatiua secundi membri quæstionis, nempe contra id quod ait Aristot. toto cap. 2. scilicet, scientiam physicam distinctam esse à mathematicis; eo quod mathematicus abstra- *3. Arg.*

hita materia, physicus vero non, Imprimis, omnis scientia abstrahita singularibus: ergo tam physicus quàm mathematicus abstrahit à materia.

Conf. Et confirmatur. Tam physicus quàm astrologus demonstrat terram esse rotundam: & vterque tractat de motibus planetarum, de figura orbium & syderum quia hæc omnia sunt formiæ & proprietates naturales rerum ergo non prorsus differt inter scientiam physicam & mathematicas.

In contrarium est Aristo. qui tex. 1. & 2. asserit naturalia distingui ab artificialibus, & in hoc tex. 7. dicit quod lignum est natura & subiectum lecti: & æs, statuæ. Vbi videtur distinguere inter ens naturale & formam artificialem. Et capit. 2. distinguit inter scientiam physicam & mathematicam.

Duos breues articulos designat quæstionis titulus. Primus est quomodo naturalia differant ab artificialibus: & secundus quomodo physica à mathematicis. Circa primum hoc imprimis attendendum est quod diuersa est quæstio, vtrum naturalia distinguantur ab artificialibus, & vtrum forma artificialis distinguatur à subiecto naturali in quo est: Prima enim est quæstio physica, quam hic tractat Aristo. tex. 1. & 2. fere in. 1. ca. Cuius sensus est, sint ne eiusdem an diuersorum prædicamentorum: secunda vero est metaphysica, quæ obiter hic inseritur. Et ideo de singulis sensibus statuemus in primo art. singulas conclusiones.

1. Conclusi. Prima conclusio est. Naturalia differunt formaliter ab artificialibus, siue forma artificialis sit res distincta à subiecto, siue non. Etenim scamnum, domus, &c. sunt in prædicamento qualitatis, lignum vero, lapis &c. sunt in prædicamento substantiæ.

Hanc probat hic Aristo. quia ens naturale inquantum est naturale, habet in se principium sui motus, artificiale vero, non. Lectus enim aut statua ab illa forma artificiali nullum habet proprium motum, sed tantum à forma naturali habet vt descendat deorsum.

Atqui rem aliquam, quæ in hoc differat à naturali, exhibere non possumus, nisi artificialem: nam forma proprie loquendo aut figura esse non potest, nisi aut naturalis, aut artificialis Si tamen operationes aut actiones considerentur: distinguitur in hoc naturale, non solum ab artificiali: sed à voluntario, quod est in moralibus: & à supernaturali, & à fortuito: & violento.

Naturale, & voluntarium. Opus enim virtutis liberum, licet sit quodammodo naturale idest, ex inclinatione naturæ ad bonum, tamen non dicitur naturale, vt in proposito: quia illud non est à natura, i à materia vel forma, nec ab aliquo accidente naturali, sed ab electione. Vnde tam naturale quàm voluntarium sit a principio intrinseco. Ait enim Arist. 3. ethi. capitul 1. quòd voluntarium est cuius principium est intus in ipso agente. Differũt tamen, quod naturale est à principipio naturali: voluntarium vero ab electione voluntatis, quæ est principium liberum.

Corol. Ex quo sequitur quod violentum opponitur vtrique scilicet, & naturali & voluntario. Est enim violentum, vt ibidem habetur, quod fit à principio extrinseco passo non conferente vim Sed passum conferre vim, stat dupliciter. *Violentum* Vno modo per inclinationem principij naturalis, quemadmodum, diximus calefactionem aquæ non esse illi violentam, quia calor ille

educi-

educitur de potentia materiæ. Alio modo per electionem. Vnde quando quis scienter vapulat à prælato, qui cum posset resistere, non resistit, non est vapulatio violenta, sed libera. Vnde cum hæreticus comburitur, combustio illa non est violenta, vt opponitur naturali, est tamen violenta, vt opponitur voluntario: quia passum confert vim per materiam naturalem non tamen per voluntariam electionem.

Rursus naturale opponitur supranaturali. Si enim Deus moueret lapidem sursum, motus ille non esset naturalis: quia non esset à principio intrinseco actiuo, aut passiuo. Sed tamen nec est violentus, nisi moueretur à causa naturali: quia respectu causæ naturalis lapis resistit: respectu vero Dei minime, quoniam in omni re naturali est obedientia respectu Dei. Vnde motus linguæ asinæ Balaam, nec fuit violentus nec naturalis, sed supernaturalis. Et idem est de cessatione solis, Iosue. 10. & de cessatione cælorum in fine mundi. At dubium est cum graue ascendit ne detur vacuum, vt cum attracto aere ascendit aqua per fistulam, vtrum motus ille sit violentus, postquam est contra particularem naturam aquæ: an sit naturalis cum sit à natura vniuersali. Respondetur quod licet posset responderi cum distinctione, scilicet quod est vno modo naturalis, & alio modo violentus: tamen simpliciter loquendo est naturalis: siquidem est à natura vniuersali. Sed est violentus secundum quid. Idem dicere possumus de monstris. Cũ enim animal nascitur orbatum aliquo membro, aut sub effigie alterius speciei quam sit intenta à natura particulari, monstrum est, eo quod est contra naturam particularem sed tamen simpliciter est naturale. Nam quando homo nascitur 6. digitis aut. 4. illud fuit ex impedimento dispositionis materiæ; quod quidem fluxit ex actione causarum vniuersalium, & alicuius causæ particularis in matrice. Quemadmodum corruptio aquæ ab igne, licet quodammodo secundum quid posset vocari contra naturam aquæ, est nihilominus simpliciter naturalis. Fortuitum autem, seu casuale, si accipiatur vt distinguitur contra naturale, monstra ista possunt dici fortuita, quia sunt præter intentionem agentis particularis. At vero fortuitum & casuale potius dicuntur respectu eorum quæ agunt à proposito & liberè. Vnde fortuitum est quod euenit præter intentionem agentis Vt inuentio thesauri, quam non intendebat fodiens terram. Sed de hoc latius. q. 5.

Supranaturale. *Ascensus grauis.* *Dubium.* *Solutio.* *Monstrum.* *Fortuitum.*

Vnde ad primum argumentum principale, quod directe est aduersus hanc primam conclusionem, respondetur quod formæ artificiales possunt esse causæ, non quidem motus naturalis quo ad substantiam, sed velocitatis quoad modum, Globus enim velocius descendit, quam quadratus lapis: quia figura circularis est apta ad motum. Vnde quod nauis supernatet aquæ, habet à natura ligni: si enim esset plumbea non nataret: quod vero ita velociter moueatur à ventis, forma artificialis est causa, & idem dicendum est de rotis plaustri.

Ad 1. prin.

De artibus vero saltandi & citharizandi, posset quis dicere quod non sunt principium motus naturalis, & ideo non sunt naturæ. Sed hoc est quod argumentum contendit. videlicet, quod diffinitio naturæ conueniat arti, quæ non est natura. Quod si dicatur quod ars non est principium primum illius motus, sed forma substantialis solutio non satisfacit: quia certe ars illa

est principium primum motus talis. Dicendum ergo arbitror de istis artibus sicut de forma nauis. Nam ars illa non est principium motus saltatricis quan tum ab substantiam motus, sed quan tum ad modum, quo mouentur membra Vnde sicut natura est principium motus simpliciter, ita ars & forma artificialis potest esse principium motus artificialis, qui est modus quidam motus naturalis. Et ita motus rotarum plaustri potest dici etiam motus artificialis.

Ad aliud de sanitate respondetur, quod sanatio est motus mixtus, puta partim naturalis partim artificialis: medicina enim non sufficit per se sanare, nisi iuuando naturam. Et ideo illic motus est partim à principio intrinseco & partim ab extrinseco puta ab arte. Et idem est dicendum de acquisitione doctrinæ, quæ est ab intellectu discipuli, arte magistri dirigente.

Secundus sensus. s. an forma artificialis distinguatur à subiecto naturali est, vt diximus methaphysicus: à quo proinde facile nos extricabimus. Sunt de hoc duę extremę opiniones. Prima est nominalium, qui vt negant quantitatem distingui à re quanta, ta negant formam artificialem distingui à subiecto Sed dicunt quod cùm artifex facit domum, aut calceum, aut statuam, nihil aliud facit quàm rem aliter se habere. Potissimum argumentum est secundum principale. Et certè qui scribit non videtur aliquod accidens producere sed atramentum facit aliter se habere

Duæ opiniones.

Alia est realium opinio in alio prorsus extremo, tenentium, quod non solum quantitas distinguitur à re quanta, sed præter quantitatem produci ab artifice formam artificialem quæ est qualitas.

Inter has duas opiniones arbitror medio modo dicendum. Non facilè declinare vellem à via regia: in hac tamen parte forte non displicebit modus iste noster loquendii quem hac secundà conclusione huius art. expono.

2. Conclus. Forma artificialis non distinguitur realiter à quantitate, tanquam res alia, sed solùm formaliter. Forma inquam artificialis quæ est accidens ab arte præcisè productum. Nam possunt per artem applicando actiua passiuis produci formæ nouæ substantiales, vt patet de forma panis quæ specie distinguitur à tritico: & de forma vitri quæ distinguitur à massa vnde fit. Volo dicere quod cùm faber lignarius facit quadratum lignum, quod erat rotundum, nihil de nouo producit, præter nouam superficiem quæ est terminus quantitatis illius corporis. Et idem de statuario dicendum est. Vnde qui domum ex sectis lapidibus & lignis construit, nullum prorsus accidens producit, sed ex superficiebus partium fit vna figura domus quæ non est vnum ens, nec vna quantitas, sed est vna figura in genere qualitatis, & idem dicendum de sartore, & sutore facientibus vestem, aut calceum.

Hanc conclusionem aduersus negantes quantitatem distingui à re quanta, non alijs rationibus corroboro, quàm illis, quas in prædicamento quantitatis fecimus ad suadendum quantitatem distingui à re quanta. Quæ licet non sint demonstrationes, certè in physica & potissimum secundum Aristo. rem faciunt probilissimam. Admissâ vero quantitate distinctâ, cùm figura & forma sit qualitas, quæ est passio quantitatis, manifestum est quod

est quod figura, vel est qualitas distincta a quantitate ipsa, vel saltem quantitas ipsa.

Quod autem non sit qualitas realiter distincta à quantitate, ita vt sint duæ res, his mihi saltem rationibus persuadeo. Primò, pluralitas ista rerum asseri non debet nisi propter aliquam rationem quæ non sit bono modo solubilis: sed certè nulla est efficax ratio, quâ concludatur esse accidens distinctum à quantitate imo oppositum videtur intellectus concipere, alias quoties quis digitum, aut in directum porrigit, aut in arcum contrahit nouum accidens produceret quia figura est diuersa.

Sed potissimum apud me argumentum est hoc secundum. Si forma. v. g. statuæ esset accidens distinctum à ligno & eius quantitate, sequeretur, quod Deus posset seruare lignum cum sua quantitate sine illo accidente, nec contrarium possum ratione vlla aut authoritate in animum inducere, mirabile enim est quod Deus fecerit duas distinctas res, quarum nulla est pars alterius, tamen non posset quamlibet illarum sine altera conseruare. Tunc sic arguitur. Separato illo accidente quod est figura, manente ligno & sua quantitate, profecto haberet eandem effigiem quam modo habet nam haberet eosdem terminos & extrema quantitatis: ergo superuacaneum est ponere figuram esse aliud accidens præter quantitatem. Eodem argumento conuincor dicere, quod esse existentiæ non est res alia secunda distincta ab essentia, vt discipuli multi Sanct. Tho. (nescio an S. Tho.) habent pro comperto. Nam certe si existētia mea realiter distingueretur à me, illam Deus posset corrumpere me saluo, & per consequens tunc ego existerem sine re illa, atque adeo vanum est ponere aliud præter me & meas partes quo ego sim. Sed dicitur esse distingui ab essentia, sicut sedere ab homine: quia non est de essentia hominis, vt sit, quippe cum ante mundi creationem homo erat animal rationale. Sed de hoc alias.

Quod si quis in nos argumentum retorqueat: quia eadem ratione probaretur figuram non esse quantitatem: nam seclusa etiam quantitate à ligno, substantia ligni si supernaturaliter maneret, eandem figuram haberet, quam modo habet. Hoc certe negatur. Imò seclusa quantitate, licet Deus per miraculum posset seruare partes meas in loco in quo sum, non tamen esset intelligibile, quod ego haberem effigiem faciei quam modo habeo, & figuras membrorum. Hoc est ergo potissimum argumentum quod figura est ipsamet superficies exterior quantitatis.

Tertium argumentum est de figura domus aut vestis. Quæritur enim figura domus sitne diuisibilis an indiuisibilis: indiuisibilis censeri non potest: siquidem domus ex rebus diuisibilibus constat: & præterea: quia si esset indiuisibilis, esset in qualibet parte domus, sicuti anima in corpore: & tunc quælibet pars esset domus. Si vero est diuisibilis, tunc necesse est dicere, quod sit tota in omnibus partibus collectiue. Et tunc sequitur quod non est vnum accidens numero. Intelligere enim nemo sanæ mentis potest vnum numero accidens esse in pluribus substantijs non facientibus vnum ens: quales sunt partes domus. Scio realissimos istos contendere soluere hoc argumentum: solutiones tamen eorum neque faciunt satis argumento, nec oportet eas in mediū afferre, Est quartum argumentum: quia vel forma domus perducitur

citur

citur ſucceſiuè vel in inſtanti: in inſtanti vix poteſt ſubſiſtere phyſice: quia ſola forma ſubſtantialis eſt quæ incipit eſſe per primum ſui eſſe. Si vero producatur ſucceſſiue, palam conſequitur quod forma totius non eſt aliud quam aggregatum ex formis partium quæ eſt concluſio quam nos intendimus. Et cum formæ lapidum & lignorum non ſint niſi ſuperficies vltimæ, ſequitur quod ex illis reſultat forma domus.

Aliud eſſet proprium argumentum aduerſus Paulum Venetum & alios qui hoc loco tenet, non ſolum figuram diſtingui à ſubiecto naturali, verùm quod nomen rei artificialis ſupponit pro aggregato ex ſubiecto & tali accidente. Itaque iſta nomina, ſtatua, lignum, arca &c. non ſupponunt pro ligno habente figuram ſicut iſtud nomen figuratum ſed pro aggregato ex ligno & figura. Sicut homo ſupponit pro aggregato ex materia & forma.

At vero modus iſte loquendi, tametſi a viris aliàs magnæ authoritatis ſit vſurpatus, certe (vt honore eorum dixerim) non eſt à philoſophis recipiendus. Nam quicquid ipſi dicant, cum forma artificialis adueniat enti in actu, ex ſubiecto & tali forma non fit vnum ens per ſe, ſed per aggregationem: ſicut ex ſubiecto & albedine. Et ideo iſta nomina non ſupponunt pro tali aggregato: alias non ponerentur in vno prædicamento magis quam ſi diceres aggregatum ex ſubſtantia & accidente. Supponunt ergo hæc nomina pro ſubiecto connotando tales formas.

Ad 2. prin. Igitur ad ſecundum principale argumentum quod pugnat à parte nominalium conceditur quod qui fuſtem, aut aurum, aut quodcunque aliud ens naturale mutat in diuerſas formas artificiales nullum nouum accidens producit quod ſit qualitas diſtincta, vt certe bene probat argumentum. Vnde qui ex pluribus fruſtis facit veſtem aut ex pluribus lapidibus & lignis facit domum, nihil producit diſtinctum à quantitatibus partium. Sed tamen aliquando producitur nouus terminus quantitatis. Dictum enim eſt q. 2. in prædicamento quantitatis, quod duæ pedalitates vnius continui bipedalis vniuntur per vnam ſuperficiem quæ eſt terminus communis vtrique: Obidque duæ ſuperficies non poſſunt eſſe immediatæ. Vnde ſequitur quod cum diuiditur continuum, neceſſe eſt vnam ſaltem ſuperficiem produci de nouo: nam partes quæ continuæ terminabantur per vnam ſuperficiem, terminantur diuiſæ per duas. Ideoque ſtatuarius cudendo lapidem, aut dolando lignum, neceſſe eſt vt producat nouas ſuperficies quæ educuntur de potentia quantitatis.

Ad argumẽta realium. Sed reſtat ſoluere argumenta realium, quibus contendunt probare figuram eſſe qualitatem diſtinctam realiter à ſuperficie.

Et priùs arguuntur authoritatibus Ariſto. Ait enim in hoc text. 7. quod lignum eſt ſubiectum lecti. & æs eſt ſubiectum ſtatuæ. Quod infra text. 28. repetit. Et rurſus text 13. confitetur antiquis quod ſi ſtatua ligni defodiatur ſub terra, naſcitur quidem lignum, non autem forma ſtatuæ. Ait nãque quod naſcitur ex homine homo, non tamẽ ex lecto lectus: ſubiectum autẽ ac forma videtur deſignare aliquam diſtinctionem. Item ſi in ſtatua gignatur forma ligni, & non forma ſtatuæ, videntur eſſe diſtinctæ formæ. Et 8. meta tex. 9. ait quod formæ artificiales non ſunt ſubſtantiæ: ſed accidentia. Et in ſumma in prædicamentis. c. de qualitate, forma & figura ponuntur ſpecies qualitatis,

ſed

sed prædicamenta sunt essentialiter distincta: ergo formæ artificiales realiter distinguuntur & à quantitate & à substantia.

His veruntamen alijsque id genus Aristot. dictis, abundè, respondetur illo verbo quod in conclusione posuimus: quod quidem in prædicamento quantitatis, q. 2. art. 1. copiosè tractauimus. Vbi dictum est, quod stat aliqua quodammodo distingui formaliter, dato quod non ponant in numerum tanquam duæ res. Formalis enim distinctio est eorum quæ ratione & diffinitione differunt, qua ratione non prædicantur de se inuicem in abstracto. Nullatenus enim concederet Arist. quod substantia est similitudo aut sessio, licet nec forsan concederet quod relatio, aut situs sit res alia à substantia. Eodem modo ego hic dicerem, quod quantitas ligni identicè est res quæ est forma artificialis, tamen hæc est falsa, quantitas est forma artificialis, quia facit sensum formalem. Et ideò non solùm facit sensum quod sit eadem res, sed quod sint idem ratione, quod est falsum, quoniam forma artificialis significatur per modum formæ accidentalis respectu ligni, & quantitatis eius. Et ideò alia est ratio & diffinitio ligni & alia quantitatis, & alia formæ scamni, & 5. meta. text. 8. ait Arist. quod quarto modo ea sunt idem, quorum ratio est eadem, & ea sunt diuersa, quorum rationes sunt diuersæ. Ob idque figura artificialis formaliter, & secundum rationem figuræ est qualitas, identicè tamen est eadem res quæ est quantitas. Lignum autem est statua, & scamnum, &c. Nam cum hæc prædicata sint concreta, formaliter prædicantur de substantia. Eodem modo ligna & lapides non sunt forma domus, sed sunt domus. *Figura artificialis.*

Quòd si rursùs arguas. Domus formaliter ponitur in vna specie prædicamenti qualitatis: ergo significat vnam formam. Patet consequentia, quia ens quod dumtaxat est vnum per aggregationem, non ponitur in vna specie prædicamenti, vt aggregatum ex lapidibus & lignis, cum illud non sit ens, sed entia.

Respondetur vt sæpe solemus secundum Arist. 4. meta. text. 3. vbi ait tot esse species vnius, quot sunt species entis, & lib. 5. text. 7 vbi ait vnum dici multipliciter sicut ens, respondetur inquam quod domus dicit vnam formam in genere qualitatis, quæ tamen est plura in genere quantitatis. Domus aut supponit collectiuè pro pluribus in genere substantiæ. Per hæc soluitur aliud argumentum quod sumitur ex dictis Arist hic in text. 13. Stat rem naturalem manere, artificiali corrupta, vt si manentibus lapidibus, & lignis, destruatur domus: ergo forma est alia res à lapidibus, & lignis. Negatur enim consequentia. Sed solum sequitur, quod formaliter i. secundum rationem & diffinitionem distinguatur.

Per hæc facilè respondebitur ad quodcunque argumentum realium. Arguunt enim quod eadem res esset duo contraria, vt si ex eadem cera, aut filo nunc fieret quadratum & statim circulus, eadem res quæ modò est figura vna postea est alia. Conceditur enim consequens identicè, formaliter tamen negatur.

Sed Achilles eorum est. Cum sit res artificialis, aut sit aliquid, aut nihil, non est dicendum quod qui facit vestem, aut statuam, faciat nihil: ergo facit aliquid. Tunc vel illud aliquid est forma distincta, & habetur intentum,

vel solum aliqualiter se habere, & tunc petitur (inquiunt) principium. Nam illud, aliqualiter se habere, vel distinguitur à rebus quæ aliqualiter se habent, & sic erit forma distincta, vel non distinguitur & sic nihil fit.

Facere vestem.

Respondetur tamen quod artifex semper facit aliquid. Et si quæratur quid facit, dico quod facit domum, calceum aut statuam. Quæ est factio secundum quid, vt 1. huius text. 62. dixerat Aristot. Et cum interrogatur vtrum illud aliquid sit res noua, quæ antea non erat vel solum aliqualiter se habere, respondetur quod aliquando est aliquid distinctum, vt cum sculptor sculpit lapidem, semper nouam, & nouam superficiem producit quæ est terminus quantitatis. Aliquando vero non est quid distinctum, vt cum ex frustis panni aut corij fit vestis aut calceus, aut quando ex lapidibus & lignis construitur domus. Neque hoc est petere principium, quia ita disponere partes, est facere domum, quod est facere aliquid.

In articulo secundo restat breue facere verbum de distinctione scientiæ physicæ à mathematicis. Vbi notandum quod ponere differentiam inter scientias (vt commento hic 16 notauit Commentator) pertinet in communi ad dialecticam. Vnde 1 poster. text. 43 docet Aristot. scientias distingui penes obiectum. Nihilominus in particulari non est abs re examinare hic quomodo physica differat à mathematicis, propterea quod videtur conuenire in obiecto. Præsertim physicus & astrologus; vbi adnotanda est quantum ad rem pertinet differentia inter puram physicam & puram mathematicam (qualis est Geometria) & scientiam mediam (qualis est Astrologia.) Obiectum enim proprium mathematici, siue purè sit mathematicus, siue medius, est quantitas. Vnde consideratio rei naturalis in ordine ad materiam sensibilem, scilicet, vt subijcitur qualitatibus & motui, est purè physica, vt consideratio de osse & sanguine, de complexione animalis & arboris, &c. Et pariter consideratio de quantitate in ordine ad motum vel inquantum est terminus rei naturalis, vt tractare de curuitate inquantum est figura nasi, & de figura sphærica inquantum est terminus cruris, aut trunci arboris, aut inquantum est apta ad motum perpetuum, secundum quam rationem considerat physicus de figura orbium & astrorum. Purè autem mathematicus considerat de quantitate & figuris eius, sine aliquo respectu ad materiam sensibilem. Considerat enim geometra naturam trianguli, quæ est habere tres angulos æquales duobus rectis, non considerando quod sit durum, aut molle, in tali, aut tali corpore. Scientia vero media tractat quidem naturam quantitatis contractæ ad aliquam certam materiam sensibilem, vt Perspectiua, de lineis & angulis radiorum visualium. Musica, de proportione numeri sonori. Astrologia vero de figura corporis cœlestis.

Differt inter physicam & mathemat.

Sed hinc nascitur dubium, quia videtur Perspectiuam non differre à physica. Vt enim physicus tractat de curuitate quatenus est in naso aut in tibia, ita tractat perspectiuus de lineis & angulis, quatenus sunt in materia sensibili, & Astrologus de quantitate quatenus est in astro.

Respondetur quod differunt dupliciter. Primò in obiecto, & secundo in medio demonstrationis. Primo enim differunt, quod Astrologus tractat quidem de figura astri solum inquantum est figura, non considerando an illa naturaliter conueniat astro, nec ne. Nec considerando ad quem finem habet

bet illam figuram. Physicus autem tractat de illis figuris, non inquantum sunt figuræ solum, sed inquantum sunt proprietates conuenientes naturæ & fini alteri. Vnde sequitur secunda differentia quod physicus demonstrat illud in ordine ad finem, vel causam efficientem, vel materialem, vt q.5 amplius patebit. Demonstrat enim physicus cœlum esse rotundum & astrum quodcunque, hoc modo. Perpetuo motui debetur figura perpetua, sed figura sphærica habet rationem quandam perpetuitatis (quatenus circulus, nec principium habet nec finem) ergo figura sphærica competit cœlis, qui perpetuo mouentur. Idem probabitur ratione materiæ. Corpus cuius materia non est in potentia ad aliam formam, est perpetuum, cœlum est huiusmodi: ergo est perpetuum, sed corpori perpetuo competit figura perpetua (qualis est circularis) ergo cœlum est figuræ circularis. Astrologus autem ostendit figuram solis vel à signo, quia eclipsis solis per interpositionem lunæ apparet orbicularis, vel probat orbem esse rotundum, propterea quod sol dum mouetur semper eodem die æqualiter distat à terra. Eodem modo perspectiuus tractat de lineis & angulis radiorum visualium, non inquantum ordinantur ad talem finem vel procedunt à tali causa physica, nec inquantum pertinent ad rei naturalis complexionem, aut naturam, sed inquantum faciunt hos vel illos angulos in oculo, vel has aut illas bases in obiecto. Et ideo ait Aristot. text.20. quod istæ scientiæ mediæ sunt magis physicæ, quia finis istarum scientiarum est explicare quantitatem non in vniuersali, sed talem quantitatem in rebus naturalibus.

Ad 3. princ. Duplex est materia.

Ad tertium igitur principale argumentum respondetur quod duplex est materia, s. sensibilis & intelligibilis. Quod expressa sententia est Aristot.7. meta. text. 35. Materia sensibilis (vt ait S. Thom. 1. p. q.85. ad secundum argumentum) est materia corporalis, vt subiacet sensibilibus qualitatibus & determinat certam speciem substantiæ, vt materia ligni, aut ferri quæ vendicat sibi certas species qualitatum. Materia vero intelligibilis est substantia corporea, puta hac sola ratione, quâ est subiectum quantitatis. Nam cum quantitas sit subiectum qualitatum quæ sunt per se propria obiecta sensuum, possumus intelligere substantiam corpoream abstrahendo ab omni materia sensibili, s. hominis, equi ferri, &c. At vero vtrolibet modo accipiatur materia, accipitur adhuc dupliciter. Vno modo pro materia singulari & signata, quæ est hæc. Alio modo pro materia in vniuersali abstrahendo à singularibus. Ait ergo S. Thom. loco citato, quod omnis scientia abstrahit à materia singulari signata. Physica enim (perinde atque aliæ scientiæ) non tractat de his carnibus & his ossibus Petri in singulari, quia hæ numero partes non sunt de essentia speciei humanæ, siquidem hæ non sunt in Paulo. Est tamen differentia, quod physica non abstrahit à materia sensibili in communi & vniuersali, tractat enim de animali & planta, de osse & carne in genere, aut in specie humana, vel equina, &c. Mathematicæ vero saltem puræ mathematicæ, abstrahunt à materia sensibili non solum in singulari, sed etiam in communi. Etenim non solum abstrahit in singulari ab isto triangulo lapideo aut æneo, verum nec considerat in genere de triangulo lapidis, aut æris sed de triangulo. At vero mathematicæ, non abstrahunt à materia intelligibili in communi, quia licet abstrahunt à qua-

cunque naturali specie substantiæ, non tamen abstrahunt à substantia corporea, quoniam tractant de figuris superficierum & corporum & linearum, quæ non sunt nisi in substantia corporea. Quæ quidem corporea substantia habet rationem materiæ in quantum subiectum est quantitatis, sed dicitur intelligibilis, quia abstrahit à speciebus rerum sensibilium. Metaphysica vero in hoc supereminet mathematicis, quod abstrahit à materia non solum sensibili, sed etiam intelligibili, quia tractat de substantia abstrahendo etiam à corporea. Speculatur namque de intelligentijs quæ abstrahunt ab omni materia physica, solum vero recipiunt actiones & mutationes spirituales.

Ad confir. Ad confirmationem iam responsum est, quod mathematicus & astrologus diuersis rationibus tractant de figuris astrorum. Et quamuis astrologus tractet etiam de motibus planetarum, non tamen quatenus sunt motus naturales competentes cœlis, sed quatenus per motus iudicant de distantijs planetarum, de ascensu obliquo vel recto, quæ nomina non est præsentis loci interpretari.

Eodem modo respondetur quod physicus demonstrat rotunditatem per hoc quod omnes partes appetunt venire ad centrum & in figura sphærica omnes partes superficiei æqualiter distant à centro. Astrologus verò id demonstrat à posteriori ex figura ecclipsis lunæ, quæ fit per interpositionem terræ orbiculariter, vel ex eo quod non ex eadem parte terræ videtur idem astrum, tumore terræ impediente.

Sequitur in text. Caput tertium. Determinatis, &c.

In cap. III. TEXT. XXXVIII. *Vno igitur modo, &c.*

QVÆSTIO TERTIA.

Vtrum quatuor sint tantum causarum genera.

1. Arg. RIMVM omnium à parte negatiua arguitur, superfluum esse hic sermonem illum de causis. Ordo enim scientiarum hoc, inter cætera, postulat, vt de re vna non nisi vno loco dicatur, de causis vero huiusmodi rei naturalis tractauit Philosophus 2. poster. capit. 11. & 5 meta. text. 2. ergo superuacaneum erat sermonem hic istum repetere.

2. Arg. Secundò principaliter arguitur, quod fuerit sermo mancus & diminutus. Causa vniuocè dicitur de quatuor generibus, vti natura de materia & forma:

forma: ergo sicut data est vna in genere diffinitio naturæ, ita ante causarum diuisionem constituenda fuisset diffinitio causæ, omnibus generibus communis, quam tamen Arist. prætermisit.

Tertio principaliter arguitur. Causare idem significare videtur, quod agere, sed materia nullius est actuitatis: ergo materia non est causa. 3. *Arg.*

Et eodem modo arguitur de forma & fine. Forma etenim, ea ratione qua concurrit in genere causæ formalis, non efficit, sed fit, cum enim ignis in stuppa facit ignem, forma quæ præerat in igne non concurrit vt causa formalis, sed vt principium efficiens: forma vero ignis geniti, quæ concurrit vt causa formalis non concurrit actiuè, sed comproducitur ad productionem totius: & per consequens potius habet rationem effectus quam causæ.

Et hoc inde præsertim confirmatur quod forma vt lib. 1. quæst. 7 dictum est posterius naturâ est quam totum ea saltem quæ educitur de potentia materiæ. *Confir.*

Et de fine adhuc est magis notum non esse causam, tum quia causa debet effectum præcedere, finis autem est vltimum motus, quo habito cessat motus: tum etiam quia vt in sequentibus videbimus finis & forma in naturalibus concidunt.

Quartò principaliter arguitur, quod nulla sit causa efficiens. Causæ enim & effectus relatiuè dicuntur, & per consequens simul se & inferunt & perimunt vt text 37 author est hic Phil. maximè si sit causa in actu. Tunc sic arguitur. Si aliqua esset causa efficiens, maximè essent illæ quarum exempla ponit Aristot. in text. 29. scilicet, consultor, pater, faciens & transmutans, sed quod istæ non sint causæ, probatur: nam stat consultorem actu consulere, quando non fiat id quod consulit, & quando pater generat, tunc non est filius qui gignitur, & quando filius genitus est, iam non est semen vnde genitus est, & quando statuarius incipit dolare lignum facit quidem statuam, quæ tamen non est: ergo istæ non sunt causæ efficientes. 4. *Arg.*

In contrarium est authoritas Aristot.

Pro huius quæstionis decisione, quæ præcipuum habet locum in physica notandum est primò quod de causis rei naturalis, quatenus sunt principia eius cognitionis, ad dialecticum attinet disputare. De illis verò inquantum sunt differentiæ entis (quod subiectum est metaphysicæ) ad metaphysicum spectat dicere, diuiditur enim ens (inter alias diuisiones) in illud quod se habet vt alterius causa, & illud quod se habet vt effectus. Sed negotium physicum est de causis disserere, ea ratione qua applicantur ad suos effectus, inducendo formas in materiam. *Nota.* 1.

Et per hoc primum argumentum diluitur. *Respons. 1. arg. princ.*

Notandum est secundò, quod Arist. nunquam diffiniuit in vniuersum causam vna diffinitione communi ad omnia genera, sed, vt hic patet & 5. meta. à diuisione causarum incipit, & vnumquodque genus seorsum diffinit, quia vix profecto constitui potest vna ratio in qua omnes causæ conueniant, tametsi vniuocè causa dicatur de omnibus generibus quatuor. *Nota.* 2.

Et per hoc soluitur secundum principale argumentum; Aristoteli namque non solet esse curæ genus diffinitione monstrare, quando id per species per- *Ad 2. principale.*

spicacius elucidatur. At ne suam cuiuis ad libitum diffinitionem proferre liceat. Causa (vt ex lib. de causis citari solet) est id ad quod aliud sequitur. Hæc diffinitio, si sano modo intelligatur, omne genus causæ complectitur. Primum omnium in personis diuinis ad intra nulla est ratio causæ & effectus Pater enim producit generando filium, tamen quia non facit essentialiter aliud, sed suam eandem essentiam dat filio, non est eius causa. Nec ambo sunt causa Spiritus sancti quem spirant, Item verbum, sequitur, dicit intrinsecam consequentiam & dependentiam illius quod sequitur ab alio ex quo sequitur. Etenim sequitur Dialecticè, dies est, ergo sol lucet, tamen dies non est causa lucis, sed effectus. Nec filius in diuinis est effectus patris, quia cum in eadem essentia subsistat, non dependet ab illo: sicuti idem non dependet à se. Et præterea non debent extrema consequentiæ accipi materialiter pro rebus, sed formaliter secundum rationem causæ & effectus. Deus enim qui causa fuit mundi, ab æterno fuit tanquam esset mundus, & pater multo tempore est ante filium: Sed consequentia debet intelligi de causa & effectu in actu. Sequitur enim, medicus sanat, ergo sanitas fit. Sed de hoc latius in solutione ad postremum argumentum.

Causa diffinitio.

Nota. 3. Tertio notandum est quod de numero causarum fuerunt inter antiquos opiniones variæ. Illi namque primi Philosophi, qui ponebant vnicum principium rerum, puta aquam vel aërem, &c. ignorauerunt, vt ait Aristotel. 1. meta. capitulo 3. rationem causæ formalis, quia dicebant totam naturam rerum esse vel aquam vel aërem, quæ entia solum se habebant, vt causæ materiales, vt 1. huius dictum est, & apertius in hoc text. 7. alias verò formas, non esse nisi modos varios se habendi rerum. Ignorata autem causa formali, nosse perfectè nequiuerant causam efficientem, atque adeo nec finalem. Nam causa efficiens est quæ producit formam propter finem. Quocirca ait Cicero lib. 1. Academic. quæstion. quod Democritus, quia ignorauit causam efficientem, ignorauit, & finem, & ideo dixit omnia fieri à casu. Hæc ille. Vnde eò dementiæ sunt præcipitati, vt omnium effectuum solam materiam assignarent esse causam. Nempe dentes anteriores esse acutos, & molares esse obtusos, plantas pedis esse planas, oculos & aures esse talis dispositionis, solum ratione materiæ prouenire quam ita acciderat disponi. Cum tamen, vt Aristot. doctè inferius ait, hæc omnia sint propter finem, & propter operationes necessarias animalium.

Causarum numerus.

In alio extremo Plato in Timeo posuit sex genera causarum, scilicet, materiam, & finem, & efficiens principale, & instrumentum, & formam extrinsecam & separatam, scilicet, ideam (quam vocat causam exemplarem) & præterea formam intrinsecam particularem.

Arist. verò inter hos medius multò omnibus sapientius quatuor excogitauit causarum genera, nempe materialem, formalem, efficientem, & finalem. Instrumentum verò reducit ad causam efficientem, & exemplar, ad causam formalem vt quamprimum videbimus.

Nota 4. Quartò denique notandum est, quod quemadmodum (vt initio secundi poster. visum est) quatuor sunt interrogationes eorum quæ verè scimus, scilicet, an res sit, quid sit, & an hoc sit hoc, & propter quid sit hoc, ita sunt & quatuor causarum interrogationes. Etenim quod generali nomine illic dicitur,

Interrogationes causarum.

tur, propter quid, hic diuiditur in quatuor, vt, propter quid, specialiter sit interrogatio finis, a quo interrogatio causæ efficientis, ex quo verò, causæ materialis, sed, per quid, est interrogatio causæ formalis.

Ad genera singula descendentibus à materia inchoandum est, quæ est primum subiectum quod generationi supponitur. Cuius diffinitionem lib. 1 & text. 71 & q. 6 satis exposuimus. Est enim primum subiectum ex quo cum insit aliquid fit per se. Ad differentiam priuationis modo illic exposito. Annotat verò Arist. textu hic 31. differentias quatuor materiæ. Ad cuius intelligentiam præter ea quæ in commento diximus, notandum est quatuor esse consuetas diuisiones materiæ. Prima. Triplex est materia, scilicet, in qua, ex qua, & circa quam. Materia in qua, idem est quod subiectum formæ. Quæ est triplex (vt sit secunda diuisio) scilicet, materia prima nude considerata, quæ est subiectum formæ substantialis. Et materia considerata sub accidentibus: Quæ in animalibus organizata dicitur corpus physicum. Et tertia materia accidentium, siue naturalium, siue artificialium, corporalium, aut spiritualium, vt lignum, anima, &c. *Materia.* *Diuisiones quatuor materia.*

Materia ex qua (quæ est tertia diuisio) est itidem triplex secundum Commentatorem in comment. 31. scilicet compositionis tantum, alterationis tantum, compositionis & alterationis simul, vt in exemplis Arist. eodem textu patet. Compositionis tantum, vt litteræ sunt materia sillabæ, & lapides & ligna materia domus quæ sine alteratione manent in eius compositione. Alterationis tantum vt vinum ex quo corrupto fit acetum, & panis, pisces, ex quibus alteratis & corruptis nutritur animal. Tametsi hæc significantius dicuntur termini à quibus, quam materia. Alterationis & compositionis simul, vt mel, acetum, & sal, sunt materia oximeli (genus confectionis & potionis est) Conficitur enim oximel ex mel & aceto, alteratis quidem, sed manentibus secundum substantiam, vt putat Comment. Et hoc modo ait, elementa esse materiam mixtorum, quia censet formaliter illic manere. Quod tamen falsum est, vt in lib. de generatione examinabitur. Sed sunt materia, quia ex eorum inuicem alteratione & corruptione fit mixtum.

Ex quo sequitur quod eadem est materia in qua & ex qua. Quinetiam omnis materia in qua formæ naturalis est ex qua. Siquidem & forma substantialis educitur de potentia materiæ, in qua recipitur, & omne accidens naturale corporeum educitur de potentia subiecti. Materia enim in qua & ex qua solùm dicit diuersos respectus. Respectu enim formæ quam recipit dicitur in qua, sed respectu totius quod componit dicitur ex qua. *Corol.*

Materia circa quam est obiectum potentiæ vel habitus, vt materia visus est calor, & materia fortitudinis, pericula belli.

Aliter solet diuidi materia in primam & secundam, vt materia secunda dicatur materia cum conditionibus indiuiduantibus, puta hic & nunc ratione quorum producitur hæc numero forma.

Restat circa materiam tertij argumenti principalis declarare modum causandi materiæ. Illo namq; argumento conuincuntur iuniores quidam dicentes materiam impropriè esse causam, nempe quia causare est agere. At verò profectò isti non solum Aristoteli, sed physicæ veritati apertè contradicunt, cum enim compositum suaptè natura pendeat ex materia, non solum in fieri, *Ad 3 prime.*

sed

sed in conseruari: negari neutiquam potest materiam esse causam. Et præterea arguitur, quia eadem ratione nulla propriè esset causa, nisi sola efficiens. Nam forma quæ generatur non concurrit ad esse geniti efficiendo, sed informando. Si ergo idem est causare quod agere, forma non esset causa. Neque finis propriè esset causa.

Causare. Dicendum ergo imprimis quod causare non est verbum latinum in hac significatione ad significandum hoc quod est efficere, sed quia philosophi Latini (sicut neque Græci) non habent vnum verbum generale quo comprehendant diuersos modos concurrendi causarum, ideo à causa vsurpant hoc verbum, vt sit commune ad efficere & finalizare & materializare (vt sic loquamur) & informare. Et ideo negatur quod causare sit agere, sed est superius. Materia enim verè & propriissimè causat, dum concurrit in genere subiecti de cuius potentia educitur forma. Atque hic peculiaris est modus eius concurrendi Simili ratione ad argumenta alia de forma & fine in subsequentibus respondebitur. Cætera de materia quæstione 6. copiosè sunt exposita.

Forma. Forma ait Aristot. text. 28. est species & exemplum. Philosophus non magnopere curat rem per diffinitionem exprimere, dummodo exemplis constet. Et reuera si formam volumus diffinire, nihil potest significantius dici quam quod forma est actus per quem res in aliquo certo esse specifico constituitur.

Est enim, vt duplex esse, ita & duplex forma, scilicet, substantialis vt forma hominis aut equi, per quam homo habet vt sit homo & equus vt sit equus, & accidentalis vt quantitas, calor, calor, &c. per quas res habet vt sit quanta & calida & colorata, hæc sit prima diuisio formæ.

Secundo forma substantialis (vt exemplum Aristot innuit.) alia est forma partis, quæ est forma actuans materiam: & alia forma totius quæ se habet vt forma respectu suppositi, vt humanitas equinitas & reliquæ naturæ. Etenim vt albedo se habet accidentaliter ad album, ita & humanitas essentialiter ad hominem, non disputo si humanitas distinguitur ad homine necne, habes enim de hoc mentionem in præc. cap. de substantia quæst. 1. Sed quicquid sit negasset tamen Aristot. in sensu formali quod homo sit humanitas. Prima dicitur forma physica & secunda metaphysica, quia naturæ considerantur à metaphysico non vt generantur & corrumpuntur Et quia res sortitur speciem à forma Aristot. vtique formam appellat speciem Ob idque text hic 31. non ponit exemplum de forma physica, sed de equinitate, & natura metaphysica. Atqui quot exempla posuerat de materia tot subiungit de forma. Vt enim partes rei cuiuscunque sunt eius materia, ita & compositio se habet vt forma.

Adiecit autem species & exemplar, vt exprimeret quidditatem ipsam agentis naturalis esse exemplar. Est enim exemplar duplex: aliud Dei qui est autor naturæ. Et illud est ratio obiectiua in sua essentia (quin potius ipsa eius essentia) quam inspiciens creauit hæc inferiora. Sed aliud est exemplar particulare cuiusque agentis, quod nihil est aliud, quam eius quidditas. Arbor enim & animal & res quæcunque à Deo directa, intendit producere effectum similem naturæ suæ. Et in hoc Aristot. contradicit Platoni ponenti idæas separatas.

Forma

Forma accidentalis (vt sit tertia diuisio) alia est artificialis, & alia naturalis. Mox alia est spiritualis quæ ad rem nihil pertinet cum nec sint dispositiones nec instrumenta generationis, aut corruptionis substantiæ. Alia est corporalis. Et hæc rursus alia est quæ se tenet ex parte materiæ vt quantitas, & alia ex parte formæ, vt qualitas. *Diuisio formæ accidentalis.*

Modus ergo concurrendi & causandi (si verbum recipitur) proprius formæ, non est (vt prætendebat tertium argumentum) agere seu efficere, sed est concurrere tanquam actum & terminum quo generationis per quem id quod sit habet esse. Quod enim concurrit vt forma ad generationem ignis in stuppa non est forma ignis generantis: illa enim concurrit vt principium quo efficiens, sed forma in qua genitum terminat generationem. *Modus concurrendi formæ.*

Ideoque ad confirmationem respondetur quod non est de ratione causæ in vniuersum esse prius suo effectu, in quo multi profecto etiam melioris notæ, vel ego fallimur, sed illud proprium est materiæ & efficientis, forma vero & finis non sunt priùs effectu, sed simul.

Quod si arguas. Forma priùs naturâ componit totum quàm totum sit, ergo priùs naturâ est. Certè consequentia non valet. In his enim quæ sunt simul tempore, esse prius natura, nihil aliud est quam esse causam. Et quia componere competit parti, conceditur totum esse quia forma componit, sed tamen esse conuenit supposito in quo partes subsistunt, & ideo è conuerso, quia totum est, partes sunt. Quemadmodum quia albedo dealbat & informat lignum est album, non tamen quia albedo est alba. Fateor hanc solutionem esse metaphysicam, sed non penitus adnotatu indignam. Ideoq; cum dicitur in diffinitione causam esse id, ad cuius esse sequitur aliud, non intelligitur generaliter quod causa sit prius natura, sed quod prius natura componat, aut quodammodo moueat. Sicuti finis qui antequam sit, mouet agens. Forma vero informando & componendo acquirit esse in toto.

Causa efficiens ait Phil. textu 29. est primum principium vnde incipit motus, aut quies. Animaduertenda est diffinitio. Particula enim, vnde, distinguit causam efficientem ab alijs, lapides enim & ligna non se coniungunt ad compositionem domus, sed artifex est qui materiam applicat ad opus. Et pariter in naturalibus, nec materia se mouet ad formam, nec forma se in materiam inducit, sed agens est qui formam de potentia passiua materiæ educit. Apponitur, primum, quo excludantur accidentia quæ sunt velut instrumenta agentis. Calor namque ignis non est principium efficiens, sed ignis per formam substantialem. *Causa efficiens.*

Ex quo sequitur quod principium & natura impertinenter se habent. Natura enim est principium actiuum, aut passiuum quo proprium suppositum mouetur, efficiens autem est principium solum actiuum mouendi, aut proprium suppositum aut alienum. Vnde materia est quidem natura, non tamen efficiens, forma verò ignis ea ratione qua mouet aquam non est natura ignis, sed inquantum est principium passiuum motus sursum, est tamen efficiens inquantum mouet aquam. Sed forma animalis respectu nutritionis propriæ & augmenti, est, & natura simul & causa efficiens. *Corollar.*

Quod si quis arguat finem esse potius principium vnde incipit motus: nam agens à fine quem habet in intentione mouetur ad inducendum formam in

materia. Domus enim futura, est quæ mouet artificem ad opus. Respondetur quod principium vnde incipit motus, intelligitur quantum ad executionem. Et quamuis finis sit primum in intentione, tamen executio motus incipit ab agente. Modus ergo agendi causæ efficientis omnium est compertissimus, est enim concurrere influendo in effectum.

Efficientis autem quamplurimæ, sunt diuisiones. At quia hæc causa est in qua ratio causæ perspicacior est, operæpretium est altius hic diuisiones generales causæ enarrare. Quæ duodecim & his plures sunt; Aristot. textu trigesimo secundo, & infra, quatuor dumtaxat expressit diuisiones causæ. 1 in singularem seu propinquam, & vniuersalem, seu remotam, in per se, & per accidens, in simplicem, & complexam.

Quorum singula sex membrorum subsecando in causam in potentia & causam in actu, conficiunt membra duodecim.

Prima diui, per se & per accidens. At verò vt copiosior lucidiorque sit partitio. Causa primo diuiditur in causam per se & causam per accidens. Causa per se ait prima secundæ quæst. 85. articulo quinto Diuus Thom. est illa, quæ virtute suæ propriæ naturæ, seu formæ, producit effectum. Loquitur autem particulariter de causa efficiente. Sed quo omnia causarum genera comprehendamus. Causa per se est illa ad quam per se, j. intrinsecè ex sua natura sequitur effectus, nempe ad quem necessario est requisita. Quocirca causa particularis efficiens per se denominatur ab effectu, vt statuarius est per se causa statuæ, medicus medicaminis, equus equi, homo hominis. Causæ verò vniuersales vt Deus & intelligentiæ & cœli: tametsi non denominentur à suis effectibus, sunt nihilominus per se causæ omnium inferiorum. Causa per accidens, opposito modo est illa quæ non est suapte natura requisita, sed per accidens coniungitur cum causa per se, aut cum per se effectu.

2. Diuisio. Causa per accidens duplex. Vnde causa per accidens (vt sit 2. diuisio) dupliciter contingit, scilicet, aut quia accidit causæ per se, aut quia accidit effectui. Et primo modo dupliciter. Vno modo, quia accidit eidem supposito in quo est causa per se, vt musicus est causa statuæ, quia musica est in eodem supposito in quo est ars statuaria. Et huiusmodi causa nullatenus effectum attingit nec ad illum vtique pertinet. Alio modo suppositum ipsum singulare causa est per accidens, quia accidit statuario, vt sit Polycletus, aut quiuis alius. Quæ causa magis accedit ad causam per se, quam prima, vt in commento dictum est.

Alio modo contingit causa per accidens, quia accidit effectui per se, id est, quia modo quodam attingit eum. Et hoc dupliciter, aut remouendo prohibens quo effectus impediebatur, vt qui fundamenta demolitur, est causa per se remotionis fundamenti, & per accidens ruinæ domus, & sal est causa per accidens conseruationis carnium hoc modo attingens conseruationem, quod per se obstat causis corruptionis. Aut rursus causa per accidens coniungitur cum effectu per accidens positiuè. Idque dupliciter. Aut pertingendo ad effectum ipsum per se intentum, quem consequitur effectus non intentus. Et hæc est fortuna. Veluti fodiens sepulchrum intentione sepeliendi mortuum est causa per accidens inuentionis thesauri. Aut non pertingit ad effectum vsque, sed ad aliquam eius dispositionem. Et hæc causa dicitur occasio,

sicut persecutio tyrannorum fuit causa fortitudinis martyrum, eo quod fuit causa mortis, ad cuius tolerantiam fortitudine opus erat. Et culpa, cuius improbus pœnas luit, occasio est subsequentis mutationis mentis ad bonum: quæ à timore proficiscitur. De quibus causis, quæstio. 5. copiosius dicturi sumus.

Ex dictis subsequitur superuacaneam esse sectionem illam causæ in causam propriè dictam, & causam sine qua non. Enimuerò si causa aliquo modo concurrit ad effectum, est quidem propriè causa. Sin minus, nihil penitus à causa per accidens distat. vt S. Tho. 4. sentent. distinct. 1. quæstione 1. articulo quarto adnotauit. Signum ergo quod creditor à debitore memoriæ gratia, recipit, quod causa sine qua non est postmodum solutionis, perinde est causa per accidens, atque musica statuæ, quia non plus ad effectum concurrit. Quare qui sacramentis Ecclesiæ hoc dumtaxat modo attribuunt esse causas gratiæ, simpliciter esse causas negant. *Causa sine qua non.*

Atqui quamuis Arist. in sola causa efficienti posuerit exemplum, vt pote in qua diuisio hæc, per se & per accidens, perspicacius conspicitur, communes tamen conditiones sunt alijs generibus. Corpus enim est per se causa materialis albedinis, sed magnum vel musicum est causa materialis per accidens Et anima est per se forma hominis, quod autem sit sapiens, est forma per accidens. Et sanitas est finis medici inquantum medicus, sed tamen quod medendo ditescat, est finis per accidens medici, & per se auari hominis.

Contra hanc diuisionem sunt duo parua dubia. Primum est propter Ocham 1. sent. quæstion. 2. quæst. 10 vbi ait non esse magis per se istam, calidum calefacit, aut ædificator ædificat quam istam album calefacit, & musicus ædificat. Duo enim asserit. Primum quod eo modo quo hæc est per se, calidum calefacit, est & hæc, album calefacit, si calidum sit album. Nam sequitur bene, calidum calefacit, & album est calidum: ergo album calefacit, & per consequens prædicatum per se conuenit rei significatæ per subiectum. Et hoc, inquit, sufficit vt sit per se. Et ad Aristotelem in hoc loco dicentem quod Polycletus, aut musicus per accidens est causa statuæ, statuarius vero est causa per se, respondet sensum esse quod in sensu composito non stat hanc esse falsam, Polycletus statuam faciens facit statuam, tamen stat hanc esse falsam, Polycletus statuam facit. Et hoc est (inquit) primam esse per se, & secundam per accidens. Secundo ait è conuerso hanc esse etiam per accidens: ignis aut calidum calefacit eo modo quo est hæc, album calefacit, quia ignis calefacit per aliud, j. per calorem. At vero nescio profecto cur tam gratis negat Aristotelis & vniuersalem modum loquēdi philosophorum. Aristot. enim non dicit solum, quod ædificans ædificat, est per se vt subiectum dicat actum, sed, ædificator ædificat, statuarius est causa statuæ, vt dicat habitum. Et istam ait simpliciter esse per accidens, musicus est causa statuæ, licet sit vera. Et ita omnes loquuntur. Causa ergo per se dicitur illa quæ explicat rationem formalem qua est causa huius effectus. Vnde falsum est has esse per accidens, ignis calefacit, calidum calefacit, licet causa calefaciendi sit accidens, puta calor, quia propria & per se causa principalis caloris est ignis, & per se instrumentalis est calor. Respondetur ergo con- *Dubium. Ocham.*

ſequentiam non valere, ædificator eſt cauſa per ſe ſtatuæ, ædificator eſt muſicus, ergo muſicus per ſe eſt cauſa ſtatuæ, propter appellationem quæ mutatur. Nam ly, per ſe, appellat propriam rationem ſubiecti, i. quod iſte homo ratione artis ædificatoriæ ædificat.

Quocirca non eſt idem eſſe cauſam per aliud, & eſſe cauſam per accidens. Ignis enim eſt cauſa per ſuam formam ignis & calefacit inſtrumentaliter per calorem, qui eſt accidens, & tamen calefacit per ſe, quia de ratione intrinſeca ignis eſt, & forma tanquam pars quidditatis, & calor tanquam paſſio. Et eadem ratione, licet ars ſtatuaria ſit accidens, nihilominus eſt per ſe cauſa ſtatuæ.

Nec ſufficit prædicatum conuenire rei ſignificatæ per ſubiectum, vt propoſitio ſit per ſe, ſed requiritur (quoad propoſitum attinet) vt effectus importatus per prædicatum conueniat ſubiecto ratione ſignificati formalis: vt, ædificator ædificat. Intelligo non opus illis eſſe hæc nos enunciare, qui in Ariſt. verſantur. Sane qui 1. poſter. c. 4. copioſiſſimè de propoſitionibus per ſe ſit loquutus, ſed eos admonitos eſſe velim, qui leui cauſa receptiſſimos modos loquendi ab ſcholis relegant. Nam & vulgus quidem & ſapientes, cum audiunt pictorem pulchras depingere imagines, dicunt rem eſſe naturalem, cum vero audiunt, ſutorem itidem pulchrè pingere, rem dicunt eſſe accidentariam.

Alia eſt ratio cauſæ & alia conditio.

Secundum dubium eſt circa illud dictum text. 38. quod ſtatuarius in communi eſt cauſa per ſe ſtatuæ, ſed hic ſtatuarius, cauſa huius ſtatuæ. Arguitur enim ſic. Actiones (vt habetur 1. meta. ca. 1) ſunt ſingularium, non enim homo in communi, ſed hic homo agit: ergo non ſtatuarius, ſed hic ſtatuarius eſt cauſa per ſe. Ad hoc reſpondetur quod aliud eſt loqui de propria ratione cauſæ, aliudque de conditione quæ requiritur ad exercitium operis. Cauſa enim per ſe conuertibiliter reſpondet per ſe effectui. Et quia ad faciendum ſtatuam, abſtrahendo ab hac & ab illa, non requiritur hic ſtatuarius, ſed ſufficit aliquis ſtatuarius, idcirco ſtatuarius in communi eſt cauſa ſtatuæ in communi, & hic, huius, vt in commento peramplius expoſitum eſt. Cum hoc tamen ſtat conditionem requiſitam cauſæ efficienti ad agendum eſſe quod ſit in ſingulari. Et hoc eſt quod ait Ariſt. 1. meta. quod homo non ſanat nec ſanatur, ſed hic homo.

Simili fermè modo dicendum eſt in prædicamento ſubſtantiæ, quod hominis in communi cauſa per ſe eſt homo, & hic homo per ſe huius hominis. Sed quodammodo per accidens eſt cauſa hominis, quia poteſt fieri homo non ab iſto homine. Quamuis non ſit tam accidentalis, ſicut Polycletus eſt cauſa ſtatuæ. Nam ars per quam Polycletus facit ſtatuam accidit illi, nec ly, Polycletus eſt inferius quidditatiuè ad ly, ſtatuarius. Petro vero eſt eſſentialis illa forma per quam facit hominem, & eſt quidditatiuè inferius ad hominem qui eſt per ſe cauſa hominis.

3. Diuiſio in cauſam proximã & remotam ſeu partim & vniuerſalẽ.

Vtramque cauſam tam per ſe quam per accidens partitur Ariſt. in particularem & vniuerſalem ſeu in proximam & remotam. Quæ ſit ordine tertia diuiſio.

Ad cuius notitiam conſiderandum eſt quod cauſa proxima & remota bifariam accipiuntur, nempe aut ratione ſuppoſiti, aut ratione modi ſignificandi

candi & prædicandi. Ratione suppositi, quando plura concurrunt, quorum primum mouet secundum, vt in causis particularibus, causa proxima phlebotomiæ est inscissio venæ, causa vero remota & prior est medicus, qui præcipit inscissionem. Et iste propriè dicitur causa mediata & immediata. Et in naturalibus causa particularis est causa proxima vt homo generans hominem. Causa vero vniuersalis, vt sol est remota prior. Non quod non attingat effectum, sed quia mouet causam particularem. Tametsi non tam propriè dicatur remota, quam dicitur vniuersalis. Instrumentum verò, vt scalpellus tonsoris, quia non est causa principalis non dicitur propinquior tonsore, sed tonsor est causa proxima, licet scalpello venam cædat. Alio modo accipiuntur causa proxima & remota in prædicando, non quod sint duo agentia, sed idem significatum conceptu particulari, aut vniuersali. Vt medicus est causa proxima medendi & artifex dicitur causa remota, quoniam artifex superius est quam medicus.

Similis formæ distinctio est causæ vniuersalis (quæ fuerit hic quarta) in vniuersalem in causando, & vniuersalem in prædicando. Quæ est eadem cum diuisione in causam superiorem & inferiorem & hæc est simpliciter diuisio in causam vniuersalem & particularem. Causa enim cœlestis est vniuersalis in causando respectu hominis, quia sol non solum cum homine concurrit ad producendum hominem, sed cum equo, ad producendum equum, & cum igne, ad producendum ignem. Non tamen est vniuersalis in prædicando, quia sol non prædicatur de homine. Artifex vero est vniuersalior quam medicus in prædicando. Et apparere cuipiam potest non esse vniuersalem in causando, quia nulla est ars generalis ad omnia artificia. His præiactis ambiget quispiam vtrum Arist. vtrumque modum causæ vniuersalis & particularis intellexerit. *4. Diuisio in vniuers. causam & part.*

Facit enim ad partem negatiuam, quod eius exempla solum posita sunt de causa vniuersali in prædicando. Sed est nihilominus pro parte affirmatiua argumentum, quod ad rem physicam potius spectat distinctio causarum particularium & vniuersalium in causando, s inferiorum & superiorum.

Egregiè respondet S. Thom. super text. 32 dicens quod omnis causa vniuersalis in prædicando est etiam quodammodo vniuersalis in causando. Et è conuerso, omnis vniuersalis in causando est quodammodo vniuersalis in prædicando. Et ratio profectò est authore suo digna, quoniam vnumquodque, inquit, eadem forma agit, per quam esse habet, vt ignis, per quam formam est ignis, producit ignem, & equus, per quam est equus, gignit equum. Forma ergo & quidditas rei quanto vniuersalior est in prædicando, tanto ad plures pertingit effectus. Artifex enim, quamuis non significet vnam artem generalem ad omnia artificia, significat tamen vnam rationem communem, ob idque ratio artificis in communi est non solum mederi, sed statuam facere, aut domum, &c. Atque adeo, vt est in prædicando, ita & quodammodò in causando est vniuersalior causa. Pari modo sol, vt est in causando, ita est quodammodo in prædicando vniuersalior. Non quod sol prædicetur de homine & alijs particularibus causis, sed in ratione causæ hoc modo, quod homo est solum generans per se hominem, sol vero, per se generans animal, & generans corpus. Item ignis solum est calefaciens, sol vero est alte- *Omnis causa vniuersalis in præ. &c.*

rans, ſcilicet calefaciens & frigefaciens. Eodem modo tonſor eſt præciſè in ſalute infirmi euacuans per phlebotomiam, medicus vero, qui eſt vniuerſalior in cauſando, eſt etiam vniuerſalior in prædicando, quia eſt generaliter euacuans & ſanans ſiue per phlebotomiam, ſiue per potionem. Exempla quæ Ariſtot. ponit in cauſis efficientibus & formalibus, in omnibus generibus cauſarum adhiberi quoque poſſunt. Enimuero vt medicus eſt cauſa efficiens particularis & artifex vniuerſalis, & proportio dupla eſt cauſa formalis proxima proportionis duplæ in numero ſonoro, quæ eſt diapaſon, & proportio eſt forma remota; ita ſtatuæ cauſa materialis proxima eſt marmor, remota vero, lapis, ſed remotiſſima eſt corpus durum, vt ſit genus ad lapides & ligna & metalla, &c. Et in finibus, finis proximus medici eſt ſanitas, vniuerſalis vero eſt bonum, quòd eſt commune ad ſanitatem & alia bona. Et in naturalibus hominis cauſa efficiens proxima per ſe eſt homo, remota vero, animal. Et finis proximus eſt vita, vniuerſalis vero, bonum in communi.

Dubium. Dubitatio eſt tamen vtrum poſſint ſignari in omnibus generibus cauſarum proximum & remotum ex parte ſuppoſiti. Reſpondetur in efficientibus & finibus illud eſſe manifeſtum, cauſa enim proxima hominis eſt pater, & remota auus, & finis proximus arboris eſt fructus, remotus verò homo, ſicut finis proximus generationis hominis eſt vita corporalis, remotus verò, vita æterna atque adeo omnium vltimum eſt Deus. In materiali verò cauſa generationis ſubſtantiæ non poſſunt dari plures quam vna materia quæ eſt materia prima. Niſi dicas materiam primam eſſe remotam, & illam cum diſpoſitionibus eſſe propinquam. Reſpectu verò formæ accidentalis materia proxima eſt ens naturale (ſi modo illud ſit ſubiectum accidentium) materia verò prima eſt ſubiectum remotum, ſed in cauſis formalibus ſubſtantialibus datur quidem proxima & remota in prædicando. Vt humanitas eſt proxima forma hominis, animalitas verò remota. Verumtamen cum in compoſito non ſint plures formæ non dabuntur diſtinctæ formæ quarum vna ſit proxima & alia remota. Diſcernuntur tamen diuerſæ rationes eiuſdem formæ. Vt anima noſtra, quatenus dat eſſe corporeum, eſt forma remota, inquantum verò dat eſſe ſenſitiuum, eſt propinquior, ſed qua ratione dat eſſe rationale, eſt forma proxima.

Facile quiſque poteſt diuiſiones iſtas ad cauſas per accidens applicare. Album enim eſt cauſa per accidens proxima ſtatuæ, ſed coloratum eſt cauſa remota.

Non eſt neceſſe diuidere rurſus cauſam in immediatam, & mediatam quia idem eſt immediatum & mediatum, quod proximum & remotum niſi quod proximum & remotum propriùs latinè dicuntur. De quibus membris latius dicturi ſumus q. ſequenti vbi explicabitur, an cauſæ ſuperiores, & maximè Deus, ſit cauſa proxima & immediata horum inferiorum. Nam ex dictis videtur ſubſequi cauſas ſuperiores eſſe remotas, cum tamen vt videbimus, immediatè attingant effectum.

5. Diuiſio Cauſæ efficientis in eſſentialiter ſubordinatam, &c.

Aliam tertiam diuiſionem ſubnectit Ariſt. in cauſam ſimplicem per ſe, vt ſtatuarius & ſimplicem per accidens, vt Polycletus, & ex vtraque complexam, vt Polycletus ſtatuarius. Sed parui eſt momenti.

Aliæ ſunt prætereà diuiſiones cauſarum, & licet aliquæ earum poſſint quodammodo

dammodo attribui causis finalibus tamen propriè non competunt nisi efficientibus. Prima (quæ sit numero quinta) deriuatur ex ea quæ modo dicta est. Estque causarum in plurali, nempe quando plures concurrunt ad eundem effectum. Aliæ enim sunt causæ essentialiter subordinatæ & aliæ accidentaliter subordinatæ. Essentialiter subordinatæ sunt illæ quarum vna absque alia agere nequit, vt sol & homo & Deus. Nec enim homo actu generare potest, quin sol & Deus actu etiam concurrant, nec rursus sol sine homine generare potest hominem. Imò nec Deus naturaliter sine causa secunda effectus naturales producit. Causæ accidentaliter subordinatæ sunt, quarum vna aliquid potest efficere, alia tunc non concurrente; sicut pater & auus & proauus, &c. quando enim pater generat, auus nihil facit. De istis latius lib. 7. dicturi sumus, vbi docet Arist. quod essentialiter subordinatæ non possunt esse infinitæ, accidentaliter verò subordinatas nihil vetat in infinitum abire.

Sexta diuisione diuiditur causa efficiens in causam vniuocam & æquiuocam. Causa vniuoca est quæ producit effectum sibi similem vt sunt omnes causæ naturales horum inferiorum. Ignis enim producit ignem equus equum, &c. Imò & artifex quodammodo dicitur causa vniuoca respectu artificij, quod simile arti exhibet quam habet in mente. Causa æquiuoca est quæ effectum sibi similem in forma non producit, vt est sol & omnes causæ superiores respectu horum inferiorum. 6. Diuisio in vniuocam, &c.

Et hinc ortum habet septima diuisio causæ efficientis. Alia enim est causa à qua effectus dependet in fieri tantum, & alia à qua dependet in fieri & conseruari. Cuius rationem egregiè profectò 1. p. q. 104. art. 1. explicat S. Tho. pluribus quidem verbis, sed hæc est in summa. Quando agens imprimit in effectu formam eiusdem rationis secum, tunc effectus quidem dependet in fieri, non tamen in conseruari, quia iam effectus conseruatur per formam receptam, vt homo generat hominem, cui dat formam eiusdem rationis & equus, equum, & ignis, ignem; effectus ergo productus non dependebit in conseruari à causa. Sol verò producens hominem non communicat illi formam eiusdem rationis secum, & ideo quamdiu est, dependet in conseruari à sole. Et hac ratione cœli ipsi & Angeli & vniuersus orbis dependet in esse à Deo quia Deus habet esse per suam essentiam, sicut ignis est ignis per suam essentiam, & quia Deus non potest dare alicui talem essentiam, vt per se conueniat esse, propterea semper omnia in esse dependent à Deo. Est enim mentis intuitu contemplandum, eo modo mundum à Deo conseruari quemadmodum lumen aëris dependet in esse à sole, quia cùm sol non det aëri formam suam, quàm primum sol abscedit, lumen cessat. Et eadem analogia subtrahente Deo suum concursum, eodem momento vniuersum in nihilum euanesceret. Hinc sequitur quod omnis effectus æquiuocus dependet non solum in fieri, sed in conseruari à sua causa, & æquiuocatio est causa huius dependentiæ. Et hac ratione omnes effectus horum inferiorum dependent in esse à causis superioribus. Coroll. 1.

Sequitur secundò, quod quando causa secunda particularis perfectè producit similem sibi formam, tunc effectus nullo modo dependebit in esse à causa. Vnde generaliter nulla substantia dependet à sua causa secunda in fieri, nec animal ab animali, nec planta à planta à qua fuit producta nec ignis ab Coroll. 2.

igne,

igne. Si verò producat ſuam ſimilitudinem imperfectè tunc effectus dependebit quidem in eſſe, ſed poterit nihilominus tantiſper in abſentiâ cauſæ durare, vt cum ignis calefacit aquam, non tamen perfectè quoadusque aqua fiat ignis, durabit aqua calida aliquo tempore in abſentia ignis, ſed tandem frigefiet. Secus de calore animalium & aliorum mixtorum, qui cum forma mixti conſeruatur, quia eſt ſibi naturalis. At verò ſi non producat formam ſuam, nec perfectè, nec imperfectè, tunc nec per momentum durabit in abſentia cauſæ. Vt cùm candela illuminat aërem, ſublata candela nihil luminis manebit in aëre.

Quod ſi percuncteris cur calor taliter imprimitur, vt durare poſſit in abſentia ignis, lumen verò nequaquam. Reſpondetur quod calor eſt diſpoſitio ad formam ſubſtantialem ignis, & ideo eſt quodammodo participatio formæ lumen verò, quia non eſt diſpoſitio ad introductionem formæ ſubſtantialis, idcirco nullatenus durat in abſentia cauſæ.

Artificiatorum autem alia eſt ratio, forma enim artificialis, cum nihil aliud ſit quam compoſitio rerum naturalium, aut quomodolibet aliter eorum figura, in fieri dumtaxat pendet ab artifice, in eſſe verò conſeruatur à ſubiecto naturali vt patet de domo, veſte, &c.

8. Diuiſio cauſæ, in primam & ſecundam.

Octaua diuiſio manifeſtiſſima eſt, cauſarum alia prima & alia ſecunda. Cauſa prima eſt ſolus Deus quippe quæ à nulla alia dependet, ſed per ſuam infinitam eſſentiam, quæ ad nullum genus entium coarctatur, eminenter eſt omnia. Cauſæ verò ſecundæ, ſunt reliquæ omnes ſiue vniuerſales ſint ſiue particulares, nempe quæ à prima dependent non ſolùm in eſſendo, ſed in cauſando.

9. Diuiſio conſulunt diſpoſiti. &c.

Cauſis vniuerſalibus ſeorſum poſitis. Nona diuiſio eſt cauſarum particularium, quam S Thomas hic ponit inter cauſas efficientes alia eſt conſilians, conſultor enim dat agenti formam per quam agat ſicuti auus dat formam producendi filium, & generans dat graui formam per quam mouetur. Alia eſt cauſa diſponens ſicut faber lignarius dolat lapides, vt architectus conſtruat baſilicam, in naturalibus verò idem ignis per calorem diſponit paſſum & per calorem introducit formam vt ſequenti q. videbimus Alia verò eſt cauſa adiuuans, ſicut medicinæ iuuant naturam vt ſa reducat ad ſanitatem.

Et per hæc facilè intelliguntur minutiores aliæ diuiſiones cauſæ, in totalem & partialem, ſufficientem & inſufficientem, &c. Cauſa enim conſulens eſt partialis & inſufficiens, & pariter adiuuans, & diſponens.

10. Diuiſio in principale & inſtru.

Decima denique & inſignis diuiſio eſt. Cauſarum particularium alia principalis & alia inſtrumentalis. Cauſarum, inquam, particularium. Nam cauſæ vniuerſales in via Ariſt. non diuiduntur contra inſtrumenta Illa enim erat doctrina Platonis qui ſolam primam cauſam appellabat efficientem reliquas verò omnes cauſas dicebat eſſe eius inſtrumenta, veluti inferiores artifices ſunt inſtrumenta architecti. Nec adeo multum erat ineptus ſermo. Niſi quod cum creaturæ habeant in ſe virtutes agendi, melius ait Ariſt. quod cauſa principalis eſt illa quæ agit per propriam virtutem intendens perfectè aſſimilare ſibi paſſum, inſtrumentalis verò eſt quæ agit tanquam virtus, aut per virtutem cauſæ principalis, vt faber lignarius eſt cauſa principalis intendens producere arcam ſimilem ſuæ arti ſerra verò inſtrumentum quod per motionem

artificis producit arcam, similem, non sibi, sed arti. Et in naturalibus ignis est causa principalis calefactionis per quam intendit producere ignem, in quo consistit perfecta assimilatio: calor verò est causa instrumentalis, quia tanquam virtus ignis producit calidum quæ est quædam imperfecta assimilatio ignis tendens ad perfectam, & anima est principalis causa & nutritionis & generationis animalis, calor verò naturalis est causa instrumentalis nutritionis, & semen est instrumentum generationis.

Vnde instrumentum est duplex, aliud coniunctum, & aliud separatum. Instrumentum coniunctum, vt calor in naturalibus, & serra vel calamus in artificialibus. Tametsi hoc animaduertendum est hic, quod calor ignis aut calor naturalis animalis quo fit nutritio quamuis dicantur quodammodo causæ instrumentales ad differentiam formæ substantialis, nihilominus formæ naturales non dicuntur tam propriè instrumenta artificum, sed forma tam substantialis quàm accidentalis dicitur principium, quo, aut substantiale, aut accidentale. Et vtraque est potius virtus agentis, quam instrumentum. Instrumentum vero coniunctum dicitur in artificialibus illud quod nullam virtutem habitualem recipit à causa principali præter motum quo actu mouetur, vt patet de calamo & serra, quæ nisi actu moueantur nihil faciunt. Instrumentum verò separatum est illud quod recipit aliquam virtutem, qua, semotâ causâ principali, adhuc agit. Et hoc modo semen solet appellari instrumentum generationis separatum, vel significantius, virtus separata, quomodo S. Thom. astruit sacramenta esse causas instrumentales Dei ad producendum gratiam per virtutem quam habent à Deo. Et hanc nihil aliud esse existimo, quàm institutionem quâ à Christo instituta sunt ad talem effectum.

Vndecima est diuisio quam Aristot. ponit quartam textus 34 in causam in potentia, vt domificator, & in causam in actu, vt domum faciens. *11. Diuis.*

Duodecima denique diuisio est quæ habetur text. 30. Causarum enim efficientium alia est positiua, vt gubernator nauis est causa seruationis, & alia priuatiua, vt absentia est causa submersionis. Hic tamen est notandum quod causa priuatiua non est causa per accidens, sed per se effectus priuatiui. Cum enim positiuum per se conueniat alicui positiuo, priuatiuum illius per se conuenit priuatiuo alterius. Et ideo cum per se causa conseruationis sit præsentia nautæ & gubernatio nauis, fit vt quando præsens gubernando posset & deberet nauem liberare, tunc eius absentia sit per se causa submersionis. Vnde illius submersionis est duplex causa per se, altera positiua, vt ventorum impetus & procella, & altera priuatiua scilicet absentia, aut negligentia nautæ. *12. Diuis.*

Possent hic prætereà multiplicari aliæ diuisiones causarum. Nam alia est causa naturalis, s. effectus illius qui concursu naturali sequitur, & alia est supernaturalis, vt causa creationis & gratiæ & gloriæ. Et naturalium, id est, quæ non sunt miraculosæ, alia est libera & alia naturalis agens ex necessitate, nisi impediatur. Sed de his satis.

Causa finalis, ait Philosophus text. 31. est id cuius gratia aliquid fit. Quæ diffinitio in commento abundè exposita est. Ob idque modus agendi finis non est propriè efficere, sed mouere agens ad opus, secundum esse quod ha- *Causa finalis.*

bet in intentione. Hoc tamen in agentibus à proposito est euidentius. Artifex enim à fine qui est constructio, aut habitatio domus, mouetur ad opus, & infirmus à sanitate quam desiderat mouetur potionem potare: agentia vero naturalia non agunt se in fines, sed aguntur à Deo auctore naturæ. Ob idque brutum generans animal, aut hirundo faciens nidum sine cognitione finis mouetur à natura ad procreandam prolem, vt corruptibilium species perpetuò duret, veluti sagitta à iaciente directa mouetur ad signum.

Dubitatio. Est tamen hic non prætereunda dubitatio, vtrum finis habeat rationem causæ secundum quod est in re, an secundum quod est in intentione. Exempli gratia. Infirmus cognoscens sanitatem esse sibi bonam concupiscit eam, quo desiderio mouetur ad sumendum potionem.

Dubium est vtrum sanitas secundum quod est futura in re, an secundum quod est cognita moueat infirmum. Et videtur quod secundum quod est in intentione cognoscentis, sit causa. Nam concursus causæ præsupponitur ad effectum, finis autem secundum esse reale non præsupponitur ad actionem, sed secundum esse cognitum, quoniam per actionem agentis acquiritur finis, quoniam nomen finis, idem sonat quod vltimum. Et confirmatur. Quod non est non potest esse causa, sed finis secundum esse reale non est quando est actio: ergo nec tunc secundum esse reale est causa. Pro solutione huius dubitationis notandum est quod ly secundum, potest dicere, aut rationem causæ finalis, aut conditionem quæ requiritur ad agendum. Distinctio patet in causa efficienti. Ratio n. calefaciendi in igne est calor, sed

1. Propositio conditio requisita est applicatio agentis ad passum. Est ergo prima propositio. Finis mouet secundum esse reale quod habet postquam est acquisitus, vt ly, secundum, dicat rationem formalem finalizandi vt hoc verbo explice-

1. Ratio. mus modum peculiarem concurrendi finis. Probatur. Finis secundum Philosophum hic text. 31. est illud quod est optimum & vltimum & cuius gratia omnia fiunt, sed illud optimum & vltimum cuius gratia omnia fiunt est finis secundum esse reale, optimum enim quod mouet infirmum ad sumendam potionem est sanitas quam existimat se consecuturum: ergo secundum esse reale mouet in ratione finis.

2. Ratio. Secundo idem confirmatur. Finis & bonum idem sunt iuxta illud 1. Ethic. bonum est quod omnia appetunt, sed nihil est bonum, nisi secundum esse reale, ergo secundum illud esse habet rationem finis Probatur minor. Bonum idem est quod conueniens, at nihil alicui conuenit, nisi quatenus in re ad suam pertinet perfectionem, ergo nihil est bonum nisi secundum esse reale.

3. Ratio. Et postremò arguitur. Illud est finis, quod si agens non consequatur, actio est frustra, ergo secundum eam rationem qua agens illud consequitur habet rationem finis.

2. Propos. Secunda propositio sit. Finis mouet secundum quod est in intentione, vt ly, secundum dicat conditionem requisitam. Est enim adnotandum quod quemadmodum causa efficiens debet applicari localiter secundum realem præsentiam, ita modus proprius quo applicatur finis est per cognitionem, aut particularis agentis (si agit liberè mouendo se in finem, vt creatura rationalis) aut per cognitionem primæ causæ dirigentis, vt sunt bruta & res insensibiles,

sensibiles, quæ à Deo mouentur in suos cuiusque fines.

Vnde ad argumenta in contrarium respondetur, quod iste est proprius modus causandi finis, vt moueat antequam sit in re. Et ideò Arist. 1. de gener. text. 55. dicit quod finis mouet metaphoricè quia non agit per contactum realem. Et in hoc differt ab efficiente. Possumus dicere quod mouet intentionaliter, siquidem mouet producendo intentionem qua intenditur finis.

Conclusio ergo respondens ad quæstionem est quatuor esse genera causarum, scilicet materialem, formalem efficientem, & finalem. Cuius diuisionis sufficientia quam Philosophus infra text. 68. & 69. insinuat, & S. Tho. explicat, est huiusmodi. Causa aut solum consideratur quoad esse, & quantum ad hoc sufficit forma quæ dat esse & quidditatem rei. Ob idque substantiæ separatæ quæ habet quidditatem sine materia, appellantur formæ. Aut consideratur quantum ad fieri. Et tunc cum aliquid produci in his inferioribus nihil aliud sit quam id quod erat in potentia educi ad actum, necessaria est materia de cuius potentia educatur forma & agens educens de materia formam, & præterea finis intentus à tali agente. Quia opera naturæ sunt opera intelligentiæ, quibus actionibus res à prima causa in proprios diriguntur fines. *Conclusio principalis.*

Ordo autem harum causarum est hic. Primus concursus est causæ finalis, quem sequitur actio agentis, mox ad actionem agentis sequitur forma in materia præsupposita. Atq; adeo agens producit propter finē formam in materia quæ est propter formam. Tria quæstionis argumenta principalia soluta sunt. Superest ergo quartum diluere quo petitur sensus diffinitionis causæ, nempe causa est id ad quod aliud sequitur. Et primum omnium manifestum est, vt ait ipse philosophus textu 37. non intelligi de causa in potentia. Stat enim quod sit ædificator antequam sit domus, & quod sit pater antequam generet filium. Exponitur ergo ferè ab omnibus de causa ea ratione qua actu agit & de effectu ea ratione qua actu fit. Manifestum enim est quod si ædificator ædificat, aliquid ædificatur, & si homo generat, aliquid generatur. Hæc enim verba, ædificatur, generatur, ampliant. *Ordo causarum.* *Ad 4 princ.*

Attamen quamuis verum sit huiusmodi consequentias esse necessarias, non tamen planè videtur hic esse sensus diffinitionis causæ, nec sensus Philosophi dicentis, quod causa in actu & effectus in actu conuertuntur. Enimuero hoc potius est exprimere naturam relationum actionis & passionis, quam rationem causæ. Actio enim & passio in actu dicuntur correlatiuè, eo quod motus idem vt ab agente est actio, vt à patiente est passio. Et ideo actio & passio solum differunt penes diuersas relationes: Quæ quidem explicantur cum dicitur in hac consequentia agens agit, ergo patiens patitur. Ratio verò causæ præcedit actionem, saltem natura. Item quia nihil esset dicere, causa est, quæ cum aliquid causat, fit illud quod causat. Nam diffinire causam per causare, esset diffinire idem per idem. Aliter ergo dicendum est nempe quod illa diffinitio intelligenda est nec simpliciter materialiter de re quæ est causa, nec rursus in alio extremo vt includat actionem, sed medio modo de causa formaliter secundum rationem causæ, s. Causa est qua posita secundum rationem causæ ponitur effectus. Poni autem secūdum rationem causæ est quod *Sensus diffinitionis.*

omnia requiſita ad agendum, vel cauſandum (vt omnes cauſas includamus) ſint debitè applicata ad opus. Intelligitur ergo cum quinque conditionibus videlicet quod ſit cauſa, totalis per ſe, naturalis, debitè applicata, & non impedita. Totalis, inquam, quia poſito ſole non generabitur homo niſi ponatur etiam homo vt cauſa. Per ſe, quia poſita foſſione ſepulchri non ſequitur neceſſario inuentio theſauri, eo quod eſt cauſa eius per accidens. Naturalis (vt diſtinguitur contra voluntariam) nam cum homo ſtatuit hodie apud ſe æris facere ſtatuam poſita illa volitione non ponitur ſtatim effectus, niſi pro ſtatuto tempore a voluntate. Imo Deus ab æterno prædeſtinauit producere mundum, non tamen poſita prædeſtinatione factus eſt mundus, niſi in tempore deſtinato. Debitè applicata, quia ignis nihil agit, niſi intra ſphæram ſuæ actiuitatis. Non impedita, quia ignis ille Babylonicæ fornacis applicatus pueris nihil illis nocuit ſubſtrahente Deo concurſum generalem. Et qui ardentẽ furnum intrant nihil ab igne læduntur aut prohibente lapide, quem dicunt naturales (ſi quis eum manu teneat) ignem ab actione prohibere, aut propter vnctionem qua ſecundum alios liniuntur. Item debitè applicato ſemine in matrice impedientibus alijs cauſis naturalibus aut nihil generatur aut geratur monſtrum.

Sed arguitur contra hanc ſolutionem. Quando animalia conueniunt ad generationem tunc cauſa ponitur ſub ratione cauſæ, & tamen effectus non ponitur puta filius, & quando ſtatuarius incipit dolare lignum iam tunc ponitur cauſa ſub ratione cauſæ & tamen non ponitur effectus, ergo adhuc iſto modo non ſatis defenditur diffinitio cauſæ.

Reſpondetur vno modo quod ſatis eſt poni tunc effectum in fieri, cum enim ſemen deciditur filius eſt in fieri, & cum fundamentum iacitur, domus eſt in fieri. Hoc tamen ſi rectè inſpiciatur, videtur recidere in priorem ſolutionem quam ſuperius reprobauimus. Et ideo aliter forſan dicendum eſt quod quando dicitur cauſam eſſe id ad quod ſequitur aliud, in cauſis naturalibus, intelligitur in tempore determinato à natura ſi non impediatur actio. Vnde ad hoc quod verè pater ſit cauſa filij, ſatis eſt quod modo faciat id vnde poſt nouem menſes naſcetur filius niſi aliquâ causâ impediatur animatio embrionis. Et proportionabiliter dicendum eſt in artificialibus. Et hæc eſt doctrina Ariſtot 2 poſter. text. 25.

Cauſa ampliat.

Hinc ſequitur quod hoc nomen cauſa, ampliat à parte poſt. 1 ampliat nomen effectus. Hæc enim eſt vera Petrus eſt cauſa Pauli, eo momento quo Petrus generat. Et ideo ly, Pauli, ampliatur: ſicuti in hac, Paulus generatur. Nec tamen ly, cauſat, nec ly, generatur, ampliat ſimpliciter, quia vtrumque ponit effectum eſſe iam in fieri. Sed tamen à parte ante non ampliatur ly, Petrus. Etenim ſi quando embrio animatur mortuus eſt pater qui genuit, illa eſt tunc falſa, Petrus eſt cauſa, aut Petrus generat tametſi cum addito verum ſit dicere, virtus Petri generat, ſeu Petrus manens in virtute ſeminis generat, ſicuti Ariſt. concedit 8. huius quod graue mouetur à generante quod non eſt in re, ſed in virtute quam impreſſit graui vt quæſtione 1. dictum eſt.

Sequitur ſubſequenter quæſtio quarta.

In cap. III. TEXT. XXIX. *Amplius vnde principium mutationis*, &c.

QVÆSTIO QVARTA.

Vtrum forma sit principium quo causa efficiens agit.

A PARTE negatiua arguitur primò contra id quod quæstio præsupponit, s. causas secundas aliquid agere. Deus in rerum natura nihil fecit redundans atque superfluum, sed concursus causarum secundarum est superfluus, ergo neutiquam est asserendus. Probatur minor. Deus cuiuscunque motus horum inferiorum est causa sufficientissima, quæ, vt in dogmatibus est theologorum, vbique est præsens per essentiam, præsentiam & potentiam (à fine enim ad finem attingens, vt habetur Sapientiæ 8. disponit omnia suauiter) nec eius infinita potentia auxilio indiget vllo creaturarum, ergo creatura nihil agit, sed Deus ad præsentiam ignis calefacit, & ad præsentiam solis illuminat, &c. *1. Arg.*

Secundò principaliter arguitur contra id quod quæritur. Si forma substantialis esset principium formale actionis sequeretur quod ignis non esset per se causa efficiens actionis quod est falsum: nam certè id quod per se calefacit est ignis. Sequela tamen probatur, quia tunc ignis calefaceret per formam, atque adeo forma esset per se principium, & non ignis. *2. Arg.*

Tertio principaliter arguitur Si forma substantialis esset principium quo principale ad producendum ignem, eadem ratione calor esset principium quo instrumentale ad eundem effectum: nam sicut homo pedibus ambulat & oculis videt, ita calor videtur esse instrumentum generationis ignis: consequens tamen videtur falsum, quoniam tunc accidens produceret substantiam, & per consequens ageret vltra perfectionem propriæ speciei. *3. Arg.*

Quartò principaliter arguitur. Si forma est principium actionis, etiam calor erit principium calefaciendi, & tunc sequeretur quod calor separatus ab igne vt calor hostiæ consecratæ, posset calefacere naturaliter sine miraculo, præter illud quo conseruatur sine subiecto; consequens est falsum: ergo & antecedens. Probatur minor ex Arist. in principio metaphysicæ, & 1. de anima text. 64 vbi ait quod forma non agit, sed suppositum. *4. Arg.*

Quinto denique & postremò arguitur. Si forma esset principium actionis, sequeretur quod virtus & actiuitas agentium deberet attendi penes mul- *5. Arg.*

titudinem formæ, nam multiplicata, aut diminuta virtute, eâdem proportione crescere, aut decrescere actionem necessarium est, consequens tamen est falsum: ergo & antecedens. Probatur minor. In ferro candenti (vbi tamen formaliter non sit ignis) minus multo est multitudinis caloris, quàm in flamma est stuppæ ignitæ, quia cum in flamma sit ignis, calor est illic summè intensus qualis non est in ferro vbi non est formaliter ignis, vbicunque tamen calor est intensior, videtur plus esse de multitudine caloris, & tamen experientia compertum est ferrum multo vehementius calefacere quàm flammam stuppæ: ergo non attenditur actiuitas ex multitudine formæ.

Pro parte affirmatiua quæstionis est Aristotel. qui in textu præsenti 29. dicit causam efficientem esse illam, vnde sumitur principium motus, vbi asserit causas secundas esse actiuas. Et 3. huius text. 17. affirmat formam (quam appellat speciem) esse principium & causam motus.

Tres opiniones. De materiali causa libro primo satis dictum est, & de fine q. 6. plura dicturi sumus. Restat ergo hic de efficiente & forma, examinare, vtrum forma sit principium quo causa efficiens operatur. Ad quam quæstionem iuxta numerum & ordinem argumentorum quinque conclusionibus respondebimus. De efficientia causarum, duæ fuerunt antiquæ extremæ opiniones, quas 2. sent. d. 1. q. 1. artic. 4 recitat S. Thom in quarum medio consistit sententia vera. Prima fuit quorundam opinio, qui primo, quod fecimus, argumento adducti opinabantur causas secundas neque vniuersales, nec particulares quicquam agere. Quam postmodum opinionem comprobat Gabri. 4. sent. d. 1. dicens, quòd causæ secundæ nihil reuera agunt, sed Deus in ipsa statim rerum creatione pepigit ad præsentiam creaturarum se statim agere. Vnde quando ignis applicatur stuppæ nihil ignis agit, sed Deus ad præsentiam ignis ex lege quam statuit, calefacit stuppam & tandem comburit. Quemadmodum (inquit) si nunc statueret legem vt quotiescunque ego dicerem, fiat ignis, ipse ad præsentiam verbi produceret ignem. Sicuti in rei (inquit) veritate pepigit cum verbis consecrationis, vt ad præsentiam verborum Christus se poneret in sacramento, verbis nihil agentibus.

Hanc opinionem loco citato S. Thom. merito negligit impugnare, sed ait positionem esse stultam, sanè quæ ordinem tollit vniuersi. Ego, nisi S. Thom. dixisset, non auderem quemquam hoc verbo subnotare. Sed tamen profecto indigna est quæ opinionibus philosophorum annumeretur. Imo neque illi audiendi sunt qui temperantius loquentes dicunt satis non esse euidens ignem calefacere & solem illuminare. Alia in alio extremo fuit opinio, quòd Deus non agit immediatè, sed ipse creauit primum ens, s. primum Angelum, & ille per virtutem receptam à Deo creauit secundum, & vltimus cœlum & cœlum ista inferiora. Eodem isti mouebantur argumento, quia non poterant intelligere quomodo Deus & causa secunda simul immediatè concurrunt ad eundem effectum, nam si Deus concurreret, ipse solus videretur sufficere. Hanc opinionem sequutus est Auicenna, vt refert sanct. Thom. 1. p. quæstione 45. artic 5. Sed ista opinio præsertim derogat religioni Christianæ. Vnde contra opinionem vtramque statuitur hæc prima conclusio.

1. Concl. Ad motum omnem & actionem naturalem, nec Deus solus, nec sola creatura, sed Deus simul & causæ vniuersales & causa particularis

concur-

concurrunt. Quod non solum Deus concurrat, euidentissimum & profectò quanta esse potest naturali euidentia. Primo quia alias nulla est in rei veritate causa secunda efficiens præter Deum, nam quòd Deus ad præsentiam solis calefaciat, non sufficit, vt sol sit aut dicatur causa, sed causa sine qua non quam paulo ante diximus esse causam per accidens nihil ad rem pertinens, sicut musicus est causa statuæ Secundò. Si Deus non fecit res propter operationes, ociosas illas fecit, atque adeo superfluas & sine aliqua prorsus necessitate, quod sapientiæ diuinæ maxime derogat. Probatur sequela, nam si sol non est qui illuminat sine sole illuminasset nos Deus eo modo quo secundum istos nunc illuminat, quid ergo opus fuit solem creare, vt ad eius præsentiam Deus illuminaret? Tertiò quia tunc nulla esset ratio quare magis ad præsentiam solis statuisset illuminare, quam ad præsentiam alterius cuiusque rei, nec esset ratio cur potius ad præsentiam ignis ordinasset calefacere, quam ad præsentiam aquæ, nec esset ratio cur potius ad præsentiam cibi nutriretur animal, quàm ad præsentiam aëris subintrantis per respirationem.

At verò quis adeo sit stupidus qui non palam videat naturam solis esse illuminare, non autem naturam ligni & naturam ignis esse calefacere, & naturam propriam animalium esse nutriri, quod non conuenit rebus alijs inanimatis, & naturam aquæ extinguere sitim & naturam mellis alium generare saporem in gustu quam generat acetum. Et reuera qui hoc negat, sine causa dicat necesse est creatas esse naturas herbarum alimentorumque & aliarum penitus rerum tam variorum saporum & cæterarum virtutum.

Quod si quis dicat hanc censeri esse naturam rerum propter solum pactum in earum creatione factum à Deo. Arguitur sic Aut pactum hoc intelligitur superadditum naturæ rerum, aut quòd de intrinseca ratione & essentia solis esset illuminare, & ignis calefacere, &c. Si primo modo, vt isti se exponunt, iam tunc certè negant illam esse naturam rerum, nam quod non pertinet ad essentiam, non pertinet ad naturam dicere enim nemo potest naturam verborum consecrationis esse transsubstantiare panem in corpus, cum potius supernaturaliter ad hoc fuerit instituta, ratione cuius institutionis sunt quidem causa, sed tamen supernaturalis tanquam instrumentum Dei. Et reuera quamuis Deus in prima institutione rerum statuisset ad præsentiam lapidis hominem generare, nunquam esset hoc lapidi naturale. Si verò secundum dicatur, hoc illud est quod nos verum esse contendimus nempe quod de intrinseca ratione & essentia solis est esse luminosum, & animalis nutrire se, & generare sibi simile, &c. Quod si hoc est illis naturale, non potuit Deus aliter res condere. Vt enim non potuit facere hominem qui non esset animal rationale, ita non potuit facere animam quæ non esset causa suæ nutritionis, & solem, qui suapte natura non esset causa luminis. Enimuerò, vt ait Augustinus, ante mundi creationem quatuor & tria erant septem, nec Deus potuisset aliud facere. Et pari modo nec Deus potuit facere quin causæ istæ naturales suapte natura essent causæ, propterea namque dicuntur causæ naturales.

Ecce ergo manifestam rationem conclusionis. Res ab intrinseca sua actione & natura sunt causæ, & tales eas Deus condidit qualiter suæ conueniebat

naturæ;

naturæ: ergo ad effectus iſtos particulares non ſolus Deus, ſed cauſæ iſtæ particulares concurrunt.

Quartò quod hoc ſit etiam lumine naturali euidentiſſimum confirmatur authoritate Ariſt. & omnium Philoſophorum aſſerentium iſta principia naturalia, ſcilicet, ignis eſt calefactiuus, aqua eſt frigefactiua, & alia id genus experientia eſſe per ſe nota. Quare indignus eſt hæc negans, contra quem Philoſophus naturalis diſputet.

Quintò quomodo dicere iſti poſſunt quod homo non eſt qui loquitur, aut ambulat, cum hoc fiat per motum linguæ & pedum. Et præſertim in actionibus liberis, quomodo homo meretur, ſi ipſe non eſt qui ſtudioſè agit, aut quomodo peccat, ſi ipſe non eſt qui occidit hominem. Quin etiam, quo modo concedendum eſt quod non homo, ſed Deus ad præſentiam actionis prauæ elicit odium ſui in homine.

Et præter authoritatem Ariſtot. omniumque Philoſophorum, quibus nihil notius vnquam fuit quam actio ſecundarum cauſarum, eſt etiam expreſſus locus ſacer Geneſ. 1. vbi habetur, Germinet terra herbam virentem & facientem ſemen, & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus ſuum, cuius ſemen in ſemetipſo ſit ſuper terram.

Ecce non Deus ſolum, ſed terra produxit lignum quod in ſemetipſo habet ſemen ad procreandam ſpeciem. Et rurſus hominibus dictum eſt. Creſcite & multiplicamini, nempe per propriam actionem. Vt quid enim neceſſarius eſſet concurſus vtriuſque ſexus, deciſioque ſeminis, & tam multæ eius tranſmutationes, niſi cauſæ ſecundæ aliquid agerent? Et 1. de Trinit. Auguſt. Sic Deus res quas condidit adminiſtrat, vt eas ſuos motus agere ſinat. Fuerim in re manifeſta aliquanto prolixior, vt admonerem non eſſe cuiuſuis aſſertum inter opiniones ſtatim referendum.

Deus vbique concurrit.

Quod autem ſolum cauſa ſecunda concurrat ſine Deo, imprimis eſſet erroneum id aſſerere & cōtra prouidentiam Dei, qua immediatè omnibus prouidet, vt Gregorius adnotauit ſuper illud Iob 34. Quem conſtituit alium ſuper terram, aut quem poſuit ſuper orbem quem fabricatus eſt. Eſt contra illud Ioan. 5. Pater meus vſque modo operatur, & ego operor.

Eſt tamen ratio optima naturalis. Res naturales per formas eaſdem operantur, per quas habent eſſe, nam eſſe eſt propter operari, ergo eo modo quo res à Deo dependet in eſſe, dependent in operari, ſed in eſſe dependent à Deo conſeruante eas per ſuam præſentiam, ergo eodem modo concurrit cum illis ad operandum per præſentiam.

Et confir. Rem fieri, eſt eſſe acquirere, ſed res dum ſunt conſeruantur à Deo præſente ipſis rebus, ergo dum fiunt per ſe etiam Deus attingit earum productionem. Hac enim vna ratione S. Tho. 1. part. q. 8. artic. 1. & Theologi rectè ſentientes probant Deum eſſe præſentem omnibus rebus per eſſentiam, nempe quia immediatè attingit effectum. Nam aliàs, ſi ſolum moueret primum Angelum, & Angelus moueret orbem, & orbis hæc inferiora, nullum eſſet argumentum quod Deus eſſet hic præſens. Non ergo ſolus Deus mouet hæc inferiora per imperium, ſicut rex vno loco exiſtens per imperium mouet totum regnum, ſed immediatè attingit, ſicut calor ignis attingit ſtuppam.

Et confir-

Et confirmatur hæc ratio, quia nisi Deus immediatè concurreret cum causis secundis, sequeretur quod non posset eas prohibere à suis motibus, nisi obijciendo contrarijs contraria, scilicet, non posset ignem impedire ne calefaceret, nisi contraponendo aquam vel aliam causam frigiditatis. Nam si Deus non concurreret in quacunque actione, tunc suspendendo concursum non impediret actionem causæ particularis. Hoc tamen derogat eius omnipotentiæ. Imò solum suspendendo concursum generalem ad motum fecit solem sistere, Iosue 3. & ignem non agere in fornace. Est ergo conclusio principalis vera, quod Deus cum causis tam vniuersalibus quàm particularibus concurrit simul ad eundem effectum.

Vnde ad minorē primi principalis argumenti cōceditur Deū esse cuiuscunq; motus causam, quæ omnibus assistit per suam præsentiam & omnipotentiam, negatur tamen consequentia qua inde infertur, causam secundam nihil agere. Dispositio enim qua Deus omnia suauiter disposuit, est quod res conditas suis naturalibus virtutibus concessit agere, & iam dictum est Deum non potuisse creare rerum naturas quantum ad essentialia aliter quàm fecit, potuit namque non creare ignem & solem, sed quod creatus sol non esset luminosus, & ignis non esset calidus, non potuit fieri. Vnde si non sineret res agere, impediret virtutes naturales vt fecit in miraculis iam modo citatis.

Vnde ad argumentum Gabrielis Deus est causa sufficientissima, ergo creatura non agit, distinguitur antecedens. Quod Deus sit causa sufficientissima in habitu, id est, quæ si vellet ipsa sola facere quod facit cum causis secundis, id quidem conceditur. Quod autem ille concursus, quo concurrit cum causa secunda, sufficeret facere quod facit cum causa secunda, id negatur. Et ideo non est superuacaneus concursus causæ secundæ. *Ad 1. principale.*

Ex quo sequitur dictum illud Petri de Aliaco in principio 4. sentent. scilicet quod plus facit Deus quando concurrit cum igne ad producendum ignem, quàm si se solo produceret ignem, propterea quod quando cum igne concurrit non solum est causa effectus ignis, sed est causa quod ignis calefaciat, certè bona venia dixerim, non est verum, licet sit à Gabriele & alijs tam celebratum. Nam quando se solo facit, supplet concursum causæ secundæ, & ideo specialiori modo concurrit, id maximè si rem ex nihilo producat. In hac enim salebra isti hærent, quod putant concursum causæ secundæ non esse illi naturalem. Si enim hoc inspicerent, viderent minus esse Deum agere cum causis secundis, quàm supplere vicem earum, primum enim est natura, & secundum est miraculum. Vbi autem talis virtus non est naturalis causæ secundæ fateor quod maius fortè miraculum est Deum facere, verbi gratia, quòd verba sacramentalia actiuè instrumentaliter concurrant ad consecrationem panis, quam si absque aliquo instrumento creato id faceret. *Corol.*

Sed restat argumentum vbi plus est difficultatis. Si Deus & orbes cœlestes & ignis simul concurrunt ad calefactionem, aut concurrunt æquè immediatè, sicuti duo impellentes columnam quam volunt prosternere, aut ignis concurrit immediatè, & Deus mediatè, sicut serra immediatè serrat & artifex mediatè per serram, ita quod istæ creaturæ sint sicut instrumenta Dei. Hoc secundum dici non potest, quoniam si Deus solum moueret ignem ad comburendum stuppam, non immediatè attingendo formam quæ indu-

citur in materiam stuppæ non esset per essentiam præsens omnibus rebus; quod, vt modo dicebamus, falsum est. Si autem immediatè concurrat primo modo, tunc non videtur quid agat ignis.

Et confir. Deus conseruat ista inferiora mediantibus causis secundis vt 1.p.q.104. artic. 2. probat sanct. Thom. Creauit enim illas immediatè sine causis secundis, sed conseruat eas mediantibus causis secundis: ergo causa particularis immediatius attingit effectum quam Deus.

Sed ex alia parte, videtur quod etiam Deus immediatius attingat. Nam prius natura Deus videtur concurrere, quàm ignis, siquidem Deus est causa mouens ignem, quàm è conuerso. Difficile ergo est explicare quomodo Deus & reliquæ omnes causæ concurrant æquè immediatè.

Hic consueuerunt quidam distinctionem facere quam ex sanct. Thom. tertio contra Gent. capit. 70. sibi videntur elicere. Nempe quod dupliciter aliqua causa dicitur immediata. Vno modo immediatione virtutis, & alio modo immediatione suppositi. Illa causa est immediata immediatione virtutis, quæ agit per propriam virtutem & illa dicitur hoc modo mediata, quæ agit per virtutem quam recepit ab alio. Sed illa causa est immediata immediatione suppositi, quæ attingit effectum per hoc quod mouetur ab alio, & illa est hoc modo mediata, quæ mouet aliud suppositum, vt in sectione ligni artifex est causa immediata immediatione virtutis, & serra mediata, sed immediatione suppositi contrario modo serra est causa immediata, & artifex mediata.

Immediatè dupliciter.

Hoc modo dicunt Deum concurrere immediatè immediatione virtutis, & ita solent homines dicere se aliquid facere mediante Deo, quia agunt per virtutem quam recipiunt à Deo. Sed immediatione suppositi causæ particulares immediatius attingunt: nam mediantibus illis scilicet per virtutes quas eis communicat, conseruat hæc inferiora. Nec prorsus displicet ista distinctio (quamuis non sit formaliter sanct. Thomæ) dummodo non intelligatur esse integram similitudinem. Nam primùm res naturales agunt per virtutem sibi propriam competentem suæ essentiæ: licet habeant illam à Deo, sicut ab illo habent naturam. Et præterea Deus non est vt artifex, qui non tangit lignum: nam per essentiam, vt dictum est, est præsens effectui qui producitur.

Vnde non est necessarium nos constringi his angustijs, sed satis est dicere quod singulæ causæ concurrunt in suo genere immediatè, & quælibet est in suo ordine talis, puta ignis tanquam causa vniuoca & particularis, & orbes cœlestes, tanquam causæ vniuersales à quibus particulares pendent, & Deus tanquam causa omnium prima. Quam ob causam S. Tho. loco citato ait quod particularis effectus dependet à prima causa, & quanto causa est superior, tanto principalius dependet ab illa. Hæc ille. Sed tamen est considerandum quod cum causæ vniuersales indifferenter se habeant ad omnes effectus, causa particularis determinat omnes causas vniuersales quasi materialiter, ad productionem huius effectus. Et ideo quantum ad emanationem, effectus immediatius procedit à causa particulari, eo quod producitur similis, non causis vniuersalibus, sed particularibus.

Sed aliud posset fieri argumentum. Deus priùs natura agit quam causæ secundæ:

secundæ: ergo quando causæ secundæ agunt iam est productus effectus. Respondetur quod prioritas hæc naturæ non est prioritas instantis in quo verum sit dicere, Deus agit quando creaturæ non agunt. Non enim prius isto modo Deus agit quàm creatura, sed omnino simul. Quod autem prius natura Deus agat, nihil aliud est, quam quòd Deus moueat creaturas ad agendum, non tamen prius mouet, quam causa particularis determinet in genere causæ materialis causas vniuersales ad agendum. Et hoc est memoriæ commendandum.

Secunda conclusio. Forma substantialis est principium formale principale quo agens agit, & forma accidentalis est principium quo minus principale quodammodo instrumentale. Probatur primò authoritate Aristot. supra citata 3. huius text. 17. vbi ait quod species, j. forma, principium est & causa motus. Et confirmatur ratione. Vnum quodque agit inquantum est actu, sed per formam res est in actu, ergo per eam operatur. Exponitur maior. Id quod est possibile, vt Antichristus per hoc solum quod possit esse, nihil agit realiter. Nec id quod potest esse calidum, calefaciet nisi actu sit calidum. Et per consequens ignis non producit ignem, nisi per id quod est actu ignis, neque equus producit equum, nisi per id quod est actu equus: sed ignis est ignis, & equus est equus per formas, ergo illa sunt principia agendi. *2. Concl.*

Præterea. Intentio agentis est assimilare sibi passum, sed passum non assimilatur agenti, nisi in forma & specie, ergo forma est principium agendi.

Et postremò id confirm. quia materia nullius est actiuitatis, restat ergo vt actio sit à forma.

Secunda pars conclusionis probatur. Quemadmodum forma ignis est id quo ignis est ignis, ita calor est id quo ignis est calidus, sed eo principio quo aliquid est actu tale facit sibi simile, ergo sicut per formam facit ignem, per calorem facit calidum. Et confirmatur, quia quicquid est calidum, siue ferrum, siue aqua, calefacit.

Atqui in hac conclusione vt iacet nulla est inter Doctores controuersia.

Vnde ad 2. principale respondetur quod esse per se principium & causam actionis stat dupliciter, vno modo tanquam principium, quod, & isto modo ignis est per se causa & principium calefaciendi & generandi ignem, quia quod alicui conuenit per suam propriam formam conuenit per se. Alio modo tanquam principium, quo, quod est esse rationem formalem agendi & hoc conuenit formæ quæ dicitur principium per se & primo. Quocirca Deus, quia est res simplicissima est per se primo principium suarum actionum tanquam quod, & tanquam quo. *Ad 2. principale.*

Est autem lis sub iudice vtrum accidenti insint instrumenta attingentia ad productionem formæ substantialis, v. g. ignis per calorem non solum calorem, sed formam substantialem producat. Scotus namque in 4. sent. d. 12. quæst. 3. pro indubitato habet quod accidens, nec principaliter, nec instrumentaliter concurrit ad productionem formæ substantialis. Præcipua & vnica eius persuasio est quam tertio argumento tetigimus: nempe quod nulla res agere potest vltra suam speciem, id est, quod res inferior non potest producere effectum se nobiliorem. *Scotus.*

Nihilominus & ratio physica & oculata experientia videtur contrarium persuadere.

3. Conclus. Ideoque tertia conclusio huius quæstionis est. Calor est igni instrumentum ad producendum non solum calorem, sed formam substantialem. Probatur. Ratio mediorum sumitur à ratione finis, vt in hoc secundo text. 91. asserit Aristot. sed ignis non calefacit nisi vt formam substantialem inducat in materiam: ergo calor qui est instrumentum calefaciendi est simul instrumentum producendi formam.

Et confirmat. Ad productionem caloris, qui est minima dispositio ad introductionem formæ substantialis ignis, naturali necessitate subsequitur forma substantialis, sed calor attingit illam dispositionem: ergo attingit formam.

Et confirmat quia certè calor naturalis in animali instrumentum est nutritionis & augmentationis, vt expressa est doctrina Philosoph. 2. de anima text. 50. nutritio autem est productio partialis substantiæ: ergo.

Sed secundò arguitur. Radij solares in speculo concauo reflexi producunt formam ignis: ergo calor producit substantiam. Non negamus, quin sol producat illam, sed tamen videtur esse ratio quod non producat immediatè, nisi per calorem intensum. Nam cum sol non sit formaliter calidus neque ignis, videtur quod non producat ignem, nisi mediatè per calorem formalem.

Et confir. adhuc euidentiori experientia. Ferrum candens, vbi tamen non sit formaliter ignis, stuppam applicatam inflammat, sed forma illa substantialis ignis non potest produci à forma ferri, ergo producitur à calore tanquam virtute ignis.

Et tertio principaliter arguitur. Virtus seminis in matrice fœminæ immediatè producit animam tanquam virtus generantis. Est enim semen in potentia corpus viuens, vt habetur 2 de anima text. 10. & tamen virtus illa est accidens: ergo.

Profectò sunt adeo manifestæ experientiæ ad rem comprobandam, vt Scotus loco citato in hanc ceciderit solutionem. Ait enim quod propter nullam experientiam concedendum est quod res nobilior producat nobiliorem. Vnde quando nulla alia, inquit, causa nobilior signari possit quæ educat formam animalis ex semine: concedendum est quod forma immediatè producitur à solo Deo, potius quam dicatur generari à virtute seminis.

Hoc tamen nescio equidem quomodo in physica sustineri possit. Nam primum omnium simpliciter reputaret impossibile Philosophus quicunque in lumine naturali primam causam aliquid efficere posse in his inferioribus, nisi mediante causa secunda. Manifestissimè ergo illa responsio contradicit Aristot. Imò & philosopho Christiano. Nam quamuis nostra nos fides docuerit, Deum se solo posse facere id quod facit per causas secundas, id tamen dicimus esse miraculum. Cum autem de rerum natura sermo est, nullatenus conceditur Deum sine causa secunda effectus producere naturales, alias in generationibus semper essent miracula.

Item vt lib. 1, q. 7. dictum est; sola anima rationalis est quæ à solo Deo producitur, animæ vero brutorum, si à solo Deo producerentur, non edu-

cerentur de potentia materiæ, nec esset differentia inter animam rationalem & animam brutorum.

Item Arist. 7. meta. text. 31. expresse ait quod semen potestate, & virtute continet formam sicuti ars artificis licet realiter non sit domus, est tamen virtus faciendi domum. Vbi Commentator & Galenus dicunt virtutem cœlestem adesse semini ad generandum, sed vocant eam diuinam, quia est virtus & generantis & omnium causarum vniuersalium vt 3. de gener animalium late differit Arist. Certè nescio quomodo negari posset quin virtus seminis attingat ad productionem formæ.

Et confirm. præterea conclusio in his quæ per putrefactionem generantur, & in animalibus quæ febre, aut alio accidente moriuntur vbi certè forma cadaueris ab accidentibus producitur. Et hæc est conclusio S. Tho 4 d. 12. q. 1. art. 1. & 3. p. q. 77 art. ad tertium argumentum. Vbi ait quod immutationes naturales non fiunt immediatè à forma substantiali, sed ab ea mediantibus accidentibus. Intelligatur ergo sic conclusio, quod quemadmodum ignis est agens quod calefacit & producit formam ignis, ita vtriusque motus principium, quo, est & forma substantialis, & simul calor, illa quidem principale, & hæc instrumentale.

Et præterea est mihi argumentum sumptum ab artificialibus quorum analogiâ cognoscimus naturalia. Serra à forma sua naturali solum habet scindere lignum, scindere autem hoc vel illo modo ad faciendum, vel scamnum, vel arcam hoc non habet à se, sed ex motione artificis vtentis sectione serræ, & eam quodammodo eleuantis ad productionem huius, vel illius formæ artificij, ergo eâdem proportione quamuis concederetur propriam actionem caloris esse calefacere, tamen ignis calefactione vtitur ad producendum formam.

Scio & hoc Scotum negare in 4. sent d. 1 q. 5. negat inquam instrumentum artis aliquid agere propterea quia durities, inquit serræ non est actiua.

Sed reuera hoc est vniuersam quæstionem reuocare, quis enim neget formam serræ factam esse ad incissionem & artificem per serram secare? Non enim nos dicimus quod serra agit actione naturali, sicut ignis per calorem, sed actione artificiali. Et simili proportione dicimus quod formæ substantiales non sunt principia immediata ad generandum, sed id faciunt mediante calore

Sed dubium est hic propter verba quæ statim ibidem subiungit Scotus, vbi ait quod calor qui producitur ab igne in aqua, non expellit effectiuè gradum frigiditatis sibi contrarium, sed formaliter. Dubium (inquam) est an verum hoc sit. Et videtur esse verum propter eius rationem, quæ est hæc. Vbi duæ formæ sunt contrariæ & incompatibiles in eodem subiecto non potest vna alteram expellere, quia cum omne agens agat per contactum, necesse esset vt ambæ essent simul ad hoc quod vna aliam expelleret, sed quia formaliter repugnant, expellunt se formaliter. Ponit exemplum. Sicuti vnum corpus inquit, non expellit aliud effectiuè ab eodem loco, sed formaliter. Et ita inquit, serra expellit non effectiuè, sed formaliter particulas ligni, quod secat à loco quem ipsa intrat.

Sed reuera quamuis ignis per formam substantialem principaliter expellat frigiditatem, id nihilominus facit instrumentaliter per calorem quem introducit. Quod & experientia, & suum ipsius exemplum manifestat. Mirabile enim esset sanè quod cum ego cupiens esse in loco in quo est alius, expello illum humeris, tunc non concurram effectiuè, & quod serra vel gladius effectiuè non separet partem corporis ab alio postquam contingunt se. Dubitari ergo profectò non potest quin ignis per calorem quem producit in aqua effectiuè expellat frigus. Sicut aër intrans, effectiuè aperit fenestram, licet non stent simul introitus aëris & clausa fenestra. Nec satis mirari possum, quomodo hoc Scotus negare potuit.

Respōdetur ergo quod calor qui introducitur expellit frigiditatem Enimuero vt ego pello alium loco per hoc quod ipse desinit esse in illo per instans primum non esse, quod est primum esse quo ego sum in eodem loco, ita calor qui introducitur pellit frigiditatem ad quod sufficit quod frigiditas desinit esse per primum non esse quod est primum esse contrarij gradus caloris. Et hic concursus sufficit, vt se dicantur contingere. Quocirca priùs natura introducitur calor quàm frigiditas contraria pellatur, quia in his quæ sunt simul tempore nihil aliud est esse prius natura altero, quam esse alterius causam.

Ad 3. princ. Respondetur ergo ad tertium principale, quæ est ratio Scoti, per distinctionem, quod res ignobilior tanquam causa quidem principalis & particularis non potest rem nobiliorem vltra suam speciem producere. Et ratio huius est, quia omne agens huiusmodi intendit producere sibi simile in specie, vt homo hominem, ignis ignem, &c. attamen tanquam instrumentum & virtus alterius causæ nihil omnino vetat, quominus accidens concurrat ad generationem substantiæ.

Sed replicat Scotus contra hanc solutionem, inquirens quid nam intelligatur, cum dicitur calorem in virtute substantiæ producere substantiam. Aut enim per illam virtutem intelligitur aliquid respectiuum, aut absolutum, non est dicendum quod sit relatio, quia relatio cum sit minimæ entitatis, non est causa substantiæ. Si vero sit aliquid absolutum, aut est substantia ipsa, & sic non datur quod accidens producat substantiam. Aut est accidens caloris, & sic petitur principium dicendo quod illud accidens est causa substantiæ.

Ad hoc metaphysicum argumentum respondetur, quod illa virtus substantiæ in calore ad producendum ignem nihil aliud est prorsus quam calor ipse, dicitur enim ille agere in virtute substantiæ, id est, tanquam virtus substantiæ. Nec petimus principium dicendo quod virtus sit instrumentum producendi substantiam, considerat enim Scotus calorem ignis ac si esset per se suppositum quod propria virtute agit, cum tamen attentè intelligendum est verbum Arist. 7. met. text. 2. vbi ait quod accidens non est ens, sed entis ens. Quo palam significatur, accidentia nihil aliud esse, quàm virtutes quasdam substantiæ, vt sicut oculi dati sunt homini ad videndum, & pedes ad ambulandum, ita calor naturalis datus est illi, vt sit virtus nutriendi, augmentandi, & generandi. Vnde non est imaginandum, vt Scotus fingit calefactionem esse per se à calore, & generationem formæ à forma substantiali

quia calori, sicut per se naturaliter non conuenit esse, ita nec operari, sed vtraque actio est à forma substantiali per calorem. Neque prius naturâ forma substantialis calefacit, aut producit formam substantialem, quam hoc faciat per calorem. Ob idque si ignis daretur per miraculum sine calore, sicut non posset calefacere, ita neque ignem generare, sicut homo sine oculis non posset videre.

Quarta huius quæstionis conclusio est. Calor separatus ab igne, dummodo sit extensus in quantitate, producit omnino eundem effectum quem produceret si esset in igne, vt calor aut frigus sacramenti altaris eundem gradum omnino caloris & frigoris naturaliter producit in manu quem produceret si esset illic panis. Neque hoc est qui negare possit, quamuis Scotus dicat quod hoc non faciunt in virtute panis. Sed tamen profectò, vt de semine dicebamus, illa accidentia eodem modo afficiunt manum, quo afficeret panis, quia agunt tanquam virtus relicta à pane. Quapropter cùm aqua calida calefacit manum, illius certè calefactionis principium non est forma substantialis aquæ, vt aliqui existimant, sed calor in virtute ignis Et hac de causa calefactio illa dicitur naturalis, non à natura aquæ, sed à natura ignis. Dixerim si sit extensus, quia cum actiones naturales fiant per motum corporalem, fit vt sicut non possunt recipi nisi in subiecto quanto, ita nec exerceri possunt, nisi ab agente quod sit quantitate extensum. 4. Conclus.

Hinc sequitur quod si calor summus, vt octo (qui suaptè natura esse non potest, nisi in igne) per miraculum esset ab igne separatus, produceret eodem modo formam substantialem ignis, sicut si esset in igne Hanc conclusionem subsequenter ad suam opinionem negat Scotus, sed tamen qui senserit calorem in igne esse instrumentum & virtutem ad producendum ignem, concedat subinde opus est quod separatus itidem efficiat. Et ideo S. Thom. 1. p. q. 53 art. 1. non minus calor (inquit) calefaceret si esset per se subsistens, quam si esset inhærens, id est, si esset vt quatuor, calefaceret vt quatuor, & si esset vt octo calefaceret vt octo, atque adeo tunc produceret ignem. Corollar.

Et probatur conclusio. Calor vt octo est dispositio sufficiens ad introductionem formæ ignis, ergo vbicunque sit, eundem faciet effectum, sicut virtus seminis in absentia animalis à quo decisum est, generat animal.

Sed probatur secundo. Detur calor summus vt octo separatus, cui applicetur gutta aquæ. Et arguitur sic. Ille calor producit in materia aquæ calorem vt octo, quantus ipse est (neque hoc negare potest Scotus, siquidem calorem per se concedit calefacere) sed cum calore, vt octo non se compatitur forma substantialis aquæ: ergo in tali materia non erit forma aquæ, & per consequens vel erit materia sine forma, vel introducetur forma ignis.

Perseuerat ad hoc argumentum respondere Scotus, quod tunc à solo Deo corrumpetur forma aquæ & introducetur forma ignis. Sed non est mirum cum in generatione naturali equi ex semine id concedat, si posito miraculo caloris separati idem afferat. At vero qui virtutem seminis intellexerit concurrere ad productionem substantiæ, nihil metuet confiteri calorem summum separatum posse producere substantiam.

Vnde ad quartum argumentum respondetur quod quando, inquit Arist. Ad 4. princ.

actiones

actiones esse, non formarum, sed suppositorum loquitur secundum rerum naturam, quia illis tantum conuenit operari quibus conuenit esse: nam operari est producere esse simile agenti. Attamen si per miraculum detur accidens per se esse ad modum substantiæ, consequenter habet agere sicut ageret substantia.

5. Conclus. Quinta atque postrema conclusio quæstionis est. Actiuitas agentis attenditur penes multitudinem formæ tam substantialis quam accidentalis. Nam quantitas accidentis quantitatem consequitur formæ substantialis, saltem existens in sua naturali dispositione. Itaque ignis bipedalis eadem proportione dupla qua plus habet multitudinis & caloris & formæ substantialis, quam ignis pedalis potest maiorem effectum producere. Conclusio hæc sequitur ex superioribus hac ratione. Tota virtus agentis est forma, ergo secundum eius quantitatem erit & actionis quantitas. Ex quo sequitur quod vbi esset forma infinita, esset actiuitas infinita, & vbi finita, finita. Sed tamen contra hoc est argumentum.

Non augetur, aut diminuitur actio nisi secundum proportionem quâ augetur, aut diminuitur causa totalis, sed causæ particulares non sunt causæ totales, cum simul requiratur concursus causarum vniuersalium, ergo ignis bipedalis non erit in duplo maioris actiuitatis quam pedalis, quippe cum causæ vniuersales non mutentur, sed eodem modo concurrant cum igne pedali, quo concurrunt cum igne bipedali.

Responsio est manifesta ex his quæ paulò ante dicebamus. Causæ enim vniuersales non agunt, nisi ex determinatione causarum particularium. Et ideo in illa proportione quâ causa particularis est maior, plus concurrunt Deus & causæ vniuersales cum tali causa.

Quapropter quamuis causa particularis non sit totalis, illa tamen aucta, aut diminuta, in eadem proportione augetur, aut diminuitur concursus causarum vniuersalium.

Attamen circa solutionem quinti argumenti quod nonnullos in errorem adducit, notandum est quod multitudo formæ attenditur penes multitudinem materiæ. Ita vt in eadem proportione in qua plus est de materia, plus est de forma. Ratio huius est quia materia, vt lib. 1. dictum est, nihil aliud est quam potentia formæ, forma nihil aliud quam actus materiæ. — Ad 5. principale.

Secundo notandum est, quod multitudo materiæ cognoscitur per extensionem & intensionem vbi est æqualis densitas, aut penes densitatem vbi est æqualis extensio & intensio. Exempli gratia. Flamma ignis bipedalis in duplo plus habet multitudinis formæ quàm flamma ignis pedalis, vbi vtraque esset flamma stuppæ æquè rara, vbi verò flamma pedalis est densior, puta quando fumus ligni viridis inflammatur, non opus est duplam materiam esse in igne bipedali, atque adeo neque duplam formam. Imo potest esse plus materiæ & formæ in igne minori. In rebus calidis vbi non est formaliter ignis, sed calor, res patet euidentius. Plus multitudinis caloris est in pruna pedali quercus, quam in pruna pini, quia quercus lignum est densius, vbi sint æquales quantitates & intensiones. Et multo plus erit in ferro æquali.

Tertiò notandum est vt 6. huius lib 1 de gene. per amplius constabit, quod est insignis fallacia dignoscere multitudinem formæ penes intensionem.

nem. Enimuerò neque in ferro neque in alia re quæ non sit formaliter ignis, potest esse tam intensus calor quam in flamma rarissimi ignis, nam cum calor sit dispositio naturalis ignis, esse nequit summus calor nisi vbi est forma ignis, in ferro verò, vbi non est ignis, non potest esse calor tam intensus sicut in flamma ignis. Hinc sequitur quod æqualis multitudo caloris in materia æquè extensa intensior erit vbi materia fuerit rarior. Et hinc fit quod licet in substantia ferri non sit formaliter ignis, quia non est calor intensus, verbi gratia, nisi vt 6. applicata tamen stupa inflammabitur, quia cum illa multitudo caloris ferri producatur in stupa, magis intenditur, & ideo fit ignis. Demus exempli gratia intẽsionem fieri per additionem gradus ad gradum, dico quod in pedali ferro calido vt quatuor, multo plus caloris est quam in flamma ignis pedalis, licet non sit tam intensus calor, quoniam illi gradus in ferro non vniuntur secundum intensionem, sed condensantur, vt sic dicamus, in densiori materia.

Vnde si ferrum illud posset rarefieri ad tantam raritatem quanta est flamma ignis, fieret quidem in centuplo, verbi gratia, extensius quam modo est, & tunc in nulla eius parte tantum calefaceret, sicut flamma ignis.

Et per hæc patet responsio ad formam quinti argumenti. Negatur quod in ferro calidissimo sit minus multitudinis caloris quam in flamma stupæ, licet in flamma stupæ sit intensior, negaturque, vbicunque calor est intensior, esse plus multitudinis formæ, nisi cætera sint paria in raritate. Imò dicimus quod in ferro pedali est multo plus multitudinis caloris, ob idque vehementius calefacit.

Sed est adhuc replica. Sit v. g. pinus calida quæ in eadem proportione sit extensior in qua ferrum est densius, ita vt sit æquale de multitudine materiæ & formæ caloris in vtraque. Tunc arguitur sic. In toto illo ligno tantum est de multitudine formæ caloris quantum in minori ferro: & tamen vehementius calefaciet ferrum quam lignum illud cuicunque eius parti fiat applicatio, vt experientia constat, ergo non attenditur actiuitas per multitudinem formæ.

Respondetur quod in tali casu vehementius calefaciet totum ferrum, non quidem propterea quod habet plus de multitudine formæ, sed quia virtus vnita fortior est seipsa dispersa, quia dum tota multitudo formæ quæ extenditur per 10. pedes condensatur ad pedalitatem, vehementius agit. At verò hæc ad vnguem examinari nequeunt quoadusque lib. 1. de gene. explicemus naturam intensionis.

Hinc sequitur quam sint sine apparentia sophismata quæ hic indignè à nonnullis multiplicantur, v. g. si esset aliquod pedale vniformiter calidum vt quatuor, volunt probare quod illud posset fieri infinitè calidum sine additione noui caloris, vt sit diuisio per partes proportionales, calor primæ partis per rarefactionem extendatur per totum, & itidem calor secundæ partis per rarefactionem extendatur per totum, & ita calor cuiusque partis. Hoc enim modo putant resultare calorem infinitè intensum, quia cuicunque parti addunturz infiniti calores eiusdem intensionis.

Nulla est tamen in argumento apparentia. Primò, quia multitudo formæ quomodocunque condensetur aut rarefiat, semper est eadem, & ideo actiuitas nun-

tas nunquam variabitur. Et præterea calor non potest de se rarefieri, nisi ponatur in subiecto rariori. Si autem subiectum efficiatur rarius, sicut rarefiunt illæ partes, deberet subiectum extendi in infinitum & esse t infinitè rarum. Quod implicat contradictionem. Et præterea, licet admitteretur illa sua imaginatio, deueniendum est ad tantam raritatem caloris, quâ non posset esse maior & tunc non posset calor minoris partis extendi per totum.

Hæc aliaque id genus sophismata multiplicantur hac tempestate, quibus & tempora discipulorum & ingenia perdantur.

Sed & subijciunt hoc loco quæstionem, an potentia tam actiua quam passiua terminetur per maximum quod sic, aut minimum quod non, vbi alia sophismatum genera indigna profecto, non solum Philosophiæ, sed & summularum etiam volumine. Quocirca non rem adeo existimamus necessariam, vt peculiaris de hoc sit quæstio, sed lib. 6. vbi Aristot. mentionem facit de proportione motuum quod fuerit necessarium, dicemus.

Sequitur in textu caput quartum cum quinto & sexto vsque ad textum 67.

In cap. IIII. TEXT. XXXIX. *Dicuntur autem fortuna & casus*, &c.

QVÆSTIO QVINTA.

Vtrum fortuna & casus & perinde fatum in numero sint causarum.

1. Arg. ADVERSVS partem affirmatiuam arguitur primo. Nulla est fortuna ergo præsupponit falsum. Antecedens patet non solum authoritate Aug. qui in principio statim retractationum accusat se quod aduersus Academicos sæpè fuerit vsus nomine fortunæ, verum, & gentiles ipsi lumine naturali negabant fortunam. Vnde Satyricus ille satyra 10. Nullum numen abest si sit prudentia, sed te. Nos facimus fortuna deam, cœloque locamus.

2. Arg. Secundo arguitur. Esto esset fortuna, de illa tamen nulla potest esse scientia: nam vt patet hic apud Philosophum text 52. fortuna est causa per accidens: scientia vero vt 1. post. text. 19. & infra habetur non est nisi de his quæ sunt per se.

Confir. Et confirm. Fortuna, vt patet in text. 53. est occulta & inmanifesta: ergo de illa nulla est definitio, nam definitio est quæ rei naturam manifestat, cuius tamen non est definitio nec esse potest scientia.

3. Arg. Tertio principaliter arguitur, quia videtur Arist. contraria dicere de fortuna,

tuna, dum, inquit, fortunam esse causam per accidens, nempe effectus illius qui est præter intentionem agentis, & tamen text. 58. & 61. dicit quod solum contingit fortuna in his quæ agunt à proposito per intellectum.

Et confirm. Partitur Phil. in text. 48. ea quæ fiunt, in tria: nam alia (inquit) & fiunt semper, alia frequenter in quibus fortuna non contingit, alia vero sunt quæ in minori parte, id est, raro contingunt, & in his tantum est fortuna, hæc autem diuisio est insufficiens, vt ait Auicenna quem citat illic Commentator: nam alia sunt æqualiter contingentia ad vtrumlibet, vt hominem sedere & non sedere, tacere & loqui, &c. quæ etiam videntur esse à fortuna, cum causæ naturales ad huiusmodi effectus de se sint indifferentes & indeterminatæ, ergo diminutus fuit Aristot. *Confir.*

Quarto principaliter arguitur. Si fortuna esset de numero causarum ascribenda maximè reduceretur ad genus causæ efficientis, vt Aristot. ipse docet text. 65 sed hoc est falsum: ergo. Probatur minor. Materia est de se causa indeterminata, quia de se ad nullam speciem determinatur, nisi per formam, vt 3. huius text. 65. videbimus, sed fortuna & casus sunt causæ indeterminatæ & indefinitæ, vt habetur hic text. 53. ergo fortuna potius reducitur ad genus causæ materialis. *4. Arg.*

Et confirmatur. Effectus fortuitus est ille qui accidit effectui intento ab agente, vt patet in text. 51. vt si aliquis vadat ad forum gratia salutandi amicum, & in itinere inueniat debitorem, à quo recuperat pecunias, sed huius fortuiti effectus prima causa fuit finis intentus propter quem ille fuit ad forum: ergo finis ipse potius est fortuna, quam causa efficiens, puta quam homo vadens ad forum. *Confir.*

Quinto principaliter arguitur. Fatum nullatenus est asserendum: ergo secunda pars quæstionis præsupponit falsum. Probatur antecedens primo authoritate Gregor. in homil. Epiphaniæ dicentis: Absit à fidelium cordibus, vt fatum aliquid esse dicant. Et prætererea ratione. Aut fatum idem prorsus est quòd fortuna, scilicet causa præter intentionem agens, aut est aliqua certa causa agens prouidenter ex intentione. Non primum quia vt 5. de Ciu. Dei cap. 9 ait August. fatum dicitur à fando, vt fatum sit id quod est prædictum ab aliqua prouidentia. Si autem detur secundum, tunc causa illa quæ dicitur fatum non potest esse, nisi Deus qui ab æterno præordinauit ea quæ in rebus futura sunt, Deum autem appellare fatum inconueniens est, sicut eum appellare fortunam, nam Deus liberè agit, fatum autem censebant Philosophi esse causam necessariam, puta syderum constitutionem, vt ait illic Aug. & astrologi iudiciarij docent. *5. Arg.*

In contrarium vero, s. quod fortuna & casus sint, patet ex text. præsenti 39. & 42 vbi ait multa fieri à fortuna, & text. 52. vbi diffinit fortunam.

Materia hæc casus & fortunæ visa nobis est aptior, quæ in commentis tractaretur, quam in quæstionibus, & ideo plura illic diximus quam hic sumus dicturi. Quatuor sunt termini qui quandam inter se videntur habere similitudinem, s. fatum, fortuna, casus & occasio, quæ quodammodo attinere videntur ad rationem causæ, ob idque licet hic Aristot. solum de fortuna & casu loquatur, de his omnibus operæpretium est dicere, nempe de fortuna & casu in 1. artic. & in secundo de fato.

Fortuna à fortè dicitur, fortè autem id fit, quod est præter intentionem. Quo fit vt fortuna, & per se causa, è regione, opponantur. Est enim causa per se illa quæ ex intentione operatur, atque adeo inde sequitur, vt effectus idem qui respectu superioris causæ est per se, respectu inferioris, quæ à superiori dirigitur, sit per accidens. Vulgatum exemplum est quod S. Thom. 1. p. q. 116. art. 1. ponit, vt si Dominus duos seruos eodem mittat seorsum vtrumque intentione vt sibi sint inuicem obuij, quam tamen intentionem illis non reuelat, sed diuersa illis dat negotia. Tunc quod sibi ipsi concurrant, respectu eorum est fortuitus effectus, quia est præter scientiam & intentionem eorum, at respectu Domini non est fortuitus, sed per se intentus. Exemplum hoc materiam hanc illustrat, & secundum philosophos naturales & secundum Christianos. Philosophi enim Aristot. præcedentes fuerunt in triplici opinione, vt hic meminit Arist. text. 40 Prima opinio fuit eorum qui omnino negabant fortunam, ea ducti ratione vt text. 53 adnotauit, quod cum effectus fortuitus (quia est per accidens) non habeat certam & determinatam causam, fortuna est causa hominibus occulta. Et præterea, quia vt text. 58. dixit causa quæ per se non operatur, non est simpliciter causa.

Fortuna.

Phil. de fortuna.

Hos repellit Philosophus ex communi omnium consensu vno ore dicentium multa fieri à fortuna & casu. Secunda opinio fuit in alio extremo quæ refertur text. 44. Democriti dicentis in motibus cœlorum fuisse fortunam & ratione materiæ, quia s. illuc fortè concurrerunt orbiculares atomi qui fuerunt causa motus circularis cœlorum. Quoniam vt q. 3. dicebamus, quia Democritus negabat causam finalem, & per consequens efficientem, omnia dicebat facta esse à casu.

Istos tamen tanquam omnium ineptissimos reprobat ibidem Aristot. vt in commen. latius dictum est, quia cum experientia constet in his inferiobus res naturales non fieri à fortuna (quia ex oliua non nascitur nisi oliua) à fortiori dicendum est motus illos, qui multo sunt diuiniores, atque adeo istorum causæ, contingere ex necessitate naturæ. Et præterea quia experientia docet in effectibus naturalibus aliqua contingere monstra, illos autem regularissimos motus nunquam compertum est deficere. Tertia opinio recitatur text. 47. s. quòd fortuna est quædam prima causa omnium fortuitorum effectuum, sicut Deus est prima causa omnium effectuum per se. Vnde antiqui eam colebant tanquam Deum vt Augustin. ait 5. de Ciuit. Dei cap. 18 Inde vt arbitror mouebantur, quod non poterant intelligere quomodo effectus fortuiti sequantur ex concursu causarum per se, vnde cum omnium effectuum signanda sit aliqua causa, cogebantur dicere fortunam esse aliam causam realiter distinctam à causis per se.

Opinio autem Aristot. consistit in hoc quod fortuna & casus sunt causæ efficientes, distinctæ à causis per se, non quidem realiter, sed sola ratione.

Diffinitio fortunæ.

Diffinit ergo fortunam Phil. text. 52. hoc modo. Fortuna est causa efficiens per accidens in his quæ secundum propositum fiunt propter finem, raroque contingunt. Ad cuius intelligentiam (licet in commento vtcunque sit exposita) animaduertendum est quod diuisio causæ in per se & per accidens est analogica, causa enim simpliciter solum dicitur de causa per se inten-

Nota. 1.

dente

dente finem, sicuti equus est causa equi, statuarius causa statuæ, & mercator per negotiationem causa diuitiarum, & homo per virtutem causa fœlicitatis. Causa verò per accidens est solum causa secundum quid, quippe quæ non habet, aut propriam formam naturalem, aut proprium propositum ad illum effectum.

At verò causa per accidens, vt quæst. 3. dicebamus, vno modo accipitur pro ea forma quæ accidentaliter coniungitur cum causa per se; sicut musicus est causa statuæ. Et hæc non est fortuna. Alio modo vt coniungitur cum effectu per se; & hoc dupliciter. Vno modo remouendo prohibens; aut resistendo corrumpenti, vt amouens columnam sustinentem tectum, est causa ruinæ tecti, & sal est causa præseruationis carnium. Et neque isto modo causa per accidens est fortuna, quia hæc agunt ex intentione. *Causa per accidens multiplex. Occasio.*

Tertio modo dicitur causa per accidens, quia attingit positiuè, non quidem ad effectum cuius est causa per accidens; sed ad aliquam dispositionem, sicut furor tyrannorum erat causa patientiæ martyrum. Et hæc causa in moralibus dicitur occasio, sicuti in naturalibus per antiparistasim calor solis in ęstate est causa per accidens frigiditatis aquæ in puteo, nam vnum contrarium non est directè causa alterius, sed per accidens, vt frigiditas fugiens calorem intendit se. Et hoc modo patientia martyrum, quæ necessaria erat in persecutione tyrannorum, efficiebatur fortior.

Quarto modo causa dicitur per accidens; quia attingit effectum quem non intendebat, vt fodiens sepulchrum est causa thesauri. Et hæc est fortuna vel casus. Quare causa per se & fortuna sola ratione differunt respectu diuersorum effectuum vt in commento 50 adnotauimus.

Hinc elicit Arist. text. 1. & 51. quod tam fortuna, quam casus contingunt in ijs quæ agunt propter finem. Non quod casus fortuitus sit intentus tanquam finis, sed quod sit per accidens adiunctus causæ intendenti alium finem, vt inuentio thesauri adiungitur fossioni terræ qua intenditur sepeliri mortuum. Dupliciter autem exposuimus illic quomodo semper casus fortuitus contingat in ijs quæ sunt propter finem. Vno modo quod talis actio, aut fiat, aut apta sit fieri propter finem, vt si quis indeliberatè & ociosè fricans barbam erueret sibi oculum, ille est casus, licet illa actio nullum habuerit finem, quia nata est habere finem. Secundo modo melius, quod talis effectus fortuitus, licet tunc actu non fiat propter finem, sit tamen aptus fieri propter finem. Quod itidem super text. 63. adnotauimus. Et cum moueri à fine sit proprium causæ efficientis, tam fortuna quam casus reducitur ad genus causæ efficientis, vt habetur textu 65.

Secundo notandum ex Philosopho text. 48. quod cum effectuum alij contingant semper, alij frequenter, alij vero raro (quæ membra illic abundè exposuimus) fortuna non est nisi eorum quæ in minori parte & raro contingunt. Si enim quis nauigans in hyeme pereat, certè non potest dici casus, quia talibus nauigationibus frequenter contingit naufragium. Et qui delectationis causa fornicatur, non à casu peccat, quia peccatum semper adiungitur tali actioni. *Nota. 2.*

Tertio notandum est vt superiùs text. 49. diximus, quod agere propter finem contingit dupliciter, vno modo à proposito, scilicet, ex cognitione *Agere propter finem.*

& electione particularis agentis, vt est in actionibus liberis, aliæ verò sunt quæ agunt ex necessitate naturæ, non quidem quod ipsa se moueant ad finem, sed quod moueantur à datore naturæ, sicut cum ignis generat ignem, hirundo facit nidum, formica congregat grana, &c. Et in hoc differunt fortuna & casus, vt egregiè manifestat Phil. textu 58. & infra.

Sunt ergo in diffinitione fortunæ particulæ quinque. Prima ponitur loco generis, scilicet, causa efficiens. Secunda particula est, per accidens, ad differentiam causæ per se, quæ sola ratione differt à fortuna. Tertia, in ijs quæ agunt propter finem, ad explicandum quod cum quis indeliberatè fricat barbam, illa fricatio non est à fortuna, licet non sit intenta, quia illic non sunt duo effectus, sed vnus solus qui fit temerè. Quarta in ijs quæ raro & in minori parte contingunt, ad differentiam eorum, quæ semper, aut frequenter accidunt. Et in ijs omnibus quatuor particulis conueniunt casus & fortuna. Quinta particula est, secundum propositum, & in hoc differt fortuna à casu generaliter dicto vt expositum est. Quapropter hac solâ particulâ demptâ, residuum erit diffinitio casus. Ex quo sequitur quod causa per accidens superius est ad casum & fortunam, nam musicus est causa per accidens statuæ, & non est fortuna nec casus. Casus verò superius se habet ad fortunam, vt habetur in text. 57.

Corolla.

Nota.

In summa, casus & fortuna est concursus duarum per se causarum à neutra earum intentus. Exempli gratia. Quis ex intentione recreandi animum in forum exijt, tegula tunc appetitu naturali ex grauitate cecidit quando homo erat subtus, causæ illius percussionis fuerunt duæ causæ per se intendentes alios fines, quarum vtraque est per accidens respectu illius, quia neutra intendebat illam percussionem. Item quis intendens thesaurum seruare defodit subtus terram, quem fortè subito mortuus illic reliquit, alius intendens plantare vineam defodit terram & inuenit thesaurum. Et hunc in modum est casus & fortuna. Atqui hoc modo intelligere oportet, quod omnis effectus per accidens reducitur ad causam per se, utpe quod si hic effectus est per accidens, est quia fit præter intentionem alicuius causæ, & per consequens illa intendebat alium effectum, respectu cuius est causa per se. Ex quo sequitur quod differentiæ fortunæ, nempe cum dicitur bona vel mala, parua vel magna, non sumuntur, nisi ex parte effectus, vt super text. 56 ad notauimus.

Effectus per accidens reducitur ad causam per se.

Qualitates fortunæ. Occulta.

Per hæc manifesta fiunt vniuersa quæ & philosophi & poëtæ de fortuna prædicauerunt. Primo namque dicitur fortuna causa occulta & immanifesta, in quo approbatur quodammodo tertia opinio supra recitata. Cum enim fortuna non sit causa quæ ex intentione faciat certum effectum, non equidem possumus per effectum venire in cognitionem causæ, id quod super textum 53. exposuimus.

Secundo fortuna non operatur secundum rationem, ex ijs quæ raro contingunt non possumus rationem certam sumere, vt super textu 55. satis expositum reliquimus. Eandem ob causam dicitur fortuna insana, cœca, bruta, volubilique saxo insistens, vt Cicero libro 2 ad Herennium ex Pacuuio refert. Insana quidem, quia magnos subitos & atroces habet effectus. Cœca quia oculus causæ efficientis est intentio, & fortuna in quantum fortuna non operatur ex intentione. Bruta, quia quid dignum quidve indignum internos-

Insana, &c.

cere

cere nequit. Saxo volubili inſiſtens, quia ſemper eſt in continuo motu.

Hinc rurſus ſequitur quàm fuerint cœci qui fortunam, aut cauſam vnam, aut certè deam fecerunt, vt Auguſt. lib. 4. de ciuit. Dei cap. 18. meminit. Si enim dea eſſet, quomodo mala, cœca, inſana, &c. imo cum fortuna ſit cauſa quatenus non agit à propoſito, nulla eſſe poteſt certa cauſa. *Chriſtiani de fortuna.*

Sequitur ex his denique quomodo Chriſtianis licitum ſit de fortuna loqui. Primum omnium reſpectu Dei nulla eſt fortuna. Cum enim nec paſſer cadat in terrā ſine Dei prouidentia, apud quem capilli etiam capitis numerati ſunt, nihil in rebus accidere poteſt, quod ipſe non præordinauerit. Et ideo quemadmodum in principio dicebamus, ſi Dominus duos ſeruos conſulto mittat vt ſibi fortè in aliquo loco occurrant, reſpectu quidem illorum occurſus erit fortuitus, non tamen reſpectu Domini, ita prorſus, licet reſpectu cauſarum particularium, ſiue à propoſito, ſiue ex neceſſitate naturæ agentium, effectus dicatur fortuitus & cauſalis, quia non ſunt ab eiſdem cauſis particularibus intenti, & eâdem ratione huiuſmodi cauſæ dicantur fortuna vel caſus, tamen reſpectu Dei nullus eſt effectus fortuitus, nec ipſe poteſt dici fortuna; quia Deus nihil fortè, ſed ſummo iudicio facit. *Corol.*

Quocirca abuſus eſt verbi cum dialectici aiunt Deum contingenter creare, aut quicquam aliud facere; etenim contingenter idem eſt quod fortè & de ſe indeterminatè facere, quod Deo nequaquam conuenit. Sed abutuntur nomine contingentiæ pro eo quod eſt, liberè agere. Enimuerò infinita Dei omnipotentia in hoc etiam lucet, quod effectibus neceſſarijs cauſas attribuit neceſſarias, contingentibus vero, contingentes, quod 1. p. q 19. art. 8. ait S. Thom. Vt motibus cœleſtibus, motrices intelligentias, & iſtis effectibus corruptibilibus attribuit cauſas quæ poſſunt per alias impediri. Vnde non ſequitur hæc medicina contingenter ſanat, & Deus concurrit cum ea ad ſanandum contingenter: ergo Deus contingenter concurrit. Nam propterea medicina contingenter concurrit, quia taliter concurrit vt impediri poſſit eius intentio, Deus tamen concurrens cum illa non impeditur, ſiquidem concurrit cum alia cauſa impediente, & nihil ſeipſum dicitur impedire. Sed concurrit certiſſimo modo qualiter ab æterno præſciuit. De hoc autem ſatis.

Hac eadem de cauſa Phil 2. magnorum moralium c. 8. ait ibi minus eſſe fortunæ, vbi plus eſt intellectus, & è contrario. Nam cum aliquid eſſe à fortuna nihil ſit aliud quam eſſe præter intentionem, fit vt qui plura in futurum prouidet, ei pauciora fortuitu accidant, hominibus autem improuidis multa caſu eueniant Vt in bello, quanto dux induſtrior eſt & prouidentior, quia plura facit ex intentione, pauciora contingent illi præter intentionem. Vnde 1 ethic. cap. 9. & 10 dicit quod fœlicitas eo quòd conſiſtit in operatione virtutis, quæ ex deliberatione operatur, non eſt à fortuna. Tametſi in lib 7. c. 13 dicat bona exteriora fortunæ ſeruire fœlicitati, & 1. polit. c 7. dicit quod fortuna minimum dominatur in artibus quæ ſunt artificioſiſſimæ. *Vbi minus de intel. &c.*

Igitur ad primum articulum quæſtionis reſpondetur vnica concluſione. Fortuna non eſt ſimpliciter cauſa, eſt nihilominus cauſa per accidens quæ reducitur ad genus cauſæ efficientis. Prima pars eſt Ariſtot. text. 54. cuius ra- *Concl.*

tio

tio est quia id solum est simpliciter tale quod per se est tale, fortuna autem cum non intendat effectum fortuitum, non per se est causa. Quocirca effectus fortuitus nullam habet simpliciter causam. Secunda pars, scilicet, quod sit causa per accidens, in diffinitione fortunæ dixerat Aristot. Quod tamen reducatur ad genus causæ efficientis, asserit text. 65. cuius ratio est; quia fortuna & casus non est nisi in his quæ agunt propter finem, agere autem propter finem est proprium causæ efficientis.

Ad 1. arg. Vnde ad primum argumentum, respondetur quod Aug prohibet Christianis frequenter vti nomine fortunæ. Non quod non sit nobis licitum ita loqui, si intelligimus fortunam eo modo quo explicatum est scilicet, concursum fortuitum causarum per se intendentium alium finem, sed propterea, quia nomen fortunæ videtur insinuare aliquam causam quæ agat præter intentionem Dei, cum tamen præter eius intentionem, qui omnia scit, nihil contingat. Vnde non est dicendum hoc fortuna voluit, aut noluit, sed hoc Deus voluit, aut noluit, quia solus ipse, & cui ipse reuelauit, sciuit aut nouit, ea quæ fortuitu contingunt.

Et in eodem sensu negauit Satyricus fortunam, non quod negasset experientiam qua videmus multa fortuitu contingere, sed optimè negauit esse deam quæ ex intentione operatur casus fortuitos. Et ideo dixit quòd vbi adest prudentia & præuisio futurorum, nullum numen, id est, nulla dea deest, quia prudentia est sufficiens causa futurorum. Debuisset tamen gentilis addere, ea quæ nos præuidemus, Deum præuidisse.

Ad secūdū. Ad secundum respondetur quod quamuis fortuna sit causa per accidens, nihilominus per se conuenit fortunæ vt sit causa per accidens, & tota illa diffinitio quam ponit Aristot. fortunæ. Et ideo de illa potest esse scientia, non quidem per propositiones per accidens, sed per propositiones per se, qualis est illa in qua prædicatur diffinitio fortunæ de diffinito, & illæ præterea in quibus prædicatur passiones de illa, vt quod fortuna sit causa occulta, agens præter rationem, &c.

Ad confir. Et eodem modo ad confirmationem respondetur quòd quamuis fortuna sit res occulta, nihilominus hoc fit manifestum de illa ex sua diffinitione, quòd est occulta eo quòd effectus fortuitus ex multis causis potest prouenire.

Ad tertiū. Ad tertium respondetur quòd nulla est in verbis Arist. contrarietas. Est enim fortuna causa per accidens, propterea quòd effectus fortuitus non est intentus à tali causa, est nihilominus fortuna semper in his quæ agunt propter finem, idcirco quod talis causa semper intendit alium effectum cui adiungitur effectus fortuitus, vt in commentis & in hac quæstione latè expositum est.

Auicenn. Confirmatio secunda est argumentum Auicennæ vt super text. 48. insinuauimus. Ait enim quod si actiones istæ humanæ quæ sunt ad vtrumlibet indifferentes considerentur quatenus sunt effectus voluntatis, sunt quidem à proposito, quia homo ex intentione stat, aut sedet, ambulat aut quiescit; si vero considerentur inquantum sunt effectus naturæ, quæ de se est indifferens principium huiusmodi motus & quietis, sunt (inquit) à casu.

Nullâ veruntamen ratione opinio hæc fulciri potest. Enimuero conditio effectum

effectum non debet materialiter pensari ex causa remota quæ de se est indeterminata, sed formaliter ex causa determinante & applicante alias causas ad effectum. Et quia voluntas est qua determinatur homo sedere vel ambulare, idcirco, licet ex natura rei sint res indifferentes ad vtrumlibet, censentur tamen ab Aristotele inter ea quæ ex necessitate vel vt plurimum contingunt, propterea quod posita causa, scilicet, voluntate non impedita, semper sequuntur huiusmodi effectus. Ob idque nullatenus dicuntur à casu, vel fortuna, sed à proposito. Quis enim dicat à casu me modo ambulare, & Petrum sedere, aut me dicere, illumque scribere?

Ad quartum principale conceditur vt dictum est fortunam reduci ad genus causæ efficientis. Et ad primam rationem in contrarium respondetur, quod alia est indeterminatio materiæ, quæ determinatur per formam ad certam speciem, & illa non fit fortè, sed ex intentione agentis, alia est indeterminatio agentis quod determinatur per finem. Et hæc indeterminatio constituit rationem fortunæ. *Ad quartũ.*

Ad confirmationem respondetur, quod causa proxima fortuiti effectus est agens, quod quidem proinde dicitur fortuna, finis autem intentus à tali causa remota quæ mouebat agens, & ideo talis finis non est fortuna. *Ad confir.*

De fato (quod ad secundum articulum quæstionis attinet) duæ fuerunt apud priscos contrariæ per extremum opiniones. Vnam ferunt fuisse Scoticorum quod fatum est series & ordo naturalium causarum, quæ ineuitabili necessitate effectus operatur, vt quod iste moriturus esset hac morte & hac die, quod futurus esset fortunatus, aut infortunatus ex necessitate fati venire. Vnde Chrysippus vt refert Aulus Gellius lib. 6. c. 2. (qui fuit post Zenonem) Scoticorum princeps. Fatum est, inquit, sempiterna quædam & indeclinabilis series rerum & catena. Et Seneca itidem Scoticus lib. 2. naturalium quæstionum c. 36. fatum, inquit, existimo necessitatem rerum omnium actionumque, quam nulla vis rumpat. Tametsi quantum ad Senecam pertinet, videtur profectò in subsequentibus Christianè loqui de fato. Hinc multi ex antiquis fatorum necessitati attribuebant prosperitatem & aduersitatem vitæ & mortis humanæ. Vnde Virgil. de Paride. Te tua fata trahunt ne cœpta relinquere possis. Hinc Astrologi dicunt fatum esse constitutionem & positionem syderum, quà quisque natus est, quam, inquiunt, habere vim super complexionem humanam, vt homini in vita prosperitates istæ aut illæ, & aduersitates variæ contingant. *Fatum.*

In alio extremo (vt August. 5. de ciuitate cap. 9. arbitratur) fuit Cicero in libris de natura Deorum & de diuinatione. Nempe qui vt necessitatem fati aduersus Scoticos negaret, incidit in aliam amentiam, vt diceret, Deum non esse præscium omnium futurorum. Arguebat enim quod si præscita sunt à Deo omnia futura, eo ordine necessario euenient, quo futura esse præscita sunt, ob idque non esset in nostra potestate euitare mala quæ facimus, aut facere quæ omittimus bona. Et ita, inquit Augustinus, vt homines faceret liberos, fecit sacrilegos, videlicet vt crederent Deum non habere omnium præscientiam

Medius modus qui creditur fuisse Aristot. & quem fides Christiana confitetur est, quem ex dictis illic Augustini & ex Boëtio 4. de consolat. colligit.

S. Tho. 1. p. q. 116. & quem .3. con. Gentiles cap. 92. latius exponit, videlicet quod fatum est ordo causarum naturalium præordinatus & præscitus à Deo, quæ ita influunt in hæc inferiora, vt tamen ex sua natura deficere possint, & ex diuina libertate dependeant. Et hoc modo vtrique opinioni recitatæ contradicimus. Primæ quidem, quia non ponimus fatum esse causam necessariò & ineuitabiliter agentem: secundæ verò, quia confitemur Deum omnium ab æterno fuisse præscium; nihilominus suam præscientiam nullam necessitatem imponere rebus, quominus eas sinat agere secundum suam naturam, vt aliæ possint alias impedire. Exempli gratia. Constellationes cœlestes & ordo omnium causarum naturalium, non est dubium quin aliquid agant ad mores hominum, non quidem necessitando, sed disponendo. Enimuerò, quia anima est actus corporis multum afficitur ex dispositione corporis, quæ sententia est Arist. 1. de anima text. 12. Cholericus enim suâpte naturâ est iracundus, & ad literas aptus; phlegmaticus verò desidiosus, ad literasque ineptus. At sanguineus est bene natus ad beneuolentiam hominum conciliandam. Isti tamen effectus impediri possunt per educationem, & alias causas etiam naturales. Ita Germani ad alios mores sunt propensi, quam Hispani. Vnde mediatè huiusmodi sydera sub quibus homines nascuntur possunt esse causæ bonæ aut malæ fortunæ. Et hic ordo & concursus causarum est fatum à fando, quia est prædictus à Deo.

Fortuna & fatum. Conueniunt ergo & differunt fortuna & fatum. Primò enim conueniunt, quod vtraque causa est hominibus occulta. Et præterea quia sicut fortuna non est, nisi in habentibus intellectum, ita nec fatum est propriè nisi in hominibus, aut in alijs rebus, quatenus ad fortunam hominum pertinet. Non enim dicitur fatum arboris, aut bruti cum fulmine pereunt, quemadmodum diceretur fatum hominis. Differunt tamen quod fortuna vt dictum est, dicit causam per accidens, quæ vnum intendit & aliud consequitur; fatum verò est causa per se inclinans ad aliquem effectum, qui tamen potest per aliam causam particularem impediri.

Sed est hic tamen ad maiorem horum intelligentiam adnotandum, quod isti effectus particulares hominum ex triplici causa superiori contingunt. Primò ex constellationibus cœlestibus vt modo dictum est influentibus in corpora humana, ratione quarum dispositionum anima inclinatur ad hos vel illos effectus. Secundò ex Angelis custodibus, qui aut prouincijs, aut personis particularibus sunt in custodiam deputati, vt nobis bona persuadeant, sicut dæmones persuadent mala. Et tertiò ex prouidentia Dei. Deus autem, quia omnia futura in particulari cognoscit & nihil fit præter eius intentionem, non dicitur fortuna, vt supra dictum est. Neque dicitur fatum, nam fatum est id quod passiuè dictum & ordinatum est, scientia verò & potentia Dei non est dicta nec ordinata, sed dicens & ordinans. Est ergo Deus causa gubernans & ordinans, & eius concursus est gubernatio & prouidentia, quæ nihil contingenter & indeterminatè agit, sed omnia ex certo iudicio. Et ideò, vt supra diximus, non est dicendus causa contingens, cum eius intentio impediri non possit. Neq; cõcursus & custodia Angelorũ vocatur fortuna, quia ex intentione nos custodiant. Nec propriè Angelus est fatum, quia non est in ordine causarum naturalium. Ordo autem naturalium causarum est fatum

ratione

ratione iam dicta. Non tamen vocabitur fortuna, aut causa per accidens & casualis respectu effectuum quos intendit, vt quando nascitur mõstrum, illud quidem erit casuale respectu particularis agentis, quia est præter intentionem eius, non tamen erit casualis effectus respectu causarum cœlestium, quippe quæ ex intentione concurrebant cum alijs causis particularibus impedientibus rectam dispositionem materiæ, & efficientibus monstrum. Quocirca homo dicitur benè vel malè fortunatus respectu causarum particularium, præter quarum intentionem contingit illi talis effectus, scilicet, inuentio thesauri, aut casualis mors, vt si casu stante salubri aëre in tali temporis articulo homo liberatur à morte, est benè fortunatus respectu omnium naturalium causarum, quæ non intendebant illum effectum, sed non dicetur fortunatus respectu Dei, qui illud sciebat, nec respectu Angeli custodis, qui potuit ex intentione esse causa illius. Tametsi notandum sit obiter in præsentia quod fortunatus non dicitur propter vnum actum fortunæ, sicut nec studiosus propter vnum actum virtutis, sed propterea quod plurimùm illi prospera accidunt. *Fortunatus*

Respectu autem constellationum cœlestium à quibus homo benè vel malè inclinatur, dicitur homo benè vel malè natus. At verò respectu Angeli non dicitur homo benè natus, sed benè custoditus, quia ex intentione custodit nos. Et eadem ratione, nec respectu Dei vllo modo dicimur benè, aut malè nati, aut fortunati, sed benè gubernati, & benè prouisi. Non tamen malè gubernati, quia malorum, quæ nobis contingunt, aut nos sumus causa per voluntatem, si sunt mala culpæ, aut si sint alia mala penæ Deus occulto iudicio illa ordinauit ad bonum.

Corolla. Hinc demum sequitur quod in ijs, quæ dependent ex solo concursu Dei (vt creatio mundi, conseruatio Angelorum & orbium cœlestium) quæ cum suâpte naturâ sint perpetua entia ex nulla causa secunda, sed ex solo Deo dependent, nec esse potest fortuna, nec casus, nec fatum, quia cùm non dependeant ex causa, quæ deficere possit, nihil potest illis à casu, vel fortuna contingere. In his autem inferioribus, quia dependent ex causis secundis, potest contingere casus & fortuna, & quantò res ex pluribus causis dependent, tantò pluribus accidentibus casualibus sunt subiectæ.

Corol. Voluntas. Et hinc rursus sequitur quod voluntas nostra nulli est immediatè subiecta fortunæ aut casui, quia in suis actionibus à solo Deo immediatè dependet. Nec alia causa mundi potest eam directè mouere, nisi Angelus vel dæmon, non quidem compellendo, sed proponendo sibi obiectum bonum vel malum per modum persuasionis. Et ideo non habet quo possit se à commissis peccatis excusare, sed de hoc aliàs.

Ad 5 arg. Ad quintum ergo argumentum respondetur primò ad authoritatem Gregorij, quod interdicitur Christianis nominare fatum eo modo quo Gentiles loquebantur de fato, credentes, esse causam necessariam ineuitabilem, vnde fabulabantur esse apud inferos tres Parcas à contrario fato nominatas, quòd nemini parcerent, secundum tres differentias temporis, puta præsentis, præteriti & futuri. Quæ quidem ad modum nentium filum vitæ nostræ ducunt, filum enim quod in fuso tortum est, significat tempus præteritum vitæ, quod modò ex colo trahitur & filo torquetur, significat instans *Parca.*

præsens, quod verò ex colo nondum extractum est significat tempus futurum. Vnde Lachesis filum deducit ex colo; Clotho verò fusum torquendo colligit filum, sed Atropos illud rumpit. Quas quidem fingebant esse inexorabiles, quia vnicuique destinata est vitæ periodus. Putabant enim præscientiam Dei necessitatem rebus imponere. Et hoc est quod Gregor. condemnat, & August. 5. de Ciuit. Dei c. 9. At vero si modo iam exposito loquamur de fato, vt sit ordo rerum præordinatus & præfatus à Deo, qui non imponit necessitatem rebus, nihil periculi est vti hoc nomine, fatum. Vnde idem Augustinus eodem lib. c. 1. si propterea, inquit, euentus rerum quisquam fato attribuitur, quia ipsam Dei voluntatem fati nomine appellat, sententiam teneat, sed linguam corrigat. Quocirca si Astrologi nihil aliud nobis prænunciarent quàm euentus aliquos in generali ad quos sydera nos nostræ natiuitatis inclinant, neque illos ita affirmarent ineuitabiles, tolerabiles quidem essent, sed de hoc meritò quidam repræhenduntur, & quod ad particularia nimium descendunt, & summam certitudinem suis prænosticis arrogant.

Ad rationem autem satis responsum est, dum constituta est inter fatum & fortunam differentia, ostensumque est quemadmodum fatum non est Deus, neque eius prouidentia, sed ordo naturalium rerum ab ipso præstitutus.

De arte ariolandi qua vtebantur gentiles, ex animalium extis auiumque volatu, & alijs id genus futuros euentus portendentes, nihil opus est mentionem facere, quippe cùm ea dæmonum fallaci suasione obseruabant.

In cap. VIII. TEXT. LXXV. *Dicendum igitur*, &c.

QVÆSTIO SEXTA.

Vtrum natura agat propter finem.

1. Arg. PARTE negatiua arguitur primò contra primam conclusionem Aristot. in text. 76. quod physico incumbit per omnes causas demonstrare. Si hoc esset verum, maximè vt ait illic Commenta. quòd physico proprium est considerare materiam; sed hoc non, quia metaphysicus abstrahit à materia (cum tractet de intelligentijs) & tamen habet etiam ipse considerare omnes causas, vt Aristot. 3 meta. text. 3. docere videtur.

2. Arg. Secundò principaliter arguitur contra eundem textum, vbi ait tres causas in idem

in idem coincidere. Forma ignis est pars substantiæ, eius tamen finis est calefacere, nam esse est propter operari. Et in artificialibus forma domus est ordo partium, finis autem est habitatio: ergo forma & finis non sunt idem.

Et confirmatur. Materia nonnunquam & efficiens coincidunt, imò & materia & finis (vt quando aqua se reducit ad frigiditatem) ergo debuisset Aristot. dicere quod omnes quatuor causæ aliquando coincidunt, & non tantum tres. *Confir.*

Tertiò principaliter arguitur contra aliud dictum eiusdem text. 70. scilicet, quod illa quæ non habent in se intrinsecum principium sui motus, non cadunt sub physica. Cœli non mouentur ab intrinseco vt quæst. 1 huius libri dictum est, & tamen pertinent ad physicam considerationem: nam libri de cœlo sunt merè physici. Imò intelligentias quæ nullo modo mouentur, nec sunt entia naturalia, pertinet ad physicum considerare, de quibus proinde disserit Arist. 8. huius ergo dictum illud est falsum. *3. Arg.*

Quartò principaliter arguitur. Natura non mouetur à fine, ergo non agit propter finem. Consequentia est nota, nam propter, dicit motionem qua agens mouetur à fine & ad finem. Sed probatur antecedens. Quando ignis comburit stupam forma generanda nullatenus potest mouere ignem: nam aut moueret illum realiter per se immediatè, & hoc non, cùm talis forma non sit. Aut per hoc quod ignis recipit virtutem agendi à tali fine, sicut ait Aristot. graue moueri à generante, & hoc non, quia ad hoc saltem requiritur quod illa forma fuerit. Aut mouetur intentionaliter, sicut infirmus à sanitate futura quam cognoscit, mouetur ad sumendam potionem, & hoc non, quia ignis non cognoscit. *4. Arg.*

Et confirmatur. Si natura agit propter finem, maximè animalia illa bruta quorum exempla ponit Philosophus, sed ea non: ergo. Probatur minor. Aut hirundo construens nidum cognoscit finem, scilicet, procreationem filiorum, aut non: si cognoscit, malè dicit Aristot. quod illa animalia non agunt ex deliberatione: nam si cognoscunt finem ordinant media ad finem. Si tamen non cognoscant finem, mirabile est quòd tanta arte vtantur hirundines, apes, & vermes illi serici, bombices nomine. Et reuera quicquid sit de alijs, tamen formica congregans grana, videtur cognoscere finem: nam cognoscit alimentum, & canis venaticus videtur cognoscere feram, quam absentem indagine sequitur. *Confir.*

Quintò principaliter arguitur. Si natura ageret propter finem, id maximè esset, quia causa naturali concursu & instinctu producit talem effectum (hoc enim sonat agere propter finem) sed si hoc esset verum, sequeretur quod cùm natura producit monstra, ageret etiam tunc propter finem, quòniam sicut naturali concursu producitur perfectus homo, ita naturali concursu causarum vniuersalium & particularium impedientium productionem perfecti hominis producitur monstrum. Consequens tamen est contra Aristot. c. 8. appellantem monstra peccata naturæ, atque adeò effectus per accidens, propterea quod raro contingunt. *5. Arg.*

Sextò principaliter arguitur contra aliam conclusionem in text. 88. s. quod necessitas in rebus naturalibus sumitur à fine. Durities ossis & oculorum mollitudo prouenit ex dispositionibus materiæ: quia scilicet in osse est magis *6. Arg.*

densa & sicca, in oculo verò mollior & rarior: & quod æs appositum igni liquescat, lignum verò vertatur in cineres, prouenit ratione materiæ, scilicet, quia materia æris est aquea, materia verò ligni terrea. Item quod res istæ sublunares sunt corruptibiles, prouenit ratione materiæ, quia scilicet sunt materiales, nec est alius finis earum corruptionum, ergo malè dictum est quod necessitas sit à fine.

7. Arg. Septimò demum arguitur aduersus aliud verbum in text. 91. quo insinuatur finem esse priorem causam, quam materiam, atque adeò omnium causarum primam. Materia est perpetua loquendo naturaliter, & in rei veritate præsupponitur ad introductionem formæ, quæ vt docet Arist. coincidit cum fine, ergo materia est prior causa quàm finis.

Confir. Confirmatur. Ordo causarum particularium sumendus est ex ordine vniuersalium, sed inter causas vniuersales prima omnium est Deus, qui est prima causa efficiens, ergo causa efficiens præcedit finem. In contrarium est authoritas Aristot. qui per totum capit. 8. probat naturam agere propter finem.

Quæstionis huius materia abundè constat ex textus expositione, sed ne filum quæstionum rumperemus, mota est vt & textus & commentariorum epilogum faciamus. Summa trium capitulorum à textu 68. vsque ad finem huius secundi libri consistit in septem conclusionibus tribus præambulis in 7. cap. & quarta principali in 8. & tribus item appendicibus.

1. Concl. Prima in textu statim 70 Philosopho naturali incumbit per omnia causarum genera respondere, & suas conclusiones demonstrare. Ratio est vt in Commento 68. diximus, quia considerat res naturales, non solum quantum ad esse quod est à forma, sed quantum ad fieri, ad quod requiruntur aliæ tres causæ. Idem pollet ratio Commenta. commment. 70, scilicet, quia physicus habet considerare materiam, quæ dependet à forma, & per consequens propter finem educit formam de potentia materiæ. Vnde mathematicus vt illic dicebamus, quia abstrahit à materia, solùm demonstrat per formam, scilicet, per quidditates & diffinitiones rerum, nihil considerans de efficiente & fine. De metaphysica verò quæ tangitur in primo argumento, non ita manifestè determinauit Aristot. quòd habeat tractare de omnibus causis, vt 3. metaph. lect. 5. adnotauit S. Tho Nihilominus etiam metaphysica tractat de omnibus causis, aliâ tamen ratione, quàm physicus. Cùm enim consideratio eius sit de ente in communi, de cuius ratione non est materia (quia intelligentiæ quæ sunt optima entia sunt immaterialia & ingenerabilia) non considerat de materia & forma, quæ sunt partes rei naturalis, sed considerat de forma totius, quæ est quidditas rei constans ex genere & differentia tanquam ex materia & forma. Non enim diffinit hominem, quòd sit compositum ex corpore & anima, sed quod sit animal rationale.

Quod si consideret de materia & forma physicis, id facit in genere, quatenus sunt potentia & actus, quæ sunt entis differentię. Et eadem ratione non tractat de fine intrinseco generationis, sed de extrinseco rei genitæ, & per consequens nec de efficiente quatenus mouet motum, sed de mouente non moto. Tractat enim de intelligentijs, quæ mouent non motæ, & sunt secundum Aristot. extrinsecus finis omnium corruptibilium. Tametsi reuera, Deus

Ad 1. sit vltimus omnium finis. Et per hæc patet solutio ad primum.

Secunda

Secunda concluſio eſt in eodem textu. Forma & finis ſunt idem re, quibus efficiens etiam eſt idem ſecundum rationem. Nam finis mouens ignem ad comburendum ſtupam eſt forma introducenda ſibi ſimilis in ſpecie. 2. Concl.

Sed pro ſolutione ſecundi argumenti notandum eſt, quod duplex eſt finis, alius eſt finis generationis, & alius rei genitæ. Finis generationis eſt ipſamet forma, quæ introducitur per generationem. Et de hoc fine loquitur Phil. Cùm enim vnus equus generat alium, forma equi generantis non habet rationem formæ in tali generatione, ſed forma equi geniti, quæ eadem fuit finis mouens agens, vt produceret ſibi ſimile: finis autem rei genitæ eſt actio, puta vt res genita iterum operetur, ſicuti finis generationis plantæ eſt forma plantæ, finis autem rei genitæ eſt fructus. Et de hoc fine non ait Ariſtot. quod coincidat cum forma. Imò nec ſemper talis finis cadit ſub conſideratione phyſica. Finis enim hominis eſt operari ſecundum virtutem, quæ pertinet ad Philoſophum moralem, & viſio beatifica, quæ pertinet ad theologum. Finis duplex. Ad 2.

Ad confirmationem reſpondetur, quod in generatione ſubſtantiæ nunquam materia poteſt coincidere, nec ſecundum rem, nec ſecundum rationem, vel cũ efficiente (quia materia nullius eſt actiuitatis) vel cũ fine, cũ forma & finis ſint actus. Et ideo Ariſtot. non dixit materiam coincidere cum alijs cauſis. In alterationibus verò nihil prohibet, vt materia & agens ſint idem, vt quando aqua reducit ſe ad frigiditatem, vbi etiam perfectio aquæ eſt finis. Aut quando ſemen per virtutem intrinſecam dirigitur ad generationem, quamuis etiam tunc aqua moueatur in virtute generantis, & ſemen in virtute animalis à quo fuit deciſum. Ad confir.

Tertia concluſio, eſt in eodem textu. Mouentia quæ mouent mota, id eſt, quæ habent in ſe intrinſecum principium ſui motus, pertinent ad phyſicam conſiderationem, quia ſunt entia naturalia, illa verò, quæ mouent & non mouentur, id eſt, quæ non habent principium intrinſecum ſui motus, quia non ſunt entia naturalia, non pertinent ad phyſicum. Vnde infert tria eſſe genera rerum ad tres ſcientias pertinentia, ſ. intelligentias, quæ nullo modo mouentur, cœlum quod mouetur, ſed non corrumpitur, & iſta corruptibilia. 3. Concluſ. Corol.

Ad tertium igitur argumentum reſpondetur quod cœli, licet non habeant principium intrinſecum actiuum ſui motus, habent tamen principium paſſiuum motus localis, vt eàdem quæſtione dictum eſt, ob idque ſunt entia naturalia pertinentia ad phyſicam, ſed quia non ſunt corruptibilia diſtinguuntur ab alijs cauſis naturalibus. De intelligentijs verò & prima cauſa alia prorſus ratione, quàm metaphyſicus tractat Philoſophus naturalis. Metaphyſicus enim tractat de illis quatenus ſunt quædam entis genera per ſuas diffinitiones quidditatiuas (quales pro iſto ſtatu de illis venerari poſſumus) phyſicus verò dumtaxat tractat de illis per ordinem ad motum, reducit enim particulares motus ad prima mouentia particularia, deinde ad vniuerſalia. Ad 3.
Vt cur genitus eſt homo, quia ex ſemine humano, & cur ſemen erat humanum, quia deciſum ab homine, & illud ad primum mouens particulare. Nihilominus, quia cauſæ particulares dependent ab vniuerſalibus, neceſſe habet tractare de cœlis & eorum motibus. Atque adeo perſcrutari tenetur vtrum talis motus cœlorum conueniat illis ab intrinſeco, an ab extrinſeco. Et hac neceſſitate tractat de intelligentijs inquantum ſunt cœlorum motrices.

Vtrum verò sint materiales, vel spirituales, hoc pertinet ad metaphysicum. Et hæc de septimo cap. quod in Commentis latius expositum est.

Conclusio principa.

In capit. 8. constituit principalem conclusionem quartam in ordine, qua respondetur ad quæstionem. Quæ vt in Commentis dicebamus, in præcipuis est quas Aristot. asseruit. Non enim solùm ad intelligentiam rerum naturalium summopere conducit, verùm ad corroborationem diuinæ prouidentiæ, res vniuersas in suos cuiusque fines dirigentis, vnde Empedocles & Democritus ex ignorantia finis non solùm errores, sed certè deliramenta plurima somniarunt. Nam vt quæstione tertia & hic super text. 74. adnotauimus, ignorato fine, necesse est & causas efficientes latere, efficiens enim agit propter finem. Et hinc lapsi sunt isti in illum errorem, quod omnia sunt facta à casu, etiam cœli, propter fortuitum concursum atomorum circularium, aut pyramidalium, aut alterius figuræ.

Et præterea nullam præter materialem reddebant rerum causam, ob cuius necessitatem dicebant prouenire varietatem membrorum animalium, omniumque generationes & motus, vt in commentis septimi capitis latè expositum est. Atq; adeo nihil mirum si Dei prouidentiam, imò & Deum ipsum, ignorauerint. Nam cum Deus sit, qui suos quibusque rebus instinctus ad suos certos fines impressit, ignorantibus fines rerum, non restat in lumine naturali quomodo cognoscant Deum, esse causam horum inferiorum, aut certè esse Deum. Aduersus istos constituit Philosophus hanc conclusionem. Natura agit propter finem. Quam nouem egregijs rationibus corroborat. Primò, quia ea quæ sunt, à natura contingunt, aut semper, aut frequenter.

Secundò, quia natura agit similiter vt ars, quam constat agere propter finem. Et tertiò, quia ars imitatur naturam, vt patet in arte medica, quæ eodem modo producit sanitatem quo produceret natura si posset, quæ tamen ars ordinãt media ad finem Et 4. exemplo brutorum animalium, puta formicæ & hirundinis, quæ sine aliqua consultatione agunt propter finem. Et 5. quia materia est propter formam. Et 6. ex iudicio sumpto à monstris, quæ idcircò sunt monstra, quòd non attingunt finem intentum à natura.

Et 7. quia certus est ordo & series actionum, vt prius sit semen, deinde digeratur, &c. quod est testimonium illa ordinari ad finem. Et 8. quia plantæ etiam agunt propter finem, licet non sit ita manifestum. Et postremò, quia si natura non ageret propter finem, non solùm contingerent monstra constantia ex diuersis membris animalium, aut membris deformia, sed indifferenter fierent monstra ex partibus animalium & plantarum coeuntibus, quòd est contra experientiam. Has rationes, quia copiosè (ni fallor) exposuimus in Commentis, molestum duximus hic pluribus verbis explicare. Comment. consulite.

Insania est finem negare.

Reuera nihil aliud quam furor & insania est de rebus naturalibus finem tollere. Quis enim homo, nisi qui hoc nomine non est dignus (vt alia prætermittamus) dicere audeat, cùm cæterorum animaliũ, tum maximè hominis membrorum compagimem, fortè & casu factam; sanè quæ ad sua cuiusque officia tam sunt copiosè apposita, atque adeo mirabiliter accommodata? vti oculi, aures, manus, pedes, & his interiora, os, dentes, guttur, stomachus, tam multæ venæ, arteriæ, alueique diuersi, quibus alimentum (quo sine viuere nequimus)

nequimus) ſumatur, teratur, deglutiatur, digeratur, diſtribuatur, & egeratur. Et in cerebro rete illud, merito mirabile nuncupatum, quod ſpiritibus colandis artifex natura retexit, quales ſenſibus vſui eſſe poſſent. Atqui quis inficiari potuit, ac rem & reliqua elementa, ſeminumque & plantarum tam multa genera, in vſum eſſe animalium, & præſertim hominum, condita vniuerſa, figuramque ipſam iumentorum ad vehendum, cum ſarcinas, tum etiam homines ipſos aptiſſimè fuiſſe creata? Et vt Ethnicus ille cecinit, non ſibi, ſed nobis nidificare aues, mellificare apes, vellera ferre oues, aratraque boues?

Si qui vnquam hæc olim ignorabant, nihil mirum ſi nullum Deū colerent: nam qui modò de his vniuerſis, Deum non colit, amat, & veneratur, dabit ille ingratitudinis pœnas.

Sed vt ad ſolutionem quarti argumenti reuertamur, reſpondetur ex diſtinctione Ariſtotelis in textu 49. vbi diſtinguit ea quæ ſunt propter finem in duo, alia enim agunt propter finē, id eſt, à propoſito, & alia tanquā directa ab alio. Poſſumus tamen in tria membra explicatius diſtinguere, vt ait S. Tho. 1. p quæſt. 59. artic. 1. & 1. 2. quæſt. 2. & 6. alia enim agunt propter finem ſine aliqua prorſus cognitione finis, vt plantæ, & elementa: alia verò cum cognitione finis. Dupliciter tamen, aut cognoſcendo finem materialiter, id eſt, rem particularem, quæ eſt finis, non cognoſcendo rationem finis, neque ordinem mediorum ad finem, & iſto modo bruta cognoſcunt finem, cognoſcunt enim famem & ſitim, quam ſentiunt, & hordeum quod comedunt, & quam bibunt aquam, non tamen cognoſcunt hæc ordinari ad ſedandam famem aut ſitim, propterea quod imaginatiua bruti non eſt collatiua vnius ad aliud. Alia ſunt, quæ agunt propter finem cognoſcendo formaliter finem, & ordinem mediorum ad ipſum. Vt Deus & creaturæ rationales. *Ad 4. Agere propter ſi tripliciter.*

Tunc ad formam argumenti reſpondetur quod inſenſibilia agunt naturaliter propter finem primo modo, ſenſibilia vero ſecundo modo. Sed ſemper reſtat argumentum quomodo ignis, aut planta mouentur à ſuis finibus, ſcilicet, ab igne generando, vel à germinandis fructibus. Reſpondent communiter nihil aliud eſſe plantam moueri fructibus, quam habere virtutem naturalem producendi fructus. Sed certè hoc non ſatisfacit verbo quod eſt agere propter finem, nam ly, propter, dicit quodammodo moueri à fine.

Et ideo dicendum eſt quod quemadmodum cognoſcens album dirigit ſagittam in album, imprimendo illi impetum, vel motum ad talem determinatum locum, & ideo album mediatè mouendo hominem mouet ſagittam, quia virtus impreſſa eſt ſagittæ ex intentione albi: ita quia conditor naturæ Deus ex intentione fructuum impreſſit plantæ virtutem germinandi, planta mouetur quodammodo à fructibus, id eſt, per virtutem ſibi impreſſam ex intentione fructuum Et ideo opus naturæ, eſt opus intelligentiæ. Et eodem modo ignis quodammodo mouetur ab igne generando.

Quod ſi contra obijciatur. Natura illa conuenit ab intrinſeco, taliter quod non poſſet Deus facere prunum quin ſuâpte naturâ eſſet productiua pruni. Reſpondetur id eſſe verum, nihilominus in rei veritate, quando res creatæ ſunt, conditæ ſunt illâ intentione Et philoſophi naturales, licet ignoraſſent creationem mundi, ita tamen explicabant naturas rerum, ac ſi eſſent opus intelligentiæ.

Quando diximus hominem agere à proposito mouendo se in finem, non intelligimus de actionibus naturalibus, sed de moralibus, vt ducere vxorem ad procreandos liberos, emere alimenta, &c. sed tamen actiones naturales vt generationes & nutritiones eodem modo fiunt quo in cæteris animalibus.

Bruta quomodo agūt propter finem.

De materia confirmationis variæ sunt opiniones quas recitat Paulus Venetus. Alij enim dicunt quod formica congregat grana ex cognitione quadam naturali quam habet futuri euentus, scilicet, quod in hyeme indigebit. Et ita aranea texit telam ex cognitione naturali quia cognoscit telam futuram. Alij dicunt quod ista animalia operantur ex memoria præteriti, vt hirundo, niduli memor quem fecerat anno præterito, facit nunc similem.

Sed nihilominus rei veritas est quod eiusmodi animalia nullum prorsus finem futurum cognoscunt, neque ista operantur ex memoria præteriti. Quando enim diximus bruta cognoscere finem intelligimus, aut de obiecto præsenti (puta quando brutum bibit aquam) aut de fine localiter distante, qui per aliquem sensum percipitur, sicuti vultures olfactu mouentur ad remotissima cadauera, tamen de futuro certè nihil cognoscunt. Et quamuis aliqua animalia bruta habeant memoriam & sint quodammodo prudentia, vt docet Aristot. in principio metaphysic. sicut apes retinent quodammodo in memoria flores quos collegerunt, & vbi collegerunt, & bruta habent ordinem singularem in memoria quod tali loco comederunt, ratione cuius ad stabulum properant: nihilominus hirundo non indiget memoria niduli præteriti ad faciendum præsentem, nam hirundo hoc anno nata, quæ nunquam fecit nidum, sine memoria præteriti facit nidum, & ita formica noua congregat grana.

Dicendum ergo quod ista animalia solo instinctu naturali, qui non est cognitio, sed inclinatio (sicut graue inclinatur ad centrum) operantur non cognoscendo quo fine id faciant, sed naturâ instigante. Imò neque equus quando generat cognoscit futurum filium, sed solum habet sensationem præsentem delectationis; nec quando sumit hordeum cognoscit futuram satietatem, sed præsentem famem antequam comedat, & præsentem satietatem comedendo.

Nec solum non cognoscunt finem rei quam faciunt, vt aranea non cognoscit futuram muscam ad quam illaqueandam texit telam, nec vermis bombix cognoscit futurum sericum, aut hirundo futura oua, sed neque cognoscunt finem intrinsecum ipsius rei, vt hirundo non cognoscit quantitatem & figuram rotundam nidi quem facit, sed instinctu naturali facit nidnm quem postea videt esse rotundum. Quocirca illi quos hic notat Arist. text. 80. dicentes huiusmodi animalia ex arte operari merito sunt reprehendendi: nam certè si hirundo cognosceret figuram futuram nidi & eius durationem, addisceret vno tempore meliorem nidum facere, vel vna hirundo doctior esset quàm alia.

Ad confir.

Vnde ad formam confirmationis respondetur, quod licet huiusmodi animalia non cognoscant finem, nihilominus naturâ magistrâ docta sunt operari admodum artis. Imò propterea dictum est, quod ars imitatur naturam. Et ad aliud respondetur quod formicę cognoscunt quidem præsentia grana quæ colligunt, non tamen futuram necessitatem in hyeme, sed natura instigat tantum

tum

tum colligere quantum erit poſtea neceſſarium. Canis verò habere poteſt memoriam feræ quam antea vidit, non tamen illud eſt neceſſarium ad indagandum. Nam etſi nunquam leporem vidiſſet, olfactu traheretur vſque ad leporem.

Aliæ ſunt concluſiones tres ab iſta principali appendices & corollariæ. Prima in text. 88. quæ ſit ordine quinta. Monſtra ſunt peccata naturæ, non potentis ad ſuum proprium finem peruenire. Aduerſus Empedoclem qui dicebat monſtra in prima inſtitutione rerum a caſu fuiſſe facta ex fortuito concurſu membrorum. Ad cuius intelligentiam notat hic Albertus tractat 3. cap. 3. quatuor de cauſis in genere contingere monſtra. Aliquando enim fiunt propter penuriam materiæ, aut in toto, vt cum naſcitur pigmæus homo, aut in parte, vt cum naſcitur homo truncus aliquo membro. Aliquando ex ſuperabundanti materia, aut in toto, vt cum naſcitur giganteus homo, aut in parte, vt cum homo naſcitur ſex digitis. Tametſi his addere nos poſſumus, quod nonnunquam quantitas parua, vel magna geniti prouenit ex vehementi, aut exigua virtute agentis non potentis totam materiam digerere. Tertiò proueniunt ex indebita proportione qualitatum ad materiam, ſcilicet, caloris aut humidi, ratione cuius naſcuntur homines groſſi aut exiles. *5. Concluſ. Monſtra.*

Et quartò contingunt ex malitia continentis, ſcilicet matricis. Et ideò naſcuntur homines gibboſi, claudi, & nonnunquam bicorpores. Quale monſtrum nos ipſi vidimus, hominem, ſcilicet, ex cuius ventre appendebat alius homo præter caput, propterea quod panniculus medius duorum ventriculorum matricis, in quibus duo erant fœtus, ruptus eſſet, & ambo fœtus fuerunt coniuncti. His ergo modis impeditâ natrâ particulari ne poſſit conſequi ſuum finem, prodeunt huiuſmodi monſtra.

Vnde ad quintum argumentum principale reſpondetur, quod monſtra poſſunt comparari, vel ad cauſas vniuerſales, vel ad cauſas particulares quæ impediuntur à ſuo fine, vel ad cauſas particulares impedientes. Si comparentur ad cauſas impeditas, vt monſtrum hominis ad hominem generantem & ad ſemen, dicuntur quodammodo effectus per accidens, tum quia tales cauſæ non per ſe intendunt illa monſtra, tum etiam quia raro contingunt; & ideo dicuntur quodammodo effectus cauſales. Non tamen ſunt ſimpliciter caſuales, ſicuti effectus fortuitus. Nam in fortuna & caſu dicitur fortuna cauſa accidentalis talis effectus, quia accidit effectui per ſe intento, monſtrum autem non ſic, ſed potius eſt defectus finis intenti. Reſpectu verò cauſarum impedientium particularium, monſtrum poſſet dici per ſe intentum, non primo, ſed tanquam medium ad ſuum finem, veluti corruptio aquæ eſt effectus ignis: qui certè non eſt per accidens (vt quidam volunt) ſed per ſe intentus tanquam via ad generationem quam per ſe primo intendit. Poſſet etiam dici per accidens, vt cauſa quæ rupit ventriculum aut quæ fecit exuberantem calorem, non intendebat per ſe monſtrum, ſed per accidens ſequutum eſt. Reſpectu verò cauſarum vniuerſalium dicunt quod eſt effectus per ſe, ſicut reſpectu Dei qui per ſe concurrit ad omnes effectus. Alij dicunt quod cauſa vniuerſalis non intendit monſtrum, ſcilicet, illam deformitatem, monſtrum tamen intendit, ſcilicet, rem quæ eſt monſtrum. Sed parum refert quomodo loquamur quando de re conſtat. Hoc enim eſt certum quod monſtrum *Ad 5.*

non est miraculum, postquam fit mediantibus causis secundis.

Hinc constat qua de causa non contingunt tot monstrorum genera in plantis, quot in animalibus, vt textu hic 83. insinuauit Aristot. Nempe quod ad generationem animalis multo plura concurrunt quàm ad generationem plantæ, & vbi plura requiruntur, pluribus etiam modis contingit deficere: Quâ etiam ratione plura monstra contingunt in hominibus, quam in brutis.

6. Concl. Necessariũ. Sexta conclusio, est in c. 9. text. 88. Necessarium in rebus naturalibus dicitur de materia, sed tamen ratio necessitatis sumitur à fine. Hæc conclusio addita est ab Aristotele, vt in commentis dictum est ad respondendum aduersarijs. Cum enim antiqui dixissent totam causam effectuum naturalium prouenire ex parte materiæ; Arist. verò contra dixisset prouenire ex parte finis, restabat argumentum, quia negare non possumus necessitatem ex parte materiæ. Alia enim est materia oculi (nempe aquea & mollis) alia materia auditus, alia ossis, & alia carnium. Alia (inquam) non loquendo de materia prima, sed de materia physica, quæ includit dispositiones. Respondet ergo Aristot. quod in vnaquaque re naturali est hæc aut illa materia necessaria, tamen ratio necessitatis est à fine, propterea enim requiritur talis materia oculi, quia talis est accommoda ad finem, scilicet, ad recipiendum species, & talis materia est necessaria in osse propter duritiem, quæ est necessaria vt ossa sint sustentaculum hominis. Sicut in artificialibus necessaria sunt lapides & ligna, sed ratio materiæ est, quia talis materia requiritur ad constructionem domus. Vbi adnotandus est modus loquendi, quod finis non dicitur necessarius; sed medium requisitum ad finem, nam necessarium idem est quod requisitum.

Ad 6. Vnde ad sextum principale conceditur quod durities ossis & mollities oculi prouenit à materia, sed tamen quod talia membra habeant diuersas materias physicas, reducendum est in finem tanquam in primam causam, vt modo dicebamus. Et pariter conceditur quod æs igne liquescit, lignum verò inflammatur ratione materiæ, attamen necessitas materiarum est, quia talis materia requiritur ad finem intrinsecum, puta ad quidditates & naturas talium rerum, & tandem ad finem extrinsecum, puta ad diuersos vsus hominum.

Corruptio. At vero ad postremum membrum argumenti respondetur, quod corruptio rerum non reducitur de per se ad aliquem finem intrinsecum, quia vt supra text. 23. dixerat Aristot. mors & corruptio non est finis rerum: & ideo corruptio non reducitur in finem, sed in causam materialem. Est enim homo mortalis, quia materialis, nihilominus corruptio non est per se primo intenta à natura, sed tanquam medium ad generationem: est enim corruptio vnius, alterius generatio.

7. Conclus. Septima denique & postrema conclusio colligitur ex textu 91. Finis est omnium causarum prima. Ait enim Aristot. quod tam materia, quàm finis cadunt in considerationem hominis, præcipuè tamen finis, eò quod est causa materiæ. Et ita supra insinuauerat text. 26. scilicet quod finis est prima omnium causa. Sunt qui rationem huius conclusionibus reducant in causas vniuersales, propterea & intelligentiæ & Deus sunt finis omnium corruptibilium; tamen Aristot. non intelligit, nisi de fine particularis generationis.

Finis, prima causarum.

Estque

Estque intelligenda conclusio de causis formaliter, scilicet, quando actu causant. Etenim vt in artificialibus, quamuis lapides & artifex præcesserint tempore domum, tamen quando artifex molitur ex lapidibus facere domum, primum mouens est finis, scilicet domus facienda, quæ quidem mouet non realiter, sed intentionaliter, vt supra dictum est per cognitionem. Et eodem modo in naturalibus primum mouens hirundinem ad faciendum nidum est procreatio prolis, ex cuius intentione, vt diximus impressus est illi instinctus nidificandi. Et tunc congerit materiam, vnde educit formam nidi. Et pariter primum mouens equum ad generationem est procreanda proles, & ita in reliquis. Vnde vt ordinem causarum colligamus primum mouens est finis, qui mouet agens, secundum agens, quod mutat materiam, & tertium est materia de cuius potentia educitur forma. Atque adeo forma quæ in ratione finis erat primum mouens per intentionem, in ratione formæ est vltima causarum ordine executionis.

Vnde ad septimum principale respondetur quod loquendo naturaliter in via Aristot. sicut res quæ est materia fuit perpetua, ita & finis & formæ & omnes causæ fuerunt perpetuæ, quia mundus fuit ab æterno, sed quantum ad rem sufficit, non dicimus quod res quæ est finis materialiter sit prior, quàm res quæ est materia: nam finis est forma ista quæ generatur, cum tamen materia sit perpetua, sed loquimur formaliter quod quando causæ applicantur ad opus, primum mouens est finis, vt modò exponebamus. *Ad 7.*

Ad confirmationem verò respondetur, quod sicut Deus est prima causa efficiens, ita est vltimus omnium finis. Est enim alpha & ω, principium & finis. Sed quando immensæ eius bonitati placuit creare mundum, primum etiam mouens (vt ita more nostro de Deo loquamur) fuit finis, puta eius bonitas, statuit enim ab æterno mundum creare propter hominem, & hominem propter se, nempe vt eius perpetua societate frueretur. *Ad confir.*

Finis secundi Physicorum.

REVERENDI PATRIS, FRATRIS DOMINICI SOTO, SEGOBIENSIS, THEOLOGI, ORDINIS PRÆDICATORVM,

Super tertium Physicorum Aristotelis Quæstiones.

In TEXT. VI. *Eius quod potentia*, &c.

QVÆSTIO PRIMA.

Vtrum diffinitio motus cum reliquis adiacentibus sit ab Aristotele benè assignata.

VM libro primo & secundo de principijs & causis entis mobilis dictum sit, negotium huius tertij libri (vt in commentarijs dicebamus) est de motu, qui est passio mobilis, & de infinito. De motus ergo diffinitione mouetur prima hæc quæstio. A cuius parte negatiua arguitur primò con-
1. Arg. tra id quod Phil. ante diffinitionem motus text. 1. præsupponit, videlicet, quod natura, ignorato motu, nequeat cognosci. Naturam esse (vt lib. 2. text. 6. idem ipse asserit) est per se notum, vbi subinde ait ridiculum esse hoc demonstrare, ergo cognitio naturæ ab alterius cognitione non pendet.

Confir. Et confirmatur. Eadem sunt principia cognoscendi, quæ sunt principia essendi; vt enim res se habet ad esse, ita & ad cognosci 2. meta. text. 4. sed natura est principium motus, vt patet ex diffinitione, ergo potius motus cognoscitur per naturam, quam natura per motum; aliàs tractatus de motu anteponendus fuisset tractatui de natura, & per consequens liber hic debuisset secundum præcedere.

2. Arg. Secundò principaliter arguitur contra diffinitionem motus. Motus non est

est in aliquo certò prædicamento, vt Phil. ipse præmittit textu 4. sed vnusquisque motus reducitur ad genus sui termini, vt augmentatio ad quantitatem, alteratio ad qualitatem, &c. vnde infert quod sicut ens non est vniuocum ad omnia prædicamenta, ita nec motus in communi ad motus particulares: id autem quod non pertinet ad vnum genus, non habet vnicam diffinitionem; nam tunc genus diffinitionis non esset potius vnius prædicamenti quam alterius, ergo motus non diffinitur vnicâ diffinitione.

Tertiò principaliter arguitur. Diffinitio illa motus conuenit omni formæ, quoniam omnis forma est actus subiecti existentis in potentia ad illam, vt forma substantialis est actus materiæ quæ est eius potentia. Quinimo ita formaliter diffinitur anima 2. de anima text. 6. scilicet, est actus corporis physici organici in potentia vitam habentis, ergo diffinitio motus conuenit alijs à diffinito. Quod si dicatur quod motus est actus imperfectus subiecti carentis perfectione eiusdem actus, sequitur tunc quod calor aquæ tepidæ quæ cessauit calefieri, esset motus; siquidem est actus imperfectus, consequens est falsum, cum tunc sit calida in esse quieto. 3. Arg.

Et confirmatur Diffinitio motus tunc non conuenit generationi, quam tamen hic Arist. comprehendit sub generali nomine motus, cum ponat illius exemplum, ergo non conuenit omni contento sub diffinito. Probatur antecedens, quia forma substantialis in generatione non introducitur successiuè; idque cùm non sit intensibilis, & remissibilis, sed in instanti, producitur eo modo quo lib. 1. q. 4. expositum est. patet, nam paleæ introducta sufficienti dispositione inflammantur, ergo quamprimum est aliquid formæ substantialis in materia, iam est in actu completo, & per consequens non est amplius in potentia. Confir.

Quartò principaliter arguitur. Aut in diffinitione diffinitur motus inquantum est actio, aut inquantum est passio: si inquantum actio, tunc motus est actus potentiæ actiuæ; potentia autem actiua est actus perfectus, vnumquodque enim agit inquantum est actu, sicut dictum est, ergo potius dicendum est quod motus est actus procedens ab ente existente in actu, quàm actus entis in potentia. Item talis motus videtur quod non sit in passo, sed in agente, nam agens ab actione dicitur agens, & per consequens actio est in agente, tamen Arist. text. 17. dicit motum non esse in mouente, sed in mobili. Si verò motus diffiniatur, vt est passio, tunc restabat diffinire motum vt est actio, nam ab illo motu qui recipitur in passo non apparet quomodo denominetur agens. 4. Arg.

Quintò principaliter arguitur contra illam conclusionem quam Arist. prætendit c. 3. scilicet quod agens & patiens sunt idem. Actio est propria forma denominans agens, sicuti albedo album, sed albedo non potest determinare, nisi illud in quo est: ergo actio est in agente, motus autem est in passo quod mouetur, ergo non sunt idem. 5. Arg.

Et confirmatur. Agens & patiens debent in omnibus proportionari, præter illud quod producitur in passo, sed in passo sunt tria, scilicet subiectum & potentia receptiua & passio: ergo in agente præter agens & virtutem actiuam, debet esse actio. Confir.

Et secundo confirmatur. Actio & passio sunt duo generalissima: ergo sunt 2. Confir.

primo

primò diuersa, atque adeo hæc negatiua est immediatè vera, actio non est passio, vt habetur 1. poster. text. 31. & per consequens non sunt idem.

In contrarium est authoritas Aristot. ostendentis aduersus antiquos suam esse optimam diffinitionem motus.

In hac prima quæstione, textum, vti solemus, per conclusiones examinabimus. Quæ sunt numero quinque secundum numerum argumentorum. Prima statim textu 1 Physicus habet considerare de motu, quia habet considerare de natura, quæ ignorato motu cognosci non potest, propterea quod natura diffinitur per motum (vt lib. 2. dictum est) & non potest cognosci diffinitio si eius partes ignorentur.

1. Concl.

Ad primū. Vnde ad primum argumentum respondetur, quod tam naturam quàm motum cognosci stat dupliciter, vno modo quantum ad si est: alio modo quantum ad quid est. Et vtroque modo proportionabiliter cognitio naturæ dependet quo ad nos ex cognitione motus, sed à priori è conuerso cognitio motus dependet ex cognitione naturæ. Exempli gratia Naturam esse est per se notum nobis, nihilominus id nos cognoscimus, quia per se notum est motum esse. Vnde loco citato lib. 2. propterea dixit, quod esset ridiculum demonstrare naturam esse, quia natura est principium motus, & ad sensum est per se notum res moueri, quod autem per experientiam cognoscimus, non indiget demonstratione. Sicut ignem esse calidum, dicitur per se notum, quia experientiâ cognoscitur per calefactionem. Eodem modo cognitio naturæ quo ad quid est, dependet ex simili cognitione motus, eo quòd quid sit natura, diffinitur per motum. Vnde nisi cognoscamus quid est motus, non possumus cognoscere quid est natura. Velut fieri nequit, vt cognoscatur distinctè quid est homo antequam cognoscatur quid est animal. Et hoc est quod hic affirmat Aristot. Possumus tamen cognoscere naturam esse antequam diffinitiuè cognoscamus quid est motus, quia illud est per se notum, hoc verò tractatur in hoc libro.

Ad confir. Ad confirmationem respondetur, quòd à priori & propter causam cognitio motus dependet ex cognitione naturæ; sed tamen quo ad nos è conuerso quantum ad si est (vt modo dicebamus) At quantum ad quod quid est, prius debuit constitui diffinitio naturæ quæ est principium motus, tanquam diffinitio subiecti de quo tractat physicus, & deinde videre diffinitionem motus quæ ponitur in diffinitione naturæ. Quam ob rem debitus fuit ordo vt materia secundi libri præcederet materiam tertij. Sicut scientia de homine prius debet statuere diffinitionem hominis, deinde inquirere diffinitionem animalis, quæ requiritur ad eius distinctam cognitionem.

Obiectio. Quid si quis arguat posse cognosci quid sit natura absque hoc quod cognoscatur quid sit motus, quia potest cognosci quid est causa, absque hoc quod cognoscatur qui est effectus: sicuti potest quis cognoscere quid est terram interponi inter solem & lunam, non cognoscendo quid est eclipsis: nempe si non cognoscat lunam recipere lumen à sole. *Solutio.* Respondetur quod quando causa non diffinitur formaliter in ratione causæ potest quidem cognosci quid est, ignoratis effectibus illius, vti cognoscere possumus quid est equus non cognoscendo quidditatiuè omnes eius effectus, tamen natura diffinitur formaliter in ratione causæ: & ideo in sua diffinitione ponitur eius effectus,

effectus, puta quod sit principium motus, & per consequens perfectè non cognoscitur, ignorato quid est motus.

Secunda conclusio est in textu quarto. Motus non est præter res ad quas est motus, id est, ad eadem prædicamenta pertinet motus in quibus sunt formæ acquisitæ per motum. Cuius ratio (vt illic dicebamus) est quia motus nihil est, nisi acquisitio formæ: vnde sicut materia reductiuè ponitur in prædicamento substantiæ, quia est pars substantiæ & quid imperfectum in illo genere, ita augmentatio ponitur in prædicamento quantitatis, quasi via ad quantitatem, & alteratio in prædicamento qualitatis, &c. *2. Conclus.*

Sed circa materiam secundi argumenti principalis, & ad cognoscendum rationem motus est hic attentè notandum cum Commentatore text. 4. & S. Tho. lect. 5. quod motus dicit duo, scilicet formam, eamque in fieri quæ nondum peruenit ad terminum. Et hoc modo non habet peculiare prædicamentum, sed reductiuè ponitur in prædicamento illius formæ: vt cum aqua quæ calefit, attingit, v. g. ad calorem vt quatuor, sicut calor vt quatuor est in prædicamento qualitatis tanquam quid imperfectum, quod non facit perfectè calidum, ita calefactio materialiter est in eodem prædicamento. Alio modo accipitur formaliter, vt dicit viam & acquisitionem continuam eiusdem formæ. Et isto modo habet peculiare prædicamentum, nam si consideretur vt procedens à causa efficiente est in prædicamento actionis, si autem consideretur vt recipitur in passo, quod tali forma mouetur, est in prædicamento passionis. Et idem proportionabiliter dicatur de cæteris generibus motuum. *Ad secūdū. Motus formaliter.*

Vnde ad formam argumenti respondetur, quod non diffinitur hic materialiter pro formis quæ acquiruntur, nam illo modo motus non est vniuocus, sicut nec ens ad 10. prædicamenta, sed diffinitur formaliter, vt pertinet ad prædicamenta actionis, vel passionis, nempe vt dicit acquisitionem continuam formæ: quæ quidem ratio est cōmunis & vniuoca omni generi motus. Vt enim res successiuè acquirit qualitatem, ita & quantitatem, & vbi. Nam de forma substantiali alia est ratio.

Quod si quis percunctetur quomodo ista acquisitio distinguatur à forma quæ acquiritur vel à subiecto, quod illam acquirit, expectet solutionem vsque ad quæstionem sequentem, hæc enim interrogatio petit an motus distinguatur à mobili, acquisitio enim illa est motus. Interim tamen dicimus quod acquisitio illa & fluxus formæ non est res tertia, distincta à subiecto & forma, sed fluxus dicit formam illam consideratam in ordine, & ad terminum à quo & ad terminum ad quem pro vt scilicet est continuus & non intercisus processus ab vno ad aliud. Et hoc est quod ait S. Tho. lect. 5. scilicet quod motus non completur solùm per id quod est in rerum natura, sed per id quod ratio apprehendit. De hoc tamen latius q. sequenti.

Tertia conclusio est diffinitio motus text. 6. scilicet. Motus est actus entis in potentia secundum quod in potentia. Et quamuis eam satis illic exposuimus; nihilominus pro solutione tertij argumenti, notandum est primò, quod potentia vno modo accipitur actiuè, quæ non est ad propositum nisi quatenus motus est effectus mouentis. Alio modo accipitur passiuè pro possibilitate physica, siue ad esse substantiale, siue ad aliquod esse accidentale. Et *3. Conclus. Diffinitio motus. Nota. 1.*

hæc rursus accipitur dupliciter, scilicet, absolutè vt dicat ordinem subiecti ad formam, seu ad esse per formam, siue actu habeat illam, siue non. Et isto modo materia nunc mea est in potentia ad meam formam quia est suâptè naturâ subiectum eius; & ego eadem ratione sum in potentia ad omnia accidentia quæ habeo. Et hoc modo non accipitur potentia in diffinitione motus, sed tertio modo: vt scilicet, potentia dicat aptitudinem in subiecto simul cum priuatione formæ, vt corpus quod est frigidum est in potentia, vt sit calidum, & puer est in potentia vt sit vir, & graue quod est sursum est in potentia vt sit deorsum, & semen est in potentia vt sit arbor vel animal. Et hoc modo accipitur potentia in diffinitione motus.

Nota. 2. Secundò notandum est, vt illic dicebamus, quod cum motus non sit nisi quamdiu res mouetur (neque enim aqua quando est in pura potentia ad calorem, antequam per calorem sit aliquo modo in actu, neque rursus postquam est in completo actu caloris, mouetur) duo requiruntur ad rationem motus, scilicet ordo à pura potentia in actum completum, vt, scilicet, incœperit & nondum peruenerit ad terminum, & rursus continuitas. Si enim postquam aqua acquisiuit aliquem gradum caloris cesset alterari, ille gradus acquisitus, non erit amplius motus. Quod Aristot. text. statim 1. admonuit, dicens, motum esse de genere continuorum, & text. 20. dicens, esse actum non intercisum. Est ergo motus actus imperfectus habens respectum duplicem, scilicet, & ad terminum à quo qui est ad potentiam, & ad terminum ad quem qui est completus actus. Et ideo motus est actus entis in potentia, id est, actus subiecti, quod non est in pura potentia, sed iam habet aliquid de actu; est tamen semper in aliqua potentia, quia nondum peruenit ad completum actum, vt patet in aqua cum calefit, & in animali cum augetur, vel localiter mouetur.

Inquantum est in potentia, quia forma substantialis aquæ, & frigiditas inesse quieto, est quidem actus entis in potentia, s. aquæ, quæ est in potentia ad calorem; at quia non est actus entis inquantum est in tali potentia non est motus. Pariter forma substantialis æris, licet sit actus entis in potentia ad statuam, non tamen est motus, quia non est actus illius inquantum est in tali potentia. Nec rursus forma statuæ erit motus, quia tunc iam subiectum desinit esse in potentia ad illam.

Obiectio. Sed ait quispiam, saltem calor vt vnum in aqua tepida, cessante calefactione, per nullam particulam excluditur à ratione motus, cum tamen non sit motus.

Solutio. Propterea aliqui dicunt addendum in diffinitione quod sit actus continuus. Censeo tamen non esse necessarium, postquam Aristot. id non apposuit; sed satis excluditur per illam particulam, secundum quod in potentia, nam ille calor remissus non est actus aquæ inquantum est in potentia ad alium calorem, sed inquantum informat aquam & denominat taliter calidam. Igitur (secundum quod in potentia) accipitur formaliter, in hoc sensu, quod sit actus entis tendentis à potentia in actum quasi in via. Et per hæc responsum est ad tertium argumentum principale. *Ad 3.* Neque enim forma substantalis aut calor remissus habet rationem motus. Anima enim est actus corporis physici in potentia vitam habentis, secundo modo accepta potentia vt non dicat priuationem.

Confir-

Confirmationi verò conceditur conclusio quam intendit, s. quod generatio non est propriè motus, siquidem forma substantialis esse non potest actus entis in potentia ad vlteriorem gradum, cum non sit intensibilis, sed tota simul introducatur per primum sui esse. Et ideò in eodem instanti quo est actus, complet totam potentiam subiecti, vt amplius non sit in potentia, licet successiuè extendatur per subiectum: vt quando lignum subiectiuè inflammatur, vel si fortè anima prius informat aliquam partem corporis, puta cor, quàm totum. Hoc tamen non est ad propositum, quia illa particula in qua est forma non est amplius in potentia, sed de per accidens est quod eadem forma extendatur per aliam partem subiecti. Et ideò aliqui dicunt quod accepit hic Arist. generationem, vt comprehenderet alterationem. Non tamen est id verisimile, quandoquidem distincta posuit exempla alterationis & generationis. Et ideò dicendum est quod posuit exemplum de generatione, non quod sit propriè motus, vt in lib. 5. hâc eâdem ratione ipse docet, sed quia est mutatio quædá quæ est terminus alterationis: nam motus & digestio seminis terminatur ad introductionem formæ substantialis, quæ facta dispositione in instanti introducitur. *Ad confir.* *Generatio non est motus.*

Quarta conclusio est in text. 17. de subiecto motus, s. motus est in mobili, quam dicunt esse diffinitionem materialem, s. motus est actus mobilis inquantum mobile. Hanc probat Phil. eo quod motus est per se actus mobilis, sicut albedo est forma albi; licet per accidens contingat quod agens sit etiam mobile, eò quod repatitur, & per consequens, quod aliquis etiam motus sit in agente, non inquantum est agens, sed inquantum est patiens, vt in commento latius explicuimus. *4. Conclus.*

Vnde ad quartum argumentum respondetur quod motus diffinitur abstrahendo ab actione & passione, & ideo illa diffinitio conuenit motui, siue consideretur inquantum actio, siue inquantum passio. Id quod Phil. text. 23. expresse docet, dicens, quod sicut est duplex potentia actiua & passiua, ita dupliciter potest intelligi diffinitio motus. Quod hic est animaduertendum, nam calefactio aquæ ab igne considerata inquantum actio, est etiam actus entis (puta ignis existentis in potentia actiua, id est, exercentis talem potentiam. Nihilominus in toto cap. 2. explicatur diffinitio de motu inquantum est passio, vt in commentis & hic modo dicebamus. Quapropter non opus fuit dare duas diffinitiones actionis & passionis. Neque opus est quod actus proprius agentis sit subiectiuè in ipso agente, licet aliquando id per accidens contingat in actionibus immanentibus, vbi idem est agens & patiens, videlicet, in cognitionibus quæ recipiuntur in potentijs cognoscitiuis, & in frigiditate aquæ tepidæ reducentis se ad frigiditatem, & in nutritione viuentium. Enimuerò agens denominatur ab extrinseco, scilicet, ab actu quem producit in passo. Sicut pater à filio & simile à suo simili, hæc enim est propria differentia inter agens & passum. Imò hoc nomina ipsa præ se ferunt vt, s. motus qui procedit ab agente recipiatur in passo, à quo & agens denominatur extrinsecè agere, & passum intrinsecè pati, vt iam modo euidentiùs patebit. *Ad 4.*

Quinta & postrema conclusio est quam Aristotel. tractat toto cap. 3. atque adeò in text. 22 concludit. Actio & passio sunt idem motus, nihilominus inter se formaliter differunt, vt videlicet identicè actio sit eadem res quæ est *Articulus secundus.* *5. Concl.*

 passio,

passio, puta idem motus formaliter; tamen falsa sit hæc prædicatio, actio est passio. De qua conclusione sit secundus articulus huius quæstionis. Exempli gratia, cum ignis calefacit aquam, idem calor qui successiuè recipitur in aqua, est passio qua aqua patitur, & est actio qua ignis agit: quia verò alia ratione est actio, scilicet quia procedit ab agente, alia verò est passio, puta quia afficit aquam, hæc formaliter est falsa, actio est passio. Sunt enim duæ rationes primò diuersæ pertinentes ad diuersa prædicamenta, atque adeo differunt genere. Et doctrina hæc Arist. perspicua est & facillima, nisi opinionum contentione obtenebrata fuisset. Illi enim quibus negotium est in istis relationibus anxiè perscrutari, quid senserit Herueus, quidue Brulifer, aut Burleus, sexcentas opiniones, distinctiones, & conclusiones cumulant. Disputant enim vtrum actio vel passio supponant solùm pro motu, scilicet, pro calore qui acquiritur, an verò solum pro relationibus diuersis, an pro aggregato ex motu & relatione, an pro fluxu caloris qui distinguitur à calore, & relatione, & vtrum relatio actio sit distincta ab agente formaliter in illo existens & vtrum præter relationem qua ignis dicitur agere, & calorem qui est virtus calefaciendi, sit alia entitas absoluta quæ sit actio agentis. Et quid de hoc sentiat S. Tho. Scotus vel nominales. Hæc verò minoris sunt momenti, quàm vt tantum negocium nobis facessant. Quod tamen (ni fallor) certissimum est, consistit in his subiectis propositionibus.

Actio & passio.

1. Concl. Prima. Actio aut passio non supponunt in recto pro relatione, sed pro motu ipso, quicquid illud sit de quo mouetur quæstio sequens, vt si v. g. teneamus motum caloris esse calorem qui acquiritur, ille est actio & est passio. hoc expresse asserit Arist. text. 22. dicens quod tam actio, quàm passio est motus. Et secundo id manifestè probatur, nam actio & passio sunt distincta prædicamenta à prædicamento relationis, ergo non supponunt pro relatione, sed pro fundamento proximo relationis.

2. Concl. Secunda conclusio. Actio supponit pro motu connotando relationem ab agente, puta quod procedat ab illo, sicuti & passio supponit pro eodem connotando relationem ad passum, s. quod efficiat ipsum.

3. Concl. Hinc sequitur tertia. Actio & passio non sunt relatiua secundum esse, sed solùm secundum dici. Quos terminos in prædicamento relationis q. 1. exposuimus. Relatiuum enim secundum esse est nomen illud quod imponitur ad significandum solam habitudinem vnius ad alind, sicut simile quod non significat de formali albedinem meam, aut alterius, sed solam habitudinem, quæ est esse ad aliud: relatiuum verò secundum dici est illud quod impositum est ad significandum rem aliquam absolutam, quæ tamen explicari non potest, nisi per respectum ad aliud: quæ dicuntur dialecticè nomina potius respectiua quam relatiua, vt scientia quæ significat qualitatem quæ est adæquata cognitio obiecti. Eodem modo actio & passio non significant de formali relationem, sed qualitatem, aut quemcunque alium modum, qui est vera res absoluta, licet rationes illæ differentes actionis & passionis explicari non possint, nisi in ordine ad agens & passum. Et ideo faciunt prædicamenta distincta à prædicamento relationis: nam in prædicamento relationis ponuntur habitudines quæ nullum habent esse nisi esse ad aliud, hic autem ponuntur motus qui solam denominationem extrinsecam habent ab alio, passum enim denomi-

denominatur ab agente & agens à passo. Non nego quin actio & passio importent relationes, sed dico quod formaliter non significant, nisi agere & pati, quicquid illud sit, etiam si non essent relationes: simile autem solam relationem formaliter significat cuius hoc ipsum quod est esse ad aliud.

Quarta propositio. Istæ relationes non sunt res distinctæ à subiectis quæ denominant, sed solum sunt quædam denominationes ab extrinseco, vt in igne nulla est relatio distincta à qua dicatur agens, sed denominatur agens à motu quo mouet aquam. Hoc credo me satis manifestasse in prædicamento relationis quæstio 2. quia intelligere non possum propterea quod ignis calefaciat aquam, quæ entitas in illo resultet. Et præterea licet talis entitas fingeretur, dubitare nequeo (quicquid totus mundus mihi diceret) quominus posset Deus, igne calefaciente aquam talem entitatis productionem impedire; & tunc æquè bene calefacere aquam sine illo, & per consequens superfluit. Et hæc est manifestissima doctrina S. Tho. vt illic ostendimus & ex lectione hic quinta facile constat. Vbi expressè ait quod passum extrinsecè denominatur ab agente, & agens à passo. Et paulò inferiùs dicit quod hæc duo prædicamenta differunt eo quod licet vnus sit motus tamen ab illo res denominatur diuersis denominationibus exterioribus, scilicet agens à passo & passum ab agente. Quod si aliquando dixerit S. Tho. actionem esse in agente, intelligitur quod denominatio est in agente; sed tamen forma à qua denominatur est in passo. 4. Concl.

Quinta propositio. In agente nihil aliud est quàm agens ipsum & virtus agendi. Hanc conclusionem addiderim propter aliquos Thomistas, qui putant in igne, verbi gratia, quando calefacit, præter formam substantialem & calorem, qui est virtus calefaciendi, esse adhuc nescio quam entitatem absolutam, quæ est productio actiua caloris, quæ est fundamentum relationis agentis. Quam opinionem videtur impugnare Scotus 4. distinct. 17. quæst. 1. Et quicquid sit de eius argumentis, existimo certè nihil esse prorsus in igne præter formam & calorem quo calefacit. Primò, quia Aristoteles hic expressè disputat vtrum actio sit in agente, & respondet quod non, sed in passo. Neque aliam prorsus actionem ponit à qua agens denominetur præter motum, qui est in passo ab agente. Et quando Aristot. & S. Tho. contrarium dicerent persuadere mihi certè non possent, quòd quando ignis calefacit aquam, aliqua entitas producitur in igne, nam cum ignis nihil prorsus producat quàm calorem in aëre contiguo circunstante, non video vnde produceretur talis entitas in agente. Vnde quando S. Tho. 1. p. quæst. 54. artic. 3. ait operationem esse actum potentiæ operatiuæ, non vult dicere talem actum distingui ab agente & eius virtute, sed quod illa est perfectio & proprius finis potentiæ operatiuæ, sicuti actus ædificatoris est ædificare; non tamen quod ædificare sit alia entitas quam domum facere. Nec certè productio conceptus, quam vocant alii actum intelligendi, si accipiatur passiuè, est aliud quam ipsa notitia, & si actiuæ, aliud quam intellectus. Sed de hoc aliàs. Et reuera in his hactenus verum habet nominalium opinio. Non ignoro Thomistas plerosque perscrutari authoritates S. Tho. quibus entitates istas multiplicent, nihil aliud profectò facientes, quàm grauissimum philosophum obscurum atque adeo inuisum reddere: ego tamen certus sum S. Tho. non multiplicasse hu- 5. Conclus.

iusmodi relationes, aut entitates ad sensum istorum, & quando contrarium in illo reperirem, aut exponerem, aut nihil crederem eius honori & authoritati obuiari, si in rebus his minimis communem potius modum concipiendi amplecterer.

6. Concl. Est nihilominus sexta propositio (in qua profecto multi ex nominalibus indignè negant expressam doctrinam Aristot. in hoc textu 22.) Actio & passio sunt primò diuersa, atque adeo formaliter hæc est falsa, actio est passio licet hæc sit vera, actio est eadem res quæ est passio. Probatur, quia propositio in sensu formali non solùm denotat quod res significata per prædicatum sit res significata per subiectum, sed quod sint idem secundum eandem rationem, & quando prædicantur in abstracto, significant, quod ratio vnius sit ratio alterius, aut saltem quod ratio prædicati includatur in subiecto, vt humanitas est animalitas. Et certè conclusio hæc non solùm est Aristot. sed vniuersali modo loquendi est receptissima. Quis enim dicat quod actio est passio, cum sint res adeò diuersæ, vt etiam sint oppositæ? aut quod agere est pati, nempe quod comburere est comburi, aut verberare est verberari, &c? Reuera si idioma hoc discitur in scholis, satius esset nunquam scholas videre.

Ad 5. Quintum igitur argumentum principale est Scoti, quod cum alijs quam plurimis refert Capreol. 2. sent. d. 13. q. 1. & alibi frequentissimè, ad probandum nomine Scoti quod actio sit entitas existens in agente ab eo distincta; nihilominus profectò sententia Arist. est hic in contrarium. Ex cuius mente respondetur ad argumentum negando quod actio sit forma intrinseca agentis, sicut albedo albi: imò contrarium ex professo vult hic docere Arist. scilicet, quod agens denominatur agens ab extrinseco, scilicet, quia aliquem effectum producit vel in se (si sit actio immanens) vel in alio, si sit actio transiens. Vnde ad confirmationem negatur, quod sicut passio est in passo, ita actio

Confirm. 1. debet esse in agente: imò ab eodem motu qui recipitur in passo denominatur & agens agere & patiens pati, vt in solutione superioris argumenti dicebamus.

Confirm. 2. Ad secundam verò confirmationem conceditur quod actio & passio sunt primò diuersa & illa est immediatè falsa, actio est passio, nihilominus negatur inde sequi, quod sint duæ entitates, aut absolutæ, aut respectiuæ, realiter distinctæ à motu; sed sunt duæ rationes eiusdem motus, quæ solum per operationem intellectus distinguuntur, vt idem motus consideratus in ordine ad agens, sit actio, & consideratus in ordine ad patiens sit passio.

Sed imminet hic statim nobis argumentum duplex, primum à realibus & alterum à nominalibus. Primum est hoc quo Scotus frequenter vtitur. Seclusâ quâcunque operatione intellectus motus est actio & motus est passio, ergo actio & passio seclusâ operatione intellectus distinguuntur.

Negatur tamen hæc consequentia quod maximè notandum est in via Aristotelis, & S. Thomæ & in rei veritate Non enim sequitur actio est, & passio est seclusâ operatione intellectus, ergo distinguuntur seclusâ operatione intellectus Enimuero seclusâ operatione intellectus motus est ab agente & est in passo, non tamen istæ sunt rationes distinctæ nisi per operationem in-

Ratio ratiocinata. tellectus comparantis ad diuersa. Et ideo sunt quidem relationes reales, sed solâ ratione inter se & à motu distinctæ. Et hæc dicitur ratio ratiocinata propterea

pterea quod inuenit fundamentum distinctionis in re. Et hoc sufficit vt seclusâ operatione intellectus hæc sit falsa, actio est passio, quia scilicet, seclusâ operatione intellectus obiectiuè & fundamentaliter est illic facere & pati, quæ intellectus ratione distinguit. Et si nominales hæc vellent animaduertere, censeo facilè conuenirent cum S. Thom. quia in re certè conueniunt.

Alterum verò argumentum est à nominalibus. Sequitur ex ista doctrina Aristot. quod idem omnino miraculum, quod in diuinis fides catholica confitetur, asseritur quoque in creaturis, illic enim sola fides cogit nos negare hanc consequentiam, hæc singularissima essentia est pater, & eadem essentia est filius, ergo pater est filius; & tamen similem consequentiam negat hic Aristot. scilicet hic motus est actio, & hic motus est passio, ergo actio est passio. Respondetur tamen vt quæst. 2. de quantitate respondimus, quod licet sit nonnulla similitudo; est nihilominus latissima differentia, nam hic solum negamus consequentiam propter differentiam rationis & diuersum modum significandi terminorum in abstracto, illic vero negatur consequentia, propterea quod duæ personæ realiter & formaliter sunt vna res & etiam realiter & formaliter sunt plures res. Itaque hæc propositio. Actio est passio, est falsa non propterea quod sunt duæ res, sed duæ rationes; illa verò pater est filius, propterea quod sunt duæ res, id est, duæ personæ vnde istæ præmissæ motus est actio & motus est passio, æquiualēt vni de omni, nam quicquid est motus est actio; illic verò non quicquid est essentia est pater. Quare hic committitur defectus appellationis ac si argueretur, motus est actio & motus est passio, ergo actio inquantum actio est passio. Et ideo sic concludendum est, actio est res quæ est passio, id solum fit ne varietur appellatio; in diuinis verò arguitur ex puris particularibus. Vnde consequentia bona est, quicquid est essentia diuina est pater, quicquid est essentia est filius, ergo pater est filius, & præmissæ sunt falsæ; hic verò quamuis dicas quicquid est motus est actio, quicquid est motus est passio, ergo actio est passio, non sequitur propter defectum appellationis. Et hoc est accuratè memoriæ commendandum aduersus nonnullos qui existimant similem esse hanc consequentiam illi quæ fit in diuinis.

Sequitur statim q 2. super text. 4. præcedentem.

In Textu præcedenti IIII. *Non est autem motus præter res.*

QVÆSTIO SECVNDA.

Vtrum motus sit res distincta & à mobili & à forma seu termino.

1. Arg. Ro parte affirmatiua arguitur primò. Si motus non distingueretur à mobili, tunc motus alterationis, vel esset qualitas (puta calor, aut frigus) aut subiectum quod alteratur: & motus augmentationis esset quantitas vel subiectum: & motus localis esset vel spacium quod transitur, vel mobile transiens, vel vbi: Sed hæc omnia sunt falsa, nam hæc, scilicet, substantia, quantitas, qualitas, vbi, sunt diuersa prædicamenta ab actione & passione in quibus ponitur motus: & per consequens sunt primò diuersa, vt habetur 10. meta. text. 12. atque adeo istæ negatiuæ sunt immediatæ veræ, substantia non est motus, qualitas non est motus, quantitas non est motus, vt habetur 1. post. text. 32. ergo motus est res distincta à rebus aliorum prædicamentorum.

Confir. 1. Et confirmatur. Res diuersorum prædicamentorum differunt genere: nam idem est differre genere, & differre prædicamento, vt habetur 5 metaph. text. 12. sed quæcunque differunt genere, differunt numero, vt ibidem subiungitur: motus autem, substantia, qualitas, &c. differunt prædicamento, & per consequens numero.

Confir. 2. Et secundo id confirmatur. Quæcunque sic se habent vt possit vno destructo alterum manere, distinguuntur realiter, motus & substãtia & qualitas, & vbi ita se habent, vt possit manere aqua cum calore, cessante motu, & homo sub hoc vbi, id est, in hoc loco, cessante motu locali: ergo tam motus alterationis quàm localis distinguitur realiter & à qualitate & ab vbi & à spacio.

2. Arg. Secundò principaliter arguitur. Motus est ens successiuum cuius partibus repugnat esse simul, ratione cuius Aristot. 6. huius text. 29. ait motum non posse esse in instanti, substantia vero, quantitas, qualitas, & vbi, habent partes permanentes, ob idque possunt esse in instanti, qua etiam de causa motus incipit esse per vltimum non esse; substantia vero per primum sui esse.

Confir. Et confirm. Partes substantiæ & omnium accidentium quæ sunt in illa vnium-

vniuntur per quantitatem; partes verò motus, vt 5. & 6 huius latius patebit, continuantur per mutata esse, quia sicut de tempore nihil habemus, nisi instans præsens, quod dicitur nunc, ita de motu nihil aliud potest esse præsens, nisi mutatum esse quod durat per instans, ergo motus distinguitur à mobili, & à forma vel vbi quæ acquiritur per motum.

Item tertiò arguitur authoritatibus multis Aristot. Ait enim hic quòd motus est actus entis in potentia, per quod distinguitur à qualitate acquisita, quæ est actus entis existentis iam in actu sub illa, & text. 16. dicit quod motus est in mobili, quæ quidem locutio transitiua denotat distinctionem, & tamen in eo quod mouetur localiter non potest dici quod spacium sit in mobili, ergo motus est aliqua entitas existens in re quæ mouetur. Et 7. meta. text. 5. ait quod ad qualitatem & quantitatem est per se motus, sed ad motum non est motus: quod est dicere qualitas acquiritur per motum, motus autem non acquiritur per motum vnde expresè infert illic Comment. quod motus ad albedinem non est albedo, sed albificatio. Et 2. de anima, text. 133. ponit quinque sensibilia communia, quæ sunt magnitudo, & figura, numerus, motus & quies. 3. *Arg.*

Et postremò hæc omnia confirmantur ex communi modo loquendi. Concedimus enim vt modo dicebamus, quod calor acquiritur per motum, non tamen per calorem, & locus vel vbi acquiritur per motum localem, non tamen per locum vel vbi. Item concedimus quod motus est via, calor verò terminus: & quod motus est causa caloris, non tamen calor est causa motus: & quod motus est velox vel tardus, substantia vero, vel qualitas, vel vbi non est velox aut tardum; quæ omnia non possent saluari, nisi posito quod motus distingueretur à mobili. *Confir.*

Item aliàs concedendum esset quod motus circularis esset motus rectus, & vniformis est difformis: vt si aliquis globus ab alto caderet & simul cadens moueretur circulariter vniformiter, tunc idem globus esset motus circularis vniformis, & rectus difformis, quia ille casus velocior est in fine, quàm in principio. Quin etiam sequeretur quod motus contrarij essent omnino idem scilicet, quod calefactio esset frigefactio, & augmentatio esset diminutio: nam si calefactio non est res distincta à calore qui acquiritur, pariter frigefactio quæ est remissio caloris non distingueretur ab ipso calore; & sic idem calor erit modò intensio, modò remissio, modò calefactio, modò frigefactio. Et simili ratione, eadem quantitas quando acquiritur erit augmentatio, & quando deperditur erit diminutio, & eadem sagitta sursum proiecta quando ascendit erit ascensus, & quando cadit erit descensus. Multa alia id genus possent his adiungi, sed per hæc facilè erit reliqua dissoluere.

In contrarium est authoritas Arist. in textu præsenti quarto, vbi ait quod motus non est præter res ad quas est motus. Vbi videtur dicere quod motus alterationis non distinguitur à qualitate acquisita, nec motus augmentationis à quantitate, nec motus localis à re quæ est vbi.

Quæstionem hanc, quamuis metaphysica sit, excusare hic nequiuimus, tum quia vsu iam recepta est, tùm etiam quia non possumus plenè intelligere diffinitionem motus, nisi cognito quænam entitas sit. Præmisimus verò aliam licet hæc sit super text. 4. prior verò super 6. quia conueniebat à dif-

finitione motus proficisci. Et quamuis ferè doctores distinctas quæstiones moueant de motu locali & motu alterationis; existimo tamen non adeo differre, quin melius sub vna terminentur. Tametsi de motu locali nonnulla sit maior difficultas. Ob idque in 1. artic. tractabitur quæst. de motu alterationis, vbi res est euidentior: deinde in artic. 2. extendemus ad motum localem sermonem.

Primùm autem operæpretium est sensum quæstionis intelligere. Dum aqua calefit, præter calorem qui acquiritur, & relationes seu respectus actionis & passionis, est qualitatis acquisitio: nam motus (vt quæst. 1. dicebamus) est fluxus & tendentia formæ à potentia ad actum. Vnde actualis illa acquisitio qualitatis, quicquid illud sit, est motus; quoniam motus alterationis est alteratio; alteratio vero est acquisitio qualitatis quæ est in passo. De hac disputatur vtrum sit tertia entitas distincta ab aqua & calore: an vero sit aqua ipsa, aut calor. Proportionabiliter de motu augmentationis quæritur, vtrum sit res ipsa, quæ augetur: an quantitas quæ in fieri acquiritur: an potius tertia entitas. Et de motu locali suo modo. In motu enim locali subiectum quod mouetur non acquirit nouam formam intrinsecam quæ sit terminus motus, puta qualitatem, aut quantitatem; sed quemadmodum alteratio est illa actualis acquisitio successiua intensionis qualitatis, scilicet, qua semper est sub maiori, & maiori gradu, ita motus localis est actualis, & successiua acquisitio locorum, vt in quolibet instanti sit in alio loco, quàm immediatè antea fuerat, & immediatè postea erit. Et ideo illic est maior difficultas, vtrum, scilicet, motus sit spacium, per quod mobile mouetur: an successio illorum vbi sint respectus, aut aliqua entitas absoluta. Suo modo erit sermo de generatione, quamuis non sit motus, sed mutatio. De hac q. Albertus hic tractatu 1. c 3. plures refert opiniones quàm opus sit huc adducere. Tres satis est recitare, quibus rem aperiamus. Vna fuit antiqua quam sequitur Paul. Venet. scilicet, quod motus alterationis est fluxus quidam realiter distinctus ab ipsa qualitate quæ acquiritur: vt calefactio est fluxus, & via qua acquiritur calor. Et isti dicunt quod motus est entitas absoluta.

Secunda opinio est, quod motus est quædam relatio realis qualitatis ipsius ad eius terminum, quæ est habitudo tendentis in finem. Et hæc est ferè opinio realium, & præsertim Thomistarum. Ocham lib. 2. quæst. 9. & Gregorius eodem d. 1. quæst. 4. quos nominales sequuntur, dicunt quod est ipsamet forma absoluta, puta calor qui acquiritur. Fiunt vtrimque innumera argumenta, quæ molestissimum esset efferre, & difficillimum intelligere.

Respondetur ergo ad quæstionem tribus conclusionibus de motu alterationis & augmentationis.

1. Conclus. Prima. Motus (formaliter loquendo) est fluxus, siue sit alterationis, siue augmentationis, siue localis. Hæc conclusio vt certissima supponenda est in omni opinione, quippe quæ manifestè elicitur ex diffinitione motus. Illis enim verbis, motus est actus in potentia, nihil aliud voluit exprimere Aristot. vt quæstio. 1. dicebamus, quàm quòd motus est fluxus quidam continuus formæ procedentis à pura potentia in completum actum. Idem patet ex communi modo concipiendi. Nam motus est via quædam qua acquiri-

tur

tur forma vel locus. Et ita Comment. & omnes Philosophi frequenter dicunt motum esse viam.

Hinc sequitur vt, quæcunque opinio teneatur, nulla tamen negare debeat motum formaliter loquendo esse ens successiuum, quemadmodum & tempus. Nam motus consistit in fieri & acquiri. Itaque motus semper dicit respectum ad præteritum & futurum: vt qualitatem intendi est nunc esse in maiori gradu, quàm immediatè ante hac, & in minori quam immediatè post hac.

Secunda conclusio. Fluxus ille non est entitas realiter distincta à qualitate. Hoc primò manifestè patet in textu præsenti 4. vbi expresè ait Arist. motum non esse præter res ad quas est motus, id est, motum alterationis idem esse realiter cum qualitate, & motum augmentationis idem cum quantitate, &c. 2. Conclus.

Sed 2. id arguitur. Si motus esset entitas alia distincta à qualitate quæ acquiritur, sequeretur quod ignis quando calefacit aquam, duas simul qualitates produceret in aqua, scilicet, & calorem & fluxum illum: consequens tamen est falsum: Primò, quia ignis profectò naturâ suâ nihil habet producere quam calorem & formam ignis; neque intellectus aliud concipere potest, quod potissimum semper argumentum in physica esse duxerim. Et præterea, vt arguit hic Phil. text. 19. s. quod si actio & passio essent duo motus existentes in passo, tunc duplici motu moueretur. idem profectò hinc sequitur, nam tunc aqua non solùm alteraretur per calorem, sed etiam per fluxum quæ est alia qualitas distincta.

Et tertiò arguitur illo argumento communi quo solemus vti aduersus istas distinctiones. Si motus ad calorem & calor sunt duæ res distinctæ, certissimum est Deum posse alteram illarum entitatum sine altera seruare: siquidem neutra est pars alterius, sed omnino distincta Et tunc certè seclusâ illâ entitate quæ dicitur motus, si calor reciperetur ab igne in aqua, aqua moueretur sicut modo, & per consequens calor ille in fieri esset motus, ob idque superfluè modo ponitur: nam ponentes illum necesse habent dicere, quod sine motu illo non moueretur aqua magis, quàm paries esset albus sine albedine. Et præterea, quia viceuersa posset Deus seruare illum fluxum qui dicitur motus, suspendendo actionem ne produceretur calor; & tunc deberent dicere quod aqua moueretur motu calefactionis, & tamen non calefieret.

Quartò arguitur, quia vix profectò possumus comprehendere ista accidentia successiua, nempe quorum nulla prorsus pars sit, nec in aliquo instanti præterito nec futuro; & tamen quocunq; instanti dato, aliqua pars præcessit & aliqua erit futura. Et præsertim in motu alterationis. Arguitur enim sic. Qualitas quæ acquiritur per motum alterationis est res permanens & durans, ergo motus per quem acquiritur non est entitas distincta successiua, ad hūc sensum quod eius partes in nullo instanti sint.

Quintò maioris explicationis gratiâ arguitur. Aquam moueri motu calefactionis nihil aliud est, quàm pertransire distantiam, quæ est inter non gradum & summum gradum caloris, distantia verò hæc nihil aliud est quàm calor ipse; sicut distantia hinc ad Romam nihil aliud est quàm medium spa-

tium: ergo motus calefactionis nihil aliud est realiter, quàm calor ipse qui acquiritur & quodammodo pertransitur.

Sextò denique & postremò confirmari potest conclusio ex illa regula Arist. 1. huius, frustra fit per plura quod fieri potest per pauciora; si vero necessitas aliqua est ponendi illam entitatem distinctam, maximè ne concedamus propositiones, quæ communi modo concipiendi & apud omnes Philosophos censentur falsæ, scilicet, motus alterationis est qualitas quæ acquiritur, via & acquisitio rei est terminus & res ipsa quæ acquiritur. Vt enim nullus diceret motum ad certum locum esse quietem in illo loco, ita nec diceret motum esse qualitatem ipsam, sub qua mobile quiescit. Sed tamen ad negandum istas prædicationes satis est distinctio rationis, seu formalis, quam sequenti conclusione explicabimus: ergo non est necesse ponere fluxum distinctum realiter à qualitate quæ acquiritur.

3. Conclus. Tertia conclusio. Fluxus iste qui est motus ad calorem, ratione distinguitur à calore. Vbi notandum est quod idem calor dum acquiritur potest considerari quadrupliciter. Vno modo absolutè & materialiter, vt est quædam qualitas, & tunc est in prædicamento qualitatis, vt dicebamus articulo præcedenti. Secundo modo, vt est in fieri, puta vt est in continua acquisitione, & hâc ratione est motus, quapropter vt illic dicebamus identicè reducitur ad idem prædicamentum in quo est illa qualitas; formaliter tamen, id est, vt ratione distinguitur, est prædicamentum actionis, vel passionis, & est postprædicamentum, propterea quod est commune ad multa prædicamenta, scilicet, ad quantitatem qualitatem, & vbi. Tertiò consideratur vt est effectus agentis & tunc est specialiter in prædicamento actionis. Et quartò vt est id quo afficitur passum, & sic est in prædicamento passionis. Et ideò dicebamus superius quod motus in diffinitione accipitur vt abstrahit ab actione & passione.

Quod si quispiam percunctetur, quid addit qualitatem esse in fieri supra qualitatem? Dico quod nihil addit quàm relationem, quam dicebat secunda opinio, puta habitudinem continuæ tendentiæ ad terminum ad quem; dummodo non censeatur esse rem distinctam, vt aliqui opinantur, sed modum & aliqualiter se habere qualitatis sola ratione distinctum.

Hanc conclusionem non aliter probamus, quàm vt saluemus communes modos concipiendi & loquendi receptissimos inter Philosophos, vnde in re non differimus ab schola nominalium, sed solùm in modo loquendi. Quod enim ipsi appellant connotationes terminorum, nos appellamus distinctionem rationis. Aiunt enim, quod hoc nomen motus supponit pro qualitate connotando quod sit in fieri, & hoc nomen actio pro eadem qualitate connotando quod sit ab agente. Nos tamen dicimus quod motus est illa qualitas eâ ratione, quâ est in fieri, & actio est eadem qualitas eâ ratione, quâ fit ab agente. Est tamen in modo loquendi latissima differentia: concedunt enim ipsi quod acquisitio qualitatis est ipsa qualitas quæ acquiritur; Aristot. verò & omnes Philosophi negarent illam, sicut negant illam, calor est calefactio. Itaque illa aliqualiter se habere diuersa, quæ nominales concedunt, deberent sufficere ad negandum similes propositiones in sensu formali, postquam pertinent ad diuersa prædicamenta. Calor enim est in prædicamento qualitatis,

ſed motus eſt in prædicamento actionis vel paſſionis.

Vtrique ergo (ſi ego non fallor) per extremum peccauerunt. Reales quidem, quia videntes illas propoſitiones eſſe falſas, crediderunt ſignificare res diſtinctas; nominales verò credentes non diſtingui, conceſſerunt res diuerſorum prædicamentorum formaliter de ſeipſis prædicari; cum tamen artificium prædicamentorum fuit, diſtinguere res, quæ ſunt primò diuerſa. Quod quidem artificium ſatis ſaluatur per iſtas diſtinctiones rationis, ſeu formales, quod idem eſt, nam iſta diſtinctio ſumitur penes diuerſas diffinitiones quidditatiuas rerum. Alia enim eſt diffinitio quidditatiua motus, & alia diffinitio qualitatis, & alia quantitatis (eo modo quo generaliſſima diffiniri poſſunt) Vnde non vocamus diſtinctionem rationis (vt ſupra dicebamus) eo quod motus vel actio ſit ens rationis. Sunt enim identicè entia realia, puta qualitas, ſed quia per ſolam conſiderationem intellectus diſtinguimus inter calorem & motum, conſiderando illa tanquam duo. Et ideo S. Thom. & antiqui Philoſophi in hoc ſenſu appellabant has diſtinctiones reales, non quod ſeclusâ operatione intellectus eſſent duæ res, ſed quod ſeclusâ operatione intellectus eſt in rebus, vnde ſumitur illa diſtinctio. Vnde non ineptè poſſet diſtingui duplex diſtinctio realis, vna quæ eſt inter rem & rem, vt diſtinguuntur ſubſtantia & qualitas: alia quæ eſt inter illa quæ diſtinguuntur tāquam res & modus realis eius, vt diſtinguitur ſedens, & ſeſſio, fundamentum, & relatio, motus, & qualitas, &c. *Diſtinctio realis.*

Quæritur hic autem, vtrum ſicut negatur iſta, actio eſt paſſio, & qualitas eſt actio, ita ſit negandum, motus eſt actio? Et videtur quod ſic, quia motus dicit fluxum, & actio dicit relationem. Reſpondetur, quod ad affirmandum, aut negandum huiuſmodi propoſitiones, oculus attentè habendus eſt ſemper, vt videatur an ſint res diuerſorum, an eiuſdem prædicamenti. Vnde ſicut iſta eſt falſa, actio eſt paſſio, quia ſunt res diuerſorum prædicamentorum, ita & iſta, qualitas aut quantitas eſt actio, aut paſſio; quia qualitas & quantitas, & actio & paſſio ſunt res diuerſorum prædicamentorum. Et pariter iſtæ, motus eſt qualitas, motus eſt quantitas; ſed motus eſt acquiſitio qualitatis, aut quantitatis. Iſtæ tamen veriſſimæ ſunt, motus eſt actio, motus eſt paſſio, nam motus eſt quid ſuperius ad actionem & paſſionem. Diuiditur enim motus per motum alterationis & motum augmentationis, & idem eſt motus alterationis, quod alteratio actio, aut alteratio paſſio. Quocirca oculis ambobus animaduertendum eſt, quod Ariſtot. non dixit quod actio, aut paſſio eſt qualitas, ſed quod eſt motus. *Dubium.* *Solutio.*

Sed in contrarium arguitur. Stat eſſe motum ſine actione, vt patet in ſagitta, quæ proiecta mouetur poſtquam ceſſauit actio, ſcilicet, proiectio ſagittantis, & è conuerſo, ſtat eſſe actionem vbi nullus eſt motus, vt patet in illuminatione, & in generatione ſubſtantiæ, quæ fiunt in inſtanti; quæ quidem proinde ſunt actiones ſine motu, ergo neque omnis motus eſt actio, neque omnis actio eſt motus. *Obiectio.*

Ad primam reſpondetur, quod quamdiu durat motus proiecti durat actio proijcientis. Ait enim Ariſtot. quod actio eſt motus in paſſo, & per conſequens quamdiu proiectum mouetur, proijciens dicitur agere per virtutem & motum quem impreſſit proiecto. Quinimo vt lib. 2. q. 1. dicebamus, quando gra- *Solutio.*

do graue descendit, generans eadem ratione dicitur agere.

Ad aliud respondent aliqui, quod sicut illuminatio non est motus, præsupponit tamen motum localem applicationis luminosi; pariter generatio præsupponit alterationem. Solutio tamen non est ad propositum. Est enim quæstio vtrum ipsamet productio luminis formaliter sit motus, & pariter productio substantiæ. Ad quod respondetur quod non sunt propriè motus, sed mutationes; quia non fiunt successiuè, quapropter hactenus non fecimus mentionem de generatione. Proportionabiliter tamen loquendum est de generatione, sicut de alijs motibus, scilicet, quod generatio non distinguitur à forma vel composito quæ generatur; non tamen est motus, quia non est ens successiuum nec fluxus, sed in eodem instanti quod est primum esse substantiæ, res simul gignitur & genita est. Et idem dicendum est de creatione. Vnde quando dicimus omnem motum esse actionem & passionem, loquitur largè de motu, vt comprehendamus etiam mutationem.

Motus localis. De motu autem locali est difficultas noua, propterea quod id acquiritur per motum localem, non est forma intrinseca quæ recipitur in ipso mobili, sicut per motum alterationis recipitur qualitas, & per motum augmentationis, quantitas; sed solum acquiruntur successiuè diuersa loca, quæ sunt res extrinsecè continentes locatum. Quapropter licet Ocham & Gregorius conueniant de motu alterationis & augmentationis, differunt tamen de motu locali. Gregorius enim existimat motum localem esse spacium per quod mobile mouetur. Quam opinionem sustinent nonnulli Thomistæ, credentes illam opinionem esse S. Tho. Ocham verò putat motum localem non distingui realiter à mobili, cui ego potius fidem adhibeo. *Ratio Gregor.* Ratio & analogia Gregorij est hæc. Quemadmodum se habet qualitas in motu alterationis, ita se habet spacium in motu locali; sed qualitas est idem realiter cum motu alterationis, vt modo dicebamus, ergo & spacium est idem cum motu locali. Probatur maior. Quemadmodum in motu alterationis, id quod acquiritur est qualitas qua mobile mouetur, ita id quod acquiritur in motu locali est spacium quod successiuè secundum partes pertransitur. Id enim quod acquiritur per motum localem est locus; locus autem est aër ipse qui me circunstat secundum nominales, ergo motus est spacium.

Et possumus nos hanc opinionem confirmare ex his quæ paulò ante dicebamus, videlicet quod quemadmodum spacium medium inter terminum à quo & terminum ad quem est distantia, quæ pertransitur per motum localem; ita latitudo qualitatis à non gradu vsq; ad summum est quodammodo distantia quæ pertransitur per motum alterationis, ergo sicut acquisitio illius qualitatis, id est, motus alterationis non distinguitur ab ipsa qualitate, ita motus localis non distinguitur ab ipso spacio, quod est locus acquisitus per motum.

Contra Gregor. Aduersus hanc opinionem communiter ab omnibus arguitur, quod primum mobile mouetur; & tamen si ponamus supremum cœlum moueri, non posset signari motus eius, quia extra ipsum nullum est spacium quod acquiritur. Respondet Gregorius quod eius spacium est terra, vel aër circa quem mouetur. Sed tamen demus quod cœlum, nec extra, nec intra se quicquam habeat; sed moueatur supranaturaliter in vacuo, non posset tunc signari spa-

tium

tium quod esset motus. Item si me quiescente aër qui me circunstat moueretur, tunc successiuè acquirerem alium & alium locum, & per consequens illud spacium esset motus meus; & tamen ego non mouerer. Hæc autem forsan posset ipse diluere, dicens, quod loquitur de spacio verò, vel imaginario quod semper supponatur esse immotum & quiescens.

Aliter tamen arguitur. Motus vt ait Phil. text. 17. est in mobili, nam motus est id quo mobile mouetur, sicut albedo est id quo corpus est album: spacium verò seu locus, materialiter accipiendo pro aëre continente non est in mobili, quia est illi extrinsecè circunstans: ergo locus vel spacium non potest esse motus.

Notandum est ergo quod locus (vt in 4. huius latius videbimus) dupliciter accipitur, vno modo materialiter pro aëre circumstante (siue sit fixus & permanens, siue currens, vt fluit ventus) seu potius accipitur hoc modo pro vltima superficie continentis; & tunc est de prædicamento quantitatis. Alio modo accipitur formaliter pro eadem superficie connotando respectum in ordine ad aliquod fixum verum vel imaginarium, & sic est de prædicamento vbi. Hic enim locus habet quod sit hic numero, propterea quod est in hac numero distantia à centro terræ (quantum ad altitudinem) & in tanta à puncto orientis (quantum ad longitudinem mundi) & in tanta à polo, quantum ad latitudinem. Et quamuis isti respectus & relationes non sunt res realiter distinctæ; nihilominus explicari non potest quid est me esse in hoc loco numero, nisi per huiusmodi respectus. Et quamuis in rei veritate non distinguantur loquendum est nobis claritatis gratia ac si distinguerentur. Respondetur ergo ad Gregorium quod analogia non est inter qualitatem, quæ acquiritur motu alterationis, & loca materialiter accepta, quæ acquiruntur per motum localem; sed inter qualitatem & loca formaliter loquendo, scilicet, vt connotant vbi, quæ sunt in me, & identicè sunt ego ipse. Vnde identicè loquendo motus localis est mobile ipsum, consideratum quatenus continuò est in alio & alio loco, scilicet, quatenus modo est in alio loco quam fuit immediatè ante hoc & erit immediatè post hoc. Quare sicut qualitas quando est in esse quieto desinit esse motus, ita vbi in esse acquisito desinit esse motus.

Locus dupliciter.

Quod verò aliqui Thomistæ velint attribuere Sanct. Thomæ motum localem esse spatium, propterea quod 1 p. q. 110 art. 3. & alibi frequenter dicat, quod mobile secundum locum non est in potentia ad aliquid intrinsecum; sed ad aliquid extrinsecum, puta ad locum. nullam prorsus habet apparentiam, quia S. Thom. non loquitur de potentia mobilis ad motum, sed de potentia eius ad terminum motus. Vult enim dicere quòd non sicut alterabile acquirit qualitatem & augmentabile quantitatem, mobile localiter acquirit in se formam absolutam; non tamen negat quin successio quâ est in diuersis locis sit motus qui realiter est idem cum mobili.

Nihilominus tamen, vt dicebamus de motu alterationis, nullatenus concedendum est in sensu formali quod substantia est motus. Quis enim inter Philosophos audeat proferre quod cœlum est quidam motus, aut quod pater meus fuit motus? tunc enim ego essem filius cuiusdam motus, & cum ego comedo, aut bibo, interrogatus quid comedo, possem respondere me comedere

& bibere

& bibere quosdam motus. Profectò vt reales nimij sunt in rerum multiplicatione, ita & huiusmodi nominalium quorundam locutiones, præterquam quod sunt contra Aristotelem, auribus quoque & vulgi & Philosophorum dissonant. Et eâdem ratione, quâ in sensu formali negatur, quod motus alterationis, seu alteratio est qualitas (cum motus & qualitas sint diuersa prædicamenta) negatur quod motus localis est vbi Aliud enim prædicamentum est vbi, quàm actio & passio quæ importantur nomine motus: Vbi enim solùm dicit esse in hoc loco, siue per modum quietis, siue per modum transitus; motus autem dicit illam continuationem successionis vbi.

Ex quo sequitur quod si dum nauis mouetur vêrsus orientem, homo intùs moueretur versus occidentem, taliter, vt semper maneret sub eodem Zenit (quod est punctum fixum in cœlo) talis homo non moueretur secundum se totum, licet moueret pedes.

Ad 1. principale. Ad primum argumentum principale, Ocham & Gregorius simpliciter concedunt, quod qualitas est motus alterationis, & mobile, vel spatium est motus localis, confundentes subinde prædicamenta, contra artem profectò Aristotelicam. Dicunt enim quod motus & qualitas, seu motus & mobile, vel spatium, sunt duo termini supponentes pro eodem sub diuersis connotationibus. Nos tamen quamuis in re non differamus, tamen vt seruemus modum Philosophicum loquendi, concedimus solùm in sensu identico quod motus alterationis est res quæ est qualitas, & motus augmentationis, res quæ est quantitas; nihilominus in sensu formali negamus, motus est qualitas, aut quantitas: & pariter concedimus quod motus localis est res, quæ est mobile; negamus tamen, mobile est motus, vt expositum satis est.

Ad 1. confir. Ad primam confirmationem, quæ nititur authoritate Aristot. respondetur quod quãdo Arist. dixit ea quæ differunt specie & genere differre numero, solùm intelligit in hoc sensu, quod vnum non prædicatur de alio formaliter; nihil tamen vetat quod quæ differunt specie & genere, sint vnũm numero, ad hunc sensum, quod sint vnum subiecto: sicut petrus & sua quantitas & qualitas sunt vnum numero, & duæ medietates eiusdem virgæ, quarum alia est viridis & alia sicca sunt vnum numero. Et eodem modo ratio motus & ratio qualitatis coincidunt in eandem rem, sed tamen quia differunt genere, differunt numero, ad hunc sensum: quod sunt duæ distinctæ rationes, quarum vna formaliter non est alia. Et isto modo actio & passio differunt numero, sicut differunt genere.

Ad 2. confir. Ad secundam confirmationem respondetur, quòd si in subiecto maioris, quæcunque sic se habent, &c. sit sermo de quibuscunque duabus rebus in rigore, maior est vera (quæcunque enim duæ res, realiter distinguuntur) sed maior est falsa. Si autem intelligatur de duabus solâ ratione distinctis, tunc negatur maior: quantumcunque à realibus sit consecrata tanquam maxima quædam inuiolabilis. Et est instantia de fundamento & relatione, & de omnibus sex vltimis prædicamentis. Concedimus enim quod qualitas & motus alterationis sunt duæ rationes, quarum vna potest manere sine alia: potest enim manere qualitas sub ratione qualitatis, quando non maneat sub ratione motus, puta quando manet in esse quieto: & tamen non inde sequitur quod motus realiter distinguatur à qualitate, sed solùm ratione. Et idem

dicatur de quantitate & motu augmentationis, & de vbi, & motu locali. Potest enim manere vbi, puta mobile in hoc loco, quando vbi non habeat rationem motus: tamen non sequitur quod realiter distinguantur.

Et ne quis realium existimet hanc solutionem non esse Aristotelicam, videat Aristotelem libro primo, text. 59. similiter prorsus arguentem de materia & priuatione, scilicet, quod materia manet in genito, priuatio verò, quæ fuerat principium à quo non manet; & tamen non subinde infert materiam & priuationem differre realiter, sed solùm ratione: vt expressè ipse asserit text. 60.

Secundum principale argumentum est principium apud Paulum Venetum & alios tenentes motum distingui à mobili. Propter quod fingunt motum tam alterationis, quàm augmentationis, quàm localis, esse quoddam ens successiuum, cuius nulla pars potest esse secundum se & quodlibet in suo instanti. Aiunt verò partes motus continuari per quædam indiuisibilia, quæ dicuntur mutata esse: sicuti partes lineæ continuantur per puncta, & partes temporis, per instantia. Atque adeò dicunt de motu nihil esse præsens, nisi mutatum esse: sicut de tempore nihil est præsens nisi instans. *Ad 2.*

Et tunc de existentia motus sunt diuersæ inter illos opiniones. Alij enim dicunt quod propriè motus non est, in ordine ad copulam de præsenti; sed motus fuit & erit, quia habent pro inconuenienti dicere illud esse in hoc instanti, cuius partes non sunt. Alij verò dicunt quod motus est: si ly, est, vniat pro toto tempore motus, non tamen si vniat pro instanti, & illi nihil differunt à prioribus. Paulus verò & alij dicunt, vt dicendum est, quod etiam si ly, est, vniat pro instanti, hæc est vera, motus est: concedimus enim quòd nunc est hora nona, & dies Iouis, & mensis Iunij, & annus 1544. Ad quarum propositionum veritates satis est, quòd sit nunc instans continuatiuum temporis: & eâdem ratione concedendum est, quod nunc est motus cœli, & quòd est deambulatio mea, posiquam cœlum nunc mouetur, & ego deambulo. Ob idque eâdem ratione sufficit ad veritatem huius, motus est, quod sit mutatum esse continuatiuum partium motus. *Existentia motus.*

Contra hanc sententiam arguit Gregor. & alij nominales. Primò aduersus hoc indiuisibile quod est mutatum esse: quia vel motus componitur solùm ex mutatis esse, & hoc non, quia vt 5. & 6. huius patebit, sicut magnitudo non componitur ex indiuisibilibus, ita nec motus, quia etiam est de genere continuorum: vel componitur ex partibus quæ non sunt mutata esse, & tunc dicunt difficilè esse imaginari quomodo in nullo instanti ante hoc fuit, nisi mutatum esse, & tamen immediatè ante & immediatè post quodlibet instans durationis motus fuit & erit aliqua pars motus. Hoc tamen quicquid sit de tempore probabilissimum est, vt in prædicamento quantitatis dicebamus, quantitatem distingui à re quanta, & per consequens partes lineæ continuari per puncta, & partes superficiei per lineas.

Hoc mihi tamen fateor est intellectu difficile, vt paulo ante dicebamus, quod detur aliquod ens, cuius nulla pars vnquam sit de præsenti secundum se, & quodlibet sui; & tamen habuerit & habebit partes. Eo præsertim, quod entitas illa deberet esse bifariam diuisibilis, scilicet, & secundum subiectum: nam animalis, quod localiter mouetur, caput & omnia membra mouentur,

& per conſequens entitas illa deberet eſſe extenſa per totum ſubiectum. Et præterea eſſet diuiſibilis ad diuiſionem temporis in præteritum & futurum. Et per conſequens ſecundum primam diuiſionem haberet partes permanentes: & ſecundum ſecundam, non, niſi ſucceſſiuas. Quod neque intellectu facilè eſt, nec creditu. Et ideo non credo motum eſſe entitatem ſucceſſiuam, diſtinctam realiter: Quod nec de tempore poſſum ſatis mihi perſuadere vt lib 4. videbimus.

Deinde arguitur quod ſi motus iſte diſtingueretur à mobili, vt ait Paul. ſequeretur quod eadem res ſimul dum eſſet fieret & corrumperetur in eodem tempore & inſtanti, vt patet de illa entitate: nam eodem tempore adæquato quo acquiritur, corrumpitur per ſucceſſionem partium. Et certè corollarium eſt concedendum. Et idem eſt dicendum de tempore ſi ponatur entitas diſtincta.

Item ſequeretur quod ad præteritum eſſet potentia. Nam detur, v.g. motus horarius durans à nona vſque ad decimam: de quo ſecundum hanc opinionem, in quocunque inſtanti intrinſeco illius horæ verum eſt dicere, quod totus ille motus eſt. Simus nunc in illo inſtanti primæ quartæ: & tunc verum erit dicere, quod totus motus horarius eſt; & per conſequens in inſtanti medio totius horæ, verum erit dicere, motus horarius fuit. Simus ergo in illo inſtanti medio, & arguitur ſic. Iſte motus horarius fuit; & tamen nunc poteſt facere Deus quod nunquam fuerit, quia poteſt facere quod medietas ſequens non erit, & tunc nunquam erit verum dicere, totus motus horarius fuit, ergo ad præteritum eſt potentia.

Hoc etiam corollarium debent concedere, quia hæc propoſitio, hic motus horarius fuit, ita eſt vera in inſtanti horæ medio, vt dependeat ex vna de futuro contingenti: & propoſitionibus veris de præterito dependentibus à futuro contingenti, contingere poteſt vt nunquam fuerint veræ. Quare hæc non ſunt magna inconuenientia.

Sed tamen propter argumenta ſuperius facta negamus motum diſtingui à mobili. Non tamen propterea negandum nobis eſt, quin motus (formaliter loquendo) ſit ens ſucceſſiuum, vt Gregor. & Ocham videntur negare. Nam quamuis eadem res ſit qualitas & motus, tamen eâ ratione, quâ eſt qualitas, non dicit ens ſucceſſiuum; ſed ſolùm formam inhærentem ſubiecto; ea verò ratione quâ eſt motus, eſt ens ſucceſſiuum. Itaque ratio motus eſt continua ſucceſſio. Quocirca licet motus & mutata eſſe non ſint realiter diſtincta, ſed ſolâ ratione: loquendum tamen nobis eſt de illis claritatis cauſa ac ſi diſtinguerentur.

Vnde ad formam argumenti diſtinguitur quod motus ſit ens ſucceſſiuum. Si enim accipiatur materialiter pro qualitate, aut quantitate, aut vbi quibus eſt idem realiter, negatur: imò eſt ens permanens. Si verò accipiatur formaliter ſecundum propriam rationem motus, id conceditur. Et eodem modo conceditur quod repugnat & habere omnes partes ſimul, ad hunc ſenſum: quod ratio motus in qualitate ſi ſit intenſionis, conſiſtit in hoc, quod immediatè ante hoc fuerit minor & immediatè poſt hoc maior, quàm nunc eſt: ſi verò ſit motus remiſſionis, conſiſtit in hoc, quod immediatè ante hoc fuerit maior, & immediatè poſt hoc minor. Et ratio motus lo-

calis

talis consistit in hoc quod mobile immediatè ante hoc fuerit in alio loco & immediatè post hoc in alio, quàm modo est. Non tamen quod sit aliqua entitas distincta, quæ solùm consistat in fieri.

Et proportionabiliter respondetur ad confirmationem, quod materialiter loquendo de motu pro re quæ est motus, partes eius continuantur per quantitatem, quia est ens permanens. Si verò loquamur formaliter sub ratione motus, concedimus quod de motu in instanti præsenti nihil aliud est, quàm aliquid ad imaginationem indiuisibile (quod si vocetur mutatum esse, de nomine non disputamus) ad hunc sensum, quod in quocunque instanti intrinseco motus localis, mobile est in aliquo loco, in quo nec fuit immediatè ante, nec erit immediatè post. Et suo modo dicatur de motu alterationis & augmentationis. *Ad confir.*

Authoritates omnes, quæ in tertio argumento citantur, facilè ex his quæ dicta sunt soluuntur, posita distinctione rationis motus à mobili & termino. Per hoc enim saluatur quod motus sub ratione motus sit actus entis in potentia, id est, consistat in fluxu & fieri; qualitas verò dicat actum in actu quieto. Et eàdem ratione saluatur, quod motus est in mobili: nam motus augmentationis & alterationis & suo modo generationis, est forma quæ recipitur in passo: motus verò localis, dicitur esse in mobili propter distinctionem rationis. Et pariter respondetur ad illud 7. meta. scilicet, quod ad qualitatem est per se motus; non tamen ad motum, id est, qualitas in quantum qualitas acquiritur per motum, id est, acquiritur successiuè: motus autem non acquiritur per motum, quia illa successio non acquiritur per aliam successionem. *Ad 3.*

Pariter respondetur ad illud secundo de anima, quod qualitas in quantum calor, est sensibile proprium tactus; sed in quantum motus est sensibile commune: quia ratio motus non solùm, per tactum, sed per visum & auditum percipitur. Et per hæc etiam saluantur illi modi dicendi quod motus est via, qualitas verò & vbi est terminus: & quod motus est causa qualitatis, non tamen è conuerso: & quod motus est velox vel tardus, qualitas verò minimè. Omnia ergo hæc saluantur per distinctionem rationis.

Alia verò corollaria, scilicet, quod motus vniformis sit difformis, & quod motus circularis sit rectus, & quod ascensus erit descensus, conceduntur à nominalibus: quia idem globus qui cadit mouetur circulariter & rectè, & idem rursus proiectus ascendit. Nullatenus tamen sunt concedendæ huiusmodi locutiones: tum quia sunt contra communem modum concipiendi, tum etiam quia alia est diffinitio motus circularis, & alia motus recti. Quinimo Aristot. 1. de cœlo dicit quod ascensus & descensus sunt motus contrarij: tam absurdum ergo esset dicere quod ascensus sit descensus, quàm quod calor est frigus. Concedendæ ergo sunt locutiones illæ identicè, scilicet, quod eadem res quæ est motus circularis, est etiam rectus: & quæ modo est ascensus, postea est descensus; sed tamen formaliter loquendo, nec ascensus est descensus, nec motus circularis & vniformis est rectus aut difformis.

Et proportionabiliter respondetur ad aliud quod motus intensionis sit motus remissionis: nam licet eadem qualitas quæ modo intenditur postea remittatur; intensio tamen est acquisitio qualitatis, scilicet, vbi immediatè

post hoc erit maior gradus quàm nunc, & nunc quam immediatè ante hoc: remissio verò est diminutio qualitatis, ita vt viceuersa nunc sit in minori gradu, quam immediatè ante hoc fuit, & in maiori quàm immediatè post hoc erit. Et proportionabiliter dicatur de augmentatione & diminutione. Quod autem calefactio sit frigefactio, nulla est apparentia, quia neque in sensu identico calefactio est frigefactio.

Illi qui à triginta hinc annis, aut quadraginta scripserunt, quia non erat illis in animo libros de cœlo & de generatione interpretari, sed ad libros physicorum vniuersam reuocare Philosophiam, tractant hic ad longum de quatuor speciebus motus, scilicet, localis, alterationis, generationis, augmentationis. Nobis tamen quia institutum est super libros illos etiam scribere, vitio meritò daretur, si species motus in particulari hic tractaremus, vbi Aristot. mentionem de illis nullam fecit, nisi in genere sub nomine motus. Quin potius id vellem Philosophis huius temporis dissuadere, ne in libris physicorum tantum temporis hæreant. Intentio enim Aristot. fuit in his libris tractare de motu solum in genere, & in reliquis descendere in particulari ad species quascunque motus: vt in libris de cœlo ad motum localem, & in libris de generatione, ad alias tres species motus. In quibus proinde medulla Philosophiæ est inquirenda. Atqui si de intensione, augmentatione, & rarefactione, & de motu locali hic tractaretur (præter ordinis peruersionem) in immensum abiret hic tertius physicorum. Eo vel maximè si sophismata quæ de velocitate horum huc aggeruntur, submoueremus, indigna certè quibus humana vexentur ingenia; tantum abest vt digna sint quæ in libro physicorum recitentur. De velocitate autem motus ad sextum & ad septimum huius propriè pertinet differere. De quo illic satis dicemus. Non ergo hic legantur hæc, sed ad sua, vsque cuiusque loca exspectetur, eo præsertim quod 5. huius incipit Aristot. distinguere has species motus disputando ad quænam genera rerum sit per se motus. Interea satis est præsupponere de modo quo fit intensio, duas esse inter alias, celebres opiniones: alteram nominalium communem, scilicet, quod fit per additionem gradus ad gradum in eodem subiecto adæquato; ita vt sicut qualitas est diuisibilis in partes secundum extensionem subiecti, ita est diuisibilis in partes secundum intensionem. Alia verò est opinio S. Tho. quod qualitas, quemadmodum forma substantialis ligni, & quemadmodum quantitas, habet quidem partes secundum extensionem; secundum tamen intensionem minimè, sed est indiuisibilis secundum suam essentiam: intensio autem fit per hoc quod illa forma magis ac magis radicatur in subiecto, & magis actuat ipsum vt illic peramplius res dilucidata examinabitur.

Sequitur statim in textu caput quartum & sequentia vsque ad finem libri.

In Textu

In Textu LVI. *Atque manifestum est quod quodammodo*, &c.

QVÆSTIO TERTIA.

Vtrum infinitum sit naturaliter poßibile?

IN duo partitur Arist. hunc tertium librum, vt in initio commentariorum eius dicebamus. In tribus enim capitulis egit de motu, & in quinque reliquis de infinito. De primo disputabimus duas quæstiones, de altero disputabimus item duas: hanc quidem, scilicet, vtrum naturaliter sit infinitum: alteram verò, vtrum possit esse supranaturaliter.

Primùm omnium arguitur contra primam statim assertionem Arist. text. 24. s. quod ad physicum pertinet disputare de infinito. Quod non est, j. quod non habet rationem entis, non scitur 1. post. text. 5. quia ens est obiectum intellectus; infinitum autem non est possibile in actu, vt ipse asserit textu præsenti: imò nec si esset, esset cognoscibile, vt dixerat libro 1. text. 35. & hic repetit text. 66. ergo de infinito non est scientia, & per consequens ad nullum pertinet disputare de illo. *1. Arg.*

Et confir. quia si ad aliquem pertineret disputare de infinito, is esset vel mathematicus (cùm finitum & infinitum sint passiones quantitatis vt patet text. 36. de qua considerat mathematicus) vel metaphysicus, tùm quia solus Deus est infinitus, tum etiam quia infinitum diuiditur per finitum in actu & infinitum in potentia, vt habetur textu præsenti: hæc autem diuisio est propriè diuisio entis, vt habetur 9. meta. text. 21. de Deo autem & ente in genere pertinet ad metaphysicum disputare. Id vel maximè quod physicus non considerat, nisi de ente mobili: infinitum autem si esset, non esset mobile, vt hic ostendit Arist. text. 48. & infra. *Confir.*

Secundò principaliter arguitur, quod detur infinitum in actu. Potentia frustrà est quæ non reducitur ad actum, nam potentia illud est quod actu fieri potest 9. met. text. 12. sed Arist. concedit hic infinitum in potentia: ergo naturaliter potest esse in actu. Quod si quis respondeat pro Aristotele, vt seipsum statim explicat text. 57. quod non est in potentia, vt reducatur in actum completum, quemadmodum entia permanentia, vt æs fit statua, sed vt reducatur ad actum qui est in fieri, vt entia successiua: quemadmodum tempus, & motus, & series generationum, & diuisio continui. Arguitur sic. In conti- *2. Arg.*

nuo sunt partes infinitæ illic actu existentes, ergo agens naturale potest illas actu separare. Quemadmodum enim ignis quando comburit lignum omnes partes proportionales successiuè diuidit, ita videtur quod non repugnaret naturaliter esse actu diuisas: & tunc esset naturaliter infinitum in actu multitudine.

1. Confirm. Et confirmatur manifestè aduersus Aristotelem, quòd detur infinitum in actu, nam si mundus fuit ab æterno tempus & motus, quæ transierunt sunt infinita in actu, scilicet, infinitæ circulationes cœlorum. Perinde enim est profectò quod actu transierit infinitum, ac si modo detur infinitum permanens; præsertim si tempus & motus sint accidentia distincta à mobili: Atque inde patet quod infiniti homines fuissent actu hactenus transacti. Imò probatur quod si mundus est futurus perpetuus, erunt etiam infiniti homines in actu respectu copulæ de futuro: nam quæro de illa tota collectione quæ in rei veritate erit, an erit finita vel infinita: non finita, quia non potest signari sub quo numero erit, ergo in rei veritate erit infinita.

2. Confirm. Et confirmatur secundo argumento, quod hactenus non constat quomodo illud soluisset Aristot. si enim mundus fuit ab æterno, ita vt ante quemlibet hominem fuit homo, & quot fuerunt homines tot fuerunt animæ, & animæ sunt perpetuæ, liquidò colligitur nunc esse animas actu infinitas.

3. Arg. Tertiò arguitur quod detur nunc aliqua perfectio actu infinita. Natura hominis est aliqua quantitas perfectionis, & perfectio Angeli in infinitum excedit hominem, ergo perfectio Angeli est infinita: quoniam si datâ pedalitate daretur quantitas quæ in infinitum excederet illam, illa perfectio esset infinita.

Confir. Et confirmatur. In homine sunt infinita prædicata essentialia quorum quolibet addit nouum gradum perfectionis supra aliud: ergo est infinita perfectio. Probatur antecedens. Natura animalis dicit nouum gradum perfectionis super naturam corporis, & perfectio hominis aliquem gradum super perfectionem animalis, ergo inter animal & hominem potest dari vnus gradus medius perfectior animali & imperfectior homine, & inter illum gradum & animal, potest dari vnus alius & sic in infinitum, & istæ omnes perfectiones vsque ad substantiam & ens, sunt in homine, ergo.

4. Arg. Quartum argumentũ esse posset. Ignis potest producere infinitos calores, id est, non tot quin plures, nẽpe quot applicarentur combustibilia: ergo habet infinitam virtutem. Quod si dicas non posse naturaliter applicari infinita, saltem si per impossibile applicarentur illi infinita combustibilia in eodem loco, infinitos calores produceret: & per consequens videtur habere infinitam virtutem naturalem.

In contrarium est Arist. in hoc text. 56. vbi ait naturaliter esse infinitum in potentia, infinitum verò in actu, nequaquam.

De infinito secundè intentionaliter sumpto pro hoc nomine, non-homo, & similibus nihil ad præsens. Infinitum autem primè intentionaliter acceptum pro rebus, de quibus hic disputatur, idem est vt nomen ipsum sonat, quod res non finita, aut limitata: sicuti, immensum, idem est, quod non mensuratum. Accipitur autem ab Aristotele in text. hic 34. dupliciter. Vno modo negatiuè pro eo quod non habet terminum neque aptitudinem vt termi-

Infinitum dupliciter.

netur

netur: quia, scilicet non est quantum, vt punctum potest dici infinitum: sicuti vox quæ est obiectum auditus, est indiuisibilis. Alio modo accipitur priuatiuè pro eo quod non est terminatum, aptum tamen est terminari, nempe quia est quantum: nam omne quantum ex natura sua est aptum terminari. Linea enim terminatur per puncta, & corpus per superficiem, siue realiter distinguantur à substantijs, siue non; quamuis perspicacior erit sermo supponendo distinctionem quantitatis à re quanta.

Secundò autem diuiditur infinitum: quia aliud est infinitum secundum essentiam, & aliud secundum quantitatem. Essentia enim cum habeat perfectionis quantitatem, & finita esse potest, & infinita. De huiusmodi infinito nihil hic loquutus est Arist. possumus tamen de hoc obiter statuere primam conclusionem.

Tantùm Deus est infinitus per essentiam; imò tantum ipse esse potest hoc modo infinitus. Conclusio ab omnibus theologis consentientibus est receptissima in 1. d. 43. tametsi profectò à priori difficile sit rationem assignare. Nisi illa sit, quam S. Tho. 1. p. q. 7. artic. 1. & secundo affert. Ait enim quod in rebus materialibus tam materia terminatur per formam, quàm forma per materiam. Materia enim de se habet infinitam, id est, illimitatam potentiam ad formam, & ideò hic text. 95 infinitum in potentia comparatur materiæ; potentia verò illa materiæ, quæ de se est indifferens ad plures species, terminatur per formam constituentem illam in aliqua certa specie. Sed forma etiam de se quodammodo habet quandam infinitatem & illimitationem, quia de se est indifferens ad plura indiuidua, terminatur verò & limitatur ad hoc indiuiduum per hoc quod recipitur in hac numero materia, & his dispositionibus singularibus, scilicet, hic & nunc, &c. Nam in formis quæ educuntur de potentia materiæ, propterea forma producitur hæc numero, quia educitur de potentia huius materiæ cum his dispositionibus. Et anima rationalis, licet prius natura sit in se, quam insit materiæ, vt lib. 1. q. 7. dictum est, est tamen hæc, quia fit à Deo receptibilis in hac numero materia. Hinc fit quod infinitas potentiæ materiæ dicit imperfectionem, quia est mera potentia ad esse per formam; finiri autem dicit perfectionem, quia est acquirere actum. E conuerso verò infinitas ex parte formæ, quia forma est actus, dicit perfectionem: & limitari ad istam materiam & ad hoc suppositum, dicit imperfectionem. Hinc ergo sumitur argumentum. Forma quanto est natura sua immaterialior tanto est perfectior: Deus est simpliciter à natura sua immaterialis, quia non coarctatur, nec limitatur ad aliquem gradum perfectionis: ergo est essentialiter infinitè perfectus. Maior probatur. Eo anima rationalis est perfectior quàm anima bruti: quia est immaterialior, id est, quia ex sua natura potest subsistere separata à materia quod non potest anima bruti. Et Angelus est perfectior quàm anima rationalis, quia est magis immaterialis, propterea quod non est receptibilis in corpore: ergo maior est vera. Minor autem patet, quia cum Deus habeat per se esse, non receptum ab alio, sequitur quod essentia illius est omnino purus actus, nihil habens admixtum de potentia. *1. Concl.*

Et per hoc soluitur argumentum. Scoti 1. sent. d. 2. q. 2. quod Angelus esset tunc infinitus, quia non est aliquo modo materialis. Respondetur, inquam,

quam, quod quamuis non recipiatur in materia sensibili, habet tamen esse receptum ab alio, & per consequens quodammodo essentia Angeli recipitur in supposito; & ideo non est simpliciter infinitus. Scio rationem esse metaphysicam: sed certè ratio rei tam remotæ a sensibus nostris, non potest esse, nisi metaphysica & intellectu difficilis, ob idque à priori non potest alia reddi: nam probare Deum esse infinitum, quia potest perpetuare mundum in infinitum, aut producere aliquid ex nihilo, præterquam quod est probatiò ab effectu, est etiam ineuidens, & potius ex hoc quòd habet essentiam infinitam, debet probari à priori virtus infinita, & consequenter effectus infinitus, quam è conuerso.

Possumus tamen sic forsan clarius proponere rationem. Perfectum tantum valet quantum id cui nihil deest in suo genere, & imperfectum id cui aliquid deest: ergo infinitè perfectum est id quod nihil simpliciter recipere potest, & quicquid potest aliquid recipere non est infinitè perfectum; omnia vero materialia possunt aliquid recipere, vt patet ad experientiam, & Angeli recipiunt esse & volitiones & intellectiones: Deus autem cùm nihil habeat potentialitatis ad recipiendum, sequitur, quod est infinitè perfectus.

Et hinc patet ratio quare nulla creatura potest esse infinita secundum essentiam; quia videlicet implicat esse creaturam, quæ non recipiat esse, & si recipit esse, potest etiam recipere alia accidentia, & per consequens implicat quod sit infinitè perfecta. Nam illa probatio quàm alij faciunt scilicet, quod si creatura sit infinita, illa esset Deus, certè non explicat causam proximam & per se: quia plus requiritur vt sit Deus, quàm vt sit essentia infinita, quoniam ad infinitatem sufficeret essentia illimitata in perfectione; sed ad hoc quod sit Deus, requiritur quod sit independens & habeat per se esse ex intrinseca ratione sua & non ab alio. Et ideo ratio proxima quare non potest esse creatura infinita, est, quia si est creatura, recipit esse: & si recipit, esse, habet limitatum esse ad certum gradum: vt homo ita est homo quod nullo modo est equus, &c.

A posteriori verò probatur infinitas Dei hoc modo. Deus est per se causa omnium rerum, ergo est quodammodo omnia, vt enim quod est per se causa ignis debet esse formaliter ignis, aut quodammodo eminenter, vt sol: & quod est causa hominis, debet esse homo, &c. ita Deus cum sit omnium causa debet esse eminenter omnia; esse autem non posset eminenter omnia, si haberet esse limitatum ad aliquod certum genus, ergo habet esse illimitatum, quod est esse infinitum. Sicut oculus, quia videt omnes colores non habet limitatam naturam alicuius coloris; & ideo vt in prædicamentis dicebamus Deus non ponitur in genere. Aliam probationem adduximus in lib. 1. q. 7. ex modo producendi, quia videlicet potuit producere aliquid nihilo præsupposito: per oppositum extremum, quia omnis creatura habet essentiam finitam, nec potest habere infinitam essentiam, nec virtutem, nec accidentia infinita. Sed de hoc satis.

Diffinitio infiniti. Ad propositum ergo vt redeamus, aliter accipitur infinitum ratione quantitatis aut continuæ aut discretæ. Et hoc modo loquitur in hoc libro Aristot. Quocirca diffinit infinitum esse illud cuius secundum quantitatem accipientibus, semper aliquod accipere est extra, vt patet in text. 63. vbi eandem diffinitio-

finitionem expositam dedimus. Et hæc conuenit tam infinito in magnitudine, quàm in multitudine, tam in actu, quàm in potentia. Neoterici autem Philosophi dicunt infinitum hoc modo adhuc accipi dupliciter, vno modo cathegorematicè, vt est nomen supponens pro re infinita: & alio modo syncathegorematicè, vt est aduerbium exponibile per hanc orationem: non tantum quin maius, aut tantum & in duplo plus & in quadruplo, &c. Et hoc pro infinito in magnitudine. Et proportionabiliter infinitum multitudine exponitur, non tot quin plura, seu aliquot & in duplo plura & in triplo, &c. Statuunt præterea hanc regulam, quod quando infinitum ponitur à parte prædicati, tunc accipitur nominaliter & cathegorematicè, vt Deus est infinitus, continuum habet partes infinitas. Quando verò ponitur à parte subiecti, tunc accipitur syncathegorematicè, & exponibiliter, vt infinitè parua est pars continui: regula tamen non est adeò necessaria; quin potius consulendæ sint aures. Exactior forsan esset regula, quod accipitur syncathegorematicè, quando habet formam aduerbij, vt infinitè parua est pars continui, continuum est diuisibile in infinitum. Nam quando habet formam nominis, etiam à parte subiecti accipitur cathegorematicè, vt infinitæ partes sunt in continuo, infinita res est Deus. *Infinitum dupliciter sumitur.*

At verò nec Arist. neque veterum vllus Philosophorum vtitur his nominibus: sed vt patet textu præsenti 56. distinguitur infinitum, in infinitum in actu & infinitum in potentia. Quibus verbis vtitur S. Tho. & interpretes vniuersi. Atqui idem existimo pollere infinitum actu, quod infinitum cathegorematicè, & infinitum in potentia, quod infinitum syncathegorematicè. Et sumitur hæc distinctio ex distinctione huius quod est esse permanenter, aut successiuè. Nam infinitum in actu est illud quod habet infinitas partes permanentes: & idem est infinitum cathegorematicè.

Est ergo infinitum hoc modo, illud quod vni parti signatæ habet infinitas æquales & non communicantes: vt si daretur infinita linea versus orientem, signatâ vnâ pedalitate, haberet infinitas æquales non communicantes. Dicitur, æquales, quia in vno pedali sunt infinitæ partes inæquales proportionales. Dicitur, non communicantes: quia bipedale habet infinitas æquales communicantes, scilicet infinitas pedalitates: nempe primam medietatem, & aggregatum ex secũda medietate primæ pedalitatis, & prima medietate secundæ, & aggregatum ex vltima quarta primæ pedalitatis & tribus quartis secundæ, & ita in infinitum, diuisa primâ pedalitate per partes proportionales, & pariter secunda.

Dicitur, vni parti signatæ, vt supponat determinatè: nam si supponeret confusè, dares in pedali infinitas non communicantes æquales vni, scilicet duas tertias æquales tertiæ parti, & tres quartas æquales quartæ parti, &c.

Infinitum autem in potentia est ens successiuum, vt ait hic Aristot. text. eodem 56. Vnde infinitum in potentia est illud cuius partes si incipias numerare, semper quæ numeratæ sunt, sunt finitæ, & quæ restant numerandæ infinitæ. Et hoc est quod aiunt Philosophi huius temporis, syncathegorematicè; vt si tempus post hoc infinitum incipias numerare, non dabitur tanta pars temporis, quin adhuc alia pars restaret transeunda: nunquam tamen veniretur ad instans in quo sic numerando sit transactum infinitum. Pariter in infinitum

potest Deus creare speciem creaturarum perfectam: quia quâcunque datâ poterit creare perfectiorem; nunquam tamen dabitur infinitè perfecta. Simili modo continuum est in infinitum diuisibile syncathegorematicè: nam quotcunque datis diuisionibus, possunt esse plures; sed nunquam dabuntur infinitæ factæ.

Hic tamen adnotauerim quod non est subinde concedendum: quod iuniores isti concedunt, scilicet infinitè magnam esse partem continui syncathegorematicè, propterea quod signato pedali, aliquanta est pars illius, & non est aliqua tanta pars, quin adhuc detur maior, addendo medietatem excessus quo totum excedebat illam. Istæ enim præmissæ concludunt quidem, quod non detur maxima pars, non tamen quod detur in infinitum magna pars. Ad hoc enim non sufficeret quod quâcunque parte datâ daretur maior pars; sed requireretur, quod quâcunque quantitate datâ daretur aliqua pars maior: & clarum est, quod nulla est pars maior quantitate totius. Et reuera hoc sonat quod detur infinita pars. Eâdem ratione potentia portatiua petri terminatur ad minimum quod non: nam pondus æquale suæ resistentiæ non potest portare & quodlibet minus potest: esto, inquam, hoc detur, non tamen illico sequitur, vt isti concedunt, quod petrus infinitum pondus potest portare; sed requiritur quod quocunque pondere dato possit maius portare.

Et ideo conuertuntur illæ duæ expositiones: non tamen quin plus, & aliquantum & in duplo maius, & in triplo, &c.

His præiactis fundamentis præter primam suprapositam conclusionem adhibentur aliæ duæ quibus ad quæstionem respondetur. Sit ergo secunda conclusio. Datur naturaliter infinitum in potentia: tam in quantitate continua quàm in discreta. Conclusio est expressa Arist. text. præsenti 56. & sequentibus. Quam quatuor exemplis ostendit, s. in tempore, & motu cœli, & quantum ad discretam, in generationibus: quæ tria per se existimabat in infinitum durare. Et ideo quantocunque tempore & motu signato, adhuc posset esse maior, quod est esse infinitum in potentia. Et idem est de generationibus. Nos verò Christiani, quos fides docet mundum non duraturum in infinitum, exempla ponere possumus de igne inferni, qui durabit in infinitum, & per consequens quocunque tempore & motu illius dato adhuc restabit amplius. Idemque censetur de damnatorum cogitationibus, quin etiam de actibus beatorum, quos habere possunt extra verbum, qui in infinitum poterunt multiplicari. Quartum exemplum est de partibus continui, quas dicit esse infinitas in potentia. Vbi adnotandum est quomodo Aristot. non ponit partes continui actu infinitas, non quod sint infinitæ partes proportionales in continuo: sed quod non sunt per se infinita entia: nam cum ens & vnum conuertantur, & partes illæ non sunt actu separatæ, & per consequens nec habent vnitates distinctas, sed faciunt vnum cum toto, fit vt nec sint entia actu plura. Ob idque ait continuum esse infinitum in potentia: nempe quia potest diuidi in duas medietates, & in quatuor quartas, & ita in infinitum. Taliter tamen, inquit, quod illa potentia nunquam potest reduci ad actum: veluti æs quod est in potentia statua, potest aliquando esse actu statua; sed taliter, vt quæcunq; diuisiones dentur erunt finitæ, & restabũt semper infinitæ. Et ideo ait infinitum

2. Conclus.

esse

esse imperfectum & vt materia: nempe quia illa ratio infiniti semper est in fieri & nunquam exhauritur. Consule comment. quibus hæc explicatiùs adnotauimus. Est enim duplex potentia alia permanentium, quæ potest aliquando reduci ad actum, vt puer qui modo est potentia vir aliquando erit vir. Alia est potentia successiuorum, quæ non reducitur ad actum permanentem; sed actus eorum consistit in fieri. Et tale est infinitum in potentia.

Tertia conclusio. Nullo modo est naturaliter possibile infinitum in actu, neque in magnitudine, nec in multitudine. Et hæc pariter asseritur ab Arist. eodem text. aduersus eius prædecessores Philosophos: quorum opiniones abundè vt reor explicatæ sunt in commentis, cum rationibus, quibus multis Aristot. aduersus eos vsus est. Cum enim in rei veritate principium generationum perpetuò debeat durare, probè illi hallucinabantur debere esse infinitum. 3. Conclus.

Non tamen cognoscebant principium nisi materiale, & ideo conuincebantur eiusmodi principium materiale ponere infinitum in actu: hoc quidem decepti, vt id quod primo principio efficienti (qualis est Deus) debebant attribuere, attribuebant principio materiali. Nam cum in materia eadem, quæ nunc est sub vna forma, possit posteà succedere alia, sufficiens est materia finita ad perpetuitatem generationum, vt supra textum 73. liquidum fecimus.

Atqui quantum attinet ad magnitudinem dupliciter conclusionem possumus explicare, secundum quod quantitas alicuius corporis dupliciter potest considerari, s. aut physicè aut mathematicè. Corpus n. physicum est quod per certam formam constituitur in certa specie, & cum omnis forma naturalis determinet sibi certam quantitatem quo ad maximum & minimum, vt lib. 1. q. 4. pertractauimus, planum inde fit, non posse naturaliter esse corpus physicè infinitum. 1. Prob.

Secundò probatur conclusio argumento Arist. in hoc libro text. 48. vsque ad 52. Omne corpus physicum est mobile naturaliter ad certum locum, vt grauia & leuia, vel circulariter in loco, vt cœlum; sed corpus infinitum nullo istorum motuum esset mobile: ergo. Probatur minor: nam motu recto non haberet locum naturalem quo moueretur, cum omnia repleret: de motu autem circulari, sic manifestè probat, hoc supposito quod lineæ circuli quanto longius distant à centro, tanto & inter se plus distant. Si ergo illæ lineæ protraherentur in infinitum, fieret vt & inter se infinitè distarent. Tunc sic arguitur. In motu circulari necesse est quod linea quæ nunc, verbi gratia, est in puncto a, tandem per motum aliquando veniat ad punctum b, vbi est alia linea exiens à centro, sed in corpore infinito nunquam posset illuc perueniri: nam lineæ quantumcunque proximè deducantur à centro si in infinitum protrahantur distabunt infinitè: & cum spatium infinitum non sit pertransibile, sit vt neutiquam posset vna peruenire ad punctum, in quo est alia. 2. Prob.

De corpore autem mathematico non currerent ista argumenta: corpus enim mathematicum est quantitas per intellectum abstracta ab hoc vel ab illo corpore physico. Nihilominus cum corpus mathematicum solùm per intellectum sit abstractum, & in rei veritate non possit esse, nisi in aliquo cor-

pore naturali: fit, vt sicut corpus physicum non potest esse infinitum, ita nec corpus mathematicum.

Sed præterea arguitur. Si daretur infinitum naturaliter maximè esset extra cœlum (vt ponebant Pythagorici) vbi nos credimus esse vacuum: nam latera cœli cum finitè distent, non possunt capere intra se infinitum. Si autem extra cœlum esset infinitum, illud cum non posset esse pura materia, sequitur quod illic essent infinita entia naturalia; & sic essent infiniti mundi, quod primo de cœlo scitè redarguit Arist.

De infinita intensione qualitatis non est hic necesse verbum addere: nam quâ ratione non potest esse corpus physicum naturaliter infinitum secundum quantitatem, nec potest habere infinitam qualitatem: de potentia verò supranaturali quidnam dicendum sit quæstio sequens præstabit.

Ad 1. Ad primum igitur argumentum respondetur primò, quod quamuis infinitum non sit in actu, est tamen in potentia modo iam exposito. Et præterea quanquam infinitum non sit possibile; hoc tamen non esse possibile, pertinet ad physicum ostendere: non vt sciatur simpliciter, sed vt sciatur non esse possibile. Eâ ratione, quâ ad physicum pertinet tractare de vacuo quod non est possibile.

Ad aliud respondetur quod infinitum cognoscitur per suum positiuum: sicut tenebræ & cæcitas cognoscuntur per lumen & visum. Est enim infinitum cuius præter numeratas partes, semper est similes alias numerare.

Ad confir. Ad confirmationem respondetur, quod aliâ ratione pertinet ad mathematicum tractare de infinito, nempe quia est passio priuatiua quantitatis: & aliâ ad metaphysicum, videlicet quatenus infinitum dicit potentiam vel actum: nihilominus aliâ ratione etiam pertinet ad physicum, vt ait Aristot. s. quia tractat de mobili & motu, qui fit in tempore. Vnde quia hæc omnia sunt quanta, pertinet ad ipsum differere, an eorum quantitas possit esse infinita. Itaque alij tractant de infinito, vt abstrahit à materia & motu: physicus autem concernendo materiam & motum.

Ad 2. principale. Ad secundum principale optima est responsio Arist. quam supra text. 57. exposuimus: videlicet quod vnicuique potentiæ conuenit reduci ad actum, eo modo quo illi conuenit habere actum: & quia infinitum non datur in permanentibus, sed in successiuis, potentia infiniti reducitur ad actum qui consistit in fieri, non tamen ad actum completum, qui est actu habere infinitas partes. Et isto modo generationes & tempus & motus, quæ sunt infinitum in potentia, reducuntur successiuè ad actum, qui nunquam finitur. Et eodem modo partes continui quæ sunt entia in potentia plura per diuisionem fiunt actu plura; nunquam tamen possunt esse actu separatæ. Et ideo ratio infiniti est ratio imperfecti.

Ad replic. Sed tunc ad replicam negatur, quod partes illæ continui possint actu esse separatæ: alias continuum esset diuisum in omnem suam partem, quod implicat contradictionem, vt sequenti quæstione videbitur. Esset enim tunc pars indiuisibilis. Neq; ignis quando comburit lignum diuidit illud in omnẽ suam partem, tum quia combustio non procedit sigillatim per partes proportionales numerãdo vnam post aliam; tum etiam quia illa non est propriè diuisio, sed consumptio per introductionẽ nouæ formæ in præcedentẽ materiam.

Ad alia

Ad alia verò inconuenientia respondetur, quod Arist. non negaret tempus transijsse infinitum, & pariter motum & circulationes cœli: quia incipiendo ab isto instanti numerare tempus præteritum semper vltra quamlibet diem erit dare aliam diem, quæ est diffinitio infiniti: Ab æterno verò non potuit incipi numeratio, vt hic finiretur. Sed negat esse actu infinitum, propterea quod omnes illæ partes non possunt esse simul, vt expressè subiungit text. 58. Imò quamuis daretur tempus esse accidens distinctum, & quod Deus posset illud conseruare; repugnat tamen quod formaliter illam successionem temporis & motus Deus conseruaret simul. Et idem est dicendum de generationibus præteritis infinitis.

Et eâdem ratione non negaret respectu copulæ de futuro, quòd tempus infinitum erit etiam cathegorematicè demonstrando totum tempus futurum; sed negat esse actu infinitum, propterea quod incipiendo hinc numerare, nunquam post hàc signabitur instans in quo verum sit dicere infinitos dies esse transactos. Itaque ad hoc quod hæc sit vera: infinitum tempus erit, non requiritur quod ista de inesse sit vera: in aliquo instanti post hoc tempus infinitum est transactum, quod requiritur vt sit posthàc infinitum in actu; sed satis est quod hæc posthàc sit vera: infinitum tempus est, si verbum vniat pro toto tempore futuro; aut si vniens pro instanti denotet tunc esse aliquod instans continuatiuum temporis infiniti. Vnde apud Aristot. non est idem quod infiniti homines præcesserint, aut quod posthàc infiniti erunt, & aliquando dentur infiniti in actu.

Ad aliud de animabus fateor difficillimum esse diuinare, quid Arist. respondisset, vnde vt ait S. Tho. 2. contra Genti. cap. 38. propter hoc argumentum, Philosophi ante lumen fidei in varios errores abierunt. Alij enim dixerunt humanas animas esse mortales. At quia Aristot. 1. de anima text. 65. & lib. 3. text. 20. de generatione animalium cap. 3. manifestè posuit mentem esse perpetuam & separabilem à corpore; tanquam perpetuum à corruptibili. Commentator captus est dementia illa, vt affirmaret intellectum esse perpetuum; ac proinde vnum in omnibus hominibus, animas verò corrumpi. Quod certè bonum fuisset illi, ne nunc eius anima in inferno pœnas lueret: non solùm quod sarracenus fuit, sed quod isto errore ansam Christianis etiam plurimis exhibuerit reuocandi in dubium animarum perpetuitatem. Alij (vt Pythagorici) ponebant circulationem animarum, ita vt vna anima successiuè sit in diuersis corporibus, quâ ratione finitæ sufficerent hominibus infinitis. Alij vt Aui. & Algazelus (quorum opinionem refert S. Tho. 1. p. quæst. 7. articul. 4.) dixerunt solùm Aristot. negare infinitam multitudinem causarum per se; non tamen infinitam multitudinem rerum per accidens. Causæ per se sunt illæ, quæ sunt essentialiter subordinatæ; quarum, si essent infinitæ, nulla esset prima, & per consequens non esset possibilis actio: eo quod causa prima est quæ debet omnes alias mouere. Animæ verò infinitæ non essent essentialiter subordinatæ, sed singulæ essent singulorum hominum formæ. Sed profectò hoc est impossibile secundum Aristot. qui textu hic 41. expresse negat numerum infinitum. Nec valet responsio quod loquebatur solùm de numero, qui resultat ex diuisione quantitatis: nam ratio eius etiam comprehendit numerum rerum indiuisibilium. Ait enim

De infinitis animabus.

quod omnis numerus est numerabilis, & per consequens habet primam & postremam vnitatem. Et reuera omnia inconuenientia, quæ quæstione sequenti monstrabimus inferri positâ infinitate rerum diuisibilium, sequuntur etiam ex infinita multitudine animarum, præterquam quod animæ non occupant locum.

Vnde S. Tho. 1. part. quæst. 46. articulo secundo, nihil respondet ad Aristot. sed cum sit alias tam eius discipulus, videtur eum in hac parte deserere, innuens, quod quamuis fuerit possibile de potentia Dei absoluta mundum fuisse ab æterno; non tamen est possibile quòd homines fuerint ab æterno, sed quod Angeli numero finito & cœli & res perpetuæ fuissent ab æterno. De quo nos disputabimus lib. 8.

Sed ais quid sit de natura rerum saltem supranaturaliter? postquam non repugnat mundum fuisse ab ęterno, vt illic S. Tho. & ferè Theologi confitentur; posset Deus quâlibet die produxisse vnam animam, vel vnum Angelum; quæ cum suâ naturâ sint entia perpetua, essent nunc infinita in actu. De hoc quæstione sequenti disputabitur.

Hæc argumenta rem faciunt vehementer dubiam quid responderet Arist. quippe qui non solùm opinatus est, mundum fuisse ab æterno vt lib. 8. videbimus; sed quod ante omnem hominem fuit etiam homo. Et hoc est manifestè necessarium secundum eius principia; nam ipse (vt cæteri omnes Philosophi) ignorauit creationem. Vt enim lib. 1. adnotauimus, impossibile reputauit ex nihilo aliquid fieri; homines autem incipere non poterant, nisi daretur primus homo, aut primi homines in aliquo numero: qui quidem cum non potuissent ex prioribus alijs generari, debuissent fieri per creationem, aut sicut in rei veritate factus est homo de limo terræ, quod Aristot. nec suspicari vnquam potuit. Et ideo supposito quod non habuit opinionem Pythagoræ, nec Commentatoris, ineuitabiliter sequitur quod posuisset infinitas animas modo existentes, vbicunque illæ sint. Nam cum non occupent locum, vbicunque esse possunt. Sicut concederet quod fuerunt infinitæ reuolutiones cœli. Atqui illi qui Aristotelem habent pro Deo, discruciant se, vt respondeant huic argumento; Christiani verò non est cur de hoc se tantùm fatigent: nam est hoc magnum argumentum quod habemus contra Aristot. ad probandum mundum non fuisse ab æterno: quoniam reuera creaturæ esse non potuerunt, nisi per creationem, creatio autem neque hominis, neque alicuius rei corruptibilis, potuit fieri ab æterno, vt relinqueretur suæ naturæ. Nam si ab æterno creatus esset equus relictus suæ naturæ, debuisset durare tantum per tempus finitum; & per consequens ille equus etiam ab æterno fuisset mortuus, vt est manifestum: implicat tamen contradictionem quod ab æterno fuerit natus, & ab æterno mortuus; & tamen quod prius per viginti annos fuisset natus, quàm mortuus. Si ergo nullus homo ex natura sua potuit ab æterno creari impossibile est ante omnem hominem fuisse hominem: vno autem impossibili dato, nihil mirum si aliud sequatur; atque adeò id manifestè concludit hoc argumentum, quod Aristot. lumine naturali quantocunque fuerit præditus, pertingere exactè non potuit ad veritates omnes rerum naturalium.

Et ideò quamuis concessisset infinitas animas, nullum argumentum est ita

ita esse, postquam illud inferebat ex vno impossibili. Et fortè hac de causa ita lubricè & sub nubilo loquutus est de perpetuitate animarum; quia videbat subsequi infinitas esse, nec videbat clarè quomodo producerentur in corpore; & tamen non educerentur de potentia materiæ, quod tamen erat necessarium, si erant perpetuæ: nam quod producerentur per creationem ignorauit. Quocirca de intelligentijs: quia non sequebantur eadem inconuenientia palam enunciauit esse perpetuas improducibiles & incorruptibiles; finitas tamen & non receptibiles in materia.

Ad tertium distinguitur quod Angelus in infinitum excedat perfectionem hominis, aut homo perfectionem equi. Si enim intelligatur positiuè & cathegorematicè, scilicet quod excedat per aliquam latitudinem habentem infinitos gradus perfectionis, sicut infinita pedalia excederent vnam pedalitatem, id negatur: quia illo modo, solus Deus essentialiter excedit omnem creaturam idcirco, vt dicebamus in prima conclusione: quod eius essentia est illimitata & non coarctata ad aliquem certum gradum & perfectionem specificam, sed est eminenter omnia: aut quod excedat negatiuè, j. quod species equi non potest attingere ad perfectionem hominis, nec species humana ad perfectionem Angeli, & sic conceditur: inde tamen non sequitur quod species illæ sint infinitæ, sicut numeri vt 8. meta. text. 10. docet Aristot. species enim quinarij est finita, licet species quaternarij non possit attingere ad speciem quinarij: quia huiusmodi species consistunt in indiuisibili, & ideò repugnat quod fiat eis additio in eadem specie. Repugnat enim quod sit homo essentialiter perfectior me, aliàs non esset homo. *Ad 3. prin.*

Confirmatio tertij argumenti multis modis peccat. Primò vt dicebamus in prædicabilibus, quæstione de specie, & lib 1. huius quæst. 2. falsum est quod inter hominem & animal sit signabilis gradus medius essentialiter imperfectior homine & perfectior animali; sed animal est proximum & immediatum eius genus: cum enim diffinitio hominis constet ex animali & rationali, non habet alium gradum, nisi istos duos. Et secundò ascendendo supra animal non proceditur in infinitum; sed solùm vsque ad substantiam, quod expresè docet Aristot. 8. meta. textu 10. vbi in hoc comparat species numero (qui non diuiditur in semper diuisibilia, sed sistit in vnitatibus) & non magnitudini quæ diuiditur in semper diuisibilia: videlicet quod diffinitio specifica non diuiditur in infinitum, sed datur primum genus & vltima differentia. *Ad Confir.*

Et præterea quod modò mihi occurrit. Quamuis daretur latitudo media inter hominem & animal, & inter animal, & corpus; non se tamen haberent sicut infiniti gradus perfectionis æquales & non communicantes, sed sicut diuisio continui per partes proportionales. Itaque inter hominem & substantiam est latitudo finita perfectionis procedens ab homine vsque ad substantiam tanquam à certa latitudine perfectionis ad imperfectum, quod se habet sicut principium talis perfectionis, id est, sicut vnitas post principium numeri.

Ad quartum principale conceditur, quod ignis potest producere infinitos calores syncathegorematicè, j. non tot quin plures naturaliter posito mundo perpetuò; hoc tamen non est infinitum in actu, sed solùm in potentia, *Ad 4. prin.*

tentia, vt expositum est. Quod si applicentur per miraculum infinita simul combustibilia, iam casus non est naturalis. sed hoc spectat ad quæstionem sequentem, an Deus possit facere infinita actu diuisa. Illo tamen per impossibile dato, conceditur quod producerentur infiniti calores: sicuti sol, si applicarentur infiniti aëres actu diuisi, produceret infinita lumina. Sed tamen inde nullum est argumentum ad probandum infinitam virtutem ignis. Ignis enim solùm potest producere calorem vt octo in quodcunque passum. Quod autem sint tot vel tot numero, hoc est per accidens ex parte materiæ Imò illo etiam dato per impossibile, ignis in infinitum cresceret, vt lib. 1. q. 4. disputatum est.

Textu LXVI. *Quocirca ignotum*, &c.

QVÆSTIO QVARTA.

Vtrum de potentia Dei absoluta possit fieri supranaturaliter infinitum in actu?

PRo parte affirmatiua arguitur. Quicquid non implicat contradictionem Deus potest facere, infinitum esse non implicat contradictionem: ergo id potest à Deo fieri. Maior est nota & au-
1. *Arg.* thoritate, Lucæ 1. Non est impossibile apud Deum omne verbum: & ratione, quia repugnantia esse non posset, nisi aut ex parte Dei, & hoc non cum sit potentiæ infinitæ: aut ex parte effectus, qui tamen, si non implicat contradictionem, non habet repugnantiam, vt fiat. Minor autem probatur, quia posito infinito, nulla potest inferri contradictio.

2. *Arg.* Nihilominus secundò probatur, quod non implicet contradictionem, nam tota disputatio in hoc puncto versatur. In continuo sunt infinitæ partes, vt Aristot. concedit dicens, quod est diuisibile in semper diuisibilia Nec valet si dicatur quod sunt in potentia, siquidem illic sunt actu existentes in toto, ergo Deus cognoscit singulas distinctè. Tunc sic, quidquid Deus conseruat per causas secundas potest se solo conseruare; sed illæ partes sustinentur per vnionem in toto, ergo poterit illas diuidere & seorsum conseruare, quo facto erit infinitum in actu.

3. *Arg.* Tertiò principaliter arguitur de linea giratiua. Sit enim columna pedaliter circularis, bipedalis autem longitudine. Illic possumus cogitatione intelligere vnam partem digitalis latitudinis, quæ circumeat primam partem proportionalem illius columnæ diuisæ proportione duplà, quæ quidem linea erit plusquam pedalis: & aliam partem continuam eiusdem lineæ angustiorem, quæ giret secundam partem proportionalem, & eâdem ratione girentur

omnes

omnes quæ ſunt infinitæ, quæ quidem linea in rei veritate exiſtit in illa columna, poſtquam eſt pars illius. Hoc intellecto patet illam lineam eſſe infinitam, quia quælibet pars illius lineæ ad minus erit pedalis, poſtquam facit circulum pedalem, & ſunt infinitæ, ergo linea erit infinita. Quam nihil repugnat Deum poſſe ſeparare à toto, & tunc erit actu infinita.

Qnartum argumentum eſt. In hora futura, quæ nunc incipit, ſunt infinitæ partes proportionales, quas Deus diſtinctè cognoſcit, ergo poterit in ſingulis ſingulos angelos creare, quâ ratione in fine horæ erunt infiniti Angeli. Et eâdem ratione poteſt in qualibet parte creare ignem, vel lapidem pedalem & vnire præcedenti, & hoc modo in fine horæ erit ignis aut lapis infinitus: hæc autem nullam implicant contradictionem, ergo. 4. *Arg.*

Quintò principaliter arguitur. Nihil repugnat vt in confeſſo eſt apud Theologos mundum fuiſſe ab æterno, quod & ſanct. Thom. 1. par. quæſtione 46. affirmat, ergo nec repugnat Deum in qualibet die creaſſe vnum Angelum, vel animam; atque adeo eſſent modò tot actu Angeli, quot fuerunt dies: dies autem vt ſuperiori quæſt. dicebamus, fuiſſent tunc infiniti, ergo Angeli eſſent modo actu infiniti. 5. *Arg.*

Poſtremò arguitur. Virtus potentiæ attenditur ex obiecto: virtus enim calefactiua eſt, quia calefacit, & viſiua quia videt; virtus autem Dei eſt infinita, ergo poteſt producere obiectum infinitum. Hæc & alia huiuſmodi argumenta fieri ſolent ad probandum poſſibilitatem infiniti ſupranaturaliter. 6. *Arg.*

In contrarium non poſſumus Ariſtotelem expreſsè citare, cum de ſupranaturalibus nihil nouit; nihilominus videtur in hoc textu præſenti inſinuare eſſe impoſſibile de quacunque potentia, dicens quod infinitum non eſt cognoſcibile ſub ratione infiniti: quod autem non eſt cognoſcibile, per nullam potentiam fieri poteſt. Item quia vt videbimus infinitum eſſe implicat contradictionem.

Quæſtio hæc celebris eſt, & perquam multis rationibus vtrinque controuerſa, cùm Philoſophis, tum etiam Theologis. Antiqui ſemper habuerunt pro comperto, Deum non poſſe facere infinitum, ſicut non poteſt facere chimeram, propter repugnantiam rei.

Ita tenet S. Tho. 1. quæſt. 7. & q. 46. licet illic ſolùm de naturis rerum diſputet, negat tamen infinitatem animarum fuiſſe poſſibilem. Sed quol. 9. artic. 1. expreſsè negat per omnem potentiam fieri poſſe infinitum. Eandem opinionem tenet Scotus 2. ſent. d. 1. q. 3. & Bonauent. 1. ſent. diſt. 43. Et eâdem diſtinctione Durandus: qui licet non adeò frequenter ſolet fidem adhibere ſententijs S. Tho. in hac tamen parte eum indubius ſequitur. Et Marſilius in 1. quæſt. 42. dicit hanc eſſe opinionem communem, & eandem ſequitur: & ingenioſè certè eam corroborat, licet plus inſiſtat de infinitate perfectionis, de qua nihil hic intendimus dicere: quod enim quæſtione præcedenti diximus, abundat Philoſophis. Hanc verò opinionem repellunt nominales. Ocham quidem 2. diſtinct. 1. ſed inter omnes latiſſimè Gregorius in 1. diſt. 43. quæſt. 4. nam Gabriel lib. 2. diſt. 1. quæſt. 3. vtramque opinionem cenſet eſſe probabilem.

Et quamuis Gregorius tres concluſiones ſigillatim ponat, ſcilicet quod

potest Deus facere infinitum magnitudine, multitudine, & intensione qualitatis; tamen quia rationes germanæ sunt & connexæ, vnicâ conclusione respondetur ad quæstionem.

Conclusio principa.

Per nullam potentiam possibile est dare infinitum in actu, aut magnitudine, aut multitudine, aut intensione. Terminus superiori quæstione expositus est. Appellamus infinitum in actu, si sit continuum, illud quod est ens permanens habens omnes suas partes simul. taliter, vt vnâ certâ signatâ sint in illo infinitæ æquales non communicantes, &c. Infinita verò multitudo est collectio infinitorum entium separatorum: sed infinita intensio qualitatis est, vbi sunt infiniti gradus æquales non communicantes, &c.

At verò quia tota hæc disputatio in hoc posita est, vt examinetur, an implicet contradictionem infinitum esse, hoc primum omnium stabilire est operæpretium. Etenim & naturali, & fidei præsertim lumine, receptissimum est & solenne, omnipotentiam Dei nullatenus terminari, sed esse infinitam: infinitas verò in hoc consistit quod omne factibile possit facere. Si autem aliquid nequit facere, non est ex defectu potentiæ, sed quia illud in natura sua non est factibile: vt quod chimera sit, & quod homo sit irrationalis, &c. Attamen quid sit factibile, hoc est sub iudice.

Ait Theologorum schola idipsum quodcunque esse factibile, quod non implicat contradictionem. Quæ quidem sententia, nisi sano sensu intellecta, profectò sustineri non potest. Bifariam enim contingit aliquid implicare contradictionem, vno modo quod intrinsecè, expresse & formaliter infert duas contradictorias: vt si quis diceret, orbem lunæ qui capitur intra orbem Veneris esse illi æqualem: aut cor hominis esse æquale toti homini, sequeretur expressa contradictio. Orbis enim Veneris continet intra se orbem lunæ: ergo est maior illo, & per consequens non est æqualis. Item totum est maius suâ parte, vt patet ex diffinitione totius, cor est pars hominis: ergo non est æquale illi. Atqui si isto modo intelligatur implicatio contradictionis, profectò manifestissimè est falsum, quod quicquid non implicat contradictionem, Deus possit facere. Innumera enim concedimus, Deum non posse facere; ex quibus tamen non sequitur huiusmodi contradictio. In diuinis namque confitemur non posse filium generare alium filium; & tamen ex opposito non sequitur manifesta contradictio. Et negamus Deum posse facere hominem esse equum, seclusâ vnione hypostaticâ, & tamen non sequitur expresse, petrus est equus, ergo non est homo: nam posset aliquis dicere, quod licet natura id non possit, tamen Deus posset facere vnum hominem, qui simul esset equus. Et negamus Deum posse facere chimeram, & tamen illâ creatâ certè nulla contradictio expressa sequeretur; nisi quod esset vnum monstrum constans ex partibus diuersorum animalium. Quin imò concedentes infinitum in quantitate, negant possibile esse infinitum in perfectione; & tamen profectò non sequitur manifesta contradictio, si daretur essentia infinitè perfecta. Quod enim aiunt tale infinitum continuò sequi esse Deum, reuera non sequitur euidenter: nam vt dicebamus quæstione proximâ; plus requiritur vt sit Deus, quàm vt sit essentia infinita. Sufficeret enim ad essentiam infinitam habere infinitos gradus perfectionis, licet dependeret ab alio. Alio modo accipitur implicare contradictionem, pro eo quod includit

Implicare contradictionem.

cludit repugnantiam; ad quod sufficit, quod intellectus lumine naturali, quam primùm id proponatur, dissentiat & resiliat; neque vllo modo adhærere possit; quod enim lumini naturali intellectus repugnat, meritò dicitur natura suâ repugnare.

Et hoc modo verum est, quod quicquid non implicat, id est, non repugnat intellectui, Deus potest facere. Atqui hic profectò est germanus sensus loci illius Lucæ 1. non est impossibile apud Deum omne verbum. Verbum enim illic tantùm valet, quantum id quod potest mente concipi esse factibile: non enim potest facere hominem esse irrationalem, aut chimeram esse; quia suppositis naturis rerum, scilicet quod homo sit animal rationale, statim intellectus dissentit, vt possit simul esse animal brutum. Et suppositis naturis diuersorum animalium, renuit quod possit esse monstrum diuersorum naturas participans.

Hoc supposito profectò non est ita multum difficilè persuadere infinitum implicare contradictionem. At quia isti, vt infinitum defendant, alia noua inconuenientia cumulant, incipiam à diuisione continui; tametsi hoc lib. sexto ex professo tractandum sit. Et vt secundum argumentum propositum quod magni facit Gregorius in authorem ipsum reijciam, arguitur sic.

Si Deus posset facere infinitum, sequeretur quod posset illud etiam facere per diuisionem continui in omnem suam partem; hoc tamen profectò non solùm implicat contradictionem secundo modo, sed primo modo: quia factâ quâcunque diuisione sic est pars, illa adhuc est diuisibilis. Nec valet solutio Gregorij quod scilicet illa iam est actu diuisa: nam cum continuum non constet ex indiuisibilibus, quæcunque fiat diuisio fit in partes adhuc diuisibiles; quæ licet naturaliter non possint esse per se sub quacunque parua quantitate, tamen supernaturaliter possunt diuidi. Sed quia hoc in sexto explicatius debet examinari, supponatur hic (id quod nemo præter Gregorium dignus nomine Philosophi negare posset) continuum non posse actu diuidi in omnem suam partem; alias (vt philosoph. probè infert sexto huius) sequeretur, continuum componi ex indiuisibilibus, quod implicat contradictionem; nam vnum indiuisibile additum alteri non reddit maius.

Vnde ad secundum principale argumentum (nam ad primum in calce quæstionis respondebimus) omissis varijs responsis quæ dantur à diuersis, conceditur Deum cognoscere distinctè infinitas partes continui: cognoscit tamen eas sicuti sunt, id est, cognoscit eas actu componere totum, esseque diuisibiles in infinitum syncathegorematicè; non tamen cognoscit omnes collectiuè posse esse actu diuisas. Quemadmodum cognoscit quidem entia ex quibus fingitur componi chimera; non tamen cognoscit illam esse possibilem. Et ideo non potest illam facere. *Ad 2. principale.*

Sed ecce validissimam replicam Gregorij. Quando dicitur quod continuum habet partes in potentia, aut ly, potentia, determinat ly, habet: & tunc sensus esset quod solùm potest habere illas: quod est falsum, cùm actu habeat eas: aut determinat ly, partes, vt sit sensus quod illæ partes non faciunt singulæ per se vnum, sed omnes simul componunt vnum: & tunc (inquit) non est maior ratio quod sint isto modo infinitæ facientes vnum, quàm si essent actu separatæ. *Replica Gregorij.*

Solutio. Damus nos illi secundum sensum: vt enim semel intelligatur quid est pars in potentia, explicamus: quod partes continui sunt quidem actu partes, quia actu componunt; non tamen sunt actu entia, quia ens & vnum conuertuntur: & ideo pars quæ non per se subsistit, non est ens, sed entis ens. Est autem repugnantia quod sint actu infinita entia; nulla est tamen quod sint actu infinitæ partes in toto. Si enim illa fierent per diuisionem continui in omnem suam partem, darentur partes continui indiuisibiles, vt dictum est. Si autem alio modo crearentur actu infinita simul per se subsistentia, sequerentur incommoda alia quæ iam modo inferentur.

Partes in potentia.

Ad formam ergo argumenti conceditur, quod quicquid Deus conseruat per causas secundas efficientes potest se solo conseruare. Quod autem non possit singulas partes continui actu diuidere non est, quia non potest supplere vicem causæ efficientis, sed quia repugnat intrinsecè rationi quantitatis esse diuisam in omnem suam partem: eo quod de ratione quantitatis est, esse diuisibilem & de ratione partis est esse quantam; atque adeo quantumcunque detur minima diuisa, restat adhuc diuisibilis.

Ad 3. prin. Simili modo peccat tertium principale argumentum famosæ lineæ giratiuæ, de qua tam se anxiè affligunt multi: alijs dicentibus esse infinitam solùm syncathegorematicè, id est, non tantam quin maiorem: alijs minus male dicentibus, quod si infinita est linea giratiua, linea giratiua est infinita, j. si est infinita syncathegorematicè, est infinita cathegorematicè: nam si non est tanta quin maior, eâdem ratione concedendum est quod vni pedalitati signatæ (quanta est grossities columnæ) habet infinitas æquales. Nihilominus falsissimũ est, quod sit infinita in actu, aut cathegorematicè, aut syncathegorematicè. Est enim ridiculum in physica, quod in corpore bipedali detur linea longior quam sit totum: nam eisdem punctis, quibus clauditur longitudo totius, clauditur longitudo cuiusque partis ipsius. Et irrideret Arist. quod inter duo puncta finitè distantia, detur aliqua linea actu infinita.

Respondetur ergo ad formam argumenti, quod quamuis cogitatione possumus imaginari talem lineam; tamen non est actu infinita, sicuti neque actu est ens per se. Quod si Deus incipiat illam separare à toto; erit semper tam longa quanta erit pars separata; nunquam tamen Deus per suam omnipotentiam poterit totam separare: sicut non potest diuidere continuum in omnem suam partem. Et in hoc sensu conceditur quod est infinita in potentia, & syncathegorematicè separabilis: quantacunque enim separetur, poterit separari maior; non tamen est potentiâ infinita cathegorematicè: quoniam non est possibile, vt sit separata infinita: veluti continuum est in infinitum diuisibile; nunquam tamen potest esse actu diuisum in partes infinitas.

Argumentũ Maioris. Per hæc itidem respondetur ad argumentum Maioris qui 4. sent. d. 11. q. 2. censet posse infinitum fieri in actu multitudine, si sacerdos intenderet consecrare solas partes pares hostiæ diuisæ proportione duplâ: tunc enim cum in omnibus paribus erit corpus, in imparibus verò panis, fit vt partes illæ panis sint actu diuisæ; tamen si albedo & aliæ qualitates sint continuæ: ille namque non credit quantitatem distingui à re quanta. Quod si tenentes quantitatem distingui responderint, manere illic omnes partes sub eadem quan-

quantitate continua: saltem sequitur quod partes panis erunt infinitæ actu diuisæ secundum substantiam. Et præterea arguitur, quia si hoc modo Deus facere potuit vt diuideretur substantia: manifestè sequitur quod potuerit simili modo corrumpere partes pares quantitatis, & quod manerent impares.

Huic tamen argumento respondetur primò physicè, quod petit principium: nam si implicat contradictionem continuum esse diuisum in omnem suam partem (quia tunc daretur pars indiuisibilis) negatur posse Deum conferre talem virtutem verbis, vt posset illo modo intercalare partes proportionales. Et reuera si Philosopho naturali non posset persuaderi mysterium Eucharistiæ aliter, quam vt simul hoc corollarium admitteret, satis profectò esset illi persuasu difficile. Præterea respondetur more Theologorum, quod certè sacerdos qui illo modo prætenderet consecrare, & nullatenus consecraret, & sacrilegus proinde esset: consecrari enim non potest materia, nisi sit distinctè præsens, vt possit demonstrari pronomine, hoc, quod est in forma verborum: partes verò impares non possunt illo modo esse præsentes homini distinctè & sigillatim, siquidem sunt infinitæ; nec alicui creaturæ. Et quanquam Deo sint præsentes, iam dictum est quod Deus non cognoscit illas vt actu separabiles: & ideo nec posset Deus illo modo consecrare, sicut non potest diuidere continuum in quamlibet suam partem. *Solutio.*

Hinc sumitur alterum argumentum aduersus istos assertores infiniti: quod profectò quamuis vera esset opinio infiniti, fieri tamen nequiret modo quo ipsi concedunt. Casus enim eorum frequentissimus est, qui positus est in quarto argumento principali: nempe, quod horâ futurâ diuisâ per partes proportionales minoribus terminatis versus finem, Deus producat in qualibet parte vnum Angelum, & sic erit multitudo infinita: aut lapidem, & continuet cum alio, & hac ratione erit magnitudo infinita. Huiusmodi tamen casus, præter positionem infiniti, non solùm implicant; sed certè explicant manifestam contradictionem: nam ponunt quod hora sit numerabilis per quamlibet suam partem, quod est impossibile: sicut quod vnum continuum permanens diuidatur in omnem suam partem. Et certè quamuis Deus possit facere alio modo infinitum; non posset tamen omnes partes proportionales horæ numerare incipiendo à prima. Et hæc est ratio Arist. hic text. 41. vbi sic arguit. Omnis numerus est numerabilis, infinitum autem non est numerabile, ergo non potest esse numerus infinitus.

Et textu 59. expresse ait, quod si quis continuum aliqua certa proportione diuidat, nunquam illud pertransibit. Nec potest intellectus aliud capere, nisi quod si Deus numeraret illo modo omnes, numeraret vltimam. Et ideo quâ ratione non datur vltima, fit vt nec sint omnes numerabiles. Nec valet consequentia, in instanti terminatiuo horæ tota transiuit, & quælibet eius pars: ergo potuerunt omnes numerari sigillatim versus illud instans, sicut non sequitur, musca potuit pertransire totum pedale: ergo potuit transeundo numerare sigillatim omnes partes proportionales. Vnde Gabriel loco citato, licet dicat probabilem esse positionem infiniti; non tamen persistit in hoc quod fiat per partes proportionales horæ. Quocirca posito isto modo infinito, non solùm sequuntur inconuenientia propria infiniti; sed alia noua, &

manifestiorem implicantia contradictionem.

Quapropter vt plenè respondeamus quarto argumento, ostendamus septem argumentis quomodo implicat contradictionem infinitum factum per partes proportionales horæ: & quinque alijs, quomodo repugnet simpliciter, vt omnia sint numero duodecim. Primò si Deus posset facere isto modo infinitum, sequeretur quod etiam posset facere illud producendo pedalitates illas per omnia instãtia horæ (nã sicut cognoscit omnes partes proportionales, ita cognoscit omnia instantia) taliter tamen vt nullũ prætermittatur instans totius horæ, quo non producatur vnum pedale & vniatur præcedenti. Nihil enim argumento refert instantia esse accidentia distincta, nec ne. Tunc sequeretur quod illius infiniti secundum longitudinem nulla esset pars continua maior, quàm pedalis: quod profectò expressam dicit contradictionem. Sequela tamen probatur. Detur pars aliqua maior pedali, quæ sit v.g. bipedalis: illæ duæ pedalitates fuerunt productæ in duobus instantibus diuersis, & Deus nouit quæ instantia erant illa; sed nulla possunt esse instantia immediata, imò nulla, inter quæ non medient alia infinita: ergo inter productionem primæ pedalitatis, & productionem secundæ fuerunt aliæ infinitæ productæ, & per consequens istæ non sunt immedaitè vnitæ. Et pari modo replicabitur de quibuscunque duabus pedalitatibus quas dederis immediatè continuas. Propter argumentum hoc nullus credo admittet huiusmodi productionem partium continui per omnia instantia, nullum prætermittendo, sed per partes proportionales, aut per instantia incipientia partium, vt ponit Gregorius, quæ habent certum ordinem.

1. Coroll.

2. Coroll. Tunc sequitur secundum corollarium, scilicet quod dabitur vltima pars & non dabitur vltima pars proportionalis in continuo. Negatiua supponitur ex natura continui, sed probatur affirmatiua. Producat Deus in prima parte proportionali horæ vnum baculum pedale in manu mea, quod ego pugno comprehendam: in secunda parte proportionali excludat illud, & producat aliud continuum priori: quod quidem prius procedat versus orientem: in tertia parte proportionali excludat secundum, & ponat tertium continuum cum secundo, & ita per totam horam. Itaque in qualibet parte proportionali, pugno teneo ego vltimum pedale. Tunc sequitur quod in fine ego habebo aliquod pedale in manu: nec oppositum potest quis assentire. Primò, quia nullum fuit productum nisi in manu, nec aliquid fuit inde exclusum, nisi ad positionem alterius.

Et præterea, quia illud infinitum tendens versus orientem terminatur in manu mea, quia versus occidentem non est infinitum, & non poterit locus alius signari, vbi terminetur. Quod si in fine horæ detur aliquod in manu, reuera illud erit vltimum. Certè non video quomodo quis possit hic contradictionem subterfugere, scilicet, quod detur vltima pars & non detur vltima pars proportionalis horæ. Item est mirabile quod in instanti terminatiuo illius horæ, verum sit dicere, immediatè antehac, hoc corpus fuit finitum, & in nullo instanti fuit addita pars, nisi finita; & tamen modo est infinitum.

3. Coroll. Sed tertium corollarium est, quod posset Deus producto vno infinito secundum quid, puta quod sit infinitè longum versus orientem, terminatum hîc

hic Salmanticæ, pedaliter latum & pedaliter profundum. Posset, inquam, ex illo infinito nihil prorsus addendo, facere vnum infinitum simpliciter versus omnem differentiam positionis. Probatur sequela. Volo quod in prima parte proportionali horæ, Deus ponat secundam pedalitatem illius infiniti super primam, & in secūda parte proportionali ponat tertiam & quartam pedalitatem ad latus illarum correspondenter, & in tertia parte capiat quatuor alias pedalitates, & apponat prioribus retro versus occidentem, vt fiat corpus vndique quadratum, & cubum ex octo pedalitatibus Et ita per omnes partes proportionales augeat illud corpus sub figura quadrata versus omnem differentiam positionis, sursum & deorsum, ante & retro, dextrorsum & sinistrorsum, nullam partem creando; sed taliter vt nihil addatur corpori cubo, nisi quod demitur à corpore infinitè longo. Tunc manifestum est, quod in instanti terminatiuo horæ, illud corpus erit infinitum simpliciter, cùm infinities fuerit facta æqualis additio quaque versus.

Et præterea, quia si negetur restare simpliciter infinitum, signari non poterit cuiusnam sit quantitatis; & tamen factum est ex vno infinito secundum quid. Quod profectò intellectus qui capit, nec putat esse contradictionem, nescio quomodo non capiat esse possibile, hominem esse equum.

Atqui præterea sequitur quod in illo instanti terminatiuo verum erit dicere. Immediatè antehàc corpus hoc erat vndique quadratum, & in nullo instanti additum est illi quicquam, nisi sub figura quadrata; & tamen modo non est quadratum, quia infinitum nullam potest habere figuram.

Quartum corollarium est. Dato illo secundum quid versus orientem infinito, hic terminato, pedalis latitudinis & profunditatis: posset Deus infinities infinita ab illo tollere, taliter tamen, vt semper maneret infinitum. Probatur. Volo quod Deus in prima parte proportionali horæ auferat ab illo infinito omnes pedalitates impares, scilicet primam, tertiam, quintam, &c. pares autem vniat, iam aufert vnum infinitum, & manet aliud. In secunda parte proportionali horæ itidem diuiso illo infinito, pedalitates auferat impares, & vniat pares. Et ita faciat per omnes partes proportionales horæ, quæ sunt infinitæ. Tunc in instanti terminatiuo horæ abstulit ab illo infinito, infinities infinitum, & semper manet infinitum. 4 Corol.

Est mirabile quod in singulis partibus proportionalibus vnius horæ Deus non producat, nisi vnam pedalitatem, quando productum fuit illud infinitum secundum quid; & tamen postea in qualibet hora auferat ab illo infinities infinitum, & hoc faciat per infinitum tempus, & tamen non possit hauriri illud infinitum. Hoc quidem non contradictionem, sed dementiam (nisi verbo adesset inuidia) appellarem.

Scio equidem solutionem istorum fore, hæc esse corollaria quæ sequuntur ex infinito, & ideo non esse inconuenientia. Ac si positio infiniti esset articulus fidei vt quicquid inde sequatur sub pœna inferni sit concedendum. Quinimò profectò si ex articulis nostræ fidei similia absurda aduersus nos colligerent infideles, grauissimè & periculosissimè periclitaretur fides; cum tamen isti, vt leuiculam opinionem defendant, nihil faciunt hæc concedere.

Quintum corollarium est. Dato vno corpore circulari pedali, posset per 5 Corol.

par-

partes proportionales horæ semper istud circulariter Deus augere circumponendo pedalem grossitiem in qualibet. Quo dato subsequitur, quod in instanti terminatiuo horæ verum erit dicere. Immediatè antehàc, hoc corpus fuit circulare, & in nullo instanti quicquam est additum, nisi circulariter; & tamen modo non est circulare. Item tunc lineæ quæ exibunt à centro singulæ a se inuicem in infinitum distabunt. Nam quanto plus elongantur à centro, tanto magis distant, vt in præcedenti quæstione dictum est: & cùm deducantur lineæ in infinitum secundum hanc opinionem, sequitur quòd darentur infinitæ lineæ quarum singulæ à singulis in infinitum distant.

6. Corol. Sextum corollarium est. Datis duabus columnis pedaliter distantibus, si Deus per partes proportionales produceret infinitum lignum, inter illas in qualibet parte proportionali horæ interponendo vnam pedalitatem inter columnas; quarum altera versus orientem, altera versus occidentem moueretur, daretur infinitum inter duo puncta.

Quod si dicas non esse inconueniens, quia illæ columnæ in infinitum distabunt. Arguitur contra, quod non sit possibile duas res finitas in infinitum distare. Deus distinctè cognoscit loca illa, vbi sunt illæ columnæ quandoquidem distinctè cognoscit intuitiuè columnas ipsas Tunc sic. Aut intelligit vltra illa loca alia esse imaginaria loca, adhuc longius distantia: & tunc non cognosceret columnas illas in infinitum distare. Si autem dicatur quod Deus non cognoscit alia loca imaginaria versus orientem & occidentem vltra illas columnas; hoc profectò videtur intellectu difficile, imò impossibile: nam cùm columna illa quæ est versus orientem sit corpus finitum, necesse est vt Deus videat eam esse in loco finito pedali, & per consequens circumquaque Deus intelligeret locum imaginarium extra illam; atque adeò versus orientem non distat in infinitum, sed poterit adhuc illam pellere vlterius. Mirabile enim est profectò quod Deus videat columnam in aliquo certo loco, & non possit eam depellere quocunque velit. Intelligenti relinquimus rem animaduertendam.

7. Corol. Septimum corollarium posset huc accersiri ex lib. nostro 3 summul. Sequeretur enim secundum hanc opinionem quod eàdem ratione, posset Deus in prima parte proportionali horæ producere vnum Angelum, & eundem in secunda parte annihilare, & rursus in tertia parte reproducere: & ita per totam horam in partibus imparibus producere, & in paribus annihilare. Quo dato sequitur (vt loco citato dicebamus) quod ille Angelus in fine horæ erit & nō erit (supponitur enim quod in instanti extrinseco terminatiuo horæ, nec producatur de nouo, nec annihiletur.) Probatur sequela: nam des vtrā partem malueris. Si dicas quod erit: ergo in vltima parte proportionali fuit productus, quam necesse est dicere fuisse imparem. At verò nulla dabitur postrema impar, quam non sequatur alia par, in qua fuit annihilatus: ergo in fine manet annihilatus. Quod si dederis quod non erit, eàdem arte probabo quod erit: nam post quamlibet partem in qua fuit annihilatus, fuit alia impar in qua fuit productus. Reuera argumentum, vel deducit respondentem ad metam non loqui, vel quamcunque dederit partem contradictionis, cogit eum alteram simul concedere.

Existimo ad quartum argumentum principale, satis esse responsum: nempe quod

pe quod producere infinitum per partes proportionales horæ, non solùm repugnat rationi infiniti, sed ex modo producendi infert peiora adhuc & absurdiora inconuenientia.

At quia fautores infiniti saltem affirmabunt Deum posse producere infinita entia in eodem instanti actu separata, non per diuisionem continui, nec per partes proportionales horæ; & pari modo vnam magnitudinem infinitam: inferam inde alia corollaria, quibus ostenditur esse etiam hoc impossibile. Sit ergo octauum corollarium, argumentum quod ipse contra se facit Gregorius. Sequeretur quod vel pars non esset minor suo toto, vel quod non quæcunque sunt æqualia vni tertio sunt æqualia inter se, vel quod vnum infinitum esset maius alio, quorum neutrum est pars alterius. Et faciam prius argumentum in quantitate discreta, vt ipse facit. Sit infinita multitudo lapidum hinc à Salmantica versus orientem, & infinita etiam hinc versus occidentem: quarum prima vocetur a, secunda b, & c, sit pars multitudinis a, quæ quidem pars incipit à Parisijs versus orientem. Item quod a, excedat c, per totam multitudinem, quæ est hinc vsque Parisios. Tunc arguitur sic, a multitudo est æqualis b, quia vtraque est infinita, & neutra est pars alterius: & eâdem ratione c, est æqualis b, ergo a, & c, inter se sunt æqualia. Si negas aliquam partem antecedentis, das duo infinita, quorum neutrum est pars alterius, non esse æqualia. Si negas consequentiam, das quod non quæcunque sunt equalia vni tertio, sunt æqualia inter se. Si verò concedis antecedens & consequentiam, sequitur quod non omne totum est maius suâ parte: nam a, est totum respectu c. Coroll. 8.

Respondet Gregor. quod idem argumentum posset fieri de duobus continuis & de medietate alterius eorum: datis enim duobus bipedalibus a, & b, tot sunt partes adæquatæ in a, quot in b, & tot etiam in c, quæ est medietas a, quot sunt in b, & per consequens tot sunt in c, quot sunt in a, licet a, sit totum & c, pars. Eodem modo nihil inconuenit dicere ad argumentum, tot esse lapides in c, infinito quod sunt in a. Miror autem quomodo sit contentus hac solutione: aut quâ ratione potuit adduci vt concederet tot esse lapides in c, quot in a, cum ad oculum constet lapides qui sunt hinc vsque Parisios, esse in a, & non in c, & illinc vtrumque esse infinitum versus orientem. Nec profectò est par ratio de partibus proportionalibus continui quæ sunt illic in potentia, & de partibus æqualibus multitudinis infinitæ, quæ sunt per se subsistentes. Nam quia nulla est tam parua pars quin sit diuisibilis in infinitas, nihil incõuenit tot esse partes numero in medietate, quot in toto, minores tamen. At quod partes æquales in magnitudine tot sint in parte, quot in toto, intellectus capere non potest.

Quod si in quantitate continua fiat argumentum, inconueniens erit manifestissimum. Sit enim linea a, hinc infinita versus orientem, & pars eius à Parisijs versus orientem sit c, linea verò infinita hinc versus occidentem sit b, & fiat argumentum, a linea est æqualiter longa b, & c est æqualiter longa eidem b, ergo a, & c, sunt æqualia in longitudine. Dicere autem quod pars secundum longitudinem sit æqualiter longa suo toti, expressissima est contradictio. Nec locus relinquitur fugiendi ad numerum partium proportionalium continui.

9. Corol. Nonum corollarium est. Sequeretur quod datis duabus lineis quarum a, est longior, quàm b, per solùm motum localem, sine noua quantitatis additione, b fieret longior quàm a. Patet: Si a, inciperet hinc Salmantica & esset versus orientem infinita, b verò inciperet à Parisijs, manifestum est quod a, sit longior quàm b; & tamen si manentibus fixis his punctis Salmanticæ & Parisijs, Deus moueret illas, vt partes tendentes in orientem verterentur versus occidentem: tunc illa linea terminata Parisijs, esset longior quàm hæc, quæ terminatur Salmanticæ. Non ignoro quin Aristot. admisso per impossibile infinito versus orientem non concederet quod per aliquam potentiam illud extremum versus orientem (quod nullum est) posset circulariter moueri versus occidentem. Sed tamen isti id non possent negare, nam posset Deus manente primâ pedalitate hîc fixâ Salmanticæ, in prima parte proportionali horæ abscindere secundam pedalitatem quæ est versus orientem, & vnire retro primæ versus occidentem, & in secunda parte proportionali horæ vnire secundam pedalitatem eodem modo; & ita per totam horam linea quæ erat infinita versus orientem, fiet infinita versus occidentem. Quod si idem fiat de illa quæ terminatnr Parisijs, concluditur totum corollarium.

10. Corol. Decimum corollarium egregium certè est. Si Deus posset producere infinitos homines producat eos, v. g. ordinatos hinc versus orientem, quorum singuli singulos præcisè habeant pileos. Sequeretur quod posset Deus auferre ab istis infinitos pileos, imò infinities infinitos; & tamen quilibet maneret cum suo pileo Probatur. Volo quod auferat omnes pileos hominum parium, puta secundi, quarti, &c. manentibus imparibus; & tamen tertius det pileum suum secundo, & alij duo impares, scilicet, quintus & septimus dent pileos suos tertio & quarto, & alij quatuor impares, scilicet, nonus & tres sequentes dent pileos suos hominibus quinto, sexto, septimo, & octauo, & postea octo impares dent suos pileos octo subsequentibus hominibus vsque ad sextum-decimum, & ita fiat per omnes partes proportionales horæ. Tunc demum in fine sublati erunt infiniti, & quilibet manebit cum pileo: atqui eâdem arte poterit Deus vti in infinitis horis, aut mille, vel decies centenis millibus, vt semper auferendo infinitos pileos relinquat singulos.

Atqui potest alio modo verti corollarium. Datis illis hominibus cum singulis pileis, posset Deus nullum prorsus pileum addendo facere, vt quilibet habeat infinitos. Probatur, in prima parte proportionali horæ omnes impares, puta tertius & quintus, &c. (qui sunt infiniti) dentur primo homini: in secunda parte proportionali ex alijs restantibus omnes etiam impares intercalariter, puta tertius quisque (qui etiam erunt infiniti) dentur secundo homini: & in tertia parte proportionali ex residuis tertius etiam quisque detur tertio homini. Quod si idem fiat per omnes partes proportionales horæ, in instanti terminatiuo quilibet habebit infinitos. Nec refert hoc fiat per partes proportionales horæ, an simul id faciat Deus in eodem instanti. Fateor corollaria ridicula sunt, sed esset etiam ridiculus, qui vt positionem infiniti defenderet, ista concederet.

Eâdem proportione sequitur quod si singuli illi homines infiniti haberent singulos præcisè aureos, posset ex illis vnusquisque tantùm ditescere,

quantùm

quantùm vellet. Exempli gratiâ. Si illos infinitos aureos conijcerent in vnum cumulum, & postea quilibet resumeret centum, profectò omnibus sufficeret cumulus: nam tot sunt in cumulo centenarij, quot sunt homines. Et si rursus facerent cumulum & quilibet vellet accipere decies centena millia, abundè itidem haberent in cumulo, vnde possent extrahere. Quod si rursus facerent cumulum, & vnusquisque parcè acciperet vnum tantum aureum, exhaurirent totum cumulum, perinde ac si quicunque acciperet decies centena millia. Si hæc non est contradictio, nescio quam existiment isti esse contradictionem.

Vndecimum corollarium posset esse illud quod tetigimus lib. 3. Summulatum. Datis enim infinitis Angelis, vel Deus potest plures alios producere vel non: si non, potentia Dei esset exhausta, quod impossibile esse loco citato (vt reor) ostendimus: nam cum potentia Dei ex se sit illimitata, & creatio rerum non ponat aliquam materiam, quæ posset exhauriri per creationem, fit, vt quotcunque rebus creatis infinitis & infinities infinitis, nulla potest reddi causa, cur Deus non possit producere plures. Nam adducere pro causa Deum iam produxisse quotquot potuit, est petitio principij: hoc enim ostendit argumentum, scilicet, quod postquam non est repugnantia ex parte causæ efficientis, nec ex parte materiæ, quotquot dentur creaturæ, non sunt causa vt non possint plures produci. Sed de hoc illic copiosiùs dictum est in materia modalium lect. 2 Si autem dicatur quod datis infinitis Angelis adhuc Deus potest producere plures, sequitur quod vnâ multitudine simpliciter infinitâ potest dari alia maior, quod rationi infiniti repugnat. Vt enim datâ magnitudine simpliciter infinitâ contradictio est posse esse maiorem, ita datis infinitis hominibus qui sunt simpliciter infiniti, videtur impossibile posse esse plures: nam quâ ratione posset Deus infinitæ multitudini addere vnitatem, posset etiam infinitæ magnitudini addere nouam partem: quod est repugnans, nisi illa se penetraret cum alijs. 11. Corollar.

Sed quicquid sit de infinita multitudine rerum indiuisibilium, arguitur quod Deus non possit producere infinitos homines saltem relictos suæ naturæ. Sequeretur enim quod quælibet pars cum qualibet parte se penetrarent in eodem loco. Probatur sequela. Illi infiniti homines habebunt infinitos oculos; infiniti autem oculi dextri replebunt omnem locum imaginarium: Imò infinita grana milij, aut infinitæ formicæ. Si ergo oculi dextri omnem locum imaginarium replent necesse est vt sinistri se penetrent cum dextris; & cum non sit maior ratio de vno quàm de alio, sequitur quod quilibet penetratur cum quolibet: & eâdem ratione lingua & manus & pes penetrantur cum singulis alijs membris. Et vt euidentius argumentum appareat: creet Deus prius infinitos oculos, profectò tunc non poterit creare infinitas linguas, nisi penetrando linguas cum oculis: quod si postea creet pedes, debent penetrari cum alijs membris: ergo eâdem ratione si creet infinitos homines, omnia membra debent se inuicem penetrare. Quare non poterit Deus infinitos homines creare relinquendo illos in suis naturalibus, nam penetratio illa est supranaturalis.

Quinimo nullam multitudinem rerum diuisibilium actu separatarum poterit Deus creare, quin singulæ partes cum singulis se penetrent. Nam creet,

v. g. infinita grana milij, & arguitur sic: si creasset infinitas medietates illorum granorum, illæ occupassent totum infinitum locum imaginarium: ergo non posset alias medietates creare, nisi penetrando illas cum prioribus.

Confir. Et confirmatur quia si creatis infinitis granis integris Deus annihilaret medietates illorum, medietates quæ superessent replerent tantum locum, quantum grana integra: & si ex medietatibus reliquis adhuc corrumperet medietates singularum, adhuc illæ quartæ partes replerent tantundem locum, siquidem sunt infinita entia æqualia: ergo quando erant infinita grana integra, singulæ partes se penetrabant cum singulis, sicut est corpus Christi in sacramento. Pudet, certè plura huiusmodi monstra multiplicare. Ista duo argumenta vltima colligimus ex intentione Aristot. hic text. 43 vbi pro comperto habet non posse mixtum componi ex pluribus elementis simplicibus quorum quodlibet sit infinitum: nam vnum illorum replebit totum locum imaginarium; & per consequens non relinquet alijs locum. Eodem enim modo colligimus nos, quod si datis singulis particulis singulorum granorum milij aut hominum, illæ replerent omnem locum imaginarium, fit vt integra ipsa tota infinita numero esse non possent, nisi per partium penetrationem.

De qualitate infinitè intensa non opus est nouum argumentum addere, quia si fiat intensio per additionem gradus ad gradum (vt isti dicunt) eisdem fermè argumentis redarguitur, quæ facta sunt aduersus infinitam quantitatem: nam intensio nihil aliud est quam quantitas intensionis.

Quod non detur virtus motiua infinita. Arg. 12. Sed aduersus infinitam virtutem motiuam (quam etiam ponunt possibilem creari à Deo) à priori est argumentum. quod virtus motiua est tanta quanta est perfectio rei; & ideo si non potest dari creatura infinita secundum essentiam, nec potest dari infinita secundum virtutem. Sed tamen à posteriori formatur duodecimum & postremum argumentum. Detur, verbi gratiâ, intelligentia infinitæ virtutis quæ moueat cœlum, sitque nunc cœlum quiescens, vt centrum solis sit in oriente, & incipiat illud nunc mouere per vltimum non esse. Arguitur quod sit implicatio contradictionis ipsum moueri infinitâ virtute. Primo si intelligentia mouet infinitâ virtute immediatè post hoc erit facta perfecta circulatio (quia si tardabit per tempus, non mouebitur infinitè velociter) rursus: ergo immediatè post hoc centrum solis erit in eodem puncto in quo nunc est. Tunc sequitur benè, Omnia puncta cœli erunt immediatè post hoc in eisdem punctis loci in quibus modo sunt: ergo nec mouetur, nec incipit moueri, sed perfectè quiescit.

Item si infinitâ velocitate mouetur circulariter, sequitur primò, quod immediatè post hoc erunt factæ infinitæ circulationes: nam quâ ratione erit vna, erunt plures: & quâ ratione erunt plures, erunt infinitæ: hoc tamen profectò nescio quis intellectus capiat: nempe quod immediatè post hoc erunt factæ infinitæ, & tamen ordine certo vna post aliam, imò infinities infinitæ & vniformiter. Et secundo sequitur, quod nunquam quiescet, sed primo impulsu illius intelligentiæ mouebitur cœlum infinito tempore: quia non potest signari tempus quando quiescet.

Et quo perspicacius fiat argumentum in motu recto, sit exempli gratiâ, machina bellica vt catapulta, quæ ignito sulphure iactet globum infinitâ velocitate. Et arguitur sic. Aut globus ille quiescet aliquando, aut nunquam quiescet.

quiescet. Si primum: quæritur vbi quiescit aut quando, nec poterit profectò signari locus, aut tempus quietis. Si nunquam quiescit: ergo infinito tempore mouebitur, & per consequens non mouebitur infinitâ velocitate. nam infinita velocitas videtur esse illa, quæ tempore finito pertransit infinitum spatium. Et sic semper est contradictio. Eo vel maximè quod communi animi conceptioni repugnat mobile infinitâ velocitate infinito tempore (& præsertim in directum) moueri, vt infinities infinita spatia directè transeundo nunquam cesset.

Item quia vel transiuit per medium, vel non: quod autem corpus moueatur ab extremo ad extremum, & non per medium, rationi motus repugnat, vt lib. sequenti videbimus. Si autem transiuit per medium: ergo immediatè post hoc erit in loco pedaliter distanti, & in alio loco decupedaliter, & centupedaliter distanti: quod certè fieri nequit, nisi simul in eodem instanti sit in multis locis: id quod per virtutem saltem creatam impossibile est fieri. Quod si Deus simul poneret eandem rem in pluribus locis non moueretur per illa. Nec valet solutio quod sicut immediatè post hoc, ante quodlibet instans erũt infinita instantia infinitarum partium proportionalium horæ (licet nulla duo instantia erunt simul) ita immediatè post hoc illud mobile erit infinitis locis, licet nunquam erit simul in pluribus. Non, inquam, satisfacit solutio: nam alia ratio est de partibus proportionalibus horæ, quæ sunt minores versus nos, nec possunt numerari distantibus, vt possit eadem res immediatè post hoc esse in omnibus, quin sit simul in illis.

At metuo ne dum infinitum redarguo, redargutionem ipsam in infinitum producam: Libuit autem nænijs istis tantisper ludere, vt portenta, quæ infinitum, velut chimera illa fabulosa, parit, in medium proferrem.

Ad primum igitur argumentum, concessâ maiori, scilicet quod quicquid non implicat contradictionem modo illo secundo exposito Deus possit facere: negatur tamen quod infinitum non implicet illo modo contradictionem, vt præfatis rationibus ostensum est. Simili namque argumento, tenentur authores contrariæ opinionis respondere. Negant enim posse creari creaturam infinitæ perfectionis. Contra quos, si arguatur quod creet Deus in parte proportionali horæ creaturam alicuius perfectionis, & in fine creaturam duplæ perfectionis, & in tertia creaturam triplæ perfectionis, & sic consequenter, vt in fine horæ detur creatura infinitè perfecta. Respõdent quod repugnat creaturæ, vt sit infinitè perfecta. Et datâ infinitâ magnitudine dicunt, quod Deus non poterit illam augere, quia repugnat naturæ infiniti augmentum. Pari modo nos dicimus quod repugnat naturæ rerum, esse infinitum in actu secundum extensionem, aut numerum. Et reuera multo magis nos dignificamus omnipotentiam Dei, quàm qui asserunt infinitum: nam illi, dato infinito, concedunt aliquod esse ens quod Deus agere non potest, nec mouere, & quod dantur duæ columnæ adeò distantes, vt Deus non possit amplius separare. Nos autem dicimus nullam esse possibilem rerum multitudinem aut magnitudinem, aut distantiam quin Deus possit illam augere, &c. *Ad 1. principale.*

Quod si vrgeas vnde prouenit ista infiniti repugnantia: Diuus Thomas quodl. 9. artic. 1 citat quosdam dicentes repugnantiam esse quia dato infinito illud esset infinitè perfectum secundum essentiam, quod repugnat rationi *Vnde repugnantia infiniti.*

creaturæ, vt quæstione proxima dicebamus. Illud verumtamen non sequitur; nam licet esset lapis infinitæ magnitudinis, non esset essentialiter perfectior, quàm esset lapis pedalis: nec equus infinitæ magnitudinis esset tam perfectus, quàm homo, nec esset essentialiter perfectior, quàm est modò. Ob idq; respondet repugnantiam esse ex natura quantitatis, vt enim naturæ hominis intrinsecè repugnat esse irrationalem, ita rationi quantitatis siue continuæ, siue discretæ (etiam si sit numerus indiuisibilium) repugnat esse infinitam in actu, vt præter authoritatem Aristotel. in hoc libr. supra factis argumentis monstratum est.

Secundum, tertium, & quartum argumenta soluta sunt.

Ad quintum verò quod omnium pressius vrget. Nonnulli ex Thomistis, admisso casu quod in quolibet die Deus crearet vnam animam, eamque conseruaret, negant tamen, hinc sequi fuisse infinitas: quia dies non fuerunt infiniti, aliàs non fuissent pertransacti: nam infinitum pertransiri non potest, vt docet in hoc libr. Aristot. text. 56. Et hanc putant esse mentem S. Tho. 1. p. q. 46. art. 2. ad 6. At reuera admisso casu æternitatis mundi, & quod in quolibet die fuerit vnus Angelus creatus, & conseruatus, aut vna anima, negari non posset, quin fuerint infinitæ: quia nec Aristot. nec S. Thom. negauit in illo casu fuisse infinitos dies præteritos; sed solùm negauerunt, quod non fuissent infiniti dies sigillatim numerati inter duo extrema, puta inter principium & finem: quia si hinc incipias numerare, venire non potes ad vltimum in præteritum, & ab æterno non poteris sumere principium numerandi.

Et ideo respondetur, quod licet fuerit possibile mundum fuisse ab æterno, tamen non potuit quâlibet die creari vna anima, & conseruari. Et repugnantia solùm est (vt probè, inquit Scotus 2. sent. dist. 1. q. 3.) ex parte obiecti: quia infinita multitudo non est factibilis, vt supra ostensum est. Ob idque eâ ratione quâ Deus in vna die vel in vno instanti non potest producere infinita, non potest illa producere in infinitis diebus præteritis. Secus autem est de infinitis diebus, aut infinitis circulationibus cœli: nam illa non sunt infinita entia in actu, sed vnus continuus motus, qui suppositâ æternitate mundi, non habuisset principium.

Ad vltimũ principale. Ad postremum principale argumentum. Respondetur, quod potentia infinita Dei non attenditur penes hoc quod possit infinitum producere, sicut nec penes hoc quod possit producere hominem irrationalem, aut chimeram; sed penes hoc, quod possit producere omne possibile. Potest namque infinitas res & mundos syncathegorematicè producere, i. non tot quin plures. Et quantum ad modum producendi potest res producere ex nihilo independenter à materia, potestque corruptum reproducere; atque adeo homines resuscitare & participes suæ beatitudinis in æternum efficere.

Finis tertij Physicorum.

REVE-

REVERENDI PATRIS, FRATRIS DOMINICI SOTO, SEGOBIENSIS, THEOLOGI, ORDINIS PRÆDICATORVM;

Super quartum Physicorum Aristotelis Quæstiones.

TEXT. XLI. *Quare continentis terminus*, &c.

QVÆSTIO PRIMA.

Vtrum diffinitio loci, eiusq; conditiones rectè sint à Philosopho constitutæ?

LIBRI huius quarti disputatio (vt in volumine Commentorum adnotauimus) in consideratione triplici posita est: nempe loci, vacui, atque temporis. Vnde prima hæc quæstio quatuor priora capitula textus vsque ad diffinitionem loci examinabit.

Arguitur ergo primò pro parte negatiuâ quæstionis, aduersus primam propositionem Arist. quâ asserit, ad physicum pertinere disputationem loci. Locum esse (vt inquit Comment.) est per se notum: ergo nulla scientia opus habet, id persuadere. 1. Arg.

Et confirm. Si aliqua scientia deberet de loco disserere, id propriè conueniret mathematicæ; locus enim nihil aliud dicit, quàm superficiem corporis de genere quantitatis corpus aliud ambientem, vt abstrahit à sensibilibus qualitatibus, & ab actione & passione: sed (vt libr. 2. c. 2. dictum est) mathematicus est, qui tractat de quantitate abstrahendo à sensu & motu (de Confir.

quibus

quibus propriè considerat physicus) ergo negotium loci, mathematico potius incumbit, quam physico.

2. Arg. Secundò principaliter arguitur. Locus nihil est positiuum: ergo quæstio præsupponit falsum. Probatur antecedens, quia maximè esset superficies vltima continentis: vt ait Arist. sed quamuis Deus corrumperet aërem circumstantem Salmanticam, in eodem prorsus censeretur manere loco, quo est modo: & quamuis corrumperetur aër, ergo possem ambulare mutando loca: ergo locus ex natura sua non dicit aliquid positiuum.

Confir. Et confir. Si locus esset superficies continentis, id esset præsertim, propter illam rationem Philosophi text. 3. quia in eodem loco, in quo modo est vnum locatum succedit aliud; sed hoc est falsum: ergo. Probatur minor, quia quando ego deambulans muto locum, in illo loco vnde exeo, non manet locus in actu, cum non maneat locatum distinctum à loco: sed aër continuus rarefit, & replet locum.

3. Arg. Tertiò principaliter arguitur. Si locus esset superficies, sequeretur, quod locus non diuideretur in sursum & deorsum tanquam in duas eius species; cuius tamen contrarium ait Phil. text. 4 dicens illas differentias positionis esse partes loci, s. subiectiuas. Probatur sequela: nam superficies est de genere quantitatis; sursum verò & deorsum sunt de genere relationis: constat autem, quod genus & species debent esse eiusdum lineæ prædicamentalis.

4. Arg. Quartò principaliter arguitur. Si locus esset superficies, sequeretur: quod esset in prædicamento quantitatis (vt Arist. in eodem prædicamento docet) consequens est falsum, quia locus videtur esse in prædicamento Vbi, vt nomen insinuat; eadem tamen res secundum eandem rationem ad diuersa prædicamenta pertinere non potest.

5. Arg. Quintò principaliter arguitur. Si locus esset superficies, sequeretur, quod locus non esset immobilis, consequens est contra Aristotelem: ergo sibi ipse repugnat. Probatur sequela. Superficies corporis continentis mouetur ad motum ipsius corporis. Exempli gratiâ, superficies aëris continentis Salmanticam re verâ non est eadem quæ fuit ante decem annos: nam aër continuò corrumpitur, & nouus generatur. Si ergo talis superficies est locus, sequitur, quod Salmantica non est in eodem loco, & per consequens est mutata localiter, quod est falsum. Idem apparet de stipite arboris fixæ subtus aquam, cuius superficies aquæ circumstantis semper mutatur; & per consequens si illa superficies esset locus arboris, locus esset mobilis.

Confir. Et confirmatur. Si locus esset superficies continentis, sequeretur quod dum lignum mouetur in aqua fluuij, aut homo in naui non mutaret locum: quia manet in eadem superficie; consequens tamen est falsum: quia mouetur, & moueri idem est quod locum mutare.

6. Arg. Sextò principaliter arguitur contra illam proprietatem loci text. 3. & text. 33. quæ est locum esse æqualem locato. Locus intra se continet locatum: ergo est maior locato: in corporibus enim intelligi non potest quomodo crusta auellanæ intra se contineat auellanam, quin sit secundum aliquam dimensionem maior auellana.

Confir. Et confirm. Si locus esset æqualis locato, id maximè esset secundum superficiem concauam loci & conuexam locati, consequens est falsum: ergo & antece-

antecedens. Probatur minor: nam aliàs sequeretur super idem centrum posse describi duos æquales circulos: quia illæ duæ superficies describuntur super idem centrum locati; consequens tamen contradicit maximæ cuidam mathematicorum dicentium, circa idem centrum impossibile esse, duos æquales circulos describi.

In contrarium tamen est authoritas Aristot.

Quæstionem hanc in duos articulos partimur. In primo textum pro more in conclusiones colligimus, in altero diffinitionem loci explicamus. Initium autem quæstionis inde congruè capere videbimur, si præmiserimus distinctionem illam loci, quam super text. 5. subnotauimus, sanè quæ totius quæstionis fundamentum ac basis est. Cum enim locus sit superficies corporis continentis intra se aliud corpus, fit, vt quemadmodum corpus vno modo accipitur mathematicè, vt tantum dicit quantitatem: & alio modo physicè, vt dicit compositum alicuius certæ naturæ: ita locus vno modo accipitur simpliciter pro superficie ambiente aliud corpus trinæ dimensionis, abstrahendo à quacunque qualitate naturali conseruatiua locati: alio modo accipitur pro loco naturali, nempe vt supponit pro superficie continente, connotando formam & proprietatem naturalem conseruatiuam locati. Exempli gratia, superficies aëris me circumdantis, siue locus sit mihi salubris, siue nociuus, siue in illo sim naturaliter, siue violenter, eo solùm quod ambit quantitatem meam, est mihi locus: cum hoc tamen requireretur ad locum naturalem, vt meâpte naturâ ego essem in illo propter qualitates loci mihi conuenientes, siue inquantum sum graue, siue inquantum animal. Concauum enim lunæ dupliciter est locus ignis: nam quia ipsum adæquatè ambit, est simpliciter locus, & quia naturaliter conseruat, est locus naturalis. Idemque dicendum de centro mundi respectu terræ. Neque elementis tantùm, verum & mixtis, inquantum mixta sunt conueniunt loca propria: vinum enim conseruatur in vase ligneo, potius quam in vitreo: & in cauernis terræ, potius quàm super aëre: & locus propriæ patriæ est cuicunque suâpte naturâ salubris. Vnde significatio hæc duplex loci æquiuoca est.

Hâc suppositâ distinctione, textus quatuor capitulorum summatur nouem conclusionibus. Prima est in textu statim primo. Necesse est naturalem philosophum de loco tractare. Hanc probat quatuor rationibus, quas in commentis expositas dedimus: videlicet, quia quicquid est, est in loco: & quia quicquid mouetur, mutat locum, in quo succedit aliud locatum: & quia multæ sunt dubitationes loci: & quia ab antiquis parùm aut nihil dictum est de loco. *1. Concl.*

Vnde ad primum argumentum principale respondet Commentator, quod quamuis locum esse, sit per se notum, & per consequens non sit demonstrabile; nihilominus dialecticè & probabiliter tractandum est de loco propter ambiguitates, quæ de eius natura sunt. Addiderim tamen quod locum esse, saltem proprium cuicunque rei, non est tam per se notum, quàm est notum esse: nam res aliquas moueri, oculatâ experientiâ constat, ea verò quæ sunt in aëre, in loco esse, non est ita manifestum: imo vulgus existimat medium inter terram, & cœlum vacuum esse, quando non sunt nubes, aut flantes venti. Vnde Aristotel. ex motu docet venari locum esse, tanquam rem occul- *Ad 1. prin.*

 tam

tam per aliam euidentem: vt patet hic text. 3.

Ob idque necesse habet philosophus non solùm ostendere quid est locus, sed etiam (pro tyronibus) locum esse: tametsi hoc apud sapientes supponatur tanquam principium physicum.

Ad Confir. Ad confirmationem. Respondetur, quod sermonem de loco naturali, manifestum est spectare ad physicum: sed & consideratio quoque loci, simpliciter dicti, potius ad ipsum quàm ad mathematicum pertinet: mathematicus enim vt tractat de quantitate abstrahendo à sensu, ita & abstrahendo à motu. Physicus autem quia tractat de motu locali, qui fit per mutationem loci, habet subinde tractare de loco. Et hæc fuit secunda ratio Arist.

2. Concl. Secunda conclusio in text. 3. locus est aliquid positiuum. Hanc ponit aduersus vulgares, & nonnullos etiam antiquos philosophos, credentes res quæ mouentur in aëre, moueri in vacuo. Quam probat tribus rationibus. Prima sumitur ex successione corporum in eodem loco, sicut in eadem materia succedunt diuersæ formæ: & hæc procedit de loco simpliciter & mathematicè dicto. Secunda ex motu naturali grauium ad sua cuiusque propria loca, & hæc procedit de loco naturali. Tertia ex authoritate ipsorum etiam ponentium vacuum. Aiunt enim quod vacuum est locus aptus repleri. Quibus verbis fatentur locum esse aliquid positiuum. Rationes istæ abundè in commentis expositæ sunt.

Ad secūdū. Vnde ad secundum principale negatur, locum nihil esse positiuum: & ad probationem respondetur, quod dempto quocunque circumstanti, si res manerent in vacuo, non manerent propriè in loco: nam esse in loco, dicit esse in aliquo positiuè: sed tamen quia res illæ manerent in eadem distantia ad centrum & ad polum, dicuntur manere in eodem loco imaginario. Arist. verò quia casum reputauit impossibilem, diffiniuit locum verum, quem ait esse aliquid positiuum.

Ad confir. Ad confirmationem respondetur argumento Arist. satis esse quod particulariter aliquando vnde exit vnum locatum, maneat locus in actu repletus alio locato: vt patet de dolio, vnde exit aqua, quod repletur aëre. Et si immediatè vnde ego exeo intraret aliud corpus, eadem superficies aëris maneret locus in actu, continens aliud locatum. Si tamen non succedat aliud corpus nisi aër, ille continuatur, & per consequens non manet locus in actu diuisus à locato.

3. Concl. Tertia conclusio est in text. 4. sursum & deorsum, & aliæ differentiæ positionis sunt partes loci. Hæc conclusio (vt commento 5. exposuimus) aliter intelligitur de loco simpliciter dicto, aliterque de loco naturali. In loco enim primo modo, vt dicit superficiem ambientem trinam dimensionem quantitatis, non est sursum nec deorsum, nisi respectiuè in ordine ad nos: quia, quantum, vt abstrahit à certa specie rei naturalis, non vendicat sibi locum sursum potius quàm deorsum, sed rectum, quod est super caput nostrum, est sursum, & pauimentum deorsum. Locus tamen naturalis est genus, habens sub se species, sursum, & deorsum, quas appellat partes loci: quia species sunt partes subiectiuæ in quas diuiditur genus: aliam enim speciem loci naturalis vendicat sibi ignis, & aliam terra.

Coroll. Ex quo sequitur, quod si sursum & deorsum solùm dicant locum simpliciter,

citer, non opponuntur, nisi relatiuè respectu nostri, vt illic expositum est. Quare ille locus qui modo est sursum, si nos ascendamus supra illum, erit deorsum. Et eadem pars erectæ columnæ, quæ dum est ad caput nostrum, est sursum, si vertatur, erit deorsum. Si autem sint differentiæ loci naturalis, opponuntur contrariæ: sicuti aliæ species vnius generis. Sursum enim est concauum lunæ, & deorsum, centrum terræ. Quæ quidem loca ratione diuersarum naturarum & qualitatum ad conseruandum diuersa elementa, sunt contraria. Et de talibus locis subdit Phil. in text 7. quod loci est quædam mirabilis potentia.

Aliæ vero differentiæ positionis, ante & retro, dextrum & sinistrum, vt placet Paulo Veneto, non sunt diuersæ species loci: quia nullum corpus mouetur naturaliter dextrorsum, aut sinistrorsum; sed sursum aut deorsum: & ideo sunt (inquit) differentiæ positionis non respectu totius locati; sed quo ad situm partium eius. At verò fortè Aristot. posuit illas species loci, propterea quod, vt 2. de cœlo est videre, oriens dicitur simpliciter & absolutè dextrum, & non solùm respectiuè: & angulus mediæ diei qui est supra nos dicitur, ante: & angulus mediæ noctis, retro. sed de hoc aliàs. *Alia differentia positionum.*

Igitur ad tertium argumentum negatur, sursum & deorsum non esse species loci naturalis. Et ad probationem respondetur, quod locus naturalis non solùm dicit superficiem; sed supponit pro illa, connotando certas proprietates conseruatiuas locati. Neque sursum & deorsum solùm dicunt respectus: sed sursum quidem est locus conseruatiuus leuium, deorsum verò est locus conseruatiuus grauium. *Ad tertiū.*

Ad confirmationem respondetur ex supradictis, quod locus naturalis non dicit solùm superficiem continentem, vt locus mathematicus, sed virtutem præterea conseruatiuam. Et quia illa virtus conseruatiua terræ licet sit in toto spatio, quod est intra concauum aquæ & aeris pro illa parte, vbi terra est discooperta; tamen perfectissimè est in centro, propterea terra mouetur ad centrum. Eâdem ratione licet locus naturalis aëris sit spatium contentum inter concauum ignis & conuexum aquæ, tamen quia virtus conseruatiua est in medio illius spatij, propterea aër moueretur ad illud medium: tametsi hoc non sit adeò certum, quia forsan virtus conseruatiua ignis, perfectissimè est propè superficiem concauam lunæ: & idem possumus dicere de aëre, sed de hoc aliàs. *Ad confir.*

Quarta conclusio est in text. 8. Locus non est corpus. Vbi adnotandum est: quinque recitari opiniones à Phil. de re, quæ est locus: quarum quatuor reprobat, & quintam eligit. Posset enim quibusdam videri, locum esse corpus, propterea, quod cùm nihil sit in loco, nisi corpus habens trinam dimensionem, & locus debeat esse æqualis locato, videtur quod locus ipse debeat habere tres dimensiones. Probat autem Aristot. locum non esse corpus, nam cùm locus debeat esse æqualis locato, & locus & locatum debeant esse simul, si corpus esset locus, deberet coëxtendi simul cum locato penetratiuè, aliàs non posset esse simul cum illo & æquale. Peccabat ergo ratio illorum (vt text. 47. responder Aristot.) quia credebant locum debere esse æqualem locato penetratiuè secundum trinam dimensionem; & tamen non sunt æqualia, nisi secundum superficiem concauam loci, & conuexam locati. *4. Concl.*

Reliquum primi capitis continet sex rationes, quibus arguitur non esse locum: quas in commentis explicuimus.

5. Concl. Quinta conclusio est in textu 17. Locus nec materia est, nec forma locati, nec aliquod eius accidens. Erant enim qui paralogizabantur, formam esse locum, eo quod locus continet locatum, & forma continet materiam dando illi esse. Erant præterea, qui putabant locum esse materiam, propterea quod locus recipit locatum, & recipere, videtur proprium esse materiæ. Contra quos arguit Aristot. quod cum materia & forma sint partes locati, & per consequens mouentur ad motum locati; locus autem cum non moueatur ad motum locari, fit, vt locus nec materia sit, nec forma; sed aliquid subiecto distinctum à locato, & à qualibet eius parte. Peccabant ergo, quia locus non continet locatum, sicut forma materiam, quæ continet eam tanquam intrinsecus terminus rei naturalis: nec recipit, sicut materia, formam, quæ est intrinsecum susceptiuum rei: sed continet locatum tanquam extrinsecus eius terminus, recipitque illud extrinsecè ad modum vasis. Et hoc modó diluit Aristot. eorum rationes text. 38. Reliqua vide in commentarijs.

6. Concl. Sexta conclusio est in text. 28 Octo modis aliquid est in alio. Ex qua infert, quod nihil est in seipso. Hanc conclusionem cum suo corollario abundè in commentarijs exposuimus. A text. 30. vsque ad 35. ponit Aristot. quatuor suppositiones, & quinque documenta, quæ illic satis exposita sunt.

7. Concl. Septima conclusio est in text. 36. Locus non est spatium, id est, dimensiones interceptæ intra concauum continentis, a locato distinctæ. Hanc conclusionem textu sequenti duabus rationibus probat. Prima, quia aliàs cuiuscunque locati essent infinita actu loca infinitarum partium. Item quia aliàs loci esset locus, id est, locus simul cum locato moueretur ad locum. Opinionem istam hasque rationes quanquam obscuras, in commentis tamen pro virili expositas reliquimus.

8. Concluſ. Diffinitio loci. Octaua conclusio in text. 41. est loci diffinitio Locus est terminus continentis immobilis primus. Hanc colligit à sufficienti diuisione hoc modo. Locus aut est corpus, aut materia, aut forma, aut spatium, aut vltimus terminus continentis, non aliquid priorum quatuor: ergo quintum. Ponitur ergo prima particula, s. terminus continentis loco generis, immobilis, ad differentiam vasis, primus, ad differentiam loci communis, vt in commento expositum est.

Artic. 2. At verò ad maiorem rei euidentiam circa singulas particulas mouentur in hoc 2. artic. dubia singula. Primum, circa primam dubitatur, quænam res sit locus, nempe cuius prædicamenti: hæc enim prima esse debet cuiuscunque rei cognitio: sit ne substantia, quantitas, aut qualitas, an relatio. Ad cuius intellectum supponendum est in primis, quod locus vt ait Commentator comment. 2.) multis modis æquiuocè dicitur. Primò enim possumus distinguere, quod locus accipitur vno modo pro loco substantiarum spiritualium, & alio modo pro loco corporum habentium quantitatem: aliâ enim ratione Angelus dicitur esse in loco, & aliâ corpus (vt quæstione sequenti videbitur.) Et adhuc secundo modo accipitur dupliciter: vno modo pro loco in potentia, & alio modo pro loco in actu. Locus enim in actu (vt text. 34. ait Aristot.) est superficies vltima continentis, vltima, inquam, in actu, id

Locus æquiuocè dicitur

est,

est, actu terminans & diuidens locans à locato: locus autem in potentia potest dici vna pars continui respectu alterius: ficuti humerus potest dici locus brachij tanquam superficies continuans humerum cum brachio. Quæ quidem acceptio ad sequentem itidem quæstionem pertinet, in qua de diuersis modis existendi in loco, disputaturi sumus. Loquimur ergo in hac quæstione dumtaxat de loco in actu corporum diuisibilium: de hoc enim præcisè intelligitur diffinitio loci.

Hoc supposito præter quatuor illas antiquorum opiniones asserentium locum esse, aut corpus continens, aut materiam, aut formam locati, aut dimensiones & spatium interceptum inter latera locantis (quas abundè Arist. reprobauit, vt in commentis expositum est) sunt inter iuniores duæ aliæ opiniones quorundam realium, & tertia opinio nominalium, & quarta censetur esse Aristot. Sunt enim qui distinguunt locum accipi vno modo simpliciter (vt supra diximus) pro termino continentis, id est, circumscribentis locatum: & isto modo supponit pro superficie, quæ est de prædicamento quantitatis. Secundo modo accipitur pro loco naturali, & sic dicunt quod supponit pro virtute conseruatiua, quæ est de prædicamento qualitatis. Alij itidem distinguunt, quod locus accipitur vno modo materialiter, seu pro substrato (vt reales loquuntur) & isto modo est res absoluta, s. superficies vltima continētis: & alio modo accipitur formaliter, seu pro per se significato, & isto modo dicunt accipi pro respectu: locus enim dicit duplicem respectum, quem statim explicabimus. Hanc opinionem videntur sibi elicere Scotistæ ex suo Doctore quodl. 11. vbi ait, quod vbi dicit respectum extrinsecùs aduenientem. Et 2. sent. d. q. 5. vbi ait, quod locus accipitur vel pro absoluto, vel pro respectiuo. Quem modum loquendi etiam tenent nonnulli ex discipulis S. Thom. *Quatuor opiniones.*

His verumtamen nihil obstantibus, statuitur hic prima propositio huius articuli: Locus nullo modo accipitur, nec supponit pro qualitate, aut pro respectu, sed solùm pro superficie, quæ est de genere quantitatis. Quicquid sit illa superficies, siue distinguatur realiter à substantia, siue non. Volo dicere quod quamuis locus naturalis dicat virtutem conseruatiuam, quæ sit qualitas; nullatenus tamen supponit pro illa, sed pro superficie connotando, vt habet talem virtutem. Sicuti album non supponit pro albedine, sed pro re habente albedinem. Pari ratione quamuis locus simpliciter dicat respectum continentiæ, aut respectum distantiæ: vt statim dicturi sumus, nullo modo accipitur, aut supponit pro tali respectu; sed pro superficie continentis, connotando talem respectum. Aliud namque est locum dicere virtutem aut respectum; aliud verò supponere pro illis. Idem prorsus admonuimus capit. de genere, nempe quod licet genus dicat secundam intentionem, non tamen supponit pro illa, sed pro natura connotando secundam intentionem. *1. Propositio.*

Hæc certè propositio manifesta est, & apud Aristot. & ex natura loci. Nam Aristot. expressè in prædicamentis cap. de quantitate ponit locum speciem quantitatis. Et hic nihil aliud ait esse locum, quàm terminum continentis, terminus autem continentis nec qualitas est, nec relatio, sed quantitas: & illum terminum habentem virtutem conseruatiuam, ait esse locum naturalem, non tamen virtus est locus. *Probatur 1.*

Item qui dicunt, locum accipi pro relatione, id quidem affirmant ad saluandum, quomodo locus sit immobilis, per hoc quod distantia huius loci ad centrum terræ semper permanet eadem: at quando Aristot. dixit, locum esse immobilem, certè non accepit pro relatione; sed pro termino ipso continentis: ait enim quod locus est terminus continentis immobilis.

Confir. Et confirmatur: quia idem ipse locus qui est immobilis, est æqualis locato, vt patet apud Aristot. relatio verò nullo modo est æqualis locato, sed superficies.

Item locus dicit duplicem relationem, vnam continentiæ, quæ est loci ad locatum, & aliam distantiæ, quæ est distantia loci à centro & polis mundi: relatio verò continentiæ non est locus, sed passio & effectus formalis loci, ergo nec distantia loci à centro est locus, sed superficies ipsa distans. Profectò nullius authoritas sufficere deberet, vt quis diceret quod locus accipitur pro alio, quàm pro superficie quæ est de genere quantitatis.

Superficies. Insinuat se hic tamen inter nominales atque reales contentio de superficie. Conuenit namque inter eos verbo, nempe locum esse superficiem & terminum continentis: quod omnes concedere debent, nisi velint Aristot. negare. Differt tamen re, quod reales tenentes quantitatem distingui à re quanta, aiunt: superficiem esse quantitatem secundum profunditatem indiuisibilem. Nominales verò negantes huiusmodi superficies, dicunt corpus & superficiem esse terminos supponentes pro eodem diuersis connotationibus. Aiunt enim quod pars extremalis corporis est superficies: vnde si amphoram, quæ locus est aquæ, per partes proportionales secundum profunditatem & grossitiem diuidas versus aquam, medietas eius versus aquam est superficies & itidem quarta pars; atque adeò octaua & omnes quæ terminantur ad aquam. Ex quo inferunt Ocham eiusque sequaces infinita esse loca illius aquæ, non solùm communia, sed propria immediata aquæ, eique æqualia.

De hac verò controuersia non est hic locus vberius disputandi: satis enim de hoc à nobis dissertum est in prædicamentis capit. de quantitate. At verò præter eas, quas illic rationes & authoritates in hac parte congessimus, certè vel hic locus Aristot vehementer suadet, locum esse superficiem distinctam à corpore. Nam ex professo negat hic text. 8 (vt diximus in 4. conclusione) locum esse corpus; asserit verò, locum esse terminum continentis: distinguit ergo inter corpus & terminum continentis, & per consequens inter superficiem & corpus.

Item cum ait locum esse terminum continentis, manifestè intelligit de adæquato termino, nempe qui ita sit terminus continentis, vt non habeat ipse terminum alium: distinguit enim tanquam duo terminum & rem terminatam, at secundum istos non datur terminus continentis, quin medietas illius versus locatum, sit terminus prius signati termini.

Et confirmatur. Si terminus non est superficies, sed pars versus locatum, nulla esset profectò ratio, cur diceret locum esse terminum continentis, potius quam totum ipsum corpus continens. Etenim vt totum corpus continens non est locus secundum se totum, sed secundum partem quâ tangit locatum, ita & quæcunque pars eius assignetur, non est illa locus, nisi secundum aliquam sui partem quâ tangit locatum: & vice versa sicut pars quæcun-

que

quæ continentis est locus secundum partem quâ tangit locatum, eâdem ratione, totum corpus dicetur locus; siquidem secundum aliquam sui partem tangit locatum. Et ita ipsi videntur mihi sentire, quod non dixit locum esse terminum continentis ad excludendum continens ipsum esse locum, sed ad explicandum rationem, secundum quam est locus.

At verò profectò verba Aristot. huic sensui palàm aduersantur. Dixisset enim tunc, quod locus est corpus secundum quod tangit locatum: non tamen dixit nisi quod locus est terminus continentis, insinuans quod talis terminus est res distincta à continente.

Item corollarium illud (quod ipsi concedunt) scilicet, infinita esse loca eiusdem locati, apertè dissonat & Aristot. & communi modo concipiendi: cum enim text. 14 distinguat inter locum communem, qui per accidens conuenit locato, & locum proprium qui per se conuenit illi id sanè insinuare voluit: quod cum ea quæ sunt per accidens, non cadant sub certo numero, benè tamen illa, quæ sunt per se; loca communia possunt esse mihi infinita, si locum meum circundaret alius, & alium alius, &c. locus verò proprius esse non potest nisi vnus, qui est mihi proximus. Et tamen secundum istos nullus esset locus mihi proximus & primus secundum se totum: quia quâcunque parte continentis datâ versus me, medietas illius adhuc versus me esset mihi quodammodo propinquior, saltem secundum se totam.

Et postremò id confirmatur. Nisi locus sit superficies indiuisibilis secundum profunditatem, vix defensari potest, quomodo locus est æqualis locato, vt quamprimum videbimus. Sed de hoc satis: non enim mordicus contendo, quantitatem distingui à re quanta (licet id tamen opiner) sed ostendo, illam esse mentem Aristot.

Constituto ergo genere loci quod est superficies & terminus continentis, secunda propositio huius articuli est. Locus connotat relationem duplicem, scilicet continentiæ quæ est loci ad locatum, & distantiæ loci à centro & à polis mundi. Non intelligo huiusmodi relationes realiter distingui à loco, sed volo dicere, quod locus diffinitur per respectum ad locatum, & ad centrum. Prima pars patet ex diffinitione Aristot. non enim quæcunque superficies est locus; sed illa quæ est vltima continentis, vltima, inquam, in actu versus locatum. Exempli gratia. Superficies qua brachium continuatur manui, licet sit finis brachij versus manum, non est locus manus, quia non est terminus in actu, id est, non est superficies actu terminans & actu diuidens, sed continuans brachium cum manu. Et hoc explicuit Arist. text. 34. Item superficies conuexa extera amphoræ non est locus aquæ, sed interior concaua versus aquam. *2. Propositio.*

Priusquam ad secundam relationem descendamus, pro materia quarti argumenti infertur corollarium, quod locus ponitur directè in prædicamento quantitatis, licet diffiniatur per relationem. Sententia expressa est Arist. in prædicamento quantitatis, cuius speciem ponit locum. *Locus est in prædicamēto quantitatis.*

Vnde ad quartum principale argumentum negatur locum locari in prædicamento Vbi. In quo profectò (vt bonâ veniâ dixerim) multi ex neotericis nescio quâ occasione falluntur, credentes locum pertinere ad prædicamentum Vbi, quod locis supra citatis videtur etiam insinuare Scotus dicens, quod *Ad 4. prin.*

Vbi

Vbi supponit pro illa relatione quæ est distantia loci à centro terræ & polis mundi, ratione cuius locus est immobilis, de qua statim dicturi sumus. At profectò neque locus est de prædicamento Vbi, nec Vbi est relatio: nam Vbi, potius dicit relationem locati ad locum, quam loci ad locatum. Ait enim Aristot. in prædicam. quod vbi, est esse in gymnasio, aut in foro: igitur Vbi non est locus, sed effectus loci, j. prædicatum, quod conuenit locato ratione loci. Illa enim continentia passiua, quâ locatum continetur à loco, est vbicatio (vt ita loquamur). Vbi tamen in concreto non supponit pro illa relatione; sed pro locato, quod est subiectum talis relationis, connotando talem relationem. Relatio verò quæ est in loco non est relatio Vbi, sed est continentia actiua. Exemplum est manifestum, vestis non est de prædicamento Habitus, sed certè de prædicamento qualitatis: at vestitum esse (quod est effectus vestis) est de prædicamento habitus. Est enim considerandum, hæc prædicamenta sex, prædicari de re ab extrinseco.

Obijcit Gregor. Arguit verumtamen Gregorius Arim. 2. sent. d. 6. q. 1. artic. 2. quod locus non sit species quantitatis, sed passio quantitatis. Superficies enim de genere quantitatis nihil aliud dicit, quàm quantitatem diuisibilem secundum latitudinem: locus verò superaddit rationem continentiæ quæ est passio corporis terminati per superficiem; & sic locus potius est passio quantitatis, quàm directè quantitas.

Solutio. Respondetur tamen, quod quamuis continere sit passio quantitatis, tamen locus non est passio quantitatis; sed est quantitas cuius passio est continere. Vnde diffinitio loci est descriptiua, quia datur per passionem quantitatis.

Corol. Hinc sequitur corollarium adnotandum, quod locus est res absoluta secundum esse, & relatiuum secundum dici. Quos terminos capit. de ad aliquid, expositos reliquimus. Hoc est dicere: locus nequaquam supponit pro relatione, sed pro quantitate absoluta; circumscribitur autem, & explicatur per relationem in ordine ad aliud; sicut scientia supponit quidem pro qualitate; sed describitur per relationem in ordine ad obiectum.

Dubium. Dubitatio tamen est hic parua, vtrum locus dicat continentiam actualem, an solum potentialem. Quod est quærere, vtrum locus tantùm supponat pro loco pleno actu continente locatum, vel vtrum locus etiam vacuus sit propriè locus, propterea quod aptus est continere.

Solutio. Res est parui momenti, & forsan est disputatio de nomine. Ad quod tamen fortè dicendum est, quod locus in particulari, vt si dicas locus Petri, aut locus meus, aut tuus, non erit locus, nisi ille qui actu continet rem talem: locus enim quo Romæ possum esse, non diceretur nunc locus meus; sed ad hoc quod aliquid sit locus in communi, satis est, quod sit superficies concaua in actu, id est, terminus in actu corporis continentis in potentia. Arist. namque diffiniens vacuum (vt infra videbimus) dicit, vacuum esse locum non repletum corpore, aptum tamen repleri, vbi locum vacuum simpliciter appellat locum. Imò in hoc lib. text. 6. ex diffinitione vacui arguit locum vacuum esse locum.

Locus est immobilis. Secunda particula diffinitionis est immobilis, vbi tangitur secundus respectus loci, qui est ad centrum & polos mundi. Vbi notandum est, particu-

lam

Iam hanc (propter difficultatem quinti argumenti principalis) diuersimodè à doctoribus esse expositam. Comment comment. 41. cùm teneat, locum esse superficiem, quæ est accidens de prædicamento quantitatis; & accidentia non moueantur per se, sed per accidens ad motum subiecti, dicit quod locus per se non est mobilis, sed per accidens. Hæc tamen expositio profectò non satisfacit: nam tunc locus non aliter diceretur immobilis quàm albedo, vel accidens quodcunque aliud: Arist. aūtē voluit explicare naturā propriam & peculiarem esse loci, vt sit immobilis, per contrarium ad naturam vasis, quæ est deferre illa quæ continet. *1. Modus dicendi.*

Alij iuniores dicunt locum esse immobilem, intelligi negatiuè, id est, quod locus non est necessarium, vt moueatur ad motum locati: stat enim aëre me circumstante manente immoto, me inde moueri; licet nihil repugnet, ipsum etiam mecum simul moueri: sicut vter, qui est locus vini, defertur cum illo. Sed neque hoc planè satisfacit, quia Aristot. non solùm negatiuè, sed positiuè asseruit, locum esse simpliciter immobilem: ita vt non solùm non moueatur ad motum locati, sed quod nullo modo, nec de per se moueatur, nec de per accidens ratione locati, aut locantis, aut cuiuscunque alterius. *2. Modus dicendi.*

Alij distinguunt, quod locus vno modo accipitur materialiter pro superficie seu corpore locante, & locus isto modo est mobilis, sicut locatum ipsum: vt probat quintum argumentum, sed alio modo accipitur pro quodam respectu distantiæ huiusmodi loci ad centrum terræ, & illa est immobilis. At verò supra satis credo hoc reprobauimus: nempe quod locus supponat pro relatione: nam Arist. nihil vocat locum, nisi terminum continentis, & illum ait esse immobilem. Item quia authores huius opinionis (vt Scot. & nonnulli Thomistæ) dicunt huiusmodi relationem esse accidens distinctum à subiecto. Contra quos in promptu est argumentum, quod relatio ipsa est mobilis ad motum superficiei, in qua subiectatur; vel saltem si locus meus mouetur mecum, illa relatio distantiæ corrumpitur: nam corrupto subiecto, corrumpuntur ea quæ in ipso sunt. *3. Modus dicendi.*

Explicandum ergo est ad mentem Aristot. quo modo superficies ipsa, quæ est locus sit immobilis. Vbi sciendum est argutissimè Aristot. hâc particulâ explicuisse naturam loci. Ait enim text. 3. & explicatius text 32. quod ex motu locali venamur naturam loci. Quod est dicere: id dicitur moueri localiter quod mutat locum. Si verò locus non esset simpliciter immobilis tam per se, quàm per accidens: non esset idem moueri localiter, & mutare locum. Nam si locus nihil aliud diceret quam superficiem me circumstantem, staret me moueri, non mutando locum: vt cum lignum mouetur in fluuio ad fluxum aquæ: & rursum staret, rem mutare locum quando non moueretur: vt cum truncus arboris in fluuio manet immobilis fluentibus aquis ipsum circumstantibus. Vt ergo idem sit, moueri localiter, quod mutare locum: necesse est, locum aliquid fixum & immobile designare, ad differentiam vasis, vt text. 17. dictum est. Natura enim vasis est rem deferre; & ideo stat, vinum moueri non mutando vas; non tamen non mutando locum. Locus ergo supponit pro superficie connotando (præter continentiam) quod sit immobilis. Immobilitas verò consistit in hoc, quod sit in eodem situ *Modus dicendi Auctoris.*

Immobilitas loci in quo consistat. respectu totius vniuersi: situs autem respectu vniuersi attenditur penes altitudinem, quæ est maior aut minor distantia à centro terræ: & longitudinem, quæ est maior aut minor distantia à puncto, quod imaginamur fixum in oriente: & latitudinem, quæ est maior vel minor distantia à polo. Est ergo Salmantica in eodem loco, propterea quod superficies aëris illam circumstans, eandem habet distantiam à centro & ab oriente & à polo.

Ad 5. prin. Vnde ad quintum principale argumentum, authores supra citatæ opinionis respondent distinguendo consequens primæ consequentiæ, scilicet quod locus sit immobilis: accipiendo enim materialiter locum pro superficie, concedunt; sed accipiendo pro relatione, negant. Sed tamen quia relatio (vt dictum est) nullo modo dicitur locus, melius est distinguere, quod quamquam locus sit res mobilis, non tamen est locus mobilis, id est, inquantum locus non est mobilis. Volo dicere, quod superficies aëris modò circumstantis Salmanticam, licet sit alia res in genere quantitatis, id est, alia superficies alterius aëris; est tamen idem locus, propterea quod est in eadem distantia ad centrum & ad orientem & polum vniuersi. Et ideo licet mutauit aërem & superficiem aëris, non tamen mutauit locum. Et idem dicatur de stipite arboris fixæ in aqua.

Ex quo sequitur quod si nunc ego, qui sum in aëre, me immoto cooperirer aquis, essem in eodem loco, licet non essem in eadem superficie: quia superficies aquæ me circumscribens, propter eandem distantiam ad dictas partes vniuersi, reputaretur idem locus, qui erat superficies aeris. E conuerso cum lignum mouetur ad motum fluminis, licet semper maneat in eadem superficie concaua aquæ, non tamen manet in eodem loco: nam eadem superficies, propter diuersas distantias ad orientem & ad polum, est alius locus, licet sit velut idem vas deferens locum.

Ad confir. Et per hoc respondetur ad confirmationem. Hoc acutissimè adnotauit Phil. textu 41. dicens, quod id quod mouetur in flumine est illic sicut in vase, vt in naui, aut vndis. In toto verò flumine, puta alueo quæ est immobilis, est sicut in loco communi. Et textu 42. subdit, quod centrum terræ quia est immobile, est locus grauium: concauum verò lunæ, quatenus semper est in eadem distantia à centro, est locus leuium.

Hinc palàm constat, quomodo dicantur ad conuertentiam, moueri localiter, & mutare locum. Quod non contingeret, nisi locus esset quid immobile. Itaque sicut moueri motu alterationis est in se recipere nouam qualitatem, ita moueri localiter, est recipi in nouum locum, & quiescere, est manere in eodem loco.

Obiectio. Solutio. Quod si arguas, mirabile esse, quod alia superficies sit idem locus, & eadem superficies sit alius locus. Respondetur id expresse Aristot. concedere 5. meta. text. 7 nempe quod res, quæ in vno genere est vna, in alio est plures: quod meritò sæpe citare solemus. Et profectò mirabilius est, quod ipsi concedunt, vt saluent locum esse immobilem, nempe quod locus supponit pro illa relatione distantiæ; cum tamen Aristot. non relationem, sed terminum continentis asserat esse immobilem.

Argumētū. Contra hoc nihilominus sunt minimè importuna argumenta. Videtur, quod Salmantica, sicut non est modò in eadem superficie continentis, ita nec sit in

ſit in eadem diſtantia ad centrum; & per conſequens nec in eodem loco: nam diſtantia eſt relatio quæ eſt accidens fundatum in ipſa ſuperficie: corruptâ autem ſuperficie, corrumpitur accidens, quod eſt in illa.

Eâdem ratione, ſi me immoto, qui nunc ſum in aëre, cooperirer aquis, eadem numero relatio diſtantiæ, quæ erat in aëre non poteſt manere in aqua: quia idem accidens non transfertur de ſubiecto in ſubiectum.

Solutio. Realiſſimi iſti ponentes relationes eſſe accidentia diſtincta, torquentur his nænijs, à quibus vix ſe extricare poſſunt, non potentes explicare, quomodo maneat eadem diſtantia in diuerſis ſubiectis. At verò neque exiſtimo relationes iſtas eſſe accidentia diſtincta, licet ſint reales relationes ad hunc ſenſum, quod ſeclusâ operatione intellectus res diſtant ab illis punctis. Nec ſi diſtinguerentur, intelligo per eandem, aut diuerſam diſtantiam idem materialiter, aut diuerſum accidens, ſed intelligo formaliter eandem diſtantiam ſecundum conſiderationem rationis: quamquam enim Deus deſtruat omnes relationes, immo omnem aërem circumſtantem Salmanticam, eſſet in eadem diſtantia à centro terræ, quia per tot adæquatè paſſus, aut pedes diſtaret. Immò verò ſi Deus deſtrueret cœlum, & centrum terræ, eſſet in eadem diſtantia imaginaria, quod ſufficeret, vt maneret immota.

Replic. Sed contra. Si Deus moueret vniuerſum orbem per vacuum verſus orientem, me ſedente in ſede in qua mouerer, ſicut in naui, tunc ego mouerer, & Salmantica & omnes vrbes mouerentur ad motum orbis: & tamen omnia manerent in eadem diſtantia à centro & oriente & polo: ergo inuariatis huiuſmodi diſtantijs, ego muto locum.

Solutio. Reſpondetur, me moueri tunc, & Salmanticam, & omnes vrbes ad motum orbis, quia licet maneat eadem diſtantia ad centrum verum & orientem verum, quæ mouentur; variatur tamen diſtantia à ſimilibus punctis imaginariè fixis. Itaque licet nihil ſit in mundo, niſi ego, imaginanda ſunt tria puncta fixa in profunditate longitudine & latitudine, per quorum reſpectum ego cognoſcar eſſe in eodem loco, aut mutare diuerſa loca.

Corolla. 1. Sequitur hinc tandem (quod mente obſeruandum eſt, pro libro ſequenti) quod ad relationem (vt putat Scot.) non eſt per ſe motus: per motum enim localem ego non acquiſiui rationem hanc diſtantiæ ab oriente vel polo; ſed locum de genere quantitatis, ſcilicet, hanc ſuperficiem, licet hæc ſuperficies ſit hic locus ratione huius diſtantiæ.

Et propterea Ariſt. non dicit, quod eſt motus per ſe ad relationem, ſed ad locum, qui eſt terminus continentis, vt libro ſequenti numeroſius examinabimus.

Corol. 2. Sequitur ſecundò, quod alia relatio eſt à qua locus eſt immobilis, & alia eſt relatio importata per prædicamentum Vbi: prima enim ſubiectatur in loco, & ſecunda in locato, vt paulò ſuperius explicuimus.

9. Concl. Nona & poſtrema concluſio huius quæſtionis eſt apud Ariſt. text. 30. & 33. quam præter ordinem Ariſtot. vltimam conſtituimus, eo quod eſt tanquam dictorum omnium appendix. Eſt enim duplex locus (vt text. 4. dictum eſt) alius communis, & alius proprius & primus: & locus quidem communis non eſt æqualis, ſed maior locato; locus verò proprius eſt æqualis. Hanc verumtamen æqualitatem Nominales negantes ſuperficies diſtinctas à cor-

poribus, non ita possunt ad mentem Arist. explicare, licet tripliciter dicant. Primò quod locus est æqualis locato quantum ad continentiam, videlicet quod locus continet adæquatè quantum est locatum, nec plus nec minus.

Arguitur contra nominales. Sed contra hoc est argumentum, quod tunc tota amphora secundum totam eius grossitiem digitalem esset æqualis vino, quo est ad summum plena: nam continet illud, & nihil amplius: & tota sphæra aëris esset æqualis aquæ & terræ, & omnibus mixtis, quæ adæquatè intra se continet: consequens tamen expressè est contra Phil. text. 33. vbi ait, quod si locus terræ & aquæ esset totus aër, locus non esset æqualis locato: vbi expressè docet, quod corpus continens non est æquale contento, sed terminus concauus continentis termino conuexo contenti.

Secundo modo locus est æqualis locato: quia si trahatur linea à concauitate loci per centrum locati vsque ad aliud punctum oppositum concauitatis, illa eadem linea metitur adæquatè conuexum locati, & concauitatem loci.

Et tertio modo, quia si filum vnum circumdamus ad conuexum locati, & aliud intra concauitatem loci, illa duo fila erunt æqualia.

Atqui isti quidem duo modi veri sunt, & ita dicendum est in via Nominalium; sed tamen non satis explicant mentem Aristotel. quia non dant vnam rem, quæ sit locus, & secundum se totam sit quodammodo æqualis locato.

Locus æqualis est locato. Quod Aristot. ergo sensit, fuit quod locus, id est, superficies concaua continentis est æqualis locato, id est, superficiei conuexæ locati. Si enim superficies concaua loci, quæ distinguitur à corpore, extenderetur, & similiter superficies conuexa locati, illæ duæ superficies essent omnino æquales secundum longitudinem & latitudinem, nam profunditatem non haberent.

Coroll. 1. Hinc palàm sequitur, quod si terminus continentis non supponat pro superficie, sed (vt aiunt Nominales) pro parte interiori continentis, nulla dabitur res, quæ sit terminus continentis, eademque sit æqualis locato.

Coroll. 2. Sequitur præterea, locum esse mensuram extrinsecam locati. Quod manifestum est apud Aristot. licet nonnulli hoc in dubium reuocent. Etenim quemadmodum tempus (vt infra videbimus) est mensura successiua motus, ita & locus est mensura permanens locati, vt quantus est locus, tantum sit locatum: non quidem secundum partes intrinsecas locati, sed secundum externam superficiem. Etenim vt superficies conuexa cuiuscunque corporis est eius mensura intrinseca, ita superficies concaua sui loci, est eius mensura extrinseca. Et hâc ratione (vt capit. de quantitate adnotauimus) tam locus, quàm tempus statuta est ab illis species quantitatis extrinseca.

Locus est mensura locati.

Obiectio. Sed arguunt nonnulli, quod locus non sit mensura, eo quod ratio mensuræ importat relationem mensurantis ad mensuram.

Solutio. Quibus tamen respondetur, quod licet mensurare dicat relationem æqualitatis, tamen mensura non est relatio, sed quantitas illa per cuius longitudinem, aut latitudinem, aut profunditatem certificamur de quantitate alterius. Quocirca Aristot. 10 metaphysic. text. 2. vnitati, quæ est principium numeri, attribuit esse primam mensuram: numero enim pedum, aut vlnarum, aut vnciarum, aut alicuius certæ quantitatis, qua vtimur tanquam indiuisibili,

sibili, metimur rerum quantitates.

Ad sextum igitur principale argumentum respondetur, quod propriè loquendo superficies, quæ secundum Aristot. est locus, non continet locatum; sed vnum corpus continet aliud corpus: vnde locus (inquit) non est superficies continens, sed est terminus continentis. Quare simpliciter concederet Aristot. quod omne continens est maius contento. Qui verò noluerit in tanto rigore respondere, concedere potest, superficiem concauam, quæ est locus, quodammodo continere conuexam locati: sed tunc negandum est, eandem esse rationem in corporibus & superficiebus: corpus enim continere non potest aliud, quin sit eo maius; superficies verò quia est indiuisibilis secundum profunditatem, & indiuisibile additum indiuisibili non facit maius, potest circumferri super aliam superficiem; & nihilominus exterior non erit maior interiori. *Ad sextum*

Et similiter respondetur ad confirmationem, quod mathematicorum illa regula intelligitur, quod in eadem area fixo altero pede circini si describantur duo circuli, necesse est, extrinsecum maiorem esse intrinseco: quia illi circuli lineantur in eodem corpore, & in eodem corpore non possunt signari duæ lineæ immediatæ. Si tamen duo corpora contigua, vnum circumferatur circa alterum, superficies concaua continentis non erit maior, quam conuexa contenti. *Ad confir.*

Textu XLVI. *Terra quidem in aqua est, &c.*

QVÆSTIO SECVNDA.

Vtrum omne corpus, locum sibi vendicet naturalem, atque adeo omne ens necessariò sit in loco vno?

A Parte negatiua primi membri quæstionis arguitur primò. Terra in nullo est loco naturali. ergo pars negatiua est vera. Probatur antecedens. Si aliquis esset eius locus naturalis, maximè superficies concaua aquæ, vt habetur textu præsenti: sed illa non tegit totam terram, cùm pars aliqua pateat aëri: ergo superficies aquæ non est totus locus terræ. Quod si dicas, ambas superficies, scilicet aquæ & aëris esse locum terræ. contra illæ non sunt vna res: ergo nec sunt vnus locus. *1. Arg.*

Confir. 1. Et confirm. Huiusmodi superficies non solùm intra se terram continet, sed & aërem, & aquam in cauernis terræ latentia; atque adeo mineralia & animalia: ergo signari nequit locus terræ proprius.

Confir. 2. Et secundo confirmatur Locus naturalis rei cuiusque est ille, ad quem res naturaliter mouetur: terra verò non mouetur ad superficiem concauam aquæ vel aëris, sed ad centrum suum: ergo potius centrum est locus terræ (quod hic text. 42. insinuat Aristotel.) quàm concauum vel aquæ, vel aëris. Quod si concesseris, repugnat diffinitioni loci, quâ habetur, locum esse terminum continentis.

Arg. 2. Secundò principaliter arguitur. Nullus est locus naturalis aëris: ergo pars negatiua vera. Probatur antecedens. Si aliquis esset, ille esset superficies concaua ignis, vt habetur textu præsenti; sed hoc non, primò quia superficies concaua ignis non solùm aërem, sed & aquam, & terram, & mixta omnia comprehendit sub se, & per consequens non est locus adæquatus aëris. Tum secundò, quia locus naturalis debet esse conseruatiuus locati: ignis verò, qui calidus est & siccus, contrariatur aëri, qui calidus est & humidus, ipsúmque proinde corrumpit. Similia argumenta fieri possunt, quod concauum lunæ non sit locus proprius ignis. Tum quia nec continet sub se solum ignem, tum etiam, quia cum luna sit planeta frigidus, videtur potius ignem corrumpere, quàm conseruare.

3. *Arg.* Tertiò principaliter arguitur. Nulla sphæra cœlestis est in loco naturali: ergo. Probatur antecedens: quia locus naturalis est, qui requiritur ad conseruationem locati; sphæræ autem cœlestes suâpte naturâ sunt incorruptibiles non habentes contrarium: ergo non indigent loco naturali magis quàm Angeli.

Quod si dicas, inferiorem sphæram, esse in superiori, non propter indigentiam conseruationis; sed quia inferior ambitur superiori. Arguitur saltem de suprema sphæra, quæ cum non circumscribatur alia superiori, videtur non esse in loco.

4. *Arg.* Quartò principaliter à parte negatiua secundi membri quæstionis arguitur. Angeli sunt entia, & quidem creaturarum perfectissimæ, quæ tamen non sunt in loco: dicente Boëtio libro de Hebdomadibus, communem animi conceptionem esse apud sapientes, spiritualia non esse in loco. Et Aristot. hic text 47. non omne (inquit) quod est, in loco est, sed mobile corpus. Et ratio etiam est manifesta, quia locus dicit rationem mensuræ, Angelus autem non potest mensurari loco, ergo non potest esse in loco.

5. *Arg.* Quintò principaliter circa vltimum verbum quæstionis arguitur. Si corpus omne naturale ex natura sua vendicat sibi locum, sequitur, quod ex natura sua vendicat sibi locum vnum: vnitas enim loci consequitur ad rei vnitatem, vt quot sunt res, tot sint loca; consequens tamen est falsum: ergo & antecedens. Probatur minor. Nam si natura rei est, vt singula sint in singulis locis, sequitur quod Deus non potest idem corpus ponere in duobus locis: quod tamen nullam videtur contradictionem implicare.

Tres articulos, titulus huius quæstionis designat In primo videbimus de naturalibus locis corporum, & in secundo circa secundum membrum quæstionis, an substantiæ spirituales sint in loco, & postremò circa vltimum verbum,

bum, an supranaturaliter possit idem corpus esse in pluribus locis.

Pro fundamento huius articuli considerandum est, quod vt Deus & natura, omnia fecit numero, pondere, & mensura; ita & ordine pulcherrimo cuncta dispoſuit. Quod Arist. hic text. 48. docet, dicens res vniuersas secundum ordinem graduum perfectionis naturalis sortiri etiam locorum ordinem, vt res superior, locus sit conseruatiuus inferioris; atque adeo superior se habet vt forma, & inferior vt materia: sicuti in rebus particularibus materia recipit esse à forma.

Atqui, vt ordinem huius textu 46. obseruemus incipiendo à terra, sit prima conclusio. Locus naturalis elementi terræ est concauum aquæ. Conclusio expressa est Arist. loco præsenti. Et probatur ratione eiusdem text. 48. Quem ordinem res seruant in nobilitate, seruant in loco; sed terra est infimum elementorum plus habens de materia: grauitas enim ex abundantia materiæ venit, sicut leuitas ex paucitate materiæ: sed post terram dignitate immediata est aqua; quia cum sit grauior, est etiam materialior, quàm reliqua duo superiora: ergo locus naturalis terræ, est aqua. 1. Conclus. 1. Prob.

Secundò id confirmatur. Locus naturalis & locatum inter elementa symbolizant, id est, conueniunt in vna qualitate, & altera differunt: debent enim esse congenea (vt ait Comment.) vt propterea conuexum vnius tangat concauum alterius, quia quodammodo natura vnius tangit naturam alterius; sed ita se habent terra & aqua: terra enim est sicca & frigida, aqua frigida & humida, aër verò humidus & calidus, sed ignis demum calidus & siccus: ergo quâ ratione locus aquæ est aër, & locus aëris est ignis, fit vt locus etiam elementi terræ, sit aqua. 2. Prob.

Et tertiò id patet ratione Arist. text. 49. Locatum & locus in elementis habent se sicuti materia & forma; sed ita se habent terra & aqua: terra enim si daretur purum elementum, non posset verti in aërem, quin prius verteretur in aquam, sicut aqua non verteretur in ignem, quin priùs in aërem; ergo locus naturalis terræ est aqua. Prob. 3.

Vnde ad primum argumentum, nihil mirum si aliter respondeamus, quàm communiter video iuniores saltem respondere. Simpliciter enim negant omnes, concauum aquæ esse locum naturalem terræ; sed aiunt locum terræ, esse aggregatum ex superficie aquæ & superficie aëris, non considerantes quod Aristot. non dixit terram esse in aëre, sed in aqua, & aquam in aëre. Quocirca distinguendum est potius de terra, nempe quod si accipiatur pro puro elemento terræ, profectò locus eius est sola superficies aquæ, & isto modo loquitur hic Aristot. de terra. Sed si loquamur de terra, quæ non est simpliciter elementum, vt terra quam nos colimus, illam fatemur, naturaliter esse in aëre. Discooperuit enim aquis hanc partem natura, non propter necessitatem elementi terræ (quæ melius sanè conseruaretur sub aqua) sed propter necessitatem mixtorum, puta arborum, & præcipuè animalium terrestrium, quæ respiratione viuunt. Accipiendo verò terram pro toto aggregato ex terra (siue sit purum elementum, siue non) & (vt primam hinc confirmationem dilutam relinquamus) aggregatis etiam mixtis in cauernis terræ & arboribus & animalibus, quæ sunt in superficie: concedimus quod terræ huiusmodi locus naturalis est aggregatum ex concauo terræ, & concauo Ad 1. arg. Ad 1. confir.

aëris:

aëris: quæ quidem superficies, licet sint duæ res in genere quantitatis, puta duæ superficies; censentur tamen vnus locus, quia conseruant vnicam massam terræ & mixtorum. Et sic solutum restat primum argumentum cum sua confirmatione.

Coroll. Hinc sequitur, quod cum dicimus, superficiem aquæ esse locum terræ, non intelligimus de hac aut illa portione aquæ, aut gleba terræ, sed loquimur de tota terra, & de superficie totius elementi aquæ. Nam & in cauernis terræ, prouidente naturâ, ad perpetuitatem fontium, generantur aquæ ex ingressato aëre, quæ potius sunt in terra, tanquam in loco, quam è conuerso, sicut aqua cisternæ. Imò portio aëris generatur & concluditur sub terra, tanquam in vase: vnde nonnunquam terræ motus fiunt, sed de hoc alias.

Ad 2. confir. Ad secundam confirmationem respondetur ex supradictis, quod locus naturalis non dicit superficiem solùm continentem, vt locus mathematicus; sed virtutem præterea conseruatiuam; & quia illa virtus conseruatiua terræ, licet sit in toto spatio, quod est intra concauitatem aquæ & aëris, pro illa parte vbi terra est discooperta, tamen perfectissimè est in centro grauitatis terræ: propterea terra mouetur ad centrum.

Eâdem ratione licet locus naturalis aëris sit spatium continuum inter concauum ignis & conuexum aquæ, tamen quia virtus conseruatiua est in medio illius spatij, propterea aër moueretur ad illud medium. Tametsi hoc non sit adeò certum: imò forsan virtus conseruatiua ignis perfectissimè est propè superficiem concauam lunæ, & virtus perfectissimè conseruatiua aëris, est in concauo ignis, nisi obstaret contrarietas ignis: nam perfectio duorum elementorum, quæ plus participant de grauitate, vergit ad centrum; perfectio verò aëris & ignis vergit ad cœlum.

2. Concl. Secunda conclusio. Locus naturalis aëris est superficies concaua ignis. Hanc eandem conclusionem affirmat hic Arist. eisdemque rationibus confirmat quibus superiorem: nam vt terra se habet ad aquam dignitate & symbolo, & aër se habet ad ignem.

Ad 1. partē. 2. Arg. Vnde ad primam impugnationem in secundo principali argumento respondetur, quòd quando Aristot. dicit, aërem esse in igne, tanquam in proprio loco, solùm intelligit quantum ad superficiem conuexam aëris, cuius mensura est concaua ignis: loca enim naturalia elementorum designat Aristot. solùm quantum ad superficiem conuexam locati. Si tamen volueris locum circumscribentem totum aërem designare, erit spatium illud interceptum inter concauam superficiem ignis, & conuexam aquæ & terræ. Enimuerò (vt in libris de cœlo videndum est) aggregatum ex terra & aqua reputatur vnus globus & vna sphæra. Et pari modo licet locus ignis dicatur concauum lunæ, id tamen intelligitur quantum ad conuexam superficiem ignis, locus tamen eius adæquatus est, interstitium inter conuexum aeris & concauum lunæ.

Ad 2. partē. 2. Arg. Secunda pars secundi argumenti principalis habet plus difficultatis, nempe quomodo locus aëris sit ignis: cum sint contraria. Ad quod dicunt nonnulli, superficiem ignis habere in se quandam virtutem propriam, præter calorem & siccitatem, conseruatiuam aeris. Hoc tamen nullum fundamen-

tum

tum habet apud Aristot. neque in natura rerum: elementis enim nulla quinta virtus ascribitur præter quatuor primas qualitates. Neque Aristotel. hic text. 48. & 49. nec 4. de cœlo text. 23 vbi ordinem elementorum constituit, rationem aliam huius ordinis assignat, quàm ordinem dignitatis & perfectionis naturalis, & quod vnum se habet vt materia alterius. Et ideo dicendum est (vt Comment. hic commento 43. videtur docere) quod locus aquæ non est aër propter naturam aëris: nec locus aëris est ignis propter naturam ignis; sed propter distantiam, quam huiusmodi loca habent à centro terræ & propinquitatem quam habent ad concauum lunæ. Itaque si imaginetur, linea recta ducta à centro terræ vsque ad concauum lunæ, per aliquam portionem illius lineæ vsque ad certum punctum, est purum elementum terræ frigidum & siccum: altius vsque ad aliud punctum, est elementum aquæ; licet terra & aqua in aliquibus partibus commisceantur: & altius vsque ad aliud punctum, est elementum aëris: & inde vsque ad concauum lunæ est elementum ignis. Vnde locus aëris non terminatur ad concauum ignis propterea quod illic sit ignis, sed propter talem distantiam à centro. Imò licet per impossibile nullus illic esset ignis, sed ignis poneretur in infima regione aëris, aër ascenderet supra ignem, quousque modo ascendit. Et ideo non obstat contrarietas ignis & aëris, quominus ignis sit locus aëris: quia aër non conseruatur ab igne, sed suâpte naturâ ex ordine vniuersi conseruatur in tali distantia inter cœlum & centrum terræ. Et idem dicatur de locis aliorum elementorum.

Sed non est adhuc abundè dissolutum argumentum. Si ignis loco, quo aër illi coniungitur, corrumpit aërem, sequitur, aërem illic conuersari non posse. Aliqui possent cogitare, quòd in illo confinio elementorum impeditur actio à natura vniuersali. At verò hoc nullâ ratione fulcitur: cum enim apud nos videamus, ignem inflammare aërem, nulla est ratio, cur illic negemus effectum similem. Concedimus ergo, ignem in sua sphæra ignire proximum aërem, id tamen facit vsque ad certam distantiam, semper remissius & remissius, sicut ignis apud nos non ad quamcunque distantiam, sed propè agit. Et ideò per aliquod spatium propè ignem est calidior, quàm sua exigat natura, sicuti terra propè aquam humidior est: sed propè centrum est in sua naturali dispositione. Horum autem omnium constituti sunt termini qui præteriri non possunt. Eodem modo dicendum est, quod locus ignis est concauum lunæ: non propterea quod illic sic orbis lunæ, sed propter distantiam à centro. Non tamen puto esse aliquam contrarietatem inter lunam & ignem, sicut inter ignem & aërem: quia cœlum non habet aliquam particularem contrarietatem cum aliquo elementorum; sed generali influxu agit concurrendo cum singulis. Si autem propter humiditatem, aliquam alterationem agat in ignem, erit vsque ad certam distantiam. *Instantia.* *Solutio.*

Sed percunctatur quis fortè: cum inter elementa vnumquodque habet symbolum cum sibi proximo, quod est locus eius, videtur quod ignis deberet pariter symbolizare cum concauo lunæ, qui locus est eius; & tamen cum cœlum nullam habeat primarum qualitatum, non possunt elementum & cœlum esse symbola. *Inquires.*

Respondetur quod quamuis non symbolizent in illis qualitatibus; con- *Solutio.*

 ueniunt

ueniunt tamen ignis & cœlum in lucis perspicuitate, diaphaneitate & agilitate. Vnde ignis æther, vt cœlum appellatur.

At verò contra istum localem ordinem elementorum sunt argumenta nonnulla. Primum, Si ea quæ dicta sunt, verum habent, sequeretur quod quodlibet elementum, seclusis quibuscunque alijs circumstantibus, naturaliter maneret in suo loco in quo est. Itaque corruptâ per impossibile sphærâ ignis & aquæ, aër maneret vbi est, & corruptâ sphærâ terræ & aëris, aqua maneret vbi est: nam dictum est, naturaliter elementa in suis sitibus manere, & conseruari, non propter naturam circumstantis, sed propter talem elongationem à centro, aut propinquitatem ad orbem lunæ; consequens tamen videtur falsum: nam aquam naturaliter videmus descendere per terram, vt si defoderetur puteus vsque ad centrum terræ, videtur, quod aqua naturaliter illuc vsque descenderet, & per consequens corrupto per impossibile elemento terræ, aqua conflueret ad centrum.

1. Arg.

Arg. 2. Secundò arguitur. Terra, quæ est elementum grauissimum, determinat sibi infimum locum (puta centrum) quo inferior esse non potest: ergo & ignis, cum sit elementorum leuissimum, determinat sibi locum supremum quo superior esse non possit; & per consequens locus eius non est concauum lunæ, sed nisi cœlis impediretur, suâpte naturâ ascenderet vsque ad connexum primæ sphæræ.

Confir. Et confirm. Locus naturalis elementi est, in quo cum elementum sit, naturaliter quiescit, sed ignis in concauo lunæ non quiescit, quinimo circulariter mouetur ad motum primi mobilis, vt 2. & 4. de cœlo habet disputari: ergo ille non est locus eius naturalis.

3. Arg. Tertiò principaliter arguitur. Locus naturalis terræ est vnus & determinatus, in quocunque enim puncto concaui lunæ poneretur gleba terræ, siue in zenith nostro, siue in opposito, vbi viuunt antipodes, siue in oriente, siue in occidente, siue in nostro polo, siue in alio, gleba illa descenderet ad idem punctum centri: ergo & locus ignis deberet esse vnum punctum determinatum; consequens tamen est falsum: nam ignis noster ascendit ad zenith nostrum, & ignis antipodum ad zenith suum.

Quod si dicas locum determinatum ignis non esse punctum, sed totam circumferentiam concaui lunæ, ascendere enim est elongari à terra directè versus cœlum. Tunc sequeretur, quod si portio ignis poneretur in centro terræ, nullo corpore impediente, non magis ascenderet versus zenith nostrum, quàm antipodum, aut versus orientem quàm versus occidentem.

Ad primū. Primum argumentum non est quod in præsentiarum ad vnguem examinemus, vsque ad secundum & quartum de cœlo. Res profectò est dubia, quidnam sentiret Aristot. De igne namque & terra inter omnes Philosophos conuenit, quod demptis omnibus alijs creaturis naturaliter manerent in locis, in quibus sunt: quia vnum est elementum grauissimum, & alterum leuissimum; sed tamen de aqua & aëre non omnes consentiunt: nam aqua non est simpliciter grauis sed respectu aëris & ignis: nec simpliciter leuis, sed respectu terræ: nec aër est simpliciter leuis, sed respectu terræ & aquæ: nec simpliciter grauis, sed respectu ignis, vt est sententia Aristotelis quarto de cœlo textu 17. & Commentat. illic, & tertio huius textu 49. Quem Paul. Venet.

Venet. hic ſuper text. 49. imitatus ait, quod aër ſi poneretur in concauo lunæ deſcenderet per ignem vſque ad locum in quo modò eſt: & aqua ſi poneretur in centro terræ, aſcenderet vſque ad locum, in quo modò eſt. Quod certè verum eſt, quia terra neceſſe habet, eſſe ſub aqua, vnde ſi profundiſſimum puteum aquæ impleas terra, aqua aſcendit vt cedat terræ. At nondum eſt compertum, vtrum ſi corrumperetur modò terra, aqua particulari appetitu deſcenderet ad centrum: nam ex vna parte, ait Ariſtot. 2. de cœlo text. 79. quod aqua non poteſt manere ſuſpenſa, ſed debet ſuſtentari ſuper aliquod corpus, & ideo naturaliter deſcendit per viſcera terræ, ſi meatus inueniat; & per conſequens demptâ terrâ videtur, quod deſcenderet ad centrum. Ex alia parte videtur, quod ſi aqua eſt modò in ſuo loco naturali, demptâ terrâ, adhuc maneret vbi eſt: quod mihi pro nunc eſt veriſimilius: nam aër corruptâ ſphærâ ignis, non aſcenderet altius quàm modò eſt: ergo ſimili proportione non deſcenderet aqua particulari appetitu dempto igne. Et quod ait Ariſtot. terram non poſſe eſſe ſuſpenſam intelligit naturaliter: nec tunc demptâ terrâ, propriè eſſet ſuſpenſa cum eſſet in loco naturali. Vnde ſi defodiatur terra vſque ad punctum ſphæræ aquæ, aqua deſcendet naturaliter. Si tamen profundius procederet puteus, aqua non deſcenderet ex naturali appetitu particulari; ſed appetitu vniuerſali, ne daretur vacuum: ſicut deſcenderet aër, ſi non eſſet illic aqua.

Neque mireris ſi ſphæra naturalis aquæ deſcendat ſub terram hanc noſtram: quia cum pars hæc diſcooperta ſit multo leuior, quàm pars alia quæ tegitur aquis propter maiorem ſiccitatem, non eſt idem centrum grauitatis, & centrum magnitudinis terræ: ſed centrum grauitatis eſt multo propinquius ſuperficiei terræ coopertæ aquis, quàm ſuperficiei noſtræ. Et cum centrum grauitatis ſit centrum mundi, quo terra deſcendit, & ſphæra aquæ debeat æquè diſtare ab illo centro fit, vt ſi aqua ab illo centro verſus mare diſtat, v. g. per centum millia paſſuum, etiam verſus nos vſque ad centum millia paſſuum à centro grauitatis, ſit etiam locus naturalis aquæ: quare reſiduum terræ verſus nos penetrat multum de ſphæra aquæ. Imò & multi montes attingunt ſphæram aëris. Et ideò in illis cauernis naturaliter generantur fontes, qui ſunt altiores ſuperficie maris, quâ mare tangit terram; quandoquidem flumina à ſuis fontibus vſque ad mare ſemper deſcendunt.

Ad ſecundum argumentum reſpondetur, quòd ſicut terra determinat ſibi locum ſimpliciter infimum, ita & ignis determinat ſimpliciter ſupremum, intra latitudinem tamen loci elementorum: & quia locus elementorum terminatur in concauo lunæ, illic eſt locus naturalis ignis, nec ſurſum aſcenderet, quamuis non impediretur cœlo. *Ad ſecũdũ.*

Ad confirmationem reſpondetur, quod quicquid ſit de motu circulari ignis, an videlicet ſicut primum mobile rapit ſecum orbes planetarum, ita moueat ſphæram ignis; nihil tamen obſtat, quin ille ſit locus eius naturalis. Ad quod ſufficit, quod quieſcat in illo quiete oppoſitâ motui naturali elementi leuis, qui eſt aſcendere: non enim altius aſcendit: ſicuti mare, quamuis moueatur motu fluxus & refluxus propter impreſſionem cœleſtem; nihilominus quieſcit quiete elementi, quia nec aſcendit, nec deſcendit. *Ad confir.*

Ad tertium benè reſponſum eſt quod verſus quamcunque regionem cœ- *Ad 3.*

 li à

li à centro terræ, ignis elongetur verè ascendit: est enim centrum grauitatis terræ, veluti centrum circuli, cuius circumferentia est cœlum: & motus à centro ad circumferentiam est ascensus, & à circumferentia ad centrum est descensus. Ad replicam verò Paulus & nonnulli alij respondent, quod ignis positus in centro, non magis versus hanc, quàm versus illam regionem ascenderet, nisi influentia cœlestis ipsum determinaret, quà versus ascenderet: at verò nusquam mihi persuadere potui, quod constellatio cœlestis aliquid agat in ista inferiora, nisi mediantibus causis secundis. Et ideo signanda est causa particularis talis motus. Item quia propter illum casum supernaturalem, non est ponenda aliqua tunc influentia, quæ non erat antè.

Dicendum est igitur, quod cum casus ille sit supernaturalis, si ignis pedalis à Deo poneretur in centro terræ, necesse esset, vt punctum eius medium correspondere puncto centri terræ: & tunc posset quis dicere, quod quæuis pars illius ignis ascenderet versus regionem in qua est: vt quæ est versus nos, ascenderet versus nos, & quæ est versus antipodas, ascenderet versus illos. Sed quia tunc est argumentum, quod talis ignis diuideretur in omnem suam partem: sicut à centro circuli infinitæ lineæ deducuntur ad circumferentiam, dicendum est, quod vel subito corrumperetur, vel (quod verisimilius est) non moueretur, quia quælibet pars niteretur è diuerso, & sic maneret in æquilibrio.

De locis naturalibus mixtorum non opus est hic longam mentionem facere, sed animalia terrestria viuunt in terra, in diuersis regionibus diuersa, pisces in aqua, aues in aëre. Et, vt quibusdam physicis placet (nisi sit commentum) Salmandra viuit in igne.

3. Concl. Tertia conclusio huius articuli est. Sphærarum cœlestium (citra supremam) quælibet est, in sibi proximè superiori tanquam in loco: puta Luna in Venere, Venus in Mercurio, Mercurius in Sole, Sol in Marte, Mars in Ioue, Iupiter in Saturno, & ille in octaua sphæra. Vel si vis loqui de loco adæquato circumquaque, Sol est inter Mercurium & Martem, & proportionabiliter de alijs. Conclusio est manifesta, quia si elementa sunt in suis locis naturalibus, & corpora cœlestia sunt corpora mobilia, nulla est ratio cur negemus, illa esse in suis etiam locis naturalibus: siquidem omnia ordine naturali sunt disposita, & vbicunque res à natura est collocata, illa censenda est sedes eius naturalis.

Tametsi Comment. hic commento 45. neget sphæras cœlestes, non solùm superiorem, sed etiam alias esse in loco de per se: eo quod mobile (inquit) circulariter non indiget per se loco, in quo moueatur: vt patet secundum Aristotel de primo mobili; sed motus rectus elementorum indiget loco à quo & ad quem fiat. At quamuis motus circularis non indigeret loco in quo fiat, puta superficie circumstante; nihilominus quælibet sphæra facta est in sua naturali distantia à centro mundi. Et præterea quia orbes planetarum moueatur motu diurno ad motum primi mobilis, quod fieri non posset, nisi ordine certo naturali locarentur sub illa.

Ad 3 prin. Vnde ad tertium principale argumentum respondetur, quod orbes cœlestes non sunt in suis locis naturalibus propter necessitatem conseruationis, sicut elementa & mixta; sed quia secundum ordinē & dignitatem perfectionis

natu-

naturalis, suam quisque sedem sortitus est.

Quarta conclusio. Primum mobile non est in loco per se. Conclusio pariter est Aristot. text. præsenti 46. est tamen in loco in potentia secundum partes, vt text. 45. præmiserat. Comment. text. 43. de loco primæ sphæræ quatuor enarrat opiniones. Prima opinio est Philoponi dicentis, primam sphæram esse in vacuo circumstante illam, tanquam in loco. Id tamen expressè est contra Phil. qui 1. c. huius libri ex professo probat, locum esse quid positiuum: nam esse in aliquo, dicit esse in illo tanquam in receptiuo. *4. Concl.* *Quatuor opiniones.*

Alexander dixit propterea primam sphæram non esse in loco, nec moueri loco, sed in seipsa. At verò cum necessitas loci sit propter necessitatem motus, fit, vt eo modo quo vnaquæque res mouetur, sit in loco & cum prima sphæra secundum Aristot. sit mobilis circulariter, sequitur, quod sit in loco.

Propter hoc Auicenna dicit, quod motus primæ sphæræ non est ad locum, sed ad situm partium. Sed neque hoc satis est dicere: nam cum situs importet ordinem partium in loco, vt vna pars sit ad vnam differentiam positionis, & alia ad aliam, fit vt non possint partes mutare situm, nisi mutent locum, vt pars quæ modo est in oriente, sit postea in occidente.

Auempache ait quod locus primæ sphæræ est superficies conuexa sphæræ inferioris sibi proximæ, super quam mouetur. Vt sicut locus elementorum est ille, ad quem rectè mouentur, ita locus cœli sit superficies, super quam mouetur. Hæc tamen opinio manifestè contradicit suppositioni illi, quam Arist. text. 30. ex communi philosophorum consensu statuit; videlicet, quod locus est illud, quod primum circuit, & ambit locatum.

Opinio Commentatoris est, quod prima sphæra est in loco per accidens, videlicet in centro mundi, circa quod mouetur. Ait enim quod orbes cœlestes non per se, sed per accidens ratione centri habent esse quodammodo fixum, vt s. nec plus nec minus distent ab illo, & propterea ratione illius sunt in loco. Sed re verâ & S. Thom. & alij expositores meritò dicunt hanc opinionem esse ridiculam. Nam primò est contra diffinitionem Aristot. dicentis, locum esse vltimum continentis. Item orbes cœlestes non habent à centro terræ, vt nec plus nec minus distent; sed naturâ suâ, vt sint, vbi sunt. Et dato quod cœli dicantur fixi per respectum ad centrum, illud tamen nihil facit ad rationem loci: aliàs diceres, quod axis plaustri est locus rotæ. Et præterea quia Aristot. nusquam dixit, vnam rem esse in loco per accidens ratione alterius, nisi quando est in altera, & altera est in loco: sicut anima ratione corporis est in loco; cœli verò non sunt in centro, cum centrum sit à cœlo prorsus alienum.

Opinio ergo Aristot. vt ait S. Thom. est, quam exponit Themistius. Ad cuius euidentiam notandum est, quod Arist. solùm posuit octo sphæras, scilicet septem planetas, & primum mobile. Alij postmodum inuenerunt nonum mobile. Alij adhuc suspicantur esse decimum, de quo hic nihil definimus. Christiani autem supra primum mobile ponunt cœlum fixum, qui est locus beatorum, quod secundum rei veritatem est locus primi mobilis, & si ita crederet Aristot. nihil fuisset anxius de loco primæ sphæræ. Sed quia pri- *Opinio Aristotelis.*

ma sphæra secundum ipsum mouetur, & motus intelligi nequeat sine mutatione loci totius, aut partium, solicitus fuit quærere locum primi mobilis. Atqui, si locus esset dimensiones illæ coextensæ corpori locato penetratiuè se habentes cum illo, nulla itidem esset difficultas: sed quia locus est terminus continentis, & supra primum mobile in via Aristot. nihil est, quæritur locus, secundum quem tale mobile mouetur. Ad quod respondetur in via Aristot. eo modo primum mobile esse in loco, quo mouetur localiter: & quia non mutat locum secundum se totum, sed secundum partes, vt ea quæ nunc est in oriente, postea sit in occidente, fit vt non sit in loco secundum se totum, sed secundum partes. Quod si quæras de locis partium: respondet Arist. à text. 43. vsque ad 46. quod vna pars continui est locus alterius, non locus in actu, quia non est actu diuisa ab illa, sed in potentia: scilicet quia si diuideretur ab illa manente vbi est, esset in ea tanquam in loco actu. Vnde si diuidas primum mobile secundum circulum, sicut radij plaustri diuidunt rotam, intelliges, quod in loco, vbi nunc est vna pars, postea succedit alia: sicuti in rota, vbi nunc est radius vnus, deinceps succedit alius. Nisi quod illic partes non sunt discontinuæ.

1. Arg. Quod si arguas. Primum mobile mouetur per se, & mouetur ratione loci: ergo est in loco per se, & non ratione partium. *Respons.* Negatur consequentia, quia licet per se moueatur, id est, non ab alio; nihilominus non mutat locum nisi ratione partium.

2. Arg. Sed arguitur secundò. Nobilissimo corpori debetur nobilissimus modus essendi in loco; sed ille est, esse in loco in actu secundum se totum: ergo ille conuenit primo mobili. *Respons.* Negatur minor, imò esse in loco in actu, dicit imperfectionem, puta contineri ab alio: & perfectius est, vt primum mobile à nullo contineatur, sed vt omnia contineat.

Corol. Hinc demum sequitur, quòd nec totum vniuersum est in loco secundum se totum, sed secundum partes; diuersimodè tamen quàm primum mobile: nam in vniuerso sunt partes discontinuæ existentes in locis actualibus, vt sphæræ cœlestes intra primam. Et elementa & mixta.

Artic. 2. de loco Angelorum. In articulo secundo dicere statuimus vnum verbum de loco Angelorum, non quod res Theologica sit hic exactè tractanda, sed quod Philosophi huius tempestatis imponunt hîc S. Thom quod ipse nunquam somniauit. Primum omnium cum Angelus sit indiuisibilis, fuerunt qui crediderunt, esse non posse, nisi in puncto. Hos S. Thom. 1. q. 52. artic. 2 ignorantiæ arguit: nam punctum & Angelus non sunt indiuisibilia eâdem ratione; punctum enim habet positionem in continuo, cuius partes aut terminat, aut continuat tanquam principium quantitatis: Angelus autem est omnino extra genus quantitatis potens in loco extenso operari; & per consequens esse valens in loco extenso. Vnde conclusio eius illic artic. 1. est hæc. Angelo conuenit esse in loco, æquiuocè tamen quàm corpus: corpus enim est in loco quia applicatur loco secundum contactum quantitatis, Angelus verò per applicationem suæ virtutis. Vnde Angelus nec propriè continetur, nec circumscribitur, nec commensuratur loco, sicut corpus; sed est quodammodo sicut anima in corpore, vt sicut anima non conseruatur, nec dependet à corpore; sed illud potius tanquam forma continet, & conseruat, ita & Angelus non conti-

continetur, sed potius continet, & conseruat locum, licet ipsum non informet. Hanc sententiam S. Tho. qui à limine doctrinam eius salutant, malè calumniantur, imponentes illi, quod negauerit Angelos esse in loco quantum ad suam essentiam & substantiam; sed solùm dixerit, operationem Angeli esse in loco, Angelum verò non. Quod dicitur esse condemnatum quodam articulo Episcopi Parisiensis, qui sic habet: quod Angelus quantum ad suam essentiam & substantiam nusquam est, error. At verò S. Tho. non negat, substantiam Angeli verè esse in loco; sed illa fuit opinio quædam, quam inter quatuor, tertiam recitat Durand. 1. sentent. d. 37. artic. 1. *Excusatur S. Thom.*

In primis nullus hoc debuit negare: nam postquam Angeli creati sunt in mundo, necesse est vt sint in illo. Vt enim ait magister 2. sent. dist. 22. quàm primum creatum est cœlum empyreum repletum est Angelis. Item Luc. 10. videbat Sathanam, sicut fulgur de cœlo cadentem. Luc. 1. Missus est Angelus ad Mariam. Et in cœlo sunt Angeli in conspectu Dei videntes faciem eius. Matth. 18. Aliaque id genus plurima sunt in sacra scriptura, quibus manifestè comprobatur, Angelos esse in loco. Et Arist. posuit intelligentias applicatas orbibus, quos mouent.

At quod hæc fuerit sententia S. Tho. patet. Primò, quia probat illic suam conclusionem ex illa collecta, Angeli tui sancti habitantes in ea. Item quia propterea dicit, Angelum applicari loco per suam virtutem, quia requiritur præsentia ipsius substantiæ Angeli, ad hoc quòd operetur in loco, vt latius ipse id probat quodl. 6 art. 2. Et 1 p. q. 113 art. 9. ad 3. dicit, quod Angeli custodes aliquando nos deserunt; sed quando periclitamur, velocissimè descendunt. Non ergo dubitat, quin Angelus quantum ad suam substantiam sit in loco: Sed ait, quod ratio per quam applicatur loco est ratio virtutis ad operandum.

Est enim de hoc opinio triplex. Vna est Durandi loco citato, quod Angelus in quocunque loco potest operari, licet actu non operetur; neque vbi operatur habet aliam præsentiam, quam vbi non operatur: præterquam quod apparet illic eius effectus, qui non apparet alibi. Et ita consequenter concedit, quod Angelus est vbique, sicut Deus, nisi quod non potest simul operari in omnibus locis sicut Deus. Opinio hæc est periculosa, vt loco citato supra S. Tho. latè disputauimus: negat enim motus Angelorum, scilicet, quomodo descendant, & veniant, & recedant; quia secundum illum nullum locum deserunt, nec de nouo acquirunt, sed solùm secundum apparentiam effectus. *Opinio Durandi.*

Scot. 2 sent. d. 2. q. 6. dicit quod non opus est quærere per quid Angelus est in loco: nam per suam essentiam habet ipse potentiam essendi in loco, licet non dependeat, ac conseruetur à loco, sicut corpus. Scotum sequuntur Nominales omnes. *Opin. Scoti.*

At contra hanc opinionem est argumentum, quia profectò non respondent ad punctum difficultatis: nam quando dicimus, Angelum esse in loco per aliquid, ly per, potest dicere virtutem & potentiam ponendi se in loco, aut rationem, per quam actu est in tanto loco: nos non negamus, quin per suam essentiam habeat potentiam essendi in loco, sed percunctamur, per quid se ponit in tanto aut tali. Exempli gratia, in corporibus, quia quantitas

est

est ratio essendi in loco, non potest corpus pedale esse nisi in loco adæquato pedali nec maiori, nec minori, circulare in circulari, & quadratum in quadrato, &c. Et quamuis ego ex voluntate mea possim mutare locum; tamen non possum esse nisi in tanto loco adæquato & eiusdem figuræ, cuius est corpus meum. Cum ergo Angelus ex arbitrio suo possit esse in puncto, si vult, & in loco pedali solùm, & in decupedali vsque ad maximum in quo potest (quia cum sit finitæ essentiæ, non potest esse in loco infinito) & potest esse in loco circulari, aut in quadrato, aut cuiuscunque alterius figuræ: quæritur ratione cuius est in tanto, aut tanto loco, & non in maiori nec minori, aut alterius figuræ; nam substantia indifferens est ad quemcunque locum citra maximum.

Quod si dicas, quia vult, solùm das causam, quare se ponit; sed non rationem per quam se ponit: aliud enim est velle se ponere, atque aliud se ponere.

Concludit ergo S. Tho. quod sicut quantitas est corpori ratio, per quam est in tanto, aut tali corpore; ita in Angelo ratio, per quam est in loco pedali, aut circulari, aut triangulari, & non in maiori vel minori, aut alterius figuræ, est quia applicat suam virtutem operatiuam (quæ est quædam quantitas virtutis) ad operandum in tali loco, & non in alio. Hæc autem operatio non est necesse vt sit aliqua operatio transiens, vt calefactio aut motio loci (licet & hæc possit esse) sed satis est, quod illum custodiant, sicut Angeli custodes prouinciarum, aut illi præsideant. Angeli enim non mutant locum, nisi propter aliquem finem.

Et quia res indiuisibilis in loco esse non potest diuisibili, quin sit in qualibet eius parte; ita est quantum ad hoc Angelus in loco, sicut anima in corpore, seclusâ informatione. Et profectò articulus Parisiensis non solùm non est contra S. Th. sed est opinio S. Th. Habet enim sic, quòd substantia Angeli non est in loco, error: sed si intelligatur, quod substantia non est ratio existendi in loco, sed operatio, verum est.

Dubium. Sed arguitur contra, Nonne Deus imperio suo potest tenere vnum dæmonem inuitum in loco quo ipse voluerit, renuente Angelo, aut nullum prorsus actum intellectus aut voluntatis habente? Profectò non dubito, quin

Solutio. Deus posset illud facere, sicuti animæ in inferno inuitè detinentur. S. Tho. non loquitur, nisi quando Angelus suâ voluntate se ponit in ioco. Vnde quando creati sunt Angeli, non se posuerunt in loco per suas operationes; sed in illo primo instanti creati sunt in locis, quibus Deus voluit. At ne in rem theologicam profundius labamur, de hoc satis. Quod autem Angeli determinent sibi certas quantitates locorum in quibus sint, non est hic examinandum, sed supponendum, eo quod sunt finitæ essentiæ & virturis.

Esse in loco dupliciter. Vnde pro materia quarti argumenti principalis notandum est, vniuersaliter apud Philosophos dupliciter accipi, esse in loco, s. circumscriptiuè, & diffinitiuè. Circumscriptiuè, vt colligitur ex diffinitione Aristot. esse in loco est commensurari loco, ita vt totum sit in toto loco, & pars in parte, vt tantus sit locus adæquatè, quantum est locatum. Esse tamen in loco diffinitiuè Gabr. 2. sent. d. 2. q. 2. quem Nominales omnes imitantur ait, quod esse in loco diffinitiuè est, esse totum in toto loco, & totum in qualibet parte,

bet parte, ſicuti anima eſt in corpore, & Angelus in loco.

At profectò neſcio vnde iſti diffinitionem hanc colligere potuerunt: nam ſecundum eos corpus quod eſt in loco circumſcriptiuè, non eſt diffinitiuè (& ita ipſi concedunt) cum tamen manifeſtum ſit, ex nomine ipſo, diffiniri loco: quod non ſolùm Angeli & anima diffiniuntur loco, ſed & corpora; imò potius corpora, vt expreſsè ait Magiſter ſent. in eadem 2. diſt. quam ipſi exponunt. Etenim rem diffiniri loco, idem eſt quod finiri & coarctari loco. Vnde ſi exactam ſpectas deſcriptionem, eſſe diffinitiuè in loco eſt taliter eſſe in loco: vt ex natura rei & modi exiſtendi illic, repugnet naturaliter ſimul eſſe extra illum locum. Deſcriptio hæc colligitur ex nomine ipſo, diffiniri, nam ex nomine ſumitur deſcriptio rei.

Ex quo ſequitur, quod eſſe diffinitiuè in loco, eſt ſuperius ad eſſe circumſcriptiuè, vt quicquid ſit circumſcriptiuè, ſit diffinitiuè, & non è conuerſo. 1. Coroll.

Sequitur ſecundò, quod eſt impertinens, vt res ſit diffinitiuè in loco, quod ſit in qualibet parte loci, nec ne: ſi enim Angelus eſſet in loco pedali, taliter, vt ex natura exiſtendi illic repugnaret eſſe in alio loco; licet non eſſet in qualibet parte illius pedalis, eſſet diffinitiuè in loco. Et è conuerſo, licet eſſet in qualibet parte illius, ſi ex natura ſua non repugnaret eſſe alibi, non eſſet diffinitiuè in loco. 2. Coroll.

Sequitur tertiò contra iſtos, quòd anima non eſt diffinitiuè in pede, licet ſit in qualibet parte pedis: quia non coarctatur pede, cum ſit ſimul in capite: ſed eſt diffinitiuè in toto corpore, cum repugnet ſimul eſſe extra illud; & ideo ad motum totius pedis non mouetur anima, niſi moueatur totum corpus. Neque Angelus eſt diffinitiuè in parte loci ſui, ſed in toto. 3 Coroll.

Sequitur quartò (quod eſt maximum argumentum contra eos) quod Deus non eſt in mundo diffinitiuè, cuius contrarium ipſi debent concedere, cum ſit in mundo, & in qualibet eius parte. Quod re vera malè ſonat: nam diffiniri mundo eſt comprehendi, contra illud 3. Regum 8. Cœli cœlorum te capere non poſſunt: non eſt ergo diffinitiuè in mundo, quia non repugnat naturæ ſuæ, ſimul eſſe in alio loco, & infinitis locis. 4. Coroll.

Sequitur denique quintò quòd corpus Chriſti in ſacramento altaris, non eſt diffinitiuè (vt ait S. Thom. 3. p. quæſt. 76. art. 5. ad primum) tametſi totum ſit in tota hoſtia, & totum in qualibet eius parte, quia modo exiſtendi in ſacramento non repugnat ſimul eſſe in alio loco: conſecratâ enim vnâ hoſtiâ non eſt nouum miraculum, quod ſit ſimul in alia; in cœlo autem eſt diffinitiuè, quia repugnat naturaliter ſimul eſſe illo modo in alio loco. Sed de hoc in 3. ſent. 5. Coroll.

Vt ergo ad propoſitum reuertamur, forſan eſt diſputatio de nomine, an ſimpliciter & abſolutè concedendum ſit, Angelum eſſe in loco: nam eſſe in loco, dicit eſſe tanquam in menſura: quemadmodum enim non ſufficeret, vt quis eſſet veſtitus, quod haberet veſtem in manu, ſed requiritur quod ſit circumamictus veſte; ita forſan non ſufficeret apud Ariſtot. vt Angelus eſſet in loco, quod eſſet præſens loco etiam per operationem. Et hoc forſan inſinuat S. Thom. cum dicit, quod Angelus eſt in loco æquiuocè ad corpus. Nihilominus poſſumus ſimpliciter concedere, quod Angelus eſt in loco, &

mouetur localiter, siquidem in sacra scriptura dicuntur esse in cœlo, & descendere in terram. At verò quia sunt incorporei, non dependent à loco, sed naturaliter possent esse tam in vacuo, quàm in pleno; quare mundus non est propter eorum indigentiam conditus, sed propter nostram.

Artic. 3. In tertio articulo propter importunitatem philosophorum huius temporis, dubium est an supranaturaliter possit Deus idem corpus, aut eundem Angelum in diuersis locis simul ponere: quia naturaliter non est possibile, nisi sicut Angelus & anima est in qualibet parte eiusdem loci. S. Tho. quodlibet. 3. artic. 2. dicit implicare contradictionem, idem posse esse in diuersis locis circumscriptiuè. Et in 4. di. 44. q. 2. artic. 2 dicit quod illud Deus non potest facere. Scot. in 4. sent. d. 10. cui Nominales adhærent, dicit contrarium. Ratio istorum est, quia quicquid non implicat contradictionem Deus potest facere, sed illud non implicat: ergo. Argumentum istud, vt est vniuersalissimum in multis materijs, ita certè non est magni ponderis. Nam si implicatio contradictionis accipiatur (vt lib. 3. q. vlt exposuimus) pro eo cui intellectus suâpte naturâ repugnat assentiri, certè multa sequuntur corollaria, posito eodem in duobus locis, quæ intellectui repugnare videntur; & multo certè plus quàm quod manente patre & filio, possit Deus relationes illas distinctas corrumpere: quod tamen Scot negat esse possibile.

Sententia S. Thomæ & Scoti.

Fundamentum Scoti.

Ratio S. Thom in contrarium, fundatur in significatione huius, quod est esse in loco circumscriptiuè aut diffinitiuè: nam diffiniri est limitari & coarctari loco; repugnat ergo quod ista res sit limitata hoc loco, & simul sit in alio. Et reuera stando in rigore nominum manifesta est repugnantia: nam limitari hoc loco dicit negationem, scilicet, non esse extra.

Fundamentum S. Th.

At vero non disputando de nomine dubium est, an possit me Deus simul ponere hic & Romæ, siue dicar tunc esse circumscriptiuè, siue non. Præsertim quia tunc satis esset, vt essem hic circumscriptiuè, quod ex modo existendi hic, repugnaret naturaliter esse alibi: cum quo stat supranaturaliter esse alibi. Et quod hoc Deus possit facere, non est mihi tantum argumentum, illud quod fecimus modò, quàm id quod ex fide sacramenti altaris elicere possumus. Corpus Christi est in pluribus hostijs consecratis (vt dictum est) posset ergo si vellet, in hostia ostendere corpus suum, aut aliquam eius particulam, & tunc esset circumscriptiuè in duobus locis, puta in hostia & in cœlo, vel in diuersis hostijs si in diuersis ostenderet digitum. Bene video, quod neganti non potest demonstrari, Deum id posse facere; sed nihilominus postquam fides, ostendit, idem corpus esse in duobus locis facilè intelligi potest, quomodo id etiam possit facere circumscriptiuè.

Sententia Auctoris. 1. Prob.

2. Prob. Item potest duo corpora & infinita simul ponere in eodem loco: ergo per oppositum idem corpus in diuersis locis, & infinitis, si esse possent infinita loca actu diuisa.

3. Prob. Et tertiò quia postquam anima mea est in capite & in pede, videtur, quod abscisso pede possit animam in corpore & in pede conseruare: & Angelum qui est in lapide pedali, & in qualibet eius parte, posset diuiso lapide in duas medietates seruare in vtraque. Quod si hoc potest videtur etiam, quod possit idem corpus in diuersis locis ponere. Nec forsan voluit negare S. Tho. nisi quod stando in rigore circumscriptionis non potest idem corpus esse

in duo-

in duobus locis circumscriptiuè. Et præterea quia illud non dixit repetendo in summa, vbi proprias opiniones, atque vltimam voluntatem testatus est.

Vnde ad quintum principale argumentum respondetur, quod quamuis naturaliter vnaquæque res, eò quod est vna, vendicat sibi vnum locum; non tamen repugnat, quin supranaturaliter possit Deus eandem rem ponere in diuersis locis, sicut duo corpora ponit in eodem: & quantitatem quæ ex natura sua requirit locum diuisibilem, ponit Deus in puncto, vt patet de corpore Christi in sanctissimo sacramento. *Ad 5. prin.*

At verò admissa ista opinione videntur mirabilia corollaria ex illa inferri. Puta quod possit idem corpus esse in vno loco calidum & in alio frigidum; cum tamen caliditas & frigiditas repugnent in eodem subiecto: & possit in vno currere, & in alio sedere: & in vno viuere, & in alio mori, & similia alia. *Obiectio.*

Quæ vt omnia facilè dissoluas, has propositiones accipito. Prima. *Si nullum aliud nouum miraculum ponatur, præterquam, quod res vna ponatur in duobus locis, vniuersa accidentia & prædicata quæ conueniunt illi in vno loco, conueniunt in alio, & è conuerso, præter relationes ad locum.* *1. Propositio*

Quod addiderim, quia hîc esse propè Tormes, Parisijs verò propè Sequanã, & Romæ propè Tiberim repugnat; at si hîc est album, vbiq; erit albũ & non nigrum: & si hîc est calidum, pariter Romæ est calidum & non frigidum: & si hîc sedet, illîc non mouetur, &c. Propositio manifesta est, quia res illa se habebit, vt fert natura rei, ac si esset in vno loco.

Hinc sequitur, quod si hîc Petrus applicaretur igni, & illic niui, ita vt agentia hæc essent æqualis actiuitatis, nec ignis calefaceret Petrum, nec nix frigefaceret, sed impedirent se: siquidem nituntur agere circa idem subiectum, quod tamen non potest recipere qualitates contrarias; sed tamen si ignis est maioris actiuitatis calefaciendo hic Petrum, erit Romæ Petrus calidus. *Coroll.*

Secunda propositio. *Posito nouo alio miraculo, nempe vt suspenderet Deus actionem, ne calor corrumperet frigiditatem, posset hic Petrus esse calidus, & illic frigidus; & à fortiori hic albus & illic niger, hic vestitus, & illic nudus, &c.* Probatur conclusio: quia postquam calor & frigus sunt res distinctæ, & vtrumque distinguitur à Petro, potest Deus Petrum qui est hic, ponere simul Romæ, non ponendo illic calorem aut albedinem, aut vestem, quam hic habebat, & pariter non ponendo hic accidentia, quæ illic habebat. Tametsi reuera est creditu difficile, quod calor sit in Petro, & ego tangam Petrum Romæ, & non tangam illic calorem, nec me calefaciat. *2. Propositio*

Tertia conclusio. *Si sint prædicata, quorum vnum includit negationem alterius, Deus nullo modo potest facere, vt simul illi conueniant.* Nempe esse non potest vt in tali casu Petrus sit calidus & non calidus, albus & non albus, sed erit tunc simul calidus & frigidus in diuersis locis. Nec simpliciter potest esse cœcus & videns, nec quiescens & currens. Profectò credere non possem, quòd Petrus hic moueat pedes, quos simul habet ligatos Romæ, & quod aperiat hic oculos, & illic non moueantur palpebræ. Quamuis forsan posset hic habere oculos, & illic non, sicut habere hic albedinem, & illic non; sed tunc non esset dicendum quod est simpliciter cœcus, postquam est videns; sed cum addito, quod non est Romæ videns. Nec posset hic esse infirmus, *3. Propositio*

& Romæ sanus: nam infirmitas dicit disproportionem humorum, neque à fortiori hic mori, & illic non.

Inquires. Sed ait Sophista, quid si inde veniret in Hispaniam, & hinc pergeret Romam per eandem lineam. Vtrum in puncto, vbi sibi esset obuius, impediretur motus, sicut si duo homines inuicem occurrerent? Respondetur manifestum esse quod nulla esset obuiatio, nec impedimentum motus, cùm non sint duæ res, sed esset tunc Petrus in vno tantùm loco. Hæc autem ludicra sunt & næniæ.

Solutio.

Textu LXXI. *Similiter autem & vacuum aut plenum, &c.*

QVÆSTIO TERTIA.

Vtrum si quid moueretur per vacuum, moueretur in instanti?

1. Arg. QVAESTIO hæc quia conditionalis est, videtur innuere non esse possibile vacuum. A parte ergo affirmatiua illius quod supponitur arguitur. Si vacuum non esset possibile, nihil ad physicum attineret, de vacuo disputare: contrarium autem affirmat Arist. text. 50. ergo vacuum est possibile.

Arg. 2. Secundò arguitur. Vacuum est locus non repletus corpore, vt habetur in eius diffinitione text. 60. ergo vacuum est. à propositione deest, tertio adiacente, ad propositionem de, est, secundo.

3. Arg. Tertiò ad idem principaliter arguitur. Si vacuum non esset, aut motus localis non esset possibilis aut esset penetratio dimensionum, aut re vnâ motâ, cuncta mouerentur vsque ad cœlum, vt Xuthus philosophus text. 79. dicebat: Hæc autem absurda sunt; ergo vacuum est possibile. Quod si respondeas cum Arist. text. 62. & 84. motum localem fieri per hoc, quod partes aëris vel aquæ, per quas res mouetur, aliæ condensantur, & aliæ rarefiunt: est profectò magnum argumentum, quando maxima ventorum copia commouetur, quod non possit esse tanta aëris condensatio, vt huiusmodi ventis locum relinquat: idem est, quando est maxima copia nubium & pluuiarum.

Confir. Et confirmatur. Sine vacuo non est possibilis rarefactio aut condensatio: ergo. Probatur antecedens. In rarefactione, nulla est materiæ acquisitio, est tamen acquisitio maioris dimensionis, per hoc quod partes ab inuicem distantiùs separantur: & eàdem ratione in condensatione nihil deperditur materiæ, sed partes eiusdem materiæ propinquiores sibi fiunt, vt ex Arist. hic text. 84.

text. 84. manifestum est: quod autem partes eiusdem corporis magis minúsue elongetur sine alicuius materiæ acquisitione vel amissione, vix est intelligibile; nisi in rarefactione vacuitates aliquæ restent inter partes, quæ postea in condensationē replentur (vt leuitas in raro, & grauitas in denso testari videntur) ergo vacuum est ponendum.

Quartò principaliter arguitur. Si vacuum rerum naturæ repugnaret, sequeretur, quod nec per potentiam Dei supernaturalem posset dari vacuum, consequens est falsum; quia nullam id implicat contradictionem, ergo & antecedens. 4. Arg.

Quintò principaliter directè à parte affirmatiua quæstionis arguitur. Dato vacuo, mobile per ipsum moueretur sine aliqua resistentia: ergo moueretur in instanti: consequentia est nota, quia propterea Deus potest, quicquid vellet in instanti agere, quia agit sine resistentia; & antecedens videtur esse de intentione Arist. text. 71. & infra: imò & conclusionem huius argumenti videtur illic ipse ex professo probare, vt in commentis latè id exposuimus. 5. Arg.

In contrarium autem est, quod Arist. textu præsenti 71. negat vacuum: & illo admisso videtur repugnare naturæ rei quantæ, vt in instanti moueatur.

Duos facimus quæstionis huius articulos. In primo iuxta ordinem textus sex conclusionibus explicamus, quidnam sit vacuum, & an sit impossibile. In secundo respondetur ad titulum quæstionis. Circa primum articulum Artic. 1. prima conclusio est in text. 50. Ad physicum pertinet de vacuo disserere. Probatur: quia cum vacuum à loco solâ ratione differat, eædem opiniones, 1. Conclus. quæ versantur de loco, versantur de vacuo: & eisdem rationibus, quibus antiqui persuadebant sibi dimensiones separatas esse locum, scilicet, ratione motus, persuadebant illas quandoque esse vacuum: nempe vt mobile sine penetratione cum alio corpore se in illas reciperet: & eisdem rationibus quibus reprobatur vnum, reprobatur & aliud, vt in processu Arist. præsertim text. 65. apparet.

Vnde ad primum principale, negatur consequentia: non enim physicus Ad primū. disputat de vacuo, tanquam de re possibili; sed quia contrariorum eadem est disciplina, & vacuum opponitur quodammodo loco priuatiuè, eiusdem philosophiæ est tractare de loco & vacuo, an sit possibile, & quid illo dato contingeret.

Secunda conclusio est in text. 57. Vacuum neutro istorum modorum benè diffiniebant antiqui. Vacuum est locus, vbi nihil est, aut vacuum est locus 2. Concl. vbi non est corpus graue aut leue. Antiqui enim nihil de spiritualibus substantijs cognoscentes, pro eodem ducebant, alicubi nullum esse corpus, & esse nihil; & cum vacuum est locus, vbi non est corpus, inferebant esse etiam locum vbi nihil est. Et rursus nullum cognoscentes corpus, nisi tangibile, quod est graue aut leue, dicebant vacuum esse, vbicunque non est corpus graue aut leue. Ambæ autem diffinitiones per extremum peccant. Si enim spatium hoc totum infra concauum lunæ nihil aliud haberet, quàm Angelos, esset profectò vacuum, quia Angelus non occupat locum; & tamen diffinitio prima non conueniret, quia vacuum tunc esset locus, intra quem est aliquid. Rursus si esset locus (vt elicitur ex Phil. text. 58.) repletus corpore cœlesti,

aut alio corpore physico, quod non esset graue aut leue, conueniret illi secunda diffinitio; & tamen non esset vacuum: cœlum enim neque est graue, neque leue, nec tangibile, cum non habeat qualitates primas, nec secundas: neque enim est calidum, neque coloratum, sed solùm lucidum. Et quamuis sit quodammodo densum & rarum; nam astrum densius est suo modo, quàm reliqua pars orbis; tamen quia illa densitas non consurgit ex quatuor primis qualitatibus, non est tangibile; licet impediret ne aliud corpus pertransiret se; sed de hoc aliàs.

3 Conclus. Diffinitio vacui. Tertia conclusio quæ sequitur ex secunda in text. 64. est diffinitio vacui. Vacuum (si sit) est locus non repletus corpore. Neoterici adijciunt, aptus natus repleri; sed superuacanea est huiusmodi particula: in hoc enim quòd dicitur locus, includitur, quod sit aptus repleri corpore, aliàs non esset locus: & propterea statim subdit Philosophus punctum non esse vacuum; ex eo enim punctum non potest repleri corpore, quia non est locus, scilicet terminus continentis, sed est indiuisibile continuatiuum partium eius.

Ad 2. principale. Vnde ad secundum argumentum negatur consequentia: vbi enim diffinitio prædicatur de diffinito, consequentia non valet à propositione de, est, tertio, ad propositionem de, est, secundo adiacente: non enim sequitur, homo est animal rationale, ergo homo est: chimera est compositum ex impossibilibus: ergo chimera est, licet non sit vtrobique ratio eadem: nam vbi diffinitio dicit veram quidditatem, facit suppositionem naturalem, vt non dicat existentiam subiecti, sed connexionem tantùm prædicati cum subiecto, vt lib. 2. Summularum opinabamur; & ideo tales propositiones sunt perpetuæ veritatis. Vbi autem diffinitio non dicit veram quidditatem, ly, est, accipitur loco de ly, significat, vt tantùm valeat, vacuum est locus, &c. ac si dicas: natura vacui exprimitur & circumscribitur vt locus, &c. Est enim diffinitio quid nominis, ob idque Aristot. conditionaliter dixit vacuum (si sit) &c.

4. Concl. Quarta conclusio text. 51. est huius tertiæ corollarium. Non erat ad rem impugnatio Anaxagoræ, quâ reprobabat vacuum, probando, quod aër est aliquid, atque adeò vbi est aër, non esse vacuum: hæc enim ratio solùm militat aduersus eos qui aërem propter suam subtilitatem nihil esse existimabant. Idcirco qui impugnaturus est vacuum debet vniuersaliter probare, nullum esse locum, vbi non sit aliquod corpus physicum. Hæc omnia in commentis satis habentur expôsita.

5. Concl. Quinta conclusio est in text. 86. (non enim necesse est ordinem textus ad vnguem obseruare.) Non est possibile vacuum, aut separatum, aut simpliciter, aut in raro. *Nota.* Ad cuius intelligentiam considerandum est, quod vt de loco, ita & de vacuo sunt variæ opiniones, ob idque tripliciter potest imaginari vacuum. Vno modo simpliciter, tenendo locum esse vltimum terminum continentis, videlicet, quod intra concauitatem alicuus loci nihil sit prorsus corporale, neque corpus physicum (qualia in rei veritate sunt omnia corpora) neque dimensiones quantitatis separatæ à subiecto; sed esset quemadmodum erat ante creationem mundi, vel nunc est extra cœlum. Et isto modo nunc doctores disputant de vacuo. Conijcio tamen ex Arist. nullum antiquorum ita posuisse vacuum intra vniuersum; tametsi aliquæ eius rationes militent aduersus hoc quoque genus vacui. Secundo modo potest intelligi

esse

esse vacuum, vt sint dimensiones quædam de genere quantitatis separatæ à subiecto: vt fides catholica ponit quantitatem in sanctissimo sacramento, præterquam quod non essent capaces alicuius caloris, aut cuiuscunque physici accidentis, neque haberent aliquam prorsus resistentiam. Sed dicebant illi corpora physica penetratiuè moueri per illas, sicut corpora gloriosa mouebuntur per cœlum. Et has dicebant esse locum, vt supra iam explicuimus, quæ cùm haberent in se penetratiuè corpus physicum, erant locus plenus; cum autem omni corpore carerent, erant vacuum. Quod proinde appellabant vacuum separatum, id est, abstractum à corpore & extra corpora. Sumentes ad hoc argumentum ex motu locali, vt in commento 53. explicuimus. Hinc fit in quacunque opinione locum & vacuum solâ ratione differre. Tertio modo Democritus & eius sequaces ponebant vacuum in poris intrinsecis corporum, puta dimensiones illas separatas absque corpore physico, vt quantò plus illarum esset vacuitatum, corpus esset rarius, & quantò minus, esset densius: vt in commento 80. & 86 dictum est.

Contra quos tres modos ponit Arist. vniuersalem conclusionem negatiuam. Et quidem quod non sit vacuum separatum, probauit per totum caput octauum rationibus vndecim: nempe octo sumptis ex motu locali absolutè, & tribus sumptis ex velocitate motus, quæ in vacuo debet esse infinita. Primò enim eò omnes tendunt, quod si entia naturalia non mouerentur ad locum certum & destinatum, qui esset terminus continentis, quo suâpte naturâ res conseruarentur, sed mouerentur per vacuum, & ad vacuum (siue vacuum acciperetur simpliciter, siue pro illis separatis dimensionibus) non potius leuia mouerentur sursum, & grauia deorsum, quàm è conuerso: imò nec esset aliqua necessitas motuum naturalium; sed essent quidem omnia immobilia, & per consequens neque essent motus violenti, quia non esset aër pellens, aut deferens rem proiectam. Permolestum esset huc rursus rationes accersere, quæ in commentis sunt copiosè tractatæ; alias verò tangentes velocitatem motus in vacuo, articulo sequenti examinabimus. His adiecit tres alias rationes cap. 9. Prima sumitur ab experientia, quia videmus, quando corpus immergitur aquæ tantundem aquæ effundi, quod non contingeret, si lapis ille in vacuum se conferret. Secunda probat dimensiones illas separatas esse impossibiles. Cuncta plana sunt in commentis. *Impugnatio antiquorũ.*

At verò modus ille ponendi vacuum separatum manifestissimè est falsus. Primò quia ponit naturaliter accidentia, puta quantitatem & dimensiones illas esse à subiecto separatas; quod Christiani in sacramento altaris pro miraculo præclarissimo habemus.

Item quia esto essent separatæ, non aliter repugnaret simul cum illis se posse corpus physicum penetrare, quàm si essent in subiecto, vt optimè arguit Philosoph. text. 76. Adeò enim naturaliter repugnat simul cum speciebus altaris esse aliud corpus, ac si illic esset panis. Quapropter de huiusmodi vacuo nullum amplius verbum.

Quòd autem non detur vacuum simpliciter præter argumenta Aristotel. sunt & à posteriori experientiæ plurimæ, & ratio optima. Est in primis experientia de clepsydra aqua plena, quæ oppleto superiori orificio nihil aquæ deorsum demittit, ne detur vacuum; tametsi quando est semiplena, nonnihil *Quod non detur vacuum simpliciter.*

emittit,

emittit, propterea quod aër (cùm sit facillimæ rarefactionis) rarefit in parte superiori. Est item experientia de follibus, quorum si obstructum fuerit foramen, ne aër ingrediatur, nullâ vi, potest alterum latus ab altero dimoueri, antequam rumpantur: nam si dimouerentur, daretur intus vacuum. Quod si eorum angustum os orificio paruo alicuius vasis vitrei aut lutei iustissimè apponas, taliter, vt nouus aër intrare non possit, poteris latera follis non amplius separare, quàm fuerit rarefactio aëris illius vasis: deinde namque rumpetur potius vas, quàm amplius separentur. Sunt etiam manifestæ experientiæ in fistulis, per quas sursum attracto aëre aqua velocissimè ascendit, præter eius particularem appetitum, propter appetitum vniuersalem replendi vacuum, ne vniuersi harmonia dissoluatur. Quo experimento artes inuentæ sunt & machinæ ad altius subleuandum aquam, quàm sit eius locus natiuitatis. Et pari ratione, si terra defoderetur vsque ad centrum, aër descenderet ad replendum vacuum.

Sed à priori ratio sumitur ab Aristot. in principio Metheororum, vbi ait necesse esse mundum inferiorem contiguum esse lationibus superioribus, vt eius virtus inde gubernetur. Insinuans naturam rerum esse, vt agens corporeum non agat nisi per contactum, & quia Deus & natura nihil agunt frustra; sed omnia propter aliquem finem, ordo naturalis rerum exposcit, vt nihil sit vacuum: sed quemadmodum membra vnius corporis omnia inclinantur ad conseruationem totius; ita singulis partibus vniuersi, quæ sunt sub cœlo, datus est vniuersalis appetitus, vt statim succurrant ne detur vacuum.

Ad tertiũ. Vnde ad tertium principale benè respõsum est. Ad replicam verò respondetur, quòd quantacunque sit ventorum copia, nubiumve vel aliarum exhalationum aut vaporum: est nihilominus tanto maior regio aëris, vt sine sui corruptione possit adeò condensari, vt locum huiusmodi corporibus relinquat, quibus cessantibus rursum rarefit.

Ad confirmationem non intendimus hic exactè respondere. Nam licet Aristot. text. hic 84. latiùs quàm alibi vnquam naturam rarefactionis & condensationis attigerit; tamen, quia de omnibus motibus, scilicet, generationis, alterationis, augmentationis, & rarefactionis, lucidius simul, primo de generatione tractabimus, illuc vsque ab his supersedendum duximus. Interim tamen negatur quod non possit fieri rarefactio, aut condensatio sine acquisitione materiæ & sine vacuo. Potest enim cera calefactione, aut corium extensione rarefieri, per hoc solùm quod quantitas amplius extendatur, vt loco citato expositum fecimus.

1. Arg. At verò contra conclusionem hanc restant argumenta non parua. Primum. Extra cœlum est vacuum: ergo nihil repugnat esse intra.

2. Arg. Secundò si vas plenum ad summum aquâ calidâ rarissimâ, bitumine optimè concluso ore, ponatur in media hyeme sub dio, aqua illa, manifestum est, congelabitur ad minorem locum; & per consequens relinquet desuper vacuum cum non sit via, quâ posset se aër colare

3. Arg. Tertiò datis duabus latis tabulis adeò ad iustum planis, vt altera alteri superposita sese secundum totam superficiem tangeret, & per ansam quæ superiori esset in medio fixa, quis eleuaret illam æqualiter, tunc daretur vacuum:

cuum: nam non posset tantus aër in instanti succurrere ad supplendum totum illud spatium: ergo.

Ad primum negatur consequentia, vt patet ratione suprapositâ: nam extra cœlum nulla est res naturalis, nec potest esse actio: quare nihil repugnat illic nihil esse. Imò si verum est, quod Deus non potest producere infinitum, necessariò sequitur, vt detur locus imaginarius, in quo nihil sit. Nihil, inquam, quia vt scitè ait S. Tho. 3. p. q. 87. artic. 4. illud nihil extra cœlum non dicitur propriè vacuum, quia conuexa illa superficies non est apta aliquid supra se continere; & ideo nec propriè est locus, atque adeò nec illic propriè est vacuum. *Extra cœlũ non est vacuum.*

Ad secundum respondetur, quod illo casu posito necesse est dicere, quod illa aqua quantumcunque frigefiat, non poterit condensari, nisi fortè vapores aliqui exhalentur ab illa, qui repleant reliquum locum; tantùm tamen potest gelu frigere, vt vas frangatur ad condensationem aquæ. *Ad 2.*

Quod si pressius vrgeas. Detur, v. g. vas ferreum perfectè sphæricum vniformissimum vndique grossitie & robore, siue naturaliter id posset fieri, siue supernaturaliter, nullum habens orificium plenum tamen aqua, quam circumstans frigus possit congelare. Quæritur enim tunc qua parte rumpetur, ne detur vacuum? Respondetur, quantum ego existimo, quod cum aqua sit grauis congelabitur in parte inferiori versus terram; ob idque rumpetur in puncto superiori, ne detur illic vacuum. *1. Instantia.* *Solutio.*

Sed quid si Deus supranaturaliter annihilet illam aquam, quâ parte rumpetur? Respondetur in primis, quod in quamlibet suam partem nec Deus potest diuidere, neque recurrendum est ad constellationem cœlestem. Tum quia nulla est in illo casu, quæ antea non fuerat: tum quia cœlum non agit se solo, nisi per causas secundas: nisi fortè dixeris quod rumpetur in puncto propinquiori soli, qui vehementer agit in ista inferiora: aut quod diuidetur in minimas partes secundum illam dimensionem, quæ est à conuexa ad concauam superficiem, vt intret aër. *2. Instantia.* *Solutio.*

Quod si adhuc Sophista pergit molestus esse, cur potius diuiditur per has lineas, quam per alias, vt diuisio esset in hæc numero minima potius, quam in alia? Respondetur recurrendum esse ad principium indiuiduationis: nempe quod in hoc numero tempore & loco, & ad introitum huius numeri aëris, necesse est vt fieret hæc numero diuisio. *3. Instantia.* *Solutio.*

Simili enim modo fortè respondendum est, si daretur vitrum planissimum & vniforme, supra quod caderet ferrum itidem planissimum & vniforme, quod tangeret ferrum secundum omnem superficiem. Existimo namque quod diuideretur in minimas partes has quidem numero, propter hanc numero applicationem. Et forsan non esset necesse quod fieret diuisio in minimas simpliciter, quæ per se possunt esse. Tametsi neque id esset inconueniens concedere: nam casus iste non est naturalis, quia naturaliter non possunt dari res tam vniformes, nec tam æqualiter applicatæ.

Ad tertium quispiam forsan responderet, non admittendo casum, videlicet quod tabulæ illæ duæ essent adeò contiguæ, vt nullus interesset medius aër, propterea quod Aristot. 2. de anima text. 113 dicit, quod duo corpora mixta in aqua vel aëre, non possunt esse immediata & contigua, quin mediet *Ad 3.*

aqua vel aër. Cuius testimonium est quod si digitos quantumuis compressos in aquam merseris, experieris aquam colari inter illos. At verò existimo Arist. solùm illic intelligere, quod naturaliter non potest fieri tanta copulatio corporum, quin aqua mediet; nihilominus nulla est repugnantia quin Deus id possit facere.

Solutio Pauli Ven. Idcirco admisso casu respondet Paul. Venet. quod si tabula illa incipit eleuari per vltimum non esse, immediatè post illud aër subitò motus replebit totum spatium. Id tamen salua authoritate grauissimi Doctoris credere neutiquā possum: quia alias naturaliter daretur motus subitus aëris per magnū spatium; quod repugnat naturæ rerum, vt articulo secundo videbimus. Et

Solutio Auctoris. ideo crediderim quod naturaliter non posset tabula superior dimoueri ab inferiori, si æqualiter vndique eleuaretur: sed superior traheret sibi affixam inferiorem, quemadmodum aerem attractum à fistula sequitur sursum aqua. Et huius testimonium est, quod si quadratum corpus planissimum superponas aquæ, non poteris vniformissimè eleuare, sine aliquali violentia: & adhuc tunc parum penè eleuatur aqua, vsque dum intret aër. Si verò ex vna parte incipias eleuare, nulla est difficultas: quia tunc celerrimè penetrat velocissimus aër.

6. Concl. Conclusionibus his Arist. aggregatur sexta. Nihil repugnat per potentiam supernaturalem Dei esse vacuum, siue simpliciter, siue accipiēdo vacuum pro illis dimensionibus separatis. Primum enim manifestum est: nam sicut pro sua voluntate & altissimo iudicio creauit mundum in hac parte, quæ ante erat vacua, potuit creare cœlos tantum, ita vt nihil crearet intus: & eadem ratione potest aquam dolij annihilare impediendo motum aëris ad replendum vacuum. Res, credo est manifesta magis, quàm vt testimonijs indigeat. Et quod possit creare dimensiones separatas sine subiecto, manifestum est: vt in Sacramento altaris, quas si modò seruaret sine aliquo calore, aut accidente physico, illæ essent vacuum ad modum antiquorum.

Ad quartū. Vnde ad quartum principale argumentum, negatur consequentia: non enim ita repugnat vacuum rerum naturæ, vt implicet contradictionem esse vacuum, sicut repugnat, hominem esse irrationalem: sed ad hunc sensum, quod si res relinquantur suis naturis, nullatenus permittent vacuum; secus si supernaturaliter Deo aliter fuerit placitum, quod Arist. minimè nouerat.

Duæ difficultates. Sed tunc profectò nonnulla est difficultas, dato vacuo in toto concauo lunæ, & nullo alio posito miraculo: vtrum latera cœli concurrerent ad inuicem ad replendum vacuum, sicut aqua ascenderet. Rursus si daretur vacuum in ambabus regionibus aëris & ignis: vtrum elementum aquæ rarefieret ad tantam quantitatem, vt totum repleret.

Solutio 1. Ad primum respondetur, quòd nullo alio miraculo posito, quàm vacuo in concauo lunæ, cœli nullo modo mouerentur ad replendum illud: quia suâpte naturâ sunt incorruptibiles; & tamen moueri non possent tunc sine rarefactione, ne relinquerent vacuum locum suum. Quod esset miraculum maius quàm illud de vacuo. Nec est idem de aqua, quia cum ipsa sit mobilis & rarefactibilis, minus repugnat naturæ, vt ascendat ipsa, quàm vt detur vacuum.

Solutio 2. Ob idque ad dubium secundum respondetur, quod illo casu aqua & terra rarefieut

rareſient vſque ad ſummam raritatem ſub quibus poſſunt conſeruari, vt repleant quàm maximum poſſunt locum. Non tamen (vt arbitror) adeò rareſient, quouſque corrumpantur: nam ſi corrumperentur, plus vacui maneret. Niſi dicas quod conuertentur in rariſſimum ignem qui poterit maiorem locum replere. Sed profectò propter vacuum non eſt admittendum, quod vnum totum elementum corrumpatur: maximè quia per ſolam rarefactionem ſine aliqua alteratione & inflammatione, non videtur quo modo terra conuertatur in ignem, imò neque in aërem.

In articulo ſecundo examinanda eſt vulgatiſſima illa ſententia, quæ circumfertur tanquam Ariſtot. quam elici putant ex capit. 8. à text. 71. & infrà, nempe quòd admiſſo ſupranaturaliter vacuo ſimpliciter, vbi nullum eſſet corpus reſiſtens, ſi aliquid moueretur per illud, moueretur in inſtanti. Et pars affirmatiua videtur nonnullis eſſe expreſſa mens Ariſtot. Ait enim, quod qualis eſt proportio inter groſſitiem & reſiſtentiam vnius medij ad groſſitiem & reſiſtentiam alterius æqualis longitudinis, talis eſt proportio temporis, quo a. mobile pertranſibit vnum ſpatium, ad tempus, quo idem mobile pertranſibit alterum. Et ſubdit, quod cum in vacuo nulla ſit reſiſtentia, id quod mouetur per vacuum, exuperabit omnem proportionem ad id, quod mouetur per plenum; & per conſequens in non tempore mouebitur. *Artic. 2.* *Argu. 1.*

Quod item confirmat text. 72. quia dato oppoſito, ſcilicet, quod mobile per vacuum moueretur in certo tempore, ſequitur vnum impoſſibile, ſcilicet, quod idem mobile poterit pertranſire ſpatium plenum in tanto tempore, quanto pertranſit vacuum: nam ſi tempus conſumptum in vacuo eſt ſubduplum, ad tempus conſumptum in a pleno ſpatio, poterit ſignari aliud ſpatium b in duplo ſubtilius ac minus reſiſtens, quàm a quod idem mobile tranſibit in ſubduplo tempore; atque adeo in tanto, in quanto pertranſibit vacuum, vt in commentis latius expoſitum eſt. Hinc Comment. eodem commento elicit regulam, quod quando tota reſiſtentia motus prouenit ab extrinſeco (ſcilicet, ratione medij) motus fieret in inſtanti. *Arg. 2.*

At quia arguit Auempache & alij, quandoque contingere ſucceſſionem motus & recordationem, non ſolùm ex reſiſtentia medij, ſed aliunde: vt patet in motibus violentis proiectorum, & in motu primi mobilis, vbi non eſt reſiſtentia medij, ſicut in motu animalium quæ fatigantur. Reſpondet Cōment. quòd reſiſtentia poteſt tribus de cauſis prouenire. Primò ex parte mobilis, nempe quia mobile in contrarium ſuâpte naturâ nititur, vt patet in motu violento, quando graue iacitur ſurſum. Secundo etiam ex parte mobilis, non quidem cōntra nitentis, ſed ratione ſitus contrarij, quem habet ad motum intentum à motore. Qua de cauſa primum mobile non mouetur in inſtanti ab intelligentia, non propter reſiſtentiam medij (quæ nulla eſt) neque quia cœlum contra nititur, imò inclinatur moueri, ſicut mouetur; ſed ratione ſitus, quia partem, quam modò habet in oriente, intendit intelligentia mouere ad occidentem, & propter continuitatem partium orbis non poteſt fieri in inſtanti. Tertio modo poteſt prouenire ex parte ſolius medij, vt in motibus (inquit) corporum ſimplicium grauium & leuium. In illis (inquit) nulla eſt reſiſtentia ex parte mobilis: nam forma grauis ſuâpte naturâ inclinatur ad centrum: ex parte verò materiæ nulla eſt reſiſtentia, quia de ſe nullam habet *Reſiſtentia ex tribus prouenit.*

inclinationem, nisi ad recipiendum formam. In animatis verò potest prouenire resistentia ex parte medij & ex parte corporis, quod propter grauitatem aliquo modo resistit motui progressiuo.

Sententia Commentatoris.

Ait ergo, quod velocitas vel tarditas motus debet attendi penes excessum virtutis motiuæ supra resistentiam, considerando tanquam vnam resistentiam, totum aggregatum ex resistentia medij & resistentia mobilis, si aliqua sit. Et hinc sequitur, quod in motibus violentis proiectorum, & in motibus animalium, & in motu cœli seclusâ resistentiâ medij, non fieret adhuc motus in instanti per vacuum: in motibus verò naturalibus grauium & leuium motus fieret in instanti per vacuum, quia nulla est resistentia mobilis. Ob idq; Arist. (inquit) non loquebatur vniuersaliter, quod quicquid moueretur per vacuum, moueretur in instanti; sed vel ex suppositione, si nulla esset resistentia intrinseca, vel particulariter in motibus naturalibus. Hanc opinionem tenet hic Paul. Venetus, & Greg. in 2. dist. 6. q. 3. art. 2. quem ferè Nominales sequuntur.

Sententia S. Thomæ.

S. Thom. hic lect. 12. & in 4. d. 44. q. 2. art. 3. tenet contrarium: nempe quod admisso vacuo nullum corpus nec violenter, nec naturaliter moueretur in instanti. Et vt manifestum ab immanifestis separemus, admisso vacuo hinc ad concauum vsque lunæ, & posito graui in concauo lunæ, si intelligatur moueri in instanti, ita vt in eodem numero instanti esset simul illic & hic: nemo sanæ mentis posset dicere, id posse fieri per motum: nam res in duobus simul locis distinctis esse non potest, nisi fortè à Deo per miraculum simul poneretur in duobus locis. Item quia motus intelligi non potest, quin aliquo modo prius sit in termino à quo, quàm in termino ad quem; nec prioritas naturæ in eodem instanti temporis sufficeret ad rationem motus. Authores ergo huius opinionis dicere tenentur quod talis motus fiet subitò: videlicet, quod si graue illud dimittatur per primum non esse tentionis, ita quod nunc non tenetur sursum & immediatè ante hoc tenebatur, tunc illud primum non esse, erit primum esse in termino ad quem: ita vt nunc sit in terra, & immediatè ante hoc erat in concauo lunæ: si verò dimittatur per vltimum esse tentionis, illud erit vltimum esse in termino à quo: itaque nunc est in concauo lunæ, & immediatè post hoc erit in terra. Sequemur secundum modum qui minus habet difficultatis.

1. Prob.

Contra quem tamen sic arguitur. In primis non ponunt iam motum in instanti, sed in tempore. At quod etiam hoc sit impossibile, arguitur, ratione quæ elicitur ex S. Tho. Illud graue necesse est, vt habeat extensam quantitatem, sit, v. g. tripedale. Arguitur sic. Pedalitas suprema non potest venire ad locum, in quo est infima, quin prius sit in loco, in quo est media: illud autem prius & posterius non potest fieri ita subitò, ergo. Maior est manifesta: nam corpus quod commensuratur loco, inintelligibile est, vt per motum veniat de extremo ad extremum, nisi per medium: imò oppositum implicat contradictionem. Poterit enim Deus, id quod est in cœlo, ponere in terra, sine hoc, quod ponat in medio & ponere simul in omnibus locis medijs; sed quod hoc faciat per motum est implicatio, quia motus corporis dicit transitum per medium. Ob idque Angelus, qui cum sit incorporalis, non dependet à loco, potest quidem fortè moueri de cœlo ad terram, non per

per medium. At verò corpus ratione situs partium inintelligibile est, vt possit mutare situm partium, aut mutare locum, nisi per medium. Minor autem, scilicet, quod id non possit fieri subitò, patet: nam simus in illo instanti, quod est vltimum esse in cœlo. Arguitur sic. Immediatè post hoc lapis hic erit in terra, & erit in medio, imò in infinitis punctis medijs: ergo non prius erit in medio, quàm in terra, imò simul erit in omnibus locis.

Scio istos negare consequentiam, nam dicunt, quòd quemadmodum immediatè post hoc erit instans; sed nihilominus antè quodlibet instans erit aliud instans: ita dicunt, quod immediatè post hoc erit in terra, & nihilominus ante illud fuit in medio: & quocunque puncto ad imaginationem signato in medio, immediatè post hoc erit in illo, & nihilominus ante illud erit in propinquiori. *Solutio.*

At reuerâ solutionem hanc nunquam mihi potui persuadere. vt lib. 3 q. vltimâ, dicebamus: nam de instantibus aliud est, quod tempus versus instans præsens, non habeat vltimam partem proportionalem, sed quacunque data alia est minor propinquior: illic autem sunt æqualia spatia, quæ pertransceuntur, vt tres pedalitates æquales, imò quàmplurimæ vsq; ad terrã: quare inintelligibile est, quod immediatè post hoc erit, in postremo puncto & medijs, quominus simul sit in omnibus, nec prius in vno quàm in alio. Cauillari contendunt aliqui argumentum, per hoc quod nullum in rei veritate est medium, cum sit vacuum: Hoc tamen ridiculum est; nam quamuis non sit medium resistens, est tamen distantia: fingatur enim columna erecta in vacuo, clarum est, quod altitudo eius distat à profunditate, descendat ergo lapis continuò per illam: & quæritur tunc, vtrum prius tanget punctum primæ quartæ, quam punctum mediũ: & prius medium, quàm extremũ & perstabit integrum argumentum. *Improbatio solutionis.*

Secundò manifestissimè arguitur de motu cœli. Cœlum mouetur absque aliqua resistentia, & tamen mouetur successiuè: ergo. Nec satisfacit responsio, quod mouetur secundum voluntatem intelligentiæ motricis: nam intelligentia mouet cœlum summa velocitate, quâ suâpte naturâ est mobile, nec velocius posset aut tardius mouere. Nihil ergo est in causa successionis motus, nisi situs diuersarum partium in diuersis locis veris, vel imaginarijs, & per consequens eadem erit ratio successionis in descensu grauis. *2. Prob.*

Et tertiò arguitur. Si mobile per vacuum subitò descenderet, sequeretur quod eodem modo posset descendere, & iterum ascendere. Detur ergo, v. g. spatium vacuum decem pedum inter tectum & pauimentum alicuius aulæ, & dimittatur pila taliter, vt repercussa à pauimento iterum ascendat, aut per violentiam, aut Deo id faciente, vt isti admittunt. Tunc arguitur sic. Nunc pila est in tecto, & immediatè post hoc erit in tecto (nam quocunque instanti dato post hoc ante illud tetigit pauimentum, & repercussa est) ergo quiescit: nam quiescere nihil aliud est, quam esse nunc in loco, in quo erit immediatè post hoc, & fuit immediatè ante, & per consequens non mouetur. Imò isti debent concedere, quod immediatè post hoc poterit Deus facere, quod lapis ille faciet infinitos ascensus & descensus, quod est inintelligibile. *3. Prob.*

Et postremò arguitur. Si Deus daret modo inclinationem vniuerso orbi, vt moueretur motu recto (vel impelleret ipsum) immediatè post hoc transiret infinitum spatium imaginarium, imò infinities infinitum, quod non est intel- *Prob. 4.*

lectu possibile. Re verâ fateor, quod quamuis Arist. & omnes Philosophi mihi iurassent, quod aliquod corpus posset transire subitò aliquod spatium, capere mente non possem. Nam militat etiam hic argumentum illud quod fecimus de infinito. Posset enim tunc eâdem ratione subitò moueri lapis circulariter in vacuo, vt rota molendini, quod implicat contradictionem: nam tunc sequitur quod quælibet pars erit immediatè post hoc in eodem situ & loco, in quo est modo: quia quælibet erit reuersa ad suum locum, & per consequens rota quiescit: nam quiescere est, quod partes immediatè ante hac, & immediatè post erunt in loco, vbi modo sunt. Item sequitur quod immediatè post hoc, faceret infinitas circulationes, quod certè inintelligibile est, à Deo posse fieri.

Argumenta contrariæ opinionis soluuntur. Igitur ad argumenta contrariæ opinionis, quæ omnia nituntur authoritate Arist. vno eodemque verbo respondetur: nempe quod Arist. non arguit ostensiuè, vt ex professo probet mobile in vacuo moueri in instanti, sed ex positione, si nulla esset repugnantia ex parte mobilis. Et ne hæc solutio, quæ vulgaris est, censeatur voluntaria, nota quod antiqui ponebant vacuum ne plenum resisteret motui naturali, & ideò videbantur insinuare, quod ex parte mobilis nulla erat prorsus resistentia in motu: & ita arguit ad hominem Arist. quòd tunc motus fieret in non tempore. At quòd Arist. id non concessisset, patet quia videbat cœlum absque vlla prorsus resistentia moueri successiuè. Et præterea, quia aliàs deberet concedere successionem motuum grauium & leuium esse violentam: nam esset tota à principio extrinseco, passo non conferente inclinationem ad illam. Fateor tamen hanc non tam significanter appellari resistentiam, quàm repugnantiam ex parte extensionis quantitatis, ne possit corpus moueri de extremo ad extremum, nisi prius fuerit in medio.

Ad 2. Eodem modo soluitur secundum argumentum quod isti faciunt: videlicet, quod tunc sequeretur mobile in pleno eodem tempore posse moueri, quo per tantundem spatium in vacuo moueretur, vt Arist. infert text. 72. Concedimus enim conclusionem. Nam si aliquod remissè graue, vt lana descendat per decupedale vacuum in hora, & detur, v. g. quod eadem lana per tantundem spatium plenum aëre descendat in decem horis, poterit dari plumbum in decuplo maioris grauitatis ad descendendum: potestque medium esse multo subtilius aëre, ita vt tam ex parte virtutis motricis, quam ex parte subtilitatis medij in decuplo velocius, quàm lana descendet per aërem; atque adeo in tanto adæquato tempore in quanto lana descendit per vacuum. Nec Aristoteles hoc habuit pro inconuenienti, nisi admissâ eadē suppositione: videlicet quod ab extrinseco, nulla esset resistentia aut repugnantia motus instantanei.

Arg. Greg. Tertium argumentum Greg. & aliorum est. Si mobile per vacuum moueretur in tempore: sequitur quod in eodem penitus tempore descendet ferrum grauissimum & leuis spongia. Probatur: nam vtrumque descendet summâ velocitate possibili: etenim postquam nulla est resistentia in medio, non potest designari causa penes quam attendatur velocitas motus in vacuo.

Solutio. Respondetur, quod licet extensio quantitatis est in genere ratio successionis motus; necesse est tamen dicere, quod ratio tantæ, aut tantæ velocitatis, debeat attēdi penes virtutem motiuam, nam vt ait Phil. tex. 71. & ex parte resistentiæ, & ex parte virtutis attenditur velocitas. Vnde hæc elicienda est regula, *Regula velocitatis motus.* quod vnicuique virtuti motiuæ naturali correspondet certa velocitas & tarditas:

tas: quæ poteſt creſcere ex reſiſtentia medij, quâ ſeclusâ mouebitur in vacuo eâ velocitate, quæ correſpondet ſuæ virtuti. Ob idque velocius deſcendet, id quod grauius eſt.

Quod ſi arguas ſolutionem hanc apertè pugnare contra Ariſt. text. 74. vbi eam expreſsè reprobat, dicens quod ſi maior virtus motiua velocius mouet, quàm minor, hoc eſt, quia facilius vincit reſiſtentiam medij, & ideò vbi nulla fuerit reſiſtentia medij, nihil cauſæ reſtat, cur maior virtus velocius moueat. *Obiectio.*
Reſpondetur cum S. Tho. ibidem lectione 12. quod hoc intelligit Ariſtot. admiſsâ eâdem ſuppoſitione, quod nulla ſit reſiſtentia aut repugnantia ex parte mobilis, quam ipſe non admitteret. *Solutio.*

Poſtremum argumentum quod alicuius ſit momenti eſt. Alteratio incipit in inſtanti per vltimum non eſſe, itaque nunc non eſt calor in paſſo, & immediatè poſt hoc erit: vt lib. 1. q. 3. diſputabamus: ergo eâdem ratione poteſt eſſe motus localis inſtantaneus, hoc modo, vt in hoc inſtanti mobile ſit in hoc loco, & immediatè poſt hoc, ſit in alio diſtanti. *Argumētū.*

S. Tho. in 4. d. 44. q. 2. art. 3. reſpondet negando conſequentiam: ait enim quod quando motus eſt inter terminum priuatiuum & poſitiuum, nihil repugnat vt in inſtanti fiat. Quod eſt dicere, nihil repugnat quod id quod modo non eſt calidum, immediatè poſt hoc ſit calidum: ſicuti è conuerſo in generatione ſubſtantiæ eſt, quæ fit in inſtanti per primum eſſe, id quod immediatè ante hoc non fuit, modò eſt. Vbi autem eſt motus rei corporalis inter duo poſitiua extrema, id non poteſt contingere: non enim ſubiectum poteſt moueri à calido vt vnum, ad calidum vt tria, aut augeri à pedalitate ad bipedalitatem illo modo ſubito, & eâdē ratione nec moueri localiter ab vno in alium locum. Hinc ſequitur quod nec corpus glorioſum, vt illic ait S. Th. poterit in inſtanti moueri, quamuis ei medium non reſiſtat; ſed mouebitur in tempore breuiſſimo, atque adeo fere imperceptibili ſecundum virtutem doris agilitatis. Hoc tamen theologis relinquatur. *Solutio.*

TEXT. CI. *Eſt tempus numerus motus, &c.*

QVÆSTIO QVARTA.

Vtrum diffinitio temporis rectè fuerit à Philoſopho conſtituta.

A PARTE negatiua arguitur. Tempus nihil eſt: ergo diffinitio ſupponit falſum. Probatur antecedens. Aut tempus eſt res altera diſtinctaque à motu, aut eadem res quæ eſt motus, ſolâ ratione diſtincta: non primum, quia vt elicitur ex diffinitione, tempus non eſt niſi prius & poſterius ipſius motus; hæc autem nihil aliud ſunt, quam partes durationis motus: duratio verò non ita diſtinguitur à re, vt ſint duæ res: ergo. Si verò non diſtinguuntur vt duæ res, cum, *1. Arg.*

vt lib. 3. q. 2 arbitrabamur, neque motus distinguatur a mobili tanquam res à re, sequitur primo quod mobile, motus, & tempus, vna prorsus res sunt, vt significatur per hos tres terminos diuersis connotationibus; & sic solùm esset differentia in connotationibus terminorum, quod est absurdum: nam tempus, vt ait S. Thom. 2. sent. d. 2. q. 1. artic. 2. est ens naturale, imò est quodammodo causa corruptionis rerum, vt ait hic Philosophus text 117. & text. 118. Sequitur 2. quod ista prædicatio esset concedenda, cœlum est tempus, quod stultum ait esse Aristot. text. 94 & per consequens idem esset annus & dies & hora. Item motus esset tempus, quod Aristotel. expresè negat text. 98

2. *Arg.* Secundò principaliter arguitur. Tempus (si quid est) est quantitas continua, vt ait Aristot. in Prædicamentis ca. de quantitate: numerus verò est quantitas discreta: ergo tempus non est numerus. Quod si respondeas tempus esse numerum ex opere intellectus distinguentis inter prius & posterius tanquam inter duo, vt videtur Aristot. sentire text 131. tunc sequitur quod tempus sit ens rationis consequens; tamen est falsum: nam secluso quocunque intellectu numerante si cœlum moueretur, esset tempus, quo durarent, & per consequens mensurarentur res omnes corruptibiles.

3. *Arg.* Tertiò principaliter arguitur. Si tempus est numerus motus secundum prius & posterius: aut intelligitur de numero solius motus cœlestis, aut de numero prioris & posterioris istorum inferiorum. Secunda pars videtur esse contra Aristotel. text. 133. vbi ait omnes motus mensurari vnico tempore, quod est in cœlo. Sed quod prima pars sit etiam falsa, arguitur sic. Illud est tempus per quod metimur durationem aliquam aut actionem nostram: sed quocunque motu locali vniformi metimur actiones nostras quantum durauerint, vt patet in horologijs & in motibus arenæ vel aquæ, quibus horas cognoscimus: ergo quicunque talis motus, aut saltem prius & posterius illius, est tempus.

4. *Arg.* Quartò denique & postremò principaliter arguitur. Tempus est, nunc vnum & idem fluens per totam successionem motus (quæ expressa est sententia Philosophi text. 104) nunc autem idem est quod indiuisibile instans: numerus verò constat ex pluribus partibus: ergo contradictio est dicere quod tempus sit numerus.

Confir. Et confirmatur argumentum. Temporis nihil est, nisi solùm indiuisibile nunc; quod quidem non est pars temporis, vt Philosophus ipse docet text. 89 ergo nunquam tempus est, & per consequens non est diffinibile

In contrarium ad partem affirmatiuam quæstionis est authoritas Aristot. text. præsenti 101 vbi ponit diffinitionem temporis.

Tempus (ait August. 11. Confess. cap 14.) quis facilè breuiterque explicauerit? Vnde si nemo ex me (inquit) quærat, scio: si quærenti explicare velim, nescio. Benè id profectò ac sapienter dictum est. Nihil enim familiarius ac notius, quàm quod tempus est; nihil tamen, quàm quid sit, explicatu difficilius. Aristot. namque 2 meta. text. 1 duplici de causa difficultatem ait rerum cognoscendarum contingere. Nempe aut ex defectu potentiæ nostræ, vt solem maximè per se visibilem ægrè nos cernimus, aut ex parte rerum ipsarum, quæ cum sint minimæ entitatis, cognitu sunt difficiles, quâ

ratione

ratione secundas intentiones, atque adeò res istas successiuas, vt motum & tempus, cum manifestum sit eas esse, vix quo ad quidditatem intelligere possumus.

Hinc non solùm inter antiquos, quos Aristoteles commemorat, sed inter iuniores variè de tempore versantur opiniones: Inter omnes tamen primùm omnium hoc conuenit, quod tempus sit mensura certissima durationis, motuumq; atque operationum corporalium rerum; atq; adeò omnes ferè semper consenserunt, tempus esse in cœlo: eo quod motu regularissimo ac certissimo solis tempora distinguntur, nempe dies & noctes, mensesque & anni. Vnde inter alios vsus, ad quos luminaria & sydera cœli creata sunt, is vnus est, vt sint nobis veluti horologium ac mensura vitæ nostræ, omniumque corporalium mutationum, quæ sunt in orbe. Et ideo Genes. 1. (vt 12. de ciuit. Dei cap. 15 adnotauit August.) fiant (inquit) luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem ac noctem, & sint in signa & tempora & dies & annos. *Tempus.*

Tres ergo Arist. recitat antiquorum opiniones de tempore, vt super text. 93. adnotauimus. Alij enim putabant tempus esse motum cœli, alij sphæram ipsam cœlestem, alij motum quemcunque particularem. Quarta verò opinio Arist. fuit quod tempus non est motus, sed aliquod accidens motus, vt text. 94. affirmat: videlicet numerus & mensura prioris & posterioris in motu, vt text. 101. concludit. Ex qua diffinitione duæ aliæ pullulant opiniones inter Nominales, atque Reales: Nominales enim dicunt quod tempus non est res distincta à motu cœli; imò cum nec motum distinguant à re mobili, tempus, inquiunt, esse ipsum primum mobile. Reales verò, contra, censent tempus esse accidens quoddam realiter distinctum à motu cœli, veluti albedo distinguitur ab albo. Inter has nos opiniones, vt in prædicamentis, de sex vltimis, & lib. 3. huius, de motu diximus, intendimus medium ponere. Distinguimus autem articulos duos: In primo quinque conclusionibus exponimus diffinitionem temporis: & in altero dissoluimus dubia tria inde emergentia. *Tres opiniones de tempore.*

Prima igitur opinio est, quam sentire videtur Ocham 2. sent. q. 12 quod tempus est corpus ipsum primi mobilis. Nam ait, quod non sit nisi motus eius: at, cùm motus secundum eum non distinguatur à re mobili, colligitur vt sit ipsum primum mobile. Et hanc opinionem plures Nominalium sequuntur. Gregorius verò Ariminensis 2. sent. d. 2. q. 1. expressius ait, quod non solùm primum mobile, sed corpus quodcunque continuè & regulariter motum, est tempus. *1. Opinio.*

Aduersus hanc opinionem sit prima conclusio. Nullatenus (formaliter loquendo) aut primum, aut quoduis aliud corpus mobile, est tempus. Conclusio hæc expressè est Aristot. hic textu 94. vbi ait quod dicere sphæram esse tempus, stultius est, quàm vt de eo impossibilia consideremus. *1. Conclus. Cœlum non est tempus.*

Primum autem argumentum quod illic insinuat est, quod res aliter sunt in sphæra, & aliter in tempore: In sphæra enim sunt tanquam in loco, sed in tempore sunt tanquam in mensura durationis; locus autem non est durationis mensura. Quis enim dicat locum meum qui est mensura quantitatis meæ, esse tempus quo mensuratur vita mea? Itaque sic colligimus argumentum. Locus & tempus sunt mensura rerum diuersarum: nam locus est mensura quantitatis permanentis, & tempus est mensura non motus, sed duratio- *Prob. 1.*

nis, vt expressè ait Phil. text. 119. ergo locus & tempus distinguuntur: sicut amphora, quæ est mensura liquidorum, & vlna quæ est mensura continui; Sphæra autem habet se vt locus & vas continens corpora permanentia: ergo non est tempus, quo eorum duratio mensuratur.

Prob. 2. Secundò. Corpus quod est subiectum motus, est de prædicamento substantiæ; tempus verò de prædicamento quantitatis: res autem diuersorum prædicamentorum, licet quandoque sint eadem res, tamen formaliter nunquam de se affirmantur, vt in cap. de quantitate copiosè monstrauimus.

Prob. 3. Tertiò. Isti concedunt non solùm, quod eadem res sint dies, mensis & annus, sed formaliter quod hora est dies, & dies est mensis, & mensis est annus, propter diuersas connotationes, sicut sedens est dormiens: hæc autem nec Philosophus profectò, nec de vulgo quispiam audire ferret. Nam sequitur tunc, quod tanta est hora quantus est dies, & dies, quantus mensis, & quod dies haberet 12. menses, dies esset annus, & sic qui ieiunaret vnum diem, ieiunaret vnum annum. Item concedunt quod instans præsens fuit præteritum: imò quod tempus quod fuit præteritum erit futurum, & quod erit futurum fuit præteritum. Item eodem tempore pertransirent idem spatium mobile tardum, & mobile velox: nam in hoc tempore (demonstrato cœlo) velocissimus equus percurrit stadium, & in eodem, tardissima formica reptat idem. Cum tamen equus in quarta parte horæ percurrat stadium, quod formica transit in mense. Item sequitur, quod qui est in peccato tempore vnius horæ, & postea pœnitens saluatur, maneret in peccato tempore totius vitæ, & tamen postea migraret ad cœlum: Aliaque id genus ridicula sequuntur plurima. Quod autem addit Gregorius, non solùm cœlum, sed quodlibet corpus esse tempus, inferius peculiariter impugnabitur. Sed miror interim istos, qui velint hanc opinionem Aristot. applicare: qui non solùm contendit tempus non esse sphæram, verùm neque motum eius, sed aliquid ipsius motus. Et Gregor. magis miror, quod citat Augustin. in hanc sententiam 11. de Ciuit. Dei cap. 15. vbi certè non modò non reuocauit in dubium tempus esse cœlum; sed nec voluit approbare, quod motus cœli sit tempus, vt ibidem, & 11. Confess. est apertè conspicere.

2. Opinio Secunda opinio est quod tempus est motus ipsius primi mobilis. Hanc opinionem præter Aristot. text. 95. recitat August. 11 Confess. cap. 23 Et isti magis propriè loquuntur, quàm præcedentes. Nam tempus est, per quod iudicamus quantitatem motuum: vt per motum solis iudicamus, quot annis viuimus, quot horis operamur, &c. Vnde & qui dicebant sphæram esse tempus, id asserebant ratione motus, vt refert Phil. text. 133.

2. Concl. *Motus non est tempus.* *Prob. 1.* Contra hanc opinionem statuitur secunda conclusio. Siue motus eadem res sit quæ tempus, siue alia; formaliter tamen loquendo motus non est tempus. Hanc conclusionem ex professo probat Phil. text. 95. & 96. duabus rationibus. Prima, Motus non est nisi in suo subiecto quod mouetur; vnde tot sunt motus, quot sunt res quæ mouentur: tempus verò non solùm est in cœlo, vt accidens in suo subiecto, verùm est in omnibus mobilibus tanquam eorum mensura, ex quo concludit. Philos. text. 133. quod cum sint diuersæ species motus, diuersique motus numero; est tamen vnicum omnium tempus.

Secunda

Secunda ratio est. Motus est velox vel tardus, tempus verò minimè: ergo sunt diuersa. Item text. 89. expresse concludit quod tempus neq; motus est, neque reperitur sine motu, & text. 101. ait quod tempus est numerus & mensura motus; nunquam tamen dixisset quod tempus est numerus temporis. Item, vt Paul. Venet. super text. 96. refert ex Auicenna, aliæ sunt differentiæ temporis, puta annus, mensis & dies: aliæ verò species motus, puta alteratio, augmentatio, &c. Item quia vt Philosophus hic text. 152. & infra ostendit, possent esse plures, diuersique motus simul tempore; neutiquam tamen esse possunt plura tempora simul. At de Aristot. dubium esse nequit, postquam tam multis verbis loquitur de tempore & motu, tanquam de rebus ratione diuersis: cum ait, & motum nos cognoscere tempore, & tempus motu, & alia similia multa. *Prob. 2.*

Est præterea egregia ratio Augustini, quâ loco proximè citato probat motum non esse tempus. Sequeretur enim tunc quod circularis motus diurnus solis esset dies, quod falsum esse probatur. Nam si per impossibile circulus ille integer vnicâ horâ perageretur, esset quidem idem motus (quippe quo idem spatium pertransitur) quamuis esset velocior; & tamen non esset idem tempus, nisi quis diceret quod dies fieret hora. Ideoque concludit. Nemo mihi dicat cœlestium corporum motus esse tempora. Quomodo ergo ait Gregorius, Aristotelem & August. dixisse cœlum esse tempus? In summa. Motus solùm dicit actionem & ordinem mobilis ad terminum, est enim acquisitio quantitatis, aut qualitatis aut vbi: tempus autem est mora illa, quâ motus fit, vt conclusione quartâ euidentius patebit. *Prob. 3.*

Tertia opinio est Pauli Veneti ac fermè Realium, quam veluti opinionem S. Thom. defendit Capreol. 2. sentent. d. 2 q. 2. videlicet, quod tempus est quoddam accidens realiter distinctum à motu primi mobilis tanquam res à re, quod subiectiuè inest motui ipsi, seu potius primo mobili mediante motu; nam accidentia omnia sunt in substantia: quod quidem est quædam quantitas successiua, id est, cuius partes non possunt esse simul, continuantur verò per instantia indiuisibilia; atque adeò nihil potest esse præsens temporis, nisi solùm instans indiuisibile: & per consequens, per hoc dicitur hora esse nunc, aut dies, aut mensis, aut annus: quia est vnum instans quo pars præterita huiusmodi temporum continuatur cum futura. *3. Opinio.*

Contra quam opinionem statuerem ego tertiam conclusionem. Tempus non est aliquod accidens realiter distinctum à motu. Hanc conclusionem multis argumentis nituntur persuadere Ocham & Gregorius; quæ tamen mihi fidem faciunt hæc sunt, quæ libro 3. q 2. de motu afferebamus, & in prædicamentis cap. de ad aliquid. *3 Conclus. Tempus nõ distinguitur realiter à motu.*

Primò. Si tempus est res distincta à cœlo eiusque motu, sequitur quod Deus potest cœlum & motum eius conseruare, illo accidente destructo: nullam enim videtur repugnantiam inuoluere, quod Deus moueat cœlum vt nunc mouetur, suspendendo concursum ne producatur illud accidens: tunc autem in cœlo erit tempus vt modò: ergo illud accidens est superfluum. Minorem isti non negant. Nam benè vident, quod tunc esset mensura nostrarum operationum, sicuti est modò; sed maiorem dicunt inuoluere contradictionem: Sicut enim Deus non potest facere album sine albedine, ita *Prob. 1.*

nec potest facere, vt aliquid moueatur sine accidente distincto quod est motus, & per consequens sine alio quod sit tempus. Solutio tamen hæc, principium petit; nec prorsus satisfacit: Nam esse album in sua ratione formali includit albedinem; moueri autem solùm includit motum, non tamen includit quod talis motus sit res distincta à mobili; sed solùm quod mobile sit in continua acquisitione alterius & alterius quantitatis, aut qualitatis, aut vbi. Et ideo hoc prætendit argumentum quod non repugnat cœlum aut me moueri localiter per hoc, quod acquiram alium & alium locum seclusâ quâcunque aliâ re; & sic certè nec motus, nec tempus sunt tres distinctæ à mobili. Sicuti ad hoc quod Petrus sit pater, satis est quod habeat filium, seclusâ quâcunque aliâ entitate: quia esse patrem nihil aliud est, quam habere filium, sicuti esse album habere in se albedinem. Concedimus ergo contradictionem esse rem moueri sine motu; sed sine motu distincto, hoc tu habes probare.

Prob. 2. Præterea est peculiare argumentum aduersus res has successiuas. Si enim tempus aut motus esset accidens distinctum, esset quidem successiuum, cuius nulla vnquam pars est præsens, nec fuit præsens; sed solùm instans indiuisibile, quod Aristot. text. 89. fatetur non esse partem temporis; hoc tamen profectò, qui qui dicant, est intellectu penè impossibile In linea enim intelligimus partes continuatas per punctum, quia verè sunt præsentes: In tempore autem aut motu, quomodo intelligitur habuisse partes, si nunquam fuit præsens aliqua pars secundum se totam, aut aliquid sui? Ratio hæc 11. Confess. ferè per totum adeò vexauit Augustinum, vt semper se fateretur ignorare quid sit tempus: nempe quia, vt capitulo 15. ait, temporis nihil vnquam est, nisi indiuisibile, & ideo intelligere nequibat, quomodo habuisset aut habiturum esset partes: & ideo intelligere non potuit vbi esset pars præterita aut futura: atque adeo profectò solâ ratione (credo) intellexit distingui ab existentia illius quod mouetur.

Addit Gregorius, quod sequeretur rem aliquam nunquam esse, nisi quando simul & fit & corrumpitur (quod Aristot. 5. huius text. 14. videtur habere pro inconuenienti) nam in quocunque instanti est tempus vel motus, est in fieri & in corrumpi. Sed qui superiora argumenta deuorauerit, hoc corollarium facilè iudicabit.

Prob. 3. Arguitur præterea. Si tempus esset res distincta, posset Deus idem tempus numero reproducere, nam quamcunque entitatem præteritam potest Deus iterato producere: quod tamen idem tempus numero, quod præteritum fuit modò redeat, contradictionem implicat, eo quod natura eius est fluere, fluxui autem vt repugnat non fluere, repugnat reuerti. Non enim est intelligibile, quod Deus hesternum diem hodie reproducat, sicut nec reproducere potest præteritam actionem: Potest enim Deus reproducere panem, quem ego heri comedi, comestionem tamen illam numero certè non potest.

Confir. Et confirm. Si eundem hesternum diem Deus posset hodie producere eâdem ratione posset conseruare hodiernum, vt nunquam præteriret, esto cœlum semper moueretur; & sic viuerem quantum Mathusalem, & tamen nunquam haberem plures annos, quàm modo habeo. Et eâdem ratione posset eandem numero horam, quâ equus percurrit tria miliaria, retinere per mensem,

ſem, quo formica mouetur per tantundem ſpatium; & ſic formica moueretur tam velociter quàm equus, poſtquam eodem tempore idem ſpatium pertranſit.

Quod ſi reſpondeant, quod Deus poteſt reproducere & retinere idem accidens quod eſt tempus; non tamen idem tempus formaliter, id eſt, eandem durationem aut moram præteritam. Tunc ſequitur quod non ſufficit ad rationem temporis quod ſit res diſtincta, niſi conſideretur ſub ratione præteriti, aut futuri. Hoc ergo quod ipſi attribuunt illi entitati, nos attribuimus mobili, videlicet quod mobile eſt eadem res quæ eſt motus, ſecundum illam rationem qua aliter & aliter ſe habet in ordine ad partes priores & poſteriores ſpatij. Et idem, ſecundum aliam rationem, quâ aliter & aliter ſe habet in præterito & futuro, eſt tempus. *Solutio.* *Improbatio.*

Præterea eiuſdem rationis ſunt in ratione motus, quantum ad hoc, circularis ille cœleſtis & quicunque alius in iſtis inferioribus: ergo nullum accidens nouum producitur in cœlo per ſuum motum, cuius ſimile non producatur motibus horum inferiorum: mobilia autem hæc inferiora non producunt aliquod accidens quod eſt tempus: nam (vt ſtatim probaturi ſumus ex Ariſt.) tempus non eſt ſubiectiuè, niſi in cœlo: ergo neque in cœlo, tempus eſt aliquod accidens diſtinctum; ſed illud prius & poſterius, quod ratione diſtinguitur & à motu & à mobili. In ſumma. Poſtquam intelligere poſſumus & motum & tempus ſine rebus diſtinctis, non debemus res illas multiplicare: niſi vel ad euitandum prædicationes illas, quas aduerſus primam & ſecundam opinionem inferebamus; vel propter authoritates Ariſtotelis: ſed & verba Ariſtotelis ſanè intelliguntur, & prædicationes illæ optimè excuſantur, per ſolam diſtinctionem rationis & diffinitionis inter tempus & motum: ergo non opus eſt vt diſtinguantur tanquam res à re. *Confir.*

Eſt ergo quarta concluſio. Tempus diſtinguitur à motu, ratione formali & diffinitione. Concluſio hæc manifeſtè ſequitur ex ſecunda & tertia. Si enim diſtinguitur à parte rei, & non tanquam res à re, fit vt diſtinguatur ratione formali. At ne commentum noſtrum eſſe cenſeatur, videtur mihi profectò ſententia eſſe expreſsè Ariſtot. textu 99. vbi ait, quod tempus id quidem quod eſt, motus eſt: eſſe autem, id eſt, ratio & quidditas, alterum eſt, & non eſt motus: & text. 131 ait, quod ſi non eſt poſſibilis intellectus qui numeret prius & poſterius, non eſt completa ratio formalis temporis à parte rei. Sequitur: licet eſſet hoc, quod aliquando eſt exiſtens tempus, vt ſi contingit motum eſſe, id eſt, eſſe motum qui eſt idem realiter quod tempus: non ergo diſtinguit tempus à motu tanquam rem à re, ſed quidditatiuâ ratione. *4. Concl. Tempus ratione diſtinguitur à motu.*

Quantum autem ad S. Tho. pertinet nullus eſt locus quem ego viderim, nec hic, neque 1. p. q. 10. nec alibi vnquam, vbi contrarium dixerit, quia nullibi addit verbum ad verba Ariſtot. Vide omnes locos apud Capreol. 2. ſent. d. 2. q 2. Quinimò lect. hic 17. ſuper textum citatum 99. ait quod prius & poſterius ſunt idem ſubiecto cum motu, ſed differunt ratione. & lect. vltimâ ſuper textu 131. idem ſentit. Quod ſi aliquando dicat tempus eſſe accidens ipſius motus, & eſſe ſucceſſiuum, eſſeque ſubiectiuè in primo mobili & ſimilia, cuncta nos concedimus: nam accidens, etiam reale, non dicit ſemper rem diſtinctam, ſed id quod accidit rei præter eius eſſentiam. Non enim negatur

quin esse patrem sit accidens Petri, quamuis paternitas non sit res distincta. Et Scotus quamuis & relationes & motum distinguit à subiecto; nihilominus in 4. distinct. 48. q. 2. expresse ait, quod tempus non est quantitas distincta à motu, sed solùm differt ab illo in ratione mensuræ. Et Durand. lib. 2. dist. 2. q. 4. idem dicit tanquam de mente Philosophi.

Differentia inter motū & tempus.

Animaduertenda est ergo differentia inter tempus & motum. Quæ in motu locali recto super planum, exempli gratia, oculatius patebit. Demus super planum tripedale vniformiter moueri lapidem: Illud aliter se habere mobilis respectu spatij, scilicet quod prius est in parte priori, quàm in media, & in media quàm in posteriori, est motus; quia est actus entis in potentia, quod nondum peruenit ad terminum. Et hoc prius & posterius, consequitur aliud prius & posterius morâ & duratione, & hoc est tempus. Et sic planè intelligitur verbum Philosophi text. 99. s. quod ex continuitate magnitudinis sequitur continuitas motus; & ex continuitate motus, continuitas temporis.

Ex hoc enim quod spatium habet partes continuatas situ & positione, motus quo mobile pertransit illas, est continuus: & ex hoc quod motus est continuus, morulæ quas mobile facit in illis partibus, sunt continuæ.

Nota.

Est tamen hic præterea adnotandum, quod hoc prius & posterius non habet rationem temporis, nisi quatenus mensura est motuum ac durationum omnium rerum; hoc enim propriè sonat nomen tempus: res autem (vt habetur 10. metaph. text. 2.) mensurare non possumus, nisi per aliquam quantitatem, qua vtimur tanquam indiuisibili, multiplicando illam: aliàs si mensura esset diuisibilis, haberet aliam mensuram sui: vt vinum metimur amphora, triticum modio, stadium pede, pannum vlnâ. Et hâc ratione illud prius & posterius, quod vocamus tempus, partimur per annos, & annum per menses, mensémque per dies, diem autem per horas: & hac hora vtimur tanquam indiuisibili, quæ est sicut minima pars numeri: nam minima pars simpliciter in magnitudine non est dabilis, vt ait hic Philosophus tex. 108. Et cum tempus in rei veritate sit continuum, habet vt sit numerus per operationem intellectus diuidentis illud in partes: sicut pannus continuus non est numerus, nisi quatenus per intellectum diuidimus in decem, verbi gratia, vlnas.

Cuius motus prius & posterius sit tempus.

Et quia inter motus, ille qui naturâ suâ est regularissimus, est subinde simplicissimus, & per consequens inter alios irregulares habetur sicut vnitas ad iudicandum de illis, & talis est motus primi mobilis: propterea illud prius & posterius in motu primi mobilis est tempus omnium temporalium, vt docet Phil. text. 133. Est enim considerandum quod quemadmodum si vlna, aut amphora esset variabilis, nunc maior, nunc minor, non esset mensura: ita motus si nunc esset tardior, nunc velocior, non esset mensura. Et ideò quia solus motus cœli suâpte naturâ est inuariabilis, ille est aliorum mensura. Quod si arguas, de ratione mensuræ esse, vt sit notissima (vt eodem text. 108. afferit Aristot.) quia per mensuram debemus iudicare de re mensurata: motus autem primi mobilis est nobis absconditus, sicut ipsum primum mobile. Respondetur quod ille est motus notissimus per motum solis, qui mouetur quotidie motu primi mobilis, & ideò sol est signum temporis.

Temporis definitio explicatur.

Per hæc lucida habetur expositio diffinitionis temporis, qua dicitur text. 101. quod tempus est numerus motus secundum prius & posterius. Est enim nume-

numerus ille dierum aut horarum, in quem diuidimus moram illam & durationem, quam facit mobile continuo motu: non ergo dicitur quod sit numerus partium mobilis aut spatij, sed numerus motus. Nec rursus dicitur numerus partium motus diuisi ad diuisionem mobilis, sed diuisi secundum prius & posterius: non quidem positione, vt est in spatio (ad quod prius & posterius sequitur propriè ratio motus) sed secundum prius & posterius mora & duratione in ratione præteriti & futuri.

Sed contra. Iam ponitur diffinitum in diffinitione: quia hoc prius & posterius non potest explicari, nisi per præteritum & futurum, quod est prius & posterius in tempore. *Obiectio.*

Negatur quod sit petitio principij. Nam illud prius & posterius est ipsius motus, & tempus diffinitur tanquam passio ipsius motus: Sed quia prius & posterius est æquiuocum (nam potest intelligi, aut situ & positione, sicut in magnitudine, aut duratione & mora) non possumus distinguere vnum prius & posterius ab alio, nisi vtamur terminis temporalibus: vt si dicas, verbi gratia, heri & hodie, præteritum & futurum, &c. Hac ergo de causa subinfert Aristot. eodem textu 108. quod tempus quatenus est numerus qui intellectu diuiditur in plura, dicitur multum & paucum; quatenus verò est quantitas continua, dicitur longum aut breue: nam illa sunt prædicata quantitatis discretæ, hæc verò continuæ. *Solutio.*

Ac deinde textu 109. subinfert, quod tempus non est numerus, formalis quo numeramus, sed numerus materialis numeratus. Vbi aliqui distinguunt duplicem numerum, scilicet numerantem, qui est anima numerans, & numeratum, qui est res numerata. At verò distinctio hæc non elicitur ex Aristotel. nec intellectum numerantem, aut conceptum quo numerat appellasset vnquam numerum: est enim terminorum abusio, quia numerus, cum sit species quantitatis discretæ, non est nisi aut res ipsæ, aut aliquid quod de illis formaliter prædicatur: numerum ergo formalem quo, appellat numerum de genere quantitatis, vt abstrahitur operatione intellectus ab his & illis rebus numeratis, qui obiectiuè est in anima: & numerus numeratus appellantur res ipsæ. Ait ergo, quod tempus non est numerus quo numeramus, vt dicit quantitatem discretam in communi, vt explicuimus in prædicamentis super eundem textum, sed est numerus numeratus, puta ipsum prius & posterius motus, vt expositum est: vt si dicas decem vlnas panni nihil aliud esse, quàm sit ipsemet pannus. *Improbatur distinctio numeri in quo & quod.*

Quinta conclusio Quod dictum est de tempore, sentiendum est proportionabiliter de instante, nempe quod solâ ratione distinguitur à mobili. *5. Concl.*

Igitur ad primum principale argumentum concedimus illam partem, scilicet quod tempus non est alia res numero distincta à motu; negamus tamen inde sequi quod solùm differant penes connotationes terminorum: Medio enim modo incedimus inter Reales & Nominales, à quibus forsan non tam re, quàm modo loquendi differimus: Illi enim quas vocant connotationes terminorum, nos dicimus esse rationes & quidditates distinctas in re ipsa, vt expositum est: & propterea simpliciter non conceditur quod nomen, tempus, formaliter supponat pro motu; sed identicè pro re quæ est motus: nec motus pro tempore, sed pro re quæ est tempus. Ob idque negantur *Ad 1. principale.*

gantur istæ prædicationes, mobile est motus, aut tempus: motus est tempus, in sensu formali; licet res quæ est motus sit res quæ est tempus. Et eâdem ratione negatur, quòd annus sit dies, aut dies hora; sed dies est mora illa & duratio, quam fecit cœlum ab oriente in oriens circulo diurno, & hora est vigesima quarta pars illius, & mensis triginta circulationes: atque adeò pari ratione negantur omnes illæ prædicationes, quas contra primam & secundam opiniones obijciebamus.

Quod dubitaueris erit, nos concedere in creaturis, quod in diuinis credimus, quod eadem res quæ est motus, est tempus; & tamen motus non est tempus: sicuti eadem essentia, quæ est pater, est filius, tamen pater non est filius. hæc & alia vide in prædicamentis capit. de quantitate, quæst. 2. & libr. 3. huius quæst. 1. vbi hunc modum loquendi copiosissimè explicamus. Qui si semel in scholis admitteretur, multæ profectò realitates ex vna parte excusarentur, & ex altera loquutiones, quæ ineptæ sanè sunt in Philosophia, corrigerentur.

Artic. 2. Primũ dubium circa 2. arg.

In articulo secundo restant tria præcipua dubia, quæ sunt apud Aristot. primum est circa materiam secundi argumenti principalis. Vtrum tempus sit ens reale, aut rationis: quod est apud Aristot. text. 131. vbi, inquit, quod si non esset possibilis intellectus, non esset possibile tempus. Et inde infert, quod si de facto non sit intellectus, neque est tempus, & per consequens videtur sentire quod sit ens rationis. Ex alia parte videtur quod sit ens verè reale. Nam tempus est verè accidens reale, cum sit vera causa rerum, & prius & posterius in motu est tempus. Imò circumfertur articulus Parisiensis, vbi habetur, quod dicere tempus non esse a parte rei, est error.

Resolutio S. Thomæ.

Hanc dubitationem scitè sanè diluit sanct. Thom. hic lect. 23. Vbi considerandum est, quòd cum numerus non distinguatur realiter à rebus numeratis, vel saltem ab vnitatibus, quæ sunt quantitates ipsarum rerum numeratarum (vt capit. de quantitate, quæst. 2. censebamus) fit, vt numerus quantum ad suum esse materiale quod habet in rebus, non dependeat ab intellectu saltem creato: nam ab intellectu diuino omnia dependent in fieri & conseruari. Ratio verò ipsa numeri dicit respectum ad numerantem: Sicut sensibile, dato quòd de formali significet qualitates reales, vt colorem aut calorem, &c. nihilominus dicit respectum ad sensum: quia illæ qualitates non dicerentur sensibiles, nisi respectu sensus. Et ideo illa consequentia Aristotel. de possibili, scilicet, si non esset possibilis intellectus, non esset possibilis numerus, bona est: quia si non esset possibilis aliquis intellectus numerans, nullæ res denominarentur numerus: eo quod, numerare dicit actum rationis (saltem in potentia) multiplicantis & colligentis vnitates: sicut si non esset possibilis sensus, nulla qualitas diceretur passibilis. Cum autem inferuntur propositiones de in esse, consequentia non valet in rebus permanentibus. nam dato quod nulla nunc esset potentia de facto sensitiua; nihilominus res essent sensibiles, quia, sensibile, solùm dicit potentiam. Et pariter numerus decem equorum aut hominum, verè & formaliter esset numerus, seclusâ operatione intellectus, quia satis est quod sit numerabilis. Sed tamen quia tempus nullas habet partes simul (tempus enim nihil aliud est, quàm indiuisibile nunc, vt dubio tertio explicabimus) nullo modo partes illæ sunt præ-

sentes,

ſentes, niſi per operationem animæ actu conſeruantis prius & poſterius. Dicitur enim modo nunc dies ſabbathi eſſe, quia eſt vnum nunc quod anima conſiderat tanquam continuatiuum præteritæ durationis & futuræ.

Corol. Tempus formaliter eſt ens rationis.

Ex quo ſequitur, quod tempus ſecluſâ operatione intellectus numerantis, habet fundamentum in re, puta motum; actu tamen, quantum ad formalem rationem temporis, quæ eſt eſſe numerum, non eſt niſi per operationem intellectus. Et hæc eſt expreſſa ſententia Ariſtot. loco citato, eodem text. 131. ſcilicet, quod ſine intellectu non eſt tempus; ſed tamen eſt illa res quæ eſt exiſtens tempus, quo ad materiale, puta motus, ſimile eſt in ſecundis intentionibus: natura animalis verè eſt materialiter in quocunque indiuiduo animali ſecluſâ operatione intellectus, quia non diſtinguitur realiter ab illis; ſed tamen quod ſit genus, hoc habet per operationem intellectus abſtrahentis illam à ſingularibus, vt habeat rationem vniuerſalis. Ita ergo res quæ eſt tempus eſt præter operationem intellectus; ſed quod ſit numerus habet per operationem intellectus. Et ex hoc patet ſolutio ad ſecundum principale.

Dubitatio.

Quod ſi rurſus quis percunctetur, an ſimpliciter concedendum ſit, tempus eſſe in rebus etiam quocunque intellectu ſecluſo?

Solutio.

Reſpondetur, quod fortè ita eſt concedendum, ſicut in prædicab. quæſtione ſecunda de vniuerſalibus diximus, quod non obſtante quod genera & ſpecies actu abſtrahantur per operationem intellectus; nihilominus propter fundamentum quod habent in re, concedimus ſecluſâ operatione intellectus, eſſe multa genera & ſpecies herbarum atque animalium, &c.

2. Dubium circa 3. arg.

Secundum dubium circa tertium argumentum principale, eſt de vnitate temporis. Gregorius enim loco citato 2. ſentent. propter illud argumentum (ait) quodcunque corpus regulariter motum eſſe tempus Et Occham itidem, vbi citatus eſt, licet id non tam abſolutè affirmet; nihilominus ponit multas acceptiones temporis, ſcilicet quod primo modo accipitur pro motu velociſſimo qualis eſt motus primi mobilis, & alio modo largè pro motu quocunque horum inferiorum. Et ratio iſtorum eſt, quia putant tempus eſſe quicquid nos accipimus tanquam indicium & ſignum temporis.

Attamen, vt bonâ veniâ bonorum authorum dixerim, id in primis eſt expreſsè contra doctrinam Ariſtot. qui textu 133. ex profeſſo multis verbis docuit vnicum eſſe tempus omnium motuum. Alias (inquit) ſequeretur, quod plura æqualia tempora eſſent ſimul: Si enim deambulatio mea eſſet tempus, eſſet proinde hora tertia, & ſic ſi alius ſimul ambularet, eſſent duæ horæ tertiæ. Et ita poſſent eſſe mille horæ ſimul, & mille dies martis, ſi eſſent mille motus vniformes, qui durarent per diem vt ſuper eundem textum explicauimus. Et præterea hoc eſt manifeſtè contra communem modum loquendi, & ſapientum, & vulgarium: Nam ſecundum iſtos quodlibet horologuim eſſet tempus, & ſic dicendum eſſet, quod aliud numero tempus eſt Pariſijs, & aliud Salmanticæ, & aliud Romæ: imò aliud eſſet tempus in ſcholis, & aliud in Eccleſia maiori, quod profectò ridiculum eſſet dictu.

Solutio dubij.

Reſpondemus ergo cum Ariſt. loco citato, quod tempus ſolùm eſt ſubiectiuè in cœlo; in alijs autem non niſi tanquam menſura in menſurato. Et ita expreſsè ait S. Tho. 1. p. q. 10. art. 6.

Ad 3. principale. Vnde ad argumentum negatur illa maior, quod quocunque vtimur tanquam signo quo iudicamus actiones nostras, sit tempus: Requiritur enim ad rationem temporis quod sit numerus motus ex sua natura, ita regularis, vt per naturam non possit errare. Nam tempus est mensura naturalis rerum, & per consequens debet esse naturaliter inerrabile: & talis est solus motus primi mobilis: motus autem inferiores, naturales quidem, velociores sunt in fine quàm in principio; violenti verò, è contrario. Item quia motus horum inferiorum nullus potest esse naturalis nisi rectus; motus autem rectus non potest naturaliter perpetuo durare: tempus autem debet esse suâpte naturâ mensura perpetua & indefatigabilis.

Coroll. Vnde sequitur, quod licet nos arte instauremus aliquem motum regularissimum, vt facimus in horologijs; quia tamen non habent hi motus a natura illa regularitatem, & tempus est ens naturale, dura io horum motuum non est tempus, sed signũ temporis. Et ita profectò sunt dicenda horologia. Et hæc est sententia Arist. text. 112. s. quod tempus cognoscimus motu, sicut motum tempore: Si enim prius & posterius cuiuscunque motus esset tempus, non dixisset quod motu cognoscimus tempus; sed quod vno tempore cognoscimus aliud tempus. Dixit autem quod motu cognoscimus tempus, quia motus qui fiunt apud nos sunt signa temporis: ita enim horologium signat nobis tempus, non certè quod est in illo, sed quod est in cœlo; vnius enim eiusdemque numero horæ signum dant, quotquot in mundum horologia simul sonant.

Dubi. 1. Sed oriuntur hîc parua quædam dubiola. Primum, Cur potius ponitur tempus in motu primi mobilis, quàm in motu alterius orbis, præsertim solis: cum hic sit nobis omnium notissimus. *Solutio.* Respondetur, quod orbes proprij planetarum sunt ab occidente in oriens, qui non sunt ita veloces. Nam luna mouetur in mense, sol in anno, & alij alijs temporibus, vt Astrologia docet: nec sunt ita vniformes, neque per istos distinguuntur dies & noctes; sed primum mobile quotidie facit integrum circulum secum rapiens omnes orbes, & ideo motus ille solis quo distinguimus dies & noctes, est peculiaris primi mobilis, & idcirco illic est tempus.

Dubium 2. Alterum dubium est, vtrum si aliùs fieret per impossibile motus velocior (nam magis regularem & vniformem fieri, non est possibile) in illo esset tempus? Videtur enim ex vna parte quod non. Siquidem tempus est ens naturale atque adeo videtur intrinsecè primo mobili conuenire. Ex alia parte videtur quod in illo tunc motu esset tempus, quippe qui esset breuissima mensura.

Dubium 3. Item est dubium (vt ad vtrumque simul dicamus) si primum mobile nunc per impossibile cessaret, vt cessaturum est in fine mundi, & cessauit tres horas, tempore Iosue; nihilominus esset tempus: nam possemus actiones nostras tunc metiri; & tamen nullus esset tunc motus: ergo tempus non est mensura motus primi mobilis. Argumentum est Augustini 11 Confess. cap. 23. Et idem est argumentum secundum opinionem eorum, qui dicunt in creatione mundi tempore præcessisse materiam informem antequam esset lux qua distingueret diem & noctem: esset enim tunc tempus sine motu.

Solutio vtriusque. Ad vtrumque respondetur, quod tempus (vt 1. p. q. 66. artic. 4. ait S. Th.)

non

non per se & necessitate intrinseca, est in motu primi mobilis, sed per accidens: quia accidit ei vt sit primus motus eorum qui sunt in orbe. Et hoc profectò est mihi testimonium, quod non est accidens distinctum; sed morâ & duratione ipsius motus consideratur in quantum mensura. Et ideo si materia fuit creata informis prius tempore, quàm esset motus illius lucis, necesse est ponere (vt ait illic S. Thom.) aliquam successionem conceptionum & affectionum in mente, quæ haberet rationem temporis. Id quod manifestè colligitur hic ex Phil. text. 98. vbi dicit, quod etiam per motum animæ possumus cognoscere tempus. Et pariter in bello Iosue per motum ipsius belli, aut aliquem alium artificialem, poterat cognosci quantum sol stetisset. Et tunc ille motus, licet non erat propriè tempus; erat tamen signum temporis quod fluxisset, si motus cœli non cessasset. At verò post diem iudicij cessante motu cœli cum omnibus motibus generationis & alterationis, alijsque id genus physicis, prorsus cessabit ratio temporis.

Sed contra, quia tempus est propria passio motus cœli: ergo non potest esse tempus nisi in illo, nec potest ille intelligi, quin habeat tempus. *Obiectio.*

Respondetur quod habere prius & posterius successione, est passio eius, sicut cuiuscunque motus: quod autem sit prima mensura, conuenit ei quamdiu sit primus motus. *Solutio.*

Sed quid si crearetur alius æquè vniformis, & æquè velox sicut ille? *Inquires.*

Respondetur quod illud non posset fieri nisi crearetur alius mundus; & tunc ille esset aliud tempus numero: quia ille motus non esset signum aut mensura huius, nec iste illius; & ideo essent duo tempora eiusdem rationis. *Solutio.*

Alia dubitatio est, vtrum tempus non solùm, sit mensura motuum omnium inferiorum, sed etiam motus ipsius primi mobilis. Videtur enim quod non sit mensura motus primi mobilis: quia per illud non certificamur de quantitate illius motus, cum tam vniformis sit motus in ratione motus (scilicet secundum prius & posterius, quòd describit in spatio imaginario) quam in ratione temporis, scilicet in ratione prioris & posterioris in præteritum & futurum. Sed in contrarium est etiam ratio, quod cum ille sit motus successiuus, variabilis secundum prius & posterius, non est cur non mensuretur tempore. *Dubium 4.*

Respondetur quod est mensura tam illius motus, quàm omnium aliorum. Et ita ait S. Thom. 1 p. q. 10. artic. 6. quod est in illo tanquam in subiecto & primo mensurato; in alijs autem non nisi tanquam mensura in mensuratis. Sed est intelligendum quod est mensura, illius intrinseca, aliorum autem extrinseca. Exempli gratia. In vlna lignea signantur tres pedes, quæ sunt tres tertiæ: illa pars tertia est intrinseca mensura illius ligneæ vlnæ; extrinseca autem panni & aliorum, quæ illâ tertiâ mensurantur. Ita vna hora est intrinsecè mensura illius motus cœli (nam vicies quater multiplicata metitur totum circulum diurnum) sed est extrinseca mensura nostrarum actionum. *Solutio.*

Vnde ad argumentum in contrarium respondetur quod quamuis motus sit tam vniformis quàm tempus, nihil obstat quominus intrinsecè mensuretur ipso tempore. Quam ob rem Comment. comm. 102. ait quòd cum dicitur: tempus est numerus motus secundum prius & posterius, ly motus, acci-

pitur pro quocunque motu; sed, prius & posterius, pro solo priori & posteriori in cœlo. Vt sit sensus quod tempus est numerus cuiuscunque motus, cœlestis quidem intrinsecus, & aliorum extrinsecus: sed est numerus & mensura secundum prius & posterius quæ regularissimè sunt in cœlo. Tametsi fortè melius est dicere quod motus solùm accipitur pro motu cœli, vt sit numerus solius motus cœli: quia est numerus numeratus ipsius prioris & posterioris; licet per ipsum extrinsecè metiamur alios motus. Imò tempus non solùm cuiuscunque motus est mensura, sed etiam per accidens est mensura quietis vt ait Phil. textu 118.

Dubium 3. principale. Vtrum sit vnũ nunc?

Tertium principale dubium circa quartum argumentum est de instantibus temporis: vtrum vnum & idem sit nunc fluens per totum tempus? Quod certè apud nonnullos Realium implexum atque intricatum est valde.

Tenentes namque tempus distingui à motu tanquam alteram rem numero, dicunt in primis partes temporis continuari per instantia indiuisibilia, quemadmodum partes lineæ continuantur per puncta. Quod sentire videtur Philosoph. text. 104. comparans instans puncto lineæ; & ideo sicut in qualibet parte lineæ sunt infinita puncta, ita in qualibet parte temporis sunt infinita instantia. Et hoc quidem satis est intelligibile illi, qui credit tempus esse rem distinctam à motu. Sed tamen adijciunt quod præter ista plura instantia indiuisibilia est vnicum nunc fluens, idem manens per totum tempus. Quod quidem asserunt solùm propter verbum Arist. loco modo citato text. 104. vbi ait. Ipsum autem nunc est quidem vt idem, est verò vt non idem. Et putant esse opinionem S. Thomæ: quam tamen profectò nec ex Arist. nec ex S. Thom. (vel ego fallor) elicere possunt; sed est merum figmentum præter vtriusque intentionem. Nam primum omnium verba Aristotelis manifestè huic opinioni aduersantur: Non enim, inquit, quod aliud sit nunc, quod est idem, & alia sint nunc numero diuersa: sed quod vnum & idem numero nunc, est quodammodo vnum, & quodammodo plura. Quatenus enim (inquit) in alio & alio est, diuersum est; quatenus verò est id quod est, ipsum nunc idem est. Et subdit exemplum: sicut lapis qui per idem spatium mouetur, vnus est & idem re, perseuerans in toto motu; sed est alius & alius ratione, quatenus consideratur in alia & alia parte spatij. Idque etiam confirmat exemplo Corisci, qui idem est re dum est in foro, & dum est in lycæo, solâ ratione differens.

Refutatur quedam realium sententia.

Item isti, vt Capreol. 2 sent. dist. 2. quæst. 2. & alij Thomistæ: non possunt fingere quid sit nunc permanens, nisi vnitas mobilis quod manet in toto fluxu temporis; vnitas autem mobilis non dicit respectum proximum ad tempus: tametsi sit causa vnitatis & continuitatis motus: vt ait Arist. text. 105. & illic à nobis expositum est.

Sententia auctoris.

Igitur planissimus sensus Aristotelis est, quod quemadmodum punctum motum per aliquam planiciem, à mathematicis fingitur facere lineam, ita existentia mobilis continuò fluens per omnes morulas quas mobile facit in spatio, intelligitur facere tempus. Itaque ipsamet existentia mobilis, quæ in se considerata realiter est vna & eadem numero; considerata vt in diuersis morulis est, & dicitur plura instantia solâ ratione diuersa. Igitur si teneatur tempus esse accidens numero distinctum à mobili & motu, solùm sunt ponenda

infinita

infinita instantia numero distincta, quæ continuent partes temporis; & instans permanens solùm appellanda est existentia mobilis: non quod continuet partes temporis, sed quod suo fluxu ad imaginationem intelligitur facere tempus. Sicuti in linea non ponimus, præter infinita puncta indiuisibilia, aliud punctum in rei veritate fluens: sed punctum ipsum, quod est continuatiuum suo fluxu, si per impossibile moueretur, ad imaginationem fingitur facere lineam.

Si verò (quod nos opinamur) tempus non distinguitur numero à motu & mobili; sed solùm ad hunc sensum realiter, quod est res alterius prædicamenti à mobili (quam ego voco distinctionem formalem & quidditatiuam) tunc non opus est ponere infinita instantia numero distincta: sed ipsamet existentia mobilis, sub illa ratione qua nunc est in aliqua morula & momento, in quo immediatè ante hoc non fuit, nec immediatè post hoc erit, est nunc indiuisibile præsens; atque illa ratio primi mobilis quæ nunquam perseuerat in eodem loco & morula, sed semper succedit ac fluit à præterito in præsens & à præsente in futurum, est tempus.

Et hic est planus sensus illorum verborum. Aristotelis eodem textu 104. quod ipsum nunc sequitur id quod fertur, vt tempus motum, id est, quemadmodum tempus se habet ad motum, ita nunc ad mobile. Quod est dicere: Quemadmodum mobile vnum & idem illa ratione, quá est successiuè & continuè in alia & alia parte spatij (quæ sunt positione & situ priores & posteriores) habet rationem motus: ita existentia ipsius mobilis vna & eadem, in alio & alio momento & morula (quæ sunt priores & posteriores duratione & ordine præteriti & futuri) est nunc, ex cuius fluxu fit tempus. Et eadem est expressa sententia sancti Thomæ 1 par. q. 10. artic 4. ad secundum argumentum vbi ait, quod nunc temporis est idem subiecto in toto tempore, sed differens ratione: eo quod sicuti tempus respondet motui, ita nunc temporis respondet mobili: mobile autem est idem realiter toto decursu temporis, sed differens ratione inquantum est hic & ibi: Et ista alternatio est motus. Similiter fluxus ipsius nunc, secundum quod alternatur ratione, est tempus. Hæc ille. Et eandem sententiam prætendit in illo opusculo quadragesimo quarto, de tempore, si suum est. Reverâ nisi isti interpretes sancti Thomæ, tam essent cupidi realitatum multiplicandarum, non quærerent in S. Tho. istas realitates, sicut nodum in scyrpo. *Sensus Aristotelis.*

Hinc patens est differentia inter tempus æuum & æternitatem, vt loco proximè citato docet S. Thomas. Æternitas enim per extremum opponitur tempori: Non enim solùm consistit æternitas in hoc, quod nec principium habeat nec finem; sed essentialiter in hoc consistit, quòd sit duratio quædam prorsus inuariabilis, & vnum nunc idem re & ratione permanens. Et propterea Deus, & quicquid est in illo est æternum, quia nihil habere potest successionis aut variabilitatis; sed totum suum esse & operationes habet simul in se inuariabiliter. Æuum autem est medium inter tempus & æternitatem: Est enim mensura rerum quæ quantum ad suum esse & durationem, sunt inuariabiles; habent tamen operationes aliquas successiuas, naturaliter annexas, aut corporales vt cœlum, aut spirituales vt Angeli. Hoc autem solùm, exempli gratiâ, ad explicandum naturam temporis dictum fuerit; non tamen *Tempus æuum, & æternitas differant.*

vt de re Theologica amplius addatur hîc verbum, quo vexati discipuli conturbentur.

Obiectio. Sed restant contra hanc instantium interpretationem argumenta parua ex Aristot. Ait enim text. 106. & expressiùs text. 121 quod nunc temporis, diuidit partes temporis, & etiam continuat, sicuti punctum partes lineæ. Et text 107. ait, quod nunc numerat tempus, & multa alia id genus, quæ videntur sonare ista instantia numero distincta.

Solutio. Respondetur quod hæc omnia & similia saluari possunt positâ distinctione rationis, modo quo superius explicata est: Dicitur enim nunc temporis diuidere præteritum & futurum temporis, quia est terminus præteriti & initium futuri, ad hunc sensum, quod nunc res mobilis est in tali mora, quâ nec immediatè ante hoc fuit, nec immediatè post hoc erit; quæ quidem consideratur, vt quoddam indiuisibile secundum rationem disterminans præteritum & futurum. Est autem continuans, quatenus hoc indiuisibile consideratur vt vnum commune quod participant præteritum & futurum, nam continua sunt quorum vltima sunt vnum. Dicitur autem numerus, quatenus considerantur plura instantia quorum vnum fuit principium, & aliud finis eiusdem temporis, vt eiusdem horæ aut eiusdem diei: hanc enim ratione multiplicantur instantia. Ad hanc normam totus textus Aristotelis facilè potest intelligi, vt latius in commentis patet.

Ad 4. prin. Vnde ad 4. principale argumentum satis responsum est. Ad confirmationem verò, quæ est argumentum Aristotelis, textu octuagesimo nono, respondet ipse text. 105. vbi dicit tempus & instans habere se conuertibiliter, scilicet si tempus est; nunc est: & si nunc est, tempus est. Nihil enim aliud docere vult illic, nisi quod tempus simpliciter est, per hoc quod nunc indiuisibile continuans præteritum cum futuro est. Dicitur enim nunc dies hodierna esse, quia est nunc indiuisibile continuans successionem temporis, quod est in motu integro circulari primi mobilis: Et dicitur esse hora præsens, quia idem nunc continuat partes talis durationis. Et ita proportionabiliter dicendum est de mense, & anno, atque adeò de toto tempore, à principio ad finem vsque mundi.

Finis quarti Physicorum.

REVE-

REVERENDI PATRIS, FRATRIS DOMINICI SOTO, SEGOBIENSIS, THEOLOGI, ORDINIS PRÆDICATORVM,

Super quintum Physicorum Aristotelis Quæstiones.

TEXT. X. *Necesse est tres motus, &c.*

QVÆSTIO PRIMA.

Vtrum tres sint tantùm species motus?

POST considerationem motus rei naturalis, eiusque principiorum causarumque, ac mensurarum, s. loci & temporis, in hoc quinto, vt in exordio commentorum dicebamus, partitur Phil. motum in suas species. Estque disputatio hæc tripertita: nempe de speciebus motus, de vnitate & diuersitate motus, & de eius contrarietate Ob idque prima quæstio de speciebus motus circa text. 10. mouetur hæc

A parte negatiua arguitur. Et primò aduersus distinctionem, quam Phil. statim text. 1. præponit, videlicet, motum contingere, aut per accidens, aut ratione partis, aut simpliciter ratione totius. Id quod ratione partis mouetur, simpliciter mouetur: quando enim quis solùm laborat pectore, cum illa pars sanatur, simpliciter dicitur sanari apud omnes, nam simpliciter euadit sanus. Item qui est crispus secundum capillos, simpliciter est crispus, & qui est aquilinus aut simus secundum nasum, simpliciter est aquilinus aut simus: quia prædicationes istæ non possunt competere toti, nisi ratione istarum partium: ergo quod mouetur secundum partem, simpliciter mouetur. *1. Arg.*

Et confirmatur, qui linguâ loquitur, totus simpliciter loquitur, & qui pedibus ambulat totus simpliciter ambulat, & qui oculis videt totus simpliciter & videt: ergo moueri secundum partem est simpliciter moueri. *Confir. n. 1.*

Confir. 2. Et confirmatur secundò, ex parte termini: res quæ mouetur ad speciem, simpliciter mouetur ad genus, vt qui discit Mathematicas, simpliciter discit scientiam, quæ est genus ad Mathematicam: & qui discit artem struendarum ædium, simpliciter discit artem; tamen species est pars subiectiua, cuius totum est genus: ergo. Et de parte integrali idem arguitur: ignis enim dum ascendit sursum versus Zenith nostrum, simpliciter ascendit ad concauum lunæ; & tamen non ascendit, nisi ad vnam particulam illius: malè ergo distinctum est moueri aut mouere secundum partem contra moueri simpliciter, & moueri ad partem contra moueri ad totum. De alijs duobus membris scilicet de causa & effectu per se & per accidens, superuacanea esset hic disputatio, quandoquidem 2. huius quæst. 3. satis dictum est.

Arg. 2. Secundò principaliter arguitur contra id quod habetur text. 3. videlicet solùm subiectum propriè moueri. Motus est fluxus quidam, & moueri nihil aliud videtur esse quàm rem successiuè & continuò aliter se habere: sed qualitas quæ acquiritur aut intenditur, in alteratione semper fluit, quatenus habet nouum & nouum gradum intensionis; & pariter quantitas in augmentatione, quatenus semper crescit forma substantialis in generatione dum successiuè extenditur hæc, subiectum videtur moueri, postquam procedit semper à minori ad maiorem extensionem: ergo non solum subiectum, sed terminus ad quem propriè mouetur.

3. Arg. Tertiò arguitur aduersus illud, quod statim subditur text. 4. motum, scilicet, & mutationem quamcunque denominari à termino ad quem. Motus localis non potius denominatur à termino ad quem, quam à termino à quo: nam termini sunt omnino eiusdem rationis, vt patet cum quis deambulat; & potissimum id patet in motu circulari cœli, cuius idem est terminus à quo & ad quem: primum enim mobile mouetur ab oriente in idem oriens.

Confir. Et confirm. creatio denominatur à termino à quo: definitur enim quod sit productio alicuius ex nihilo: ergo non omnis motus sortitur speciem à termino ad quem.

4. Arg. Quartò arguitur aduersus aliud text. 6. quòd ea quæ mouentur, & mouent per accidens, sunt à scientia prætereunda. Fortuna est causa per accidens; & tamen de illa inter alias causas est scientia, vt 2. libro huius visum est: ergo mouentia, & motus per accidens, non sunt à scientia physica relinquenda.

5. Arg. Quintò principaliter arguitur aduersus illud assertum text. 7. quod generatio non est motus. In postprædicamentis distinguit Phil. sex species motus, inter quas ponit generationem & corruptionem, & libro 3. huius text. 6. inter mobilia commemorauit generabile. Sed ratione arguitur sic. Si generatio non esset motus, id esset, aut quia generatio non est successiua (cum successio sit de ratione motus) aut quia omnis motus est inter contraria, & substantiæ nihil est contrarium, vt habetur hic text. 10. neutrum istorum est verum, ergo generatio est motus. Probatur pars prima minoris. Generatio ignis ex ligno (vt ad sensum apparet) fit successiuè: imò & in generatione animalium (vt est in doctrina medicorum) successiuè forma inducitur in materiam: prius enim cor viuit, quàm pedes. Quod si dicas minimum naturale substantiæ in

in instanti produci, vt lib. 1. quæst. 4. dictum est: eâdem ratione subsequitur quod neque alteratio sit propriè motus: nam minimum etiam caloris producitur in instanti: aut si non datur minimum (vt ibidem arbitrati sumus) saltem incipit esse calor in subiecto in instanti per vltimum non esse. Secunda pars eiusdem minoris probatur. In genere substantiæ est oppositio priuatiua, quæ vt habetur 10. metaphys. text. 15. est prima contrarietas: omne enim genus diuiditur per duas differentias quodammodo contrarias, vt animal per rationale & irrationale: ergo substantiæ aliquid est contrarium.

Et confirm. primò huius text 67. docuit Arist. principia generationis esse contraria, propterea quod priuatio quodammodo contrariatur formæ, & per consequens terminus à quo, termino ad quem, s. non aër, aëri: ergo generatio quâ ex non aëre, generatur aër, non deficit à ratione motus ex defectu contrarietatis. *Confir.*

Sextò contra id quod insinuatur text. 9 & explicatur text. 10. Videlicet nullum esse motum, nisi à contrario in contrarium, arguitur sic. Sequeretur augmentationem non esse motum: nam quantitati nihil est contrarium, vt habetur in prædicamento quantitatis. Et ratio est quia (vt lib. 1. q. 5. ostensum est) inter illas duntaxat formas est contrarietas, quæ recipiunt magis & minus; quantitas verò non recipit magis & minus, cum non sit intensibilis. Et eâdem ratione neque motus localis propriè est motus: quia cum locus sit de genere quantitatis, nihil est ei propriè contrarium. *6. Arg.*

Et confirmatur, sequeretur quod motus circularis cœli non esset propriè motus, quia non est inter terminos contrarios; imò est ab eodem in idem punctum. Neque motus progressiuus animalis est inter contraria. *Confir. 1.*

Et secundò confirm. sequeretur quod illuminatio aëris non esset motus, tum quia non est à contrario in contrarium, tum quia fit in instanti. *Confir. 2.*

Septimò & postremò directè ad quæstionem arguitur. Rarefactio est motus; & tamen nec est motus localis, nec alterationis, neque augmentationis: siquidem nihil illo motu aut materiæ accrescit, aut formæ: ergo non sunt tres tantùm motus species. *Arg. 7.*

In contrarium est authoritas Arist. in hoc text. 10.

Responsio huius quæstionis tribus distinctionibus & septem conclusionibus, quæ ex priori capitulo Aristot. colliguntur, concluditur. Prima distinctio est in fronte statim text. 1. Tripliciter aliquid dicitur moueri, s. aut secundum accidens, aut secundum partem, aut simpliciter per se primò. Similis distinctio ascribitur text. 2. mouenti; atque adeo similis text. 5. termino motus. *Prima distinctio Aristotelis.*

Et licet in commentis distinctio hæc vtcunque fuerit exposita; ad maiorem nihilominus euidentiam notandum est, quod motum conuenire alicui per se simpliciter est, quod conueniat illi ratione formæ quæ exprimitur in subiecto, aut agente, aut termino cui attribuitur motus: vt si dicas, mobile mouetur, alterabile alteratur, augmentabile augetur. Hoc est enim quod ait eodem textu Phil. mobilia per se differre & denominari secundum motus. Item ex parte agentis, vt si dicas calidum calefacit, ædificator ædificat, medicus sanat. Ex parte termini, vt si dicas alteratione fit qualitas, calefactione calor, augmentatione quantitas, &c. Per accidens autem motus conuenit *Nota. 1.*

formæ quæ accidit subiecto, causæve, aut termino motus. Vt musicus ambulat, alterabile augetur, medicus sanatur. Et ex parte agentis, vt album calefacit, medicus ædificat. Et ex parte termini, vt calefactione augetur quantitas, homo ambulando fit sapiens, &c. De huiusmodi causis & effectibus per se & per accidens lib. 2. quæst 3. abundè (vt reor) dictum est.

Nota. 2. Igitur circa aliud membrum diuisionis de motu secundum partem secundò notandum est, quod rem mouere, aut moueri, aut motum terminare secundum partem, contingit dupliciter, s. aut secundum partem subiectiuam, puta speciem, aut secundum partem quantitatiuam. Primo modo, vt si dicas, artifex ædificat, mobile alteratur: nam artifex est genus ad ædificatorem, & mobile ad alterabile. Et de his prædicationibus non loquitur hic Aristotel. quippe quas lib. 1. text. 32. decreuerat non esse per se primò; sed esse causas aut effectus vniuersales. Non enim conuenit artifici vt sic, ædificare, sed inquantum est talis artifex. s. ædificator: quia pictor est artifex & non ædificat. Nec mobili inquantum mobili conuenit alterari, vt patet de cœlo; sed inquantum est alterabile. Et pariter ex parte termini, quod fit album non fit per se primò coloratum: Imò nec simpliciter fit coloratum, siquidem iam erat nigrum; at si non erat coloratum, tunc fit mediatè coloratum tanquam effectus remotus & vniuersalis. Alio modo aliquid dicitur moueri, aut mouere, aut motum terminare, ratione partis quantitatiuæ.

Nota. 3. Ad 1. prin. Vbi pro solutione primi argumenti tertiò notandū est, quod dispositio aut forma, alia est quæ conuenit rei ratione certæ & determinatæ partis, vt hominem esse crispum, aut aquilinum, aut claudum, aut mancum. Et huiusmodi dispositiones per hoc solùm quod conueniant parti simpliciter, conueniunt toti. Vnde si capillum habenti comptum atque candentem, capillus ipse mutaretur in crispum, totus homo simpliciter mutaretur in crispum. Et pariter si aquilinus nasus mutaretur in simum, totus homo simpliciter fieret simus. Alia est dispositio vel forma, quæ indeterminatè cuiuscunque parti conuenit, vt albedo, calor, &c. Et de his aiunt dialectici, ad hoc quod scutum sit album, requiri vt maior eius pars secundum quodlibet sui, sit alba. Et de istis, inquit Aristot. quod id quod mouetur secundum partem, non mouetur simpliciter, aliàs idem moueretur simpliciter simul motibus contrarijs: vt si secundum vnam partem calefieret, & secundum aliam frigefieret: aut si homo vnam manum eleuaret sursum, aliamq́; moueret deorsum. Mouetur ergo solùm secundum quid sursum, & secundum quid deorsum. Quod autem ambulat secundum pedes simpliciter ambulat, quia non potest secundum aliam partem ambulare.

Attamen istæ dispositiones quæ possunt indifferenter cuilibet parti conuenire: aliæ sunt quæ si integrè non insint toti, non denominant totum, vt sanitas: licet enim homo reliquum corpus habeat sanum, si caput habeat infirmum, totus homo est infirmus: quia sanitas dicit integram dispositionem corporis. Ob idque si totum residuum corporis est sanum, & vnica pars infirma, quando illa pars sanatur totus homo cathegorematicè simpliciter sanatur, sicut simpliciter totus erat infirmus. At verò quando homo habet multas partes infirmas vt pectus & oculum & manum, licet sanetur secundum vnam, non simpliciter sanatur. Et sic intelligitur exemplum Aristot. quod qui sanatur

tur secundum pectus, aut secundum oculum, non simpliciter sanatur.

Atque adeò solutum restat primum argumentum cum prima confirmatione. Et pariter ex 2. notabili dissoluitur secunda. Si enim qui discit artem ædificatoriam sciebat aliam artem, non fit simpliciter artifex: si autem nullam sciebat, fit artifex mediatè tanquam effectus remotus & vniuersalis. Et pariter qui fit per se Theologus, fit sciens, si ante nullam habebat scientiam. Ignis autem simpliciter ascendit ad concauum lunæ, versus quamcunque partem illuc moueatur: sicut qui ab Italia venit Salmanticam, simpliciter venit in Hispaniam tanquam ad locum communem: Sed si quis veniret Segouia Salmanticam, non simpliciter moueretur ab Hispania in Hispaniam. *Ad vtramq; confir.*

Post hanc distinctionem sequuntur tres conclusiones. Prima est in text. 3. Ex quinque quæ in motu considerantur, s. agens subiectum, tempus, terminus à quo, terminus ad quem, Subiectum tantum est quod mouetur. Cuius ratio est, quod moueri est dispositionem, aut formam, aut locum mutare, vt successiuè sit sub vtroque termino: cum enim lignum mutatur de albo in nigrum, album sub illa ratione non manet nigrum, & nigrum non erat sub albedine; sed solum lignum est, quod est sub vtraque forma. Agens verò in quantum agens, non mouetur per se, vt 3. huius tex. 17. dictum est, licet per accidens contingat quandoque repati. Nec locus in quo fit motus, mouetur eâ ratione qua est locus, vt lib. 4. tex. 41. dictum est. Nec tempus mouetur, quia est mensura motus, & motus ipse non mouetur, vt tex. 11. sententia est Aristot. Restat ergo conclusio quod solùm subiectum propriè mouetur. *1. Conclus.* *Prob.*

Vnde ad secundum argumentum, concesso quòd motus sit fluxus, negatur, quod qualitas quando acquiritur moueatur. Nec moueri idē est prorsus quod rem aliter se habere; sed est aliquid pati, aut recipere, aut habere se per modum patientis, aut recipientis: & forma, vel substantialis, vel accidentalis quando acquiritur non patitur, nec aliquid recipit: sed est illud quo substantiuum patitur. Secus est de anima recipiente qualitates spirituales, quæ saltem dum est separata, quodammodo mouetur; licet cum est coniuncta, homo est qui intelligit & amat. Et quantitas in sacramento Altaris, quia per se subsistit, mouetur ad modum subiecti. *Ad 2. principale.*

Secunda conclusio est in textu 4. Motus sortitur speciem à termino ad quem, vt calefactio dicitur, non quia est à calore, sed quia est ad calorem. Etenim vt substantiæ sortiuntur speciem à forma à qua habent esse; ita & potentia & habitus & actus sortiuntur speciem ex obiecto, quod se habet vt forma eorum. Diffinitio enim propria visus est, quod est sensus percipiendi colorem: auditus, quod est sensus percipiendi sonum, &c. Et ita in habitibus, temperantia est virtus circa delectabilia tactus: fortitudo est virtus circa pericula belli: geometria est scientia de quantitate continua: Arithmetica de discreta, &c. Et hæc est doctrina Philos. 2. de anima text. 33. vbi ait, quod obiecta sunt priora, quàm actus; actus verò priores, quàm habitus, & habitus quàm potentiæ: Priores, scilicet, naturâ, & fine: sunt enim potentiæ & habitus propter actus, & actus propter obiecta. Hâc ergo ratione motus denominantur à termino ad quem. *2. Concl.*

Vnde ad tertium argumentum negatur, quod motus localis non comprehendatur sub hac conclusione: ascensus enim in motibus naturalibus ele- *Ad 3. principale.*

mentorum est motus sursum, & descensus motus deorsum. In cœlo verò quia non sunt species diuersæ motus, non ita distinguuntur; licet motus planetarum dicatur contrarius motui primi mobilis, quia est ad orientem, & motus primi mobilis ad occidentem.

Ad confir. Ad confirm. verò negatur, quòd creatio denominetur à termino à quo; imò sicut generatio est mutatio quâ acquiritur substantia; ita creatio hominis, aut creatio equi, si haberet proprium nomen, illud quidem haberet à termino producto: Et ideo creatio cœli & creatio terræ differunt specie, quia termini ad quos, differunt specie. At quia non possumus explicare differentiam inter generationem & creationem, nisi ex parte subiecti, aut termini à quo, propterea diffinitur creatio, quod sit productio ex nihilo.

Corol. Hinc sequitur quòd desitio panis dum consecratur, licet desinat esse quoad materiam & formam, non est annihilatio: non ex eo quod restent illic accidentia, sed ex eo quod illa desitio non per se terminatur ad nihil: siquidem ex institutione diuina virtute verborum desinit panis, & succedat substantia corporis Christi, quæ se habet tanquam terminus ad quem. Ideoque proprio nomine dicitur transsubstantiatio. At verò res est iam Theologi.

3. Concl. Tertia conclusio est in tex. 6. De motu per accidens, siue sit ex parte mobilis, siue ex parte mouentis, siue ex parte termini, non pertinet ad physicum considerare. Nam scientia vt habetur 1. post. tex. 19. procedit ex principijs, quæ sunt necessariæ, & per se causæ conclusionis: cum ergo physica tractet de motu, & hic propriè intentio sit diuidere motum in suas species, solus diuidendus est motus per se; quoniam species motus per accidens, sunt indefinitæ.

Ad quartū. Vnde ad quartum argumentum respondetur, quod quamuis in tract. de causis non fuisset disputandum de omnibus causis per accidens (quia sunt infinitæ, & ideo non cadunt sub arte) nihilominus, quia erat solennis sententia Philosophorum, fortunam esse causam per se, necessarium fuit tractare de illa, vt demonstraretur esse causam per accidens: Nulla tamen est nunc similis necessitas dicendi de motibus, aut mobilibus per accidens.

Secunda distinctio Aristotelis. Secunda distinctio est in text. 7. Quatuor modis mutari quid contingit, scilicet, aut de subiecto in subiectum, aut ex non subiecto in non subiectum, aut ex non subiecto in subiectum, aut ex subiecto in non subiectum. Cui annectit hanc quartam conclusionem. Tres tantùm istarum sunt propriæ mutationes. Nam secunda illa mutatio, quæ est ex non subiecto in non subiectum, non est per se propriè mutatio: eo quòd eiusmodi termini non propriè opponuntur; mutatio verò non est nisi inter terminos oppositos aliquo genere oppositionis. Distinctio hæc, atque conclusio satis in commentis expositæ sunt: nec quicquam habent nouæ difficultatis.

4. Concl.

3. Distinctio Arist. Tertia distinctio est ibidem. Mutatio secundum contradictionem, quæ est ex non subiecto in subiectum, atque adeò dicitur generatio: alia est generatio simplex, vt cum ex non aëre fit aër, & alia secundum quid, vt cum ex non albo fit album. Distinctio hæc sumitur ex diuersa ratione entis: etenim vt ens simpliciter, solùm dicitur de substantia, accidens verò non est ens, sed entis ens; vt habetur 7. metaph. text. 2. ita productio substantiæ simpliciter dicitur generatio; productio verò accidentis, generatio secundum quid.

Quinta continuò subiungitur conclusio. Generatio simpliciter non est motus. 5. Concl.

Hanc conclusionem probat Philosoph. tribus rationibus. Prima est, quam super text. 8. vberiùs exposuimus. Omne quod propriè mouetur, est ens actu manens sub vtroque termino: nam cum motus sit accidens, præsupponit ens simpliciter in actu; cum autem ex non aqua, scilicet, ex aëre, fit aqua, neque aër mouetur motu generationis, quippe qui corrumpitur: neque aqua, quia illa non erat sub termino à quo: materia autem quæ manet sub vtroque termino non est ens actu. Hinc infert Philos. quod generatio secundum quid, s. accidentalis (vt cum ex non albo fit album) est quidem motus; per accidens tamen, eo quod non album accidit ligno, quod per se mouetur. Pari ratione probatur, quod corruptio simpliciter (vt cum ex aëre fit non aër) non est motus: corruptio autem secundum quid, vt cum ex albo fit non album, est motus per accidens ratione subiecti. Hinc ergo concludit tex. 9. quòd sola mutatio ex subiecto in subiectum; & ea quidem accidentalis, vbi ens simpliciter in actu subijcitur vtrique termino, est motus. Generatio autem retinet nomen mutationis, eò quod res quæ generatur, est, quod non erat: & pariter corruptio est mutatio, eo quod id quod est, non erit. 1. Ratio.

Ratio secunda eadem fermè est in eodem text. 8. Si aliquid moueretur motu generationis, maximè, materia quæ manet sub vtroque termino: sed illa non, quia nihil mouetur, nisi quod est in loco; nihil enim mouetur, nisi vel localiter, vel præsupposito motu locali, quo agens applicatur passui: materia verò cum non habeat per se quantitatem, nisi ratione totius, non est per se in loco, nisi ratione totius. 2. Ratio.

Tertia ratio est in text. 10. vbi probat non esse motum ad substantiam, propterea quod substantiæ nihil est contrarium. Ratio ergo est hæc. Omnis motus est à contrario in contrarium: nam omnis motus est inter opposita; & inter opposita contradictoriè iam ostensum est, non esse propriè motum: generatio autem est productio substantiæ, & substantiæ nihil est contrarium: ergo generatio non est motus. 3. Ratio.

Et hinc elicitur sexta conclusio. Omnis motus est à contrario in contrarium. Probatio elicitur ex text. 9. Omnis motus est inter terminos oppositos; sed inter terminos contradictoriè oppositos (vt sunt non album & album, non aër & aër) non est motus, vt dictum est: ergo omnis motus est inter contraria. Quod Arist. ait de subiecto in subiectum, vt ex albo, aut medio colore coloratum, in nigrum, aut ex nigro in album, vel medio colore coloratum: Nam medium, vt illic dictum est, quodammodo contrariatur extremis. 6. Concl.

Vnde ad quintum principale argumentum; quantum ad primam attinet partem illius causalis. Respondetur primò, quod licet nonnulli putent eò generationem non esse motum, quia non est successiua; Arist. tamen non affert hic hanc rationem, sed eas quas commemorauimus: ob idque licet qualitas incipiat esse in instanti, nihilominus alteratio est verè motus: quia id quod subijcitur qualitati est ens in actu; & è conuerso, licet forma substantialis reciperet magis & minus, essetque intensibilis & remissibilis successiuè (vt tertio cœli est opinio Commentatoris de formis elementorum) nihilo- Ad quintũ. Solutio 1.

minus acquisitio earum non esset motus: quia tales formæ non aduenirent enti in actu; sed materiæ primæ, quæ non propriè dicitur moueri.

Solutio 2. Secundò distinguitur quod forma substantialis acquiratur successiuè: acquiritur n. de per accidens successiuè, non tamen de per se. Successio enim motus, alia est ratione extensionis, quæ prouenit ex parte subiecti maioris vel minoris, & hæc est de per accidens; accidit enim formæ quod per maius aut minus subiectum extendatur, & talis successio conuenire potest generationi, vt probat argumentum. Alia verò est successio intrinseca ratione ipsius motus: quia, s. de intrinseca ratione terminorum est habere latitudinem & distantiam, aut mediorum (vt inter album & nigrum) aut intensionis (vt inter minus & magis album) aut excellentiæ & defectus (vt inter minorem & maiorem quantitatem) aut locorum, vt est in motu locali. Et ideo in motibus alterationis, augmentationis, & localis est successio. In generatione verò substantiæ non est talis successio, eò quod cùm perfectio & quidditas substantiæ consistat in indiuisibili, in instanti incipit, aut desinit esse. Sed tota successio est in præcedente alteratione, quâ forma contraria corrumpitur.

Ad secundam partem eiusdem causalis respondetur: illam esse vnam causam cur generatio non est motus. Et ideo negatur substantiæ aliquid esse contrarium, eo modo quo hìc loquitur Aristot. de contrarietate, vt statim patebit.

Contrarietas tripliciter sumitur. Igitur pro solutione sexti principalis argumenti notandum est: quod tripliciter quantum ad rem pertinet accipitur contrarietas. Vno modo propriè, & est oppositio duorum extremorum maximè distantium sub eodem genere, inter quæ est quædam, aut mediorum, aut intensionis latitudo, vt diffinitur ab Arist. 5. metaph. text. 15. vt est inter album & nigrum, calidum & frigidum. Et hæc non est propriè, nisi in genere qualitatis, vbi reperitur magis & minus, vt libro 1. q. 4. dicebamus. Secundo modo accipitur paulo latius, pro oppositione duorum extremorum, quibus repugnat esse simul, inter quæ est aliqua latitudo & distantia, siue ea sit secundum intensionem, siue secundum excellentiam & defectum, siue secundum distantiam localem. Et hæc contrarietas non est in genere substantiæ: nam substantiæ sunt sicut numeri, quorum esse consistit in indiuisibili; & ideo licet homo, verbi gratia, excedat equum, non est tamen inter illas species talis latitudo, vt inferior possit crescere ad perfectionem superioris: sicuti quod est album, transeundo per media, fit nigrum, & qualitas intensa vt vnum, venit ad intensionem vt octo, & pedale fit decupedale, & quod est in vno loco fertur in alium. Qua de causa, vt dictum est, in his tribus speciebus motus, est successio: in generatione verò substantiæ, minimè. Tertio modo accipitur contrarietas pro oppositione inter duas differẽtias diuidentes idem genus, quarũ vna semper est imperfectior altera, atque adeo se habet vt priuatio alterius. Quam Phil. 10. meta. text. 15. appellat primam contrarietatem, & eam ait esse in vnoquoque prædicamento, vt in prædicamento substantiæ, corporeum & incorporeum, sensibile, & insensibile, rationale & irrationale: & in prædicamento ad aliquid, simile & dissimile, &c. Et hoc modo dixit lib 3. huius text. 5. omnes terminos motus habere se quodammodo vt formam & priuationem. Vt in motu alte-

alterationis nigrum (quia est imperfectius) est priuatio albi: & in augmentatione, minus est priuatio maioris: & in motu locali deorsum est priuatio huius quod est sursum.

Vnde ad argumentum respondetur, quod quamuis quantitati propriè nihil sit contrarium; nihilominus maior & minor quantitas, vt sunt termini augmenti contrariantur: & etiam locus sursum & deorsum. *Ad 6.*

Ad confirmationem verò primam respondetur, quod etiam in motu circulari cœli, est contrarietas terminorum partialis motus, puta ab oriente ad occidentem, & inter quæcunque alia puncta distantia. Et pariter in motu progressiuo animalis, locus à quo & locus ad quem contrariantur, quia distant per aliquam latitudinem. *Ad 1 confir.*

Ad secundam confir. conceditur quod propriè illuminatio aëris non est motus, quia non est à contrario in contrarium, sed à priuatione luminis ad lumen, & vt lib. 4 q. 3. adnotauimus, quando terminus à quo est mera negatio, aut priuatio, nihil repugnat mutationem fieri in instanti, eò quod non est necessaria corruptio formæ contrariæ. Imò ex non habente calorem fit habens calorem in instanti, siue calor incipiat esse in subiecto per primum sui esse, siue (quod magis credo) per vltimum non esse. Non tamen fit ex frigido calidum in instanti: nam calidum non dicitur quicquid habet calorem, sed quod habet caloris plus quam frigiditatis. *Ad 2. confir.*

Colligitur hic tandem regula ex mente Arist. quod quando ambo termini motus sunt positiui, motus non potest fieri in instanti, vt ex calido in frigidum, aut ex albo in rubeum, aut ex certa intensione caliditatis, ad aliam certam intensionem, aut ex certa extensione quantitatis, ad aliam certam extensionem, aut ex loco ad locum. Quando verò termini explicantur contradictoriè (quia contradictionis non est medium, vt habetur text. 9) mutatio potest fieri in instanti, vt ex non aëre fit aër, ex non illuminato illuminatum, &c. De motibus spiritualibus nihil hìc loquimur. *Coroll.*

Septima ergo & postrema conclusio est in calce primi capitis, quâ respondetur ad quæstionem. Tres sunt tantùm species motus, alteratio, augmentatio, & motus localis. Quæ quidem ex supradictis manifestè sic colligitur. Mutatio est aut ex non subiecto in non subiectum, aut ex non subiecto in subiectum, aut ex subiecto in non subiectum, aut de subiecto in subiectum: & prima non est propriè mutatio; secunda verò & tertia (quæ sunt secundum contradictionem) non sunt propriè motus: ergo solùm quartum genus mutationis (quod est à contrario in contrarium) est propriè motus. Contraria verò (vt in proposito accipiuntur) sunt in tribus tantùm generibus, scilicet qualitatis, quantitatis, & loci: ergo tres istæ tantùm sunt species motus. Alia ratio, atque adeo potissima, adijcietur quæstione statim sequenti. *7. Concl.*

Vnde ad septimum principale respondetur, quod rarefactio comprehenditur sub motu augmentationis, quia est motus à minori ad maiorem extensionem quantitatis. Subsequitur continuò, quæstio secunda. *Ad 7.*

TEXT. XVIII. *Relinquitur secundum qualitatem*, &c.

QVÆSTIO SECVNDA.

Vtrum ad tria tantùm prædicamenta sit per se motus?

Argu. 1. PARTE negatiua arguitur primò. Ad quantitatem non est per se motus: ergo pars negatiua quæstionis vera. Probatur antecedens. Si aliquis esset motus ad quantitatem, maximè augmentatio; per augmentationem verò non per se primò acquiritur quantitas, sed substantia: fit enim augmentatio propriè dicta (vt patet in viuentibus) per additionem materiæ & formæ ex alimento, ad quam additionem consequitur maior quantitas: ergo augmentatio non est motus ad quantitatem.

Arg. 2. Secundò principaliter arguitur. Ad qualitatem non est per se motus: ergo non ad tria prædicamenta est per se motus. Probatur antecedens. Si ad genus qualitatis est per se motus, ad quamlibet eius speciem esset per se motus, quia quod per se conuenit generi, cuilibet speciei conuenit: consequens tamen est falsum: quia ad figuram non est per se motus. motus enim omnis est à contrario in contrarium (vt q. proxima dicebamus) figuræ autem nihil est contrarium, sicut nec recipit magis & minus: triangulus n. vnus nec est magis nec minus triangulus quàm alius, neque est qualitas actiua, nec ex actiuis resultans, vt habeat contrarietatem cum alia figura.

3. Arg. Tertiò principaliter arguitur. Motus localis est per se ad locum, vt text. præsenti dicit Aristot. locus autem est de prædicamento quantitatis, vt lib. 4. dictum est: ergo duo tantùm sunt prædicamenta, ad quæ est per se motus, puta qualitas & quantitas. Quod si quis dixerit locum accipi in præsentia, pro Vbi, quod est vnum ex sex vltimis prædicamentis, tunc aliter arguitur. Prædicamentum Vbi, solùm addit super locum relationem locati ad locum (Vbi enim nihil aliud est quàm esse in loco) sed ad Vbi; est per se motus: ergo ad relationem est per se motus, quod est contra Aristot. text. 10.

Arg. 4. Quartò principaliter arguitur, quod non tantùm ad tria prædicamenta sit per se motus. Ad prædicamentum actionis & passionis est per se motus: ergo ad plura quàm ad tria. Probatur antecedens. Actio est relatio qua agens denominatur agere, & passio est relatio qua passum denominatur pati: sed ex motu, verbi gratia, calefactionis per se primò resultat in agente relatio actionis, & in patiente relatio passionis (siue sint res numero distinctæ à fundamentis,

damentis, siue non) ergo ad actionem & passionem est per se motus.

Et quintò arguitur. Illius actionis quâ quis se vestit, per se primus terminus est, vestitum esse, quod est de prædicamento Habitus: & illius motus quo stans sedet, per se primus terminus est, sedere (quod pertinet ad prædicamentum Situs) ergo ad prædicamentum Habitus, & ad prædicamentum Situs, est per se motus, & per consequens non ad tria tantùm prædicamenta. *Arg. 5.*

In contrarium est authoritas Aristot. in hoc text. 18. & in toto capit. secundo.

Quæstio hæc apud Aristot. non est distincta à priori: nam cum motus à termino sortiatur speciem (vt textu 4. dictum est) idem est, tres esse tantùm species motus, & ad tria genera rerum esse per se motus: fecimus tamen quæstiones duas, propterea quod apud Scotum est peculiaris difficultas, an ad relationem sit per se motus; & ideo quæstio duos habebit articulos: in primo enim respondebitur ad quæstionem ex sententia Arist. & in secundo disputabitur, an ad relationem sit per se motus. *Status quæstionis.*

Et primum omnium vanus est labor, quo nonnulli vexantur, vt explicent quid sit ad aliquem terminum esse per se motum: sanè cum verbum ipsum per se sit manifestum. Ad rem enim aliquam esse per se motum, aut mutationem, nihil aliud est, quàm esse illud quod per se primò, & non ratione alterius acquiritur per motum: ad illud autem non est per se motus, quod non per se primò producitur, sed consequitur ad productionem alterius. Verbi gratiâ, ad substantiam est per se primò generatio: nam quod per se primò fit generatione hominis, est homo: intellectus autem & voluntas & aliæ passiones (si realiter distinguantur à subiecto) non per se primò generantur, sed consequuntur ad generationem hominis: & me existente albo si Æthiops albefiat, motus ille per se est ad albedinem; non tamen est per se primò ad relationem, quâ fit mihi similis, quia illa consequitur ad productionem albedinis. Quocirca cùm dicitur, quod ad rem aliquam (puta qualitatem) est per se motus, ly per se non fertur super ly, motus, sed super, ly quantitatem. *Ad rem aliquam esse per se motum.*

At verò quidam ex his qui tenent quantitatem non distingui à re quanta, sed rem quamcunque (siue substantia sit, siue accidens) esse suam quantitatem, non recipiunt hanc expositionem. Aiunt n. quod augmentatio non dicitur motus ad quantitatem, idcirco quod per eam acquiratur quantitas: nam tunc (inquiunt) & generatio & alteratio essent motus ad quantitatem, eo quod tam substantia quàm qualitas est quantitas: & ideo augmentatio ex eo (aiunt) est motus ad quantitatem, quod virtute illius mutatur responsio, ad interrogationem factam per quantum. *Refertur aliquorum sententia.*

Isti verumtamen gratis abijciunt & Aristot. & modum loquendi philosophorum: expresè enim ait Aristot. tres esse species motus, eum qui est ad quantitatem, & eum qui est ad qualitatem, & eum qui est ad locum: Quapropter quamuis quis opinetur quantitatem non distingui à re quanta tanquam rem à re; nihilominus, quia distinguuntur ratione formali tanquam diuersa prædicamenta (vt in prædicamentis cap. de quantitate dicebamus) augmentatio per se primò est motus ad quantitatem, & alteratio ad qualitatem: nam quamuis albedo & calor essent quantitas; nihilominus res per hoc quod calefit, aut albefit non fit maior: quia per alterationem non acquiritur *Improbatur*

qualitas eâ ratione, quâ est quantitas, sed ea ratione quâ est qualitas. Et hoc ipsi inuiti concedunt, dicentes, quod per augmentationem mutatur responsio ad interrogationem factam per quantum: ratio enim huius est, quod augmentatio est motus à minori ad maius, generatio verò, aut alteratio nequaquam.

Hoc præhabito respondetur ad quæstionem vnicâ conclusione affirmatiuâ. Ad tria tantùm genera rerum est per se motus, s. ad Quantitatem, Qualitatem & Vbi. Conclusio est in text. 18. quam comprobat per totum caput secundum, quatuor alijs propositionibus. Est enim conclusio exclusiua, cuius negatiuam exponentem, s. quod non ad plura quàm tria prædicamenta, sit per se motus, probat; quia neque ad substantiam, neque ad relationem, neque ad actionem & passionem est per se motus. Quod ad substantiam non sit per se motus, probat: quia omnis motus est à contrario in contrarium, substantiæ verò nihil est contrarium; quod superiori iam quæstione expositum dedimus. Vbi hoc adnotandum est, quod non negat ad generationem per se esse mutationem: nam primus & per se terminus generationis est substantia; tametsi generatio non sit motus, vt supra dictum est. Hinc sequitur, quod ad aliquam rem esse per se motum non est, quod motus ordinetur ad illam rem: Alteratio namque quâ ignis calefacit stuppam ad generationem quidem ignis suâpte naturâ ordinatur; non tamen per se primò est motus ad substantiam, sed ad calorem quem postea per generationem (quæ est mutatio) consequitur forma substantialis.

Concl. vnica.

Quod autem ad Relationem non est per se motus, probat sic: Ad illam rem non est per se motus, quæ aduenire potest subiecto, absque eius mutatione: relatio verò potest aduenire sine mutatione subiecti cui accidit: ergo ad relationem non est per se motus. Exemplum est, si cum ego sum albus, Æthiops in India incipiat albefieri: ego enim tunc incipio esse similis illi sine aliqua in me mutatione facta.

Ad relationem non est motus.

Apertissimus est locus ad reprobandum, relationem esse rem aliquam distinctam à subiecto: nam quod glossant Arist. intelligere, quod subiectum non mutatur accidente absoluto; nihilominus mutatur accidente nouo respectiuo, gratis dictum est. Arist. namque simpliciter ait: subiectum non mutari per hoc quod fit simile alteri: at si similitudo esset res distincta, expressisset quod non mutatur per acquisitionem accidentis absoluti; cum autem simpliciter dixit non mutari, manifestè intelligit, relationem non esse accidens distinctum, vt albedo, vel calor distinguitur à subiecto. Vnde S. Thom in hoc loco simpliciter ait, quod cum aliquis acquirit quantitatem quam ego habeo, ego efficior illi æqualis, sine eo quod res aliqua noua mihi accrescat. Sed de hoc satis diximus in prædicamentis c. de ad aliquid. At quamuis relatio non distinguatur à subiecto vt res à re, distinguitur tamen ratione formali tanquam accidens alterius prædicamenti; & ideo non est negandum quin mihi accidat esse similem vel dissimilem, æqualem vel inæqualem, &c.

Relatio non distinguitur à subiecto realiter.

Quod denique ad actionem vel passionem non sit per se motus (quia in hoc erat plus difficultatis) probat Phil. septem rationibus. Prima est, quia cum durante motu, simul debent esse terminus à quo, & terminus ad quem sub gradibus remissis: si motus esset ab vna mutatione ad aliam, necesse esset duas

Quod ad actionem nõ sit motus. Prob. 1.

duas mutationes eſſe ſimul, & in fine motus, manere mutationem quæ eſt terminus ad quem: conſequens tamen eſt falſum, quia cum quis ſanatur non eſt neceſſe tunc ſimul aliam mutationẽ eſſe, neque in fine manere mutationem aliquam, eò quod poteſt tunc quod mouebatur perfectè quieſcere.

Et confirm. Si motus eſſet ab vna mutatione in aliam, illæ deberent eſſe contrariæ: quoniam omnis motus eſt à contrario in contrarium; & cum termini motus debeant eſſe ſimul in gradibus remiſſis, ſequeretur quod ſimul eſſent ægrotatio & ſanatio, quod eſt impoſſibile. *Confir.*

Secunda ratio eſt. quia ſi generationis huius ignis eſſet alia generatio, eâdem ratione illius ſecundæ eſſet alia, & ſic eſſet proceſſus in infinitum, & per conſequens nulla daretur prima generatio: & cum omnes illæ deberent eſſe eſſentialiter ſubordinatæ, ſi non daretur prima, non eſſet poſſibile venire ad iſtam. *Prob. 2.*

Tertia eſt. Si generationis eſſet generatio, etiam generationis eſſet corruptio, quia quicquid generatur corrumpitur: ſi autem generatio corrumperetur, cum id quod corrumpitur partim ſit, & generatio non ſit niſi in fieri, ſequeretur quod aliquid dum ſit, ſimul corrumperetur, quod videtur impoſſibile. *Prob. 3.*

Quarta. ſi generationis huius ignis eſſet alia generatio, neceſſe eſſet ſignare aliam materiam illius generationis, à materia ex qua generatur ignis, quæ tamen non eſt ſignabilis. *Prob. 4.*

Quinta ratio eſt. Termini motus debent eſſe hoc aliquid, vt hæc aqua & hic aër, hoc album & hoc nigrum; motus verò non eſt hoc aliquid, ſed via ad hoc aliquid: ergo ad motum non eſt motus. *Prob. 5.*

Sexta ratio eſt. ſi mutationis in genere eſt mutatio etiam in ſpecie, diſciplinationis eſt diſciplinatio, & calefactionis calefactio: attamen diſciplinatio non eſt motus ad diſciplinationem, ſed ad ſcientiam, & calefactio non eſt motus ad calefactionem, ſed ad calorem: ergo. *Prob. 6.*

Poſtrema ratio eſt. Si motus eſt ad motum, ita vt motus moueatur, cum tres ſint ſpecies motus, ſequitur quod quilibet mouebitur promiſcuè quolibet motu, ita vt alteratio alteretur & augeatur & moueatur localiter: & augmentatio augeatur, moueatur localiter & alteretur: & motus localis localiter etiam moueatur & alteretur & augeatur, quod eſt abſurdum. Rationes iſtæ numeroſius in commentis extant expoſitæ, quas ſatis proinde fuerit hic in ſummam colligere. *Prob. 7.*

At verò quod ad Quando, non ſit per ſe motus, relinquit tanquam notum: quia cum tempus ſit menſura & duratio motus, ſicut motus non eſt ad motum, ita neque ad tempus. Ad Habitum autem, & Situm, quia includunt relationem, eâ ratione non eſt motus, quâ neque ad relationem. Et ſic patet exponens negatiua. *Ad Quãdo, & alia non eſt motus.*

Affirmatiuam verò exponentem, ſcilicet, ad dicta tria prædicamenta eſſe per ſe motus (quæ eſt quarta propoſitio) probat text. 18. quia in ijs prædicamentis reperitur contrarietas ſufficiens ad rationem motus, quod q. 1. iam ſatis interpretati ſumus.

Per hæc facilè argumenta duo principalia ſoluuntur. Ad primum enim negatur quod per augmentationem per ſe primò acquiratur ſubſtantia: *Ad 1. argu. princ.*

Duplex est augmentatio.

quinimò per se primò acquiritur quantitas vel extensio, & pariter per decrementum per se primò deperditur quantitas. Est enim duplex augmentatio: vt 1. de generatione videbimus, alia propriè dicta, vt augentur viuentia per alimentum: & alia impropriè dicta, vt est rarefactio. Hâc quidem secunda (vt cum cera rarefit, aut corium extenditur) nec substantia acquiritur, nec noua quantitas: sed prior quantitas extenditur, & sic solùm acquiritur noua extensio, vt illic videbimus. Tametsi alij probabiliter dicant quod acquiritur noua quantitas: sed vtrumlibet dicatur, nihil refert ad solutionem præsentis argumenti. Augmentatione verò propriè dicta conceditur, quod sit adiectio nouæ partis substantiæ; attamen, quia non producitur nouum suppositum substantiæ; sed id quod erat minus fit maius, per se terminus illius motus est quantitas, id est, eadem substantia sub maiori quantitate: quo differt à generatione, cuius per se terminus est nouum suppositum substantiæ. Id quod manifestum fit ex modo loquendi: Cum enim homo generatur dicimus, quod fit homo, cum verò puer adolescit, non dicimus quod fit homo, sed quod homo fit maior.

Ad secūdū.

Ad secundum principale respondetur, quod non dicitur per se esse motum ad qualitatem, quia ad omnem eius speciem sit per se motus; sed quia particulariter ad aliquas eius species est per se motus, potissimum ad passiones & passibiles qualitates, deinde ad habitum & dispositionem: ad naturalem verò potentiam non est per se motus nec mutatio; sed illæ consequuntur ad generationem substantiæ. Terminus enim per se generationis hominis est homo, intellectus verò & voluntas, & siquæ aliæ passiones realiter distinguantur, congenerantur, quia fluunt ex natura hominis. Figura aliquando producitur per motum localem, vt cum recta virga vertitur in circulum: & illius motus, per se primus terminus est locus partium, ad quem consequitur situs & figura. Et pariter cum statua sculpitur per se primus terminus illius motus localis est separatio partium, quam consequitur figura. Et proportionabiliter in pictura & scriptura, atramentum mouetur localiter, cuius motus per se primus terminus, est locus, & situs partium; figura verò consequitur tanquam quid comproductum. Ad tria reliqua argumenta articulo sequenti respondebitur.

Artic. 2. An ad relationem per se motus? Scoti sententia.

In articulo secundo circa materiam trium sequentium argumentorum disputare superest, an ad relationem sit per se motus. Extat enim de hac re sententia Scoti 3. sent. d. 1. q. 1. & lib. 4. d. 6. q. 10. & d. 13. q. 1. & quodl. 11. art. vlt. quæ tribus propositionibus comprehenditur. Prima est hæc. Duplex est relatio, alia intrinsecùs adueniens, alia extrinsecùs adueniens. Relatio intrinsecùs adueniens (vt ait quodl. citato) est illa quæ statim necessariò consequitur positis fundamento & termino, ita vt non stet hæc ambo esse, quin sit relatio, vt paternitas & similitudo. Non enim stat patrem & filium esse, quin sit filiatio: nec stat vnum ouum esse simul cum altero, quin sit vnius ad alterum similitudo. Relatio verò extrinsecùs adueniens, est illa quæ non statim positis fundamento & termino necessariò consequitur; sed stat ambo simul esse quando illa relatio non consurgit. Subijciunt exemplum discipuli eius in propinquitate quæ est inter me modò, & basilicam nostri conuentus: stat enim me esse & basilicam esse, quando non est talis propinquitas, vtpote si ego essem Romæ.

1. Propositio Relatio intrinsecùs adueniens. Relatio extrinsecùs adueniens.

Secunda

Secunda propositio est hæc. Sex vltima prædicamenta omnia sunt relationes extrinsecùs aduenientes. Probatio eius est huiusmodi: Prædicamenta illa sunt relationes, & non sunt intrinsecùs aduenientes: ergo sunt extrinsecùs aduenientes. Maior probatur, quia Vbi, v. g. neque est locatum, neque locus, sed in loco esse, puta in gymnasio vel in foro, vt ait Phil. esse autem in loco, præter locum & locatum, nihil addit, nisi relationem loci ad locatum: ergo Vbi est relatio: Minor verò, scilicet, quod non est intrinsecùs aduenięns, patet, quia aliàs pertineret ad quartum prædicamentum: ergo est extrinsecùs adueniens. Quod confirmatur ex ipsa etiam diffinitione: nam stat me esse, & hunc locum esse, quando non est talis relatio, vt si ego essem in alio loco. Eodem modo probat quod prædicamentum Habitus, puta, esse vestitum, est relatio vestiti ad vestem: & prædicamentum actionis, est relatio agentis ad passum: & prædicamentum passionis, relatio patientis ad agens. 2. Propositio Scoti.

Tertia propositio est. Ad relationem intrinsecùs aduenientem non est per se motus, ad relationem verò extrinsecùs aduenientē est per se motus. Primam partem relinquit tanquam notam ex sententia Arist. secundam verò probat itidem authoritate ipsius hoc modo: Ad Vbi, est per se motus, vt habetur text. 18. & Vbi, est relatio extrinsecùs adueniens: ergo ad relationem extrinsecùs aduenientem est per se motus. 3. Propositio

Est præterea in gratiam Scoti verisimilis ratio. Si ad relationem intrinsecùs aduenientem non est per se motus, eius causa est, quia consequitur statim posito fundamento & termino, v. g. quia non stat me esse album, & alterum hominem suscipere albedinem, quin ambo sumus similes, similitudo non per se producitur; sed consequitur ad productionem albedinis: ergo per oppositum: cum stet me esse & hunc locum esse, quando non est hæc relatio, id quod primò acquiro per motum quo venio ad hunc locum, est hæc relatio. Idem dicit lib. 3. loco citato de vnione humanitatis ad verbum: stat enim humanitatem Christi esse & verbum esse, quando non sit vnio: ergo quod primò acquiritur per assumptionem humanitatis est vnio, quæ proinde est relatio extrinsecùs adueniens. Idem dicit de vnionibus formæ ad materiam, & accidentis ad subiectum.

Hanc opinionem tractauimus in prædicamento ad aliquid, & in prædicamento actionis; sed lubet nunc paulo eam pressius examinare. Etenim, si modò cum grauissimo authore disputare liceat, tres potius contrariæ conclusiones (salua eius egregia authoritate) verisimiliores apparent.

Prima est. Nulla est relatio extrinsecùs adueniens. Primum omnium neque Arist. eiúsve interpretes, neque Auicenna, neque Philosophorum quispiam; qui tamen de relationibus copiosè dixerunt, huiusmodi relationum extrinsecùs aduenientium, vsquam meminit. Quinimò Arist. 5. meta. tex. 20. abundè se arbitratus est vniuersas relationes sub tribus membris ambijsse; vbi tamen non meminit huiusmodi relationum. 1. Conclus. Prob. 1.

Secundò, aut relationis extrinsecùs aduenientis totum esse est ad aliud, aut non: si non, certè non est relatio potius quam albedo: si sic, sequitur quod est species relationis quarti prædicamenti: nam illa diffinitione cunctas relationes (quæ veræ essent relationes) expressit. Prob. 2.

Et confirm. Relationem esse intrinsecùs, aut extrinsecùs aduenientem, Confir.

non variat rationem prædicamenti: in prædicamento enim qualitatis æquè ponuntur qualitates omnes, & quæ ab intrinseco proueniunt, vt naturales potentiæ & passiones, & quæ accidunt ab extrinseco: & ideo esto essent relationes extrinsecùs aduenientes; ad quartum nihilominus prædicamentum pertinerent, & per consequens si sex vltima prædicamenta essent relationes, non vtique distinguerentur à quarto prædicamento.

Prob. 3. Tertiò principaliter arguitur. Quando, inquit, relationem extrinsecùs aduenientem non consequi necessariò positis fundamento & termino, aut intelligit de fundamento & termiuo proximis, aut de remotis: non de remotis, quia hoc etiam conuenit relationibus extrinsecùs aduenientibus: fundamentum enim & terminus remota similitudinis, sunt subiecta quæ denominantur similia: puta duo homines, fundamentum verò propinquum & terminus, sunt rationes fundandi & terminandi relationem, vt albedo quæ est in me, & albedo quæ est in alio: atqui (vt manifestum est) stat esse me & alium, quando non simus similes. Si verò intelligatur de fundamento & termino proximis, certè nulla esse potest relatio, quæ non statim necessariò sequatur, positis fundamento & termino proximis; atque adeo nulla est relatio quæ non sit intrinsecùs adueniens.

4. Specialiter arguitur contra Scotum. At verò opinio Scoti in hoc consistit quod censet multas esse relationes, quæ præter subiectum quod denominant, nullum habent fundamentum proximum. Et ideo arguitur aduersus hoc. Primò auth. Arist. 5. meta. text. 20. vbi tria ponit fundamenta omnium relationum, vt in capit. de ad aliquid, exposuimus.

Et præterea id probatur inductione factâ relationum, quas ipse ponit extrinsecùs aduenire. Vnionis formæ substantialis ad materiam fundamentum & terminus remota sunt, forma & materia, quas fateor esse posse quando non sit relatio vnionis, vtpote si sint separatæ. At verò fundamentum proximum est vnitas suppositi quod constituunt, quam vnitatem necessariò consequitur relatio vnionis. Per generationem enim, quâ forma vnitur materiæ, non primò producitur vnio, quæ est relatio (vt Scotus existimat) sed certè suppositum substantiæ, aliàs non esset generatio. Et quicquid sit de alijs relationibus, miror sanè quod huiusmodi vniones, relationes posuerit extrinsecùs aduenientes, ad illasque esse per se motus. Nam terminus idem est quod finis; & notissimum est finem generationis esse suppositum substantiæ.

Nota. Hoc igitur hic animaduertendum est quod hoc nomen, vnio, est æquiuocum. Accipitur enim pro motu ipso aut mutatione, quâ aliquid vnitur alteri: & tunc terminus per se primus est, totum illud resultans. Accipitur etiam pro relatione, qua res dicitur vnita; & illa consequitur ad vnitatem, quam faciunt partes, tanquam ad fundamentum proximum.

Et idem prorsus est de vnione accidentis ad subiectum. Per motum enim alterationis, quâ qualitas producitur in subiecto, manifestum est, quod non per se primò acquiritur relatio vnionis, sed certè albedo in subiecto seu album: quod tanquam fundamentum proximum consequitur statim relatio vnionis, quâ accidens dicitur vnitum. Idemque planè constat de vnione humanitatis ad verbum: fundamentum enim & terminus remota, sunt humanitas & verbum; sed tamen per se primus terminus assumptionis certè non est re-

latio vnionis, aliàs vnio esset accidentalis cum terminus esset accidens; sed terminus est vnitas suppositi diuini & humani, id est, Deum esse hominem: ille enim est assumptionis intrinsecus finis, ad quem consequitur relatio, quâ humanitas dicitur vnita. Et sic non stat fundamentum proximum esse, quin sit illa relatio, & per consequens est intrinsecùs adueniens.

Hæc omnia confirmantur: quia si huiusmodi vniones non essent relationes intrinsecùs aduenientes, non ponerentur in quarto prædicamento; & per consequens in nullo ponerentur, quia in sex vltimis non ponuntur. Et idem apparet de vnione partis integralis ad totum: cum enim aqua vnitur aquæ, relatio vnionis non potest esse extrinsecùs adueniens; quia cùm non ponatur in sex vltimis, ponitur in quarto prædicamento: ergo debet habere fundamentum proximum; quod esse non potest nisi vnitas totius, quæ per se est terminus coniunctionis partium. *Confir.*

Idem etiam compertum est in relationibus illis, quæ sex vltimis prædicamentis importantur: relationes enim actionis & passionis intrinsecùs sunt aduenientes (quicquid Scotus locis citatis in quarto dixerit) nam vt relationes actiui & passiui habent proximum fundamentum, potentiam actiuam & potentiam passiuam (vt habetur 5. meta. text. 20.) quas non stat esse quin sit relatio; ita relationes agentis & patientis proximum fundamentum est motus: eo enim quod motus calefactionis fit ab igne, ignis denominatur agens; & eò quod motus recipitur in aqua, aqua denominatur patiens: Et sic non stat fundamentum illud proximum esse, quin consurgant relationes. Nec motus per se est ad tales relationes, sed ad calorem vnde illæ resultant. Neque opus est fundamentum esse in eodem subiecto, vbi est relatio; sed satis est motum fluere ab agente, vt agens habeat relationem actionis, & hæc fuit doctrina Arist. 3. huius. vt illic super text. 18. exposuimus. Vnde idem motus numero, est fundamentum ambarum relationum actionis & passionis. Et re verà, quicquid Scot. dicat in 4. d. 6. q. 10. fundamentum proximum paternitatis, non est potentia generandi, nam hæc non sufficit ad relationem patris; sed actu genuisse, iuxta illud 5. meta. text. 20. pater est quia generat: sicuti relationis domini ad seruum, fundamentum est, eum emisse, aut cepisse in bello, quo fundamento posito necessariò sequitur relatio: aliàs esset extrinsecùs adueniens: nam stat homines illos qui sunt dominus & seruus esse quando non sit illa relatio, & tunc in nullo prædicamento poneretur: quia non in quarto, & non videtur, in quo sex vltimorum posset collocari.

Secunda conclusio. Sex vltima prædicamenta non sunt relatiua secundum esse, sed secundum dici. Quod est dicere, non supponunt formaliter pro relationibus, sed pro absolutis; quorum naturam exprimere non possumus, nisi per ordinem ad aliud extrinsecum à quo fiunt eiusmodi denominationes. In duobus ergo aliter sentimus quàm Scot. & in hoc quod huiusmodi relationes, ait esse extrinsecùs aduenientes, & in hoc quod ait prædicamenta, scilicet Actio, Vbi, &c. supponere pro talibus relationibus. *2. Concl.*

Probatur conclusio. Prædicamenta sunt primò diuersa, vt habetur 10. metaph. text. 12. quod est dicere, vnum immediatè negatur de alio: ergo sicut hæc est immediatè vera, substantia aut quantitas non est relatio, ita & hæc, relatio non est vbi, aut actio aut passio. *Prob. 1.*

Secun-

Prob. 2. Secundò. Actio & passio, vt sunt generalissima prædicamentorum, nullo modo supponunt pro relatione, sed pro motu, vt lib. 3. latè demonstrauimus: Calefactio namque non est relatio, sed productio caloris: quæ quidem denominatur actio in quantum est ab agente, & passio inquantum recipitur in patiente: quapropter toto illic cap. 3. probat Phil. quod idem motus est actio & passio. Vnde relationes illæ non sunt actio & passio, sed relationes actionis & passionis: vt enim agens ab extrinseco dicitur agens, quia mouet; ita motus dicitur actio, quia est ab agente: sicuti & scientia non est relatio, sed qualitas absoluta, tametsi eius naturam exprimere nequimus, nisi in ordine ad aliud, est enim cognitio rei.

Prob. 3. Et tertiò, Vbi non est relatio: est enim in loco & locato tres considerare relationes. In loco est vna relatio distantiæ à centro & polis mundi, ratione cuius locus est hic & immobilis: altera est relatio continentiæ quá continet locatum: tertia est in locato quo continetur à loco, siue sint tres distinctæ, siue non, nihil refert. Et relatio per quam exprimitur prædicamentum Vbi, neutra illarum est quæ sunt in loco, sed illa quæ est in locato: est enim Vbi, esse in loco, puta in gymnasio vel in foro, vt ait Phil. in prædicamentis. In quo sermone exprimitur relatio, non loci ad locatum, sed locati ad locum. At verò quod Vbi non supponat pro tali relatione, licet per illam exprimatur, patet: quia esse in loco, certè non est relatio: nam suum esse, non est solùm esse ad aliud, sicuti esse simile, aut esse æquale, aut esse duplum; sed est habere circumstantem locum, vel potius haberi ab illo: sicuti esse vestitum, non est relatio; sed habere circumamictam vestem. Itaque sicut rem esse albam, est habere in se formaliter albedinem: ita Vbi, & Habitus, est habere res extrinsecas absolutas, puta locum aut vestem.

3. Concl. Tertia igitur conclusio est. Ad nullam relationem est per se motus. In primis Arist. hic text. 10. & 11. meta. c. 10. vniuersaliter ponit conclusionem; & ideo restrictio, quod intelligat de intrinsecùs aduenientibus, est merè voluntaria.

Et prætereà conclusio hæc ex superioribus necessariò sequitur. Ratio enim cur Scotus asserit ad relationem esse per se motum, est (vt diximus) quia existimat esse aliquas relationes, quæ propter subiectum quod denominant, nullum habent proximum fundamentum, quod acquiratur per motum ad quod consequatur relatio. Inde enim elicit quod per motum per se primò acquiritur relatio: at cum ostensum iam sit nullam esse talem relationem, quæ non habeat fundamentum proximum, consequens est ad nullam relationem esse per se motum: sed motum quemcunq; esse ad fundamentum proximum, ad quod consequitur relatio, vt in relationibus vnionum, actionisq; & passionis, & dominij monstratum est.

Sed ad illud de Vbi, in quo Scot. arbitratur de mente Arist. esse ad relationem per se motum. respondetur, quod motus localis per se primò non est, nisi ad locum, vt docet Arist. text. 10. dicens quod motus localis est motus secundum locum: & ideo dicitur localis, quia per ipsum primò acquiritur locus, sicut per motum alterationis acquiritur qualitas: At quia acquirere locum, & acquirere esse in loco, non sunt duo (sicut idem est acquirere albedinem, & acquirere habere albedinem) & esse in loco est Vbi, pro eo-

dem

dem dicit Arist. quòd motus localis sit ad locum, & ad Vbi: esse tamen in loco, quod est Vbi, iam probatum est, non esse metam relationem, sed est contineri loco.

Et per hoc solutum restat tertium argumentum principale. Conceditur namque, quod vbi supra locum & locatum nihil addit, nisi relationem; non tamen inde sequitur, quod Vbi supponat pro relatione, verùm solùm sequitur, quod esse in loco quod est Vbi, non exprimitur, nisi per respectum ad locum. *Ad 3.*

Sed restat argumentum, quod nihilominus illa relatio sit extrinsecùs adueniens: quippe cum non possit signari fundamentum proximum & terminus eius præter locatum & locum; & stat hoc locatum esse & hunc locum esse, quando non sit hæc relatio huius loci ad hoc locatum: vt puta, si hoc locatum esset alibi. *Obiectio.*

Respondetur nihilominus, quod si intelligatur per relationem extrinsecùs aduenientem, illa: cuius fundamentum non est subiectiuè in subiecto, ipsius relationis, sed est sibi extrinsecum: conceditur quod relatio importata per Vbi, non conuenit locato ratione formæ absolutæ, quæ sit in illo, sicut similitudo conuenit mihi ratione albedinis quæ est in me: sed Vbi conuenit locato ratione loci quem acquirit; & ideo ad illam non est per se motus, sed ad locum. Nihilominus tamen potest dici intrinsecùs adueniens ad hunc sensum, quod non stat me acquisijsse hunc locum, quin consurgat in me illa relatio, qua denominor esse in hoc loco: sicut non stat me acquirere albedinem, quin consurgat similitudo qua sum similis alteri albo. Itaque me acquisijsse hunc locum, est fundamentum proximum ad quod necessariò sequitur relatio. Et idem est fundamentum proximum propinquitatis: eò enim quod ego acquisiui hunc locum, non obstat me acquisisse hunc locum, & Petrum scriptorem meum, acquisijsse eum in quo est, quin simus propinqui. *Solutio.*

Ad quartum argumentum, de actione iam satis responsum est, vbi negauimus actionem esse relationem, quin imò est motus: calefactio enim est motus, qui certè non est per se ad relationem, sed ad calorem; sed eò quod motus est ab agente, dicitur calefactio. Quare illa relatio à quo motus dicitur calefactio, est in motu ipso, & ab illa forsan agens denominatur calefaciens denominatione extrinseca: nisi aliam velis fingere in agente à qua dicatur calefaciens, de quo nihil contendo. *Ad 4. prin.*

Ad quintum de prædicamento habitus per idem respondetur, vt ad tertium. Conceditur namque illius motus, quo quis se vestit aut armat, terminum esse, vestitum esse, & armatum esse: negatur tamen hoc esse immediatè acquirere relationem, licet exprimatur per relationem; sed est acquirere vestem, aut arma taliter adaptata corpori. *Ad 5. prin.*

Et idem dicendum est de situ: cum enim qui sedet surgit, aut qui stabat sedet, motus est per se primò ad nouum locum secundum partes: dicit enim situs ordinem partium inter se respectu loci.

Vnde sanct. Thom. 5. meta. lect. 15. ponit differentiam inter quatuor postrema prædicamenta & reliqua. Alia enim (inquit) præcedunt relationem quæ consequitur ad illa, vt relatio actionis consequitur ad motum, & relatio *Differentia inter aliqua prædicamenta.*

latio similitudinis & qualitatis consequitur ad qualitatem & ad quantitatem: Hæc tamen quatuor prædicamenta, nec sunt relationes, nec præcedunt, aut efficiunt relationes, sed consequuntur (inquit) ad relationes: Vt vbi consistit in relatione ad locum, & habitus in relatione ad vestem. Eò enim quod homo habet hunc ordinem ad hunc locum, est in hoc loco: & eò quod habet hunc ordinem ad vestem, est vestitus: & eò quod partes eius habent hunc ordinem inter se, est sedens, aut cubans: Ac denique ex eo quod ego habeo hunc ordinem ad hunc diem, sum hodie, quod pertinet ad prædicamentum Quando. Atqui de hoc prædicamento sustineri nequit importare relationem extrinsecùs aduenientem, admissa etiam diffinitione Scoti; quod est contra ipsum euidens argumentum: etenim non stat, me esse & hoc tempus esse, quin ego sim hodie. Hæc dixerim non certè contendendi studio; sed vt cuiuscunque authoritate obseruatâ, meum de hac re iudicium exponerem.

TEXT. XXXV. *Simpliciter autem vnum esse, &c.*

QVÆSTIO TERTIA.

Vtrum ad vnitatem motus, vnitas tantùm mobilis, termini, & temporis sit necessaria?

Argu. 1. A PARTE negatiua arguitur. Et primò aduersus id quod habetur text. 31. scilicet, illos motus esse eiusdem generis, quicunque sunt eiusdem prædicamenti: Sequeretur enim, quod ijdem motus, qui essent eiusdem generis, differrent genere, quæ contradictio apparet. Sequela patet in motu albefactionis & motu ægrotationis: illi namque essent tunc eiusdem generis, quia sunt eiusdem prædicamenti qualitatis: & quod differunt genere patet, quia albefactio continetur sub genere colorationis (color enim est genus ad multas species) sub quo tamen non continetur ægrotatio.

Arg. 2. Secundò principaliter arguitur contra illud, quod statim illic insinuatur: motus, videlicet, quoscunque esse eiusdem speciei, qui sunt ad terminos eiusdem speciei, eosque specie differre, qui in terminos tendunt specie differentes. Ascensus aëris vsque ad suum locum naturalem, scilicet, concauum ignis, & ascensus ignis vsque ad suum, scilicet, ad concauum lunæ, sunt ad terminos differentes specie; & tamen esse videntur motus eiusdem speciei, quia ambo tendunt sursum. Quod si dixeris illos differre specie: tunc sequeretur, quod ascensus ignis vsque ad mediam regionem aëris (vbi retineretur) & ascensus eiusdem vsque ad concauum lunæ non essent eiusdem speciei

ciei; conſequens tamen eſt falſum, quia cum aſcenſus ignis à centro terræ vſque ad concauum lunæ ſit vnus motus continuus, ſingulæ portiones ſunt eiuſdem ſpeciei cum toto: motus namque differentes ſpecie continui eſſe non poſſunt, vt habetur text. 39. Idem argumentum fit de aſcenſu lapidis vſque ad aërem, & de aſcenſu vſque ad ignem, & de motu ab albo vſque ad fuſcum, & de motu ab albo vſque ad nigrum, qui vidētur eſſe ad terminos differentes ſpecie; & tamen ſunt eiuſdem ſpeciei, eò quod vnus eſt pars alterius.

Tertiò principaliter arguitur. Deſcenſus lapidis à concauo lunæ vſque ad mediam regionem aëris, & aſcenſus alterius lapidis proiecti vſque ad idem punctum in quo ambo retineantur, ſunt motus differentes ſpecie, imò ſunt contrarij, vt quæſtione ſequenti videbimus; & tamen ſunt ad eundem terminum: ergo vnitas ſpecifica terminorum non ſufficit ad vnitatem ſpecificam motuum. Idem eſt de motibus ab albo in fuſcum, & à nigro in fuſcum: & de augmentatione à pedali ad bipedale: & diminutione à tripedali ad idem bipedale. 3. Arg.

Quartò principaliter arguitur. Motus rectus ab a. puncto, ad b. & motus circularis inter eadem puncta habent terminos eiuſdem ſpeciei: & tamen differunt ſpecie. Quod ſi concedatur: propterea, quod ſunt per diuerſa media, tunc ſequitur quod dealbatio quæ eſt à nigro per fuſcum, & illa quæ eſt à nigro per viride, differrent ſpeciei: quod eſt contra Phil. text. 13. vbi ait omnes dealbationes eſſe eiuſdem ſpeciei ſpecialiſſimæ. Arg. 4.

Et confir. Generatio & corruptio ſunt mutationes differentes ſpecie; non tamen propter terminos ad quos: quia terminus ad quem corruptionis nihil poſitiuum eſt; ſed differunt quia vna eſt acceſſus ad eſſe, & alia eſt receſſus ab eodem eſſe. Confir.

Quintò principaliter arguitur. Motus naturalis ignis ſurſum, & motus violentus lapidis ſurſum proiecti differunt ſpecie, quia ſunt contrarij, vt habetur text. 56. & tamen ſunt ad eundem terminum ſpecificum, puta ſurſum: ergo vnitas ſpecifica motuum non attenditur penes terminos; ſed potius penes principium motus, quod in motu naturali eſt intrinſecum, & in violento, extrinſecum. 5. Arg.

Et confir. Motus naturales animalium ſpecie differentium (vt ambulatiò natatio, volatus) differunt ſpecie, authore Ariſto. 10. Ethi. ca. 5. & non ratione terminorum ad quos, vel à quibus: quia poſſunt omnes ad eoſdem & ab eiſdem terminis eſſe: ergo vnitas ſpecifica motuum non attenditur penes terminos. Confir.

Sextò principaliter arguitur de vnitate numerali; cōtra illa tria, quæ tex. præſenti 35. ait Ph. eſſe neceſſaria ad huiuſmodi vnitatem. Si canis ab alto cadens in via moreretur, idem eſſet motus canis viui & cadaueris, quia videtur eſſe vnus continuus deſcenſus; & tamen nō eſſet idem ſubiectum. Pariter ſi guttæ aquæ cadentis, vna pars in via reſolueretur in aërem, & alia pars augeretur per condenſationem noui aëris ei appoſiti, deſcenſus eſſet vnus; & tamen ſubiectum non eſſet vnum: ergo vnitas ſubiecti non eſt neceſſaria ad vnitatem motus. 6. Arg.

Et confirm. Motus augmentationis (ſi daretur vnus continuus in animali, vel arbore) eſſet vnus: & tamen ſubiectum non eſſet vnum, quia ſemper eſſet maius & maius. Et idem eſſet de motu decrementi. Confir. 1.

Confir. 2. Et secundò confirm. quando lignum successiuè vertitur in ignem, nihil vetat quominus ignis continuò crescat per extensionem formæ in maiorem materiam: vt enim lib. 1. q. 4. dicebamus, illa extensio non fit per minima; sed potest esse quod in quocunque instanti post primum minimum, verum sit dicere, immediatè post hoc forma erit in maiori materia. Tunc ergo motus est vnus, quia continuus; & tamen in igne semper erit maior & maior: ergo ad vnitatem motus non requiritur vnitas mobilis.

7. Arg. Septimò principaliter arguitur. Vnus motus numero esse non potest, nisi forma producta sit vna numero: nam sicut vnitas specifica termini facit vnitatem specificam motus; ita & vnitas numeralis facit vnitatem numeralem: ergo non sufficit vnitas specifica termini, vt vult Arist.

8. Arg. Octauò arguitur, quod neque illa requiratur. Si esset necessaria vnitas specifica inter partes termini ad quem, aut inter partes motus, vt motus esset vnus numero: id maximè esset, quia, vt asserit Arist. ea quæ differunt numero non possunt esse continua; hoc tamen est falsum: ergo illud non requiritur. Minor patet exemplis perquam plurimis. In primis patet, in virga cuius medietas est viridis, medietas verò sicca; quæ licet differant specie, faciunt tamen vnum. Patet item in animali cuius partes differentes specie, vt ossa carnes & nerui, faciunt vnum. Et quando arbor vna inseritur alteri differenti specie, ambæ tandem continuantur. Item linea circularis & recta differunt specie; & tamen possunt esse continuæ, vt patet de chorda & arcu.

Confir. Et postremò specialiter confirm de motibus differentibus specie, qui possunt esse continui. Si enim lancea impetu caderet vsque ad centrum terræ, ascenderet in alio hemisphærio: & tunc descensus & ascensus qui differunt specie, facerent vnum motum continuum: ergo ratio Phil. nulla est.

Arg. 9. Nonò principaliter arguitur contra vnitatem temporis. Quando lapis sursum proiectus rursus cadit, idem est tempus ascensus & descensus: nam in illo puncto reflexionis, vbi lapis quiescit tempus non interrumpitur, sed semper continuatur; & tamen motus non est vnus numero. Si respondeas ascensum & descensum differre specie, & ideo non posse continuari, arguitur aliter: Si aqua nunc incipiat calefieri & interrupto parumper motu per remotionem ignis, rursus ante remissionem caloris applicetur & procedat calefactio: tunc mobile est idem, & termini eiusdem speciei, & tempus idem; quia nunquam fuit interruptum: tempus enim quia est mensura primi mobilis, intercidi non potest, vt lib. 4. visum est; & tamen duæ illæ calefactiones non faciunt vnum motum, cùm intercesserit quies: ergo vnitas illorum terminorum, non sufficit ad vnitatem numeralem motus.

In contrarium est sententia Arist. text. præsenti 35.

Secunda pars huius libri (vt in commentis adnotauimus) est de vnitate & diuersitate motus. De qua re q. hæc 3 mota est.

Nota. Vbi hoc animaduertendum est, ex text. hic 39. quod cùm res duobus modis dicatur vna, aut quia indiuisibilis est, aut quia partes eius continuæ sunt: & motus non sit vnus primo modo, fit vt eâ ratione sit vnus numero, quâ est continuus. Rursus in rebus permanentibus non est magnum negotium esse rationem continui; at quia partes motus non sunt simul, sed sunt in continuo fluxu, operæpretium fuit pluribus verbis explicare huiusmodi vnitatem:

non enim intellectu facile eſt, quomodo pars præterita & futura faciunt vnum motum.

Ad cuius expoſitionem præmittit toto in cap. 3. interpretationes illorum ſex aut ſeptem terminorum. Vtpote, quidnam ſit duas res eſſe ſimul, aut ſeorſum ſe tangere, medium habere, conſequenter ſe habere, contiguas denique, aut continuas eſſe. Habent enim ſe huiuſmodi termini hoc modo & ordine. Res vniuerſæ corpore (de his namque habetur in præſentia ſermo) aut ſunt ſimul loco, aut loco ſeparatæ: de his enim quæ ſunt ſimul, aut ſeorſum tempore, nihil ad præſens. Simul loco ſunt illa, quæ ſunt in eodem ſimul loco adæquato. Qualiter naturaliter duo ſuppoſita corporea eſſe non poſſunt; benè tamen duo Angeli, aut ſupernaturaliter duo corpora glorioſa, aut ſecundum antiquos ponentes locum eſſe dimenſiones penetratiuè ſe habentes cum locato, & materia & forma ligni ſunt ſimul loco: eorum autem quæ non ſunt ſimul loco ſecundum ſe tota, aut vltima ſunt ſimul, aut non. Vltima eſſe ſimul eſt, quod extrema eorum correſpondeant eidem puncto loci, vt in comment. expoſitum eſt. Si verò vltima non ſunt ſimul, aut mediat inter illa aliquid eiuſdem generis; & tunc non ſunt conſequenter ſe habentia, vt primus & quartus homo in ala militum. Si verò nihil mediat eiuſdem generis, illa ſunt conſequenter ſe habentia, vt primus & ſecundus & tertius miles. Præterea illorum quorum vltima ſunt ſimul, aut vnum eſt commune extremum quo ambo vniuntur, & tunc ſunt continua: Si verò duo ſunt illorum extrema actu diuiſa, illa ſunt contigua, & græcè dicuntur echomena, quod Boëtius improprijſſimè vertit, habita; vertiſſet tamen ſignificantiùs, adhibita, id eſt, ſibi adiecta. Quo fit vt contiguum non ſit ſuperius ad continuum: licet dicat Ariſtot. text. 26. quod continuum eſt quoddam contiguum, id eſt, aliquid addens ſupra continuum. Hæc omnia cum in commentis ſint ampliſſimè expoſita, non poſſent hic citra tœdium repeti. *Explicationes aliquorũ terminorũ.*

His præhabitis reſponſionem Phil ad quæſtionem in duos articulos partimur. In primo reſpondebitur de vnitate ſpecifica: & in altero de numerali. Primus quinque concluſionibus conſtat. Prima eſt in textu 31. Motus, veluti quæuis res alia, tripliciter eſſe poteſt vnus, ſcilicet, genere, ſpecie, & numero. Genere ſunt idem (vt habetur 5. meta. text. 12.) quæcunque ſunt eiuſdem prædicamenti: & ideo omnes alterationes ſunt inter ſe eiuſdem generis, ſicut omnes inter ſe augmentationes, atque omnes ad inuicem motus locales, vniuerſæque inter ſe generationes. *1. Concluſ. Vnitas triplex.*

Vnde ad primum principale negatur, motus illos albefactionis, & ægrotationis differre genere: tum quia verbum, differt, includit negationem diſtribuentem; & ideo differre genere infert quod in nullo genere conueniant: tum ſecundò, quia vt in prædicabilibus capit. de genere adnotauimus, licet genus ſubalternum ſit etiam ſpecies ſubalterna; tamen quæ differunt genere ſubalterno ſimpliciter differunt ſpecie: Etenim differre ſpecie (vt habetur loco citato 5. meta.) eſt differre diffinitione, & genus ſubalternum non diffinitur quatenus genus; ſed quatenus quædam ſpecies, in qua contractum eſt generaliſſimum per differentiam. Qua de cauſa motus eiuſdem generis diſtinguit hic Philoſoph. text. 31. in motus eiuſdem ſpeciei ſpecialiſſimæ, & motus eiuſdem ſpeciei ſubalternæ. *Ad 1. prin.*

Referuntur multa sententiæ.

Quid autem requiratur vt motus sint eiusdem speciei, aut specie differant specialissimâ (nam de hac est sermo) non conuenit inter Neotericos Philosophos. Alij namque sexcentas multiplicant negatiuas propositiones ostendentes, quid non requiratur: illæ verò quia sine arte ponuntur, sine numero possunt multiplicari. Alij asserunt requisitam esse vnitatem specificam terminorum ad quos: alij verò id sine ratione negant. Albertus denique iunior addit exigi præterea vnitatem terminorum à quibus (quod Itali quidam repræhendunt) nam cum motus (inquit) sit recessus à termino à quo, nullam inde sortitur speciem, sed à solo termino ad quem; ob idque penes solos terminos ad quos, pensanda est vnitas & differentia specifica motuum. Alij rursus putant necessariam esse vnitatem principiorum mouentium: alij dissentiunt.

Fundamêtum pro decisione quæstionis.

Vt autem rei veritas liquidò constet, fundamentum ex diffinitione Arist. sumendum est: qui 5. meta. text. 12 ea (inquit) differunt specie, quæ differunt diffinitione: atque ea sunt eiusdem speciei, quæ eadem diffinitione conueniunt: nam diffinitio explicat quidditatem; quidditas autem & species idem sunt. At verò quamuis motus in genere diffiniatur, quod sit actus entis in potentia, vt lib. 3. super text. 6. exposuimus; tamen in particulari species quæcunque diffinitur per terminum ad quem: vt enim illic habetur text. 4. motus non est præter res ad quas est motus, j. calefactio nihil aliud est, quàm motus ad calorem: & ascensus, motus sursum: & augmentatio, motus ad maiorem quantitatem, &c. Vnde in hoc text. lib. 4. à termino ad quem docuit Philosoph. motum, & nomen sortiri & speciem. Id quod S. Thomas repetit 1. par. quæst. 23. art. 1. ad tertium: dicens quod nihil refert, id quod fit album, nigrum fuerit an pallidum; tametsi Commentator 2. huius text. 14. dicat, quod aliquando in artificialibus motus denominatur à principio à quo. Cuius rationem affert sanct. Tho. 1.2. quæst. 1. artic. 3. nempe, quod quando motus significatur vt actio, tunc sortitur nomen à principio à quo, vt medicatio dicitur à medicina, à qua procedit: sed quando significatur vt passio (quemadmodum in proposito) tunc quia vnumquodque sortitur speciem ab eo per quod est in actu, & motus tendit in terminum ad quem tanquam in proprium actum, inde sortitur speciem.

2. Concl.

Ex hoc fundamento elicimus quatuor alias conclusiones præter principalem quæ posita est. Secunda ergo conclusio huius articuli est: species motuum per se primò attenditur penes terminos ad quos vltimatos. Hæc propositio (præter rationem factam) est expressa hic doctrina Phil. text. præsenti 31. ait enim quod omnes dealbationes sunt eiusdem speciei specialissimæ, quia omnes albedines sunt eiusdem speciei specialissimæ: omnes etiam disciplinationes sunt eiusdem speciei subalternæ, quia disciplina est species subalterna habens sub se specialissimas. Item species motuum & contrarietas, penes idem attenditur, nam contrarietas quædam diuersitas motuum est: contrarietas autem attenditur penes terminos ad quos, vt quæstio sequenti ex cap. 4. monstrabimus: ergo. Certè conclusio euidentior est, quàm vt testibus indigeat: cum enim motus sit via ad terminum & acquisitio eius, quid aliud est motus esse eiusdem speciei, quàm terminos esse eiusdem speciei?

Vnde

Vnde ad ſecundum principale argumentum conceditur terminos naturales ad quos motus aëris & motus ignis, differre ſpecie, vt habetur 1. de cœlo text. 86. negatur tamen motus illos eſſe eiuſdem ſpeciei. Imò differunt ſpecie, quemadmodum & termini: corporibus enim ſimplicibus differentibus ſpecie, motus naturales conueniunt differentes ſpecie, vt habetur 3. de cœlo text. 51. Tametſi comparando motus aëris & ignis ad motus aquæ & terræ, illi ambo dicantur ſurſum, iſti verò deorſum: & ideo tam ſurſum quàm deorſum diuiditur in ſpecies naturales. *Ad 2. principale.*

Ad replicam verò negatur conſequentia, cùm infertur quod aſcenſus ignis vſque ad aërem, non ſit eiuſdem ſpeciei cum aſcenſu vſque ad concauum lunæ. Conſiderandus eſt enim terminus vltimus qui eſt per ſe primò ipſius motus: quod autem ignis remoretur in aëre, vel alibi, hoc eſt de per accidens. Idem reſpondetur de deſcenſu lapidis à cœlo vſque ad aërem, & de deſcenſu à cœlo vſque ad terram. Et idem prorſus de motu ab albo vſque ad fuſcum, & à fuſco vſque ad nigrum: ſunt enim partes continuæ motus ab albo vſque ad nigrum; & per conſequens ſunt eiuſdem ſpeciei, & inter ſe, & cum totali motu. *Ad replic.*

Hinc patet ſolutio argumenti cuiuſdam ciuis noſtri qui facillimâ ratione negauit, neceſſariam eſſe vnitatem ſpecificam terminorum ad quos, ad vnitatem ſpecificam motuum. Motus enim, inquit, lapidis proiecti vſque ad mediam regionem aëris, & motus eiuſdem, ſi aſcenderet ad lunam, ſunt eiuſdem ſpeciei: & tamen termini differunt ſpecie. Negatur quod termini vltimati differant ſpecie: motuum enim naturalium termini vltimati ſunt loca ipſa naturalia, vbi elementa conſeruantur; ob idque motus entis non conſideratur, vt pars motus ignis, nec motus aquæ, vt pars motus terræ: tamen in motibus violentis ſecus eſt: debet enim conſiderari poſtremus terminus latitudinis aſcenſus, puta concauum lunæ, & poſtremus latitudinis deſcenſus, videlicet, centrum terræ. Vnde motus lapidis ſurſum, vbicunque eſſet, eſt eiuſdem ſpeciei cum quocunque alio aſcenſu. Et hoc manifeſtè probatur. Si lapis proiectus aſcenderet vſque ad lunam, eſſet vnus motus continuus: ergo omnes eius partes ſunt eiuſdem ſpeciei, nam qui differunt ſpecie, continui eſſe non poſſunt, vt habetur text. 39. Et inde probatur motum aëris & motum ignis naturales, non eſſe eiuſdem ſpeciei, quia non poſſunt facere vnum motum continuum. *Soluitur arg. cuiuſdam.*

Tertia concluſio. Quamuis identitas aut differentia ſpecifica terminorum à quibus, non requiratur per ſe primò ad vnitatem aut differentiam ſpecificam motuum; conſecutiuè tamen exigitur. Probatur. Motus omnis fit à contrario in contrarium, vt text 10. & 18. aſſerit Ariſt. Si ergo termini ad quos ſunt eiuſdem ſpeciei, termini etiam à quibus per ſe primi ſunt eiuſdem ſpeciei contrariæ: & ſi termini ad quos differunt ſpecie, termini etiam à quibus differunt ſpecie. Qui ergo reſpectum habent per ſe ad terminos à quibus, & qui per oppoſitum extremum omnino eos excludunt, vtrique in cortice tantùm rem conſiderant. *3. Concluſ.*

Vnde ad tertium principale argumentum (quod eſt Alberti) conceditur quod deſcenſus lapidis à concauo lunæ vſque ad medium punctum aëris, & aſcenſus à terra vſque ad idem punctum, ſunt diuerſarum ſpecierum: non *Ad 3. principale.*

tamen

tamen vt ipse credit, propter solam diuersitatem terminorum à quibus, sed propter differentiam specificam termini ad quem. Expressa enim sententia est Phil. text. 52. quod eadem est ratio de motu ab extremo ad medium, aut de medio ad extremum, quæ est de extremo ad extremum: nam medio, inquit, vtimur vt duobus contrarijs. Fuscum enim respectu albi est quodammodo nigrum, & respectu nigri quodammodo album. Et idcirco vt motus ab albo in nigrum differt in specie à motu, qui est ex nigro in album; ita motus ab albo in fuscum (quia est in quodammodo nigrum) differt specie ab illo, qui est ex nigro in fuscum, quia est in quodammodo album. Et eâdem ratione medium punctum aëris respectu centri terræ est sursum, & respectu concaui lunæ est deorsum: Et ideo motus lapidis à terra vsque ad illud punctum, & motus à concauo lunæ vsque ad idem punctum, sunt ad terminos quodammodo contrarios. Eò vel maximè (quod vt supra dicebamus) ascensus quicunque lapidis vltimatè tendit in concauum lunæ; descensus verò, in centrum terræ.

Et per hæc respondetur ad alium doctorem qui simili ratione, quâ negat vnitatem specificam motuum attendi penes terminos ad quos, negat etiam attendi penes terminos à quibus: eò quod si lapis (inquit) vnus caderet à concauo lunæ, alter verò à media regione aëris, motus illi essent eiusdem speciei: & tamen termini (inquit) à quibus, differunt specie. Negatur tamen quod termini per se primi differant specie: concauum enim lunæ est terminus à quo vtriusque motus: est enim de per accidens quod cadat à media regione aëris vel ab alio puncto, quemadmodum motus ad album, siue incipiat à nigro, siue à fusco, siue à viridi, est virtualiter ab eodem termino à quo per se primo, puta à nigro.

Similis ratio est de motu augmentationis à pedali ad bipedale, & de diminutione à tripedali ad bipedale: nam augmentatio est motus ad maiorem quantitatem; diminutio verò ad minorem: bipedale autem est maior quantitas respectu pedalis, & minor respectu bipedalis; & ideo motus illi sunt ad terminos quodammodo contrarios. Par itidem analogia est de motu intensionis ab vno gradu caloris ad gradum vt quatuor, & de motu remissionis ab octo vsque ad quatuor.

Obiectio. Contra hæc tamen arguitur. Motus augmentationis per se est ad quantitatem maiorem, & motus diminutionis ad minorem; sed maior & minor quantitas sunt eiusdem penitus speciei: ergo illi motus non differunt specie; & per consequens non sunt contrarij, quod est contra Phil. vt q. sequenti videbimus. Idem fit argumentum de motu intensionis, & de motu remissionis, eiusdem qualitatis.

Solutio. Quod si respondeatur quod motus augmentationis non est simpliciter ad quantitatem, sed ad quantitatem maiorem, & diminutio ad minorem: maius autem & minus, dicunt contrarietatem.

Instantia. Tunc arguitur, quòd per se motus augmentationis & intensionis est ad relationem, quod supra negatum est: sequela tamen patet, quia maius & minus non opponuntur, nisi in genere relationis.

Solutio. Ad hoc tamen negatur sequela quod enim per se primò acquiritur augmentatione, non est relatio, sed quantitas. Simpliciter enim augmentatio est ac-

est acquisitio quantitatis, & diminutio est perditio eiusdem, consequitur tamen & additâ quantitate, totum resultans fit maius quàm prius, & demptâ, fit minus. Et idem est de intensione, quâ acquiritur gradus qualitatis, & de remissione, quâ perditur.

Quarta conclusio, ad vnitatem specificam motuum (saltem in motu locali) consequutiuè etiam requiritur vnitas formalis spatij. Formalis (inquam) quia descensus lapidis à concauo lunæ per ignem & aërem & aquam, eiusdem speciei est; licet media sint res distinctæ specie: Sed nomine, formalis, intelligo formam & figuram viæ, s. quod si vnus motus fit per lineam rectam, alius non fiat per curuam. Conclusio est Phil. text. 32 Et ne videamur contradicere secundæ conclusioni, quâ diximus respiciendum esse tantùm ad terminum ad quem, ratio huius conclusionis est: quia quando res mouetur ab a in b per circulum, terminus per se illius motus non est b quia quàm primum declinat à linea recta iam declinat ab intentione illius, & de per accidens est quod illuc reuertatur. Et sic ista differentia quodammodo reducitur ad terminum ad quem, qui quodammodo non est per se idem in motu circulari, & recto. *4. Concl.*

At disceptatio est hic, an idem sit de motu alterationis: an, videlicet, dealbationis motus à nigro in album per fuscum, & motus à nigro in album per viride sint eiusdem speciei. Burleus namque tenet differre specie, eâ ratione, quâ motus localis circularis & rectus. Paulus verò super text. 33. quem alij Itali sequuntur contradicit Burleo: dicens, rationem non esse vnam de motu locali & motu alterationis. Nam in motu alterationis, per quodcunque medium discedatur ab albo, fit participatio nigri; & ideo terminus per se intentus in quocunque tali motu est nigrum: sed in motu locali non quomodocunque discedatur ab a. tenditur per se in b. sed solùm quando discessio est per lineam rectam in b. quando enim per lineam circularem vel obliquam, iam motus tendit in alium finem, sed per accidens reuertitur ad illud punctum. Hæc solutio videtur propiùs accedere ad mentem Phil. Nam secundum Burleum non omnes dealbationes à nigro in album sunt eiusdem speciei: & tamen Phil. peculiariter de motu circulari & recto dixit non esse eiusdem speciei; dealbationes verò omnes sine exceptione appellauit eiusdem speciei specialissimæ. Et si esset in illis exceptio sicut in motu locali, non tacitus id præterijsset. *Dubium.* *Approbatur sententia Pauli.*

Sequitur tamen tunc ex ista opinione quod omnes motus ab albo in quodcunque medium versus nigrum, & omnis à quocunque medio versus nigrum, sunt eiusdem speciei: quia omnes sunt ab albo in quodammodo nigrum, aut à quodammodo albo in nigrum: & omnes à nigro versus album sunt alterius speciei & contrarij prioribus. Imò verò omnes alterationes à quocunque medio in aliud medium, quando terminus à quo plus participat de albedine, & terminus ad quem plus de nigredine, erunt eiusdem speciei: & è conuerso se habentes erunt illis contrarij. Per hæc solutum restat quartum principale argumentum.

Ad confirmationem verò respondetur, quod hic loquimur propriè de motu, deque eius specie: generatio verò & corruptio sunt mutationes; quæ proinde, vt probat argumentum, differunt specie, eo quod se habent, vt acqui- *Ad confir.*

sitio & deperditio eiusdem termini.

5. Concl. Quinta conclusio. Ad vnitatem specificam motus non requiritur vnitas motoris specifica, neque aliud quiduis quàm ea quæ dicta sunt. Patet manifestè contra illos, qui absque vlla ratione dicunt vnitatem specificam attendi, non penes terminos ad quos vel à quibus, sed penes motorem. Patet, inquam, primò inductione: quia descensus ferri,& descensus lapidis est eiusdem speciei; & tamen motores differunt specie, quia mouentur à generantibus differentibus specie. Et lapis proiectus, siue proijciatur ab homine manu vel fundâ, vel catapultâ, vel ab elephante, eiusdem speciei est.

Prob. ratione. Probatur præterea ratione, quia motor non est de diffinitione motus,& per consequens nec est de eius quidditate, neque ab illo sortitur speciem. Neque Arist. loquens de vnitate motus meminit hic de motore.

Confir. Et confirm. quia calor productus à sole & productus ab igne, sunt eiusdem speciei: imò & fortè mus productus per generationem, & productus ex putrefactione: ergo motor non mutat speciem motus, nec semper principium motus.

Ad 5. prin. Ad quintum igitur argumentum varia est responsio doctorum. Qui enim ex parte motoris non censent speciem motuum, dicunt motum naturalem atque violentum esse eiusdem speciei: illi verò quos modò referebamus dicunt contrà, motum omnem naturalem specie differre à motu violento. At qui Philosophum attentè legerit facilè diluet hanc litem: Etenim text. 56. postquam tractauerat de contrarietate motus ex parte finis, subijcit aliam contrarietatem inter motum naturalem & violentum; vnde hanc elicimus distinctionē speciei & contrarietatis motus. Vna enim est quæ conuenit motui eâ tantùm ratione, quâ est motus, & hæc solùm attenditur ex parte terminorum ad quos, vt dictum est. Quâ ratione motus naturalis & violentus si tendant in eundem terminum sunt eiusdem speciei, vt motus ignis sursum, & motus lapidis sursum proiecti: quia vt ait S. Tho. de potentia quæst. 6. art. 8. motus non sortitur speciem à principio; ab illo tamen sortitur vt sit naturalis, vel violentus. Sed alio modo motus accipitur secundum suas qualitates, vt quod sit naturalis vel violentus, aut quod sit tristis vel suauis, quæ sunt accidentia motus. Et isto modo naturalis motus & violentus differunt specie: quia sunt contrarij vt habetur text. 56. Sicuti homo albus & homo niger.

Motus contrarietas duplex.

Ad confir. Pari modo respondetur ad confir. Motus namque naturales, vt ambulatio hominum, natatio piscium, volatus auium, differunt non in ratione motus propter terminos; sed quia illorum potentiæ sunt propriè passiones, quæ fluunt ex essentijs specie differentibus.

Subsequitur in articulo secundo, vt de vnitate motus numerali dicamus. Id quod duabus conclusionibus expedit Phil. Prima est principalis, in text. præsenti 35. Vt motus sit vnus numero necessarium est, vt & mobile sit vnum, & termini atque viæ sint eiusdem speciei, & præterea vt tempus motus sit vnum.

Artic. 2. De vnitate numerali. 1. Concluf.

Nota. 1. Vbi adnotandum est, quòd cùm superius text. 3. quinque dixisset consideranda esse in motu, scilicet motorē, mobile, tempus & duos terminos; imò consideratur etiam & locus. Tria hic tantùm considerat ad vnitatem motus:

nam

nam motor non per se semper pertinet (vt dictum est) ad speciem motus; terminus verò a quo non pertinet per se primò, vt articulo primo dictum est: Neque locus, nisi quatenus in motu locali pertinet ad figuram viæ, s. circularem, aut rectam.

Secundo notandum est quod motus dupliciter consideratur. Vno modo generaliter inquantum accidens, & ex hac parte requirit vnitatem subiecti: accidens enim non est vnum numero à quocunque alio distinctum, nisi ratione subiecti. Propterea enim albedo mea est vna numero, quia recipitur in me, qui sum vnus numero; & albedo mea, & albedo Petri differunt numero, quia est in duobus subiectis distinctis numero. Quocirca si formica vna veheret granum tritici vsque ad certum punctum, & inde vlterius veheretur ab alia sine media quiete, motus grani esset vnus & continuus, quia est vnum subiectum: motus tamen secundæ formicæ alius esset numero à motu primæ, nec possent esse continui, quia subiecta differunt numero. essent tamen contigui, quia eodem instanti, quo vna desinit moueri per primum non esse, altera incipit per vltimum non esse. Secundò consideratur motus specialiter sub ratione motus, & isto modo vt motus sit continuus, requiritur vt partes sint eiusdem speciei: & quia species motus attenditur penes terminos ad quos, requiritur vt terminus partium motus, quæ debent continuari, sint eiusdem speciei. Et præterea si sit motus localis, quod sit per idem spatium formale; quia circularis motus, & rectus non sunt eiusdem speciei. Vnde vtrumque comprehendit, cum ait, quod requiritur, vnum esse id, in quo est motus. *Nota. 2.*

Quod autem requiratur talis vnitas specifica ad continuitatem, probat secundâ conclusione, quæ est in text. 39. ea enim (inquit) quæ specie differunt, continua esse non possunt. Ratio est, quia continua sunt quorum vltima sunt vnum; rerum autem differentium specie, non potest esse vnus communis terminus, quo vniantur, vt ambulatio & linea, continua esse non possunt: eò quod terminus lineæ est punctum, terminus verò ambulationis est instans.

Tertiò requiritur vnitas temporis. Ratio est, quia (vt in principio quæstionis dicebamus) idem est, motum esse vnum numero, & esse vnum continuum; motus autem non intersecatur, nisi per mediam quietem: Requiritur ergo vnitas temporis, quæ sit mensura totius motus, ad hunc sensum, quod à principio vsque ad finem motus, nullum detur instans temporis, quo non sit verum dicere, immediatè ante hoc erat pars motus, & immediatè post hoc erit pars motus: nam tunc si mobile est idem & partes motus sunt eiusdem speciei motus erit continuus, & per consequens vnus numero: Si verò aut mobile non est idem (vt in exemplo posito de duabus formicis) aut motus non sunt eiusdem speciei, erunt quidem motus contigui, non autem continui. Itaque hoc est adnotandum, quod tam in motu continuo, quàm in contiguo requiritur vnitas temporis (vt docet Phil. text. 40.) videlicet, quod in eodem instanti temporis immediatè ante fuerit vnus motus, & immediatè pôst sit alius; nisi quod si motus sint eiusdem speciei, & subiectum sit idem motus erunt continui, sin minus, erunt contigui: vt si eodem instanti, quo quis desinit ambulare, incipiat febricitare. *Vnitas temporis.*

Corol. Hinc sequitur, quod idem est motum quiete interrumpi, & quod non sit vnum tempus, vt expresse ait Philosoph. text. 41. Nam cùm motus cessat, dabitur instans temporis quo non erit verum dicere, immediatè ante hac fuit motus, & immediatè post hac erit.

Inquires. Solutio. Non requiritur vnũ spatium. Quod si quis interrogauerit: vtrum vt motus sit continuus & vnus numero, necessaria sit vnitas spatij materialis. Phil. respondet text. 23. negatiuè. Si enim (inquit) citharœdus post primam chordam sonet vltimam sine medijs, erit vnus sonus, licet spatia non sint continua. Cui nos exemplum adiecimus, quod si quis transit torrentem per lapides parum distantes, continuum facit motum, licet lapides non sint continui, neque terra, vel aër qui interest continuetur illis. Et cum quis deambulat per pauimentum quadrato lapide stratum, continuum motum facit, licet lapides non sint continui: Id quod manifestè constat in descensu lapidis à cœlo vsque ad terram, qui certè est vnus motus, quamuis elementa, per quæ transit, non sint continua. Atqui ratio huius est, quod continua sunt illa quorum vltima sunt vnum; partes verò motus non continuantur per puncta, vel lineas, quibus continuantur partes magnitudinis spatij, sed per mutata esse, quæ sunt alterius generis, scilicet per hoc, quod mobile aliter & aliter se habet in diuersis partibus spatij.

Ad 6. Igitur ad sextum principale argumentum idem est labor respondendi, tenentibus motum esse accidens distinctum à mobili tanquam res à re: & tenentibus quod solùm distinguatur realiter, id est, quidditatiuè & prædicamentaliter, vt lib. 2. q. 2. disputauimus: & tenentibus accidens subiectari in toto composito: & tenentibus subiectari in materia prima, de quo disputabimus 1. de generatione. Nam in opinione S. Tho. accidentia omnia corporalia subiectantur in toto composito; & ideo si motus distinguatur tanquam alia res, manifestum est, quod in cane & eius cadauere non est idem motus; siquidem, nec est idem subiectum: aliàs idem accidens migraret de subiecto in subiectum, quod est impossibile. Et idem est, licet motus non distinguatur tanquam alia res; quia negari nihilominus non potest quin sit accidens: imò tunc cum motus sit eadem res quæ est mobile, cum mobile non sit idem, euidentius est, quod non sit idem motus, quàm secundum aliam opinionem. Illi autem, qui tenent accidentia subiectari in materia prima, forsan dicerent manere eundem motum, quia manet eadem materia: attamen tueri hoc non possunt: nam licet accidentia, quæ ordinantur & disponunt ad introductionem formæ substantialis, vt calor, possent quodammodo defendere, quod subiectantur in materia prima, & forsan qualitates secundæ, vt albedo; tamen alia accidentia, vt moueri localiter, sedere, & similia, nulla est apparentia vt conueniant, nisi toti composito: & ideo in omni opinione casus canis viui, & casus cadaueris sunt quidem motus contigui propter vnitatem temporis; non tamen continui propter diuersitatem mobilis. Et idem dicendum de gutta, si notabiliter mutetur, vt physicè non maneat eadem.

Non est idẽ motus canis viui & mortui.

Sed multo minoris est probabilitatis, id quod nonnulli concedunt: nempe, cum nauis onusta in mari mouetur, eundem esse numero motum in aggregato ex mercibus, hominibus, & naui. Etenim cum subiecta sint adeo diuersa:

uerſa: neſcio cur motus non ſint in illis numero diuerſi, ſicuti alia accidentia. Neque in homine, & eius veſtibus quando ambulat, eſt idem motus: tametſi cum de hoc non eſt diſputatio, appellatur vulgò vnus motus, eo quòd ſimul ſunt ab eodem, in eundemque terminum, & per eandem lineam.

Ad primam confirmationem reſpondetur, quod in motu augmentationis, & pariter diminutionis, manet idem mobile phyſicè: nam augmentatio eſt motus, quo eadem res mouetur ad maiorem quantitatem. Et hoc eſt, quod docet Phil. text. 36. & infra, contra Heracli. quòd non requiritur tanta vnitas mobilis, vt nullatenus ſit variatum, quemadmodum Angelus; ſed ſatis eſt quod ſit vnum, ſicut dicimus vnum hominem Petrum Puerum & adultum: vnde ſi infans ſine media quiete ſemper adoleſceret, non eſſet defectus mobilis, quo minus eſſet vnus motus: nam eſt idem mobile, quando Petrus habet duos annos, & quando habet duodecim. *Ad 1. confir.*

Ad ſecundam verò confirmationem (vbi latet fallacia) admiſſo, quod ſine media quiete poſſit continuò extendi forma ignis per materiam ligni; negatur nihilominus quòd ſit vnus motus, ſed eſt vna mutatio. Nam ignis non eſt qui mouetur, quando generatur; neque eſt ſubiectum illius mutationis, ſed materia quæ recipit formam: & quia illa non eſt ens actu, illa generatio non eſt motus, ſed mutatio, vt ſuper textum octauum expoſitum eſt; illa tamen materia eadem numero manet per totam continuam mutationem. *Ad 2. confir.*

Ad ſeptimum reſpondetur, quod quamuis ad vnitatem numeralem motus requiratur vnitas numeralis termini; illa tamen ſatis exprimitur, cum dicitur, quod requiritur vt partes ſint eiuſdem ſpeciei: nam (vt modò dicebamus) ſi partes motus ſunt eiuſdem ſpeciei, & mobile eſt idem, & tempus vnum, illa facient vnum continuum, & per conſequens etiam terminus vltimus erit vnus numero. *Ad 7.*

In octauo verumtamen argumento pluſculum difficultatis eſt. Nihilominus reſpondetur, eam eſſe rationem, vt ad continuationem motus requiratur vnitas ſpecifica partium: quia videlicet ea quæ ſpecie differunt, continua eſſe nequeunt, vt paulò ante dicebamus. Vnde ad primam inſtantiam de virga, cuius medietas eſt viridis medietas verò ſicca, licet variè atque diuersè à diueſis reſpondeatur: penſatis tamen omnibns, negatur partes illas eſſe continuas, nam quod formæ non ſint continuæ, omnibus eſt in confeſſo: forma enim, quod nouæ aduenit parti quæ ſiccatur, nihil cauſæ eſſe poteſt, vt continuetur cum forma partis viridis. Imò virgam exſiccari, eſt formam eius corrumpi: & idcirco per ſe manet diſcontinua pars illa, quæ nondum eſt corrupta. Quod ſi formæ non continuantur, ſequitur quod nec cætera accidentia, id maximè in via S. Tho. tenentis accidentia ſubiectari in toto compoſito: Tunc enim corruptâ medietate virgæ, corrumpuntur & omnia eius accidentia; atque adeò quantitas. Vnde ſequitur, quod quantitas partis viridis non continuatur quantitati partis ſiccæ: & cum nec materia, nec forma, nec compoſitum continuentur niſi ratione quantitatis, ſequitur illas partes non eſſe continuas. *Ad 8. Vtrum differentia ſpecie ſint continua. Ad 1. partē argumenti.*

Sed arguitur etiamſi teneatur quantitatem ſubiectari in materia: In corruptione fit reſolutio vſque ad materiam primam: ergo cum pars ſicca cor- *Obiectio.*

 rumpitur,

rumpitur, simul cum forma substantiali corrumpuntur omnia eius accidentia, & per consequens quantitas: quod si noua aduenìat, certum est non continuari cum quantitate partis viridis.

Solutio aliquorũ improbatur. Illi soli, qui astruunt formam corporeitatis perpetuam in materia, possent vtcunque dicere: quod manet quantitas eadem continuans formam corporeitatis & materiam, & non continuando alias formas Sed istam formam corporeitatis arbitror satis nos impugnasse lib. 1 q 7. Et præterea si vna sit quantitas in huiusmodi virga, hoc satis est vt forma viridis, & forma sicca continuentur: nam in composito vna est dumtaxat quantitas, qua materia & formæ omnes, tam substantiales, quàm accidentales continuantur. Quod autem illæ formæ continuentur: est contra Phil. non solùm hîc sed 5. etiam met. text. 12. vbi ait. Quæcunque sunt vnum numero esse eiusdem speciei.

Arguitur præterea in quacunque opinione de quantitate, siue distinguatur, siue non. Corruptio non fit, nisi per separationem: cernimus enim dum lignum comburitur, partes quæ conuertuntur in ignem separari à ligno (siquidem per combustionem minuitur) & cineres separari a prunis: ergo eâdem ratione in omni corruptione fit separatio partis corruptæ à non corrupta; nam per ea quæ sunt magis manifesta, iudicare debemus de occultis Et qui putant partes, viridem & siccam esse continuas, solo vtuntur fallaci testimonio sensus; quod tamen certo iudicio intellectus ex natura rerum deberent corrigere, vel maximè, quod sensu etiam experimur duas tabulas adeò se inuicem glutine continere, vt faciliùs tabulam frangas, quàm vbi conglutinantur separentur Et ita est certè, quod in confinio partis viridis & siccæ, humore naturali continentur: Imò vero si in illo puncto aliqua arte dimoueantur, experientia monstrabit esse duas distinctas superficies quasi conglutinatas.

Maius profectò multo, si sensui credas, est argumentum de animali dum moritur: vt cum animal hominis (quod verum esse credo) prius definit informare pedes quam pectus; aut cum membrum aliquod paralysi arescit: tunc clarum est membrum mortuum alterius esse speciei quàm viuum; & tamen difficile est creditu, non esse continua. Nihilominus tamen dicendum est non esse continua, licet propter affinitatem humorum vtriusque partis se inuicem contineant; nisi tanta esset putrefactio, vt dissolutio sequeretur.

Ad 2. partem argumenti. Ad secundam instantiam de partibus hominis viui heterogeneis respondetur, quod ossa, carnes, & nerui differunt specie; non quidem perfectâ, sed imperfectâ, quæ ordinatur ad compositionem totius: non enim est in homine, nisi vnica forma substantialis, quæ dat ossi esse ossis, & carni esse carnis, & neruo esse nerui, propter diuersam raritatem & densitatem, cæterasque varias dispositiones.

Obiectio. Quod si quis obijciat verbum sanct. Thom. 1. p. q. 11 art. 2. ad secundum argumentum, vbi ait, quod in heterogeneis forma totius non est in singulis partibus. *Solutio.* Videat quam ipse subijcit expositionem: nihil enim aliud vult, nisi quòd non quælibet pars integralis hominis, est homo: os enim non est homo, sicut in homogeneis quælibet pars aquæ est aqua Cum ergo partes hominis non differant specie perfectâ, ratione formæ substantialis, nihil obstat, quominus vniri possint; & ideo natura fecit neruum medium esse inter

duri-

duritiem ossis, & mollitiem carnis, vt per illum caro, & os continuarentur: quanquam non sit necessarium, vt vbicunque os vestitur carne, illic sit continuatio.

De arbore alteri insita etiam negatur, quod fiat ex ambabus vna continua; sed ramus insitus vtitur trunco, cui inseritur tanquam via per quam recipit humorem, & alimentum terræ; & ideo in illo confinio humores illi adeò conglutinantur, vt modo quodam contineant ramum insitum, & sensui appareat esse continuum trunco. Secus est, si rami essent eiusdem speciei; tunc enim posset forsan fieri continuatio per alimentum. Quâ arte (si modo fabula non est) prætendunt chirurgi abscissum hominis nasum ex musculis brachij supplere. *Ad 3. partē argumenti.*

Ad aliam instantiam de linea circulari & recta, quæ sunt continuæ, respondetur, quod linea circularis & recta, non differunt specie in ratione quantitatis, sed ratione figuræ: quapropter nihil prohibet, quin possint esse continuæ, sed si motus fieret per arcum; & reuerteretur per chordam, credo secundum Phil. non esset vnus motus continuus, quia motus illi differunt specie; sed necessariò mobile quiesceret in puncto, quo incipit moueri per chordam, sicut lapis proiectus sursum, in puncto reflexionis. *Ad 4. partē argumenti.*

Ex quo sequitur, quod ex illis duobus motibus, quos super text. 44. bina figura descripsimus, ille qui per lineam angularem fieret, in quolibet angulo frangeretur quiete: sicut pila lateraliter ad parietem repercussa versus oppositam partem motuum rumperetur repercussione parietis: Si tamen motus fieret ad modum serpentis faciendo plures orbes, motus esset continuus, quia vbi non est angulus, non est necesse motum quiete rumpi. *Coroll.*

Ad postremam confirmationem, de lancea cadente vsque ad centrum terræ. Primùm omnium miror plurimos qui putant, si graue caderet naturali motu vsque ad centrum, impetum illum efficere, vt ascenderet versus aliud hemisphærium: non considerantes graue motu naturali nihil aliud appetere, quàm centrum: & ideo suâpte ipsâ naturâ qua mouetur, cum mobile veniret ad centrum, illic quiesceret: Sicut ignis quantacunque velocitate ascenderet, quiesceret in suo loco naturali, licet superius nullum esset cœlum. Et præterea impetus non est causa alterius motus, nisi vbi est repercussio: Ob idque si in centro esset planities dura, fieret repercussio versus nos, veluti pila à pauimento repercussa, sursum resilit. Si tamen in centro non sit repercutiens, nihil est causæ cur transeat in alterum hemisphærium. Si verò fiat argumentum, quòd circum centrum sit aër, & iaciatur violenter sagitta à parte nostra versus aliud hemisphærium per centrum. Tunc conceditur, quod descensus, & ascensus facient vnum motum continuum; licet partes quodammodo differant: neque id crediderim menti Aristot. contrarium. Nam illi ambo motus fiunt per lineam rectam continuam; Aristot. verò solùm negasset ascensum & descensum naturalem aut violentum, & naturalem eiusdem mobilis, aut duos violentos, quorum alter sit è regione alterius, facere vnum continuum motum. *Ad confir.* *Obiectio.* *Solutio.*

Ad nonum principale benè responsum est, quod ascensus & descensus differunt specie, & ideo non continuantur: Tametsi negatur præterea idem esse tempus ascensus, & descensus ad sensum iam expositum: In puncto namque refle- *Ad 9. prin.*

reflexionis, vbi graue proiectum incipit descendere, non solùm quiescit per instans, sed per morulam temporis: eò quod impetus quando iam non sufficit sursum moueri; sufficit nihilominus tantisper retinere graue; & ideo non est idem instans temporis continuans tempus adæquatum ascensus cum adæquato tempore descensus.

Ad replic. Similiter respondetur ad replicam. Etenim quando aliquid incipit moueri, & cessante motu, iterum post quietem mouetur: licet tempus mensurans ambos motus & mediam quietem sit continuum; tamen tempus adæquatum prioris motus, & adæquatum secundi motus non continuantur immediatè eorum instanti. In quo sensu (vt expositum est) exigitur vnitas temporis ad numeralem vnitatem motus.

TEXT. XLVIII. *Relinquitur igitur qui est in contraria, &c.*

QVÆSTIO QVARTA.

Vtrum motus illi sint contrarij, qui sunt in terminos contrarios?

Argu. 1. PARTE negatiua arguitur primò contra id, quod habetur textu statim 47. scilicet corruptionem vnius termini & generationem contrarij, non esse duos motus, sed vnum sub diuersis rationibus. Quando aqua frigida calefacit, remissio frigoris & intensio caloris, sunt duo motus realiter distincti: nam (vt lib. 3. q. 2. determinatum est) intensio caloris, est calor ipse provt est in fieri; remissio verò frigoris est frigus quod remittitur: ergo corruptio secundum quid frigoris & generatio caloris, non sunt idem motus: & eâdem ratione non est idem motus, qui est ex sanitate, & qui est in ægritudinem.

Confir. 1. Et confirm. Vt 1. de gener. videbimus, sex sunt species motus (includendo mutationem) scilicet, motus localis, alteratio, augmentatio, & diminutio, corruptio, & generatio: ergo corruptio & generatio sunt distincti motus.

Confir. 2. Et confir. 2. Quando ex aëre generatur aqua, ibi sunt duæ mutationes distinctæ, quoniam ex aëre fit non aër, & ex non aqua fit aqua: ergo sunt distincti motus.

Arg. 2. Secundò principaliter arguitur. Si motus essent contrarij, contrarietas eorum deberet attendi penes contrarietatem terminorum, vel ad quos vel à quibus: neutrum istorum, ergo. Probatur minor. Ascensus lapidis vsque ad certum punctum aëris, & descensus à cœlo vsque ad idem punctum sunt contrarij;

trarij; & tamen terminus ad quem est idem, ergo. Item descensus ab illo puncto vsque ad terram, & ascensus ab eodem vsque in cœlum sunt contrarij; & tamen terminus à quo est idem.

Quod si respondeas id ipsum punctum fungi vice duorum contrariorum, quia est sursum respectu terræ, & deorsum respectu cœli. Tunc sequeretur, quod ascensus itidem naturalis aëris vsque ad suum locum naturalem, & descensus eiusdem à cœlo vsque ad eundem locum, essent eadem ratione contrarij; consequens tamen est falsum: nam ambo sunt ei naturales, & tamen vni elemento non videntur conuenire duo motus contrarij: quia vt habetur 1. de cœlo, vni corpori simplici tantùm competit vnus motus simplex.

Et confir. Augmentatio, & diminutio quantitatis sunt motus contrarij: & tamen termini illorũ non sunt contrarij, quia quantitati nihil est contrarium. *Confir.*

Tertiò principaliter arguitur. Motibus non competunt proprietates contrariorum: contraria enim compatiuntur se in gradibus remissis, & per mutuam actionem ab eodem subiecto se expellunt: motus verò sursum, & motus deorsum non possunt quoquo modo esse simul: sicuti neque motus sanationis, & motus ægrotationis: neque motus augmentationis, & motus diminutionis: neque motus calefactionis, & frigefactionis: neque vnus motus expellit alium, sed vnico motu expellitur vna forma, & introducitur alia: ergo contrarietas non conuenit motibus, sed eorum terminis. *3. Arg.*

Et postremò hæc omnia confirmantur. Vni vnum tantùm contrarium est, vt 1. de cœlo, & 10. met. Arist. sententia est: ergo si motus, v. g. calefactionis contrariatur motui frigefactionis, non contrariatur quieti sub frigiditate; & si quies contrariatur motui, quies vna non contrariatur alteri, cuius contrarium affirmatur text. 54. *Confir,*

In contrarium est sententia Phil. in textu præsenti 58. vbi ait motus illos ad inuicem esse contrarios.

Inter motus specie differentes, alij sunt ad inuicem ordinati, alij verò impertinentes, sed alij sunt contrarij: est enim differentia specifica motuum, veluti genus ad huiusmodi species. Motus alterationis ordinatur ad generationem, & quandoque ad augmentationem; & aliquando per calefactionem res fit nigra, per frigefactionem fit alba, vt patet in carbone, & niue. Impertinentes verò sunt, qui nec sequuntur, nec contrariantur: vt motus naturalis aëris, & motus ignis, sanatio, & albefactio, & disciplinatio, &c. Alij sunt contrarij, de quibus Phil. 5. & 6. cap. disputat, & de quo motu præsens quæstio mouetur: quibus autem quæstio proxima nota est, & hæc est facillima. Nam vt species motus, ita & contrarietas penes terminos, ad quos attenditur: Eò vel maximè quod in commentis adeo contrarietas motuum exposita est, vt non fuisset opus noua quæstione, nisi vt eorum epilogum de more faceremus. *Triplex differentia motuum.* *1. Nota.*

Sed est præterea notandum, quod contrarietas accidit & inter motum, & motum, & inter motum & quietem; ac denique inter quietem & quietem. *2. Nota.*

Et tertiò rursus notandum (vt paulo ante de specie motus dicebamus) quod motus dupliciter considerari potest: nempe, aut in ratione motus, & ex hac parte contrarietas attenditur penes terminos ad quos: alio modo consideratur vt res alia quæcunque, & ex hac parte motus contrariatur secundum qualitates quas habet contrarias, aut ratione principiorum, aut aliunde; quem- *Nota. 3.*

 admodum

admodum motus naturales contrariantur violentis.

Nota 4. Præterea quartò ex superioribus memorandum est, quod aliter censetur contrarietas mutationum, quæ non sunt verè motus, puta vbi termini explicantur contradictoriè: & aliter contrarietas motuum, vbi ambo termini exprimuntur positiuè contrariè.

Nota. 5. Quintò ad hæc considerandum est, quod medium inter duo contraria, est vtriq; quodammodo cōtrarium, & ideo exercet vices duorum contrariorum.

Nota. 6. Sextò denique ex text. 46. animaduertendum est, quinque modis posse contrarietatem motuum excogitari: videlicet aut respectu eiusdem termini, qui est terminus à quo vnius motus, & ad quem alterius: aut penes contrarietatem terminorum tantùm à quibus: aut penes contrarietatem dumtaxat terminorum ad quos: aut penes contrarietatem inter terminum ad quem vnius, & terminum à quo alterius: aut denique penes ambas contrarietates, s. & terminorum à quibus, & terminorum ad quos. Hinc palàm fit, quod non est hic mentio de contrarietate terminorum, vt quidam absque vlla probabilitate opinantur: nam contrarietas formaliter non est nisi in rebus, & inde termini sunt contrarij, quia significant res contrarias. Quis enim in re physica, vbi de rebus agitur, s. cum de contrarietate sanitatis & ægritudinis motuum disputatur: vel cum audierit contraria contrarijs curari: aut contraria non posse esse simul, &c. quis, inquam, audeat terminis hæc ascribere?

1. Conclus. His ceu fundamentis suppositis, sententia Philos. decem conclusionibus summatur. Prima est in text. 47. Contrarietas nullatenus attenditur quarto modo. Probatur. Motus, quorum terminus à quo vnius, & terminus ad quem alterius sunt contrarij, sunt realiter idem solâ ratione differentes: ergo non sunt contrarij. Consequentia est nota, quia motus contrarij sibi inuicem repugnant: & antecedens per se patet; idem enim motus est ex sanitate, qui est in ægritudinem: vt cum itur Thebis Athenas, idem est recedere Thebis, quod accedere Athenas; tametsi ratione differant, eò quod recedere dicit respectum ad terminum à quo, & accedere dicit respectum ad terminum ad quem. Quinimò lib. 6. text. 40 dicit Philosoph. quòd prius natura in intentione motoris est acquirere terminum ad quem, quàm relinquere terminum à quo: etenim quia qui tendit Athenas, relinquit Thebas. Æquâ ratione idem est moueri in nigrum, quod recedere ab albo; nisi quod respectu nigredinis est generatio, & respectu albedinis, corruptio: iuxta illud 1. de gener. textu 17. Corruptio vnius est generatio alterius.

Ad 1. solutio Buridani & Pauli Ven. At verò argumentum profectò primum à parte negatiua quæstionis molestum est aduersus probationem huius conclusionis, quatenus assumit deperditionem vnius formæ & acquisitionem contrariæ, esse realiter vnicum motum: adeò vt non solùm Buridanum coëgerit in contrariam sententiam; verùm & Paul. Ven. aliosque Italos dubios de hac re fecerit. Et certè habet magnam probabilitatem: nam perditio frigiditatis est via ab esse ad non esse; acquisitio verò caloris est via à non esse ad esse. Et in motibus animæ videtur aliam esse corruptionem dissensus, & aliam acquisitionem assensus: Vnde glossant Philosophum, quòd solùm intelligat acquisitionem albedinis, & deperditionem nigredinis esse idem subiecto, quia scilicet simul concurrunt in eodem subiecto.

Attamen glossa hæc textui non competit: Arist. enim nunquam diceret, quòd albedo & dulcedo lactis sunt eadem res, licet sint in eodem subiecto. Quando enim dicit aliqua esse idem & ratione diuersa, semper significat identitatem realem inter illa; sicut dicit lib.2. De materia & priuatione.

Et præterea in communi modo concipiendi, quando aqua calefit, nullus diceret quod mouetur nisi vnico motu, quia simul mutatur de frigida in calidam: Item per motum localem debemus de alijs iudicare; sed in motu locali recessus à termino à quo, & accessus ad terminum ad quem, non sunt duo sed vnicus motus: ergo neque in alijs.

Paulus fatetur opinionem hanc esse Arist. & Comment: & est præterea S.Tho. de veritate q.28. art. 1. vbi expressè ait, eundem motum esse, quo album abijcitur, & nigrum acquiritur. Solutio verò Pauli & aliorum ad argumentum in contrarium est, quod sunt duo motus materialiter, id est, duæ formæ, quarum vna expellitur, & alia introducitur; sed tamen est vnus motus formaliter, id est, vnus fluxus. At semper est sub nube quomodo deperditio & acquisitio sunt vnus fluxus.

Igitur (ni fallor) dicendum est, quòd motus, nec solùm dicit acquisitionem, nec solam deperditionem; sed complectitur vtrumque, scilicet recessum ab vno, & accessum ad aliud: hoc est enim, quod docuit Phil. lib.5. text. 9. & quod hic text.40. & sæpè repetit, s. quod motus est à quodam in quoddam, id est, inter duos positiuos terminos. Vnde ad formam argumenti negatur, quod deperditio frigiditatis, & acquisitio caloris sunt duo motus; sed sunt vnus includens duas mutationes: mutatio enim (vt ex principio lib.5. constat) est, quando exprimitur contradictoriè terminis affirmato & negato: motus verò, quando exprimitur contrariè vtroque termino affirmato. Deperditio ergo frigiditatis, quæ est ab esse ad non esse, est alia mutatio, quàm acquisitio caloris, quæ est à non esse ad esse: quia materialiter (vt probat argumentum) sunt duæ qualitates; sed tamen deperditio qualitatis, quando exprimitur per motum, non est ab esse frigidi ad non esse frigidum, sed ad esse calidum, quia deperditio illa terminatur ad calorem: & pariter acquisitio caloris non proficiscitur à non esse caloris, sed ab esse frigidi: debent enim termini explicari in concreto potiùs quàm in abstracto. Est ergo vnus motus à frigido in calidum, includens duas mutationes: sicuti elongari à Thebis, est accedere Athenas, & elongatum esse à Thebis, est peruenisse Athenas, vt habetur expressè lib.6. text.40. *Solutio Auctoris.*

Et per hæc patet responsio ad confirmationem vtramque: corruptio enim, & generatio ponuntur diuersæ species; non quidem motus, sed mutationis: quia corruptio est ab esse, ad non esse; generatio verò, à non esse ad esse. At quia naturaliter corruptio trahitur ad rem de nouo genitam, ait Philoso. quod corruptio vnius, est generatio alterius.

Eadem solutio est ad quoddam argumentum, quod nonnulli existimant conuincere deperditionem frigiditatis alium esse motum ab acquisitione caloris; nam potest (inquiunt) esse vnus motus sine alio. Primò supernaturaliter potest Deus remittere & corrumpere frigiditatem successiuè, vbi nullus producatur calor: & rursus producere calorem, vbi nulla corrumpatur frigiditas. Item quando mixtum conficitur immediatè ex elementis, qualitates

secundæ (vt albedo & dulcedo) producuntur in mixto, non per corruptionem contrarij, quia nigredo nulla est in elementis: & pariter si mixtum resoluatur immediatè in elementa, corrumpuntur dictæ qualitates, & non per productionem contrarij. Respondetur (inquam) quod huiusmodi deperditiones & acquisitiones non sunt motus: cum deperditio vnius, non terminetur in acquisitionem contrarij; sed sunt mutationes inter esse, & non esse.

2. Concl. Secunda conclusio est in eodem text. 47 quâ respondetur ad quæstionem. Contrarietas motuum non attenditur per se primò, iuxta secundum modum, penes contrarietatem terminorum à quibus; sed iuxta tertium, penes contrarietatem terminorum ad quos, consequutiuè tamen penes contrarietatem terminorum à quibus. Priores duas partes probat tribus rationibus.

Prob. 1. Prima quia nonnunquam motus à terminis contrarijs tendit in eundem terminum (vt motus ab albo in fuscum, & à nigro in fuscum) qui per consequens videntur non esse contrarij. Hanc verumtamen argumentationis gratiâ refert, quam inferius text. 52. dissoluit.

Prob. 2. Secunda ratio est huiusmodi. Rerum contrarietas attenditur penes formas, quibus sunt in actu: nam potentia calidum, & potentia frigidum non contrariantur, cum simul sint in eodem; sed actu calidum & actu frigidum contraria sunt: at actus motuum proprij, sunt termini ad quos (simul enim acquiritur motus & terminus) ergo penes illos attenditur per se primò contrarietas.

Prob. 3. Tertia ratio eâdem tendit: nam cum species motus attendatur penes terminum ad quem; contrarietas verò sit propriè inter duas species, penes eosdem terminos attenditur contrarietas.

Tertiam partem conclusionis insinuat text. 48. vbi ait, quod forsitan ijdem sint motus in contraria (qui est primus modus) & ex contrarijs in contraria, qui est quintus: Si enim termini ad quos sunt contrarij, consequitur vt termini à quibus saltem per se primi sint contrarij. Vnde ijdem sunt motus in sanitatem & in ægritudinem, qui sunt ex ægritudine in sanitatem, & ex sanitate in ægritudinem. Dixerim, per se primi, quia motus, qui est ex fusco in album, & motus, qui est ex fusco in nigrum, quamuis formaliter non videantur esse ex terminis contrarijs; sunt tamen ex contrarijs, vt conclusione quintâ patebit.

3. Conclus. Hinc sequitur conclusio tertia, quæ est in textu 51. Quando termini à quibus non exprimuntur positiuè, tunc quia non est motus, sed mutatio: contrarietas attenditur, iuxta tertium modum penes solos terminos ad quos, & hoc modo contrariantur motus ex non albo in album, & ex non nigro in nigrum.

Obiectio. Quod si arguas, eosdem esse motus ex non albo in album, & ex non nigro in nigrum, qui sunt ex nigro vel medio colore colorato in album, & ex albo vel medio colore colorato in nigrum: ergo sicut isti secundi sunt ex contrarijs in contraria, ita & primi.

Solutio. Respondetur, quod non sunt ijdem: nam non album & nigrum, licet quandoque, sint idem; tamen ratione differunt. Qua de causa non album negatiuè supponit pro angelo, pro quo non supponit nigrum; & si accipiatur priuatiuè, de se nihil dicit nisi priuationem albedinis cum aptitudine ad illam: & ideo

& ideo termini à quibus in primis motibus, vt non sunt positiui, ita nec sunt contrarij.

Quarta conclusio est in eodem text. 51. Mutationes inter terminos, quorum non est medium, solùm contrariatur iuxta primum modum penes eundem terminum, qui vnius est terminus ad quem, & alterius est terminus à quo: vt generatio aëris, & corruptio eiusdem. Ratio est, quia terminus ad quem corruptionis est non esse, qui propriè nulli contrariatur: vnde contrarietas hic sumitur, ex modo diuerso ipsius motus, quia vnus est accessus & alius recessus. *4. Concl.*

Quinta conclusio. Contrarietas motuum, qui sunt vel ab extremis ad media, vel a medijs ad extrema, attenditur per se primò penes contrarietatem terminorum ad quos, & consecutiuè penes contrarietatem terminorum à quibus, instar motuum qui sunt à contrarijs in contraria: Imò eodem modo censetur. Conclusio est in text. 52. quam hâc ratione probat: Medium vtrique extremorum, est quodammodo contrarium, vt fuscum est album respectu nigri, & nigrum respectu albi. Quare motus ab albo in fuscum, & à nigro in fuscum, vt sunt à terminis contrarijs, ita sunt & ad terminos quodammodo contrarios: est enim fuscum quodammodo contrarium sibi. Et eâdem ratione motus à fusco in album, & motus à fusco in nigrum, sunt contrarij: Et vt sunt ad terminos contrarios, ita quodammodo sunt & à terminis contrarijs. Et per hæc respondet eodem text. Phil. rationi primæ, quam pro secunda conclusione formauerat. Respondet (inquam) quod motus ab albo in fuscum, & motus à nigro in fuscum; non solùm sunt contrarij ratione terminorum à quibus, vt ratio prætendebat; sed propter contrarietatem terminorum ad quos. *5. Concl.* *Prob.* *Soluitur 1. ratio 2. conc.*

Et confirmatur. Huius motus, qui est ab albo in fuscum, terminus ad quem vltimus est nigrum: & eius motus, qui est à nigro in fuscum, vltimus terminus, est album: ergo motus illi in terminos finaliter tendunt formaliter contrarios: Et eâdem ratione huius motus, qui est à fusco in album, terminus à quo primus est nigrum, & motus, qui est à fusco in nigrum, terminus à quo primus est album: ergo quemadmodum motus ab albo in nigrum contrarius est motui, qui est à nigro in album; ita motus ab albo in fuscum, contrarius est motui à nigro in fuscum: Imò verò motus quilibet à medio colore ad alium medium, si terminus à quo participat plus de albedine, quàm terminus ad quem, contrarius est motui, vbi terminus à quo participat plus de nigredine. *Confir.*

Eâdem analogiâ dicitur de motibus intensionis & remissionis: Intensio namque ab vno gradu ad duos, contraria est remissioni à tribus ad duos: quoniam duo respectu vnius est maior gradus, & respectu trium est minor. Et idem est de augmento & decremento quantitatis, instar eorum quæ de differentia specifica dicta sunt.

Ad eandem normam exigenda est contrarietas motuum secundum locum: cum enim concauum lunæ, & centrum terræ sint extremæ differentiæ totius latitudinis motuum rectorum, qui conueniunt elementis, vt lib. 4. text. 24. visum est, omnes motus recti, siue naturales, siue violenti, qui tendunt versus concauum lunæ, vndecunque incipiant, & quocunque terminentur contrarij sunt eis, qui tendunt in centrum. Etenim si motus à cœlo, in centrum contrarius est ei, qui à centro est vsque ad cœlum, quælibet pars vnius cuilibet

alterius est contraria. Quo fit, vt descensus terræ per nostrum hemisphærium contrarius sit ascensui ignis, per aliud hemisphærium. Ex quo sequitur, quod stat lapidem ascendere, & ignem æquè velociter simul ascendere; & tamen semper æqualiter distare: vt si quando lapis incipit descendere à concauo lunæ, vbi est zenith nostrum, ignis incipiat à centro terræ ascendere per alterum hemisphærium, versus zenith antipodum.

Motus verò circularis & rectus, nullo modo sunt contrarij, vt descensus per chordam, & ascensus per arcum: quia ascensus ille, non est simpliciter ascensus, cum non recta tendat in cœlum. Vnde (vt Aristot. docet 1. de cœlo) motus circularis, nulli motui est contrarius; nisi quodammodo secundum partes: vt motus planetarum ab oriente in occidentem, contrarius est motui primi mobilis ab oriente in occidentem. Sed de hoc aliàs.

Obiectio. Resurgit hinc verumtamen argumentum, quod si ascensus per arcum, & descensus per chordam, non sunt contrarij, eò quod fiunt per diuersa media, neque dealbatio quæ fit à nigro per rubrum, & denigratio quæ fit ab albo per aliud medium, scilicet per viride, erunt contrariæ, cuius contrarium iam modò dicebamus.

Solutio. Huic tamen quæstione proximâ responsum est, non esse parem rationem: quia in motu locali, linea circularis non tendit per se in eundem terminum, quo tendit linea recta; & ideo nec si ambo sint ascensus, sunt eiusdem speciei, nec proinde ascensus & descensus sunt contrarij: In alteratione verò quicunque motus proficiscitur ab albo, quocunque procedat, pergit per se in nigrum; & ideo omnes sunt eiusdem speciei, atque adeo contrarij illis, qui à nigro proficiscuntur in album.

Ad 2. principale. Ex his manifesta est solutio secundi argumenti principalis: Ascensus enim lapidis vsque ad aërem, & descensus eiusdem vsque ad idem punctum ad terminos sunt contrarios: Non solùm quia illud punctum respectu terræ est sursum, & respectu cœli deorsum; sed quia terminus vltimus illius ascensus est concauum lunæ, & terminus vltimus descensus est centrum terræ.

At verò replica nonnihil habet difficultatis, an idem iudicium sit de ascensu aëris à terra vsque ad suum locum naturalem, & de descensu à cœlo vsque ad eundem locum. Cui non abs re fortè respondendum arbitror sub distinctione: nempe quod si motus accipiatur in genere sub ratione motus, illi sunt ex forma sua contrarij, quippe cum sint ascensus & descensus: Si tamen accipiatur particulariter quatenus motus sunt naturales aëris, non sunt contrarij, cum sint ad eundem terminum naturalem, & ab eodem principio intrinseco. Et ad argumentum respondetur, quod licet punctum in conuexo aëris respectu terræ sit sursum, & respectu ignis deorsum ad regulandum motus terræ & ignis tam naturales quàm violentos; tamen respectu aëris, quia est eius locus naturalis, vndecunq; illuc aër feratur, non censentur motus contrarij respectu aëris: sed tamen motus violenti aëris, quorum alter est versus cœlum, & alter versus terram contrarij quidem sunt, quia termini ad quos sunt contrarij: Imò & termini à quibus: nam cum illi motus sunt violenti, terminus à quo per se primus non est locus naturalis aëris; sed terminus ascensus est centrum terræ, & terminus descensus concauum lunæ.

Hinc sequitur, quod descensus aëris à cœlo vsque ad aërem contrarius est eius

eius descensui inde vsq; ad centrum terræ: & hoc est testimonium, quod non est contrarius ascensui eiusdem à centro terræ; aliàs idem motus esset contrarius duobus motibus contrarijs.

Ad confirmationē negatur, quod augmentationis, & diminutionis non sunt termini contrarij: iam enim supra q. 1. dictum est quomodo contrarietas sufficiens ad rationem motus reperitur in quantitate, vnde inter excellentiam quantitatis (quæ est terminus ad quem augmentationis) & defectum eiusdem (quæ est terminus ad quem diminutionis) est contrarietas sufficiens ad contrarietatem motus. Et eadem est ratio de maiori & de minori gradu, qui sunt termini ad quos in intensione & remissione qualitatis. *Ad confir.*

Sexta conclusio est in text. 54. Motus omnis contrarius est quieti, non illi quæ est sub termino ad quem, sed illi potius quæ est sub termino à quo: vt motus sursum contrarius est quieti, quæ est deorsum, & motus calefactionis, contrarius est quieti, quæ est sub frigiditate. *6. Concl.*

Probatur. Motus cōtrariatur quieti, & non quieti alterius generis: ergo vel illi, quæ est in termino ad quem, vel illi quæ est in termino à quo; non illi: ergo huic. Maior patet. Motus & quies opponuntur priuatiuè: nam quies est necessariò à motu, quæ enim non sunt apta moueri ea non propriè quiescunt, vt text. 20. docuit Philosophus: hanc autem priuatiuam oppositionem vocat hic Phil. contrarietatem. *Prob.*

Quod ergo non opponatur quieti alterius generis (vt quod motus dealbationis non opponatur quieti in sanitate) patet quia contraria debent esse eiusdem generis: tenebræ enim, quæ sunt priuatio luminis, non opponuntur visui. Quod autem non opponatur quieti sub termino ad quem (vt quod calefactio non contrarietur huic, quod est calidum esse) patet: quia contraria non simul acquiruntur, sed quando vnum acquiritur alterum deperditur: at verò motus & terminus ad quem simul acquiruntur, idem enim est calefactionem fieri & calidum fieri. Colligitur ergo vt motus contrarietur quieti sub termino à quo, quæ expellitur per motum: nihilominus tamen negandum non est quodammodo etiam contrariari quieti sub termino ad quem, eâ ratione quâ simul esse repugnant motus, & huiusmodi quies.

Septima conclusio est in eodem text. Quies sub termino à quo contrariatur quieti sub termino ad quem, vt frigidum calido. Hæc per se nota est, postquam penes hanc contrarietatem attenditur contrarietas motuum. *7. Concl.*

Sed probatur nihilominus à permutata proportione: Sicut calefactio opponitur quieti sub frigiditate, ita frigefactio quieti sub caliditate: ergo sicut calefactio opponitur frigefactioni, ita & esse frigidum huic quod est esse calidum: nam si sicut se habent sex ad tria, se habent quatuor ad duo: sicut se habent sex ad quatuor, se habent tria ad duo. *Prob.*

Octaua conclusio est in text. 62. Maior contrarietas est inter duos motus, quàm inter motum & quietem. Patet, quia motus contrarij sub nullo gradu possunt esse simul, motus verò calefactionis simul est cum frigiditate sub gradu remisso. *8. Concl.*

Nona conclusio in text. 52. & in sequentibus. Motus omnis violentus contrarius est motui omni naturali, siue eiusdem rei, siue alterius: & pariter quies naturalis contraria est quieti violentæ, vt habetur text. 60. *9. Conc.*

Probatur,

Probatur, nam præter contrarietatem motuum, quæ illis conuenit inquantum sunt motus (scilicet, ex parte terminorum) accidit illis ista contrarietas ex qualitate principiorum, quia naturalis est à principio intrinseco; violenta verò à principio extrinseco: vnde motus violentus lapidis sursum, contrariatur motui naturali ignis, & motus naturalis terræ motui violento ignis deorsum, & quies violenta terræ sursum, contrariatur quieti naturali terræ deorsum.

10. Conc. Cætera in commentis latè patent, si modò ex dictis hanc decimam conclusionem elicuerimus. Vnum opponitur multis; atque adeò multis modis & rationibus, siue motum motibus conferas, siue motum quietibus, siue quietem quietibus. Exempli gratiâ. Motus naturalis ignis contrariatur primùm motui naturali terræ, per secundam conclusionem: mox eâdem ratione violento motui deorsum eiusdem ignis: deinde motui violento terræ sursum, per nonam conclusionem: præterea quieti in centro terræ, per sextam: imò quodammodo quieti in concauo. Et pariter motus naturalis terræ contrariatur suo violento, & violento ignis, & quieti in concauo lunæ: rursus quies sub frigiditate contrariatur motui calefactionis, & quieti sub calore, &c.

Ad 3. prin. Vnde ad tertium principale argumentum respondetur, quod compati se in gradibus remissis, non est conditio quæ conuenit qualitatibus contrarijs, eo solùm, quod sunt contrariæ, sed quia sunt contraria intensibilia & remissibilia: & ideo quamuis motus calefactionis, & frigefactionis non se compatiantur, nihilominus habent de ratione contrarietatis. Quin verò (vt in octaua conclusione ex text. 62 dicebamus) propterea motus calefactionis magis contrariatur motui frigefactionis, quàm quieti sub frigiditate, quia ille motus compatitur secum frigiditatem remissam, non tamen alium motum.

Ad confir. Ad confirmationem respondetur, quod vnum sub vna ratione & vno modo non contrariatur, nisi vni: sub diuersis verò nihil vetat contrariari pluribus, vt motus ignis quatenus est sursum, contrariatur omnibus motibus qui fiunt deorsum; licet illi deorsum possint aliâ ratione esse contrarij: vt motus violentus eiusdem ignis & naturalis terræ, eò quod vnus est à principio extrinseco, & alter à principio intrinseco.

* *
*

Finis quinti Physicorum.

REVERENDI PATRIS, FRATRIS DOMINICI SOTO, SEGOVIENSIS, THEOLOGI, ORDINIS PRÆDICATORVM.

Super ſextum Phyſicorum Ariſtotelis, Quæſtiones.

TEXT. I. *Impoßibile eſt, &c.*

QVÆSTIO PRIMA.

Vtrùm continuum componatur ex indiuiſibilibus?

N ſex partes initio commentariorum ſextum hunc librum partiti ſumus. In quarum prima, in duobus ſcilicet prioribus capitulis, nihil aliud, Phil. demonſtrare perſeuerat, quàm quod continuum impoſſibile eſt ex indiuiſibilibus componi, ſed eſſe diuiſibile in ſemper diuiſibilia. De quo proinde primam hanc ſubmouimus quæſtionem.

Pro cuius parte affirmatiua arguitur primò. Idem eſt punctum in continuo, quod eſt in numero vnitas, vt habetur. 1. Top c. 14 ſed numerus componitur ex vnitatibus, quia (vt eſt 1. de anima tex 68.) additione ſubtractione, que vnitatis, variatur numerus: ergo & continuum componitur ex punctis: ſed tam punctum quàm vnitas eſt indiuiſibile, vt habetur. 5 meta. textu. 12. ergo continuum componitur ex indiuiſibilibus. 1. *Arg.*

Secundò principaliter arguitur Poſſibile eſt continuum in omnem ſuam partem eſſe diuiſum: ergo continuum componitur ex indiuiſibilibus. Conſequentia eſt manifeſta, nam teſte hic Ariſt. text 3. vnumquodque reſoluitur 2. *Arg.*

in ea ex quibus componitur: & si continuum sit diuisum in omnem suam partem necesse est partes illas esse iam tunc indiuisibiles. Sed probatur antecedens. Deus intuitiuè cognoscit singula puncta, atque adeò singulas partes, & partium particulas continui. ergo quemadmodum ipse cognoscit, potest per suam absolutam potentiam diuidere per partes proportionales horæ (vt dicunt) prius in duas medietates, mox in quatuor quartas, deinde in octo octauas, &c. Si quidem nulla est apparentior repugnantia vt res sint diuisæ, quam intuitu diuino.

Conf. Et confirm. Si ignis poneretur in centro terræ, quia nulla est tunc maior ratio cur hàc potius quàm illac ascendat, diuidetur in omnem partem, vt sphæricè per omnes lineas ascendat: Item si vniforme vitrum planum ponatur super planissimum lapidem, magnaque itidem planissima moles desuper cadat, in omnem suam partem vitrum conteret: Item si aqua, qua vitrum vndique obtusum plenum est, congeletur, tunc vitrum in omnem suam partem erit comminutum, ergo. Alia sunt huius generis argumenta, quæ Grego. & sophistæ confarciunt.

3. Arg. Tertiò ergo principaliter arguitur. Signato primo puncto. A. extrinsecè terminatiuo lineæ, aut inter. A & quodlibet punctum eiusdem lineæ mediat punctum, aut non. Primum non est dictu probabile: nam ante quodlibet punctum intrinsecum huius lineæ nullum esse videtur præter. A. & per consequens inter. A. & quodlibet aliud nullum mediabit. Si verò inter. A. & quodlibet nullum mediat, consequens esse videtur, vt sint duo puncta immediata. Vnde illico subsequitur continuum ex punctis componi.

Atqui acutius fit argumentum, si dicas: Inter. A. & omnia collectiuè intrinseca puncta nullum mediat: ergo dantur duo immediata, & per consequens continuum componitur ex indiuisibilibus.

4. Arg. Quartò si lubet, alio modo arguere quis poterit: Si omnis pars continui esset diuisibilis, sequeretur quod quâcunque parte continui daretur pars minor; quæ tamen neque esset minor quâcunque. Et probatur. Hæc reducitur ad copulatiuam cuius vtraque pars est vera: Prima namque pars manifesta est, quia quâcunque parte continui medietas eius est minor: & secunda etiam pars probatur, quia nulla est pars minor sua medietate, & per consequens nulla est pars quacunque minor. Et simile est argumentum, quod quacunque parte continui aliqua est maior: quæ tamen non est quacunque maior.

Quid continuum & indiuisibile Duo sunt termini in titulo quæstionis, videlicet, continuum, & indiuisibile. Continua (vt lib. 5. tex. 26. præhabitum est) sunt illa quorum vltima sunt vnum, vt lignum, lapis, &c. Indiuisibile multis modis dicitur: vno modo vt non dicat negationem partium, sed potentiæ naturalis, ad hoc vt diuidatur: quemadmodum cœlum potest, vt incorruptibile, ita dici indiuisibile: & minimum naturale diceretur etiam hoc modo indiuisibile in partes seorsum per se existentes. Quemadmodum Anaxagoras fortè & Democritus ponebant suas atomos indiuisibiles. Et hoc modo non accipitur hic indiuisibile. Alio modo accipitur vt dicat negationem partium. Et hoc dupliciter, vno modo, vt dicit quid spirituale & separatum a materia, vt est Angelus: vel esto sit in materia tanquam actus eius, non tamen habet positionem in

in continuo, vt anima rationalis, quæ est tota in qualibet parte. Vnde qui arguit contra conclusionem, quod propositio mentalis componitur ex indiuisibilibus, & homo ex materia & ex indiuisibili forma, nihil ad rem affert: quia neque oratio est continuum, neque anima dicitur continuari materiæ, quam informat: quia non vniuntur secundum extensionem, vt loco situque distent. Et alio modo accipitur pro illo, quod est principium quantitatis, habens positionem in continuo: vt puncta, quibus partes quantitatis continuantur, aut terminantur. Et hoc modo accipitur in præsentia. Neque vero hic locus est, neque nobis est animus disputandi, an dentur ista indiuisibilia in rei veritate distincta: nempe an superficies distinguatur à corpore, aut linea à superficie, aut punctum à linea. Arbitror me namque pro rei dignitate de hoc satis dixisse in prædicamentis capit. de quantitate. Vbi probabilius existimauimus res esse distinctas; eis verumtamen, qui in contraria fuerint opinione, loquendum nihilominus est hîc claritatis gratiâ, acsi essent res distinctæ.

Est præterea considerandum, quod prædecessores Aristotel. multi crediderunt rem coponi ex indiuisibilibus, vt Zeno; ac subinde Stoici, eratque suo tempore opinio celebris. Qua de causa plus fortè iusto plixus fuit Ph. in extirpanda hac opinione: Adeo vt ferme totum libr. 6. in hoc loco constituerit.

Sunt ergo in duobus primis capitulis (quæ prima pars sunt huius libri) tres conclusiones. Prima est negatiua quæstionis in text. 1. Impossibile est continuum ex indiuisibilibus esse, vt lineam ex punctis. Hanc conclusionem probat Ph. ferme duobus totis capitulis, sex rationibus. Quibus aliàs nos quatuor adhibere possumus, vt sint omnes numero decem. Et rationes quidem Phil. in commentis sunt satis exposita: sed non erit abs re eas in summam redigere. *1. Conclu.*

Prima est in eodem text. ex definitione continui, quæ est à priori. Continua sunt, quorum vltima sunt vnum: sed indiuisibile non habet vltimum (quia vltimum dicit respectum ad aliam partem, quę non est vltima) ergo indiuisibilia continua esse non possunt. Palàm significat hic Ph. punctum indiuisibile, esse vltimum terminum lineæ: nam qui tenent quantitatem non distingui à re quanta, non dant vltimum alicuius continui quod secundum se totum sit vltimum, quia quâcunque parte vltimâ datâ, adhuc medietas illius prima non est vltima. Phi. tamen vult hic, quod detur vnum vltimum secundum se totum distinctum ab illo, quod non est vltimum. Et id non potest esse, nisi aut punctum in linea, aut linea in superficie, aut superficies in corpore: non quod punctum sit pars lineæ, sed quod sit vltimus terminus lineæ. Eâdem ratione progreditur. Ph. probare quòd indiuisibilia non possunt esse contigua, quia non habent vltima quæ sint simul. *Ratio. 1.*

Secunda ratio, & quidem subtilis, est in tex. 2. Continua non debent se tangere secundum se tota, sed solùm secundum eorum vltima: at indiuisibilia non possunt se tangere secundum vltima, sed secundum se tota: ergo continua esse non possunt. Maior exponitur sic. Si medietas mea superior tangeret inferiorem secundum se totam, tunc ambæ penetratiuè se haberent, & per consequens non occuparent maiorem locum quàm sola medietas; ne- *Ratio 2.*

que proinde facerent continuum, neque vnum maius: sed haberent se quantum ad hoc, sicut materia & forma lapidis. Et si tres quartæ superiores penetratiuè se haberent cum infinita quarta, non occuparent nisi locum vnius quartæ: ergo vt omnes quartæ faciant vnum continuum, requiritur vt non se tangant secundum se totas: sed secundum vltima, vt loco & situ distarent: indiuisibilia verò quia non habent vltima non possunt se tangere, nisi secundum se tota: & per consequens hinc colligitur illud celebratum dictum quod indiuisibile vnum additum alteri, non facit maius, neque sunt continua.

Indiuisib additum, ind. non facit ma.

Ratio. 3. Tertia ratio est in tex. 3. ex diffinitione secunda continui, quæ est à posteriori. Vnumquodque resoluitur in ea ex quibus componitur: ergo si continuum componeretur ex indiuisibilibus, resolueretur in indiuisibilia: quod est contra diffinitionem continui: quâ habetur continuum esse id quod est diuisibile in semper diuisibilia.

Ratio 4. Quartam rationem adijcere possumus: quod si continuum ex indiuisibilibus esset compositum sequeretur, quod duo mobilia, alterum tardissimum, & alterum velocissimum, in eodem adæquatè tempore transirent æquales magnitudines; contra veritatem, quam Phi. hic demonstrat tex. 11. & tribus sequentibus. Probatur sequela. Designentur magnitudines. A. & B. quarum vtraq; ex decem (verbi gratia) indiuisibilibus cōponitur: Et incipiat. C velocissimum mobile moueri super. A. D verò tardissimum super. B. in eodem instanti: & arguitur sic. In ea mensura temporis, quâ C transit primum indiuisibile ipsius. A. aut. D. transit primum pariter indiuisibile ipsius. B. vel non. Si sic, eâdem ratione quo tempore. C. transit secundum indiuisibile, &. D. simul transibit secundum; atque adeo in eodem adæquato tempore transibunt omnia decem, quod est intentum. Si verò respondeas, quod tempore, quo. C. transit primum indiuisibile D. non transit totum primum, sequitur, quod transibit medietatem: & per consequens illud non erat indiuisibile.

Ratio 5. Et pari modo (vt sit quintum argumentum) deduceretur illud inconueniens, quod Zeno comminiscebatur, vt tex. 73. videbimus, scilicet, quod velocissimum insequens tardissimum nunquam poterit illud pertingere. Nam ponamus. D tardissimum incipere à secunda parte indiuisibili. A. magnitudinis. C. verò velocissimum simul incipiat à prima: tunc cum eodem tempore adæquato, quo. C. transit vnam partem indiuisibilem. D. transeat tantam, quia non potest minorem: semper D præibit ipsi. C.

Ratio 6. Sextum argumentum colligitur ex text. 23. Detur magnitudo constans ex tribus indiuisibilibus. Si mobile velox transit in. A. tempore totam magnitudinem, mobile in duplo tardius debet in eodem tempore transire medietatem totius, scilicet, primum indiuisibile, & medietatem secundi: & per consequens indiuisibile diuideretur. Argumentum facit Aristoteles de tempore. Si aliquod mobile transit tria illa indiuisibilia in certo tempore (quod subinde tempus necesse est constare ex totidem indiuisibilibus) sequitur quod mobile sub sesquialtero minùs velox, in eodem tempore debet transire duo indiuisibilia (quæ se habeat in subsesquialtero ad tria) & per consequens vnum indiuisibile transibit in medietate illius temporis: & cùm tēpus constet ex tri-

ex tribus indiuisibilibus correspondentibus tribus partibus motus prioris mobilis, sequitur quod medietas temporis constat ex primo diuisibili, & medietate secundi; atque adeo indiuisibile diuiditur.

Alia huius generis argumenta accumulant. 2. sententia distinctio. 2 Scotus quidem q. 9. Grego. verò quæstio. 2. Ad quorum intelligentiam præsupponendum est quòd licet in rei veritate infinita indiuisibilia non occupent maiorem locum, quam vnum (vt secundo argumento monstratum est) tamen tenentes continuum componi ex indiuisibilibus, necesse habent dicere contrarium. Nam si duo puncta (vt ipsi fatentur) occupent maiorem locum quam vnum, infinita occuparent infinitum. Et ideo secundum illos nullum cõtinuum finitum componitur ex indiuisibilibus infinitis: sed id quod maius est, componitur ex pluribus: & id, quod minus ex paucioribus. Tunc infert Scotus, & bene, quod si continuum componeretur ex indiuisibilibus, tot indiuisibilia essent in minori circulo, quot in maiori: quod data opinione implicat contradictionem. Prolixius ille deducit sed facile cõmonstratur. Nam quæcunque duæ rectæ lineæ, quantumcumque propinquissimè ducantur à centro vsque ad circumferentiam externi circuli: necesse est, vt quemadmodum in maiori circulo terminantur ad duo distincta puncta; ita circunferentiam minoris circuli intersecent in duobus distinctis punctis. Quoniam si illic concurrerent in idem punctum, tunc ab illo puncto vsque ad centrum non essent duæ, sed vnica linea; atque adeo lineæ ductæ à centro vsque ad circumferentiam maioris circuli non essent rectæ, sed frangerentur in circumferentia minoris circuli, vt apparet. Cuius tamen demonstrationes sunt apud Euclidem ergo quantumcunque plures lineas duxeris à centro vsque ad circumferentiam exterioris circuli, tot omnino puncta numerabis in circumferentia minoris circuli, quot in circumferentia maioris; & per consequens stando in oppositione, minor circulus esset æqualis maiori. Nota. 1. Coroll. Scoti.

Secundum corollarium Scoti est, quod si continuum componeretur ex indiuisibilibus, sequeretur diametrum quadrati esse æqualem costæ: cum tamen ad sensum pateat esse maiorem, & Arist. sæpe dicat esse incommensurabilem costæ: vt primo posteriorum explicuimus: sequela tamen patet. Si enim à quouis puncto vnius costæ ad punctum è regione alterius rectam duxeris, tot puncta enumerabis adæquatè in costa quot in diametro: atque adeo ex tot punctis constat, & per consequens diameter & costa sunt æquales. 2. Coroll. Scoti.

Tertium corollarium adijciamus ex Gregor. Sequeretur si continuum constaret ex indiuisibilibus, quod constituto super aliquam basim triangulo, linea recta parallela cum basi, propinquior angulo superiori, descripta inter latera trianguli, esset maior basi quod est contra sensum: nam esset prolixum afferre demonstrationes Euclidis lib. 1. Et quod sequatur, patet Sit enim linea. A. B basis huius trianguli, constans ex tribus punctis: & alia duo latera concurrentia in puncto. C. habeant singula quinque puncta. Describatur que linea inter puncta. D. E. quam necesse est ad minus habere duo puncta, postquàm est diuisibilis: siquidem. D. E. sunt puncta distantia. Mox describatur inferius parallela inter puncta. F. G. quæ postquam est maior quàm superior, ad minus habebit tria puncta. Rursus describatur 3. Coroll.

 alia

alia inferior inter puncta. H. I. Quæ cum sit maior superiori, habebit ad minus quatuor puncta; & per consequens erit maior, quam. A. B. quam suppositum est ex tribus tantùm indiuisibilibus esse compositam. Consequens tamen implicat contradictionem.

Alia huius generis multiplicant, sed omnia nos possumus ad hoc vnum reducere: quod datis duabus quibuscunque lineis inæqualibus, quantumcunque vna sit maxima, alia verò minima, tot sunt indiuisibilia in vna, quot in alia; & per consequens secundum tenentes continuum componi ex indiuisibilibus, sequitur eas esse æquales: nam signato centro. A. sub minori linea, quotcunque lineæ ducuntur ab illo vsque ad lineam. D. E. tot puncta numerantur in linea. B. C. quot in linea. D. C.

Postremum denique ac decimum argumentum est, quod si continuum

Ratio. 10. componeretur indiuisibilibus, nullatenus esset possibilis rarefactio sine additione nouæ materiæ, neque condensatio sine deperditione. Quoniam si detur continuum constans ex tribus indiuisibilibus, & rarefiat: necesse est vt occupet maiorem locum; per consequens vel additur quartum indiuisibile per additionem nouæ materiæ (quod est intentum) vel aliquod illorum indiuisibilium efficitur maius quod non est intelligibile. Eodem modo si debet condensari, vel debet deperdi aliquod illorum trium indiuisibilium (quod est intentum) vel indiuisibile fieri minus, quod est impossibile.

Ad. 1. prin. Igitur ad primum principale argumentum, negatur quod perinde omninò se habeat punctum in quantitate, ac se habet in numero vnitas: sed in hoc solùm vbique comparatur ab Arist. quod & vnitas & punctum, sunt suo modo indiuisibilia: & quemadmodum vnitas est principium numeri, ita punctum principium quantitatis. Differunt tamen, quod punctum habet positionem in continuo; vnitas verò non, vt habetur. 1 poste. tex. 41. & 5. meta. text. 12. Nam in continuo sunt puncta ante & retro, prius, & posterius; numerus autem, quia designat quantitatem discretam, non dicit vnitates habentes ordinem. Et eàdem ratione numerus constat ex vnitatibus seorsum diuisis, vt quinarius ex quinque vnitatibus, quarum quælibet dicitur indiuisibilis in ratione numeri: vnus enim homo, vt pars binarij, non est amplius diuisibilis, licet diuidatur in ratione quantitatis continuæ, vt in cap. de quantitate explicatum est: continuum autem non componitur ex punctis, sed ex quantitatibus continuatis per puncta. Quocirca nullus potest esse numerus ex infinitis vnitatibus, quodlibet autem continuum, habet infinita puncta.

Ad. 2. prin. *Solutio Gregor.* Ad secundum argumentum solus Gregor. est, qui respondet, concedendo continuum posse esse diuisum in omnem suam partem in .1. senten. distinct. 35. ad septimum argumentum. & in secundo distinct. 2 quæst. 2. non solùm propter argumentum factum, sed adducit duo alia: Primum, Po-

Argum. 1. tentiæ ad diuisiones continui scilicet in duas medietates, in quatuor quartas, &c. nullum habent inter se necessarium ordinem, aut dependentiam, vt prius sit necessarium diuidere in duas, quàm in quatuor: ergo poterit Deus simul diuidere in omnes.

Item quia aliàs sequeretur omnes singulares alicuius vniuersalis esse pos-

Argum. 2. sibiles, & tamen vniuersalem ipsam esse impossibilem, vt patet in his: Possibile est continuum in duas partes esse diuisum: & possibile est in tres esse diuisum,

sum, &c. quia omnes sunt possibiles; & tamen hæc est impossibilis, possibile est continuum in omnem suam partem esse diuisum.

Hanc tamen opinionē, profectò intelligere nunquam potui, qui in primis est expressè contra Aristot. tex. hic. 5. Nam data casu, quod continuum sit in omnem suam partem diuisum, intelligere aliud nequeo, quam quod partes illæ essent indiuisibiles: nam si aliqua est diuisibilis, non est facta diuisio in omnem partem: quod si partes sunt indiuisibiles, continuum componitur ex indiuisibilibus. Vt infert Phi.

Responsio tamen Gregorij est hęc, quod indiuisibile accipitur dupliciter: vno modo, vt neget partes in actu simul & potentia: quemadmodum Angelus, vel punctum est indiuisibile: quia nec actu diuiditur in partes, nec diuidi potest: siquidem nullas habere potest partes, neque esse alterius pars. Et isto modo fieri non valet diuisio continui vsque ad indiuisibilia. Alio modo accipitur indiuisibile pro eo quod habuit quidem partes vnitas; sed modò iam sunt omnes actu diuisæ, taliter vt nullæ sint vnitæ, quæ possent diuidi. Et ista diuisio continui per potentiam diuinam, potest procedere vsque ad indiuisibilia. *Mens Greg.*

Sed contra solutionem manifestè arguitur. Factâ illa miraculosa diuisione, capio vnam particulam. A. & quæro, vel illa actu constat ex partibus vnitis integralibus (nam de his loquimur) vel non. Si sic, non est completa, & exhausta tota diuisio continui. Si non habet actu partes, profectò non video quomodo differat à puncto. Nam dicere, quòd illa particula fuit aliquando pars alterius, & potest iterum vniri, & rursus diuidi; punctum verò minimè, est petere principium: quoniam sicuti punctum propterea quòd nullas habet actu partes, additum alteri non facit maius, eâdem ratione nec illa particula addita alteri faciet maius. Quia re verâ si non habet actu partes, non est quanta; & per consequens, neque esse potest, aut potuit pars continui. Quocirca Maior. 2 d. 2. quæstione quintâ, tenens continuum posse diuidi in omnem suam partem, consequenter concedit componi ex indiuisibilibus, non solùm contra Aristotelem, sed contra omnem intellectum. *Opinio. Gregorij reprobatur.*

Vnde ad secundum principale, conceditur quod Deus cognoscit singula puncta, & singulas partes continui; non tamen cognoscit vltimam, quia nulla est talis: & eâdem ratione neque cognoscit vltimas, ad quas terminatur diuisio continui: nam illæ essent indiuisibiles: & tamen nullæ sunt tales in continuo. Ob idque negatur, quòd non sit maior repugnantia singulas partes continui esse actu in re diuisas, quàm in intuitu diuino: equidem ex reali diuisione, sequitur aliquam partem esse non quantam; & tamen ex hoc quod Deus cognoscat singulas, nihil tale sequitur. Quinimò cognoscendo singulas cognoscit non posse taliter diuidi: nam qualis est earum natura, taliter cognoscuntur à Deo. *Solutio Auctoris.*

Hinc sequitur solutio primi argumenti Greg. non enim repugnantia diuisionis continui in omnem suam partem, prouenit ex ordine, vt necessariò sit prius diuidere in duas, deinde in quatuor, &c. sed ex eo, quòd daretur pars non quanta. *Ad argumenta Greg.*

Ad secundum (quòd sophisma est negatur, quòd detur vniuersalis impossibilis, cuius singulares sint necessariæ. Quinimò si ly. partem (saltem in sin-

singulari) anteponatur ad ly, possibile, in rigore hæc est vera, in omnem suam partem, continuum possibile est esse diuisum, vt constat per descendentes sub ly, partem: sed tamen negamus illam, si dicas in plurali, in omnes suas partes &c. quia habebit tunc vnam falsam, demonstrando omnes collectiuè. Et maximè si ly, partes, postponatur ad ly possibile, scilicet possibile est continuum in omnes suas partes esse diuisum. Et tunc non admittitur inductio sub, ly, partes. Sed hæc ex dialecticis constant.

Ad aliud, quod tangitur in argumento satis, responsum est lib. 2. q. 4. de infinito, vbi commonstrauimus contradictionem implicare sectionem illam horæ per partes proportionales: aliàs daretur vltima. Aliaque id genus multa explicata illic sunt, quæ in hanc quæstionem competant.

Ad confirmationes. Ad primam confirmationem libro. 4. q. 2. responsum est. Et ad alias duas lib. eodem q. 3. Neque aliorsum hic enarratæ sunt, quàm vt solutiones illæ in memoriam reuocentur.

Solet fieri argumentum, aliud, quòd cum lignum comburitur, singulæ partes separantur ab illo successiue per combustionem: conseruentur ergo à Deo eo modo, quo separantur: & tunc continuum erit diuisum in omnem suam partem. Homini tamen Philosopho nullum argumentum est: tum quia separationes illæ non sunt seorsum singularum partium: tum quia non prius natura fit separatio, quàm conuersio in ignem: quin etiam separatio est conuersio.

Ad. 3. prin. Ad tertium principale argumentum, sophistæ sunt quibus respondere incumbit. Conceditur namque, quòd inter. A punctum, & quodlibet subsequens mediat punctum, vt patet inductione sub termino distributo: quocunque enim demonstrato inter illud, &. A mediat punctum. Et ideo negatur, quod ante quodlibet nullum sit præter. A. Tametsi nullum signari poterit, quòd mediet inter. A. & quodlibet aliud: non tamen inde sequitur duo esse puncta immediata, vt dialecticis compertum est. Si autem dicas collectiue inter. A. & omnia subsequentia nullum mediat, conceditur: negatur tamen consequentia, quâ colligis, aliqua esse puncta immediata, quia totius collectionis sequentis non datur proximum punctum versus A. Quemadmodum si secundum duorum corporum (quæ sunt contigua) diuidas per partes proportionales, versus primum tunc inter primum, & omnes partes proportionales alterius nihil mediat: tamen nulla designari potest pars alterius, quæ sit priori corpori immediata, cum nulla sit vltima.

Ad. 4. prin. Ad quartum denique, quod itidem sophisma est, conceditur vtraque copulatiua, vt argumentum (quod dialecticum est) patefacit.

Conclu. 2. Secunda conclusio Arist. in tex. 4. est hæc. Eadem est ratio magnitudinis, & temporis, & motus, vt eorum aliquod, nullumve ex indiuisibilibus sit compositum. Nam tria hæc tres sunt species continui. Et quod motus diuidatur ad diuisionem magnitudinis per quam fit motus, probat text. 6. Quoniam cuilibet parti magnitudinis correspondet pars motus: extenditur enim motus à præterito in futurum, secundum extensionem magnitudinis. vt lib. 4. text. 99 dictum est. Vnde text. 7. probat impossibile esse magnitudinem componi ex indiuisibilibus: nam tunc non esset prius rem aliquam moueri per partem magnitudinis, quàm motam esse: quia moueri, dicit successio-

cessionem, quæ in indiuisibili esse non potest; & per consequens motus componeretur ex mutatis esse indiuisibilibus, sicut magnitudo ex punctis. A. text. 10. vsque ad 17. probat idem de tempore: nempe quod sicut magnitudo & motus, ita tempus sit continuum diuisibile in semper diuisibilia, atque adeo non constet ex indiuisibilibus instantibus.

Ante cuius probationem præmittit nonnullas regulas velocitatis motus. Quarum nullam nos mentionem hic facere cogitamus vsque ad librum proximum: Nam cum illic Phil. ponat septem regulas eiusmodi proportionum, commodum esse duximus, omnium proportionum farraginem illuc conijcere, ne de re eadem pluribus in locis dicamus.

Tertiam conclusionem subijcit in tex. 18. quam probat vsque ad. 23. quæ est hæc: Eadem est ratio finiti & infiniti, in his tribus, scilicet magnitudine, tempore, & motu. Nempe quod si magnitudo per quam fit motus, est finita, *Conclu.* 3. tunc, & motus & tempus erunt pariter finita: quod si magnitudo fuerit infinita, & motus pariter & tempus erunt infinita. Horum omnium demonstrationes sunt in commentarijs explicatæ, versanturque in proportionibus de locitate motus: de quibus libro sequenti agendum est.

TEXT. XXXIII. *Motus autem est diuisibilis. &c.*

QVÆSTIO SECVNDA.

Vtrùm motus diuidatur ad diuisiones & mobilis, & temporis?

Ecundum membrum sexti libri fecimus tertium & quartum caput: in quorum primo præmittit Philos. tres conclusiones, & in altero subdit diuisionem continui: Ambos autem sub vna hac quæstione secunda complexi sumus. Arguitur ergo primò, contra id, quod habetur text. 24. scilicet nunc temporis esse indiuisibile. *1. Arg.* Sequeretur enim, quod accidens esset sine subiecto: nam indiuisibile: non subiectatur in subiecto diuisibili; nec videtur in quo subiecto indiuisibili subiectetur instans: quia maximè in puncto, punctum autem nullius subiectum est, cum sit accidens, & vnum accidens non sit alterius subiectum.

Et confirmatur. Si darentur instantia indiuisibilia: sequeretur, duo tria- *Confirm.* que instantia esse immediata, quod statim text. 26. omninò negat Phi. propterea quod aliàs tempus componeretur ex indiuisibilibus. Sequela tamen

probatur argumento vulgari Deus potest creare tres angelos, vnum deinceps immediatè post alium, scilicet, vnum in instanti præsenti, aliumque immediatè ante, & alium immediatè post hoc: angeli verò, cum sint indiuisibiles, creari non possunt, nisi in instanti: ergo signabile est instans immediatè ante hoc & instans immediatè post hoc.

2. Arg. Secundò principaliter arguitur, contra, id quod habetur text. 26. videlicet in instanti non fieri motum. In quocunque instanti temporis, quo actio aliqua aut motus fit, affirmamus motum ipsum fieri (dicimus enim nunc cœlum moueri, equum currere, Petrum legere, &c.) ergo motus fit in instanti.

Confirm. Et confirmatur. Forma spiritualis, quæ in instanti producitur, potest eodem instanti, quo producitur, augeri: ergo in instanti fit motus. Antecedens patet, quia quâ ratione produci vnus gradus, potest simul produci alius, & intendi.

3. Arg. Tertiò principaliter arguitur contra id quod sequitur in tex. 30. scilicet. quod in instanti non est quies. Inter motum, & quietem nullum videtur esse medium: ergo si in instanti non est motus, restat vt sit quies.

Confirm. Et confirmatur Omne quiescens quiescit vsque ad instans initiatiuum motus: quod cum sit vltimum non esse motus, est vltimum esse quietis, & per consequens in illo instanti est quies. æquum argumentum est de instanti terminatiuo motus; quod cum sit primum non esse motus, est primum esse quietis.

Argui. Quartò principaliter arguitur, directè à parte negatiua primæ partis quæstionis. Aut motum diuidi ad diuisionem mobilis est, quod prior pars mobilis prius moueatur quàm secunda: & hoc non, quia cum pedale mouetur, simul omnes partes incipiunt moueri: aut est, quod transeuntis per aliquod signum fixum (vt per limen ostij) prius transit prima pars, quàm secunda, & hęc diuisio non est ad diuisionem mobilis, sed temporis, secundum quam prius transitur prima pars spatij, quàm secunda: Aut est, quod accidens, quod est motus extendatur per totum subiectum, sicut albedo; hoc autem videtur falsum: tum quia (vt lib. 3. quæst. 2. disputabamus) motus non est accidens distinctum: tum etiam quia esto distingueretur, esset accidens successiuum, cuius partes esse non possunt simul: est autem intellectu difficile, quomodo partes sint successiuæ, & tamen sint extensæ per totum mobile, quod est ens permanens.

Conf. Et confirmatur, si perfectè sphericum moueretur per planum, solùm tangeret in puncto indiuisibili; ergo motus illius esset pariter indiuisibilis ad diuisionem subiecti.

Arg. Quintò demum arguitur aduersus secundam partem quæstionis. Si motus diuideretur ad diuisionem temporis, id maximè esset (vt ait Phi. tex. 36.) quia motus maior est in tempore maiori, minor autem in minori: sed hoc nō, ergo. Probatur minor. Eodem tempore quo mobile tardum percurrit cubitale spatium, mobile velocius pertransibit maius spatium: ergo motus tardior, qui est minor quàm velocior (cum sit per minus spatium) non in minori tempore, quàm velocior, sed in æquali. Quinimo per hoc est velocior: quia in eodem tempore est maior: est enim tantus motus, quantum est spatium.

In

In contrarium est sententia Aristo.

Summa duorum capitulorum quę in hac quæstione examinamus, in qua tuor conclusionibus consistit. Prima est in text. 24 Nunc temporis, quod per se primò est præsens, est indiuisibile. Per se inquam primò, id est, quod non est præsens ratione alterius, sed secundum se totum: ad hunc sensum, quod nihil eius est præteritum, aut futurum: nam & hora, & dies, & mensis sunt præsentes, non per se primò, sed ratione instantis, quo partes continuantur. Ad cuius probationem ostendit primò Phi. text 26. idem esse nunc, quod est terminus præteriti temporis, & quod est terminus futuri. Nam si essent duo, aut essent immediata; & sic duo indiuisibilia essent immediata in eodem continuo: aut mediaret tempus; & tunc illud esset diuisibile in partem præteritam, & partem futuram; & per consequens nec primum nunc esset terminus totius temporis præteriti (cum post illud esset tempus præteritum) nec secundum esset terminus totius futuri, cum ante illud esset tempus futurum. Supposito autem quod sit idem nunc, probat illud esse indiuisibile, tribus rationibus. Primò quia si esset diuisibile: diuideretur in partem præteritam, & futuram: & sic pars termini præteriti esset futura, & pars termini futuri, esset præterita, quod est repugnantia, vt in commento patet. *Conclus. 1.* *Conclu. 2.*

Et hinc nascitur secunda ratio: quod si nunc, quod est terminus præteriti & futuri asset diuisibile in præteritum & futurum, non esset per se primè præsens secundum se totum.

Et tertia ratio est: quod neque maneret inuariabiliter; quia præteritum & futurum, dicit varietatem: nunc autem dicit quid inuariabile.

At verò circa materiam primi argumenti non est animus in præsentia disputare, an instantia distinguantur realitèr subiecto, nec ne Satis enim lib. 4. q. 4. de hoc me arbitror dixisse: & credo equidem non distingui. Non quidem propter hoc argumentum: ad quod facile respondetur à realibus, quod illa indiuisibilia non sunt per se in subiecto, sed per accidens ratione quantitatis, cuius sunt continuatiua Nec propter alia quæ fiunt: scilicet, quòd simul res produceretur, & corrumperetur: quia de re indiuisibili non esset magnum inconueniens. Neque hoc esset contra Aristotel. 5. huius text. 14 Nam, vt illic adnotauimus: solum negat esse possibile, vt idem motus sit. v. g intensio, & remissio eiusdem qualitatis: vel augmentum & decrementum: eiusdem quantitatis: vel generatio & corruptio eiusdem substantiæ. Quod tamen idem instans sit primum & vltimum esse, non negat. Sed tamen: quia credo, nec tempus à motu, nec motum à mobili distingui tanquam res diuersas; sed solâ ratione prædicamentali, vt illic, & libr. 3. quæstio. 2. contendebamus ostendere, credo neque instantia, neque mutata esse distingui, nisi ratione à mobili, vt illic explicatum est. Nihilominus claritatis causâ loquendum est de illis, ac si essent res distinctæ. Itaque ratio illa mobilis, quę nunc est in hac parte spatij, & immediatè ante hoc erat in priori, & immediatè post hoc erit in posteriori, est instans continuatiuum. Et suo modo dicatur de initatiuo, & terminatiuo. *Ad. 1. prin.* *Ad confir.*

Vnde confirmatio argumenti eandem vim habet in omni opinione Cui Gregor. 1. sententi. distincti. 17. quæst 2. artic. 2. concedit, quòd potest

vnus Angelus creari in instanti præsenti, & alius in instanti indiuisibili immediatè post hoc: dummodo ly, in instanti, non stet determinatè pro aliquo singulari, sed confusè, vt aiunt summulistæ. Itaque vt concedunt, quod immediatè post hoc erit instans; & tamen nullum instans erit immediatè post hoc, ita dicunt de illo angelo. Et idem dicunt de angelo immediatè ante hoc creato.

Reijcitur Gregorius. Nihilominus est hic conclusio. Implicat contradictionem, angelum creari immediatè post hoc instans; & tamen creari in instanti, aut in aliqua indiuisibili mensura. Probatur, quia cum non sit creatus nisi vnus, & in instanti indiuisibili, necesse est illud instans esse signabile, & esse cognitum Deo, qui in illo creauit angelum; & per consequens illud instans est immediatè post hoc: Secus est si admitteretur Deum post hoc in quolibet instanti creare vnum angelum. Nam tunc immediatè post hoc esset angelus, & nullus esset signabilis, qui esset immediatè post hoc: At verò, quod signetur angelus creandus immediatè post hoc in instanti, & non signetur tale instans immediatum, non est intelligibile. Sed tamen addiderim fortè non repugnare, quod Deus creet immediatè post hoc angelum taliter, vt nunc non sit, & immediatè post hoc erit: quoniam non repugnat, vt Deus nunc non concurrat, & immediatè post hoc concurrat; alias deberes dicere, quod concursus Dei dependeat à tempore, debeatque expectare transitum temporis, vt in instanti futuro producat angelum, quod videtur absurdum. Attamen tunc non esset signabile, vel instans, vel mensura adæquata creationis; sed necessariò deberet durare talis angelus per aliquod tẽpus nostrum, quod est immediatum huic instanti. De præterito verò non esset ita possibile: nam si crearetur in instanti, & tantùm durasset per illud, daretur instans immediatum huic præsenti; si verò duraret per tempus, tunc in medietate illius tẽporis versus nos non crearetur, sed esset creatus. Et sic non creraetur immediatè ante hoc.

Conclus. 2. Secunda conclusio est in tex. 29. Motus non fit in instanti. Probatur: Vbicunque est motus, esse potest, & velocior, & tardior; sed in instanti id fieri nequit: nam velocius id mouetur, quod in minori tempore idem spatium pertransit: instanti autem non est dabile minus: ergo in illo non fit motus.

Ad 2. prin. Vnde ad secundum argumentum respondetur, quod quando dicit Arist. motum non esse in instanti, intelligit per se primò. Nam per aliud, j. ratione mutati esse quod nunc est continuatiuum partium motus, non est dubium, quin motus sit: Sicut dies est nunc ratione instantis continuantis partes temporis.

Ad confir. Ad confirmationem respondetur, quod quamuis qualitas spiritualis possit simul produci in instanti secundum se totam, nihilominus quod in eodem instanti producatur vnus gradus, & addatur alius: vt in eodem instanti sit & remissior, & intensior, non est possibile, quia id non potest fieri nisi per motum. Quocirca non est Physicum id quod aliquando audiui: nempe, quòd in primo instanti conuersionis peccatoris datur vnus gradus gratiæ à solo Deo sine merito de condigno, & in eodem instanti intenditur ratione meriti. Sed hoc non est præsentis loci examinare.

Conclus. 3. Tertia conclusio est in text. 39. Quies non est in instanti. Quæ proba-

tur tribus rationibus. Prima eſt reſponſio tertij argumenti principalis Quies, & motus non opponũtur contradictoriè, ſed priuatiuè: eſt enim quies carentia motus in ſubiecto, loco, & tempore, vbi eſt aptitudo ad motum. Et ideo ſicuti inter viſum & cœcitatem eſt medium (quia lapis neque videt, neque eſt cœcus) ita in inſtanti vbi nulla eſt aptitudo ad motum, non eſt quies. Vnde quies non definitur negatiuè, vt quicquid non mouetur quieſcat; ſed quieſcit illud quod non mouetur, tamen aptum tali tempore & modo moueri, vt eodem textu habetur. *Ad. 3. prin.* *Definitio quietis.*

Circa materiam autem confirmationis notanda eſt definitio quietis in tex. 32. Id enim, inquit, quieſcit, quod ſimiliter ſe habet nunc, & prius: atque illa eſt tertia, ratio cur quies non ſit in inſtanti, quippe in quo eſſe non poſſunt illa duo, ſcilicet, nunc, & prius. Et per hoc reſpõdetur ad primam partem confirmationis. Conceditur enim quod in inſtanti initiatiuo motus, mobile quieſcit; non ex eo ſolùm, quia tunc non mouetur, ſed quia ſimiliter id eſt, in eodem loco est tunc quo erat prius: ideo quieſcit tanquam in termino quietis. Verumtamen nemo decipiatur (cum facile quiſque decipi poſſit) inferens idem eſſe de inſtanti extrinſecè terminante deſitionem motus, videlicet, quod tunc res quieſcat, propterea quia tunc non mouetur, & ſimiliter ſe habet, ſicut ſe habebit poſteriùs. Conſulto enim Ariſto. definit quietem per reſpectum ad præteritum, & non ad futurum: Vſu namque loquendi hominum, eum, qui modo eſt vbi hactenus fuit quieſcere cenſemus; attamen in primo inſtanti quo res eſt vbi deinceps erit, nondum iudicatur quieſcere: quia habitudo futura non facit, vt in inſtanti præterito res quieſcat. Quare negatur æquam eſſe rationem de inſtanti terminatiuo, & quæ eſt de initiatiuo: Et ideo in text. 31. inter exponendam ſecundam rationem diximus, quod quamuis quies finiatur per vltimum ſui eſſe; non tamen incipit per primum ſui eſſe, ſed per vltimum non eſſe: ita vt illud inſtans, quod eſt primum non eſſe motus, ſit item vltimum non eſſe quietis, nam tunc res non quieſcit, & immediatè poſt illud quieſcet. *Ad confir.*

Aliam concluſionem adhibet eodem text. 32. Nempe, quod omne quod mouetur: eſt diuiſibile. Quam inferius text. 86. latius probat. Et ideo vſque ad quæſtionem ſequentem reponatur.

Quarta concluſio, quâ reſpondetur ad quæſtionem, ſequitur in text. 33. Motus dupliciter diuiditur, ſcilicet, & ad diuiſionem mobilis & ad diuiſionem temporis. Prima pars probatur tribus rationibus. Prima eſt: Motus (vt modò dicebamus) non eſt; niſi in ſubiecto diuiſibili: ergo & accidẽs materiale, atque adeò extenſum per totum. Secunda atque tertia fermè recidunt in primam. Videlicet motus totius mobilis non eſt motus alicuius partis: ergo neceſſe eſt vt motus habeat partes extenſas, quibus moueantur partes mobilis: ſicut totum mouetur toto moto. Acſi dicas. Tota albedo Petri non eſt in ſola facie: ergo neceſſe eſt albedinem habere partes, vt aliâ caput ſit album, & aliâ pedes. *Concluſ. 4.* *1. Pars proba.*

Secundam partem concluſionis probat in tex. 36. per hoc quod motus diuiditur quemadmodum & tempus: vt ſi totus motus quo tranſitur totum ſpatium durat integram horam, medietas motus quâ tranſitur medietas ſpatij, durat medietatem horæ. Reliqua in commentis ſunt manifeſta. *2. Pars proba.*

Ad 4. prin. Vnde ad quartum principale argumentum in commento. 33. responsum est, quod motum diuidi ad diuisionem mobilis neque est, quod prior pars mobilis prius incipiat moueri, quam posterior, nec quod prius transeat per signum fixum: sed est, quod totus motus extendatur per totum mobile. Et quamuis motus non sit res distincta; nihilominus est accidens, vt sæpe dicere solemus: nam accidit mobili moueri; & cum ad motum totius sequatur motus partium, ad hunc sensum motus extenditur per mobile. Credentes verò motum esse rem distinctam, fateor, negotium habent explicandi, quomodo habeat partes extensas per totum; & nihilominus partes successiuas, quæ non sunt simul. Nam dicere, quod sunt diuersę partes illę quæ diuiduntur ad diuisionẽ mobilis & illæ quę diuiduntur ad diuisionem temporis, certe est falsum. Quoniam tunc motus esset in duabus speciebus quantitatis. Item illæ reuera partes, quæ extenduntur per totum mobile sunt, quæ non durant, nisi per instans, atque adeo illæ ipsæ sunt successiuæ. Et ita respondere debent fautores illius opinionis: nempe quod illud accidens, cuius aliqua pars est in vna parte mobilis, & alia in alia, diuiditur ad diuisionem temporis, secundum easdem partes, alia tamen ratione, quia scilicet aliæ præcesserunt, & aliæ sunt futuræ, & continuantur per mutatum esse.

Ad confir. Ad confirmationem respondetur, quod quamuis perfectè sphæricum moueatur per planum; motus tamen non subiectatur in puncto tangente mobile: sed in tota sphæra, quæ mouetur per se: punctum namque solum per accidens mouetur ratione totius.

Ad 5. Ad quintum principale argumentum respondetur quod non definitur, neque cognoscitur, motum diuidi ad diuisionem temporis; comparando diuersos motus diuersorum mobilium ad tempus, sed comparando totum motum vnius mobilis ad totum tempus, & partem eiusdem motus, ad partem eiusdem temporis, vt paulo ante dicebamus. Cum hoc tamen stat motum vnum eò esse velociorem altero, quod cum ambo sint æquales in quantitate, id est per æqualia spatia durantes, vnus fiat minori tempore.

TEXT.

TEXT. XXXXVI. *Quod igitur citra finem mutationis, &c.*

QVÆSTIO TERTIA.

Vtrum detur primum aut vltimum eſſe motus?

VINTO, ſextoque capitulis continetur pars tertia huius libri, vbi diſputatur de ordine partium motus. De quo proinde mota eſt tertia hæc quæſtio. Arguitur ergo primò aduerſus id quod habetur text. præſenti. 46 nempe, quod datur primum mutatum eſſe, in termino ad quem. Si poneretur graue in concauo lunæ, & Deus annihilaret omnia media vſque ad terram, per vltimum ſui eſſe, ita vt nunc ſit plenum, & immediatè poſt hoc ſit vacuum, graue illud quod nunc eſt in concauo lunæ, immediatè poſt hoc erit in terra, quia mouebitur ſine reſiſtentia: ergo non dabitur primum mutatum eſſe: nam primum mutatum eſſe (vt in commentis exponebamus:) eſt primum eſſe in termino ad quem; & tamen in hac mutatione, cum inſtans præſens ſit vltimum eſſe in termino a quo, non dabitur primum inſtans eſſe in termino ad quem: alias duo inſtantia eſſent immediata. 1 *Arg.*

Secundò principaliter arguitur contra id, quod in eodem textu ſubiungitur: ſcilicet, quod motus non incipit per primum ſui eſſe, ſed per vltimum non eſſe. Si mulier prægnans ambularet, & in medio motu animaretur fœtus, per primum ſui eſſe fœtus inciperet moueri nam illo inſtanti, moueretur ad motum matris, & antea non mouebatur. Et ſi homo cadens ab alto, in media via exhalaret animam, ita vt cadauer inciperet eſſe per primum ſui eſſe, tunc illud eſſet primum inſtans motus cadaueris: nam eſt inſtans medium temporis quo durat motus, cuius prima medietate mouebatur homo, & ſecunda cadauer: ergo motus incipit per primum ſui eſſe. Eodem modo impugnatur id, quod habetur tex. 52. ſcilicet, quod ante omne moueri, præcedit mutatum eſſe: nam ſi res incipit moueri per primum ſui eſſe, ante illud nullum præceſſit mutatum eſſe. 2. *arg.*

Tertiò igitur principaliter arguitur, contra id quod habetur tex 55. ſcilicet, ante quodlibet mutatum eſſe, præcedere moueri. In prima creatione mundi res omnes mutatæ ſunt de non eſſe, ad eſſe; & tamen ante illud mutatum eſſe, non præceſſit moueri, Idem eſt de productionibus rerum indiuiſibilium: puta 3. *Arg.*

lium, puta intellectionum, & volitionum, quæ in instanti producuntur.

Quod si responderis intelligendum illud esse, de his quæ per motum fiunt. Arguitur sic. Sint duo lapides plani contigui. A. & .B. & mobile sit super. A. taliter vt vltima linea terminatiua mobilis, sit super lineam terminatiuam ipsius. A. & incipiat moueri per. B. Tunc arguitur sic. Immediatè post hoc linea terminatiua mobilis erit super lineam initiatiuam. B. ergo tunc iam mobile erit mutatum: & tamen ante illud mutatum esse, nullus præcessit motus, quia linea terminatiua. A. & linea terminatiua. B. erant contiguæ immediatè, inter quas proinde non intercedebat spatium, per quod fieret motus.

Argum. 4. Quartò principaliter arguitur ad partem affirmatiuam quæstionis. Si motus non inciperet per primum sui esse, sed per vltimum non esse; sequeretur: quod multæ res permanentes inciperent per vltimum non esse: consequens tamen est falsum: est enim vulgata inter Philosophos differentia inter res successiuas, & permanentes: quod successiuæ incipiunt per vltimum non esse, permanentes verò per primum sui esse. Quod autem sequatur, patet. Primò: lumen produceretur per vltimum non esse: nam si detur candela, quæ potest illuminare vsque ad certam lineam exclusiuè, scilicet, in qua primum est non gradus luminis, & incipiat moueri versus illam: incipiet lumen esse vltra illam per vltimum non esse: & idem erit de visione, si potentia visiua extendatur per maximam distantiam, vsque ad certam lineam exclusiuè, & visibile sit modo in illa linea, & incipiat moueri versus oculum.

In contrarium est sententia Aristotel.

In ordine partium motus, de quo quæstione præsente differitur, tria est considerare, scilicet, initium, finem, & media. de extremis agitur in capit. quinto. & de medijs in sexto: Tota verò materia decem conclusionibus colligitur. Incipitur autem à fine, & termino motus: Atqui in tex. statim. 40. *Fundamẽtum.* iacitur fundamentum, quod mobile quando mutatum est, non est in termino à quo; sed in termino ad quem: id quod & nomen ipsum significat, & in tribus illic commentis explicatum est.

Concluſ. 1. Hoc supposito, subditur prima conclusio in tex. 44. Illud primum temporis quo res mutata est, esse nequit diuisibile tempus, sed necesse est esse nunc indiuisibile. Exempli gratia: si res mouetur ab. A. in. B. id in quo primum verum est dicere, rem esse in. B. est indiuisibile instans: nam detur contrarium, puta, quod sit tempus (v. g. vna hora) tunc cum per totam horam quiescit in. B. iam in prima medietate res erat mutata in. B. & per consequens tota hora non erat tempus, in quo primum mutata est: & eâdem ratione neque in medietate erat primum mutata, quia in prima quarta iam fuerat in. B. & cum nulla detur tam parua pars temporis, quin in parte illius fuerit in. B. fit, vt nullum sit tempus, in quo primum res mutata est: Est ergo instans. Eadem est ratio in alijs omnibus generibus motus: Primum enim esse cuiuscunque gradus acquisiti intensionis, & primum esse cuiuscunque acquisitæ quantitatis in augmentatione, & primum esse acquisitionis formæ substantialis, in minima materia necessariò est instans indiuisibile.

Concluſ. 2. Hinc sequitur secunda conclusio in text. 16. Cuiuscunque motus penes finem datur primum mutatum esse. Manifestum corollarium est ex priori conclusione.

conclusione. Vt in motu locali, datur primum instans esse in hoc loco, quo ventum est per motum: & in motu alterationis datur primum esse huius gradus intensionis: & in motu augmentationis, primum esse huius quantitatis: & in generatione, primum esse formæ in materia.

Probatur conclusio in motu locali, ex quo manifesta fiet in alijs. Si enim res mouetur ab. A. in. B aut incipit esse in. B. per primum esse, aut per vltimum non esse (quia non est dare medium) non secundum: ergo primum. Probatur minor. Detur vltimum non esse in. B. & sequitur quòd mobile in illo instanti non est in. B. Si autem non est tunc in puncto B. ergo per aliquam distantiam diuisibilem distat a. B. nam duo puncta spatij non possunt esse immediata. Et inde rursus sequitur, quod immediatè post hoc instans signatum non erit in. B (nam vt transeatur diuisibilis distantia, tempore opus est) & per consequens illud instans, non est vltimum non esse in. B. Simile est argumentum de quocunque certo gradu qualitatis, aut quantitatis. *Prob.*

Tertia conclusio est in eodem text 46. Penes initium motus non datur primum esse motus. Hanc probat tribus rationibus. Prima est hæc. Illud primum esse motus, aut est tempus diuisibile, aut indiuisibile instans: instans esse non potest, quia in instanti esse motum iam monstratum est, esse impossibile. Quod autem neque sit tempus, probatur. Si est tempus, tunc aut mobile quiescit per totum illud, & sic non est primum esse motus: aut per aliquam partem quiescit, & per alteram mouetur; & tunc non est secundum se totum primum esse motus, sed secundum partem. Si vero detur particula temporis, per quam totam primò mouetur, in medietate illius iam prius mouebatur, & per consequens tota particula temporis non est, in qua primò per se mouetur, & eadem ratione nec medietas: quia in priori quarta prius iam mouebatur: Et cum tempus sit in infinitum diuisibile, nulla dabitur pars temporis, in qua per se primè res moueatur. *Conclus. 3.* *Prob. 1.*

Secunda ratio est in tex. 48. quod quando mobile transit per aliquod punctum fixum, non datur prima pars, quæ transiuit. Et tertia est in tex 49. quod neque in spatio per quod mobile mouetur datur prima pars pertransita; sed ante quamlibet fuit minor peracta. Quæ quidem in commentis sunt diffusius exposita. *Prob. 2. & 3.*

Quarta conclusio est in text. 52. Ante quodlibet moueri, præcedit mutatum esse. Hanc demonstrat Phi ex tribus rationibus, quæ in commentis expositæ sunt. Prima sumitur a spatio: quod quemadmodum in spatio per quod fit motus ante quamlibet partem est punctum, ita & in motu ante quodlibet moueri est mutatum esse: vt enim partes lineæ continuantur per puncta, ita & moueri respondenter per mutata esse. Secunda sumitur à tempore. Propterea mobile mouetur per totum tempus, quia peruenit ad nunc terminatiuum illius, in quo verum est dicere mutatum esse: sed ante quamlibet partem temporis est aliquod nunc: ergo ante quodlibet moueri est mutatum esse. Eodemque tendit tertia. *Conclus. 4.*

Quinta conclusio est in text. 55. Ante quodlibet mutatum esse, præcedit moueri. Quæ eâdem ratione probatur, qua præcedens: nam cum motus non fiat in instanti sed in tēpore: in instanti vero res mutata sit, & ante quodlibet instans præcesserit tempus, fit, vt ante quodlibet mutatum esse, sit moueri. *Conclus. 5.*

In text 58 demonstrat eaidem conclusiones in motu alterationis, & augmentationis. Nam cum intensio qualitatis, augmentumque quantitatis non fiat, nisi in tempore; & cuilibet instanti temporis correspondeat certus gradus qualitatis, aut certa magnitudo quantitatis ad quam res mutata est: eâdem ratione sequitur, quod ante quodlibet intendi, erit intensum esse, & ante quodlibet augeri, auctum esse, & ante quodlibet intensum esse, intendi, & ante quodlibet auctum esse, augeri. In text. denique. 59. ostendit idem quodammodo vsu venire in corruptione & generatione substantiæ; non tamen modo simpliciter eodem: nam forma substantialis aëris (v. g.) quæ generatur ex aqua incipit in instanti: & ideo ante illud primum mutatum esse non præcedit moueri eiusdem generis, idest, generari; præcedit tamen alterari: quoniam terminus alterationis est generatio substantiæ.

Obiectio. Quod si quis arguat contra quartam & quintam conclusionem. Si ante quodlibet moueri est mutatum esse, & ante quodlibet mutatum esse est moueri, sequitur vt ante quodlibet mutatum esse, sit etiam mutatem esse: quod obuiare videtur secundæ conclusioni, vbi dictum est dari primum mutatum esse. *Solutio.* Respondetur, secundam conclusionem solùm asserere, quod versus finem motus datur primum mutatum esse, vt signato loco certo, ad quem res mouetur, datur primum instans mutati esse in illo loco: Nihilominus loquendo in genere, ante quodlibet mutatum esse, est aliud mutatum esse. Nam antequam res sit in. D. loco fuerat in. C. & antea in. B &c. signando diuersa puncta spatij. Et proportionabiliter in intensione & augmentatione, si res intenditur ab vno gradu vsque ad duos, licet detur primum esse in duobus, iuxta secundam conclusionem; nihilominus iuxta quartam & quintam prius fuit sub vno cum dimidio, & prius sub vno cum vna quarta, &c. Quare nulla est contradictio.

At quanquam ex his textualibus conclusionibus posset quiuis fortè discernere, quo quæque res naturalis instanti incipiat, desinat, vequè: tamen minori id negotio fiat, quinque alias conclusiones subijciamus. Possumus enim quas alij plurimas multiplicant, arte & modo sub has paucas cogere.

Quatuor instantia. Supponatur inprimis ex dialecticis exponibilibus duo esse instantia, quibus res in vniuersum incipiunt, scilicet, primum esse, & vltimum non esse: duoque item, quibus desinunt, scilicet, vltimum esse, & primum non esse. Primum esse, est instans affirmatiuum intrinsecum tempori durationis: nempe quo res est, & immediatè ante illud non fuit. Vltimum non esse, est negatiuum extrinsecumque, scilicet, quo res non est & immediatè post illud erit. Et pari proportione, vltimum esse est id, quo res est, & immediatè post illud non erit: sed primum non esse, est id, quo res non est, & immediate ante illud fuit.

Prima distinctio. Mox prænotandæ sunt quatuor distinctiones. Prima. Rerum aliæ sunt indiuisibiles, vt Angelus, anima rationalis, intellectio, volitio: &c. aliæ verò diuisibiles vt homo, lignum: & omnes formæ corporeæ, tam substantiales, quam accidentales.

2. Distinct. Secunda. Rerum diuisibilium aliæ sunt permanentes, vt hæc quæ modo dicta sunt: aliæ vero successiuæ, vt motus, atque tempus.

3. Diuisio. Tertia. Harum omnium rerum aliæ producuntur cum resistentia. & expulsione

pulsione contrarij: vt anima rationalis, assensus, ignis, calor, &c. aliæ producuntur sine resistentia, & expulsione contrarij, vt angelus, lumen, species visibiles per medium. Quartò de rerum incœptione & desitione loqui possumus aut naturaliter, aut supranaturaliter. *4. Distinct.*

His præhabitis, sit nostrarum prima conclusio, quæ sit numero 6. Res omnis, siue diuisibilis sit, siue indiuisibilis, quæ producitur sine resistentia, ex natura incœptionis, incipit per primum esse, & desinit per vltimum sui esse, vt angelus, qui a solo Deo produci potest, hoc modo incœpit. Probatur: quia cum non fuerit productus per motum, cœpit esse sicut instans ipsum. Et pariter si à Deo nunc annihilaretur, desineret, sicut & ipsum instans. Adiecimus, ex natura incœptionis, vt locum daremus illi casui superioris quæstionis, si forte potest Deus nunc producere angelum per vltimum non esse: non quidem in instanti, aut mensura indiuisibili (quæ nulla est immediatè post hac) sed solùm, quod nunc non sit, & immediatè post hoc erit conseruatus per aliquod tempus Et pariter non repugnat, quod annihiletur per primum non esse. *Conclu. 6.*

Eâdē ratione notitia incipit per primum sui esse: & si desinat per subtractionem aduertētiæ, desinit per vltimum sui esse. Tametsi forsan difficile, aut fortè impossibile naturaliter est, vt tātùm duret per instans vnum, quod sit primum & vltimum esse. Eodem modo si nunc à Deo produceretur in tenebroso aëre vnum luminosum per primum sui esse, eodem instanti diffunderetur lumen per totam suam sphæram: ita vt primum esse luminosi, esset primum esse luminis per totum medium.

Hinc sequitur corollarium, quòd omnes res quæ à solo Deo producuntur, tam corporeæ, quàm incorporeæ, quia producuntur sine resistentia, incipiunt per primum sui esse, vt quando primò conditus fuit mundus, omnes creaturæ incœperunt per primum sui esse. *Corollar.*

Septima conclusio. Motus, & tempus, & si quæ sint aliæ res successiuæ, incipiunt per vltimum non esse, & desinunt per primum non esse. Hæc propositio manifestè colligitur ex textualibus conclusionibus. Cùm enim in tertia dictum sit, quod non datur primum esse motus, sed (vt asserit quarta) ante quodlibet moueri datur mutatum esse; necessariò sequitur, quòd motus incipiat per vltimum non esse. Rursus si (vt asserit secunda) in fine motus datur pimum mutatum esse, illud erit primum non esse motus: Neque Deus per suam omnipotentiam potest facere, vt motus incipiat per primum sui esse quia sicut non potest facere quominus quâcunque parte continui detur minor, ita neque facere potest, quin ante quamlibet partem motus præcesserit minor, quæ est pars eius. *Conclus. 7*

Hinc appendet conclusio octaua. Omnis res, quæ incipit simul cum motu, & per modum motus incipit per vltimum non esse: & omnis quæ desinit simul cum motu, desinit per primum non esse. Exempli gratia. Detur luminosum, cuius lumen extenditur per cubitale spatium aëreum: tunc cum lumen extendatur vniformiter difformiter à summo gradu vsque ad non gradum; necesse est, quod sphæra luminis sit maxima quæ sic, & terminetur per primum non esse luminis, idest per lineam, in qua non est lumen, & citra illam est lumen: nam in quacunque linea spatij sit lumen, vltra illam adhuc *Conclus. 8.*

huc eſt remiſſius lumen: datâ ergo lineâ primâ, vbi non eſt lumen, verſus quam incipiat luminoſum moueri, in illo inſtanti verum erit dicere, non eſt lumen vltra hanc lineam, & immediatè poſt hoc erit vltra illam. Item ſi diſtantia, ad quam oculus videre poteſt, terminetur (vt exiſtimo) ad lineam, in qua non poteſt videre, & citra quam poteſt, tunc viſio incipit per vltimum non eſſe: etenim ſi viſibile à remotis iudicatur verſus me in inſtanti, quo fuerit in illa linea, non videbo illud, & immediatè poſt illud videbo: & ſurſus dimoueatur à me, quando fuerit in illa linea, non videbo, & immediatè ante videbam. Vnde illa diſtantia lineæ erit minima, per quam non poteſt fieri viſio. Concluſio eſt manifeſta, quia huiuſmodi formæ, quia producuntur ſine reſiſtentia, producuntur per modum motus, quo ſit applicatio agentis ad paſſum.

Conclus. 9. Nona concluſio. Forma ſubſtantialis quæ producitur cum reſiſtentia & expulſione contrarij incipit per primum ſui eſſe, & deſinit per primum non eſſe. Exempli gratia. Cùm ex aqua fit aër incipit per primum eſſe, quod eſt primum non eſſe aquæ: & ſi rurſus aër conuertatur in aquam, deſinit eſſe aër per primum non eſſe, quod eſt primum eſſe aquæ. Concluſio probatur Prob. primùm authoritate Ariſtotel. 8 huius textu 69 vbi ait, quod inſtans tranſmutationis attribuitur poſteriori tēpori reſpectu rei quæ generatur. Quando enim aër generatur ex aqua, totum tempus non eſſe aëris, quod eſt tēpus eſſe aquæ, diuiditur à tempore quo eſt aër; quæ quidem tēpora continuantur per inſtans, quod eſt finis prioris & initium poſterioris: Illud (inquit) Ariſtotel. attribuendum eſt poſteriori tempori, ideſt, tēpori ipſius eſſe aëris, atq; adeo illud eſt primum inſtans eſſe eius; & cum ſimul in eadē materia eſſe nequeant forma ignis, & forma aquæ, fit, vt idem ſit inſtans primum non eſſe aquæ.

Et ratio præterea eſt manifeſta. Nam ſubſtantiæ huiuſmodi producuntur per motum præuium alterationis: diſpoſitiones autem requiſitæ ad introductionem formæ, terminantur per certum gradum intrinſecé: datur enim minima dipoſitio, quæ ſufficit ad introductionem formæ ſubſtantialis: vt lib. 4. q. 4. dictum eſt, vt primum eſſe illius diſpoſitionis ſit primum eſſe formæ ſubſtantialis, quod eſt primum mutatum eſſe terminans motum alterationis, iuxta tenorem ſecundæ concluſionis textualis. Habet concluſio verum, etiam in productione animæ rationalis, quæ licet ſit indiuiſibilis, neque educatur de potentia materiæ; producitur tamen cum expulſione formæ contrariæ, quæ reſiſtit diſpoſitionibus animæ rationalis: & ideo datur primum eſſe animæ in corde, ſi illa eſt prima pars, quæ informatur; ſed deinde ſucceſſiuè animat totum.

Quò fit, vt detur etiam primum inſtans animæ in toto corpore: nempe in quo verum eſt dicere: nunc eſt in toto. i. in qualibet parte, & non immediatè ante hoc fuit in qualibet parte: quemadmodum ſi ignis ſucceſſiuè inflammat cubitale lignum, dabitur primum inſtans eſſe in toto ſyncategorematicè. i. in qualibet parte.

Nihil tamen repugnat, quominus ſupra naturaliter Deus poſſit producere huiuſmodi formas per primum non eſſe, eaſque annihilare per vltimum eſſe

Conclus. 10. Decima concluſio. Calor incipit eſſe per vltimum non eſſe: id modo verum

rum ſit, quod lib. 1. q. 4. dicebamus. ſ. quod non datur minimus calor, qui producitur in aliquo paſſo; quod reuera veriſimilius multò eſt, quàm contrarium. Nam ignis quamprimum applicatur ligno agit, ſi ſit maior virtus actiua ignis, quam reſiſtētia ligni: nec videtur quomodo agat, niſi per calorem: nam ſi eum dicas prius exſiccare, certè id non facit, niſi per calorem. Quare ſi agens eſt maioris actiuitatis quam paſſum ſit reſiſtentiæ. quam primùm applicatur à producit calorem. Vel ſi contendis calorem non eſſe primam diſpoſitionem, intelligatur cōcluſio de prima diſpoſitione, quam agens producit in aliquod paſſum: quam neceſſe eſt non dari minimam eò quod agens nihil habet expectare, vt eam incipiat producere. Hoc habito, probatur concluſio. Calefactiuum debet applicari paſſo per motum: ergo vltimum non eſſe applicationis, erit vltimum non eſſe caloris in paſſo minoris reſiſtentiæ. Itaque nunquam dabitur aliquis gradus caloris in paſſo, quin ante fuerit minor. Huius tamen concluſionis intellectus permultum pendet ex his quæ libro proximo dicturi ſumus de proportione potentiæ ſuper reſiſtentiam. Quare de his ſatis.

Igitur vt ad argumenta principalia reſpondeamus, primum non militat contra nos qui lib. 4 q. 3. impoſſibile cenſebamus motum fieri in inſtanti, etiam in vacuo. Qui vero contrariæ fuerint ſententiæ, reſpondeant, doctrinam hanc Ariſtote. intelligi in motibus tantùm corporum naturalibus, vt rei veritas eſt. *Ad 1. arg. princ.*

Ad caſus ſecundi argumenti, & alios eis ſimiles reſpondet Paulus Venetus, & ferè Philoſophi, quòd motus de per accidens (ſ. quo res mouetur ad motum alterius, in quo eſt) nihil vetat, quominus per primum ſui eſſe incipiat; Infans autem qui animatur in medio motu matris, incipit moueri per accidens ad motum matris. At verò forſan eſſet veroſimilius, & ex ſententia magis Ariſto. quod in illo primo inſtanti eſſe infantis, non mouetur infans: quia (vt dictum eſt tex 29) in inſtanti non eſt motus; ſed tunc incipit moueri per vltimum non eſſe. *Ad 2.*

Quod ſi quis replicuerit, in illo inſtanti verum eſſe dicere, matrem moueri, vt ſupra explicatum eſt. q. 1. ſicut in quolibet inſtanti, verum eſt dicere, diem eſſe: ergo & infans tunc mouetur. Poſſet conſequentia negari: quia tunc eſt mutatum eſſe continuatiuum partium motus materni: non tamen partium motus infantis, quia nullæ tales partes præceſſerunt. Sed tunc concedendum eſt, quod non in quocunque inſtanti verum eſt dicere aliquid moueri, ſed verū eſt dicere moueri omnia quæ ſunt in illo. Et ideo poſſet non improbabiliter teneri prima ſolutio. Et eadem eſt ratio, ſi currente rotâ figuli, affigatur ei lutum: dabitur enim tunc primum inſtans huius quod eſt eſſe affixum, & in illo incipit lutum moueri circulariter: aut per primum ſui eſſe, ſecundum primam ſolutionem: aut per vltimum non eſſe, ſecundum alteram.

Illud autem de homine à turri cadente, qui in mediomotu vitam efflauit, maiorem habet difficultatem. Nam cùm motus ſubiectetur in toto compoſito. i. totum ſit id quod mouetur, & cadauer incipiens per primum ſui eſſe, ante illud inſtans nullatenus mouebatur, neque per ſe, neque per acccidens; male videtur ſuſtineri poſſe, quod in illo inſtāti cadauer mouetur. Sed neque

eſt ſine difficultate dicere, quod tunc incipit moueri per vltimum non eſſe: nam tunc ſequeretur duplex inconueniens: vnum, quod motus ille interrumperetur, quod eſt contra experientiam: alterum quod interrumperetur per ſolum inſtans, quod videtur contra Philoſophiam, vt lib. 8. diſputabimus. Atque adeo ſequeretur, quòd caſus hominis, & caſus cadaueris non eſſent tunc contigui, cuius contrarium diximus lib. 5. quæſti. 3. Et ideo probabilius fortè dicetur, quòd cùm materia, in qua ſuccedunt diuerſæ formæ, continuò moueatur, licet per accidens ad motum prius hominis, & poſtea cadaueris, in quocunque inſtanti intrinſeco illius temporis mouetur cadauer, etiam in primò ſui eſſe. Neque hoc eſt contra. Philo. qui ſolùm negat primum eſſe motus, qui incipit poſt quietem eiuſdem mobilis, eiuſdemque materiæ: motus autem cadaueris ſuccedit motui hominis communicantis in eadem materia.

Melior. Solutio.

Ad 3. prin.

Ad tertium reſponſum eſt in ſexta concluſione. Res enim, quæ ſine reſiſtentia, & ſine expulſione contrarij producuntur, incipiunt per primum ſui eſſe abſque motu præuio: quando verò Ari. negat primum mutatum eſſe, intelligit quando res mutatur ſucceſſiuè de loco ad locum, aut de gradu ad gradum qualitatis, aut quantitatis: vbi neceſſe eſt tranſire per medium, vt in præfata concluſione expoſitum eſt.

Ad repli.

Ad replicam verò reſpondetur, quòd ſi mobile, cuius linea terminatiua eſt ſuper lineam ſpatij. A. incipiat per vltimum non eſſe moueri ſuper ſpatium. B. nunquam dabitur inſtans, quo linea prima mobilis ſit ſuper lineam initiatiuam. B. ſpatij; aliàs daretur inſtans futurum immediatum huic inſtanti: ſed quocunque inſtanti dato poſt hoc ante illud aliqua pars mobilis erit vltra lineam initiatiuam. B. ſpatij; Et ideo non dabitur primum mutatum eſſe, ſed quocunque puncto ſignato in. B. in quo poſt hòc erit mobile, prius erit in alio propinquiori.

Ad 4.

Ad quartum denique argumentum reſponſum eſt in octaua concluſione: Nempe, quòd illæ formæ quæ incipiunt per modum motus, incipiunt per vltimum non eſſe. Neque vſquam Ari. fecit regulam generalem, quòd omnis res permanens incipiat per primum ſui eſſe: ſed ſolùm dixit lib. 8. tex. 69. quod generatio formæ ſubſtantialis incipit per primum ſui eſſe, vt diximus in nona concluſione. Non id tamen de lumine, & viſione, ſed neque de calore, aut prima diſpoſitione, quæ introducitur ab agente naturali, verum habet, vt concluſione decima dicebamus.

TEXT

Text. LXXXVI. *Id quod impars est, non contingit &c.*

QVÆSTIO QVARTA.

Vtrum Indiuisibile possit moueri?

D partem affirmatiuam arguitur primò. Anima mouetur, dum homo mouetur, quia motis nobis, mouentur ea quæ in nobis sunt. Quòd si sententia Aristotel. glossetur de indiuisibili quod habet positionem in continuo, vt est punctum: arguitur sic. Si perfectè sphæricum moueatur super planum: tunc solùm punctum est quod tangit spatium: ergo indiuisibile mouetur. Nec facere videtur satis, si quis responderit, quod illud punctum mouetur per accidens ad motum totius sphęræ: nam quâ ratione illud punctum moueretur in toto, moueretur si esset à Deo separatum. *1. Arg.*

Secundò principaliter arguitur. Si indiuisibile non posset moueri, id maximè esset propter rationem Aristo. quia necesse est id quod mouetur, partim esse in termino à quo, & partim in termino ad quem: sed in motu eiusdem sphęræ super planum apparet ratio illa deficere: nam cum punctum quo sphęra tangit planum, sit indiuisibile non potest esse partim in termino à quo: & partim in termino ad quem. Quinimo nusquam est, nisi super punctum spatij. Et inde sumitur aliud argumentum, quod puncta spatij sunt immediata, nam immediatè post hoc punctum, erit in alio puncto. *2. Arg.*

Tertiò denique & postremò arguitur. Angelus est indiuisibilis; tamen mouetur localiter, vt est illud Mat. 28. Angelus Domini descendit de cælo, & alia complura testimonia scripturæ. Et in hoc item casu deficit ratio Ari. Quoniam potest angelus occupare locum pedalem, & moueri successiuè in locũ sibi proximum & attiguum, vt sit simul in parte primi loci & in parte secundi, atque adeo partim sit in termino à quo, & partim in termino ad quem. *3. Arg.*

In contrarium est authoritas Aristo.

In quatuor reliquis capitulis lib. 6. nihil adnotabimus, quod in quæstionem esset reuocandum (adeo sunt in commentis cuncta perspicua) præter hoc vnum in tex. 86. quod & text. 32. prædixerat. Nempe, quod indiuisibile non mouetur per se; cuius conclusionis vtrumque terminum distinguit, exponitque Ph. vt in commentis explicatum est: Aut (vt paulo altius rem agamus) Indiuisibile idem pollet, quod res quæ partibus caret. Quocirca *Indiuisibile.*
quot

quot sunt partium differentiæ, tot sunt & indiuisibilium modi. Sunt enim partes subiectiuæ respectu speciei: vnde atoma i. indiuisibilis species dicitur, quæ non diuiditur in plures species, vt homo. Et indiuiduum numero dicitur, id, quod non habet sub se alia indiuidua, vt Petrus. Et huiusmodi indiuisibilia (ait Phi.) nihil prohibet, quo minus per se moueantur. Aliæ sunt partes essentiales: Vnde indiuisibile hoc modo diceretur, quod non est diuisibile in plures partes essentiales. Neque de hoc indiuisibili est præsens sermo: Nam licet vera esset opinio Commentatoris, quod cælum est forma simplex, non constans ex materia & forma, nihil repugnaret vt moueretur localiter. Aliæ sunt partes integrales. Et hoc modo res dicitur indiuisibilis, quia neque habet nec habere potest partes integrales. Sed huiusmodi indiuisibile adhuc est duplex: aliud, quod non habet positionem in continuo, sed est res spiritualis: vt Deus, angelus, anima rationalis, quæ licet sit in corpore, est tamen in qualibet eius parte. Aliud est indiuisibile, habens positionem in continuo: vt sunt puncta. Et quamuis de hoc solo loquatur Ph. non tamen erit abs re de motu angeli nonnullam facere mentionem. Erunt ergo duo breues articuli: primus de puncto, alter de angelo.

Moueri per se. Secundus terminus conclusionis est, moueri per se: mouetur enim id per se, quod non mouetur ad motum alterius, vt homo ambulans in terra: per accidens autem, quod mouetur ad motum alterius. Sed sunt importuni, qui propter nescio quæ sophismata, deserunt hanc doctrinam Arist. Aiunt enim tunc consequi, omnia hæc inferiora moueri per accidens. Nam lapis mouetur ad motum æris diuisi per motum lapidis & aqua saltem ascendens per fistulam, moueretur per accidens, quia mouetur ad motum aeris attracti: imò omnia hæc inferiora mouentur ad motum primi mobilis.

His tamen respondemus, quod rem moueri per accidens, est moueri ad motum alterius suppositi, in quo est & quo defertur, si sit motus localis; vt homo vehitur equo, aut naui; & accidentia, & partes mouentur in toto. Et id mouetur per se, quod mouetur non ad motum alterius, in quo est, tanquam in subiecto, aut in continente & deferente. Itaque tripliciter (quantum ad rem præsentem attinet) aliquid mouetur per accidens. s. aut quia vehitur tanquam in continente, vt homo naui: aut tanquam pars in toto: aut tanquam accidens in subiecto.

Moueri per accidens tripliciter.

Sed est præterea notandum, quod quamuis Phil. solùm loquatur de motu locali, possumus etiam rem tractare in alijs speciebus motus.

1. Concl. His præhabitis respondetur ad primum articulum quæstionis tribus conclusionibus. Prima est in text. præsenti. 86. Indiuisibile mouetur per accidens. Patet de punctis, quæ mouentur ad motum continui. Idem constat in anima rationali, quæ localiter mouetur ad motum hominis. Neque vlla de hoc esse potest dubitatio.

Conclus. 2. Secundam nos extra textum addimus conclusionem. Indiuisibile, quod non habet positionem in continuo, potest per se moueri; non quidem motu augmentationis, sed tamen alterationis impropriè dictæ. Prima pars est manifesta: quia indiuisibile augeri nequit. Secunda itidem compertissima est in angelo, qui secundum intellectum, & voluntatem mutatur. Illæ vero non sunt propriæ alterationes: quia nec sunt corporeæ, nec alterant subiectum

aut extra

aut extra suam naturalem dispositionem, sed sunt potius rei perfectiones. Idem est de anima saltem separata: nam in corpore, licet immediatè exerceat, & suscipiat huiusmodi actus; non est tamen illa, quæ per se intelligit, aut vult, sed suppositum per eam.

Tertia est conclusio. Ari. in eodem tex. Indiuisibile habens positionem in continuo quale est punctum, nullatenus per se mouetur. Probat rationibus quatuor. Quæ licet in motu locali perspicacius eluceant; de omni tamen specie motus militant. Prima est in text. 87. Id quod mouetur, quando mouetur, aut est in termino à quo: & hoc non, quia tunc nondum mouetur: aut est termino ad quem: & neque hoc dici potest, quia tunc iam mutatum est: aut partim in termino à quo, & partim in termino ad quem: & tunc sequitur esse diuisibile. Quod si quis hæsitet non esse hanc rationem efficacem: nam si pedale mobile moueatur per spatium tripedale, à prima. s. pedalitate vsque ad tertiã: quando est in secunda, nec est in primo termino à quo, nec in vltimo termino ad quem, is intelligat Phi. loqui de terminis proximis, & quos aiunt immediatos: vt si pedale mobile mouetur à loco AB. pedali, in locum. BC. pedale priori contiguum aut continuum, tamdiu durat motus, quamdiu vna pars mobilis est in aliqua parte prioris loci, & alia in parte secundi. Nam quando mobile adæquatè est in loco. AB. nondum mouetur; & quamprimum adæquatè fuerit in. BC. cessat moueri in illo motu, quo mouebatur ab AB. in BC. *Conclus. 3. Indiuisibile in continuo per se non potest moueri.*

Attamen hanc rationem expendamus oportet: vt pote, quod si hanc intellexerimus, non opus est alias repetere. Est enim Scotus, qui 2. sen. d. 2. q. 9. ad tertium tenet; & quidem non sine apparentia, quod indiuisibile potest moueri motu continuo, siue sit angelus, siue punctum si daretur separatum. Primum eius argumentum est, quod nos primo loco fecimus de motu sphæræ super planum. Neque satisfacit responsio: si negatur posse dari corpus perfectè sphæricum totum: quia cælum est perfectè sphæricum: tum quia non repugnat diuinitus fieri. Solutio ergo ex mente Aristote. est, quod illud punctum non mouetur per se, sed per accidens ad motum ipsius sphæræ. *Obijcit Scotus.*

At verò prætermissis Scoti replicis: videntur in eius gratiam difficultatem facere replicationes istæ. Primò: si Deus potentia sua separaret punctum illud à sphæra; quod tamen illic conseruaret, vt moueretur ad motum sphæræ: certè moueretur sicuti nunc mouetur illud punctum quod est in sphęra: vel si angelus assistens illi puncto moueatur cum sphæra: ergo indiuisibile per se potest moueri. *Aliter primò argum.*

Secundò si indiuisibile non posset per se moueri, id maximè esset, vt infert Philosop. text. 89. quod linea spatij per quam fit motus componeretur ex punctis: nam punctum quod moueretur esse non potest, nisi in puncto spatij; ob idque si ex hoc puncto mouetur motu continuo, necesse est vt immediatè post hoc sit in alio puncto immediato huic, in quo modò est. Sed hæc ratio æquam vim habet in illo puncto sphærę, quo tangit spatium: quod certè non tangit nisi in puncto. Ob idque, vt respondemus quod immediatè post hoc, erit in altero puncto spatij (vt, puncto, supponat confusè) in nullo tamen erit immediatè post hoc: respondere similiter possemus, si punctum separatum moueretur. *Secundo argum.*

Conf. Et confir. hæc ratio. Mathematici fatentur, quod si punctum duceretur per planum relinqueret lineam in qua nulla essent puncta immediata: ergo ex hoc quod indiuisibile punctum continuò moueatur, non sequitur puncta esse immediata in spatio. Certè res videtur difficilis.

Ad rationem Phil. respondet Scotus, quod successio competit motui dupliciter. s. & ex parte spatij, eò quod prius pertransitur vna eius pars quàm alia: & secundò ex parte mobilis, vt subditur in textu. 90. vt si mobile transiret per aliquod signum fixum, prius transiret anterior pars quàm posterior. Ait ergo quod Philo. non negat indiuisibile posse moueri motu, cuius successio proueniat ex parte spatij, sed motu, cuius successio proueniat ex parte mobilis: Nam cùm indiuisibile non habeat partes, non potest pars anterior transire per punctum fixum prius, quàm alia.

1. Prop. Nihilominus litem hanc tribus propositionibus dirimimus. Prima est hæc: Manifesta est mens Aristo. (neque in dubium cadere potest) indiuisibile, quod habet positionem in continuo, nullatenus posse per se moueri motu continuo. Primò, quia in vniuersum sine aliqua distinctione id negat. Deinde, quia solutio Scoti (vel ego fallor) non satisfacit. Nam si id solùm contenderet Phi. nihil opus habebat tot verba prodigere. Est enim per se notum, quod punctum indiuisibili: modò potest successiuè transire per punctum fixum in spatio: Et perinde esset probare, quòd indiuisibile non potest hoc modo successiuè moueri; ac si probaretur, quod indiuisibile non est indiuisibile. Item, quia ratio prima Philosop. procedit de successione motus ratione spatij: quam probat non posse competere rei indiuisibili, hoc modo. Omne, quod mouetur, mouetur à quodam in quiddam. i. à termino à quo in terminum ad quem, & non mouetur quando est in termino à quo, nec quando est in termino ad quem: ergo mouetur quando est partim in vno, & partim in alio: esse autem partim in vno & partim in alio non potest esse, nisi sit diuisibile: ergo omne, quod mouetur, est diuisibile. Vnde non est hic petitio principij (vt aliqui putant) sed à sufficienti diuisione infert, quod debet quodammodo id quod mouetur, attingere vtrumque terminum, & inde subinfert esse diuisibile.

2. Propos. Secunda propositio est. Si argumentum hoc Scoti procederet, non esset necesse illud formare in sphæra: quia in quocunque mobili, etiam si tangat spatium secundum partem planam (vt si cubus moueretur) procederet argumentum, vt Scotus ipse deducit. Nam cuiuscunque rei quæ mouetur, signabile est punctum in superficie, quæ tangit spatium: quod quidem nusquam tangit spatium, nisi in puncto; de quo proinde procedit argumentum, sicut de puncto sphæræ.

3. Propos. Ad arg. Scoti ad 1. Tertia ergo propositio, quâ respondetur ad argumentum Scoti ex mente Phi. est. Sensus Ph. est, quòd in omni motu debent esse duo termini à quo & ad quem immediati, & per consequens illi debent esse magnitudines, nam duo puncta in eodem spatio non possunt esse immediata: & si sint duo corpora contigua inter lineas quibus se tangunt, non potest esse motus, quia nulla est distantia. Supposito autem, quòd illi duo termini sint magnitudines, non potest mobile ab vna in aliam successiuè moueri, nisi partim sit in vno termino, & partim in alio; & per consequens id quod mouetur, sit magnitudo. Vnde

do. Vnde ad formam argumenti benè responsum est, quod punctum sphæræ mouetur ad motum sphæræ, perinde ac si illa spæra esset cubus, aut cuiuscunque alterius figuræ planæ. Et ad replicam, admisso, quod punctum illud separetur a Deo, respondetur: quod illud nō esset mobile motu successiuo, nec Deus per suam omnipotentiam posset illud mouere motu continuo per spatium: quia certè nullibi esset, nec posset tangere spatium; tactus enim non est nisi in quantitate. *Ad replicā Scoti*

Ad secundum principale conceditur illam esse rationem vnam inter alias, cur indiuisibile non possit moueri. Neque deficit ratio in sphæra mota per planum: quia licet non tangat, nisi in puncto; nihilominus quia illud non mouetur nisi ad motum totius corporis, quod dum mouetur partim est in termino a quo, & partim in termino ad quem, punctum illud mobilis quod nunc tangit punctum spatij, non poterit immediatè post hoc tangere punctum aliud, quin antè illud tetigerit infinita. Quare ex motu puncti ad motum totius corporis, non sequitur aliqua esse puncta in spatio immediata: Si tamen per se separatum moueretur motu continuo, est impossibile aliud intelligere, quàm quod deberet moueri per puncta. Quamobrem casus ille mathematicorum, scilicet quod punctum ductum per planum faceret lineam solùm est secundum imaginationē, si per impossibile ita posset moueri. Alias, rationes Arist. non est necessarium repetere post cōmentorum expositiones. *Ad secundum.*

Articulus quæstionis huius alter est de motu angeli. Cuius in hac parte alia est ratio, quàm puncti: nam angelus, quamuis sit indiuisibilis; esse tamen potest in loco diuisibili, & in qualibet eius parte, veluti in corpore est anima. *Articul. 2.*

Est ergo hic dubitatio triplex. Prima. Vtrùm possit angelus motu continuo moueri. s. ab extremo ad extremum per omnia media, nullum transiliendo. Et de hoc citra controuersiam concedunt doctores partem affirmatiuam. Scotus. 2. sent. dist. 2. q. 9. & q. vlt. & S. Tho. 1. p. q. 53. art. 2. Et ratio est quam modò dicebamus: quia angelus potest esse in loco. v. g. pedali toto: poterit ergo moueri in proximū locum pedalem, operādo successiuè in illo, & deserendo primū; tametsi propriè non sit ille motus Physicus, sicuti propriè non est in loco. Nam etsi verè sit in loco secundum substantiā (vt lib. 4. quęst. 2. dictum est) non tamen continetur, aut circū scribitur, aut mensuratur loco. *1. Dubium. Potest Angelus continuè moueri per omnia media.*

Vnde ad tertium argumentum, negatur eandem esse rationem de angelo, quæ est de puncto. Nam angelus esse potest in loco diuisibili: si tamen poni posset in puncto, non posset motu continuo moueri magis quàm punctum ipsum per se separatum. *Ad 3. arg.*

Sed secunda dubitatio est. An possit moueri ab extremo ad extremū motu discontinuo transeundo per media. De quo Sanct. Tho. & Scot. dissentiunt. Nam eodem articulo concedit Sanct. Tho. partem affirmatiuam: Cuius est profectò egregia ratio naturalis. Vt enim angelus non dependet natura sua à loco, quia posset esse in vacuo, & quando est in loco non continetur ab illo: ita nec in suo motu dependet à loco: sed potest applicare se ad operandum in loco distante ab eo in quo est, non applicando se ad loca interiacentia. *An possit Angelus moueri discōtinuè per media?*

Scot. verò dist. citatâ, quæstione vlt. licet non adeo assertiuè, probabiliter tamen tenet partem negatiuam. Cuius ratio est quia ordo, inquit, præfixus

vniuerso est, vt loca non distēt, nisi per media: & inde sequitur, quod eadem sit lex omnium mobilium, vt ab vno extremo nō possint in aliud moueri, nisi per medium. Ratio tamē hæc facilimæ solutionis est. Nam etsi distantia locorum materialium esse naturaliter nequeat; nisi per media; non tamē subsequitur vt lex sit immaterialium rerum, vt non posint transire nisi per medium: quandoquidem neque à loco pendent, neque à materia. Maius tamen argumentum est, quod est cogitatu difficile, quomodo ab. A. in. C. transitus esse potest, nisi per aliquam viam. At tamen cùm angelus res sit spiritualis, coniectari licet, quod quemadmodum cogitationem quis transferre potest à cælo ad terram. i. nunc cogitare de cælo, & confestim de terra, nihil cogitando de elementis medijs: ita potest esse motus angeli. Idemq; proinde excogitari potest de anima rationali, cum exit de corpore. At verò de corpore glorioso alia fortè est ratio. Sed iam hæc res est theologa.

3. Dubium. Tertia demum dubitatio est: posítne angelus in instanti moueri. Vbi adnotandum quod angelum in instanti moueri, non est, quod in eodem instanti simul sit in termino à quo, & in termino ad quem. Hoc enim neque esse posset, saltem naturaliter, nec esset moueri: nam moueri, est vnum locum relinquere, & alium acquirere: sed est, quod in hoc instanti per primum sui esse incipiat esse in termino ad quem, & immediatè ante hoc fuerit in termino à quo distanti vbi quiescebat. Et hoc ait esse impossibile. S. Th. 1. p. q. 53 ar. 3. Cuius rationem sumit ex Arist. in hoc. 6. lib. text. 32. vbi ait quiescere rem idem esse, quod similiter se habere nunc vt prius: vnde nos elicuimus. q. 2. quietem desinere non posse, nisi per vltimum sui esse ad modum formæ permanentis: Si autem detur vltimum esse in termino à quo, non potest dari primum esse in termino ad quem aliàs illa duo instātia essent immediata: loquimur enim de instantibus indiuisibilibus temporis. Necesse est ergo, vt angelus, sicut res aliæ, incipiat moueri per vltimum non esse motus, vt nunc sit in termino à quo tanquā in termino quietis, & immediatè post hoc in termino ad quem. Qui quidē motus non erit instantaneus sed subitaneus. Et ideo respōdetur ad dubium negatiuè. Quod si moueatur motu discontinuo, nō transeundo per mediū, poterit nunc esse in cælo, & immediatè post hoc in terra: Si autem moueatur motu continuo, nunc erit in hoc loco, & immediatè post hunc erit in alio: non tamen signabitur locus, in quo erit immediatè post hunc; sed quocunque post hunc dato, ante illum erit in alio.

Angelus non potest moueri in instant.

Finis Sexti Physicorum.

REVERENDI PATRIS, FRATRIS DOMINICI SOTO SEGOVIENSIS, THEOLOGI, ORDINIS PRÆDICATORVM.

Super ſeptimum Phyſicorum Ariſtotelis Quæſtiones.

TEXT. XI. *Manifeſtum eſt igitur quoniam id, quod mouetur. &c.*

QVÆSTIO PRIMA.

Vtrùm in vniuerſum neceſſarium ſit mouens & motum eſſe ſimul?

ARgumentum libri huius ſeptimi (vt in commentis dicebamus) eſt manifeſtum facere, neque in ſerie motorum in infinitum abire, ſed & in mouentibus perueniendum eſſe ad primum motorem, & in mobilibus ad vltimum motum, vt via ad libr. 8. muniatur, quo primus eſt motor perueſtigandus. In duo autem membra librum hunc partiti ſumus. In prioribus namque capitulis tribus tractatur axioma illud, celebriſque enunciatio. Omne quod mouetur, ab alio mouetur. Illa enim eſt baſis prima ac fundamentum, vnde exquiſitio primi motoris proficiſcitur: In duobus verò reliquis agitur de proportione motuum. At verò tametſi in priori parte intentio hæc fuerit Philoſoph. tamen quia inter probandum meminit, mouens & motum debere eſſe ſimul, id differit capi. 2. At quia rurſus mentionem opus fuit fieri, alterationem primò & per ſe tantùm contingere ſecundum paſſibiles qualitates tertiæ ſpeciei, id diſputat in tertio. Illud

autem principium. Omne quod mouetur, ab alio mouetur, & quod in mouentibus & motis non fit processus in infinitum: quamuis hic proponat Philosoph. copiosiùs tamen, & ennucleatiùs disserit lib. 8. & tex. 28. & infra: vbi proinde congruentiùs de hoc nos sumus amplam quæstionem facturi; à qua proinde hic supersedendum est, Alia verò duo puncta, cum sint sibi connexa, sub hac vna quæstione complectimur.

1. Arg. Arguitur ergo primò à parte negatiua. Finis mouet appetitum, & tamen non tangit eum: nam aliquando est distans, vt beatitudo: & quandoque mouet dum non est, vt futura sanitas mouet infirmum ad sumendam potionem.

2. Arg. Secundò arguitur. Causa vniuersalis verè mouet ista inferiora: nam solet homo generare hominem, & tamen non tangit effectum: quinimò ignis pauco interuallo distans ab aqua, calefacit eam, & tamen non tangit illam. Et magnes trahit ad se ferrum distans. Et graue inquit Aristo. 8. Physicorum. tex. 32. mouetur à generante, & tamen generans non tangit tunc semper graue, imò quandoque non est dum graue, mouetur. Idem est argumentum de animali generante aliud, quod mouet semen à se distans: nam vsque ad animationem fœtus, omnis mutatio seminis attribuitur generanti; & tamen stat quandoque generans tunc esse mortuum. Idem fit argumentum de sagitta. Et maximè de relatione, quæ in me producitur, dum quis in India incipit esse albus.

3. Arg. Tertiò ad idem principaliter arguitur. Multa sunt mouentia immaterialia, quæ non possunt tangere corpora, vt Deus qui vniuersa mouet, & intelligentiæ quæ mouent orbes: tactus enim non est nisi duarum quantitatum.

Arg. 4. Quartò principaliter arguitur aduersus id quod text. 11. ad probandam conclusionem principalem inducit, nempe quod motus alterationis non est propriè nisi secundum tertiam speciem qualitatis; & ideo illic tantùm necessarium esse vt mouens & motum sint simul. Si secundum has tantùm qualitates esset propriè alteratio, id maximè esset, quia per se primus terminus alterationis est aliqua harum qualitas, reliquæ verò consequuntur ad has (nam per hoc probat tex. 17. quod secundum habitus primæ speciei non est alteratio) sed albedo, & reliquæ qualitates secundæ, non sunt primus terminus alterationis; nam resultant ex intensione, aut remissione primarum qualitatum: ergo secundum has qualitates secundas non est per se primò alteratio, & tamen sunt de tertia specie: ergo non secundum totam illam speciem est per se motus; & per consequens malè in his ponit exempla Philosoph.

Conf. Et confirma. ratio in passionibus sensitiuis, tam cognitiuis, quàm appetitiuis, secundum quas ait Philos. tex. 12. esse propriè alterationem. Motus obiectorum potentiæ cognoscitiuæ non terminatur primò ad actus sensuum, sed ad species, ad quarum receptionem consequitur sensatio. Et pariter in appetitu, ira, gaudium, & reliquæ passiones, non videntur per se primò esse termini alterationis; sed ex motu locali sanguinis à corde, vel ad cor, vel ex motu alterationis secundum calorem, aut aliam primarum qualitatum subsequuntur illæ passiones: ergo secundum has non est per se primò alteratio.

5. Arg. Quintò principaliter arguitur contra id quod habetur tex. 15. quod ad quartam speciem non est per se alteratio. Quando lapis sculpitur, per se pri-

mus-

mus terminus motus illius est figura & forma: ergo pariter cum ex calefactione figuratur cera, videtur quod terminus illius alterationis sit figura, saltem sicut est pallor, aut alius color ceræ; & per consequens sicut ad tertiam, ita & ad quartam speciem qualitatis est per se primò alteratio.

Et confirmat. de secunda specie, quam illic prætermittit Philosop. Molle & durum sunt qualitates secundæ speciei, vt patet in prædicamento qualitatis: nam durum est naturalis potentia resistens diuisioni, & molle est naturalis impotentia: & tamen est tam propriè secundum istas alteratio, quàm secundum aliàs secundas qualitates: nam vt per alterationem resultant colores & sapores varij, ita & mollities & durities. *Conf.*

Sextò principaliter arguitur aduersus id quod habetur text. 17. videlicet, quod secundum primam speciem non est alteratio. Primò in habitibus corporis, Caliditas, & frigiditas ponuntur ab Aristot. in prima specie qualitatis; & tamen secundum has est alteratio. *6. Arg.*

Et confirmatur, si secundum sanitatem, quæ est habitus corporis, non esset alteratio, esset, vt insinuat Aristotel. quia est relatiuum: at sanitas non est relatiuum secundum esse, sed secundum dici, postquam est species qualitatis: ergo nihil obstat, quin secundum illam sit alteratio, sicut secundum aliàs qualitates. *Conf.*

Septimò principaliter arguitur contra id quod habetur text. 18. quòd secundum habitus morales non est alteratio. Fortitudo, & temperantia sunt virtutes morales; quæ tamen sunt in appetitu sensitiuo, maximè secundum Sanctum Tho. 1. 2. quæstio. 56. articul. 4. & alibi sæpè: ergo quâ ratione secundum itam & gaudium & aliàs passiones est propriè alteratio, vt habetur textu. 12. erit etiam secundum has virtutes. *7. Arg.*

Et confirmatur. Omnes habitus omniũ virtutum, tam sensitiuarum, quàm intellectualium sunt intensibiles, & remisibiles: intensio autem & remisso est propriè motus alterationis. *1. Confir.*

Et præterea, inter eiusmodi habitus est contrarietas, vt inter virtutem, & vitium, inter scientiam & errorem, inter vnam & alteram opinionem: contrarietas autem est alterationis conditio, quippe quæ fit à contrario in contrarium: ergo Aristotel. est veritati contrarius. Neque eius rationes efficaces videntur, dum ex eo quod habitus est rei perfectio, & ex eo quod consistit in commensuratione quadam rerum, infert non esse ad habitum per se primò alterationem: quoniam aquæ perfectio est frigiditas, & tamen dum se ex calore in frigus reducit, alteratur: & omnis media qualitas, vt pallidum, & viride, extremorum colorum medium quoddam est; & ad illam nihilominus est per se primò alteratio. Quid ergo sibi vult Aristoteles? *Artic. 1. 2. Confir. vnica.*

Quæstio hæc in duos secatur articulos, in quibus breuitatis causâ secundum ad tertium caput textus complexi sumus. In priori articulo est vnica hæc conclusio. Omne mouens vt principium motus, & id, quod mouetur, quod est dicere, agens & patiens, in vniuersum debent esse simul loco: hoc est vel continua, vel contigua, dummodo sit agens vltimum, & primum passum. Conclusio est in textu nono, eãdemque sub alijs verbis præmiserat text. 8. vbi ait, quod necesse, est id quod mouetur, primo corporali motu tangere, aut continuum esse mouenti. Et primo de generat. text. 78. & 16. libr. anima- *Conclus.*

lium;

lium ait, quod si aliquid non tangit aliud, non agit.

Agere immediatè dupliciter.

Cauenda est hic autem barbara principij petitio dicentiũ, quod agens & passum immediata debent esse simul; hoc enim est prędicatum inculcare in subiecto: Sed distinguendum est, quod agens vel agit immediatè immediatione (vt aiunt) virtutis: quia propriâ virtute, non aliundè emendicatâ operatur, vt Deus; & cõtrario modo creatura agit mediatè, & causa inferior per virtutẽ superioris. Vel agit immediatè immediatione suppositi: quia per se & non per aliud operatur, sicut homo mouet baculum manu, & intelligentia cælum; & contrario modo sol mouet terram mediatè per illuminatum aërem, & gignit plantã per alteratam terram. Et hoc modo immediatum agens appellat Aristot. vltimum; quòd ideo necesse est esse immediatum passo immediatione loci. Ait enim, quòd agens vltimum, & patiens primum (puta, id quod inter supposita agentia postremum est) attingere illud debet, quod inter patientia est primum: vt si ignis calefaciat aerem, aer cacabum, & cacabus aquam, & aqua piscem; ignis debet tangere aërem, & aër cacabum, &c. Hanc conclusionem Aristotel. non demonstrat à priori, sed per inductionem in omni genere motuum: vt per totum secundum caput videre est. Rationem verò & causam forsan non possumus eandem in omnibus assignare: nam in rebus materialibus conditio ipsa & limitatio materiæ posset in causam afferri, vt forma quæ est in materia nequeat rem aliam mouere, nisi tangendo: est quippe tactus conditio propria materiæ: Et ideo si vacuum interesset inter agens & patiens, nulla contingeret actio; eo quod nullum intercederet medium, per quod deferretur ad passum. Quapropter Aristotel. primo Meteoro. Necesse est, inquit, mundum hunc inferiorem contiguum esse superioribus lationibus, vt omnis ipsius virtus inde gubernetur: Attamen in rebus immaterialibus causa hæc, locum non habet. Est nihilominus Aristotelis conclusio vsque adeo vniuersalis, vt etiam angelos, & Deum ipsum comprehendat. Etenim probat Sanctus Thomas primâ parte quæstione octaua, & plerique theologi, Deum esse vbique per essentiam, & in omnibus rebus intimè, quòd virtus eius agendi infinita est, & illimitata, qua vbique per se agit & nulla res agit, nisi vbi est.

Impugnatur Scotus.

Et quãuis Scotus lib. 1. sent. quæst. 37. hanc rationem infringere molitus sit, nimirũ arbitratus, solem per se agere vbi non est: quoniã ipse & homo generant hominẽ, & in visceribus terræ gignit metalla; id tamẽ minimè sustinere potest: quoniã reuera nisi sol per intermedia elementa lumen profunderet, aut virtutem aliam occultam influeret qua terræ viscera penetraret, nihil illic vnquã efficeret: Hac namque de causa ait Philosoph. necesse esse mundum hũc inferiorem esse contiguum lationibus superioribus. Perstitit autem in illa opinione Scotus, quod accidens neque instrumentum esse potest, genituram attingens substantiæ, vnde intulit solem per se ipsum immediatione suppositi, gignere hæc inferiora: quod profectò nemo Philosoph. admitteret, & multo hic minimè Aristotelis. Quin verò ignis calore & calefacto aëre producit ignem, & animal virtute seminis filium; & ideo sol lumine & latentis virtutis influxu, atque adeò aëre affecto, gignit fouetque terrena. Quocirca si vera fuisset Auicennæ excogitatio, quod Deus primam tantùm intelligentiam per se creauit, & illa secundam, per virtutem ab eo influxam, & postrema per virtutem eiusdem Dei edidit hunc globum, nullũ sumeretur argumentũ: Deum

esse

esse per essentiam vbique. Sed tamen quia non solummodo, vt sol, suæ profusione virtutis, sed per se ipsum immediatione suppositi materiam corporum conseruat (vt quæ per solam creationem producitur, quam nullum creatum agens attingit) & eâdem ratione substantias indiuisibiles, atque cælorũ moles: fit, vt intimè per suam sit essentiam in omnibus rebus. Nam quamuis formas rerum corruptibilium in materia per aliàs causas secundas administret; illa tamen, quæ per solam creationem producuntur, se solo producit, ac retinet. Et quia cuncta, quæ in vniuerso sunt, aut spirituales substantiæ sunt, aut cæli, aut denique in materia generantur: fit, vt Deus sit per essentiam in omnibus. Atqui hinc fit, doctrinam illam Sancti Tho. 1. p. q. 52. quod angelus est in loco per solam applicationem virtutis, peruersè sic intelligi: quod verè non sit substantia eius in loco in quo operatur; solùm enim vult, quod non applicatur ad locum per quantitatem sicuti corpora, & ideo neque commensuratur, neque continetur, neque situatur loco: sed nihilominus eius re vera substantia applicatur loco per virtutem operandi. De his autem aliàs: sunt tamen hic à nobis commemorata, vt explicaretur, quàm sit vniuersalis conclusio Aristotelis, quod agens & patiens debent esse simul; quod tãquam dignitatem pro comperto mentibus infixit. Et ratio est, quod sicut esse, causa est operandi, necesse est, vt res sit vbicunque operatur: si tamen operatur tanquam vltimum agens in primum passum, hoc est, immediatè immediatione suppositi, videlicet, si non agat per aliud suppositum, sicut sol non agit per illuminatum aërem sed per se ipsum. *Deus est in omnibus per essentiam.*

Igitur ad primum in contrarium argumentum ipse sibi respondet Aristot. in tex. quod finis non agit tanquã causa efficiens, sed tanquam id, cuius gratia: & ideo non necesse est esse, vbi operatur, sed satis est cognosci vt moueat. *Ad 1.*

Ad secundum verò de sole, & causis vniuersalibus respondetur, quod sol non est vltimum agens producens plantam, aut minerale; sed aër, aut terra per virtutem ab illo susceptam: sicuti ignis distans ab aqua per aërem calefacit eam. *Ad 2.*

Quod si rursum arguas. Sol non eandem virtutem effundit in aëre, quam in terra: ingignit enim calorem in terra & aliqua rerum seminaria, quæ non profert in orbe lunæ, neque in media regione aëris. *Obiectio 3.*

Respondetur id non esse necessarium: nam agens agit secundum naturam & qualitatem passi; & quia cælestis orbis non est susceptiuus caloris, neque aër seminalium virtutum, veluti terra, non easdem virtutes procreat in intermedijs; sed tamen producit aliàs, per quas attingit extremum. Exemplum est de pisce illo stuppo, qui dum hamum deuorat, piscatoris manum motu setæ stupore afficit, quanquam seta non stupescat. Atqui hæc eadem solutio satisfacit argumento de magnete. Aliquando enim tam distans est, vt ferrum non trahat, & quandoque tam paruus, vt nisi prius affrictus ferro, non possit virtutem illi imprimere, quâ illud trahat. Quæquidem indicia sunt ferrum non ferri suâpte sponte ad magnetem, sicuti res ad suum finem, videlicet, vt graue ad centrum: moueretur namque tunc à quacunque distantia, sed mouetur per qualitatem, quàm magnes ei impingit. Et quando magnes est tantus, vt possit illam qualitatem à longè imprimere, licet non eâdem afficiat aërem, quia non est aptum passum; facit nihilominus in eo alterationem aliam vsque *Solutio.* *De magnete.*

De graui. ad ferrum. De graui autem, quod a generante mouetur, sicuti fœtus gignitur à patre, qui prius fortè mortuus est, quam animetur fœtus, dicendum est. satis esse vt dum agens generat passum, puta terra lignum, coniuncta sit ei: tūc enim virtutem ingenerat quâ lignum mouet, quotiescunque cadere permittitur. Et pariter homo dum decidit semen; & sagittarius dum emittit sagittam, modo à nobis exposito lib. 2. q. 2. & lib. 8. super text. 32. Ex quo fit non esse necessarium, vt agens tamdiu sit simul cum passo, quamdiu agit in ipsum; sed satis est fuisse aliquando re & loco simul, tunc autem virtute.

De relatione autem similitudinis, quæ in me fit dum, alter in India nascitur, nullum est argumentum: quoniam (vt lib. 5. visum est) ad relationem non est per se motus: Neque illa realis relatio in me fit, ab alio in India nato; sed consequitur in me ex natura extremorum: & ideo non opus est, vt eodem vnà simus loco.

Ad 3. Ad tertium argumentum respondetur quod mouentia immaterialia qualia sunt Deus & intelligentiæ, licet necessariò sint simul cum passo, quando per se agunt (vt expositum est) non tamen propriè dicuntur passum tangere: quoniam tactus conditio est quantitatis corporeæ; tangunt tamen virtute.

Artic. 2. Conclus. In secundo art. est alia conclusio, quam superioris occasione constituit Aristot. ca. 3. videlicet. Alteratio non fit per se primò nisi ad qualitates tertiæ speciei, quæ sunt passiones & passibiles qualitates, & sunt per se primò sensibiles. Ad cuius intellectum animaduertito, ad qualitatem aliquam esse per se primò alterationem nihil aliud esse, quàm eiusmodi qualitatem esse terminum per se primò acquisitum tali alteratione, vt ipse se exponit Philosophus text. 17. vnde ad calorem est per se calefactio, sicuti ad substantiam, per se primò generatio, & ad quantitatem, per se primò augmentatio. *Ad qualitatem esse alteratione͂.* Causa & ratio conclusionis huius est quam Aristotel. tex. 11. tetigit: nempe, quod cum alteratio fit generationis corruptionisque via, & res corrumpuntur quatenus qualitatibus contrarijs secum pugnant, secundum illas qualitates fit propriè alteratio, secundum quas inter se formæ differunt in materia; illæ autem propriè sunt tertiæ speciei. Est ergo hic animaduertendum, quod propriè rem alterari, est dimoueri à sua naturali dispositione; quando autē secundum naturam perficitur, non sic propriè alterari censetur. At quoniam potissimùm Aristot. conclusionem probat inducendo alias qualitatis species, monstrandoque in illis non esse per se primò alterationem, vt toto cap. 3. visum est, per solutionem contrariorum liquebit eius doctrina.

Ad 4. Igitur ad quartum argumentum, quòd punctum contra rationem conclusionis intentum est, negatur albedinem, & reliquas secundas qualitates non esse primum terminum alterationis: imò sicut calefactionis per se primus terminus est calor, ita & dealbationis albedo, & dulcorationis, dulcedo. Neque istæ qualitates consistunt solùm in temperamento primarum, sicut sanitas ad modum relationis; sed sunt mediæ qualitates distinctæ, & resultantes ex tali, vel alia ratione caloris aut frigoris, cum tali, aut alio temperamento humidi, & sicci: quæ quidem qualitates per se ipsæ tendunt, vel ad corruptionem, vel ad conseruationem rei: sanatio verò nihil aliud est, quàm humorum rectificatio, & ægritudo, eorum peruersio. Et ideo ad qualitates quæ consequuntur, non est per se alteratio, sed ad tales humores.

Ad

Ad conf.

Ad confirmationem autem, de passionibus sensitiuis quæ militat contra tex. 12. vbi Arist. docet in illis esse per se alterationem, conceditur quod per se alteratio in sensibus non fit ad sensationes ipsas, sed ad species. Quin verò text. 20. ipse docuit quod sicut in vsu scientiæ non est alteratio, ita neque in vsu sensus. De ira autem, & gaudio, tristitia, & similibus, negatur in illis non esse per se alterationem, consistunt enim materialiter in commotione sanguinis à corde, vel ad cor, quibus motibus corpus ipsum verè alteratur.

Ad 5. arg.

Ad quintum argumentum, de figura & forma negatur ad illas esse per se motum. Neque enim per se primò terminus sculptionis est forma statuæ; sed auulsio particularum lapidis ad quam consequitur forma. Neque per se motus pictionis est imago, sed impictio colorum in tabula. Et pariter dum liquefit cera per se motus calefactionis non est nisi quantitatis extensio, ad quam consequitur hæc aut illa figura.

Ad conf.

Ad confirmationem autem de molli & duro respondet Albert. quod durities naturalis est quidem naturalis potentia, quæ consequitur naturam rei, & ideo ad illam non fit alteratio, sicut neque ad risibilitatem; quoniam consequitur ad generationem: sed tamen durities peregrina, quæ aduenit per rei (v. g.) desiccationem, vt induratur lignum, non est potentia naturalis; & ideo nihil vetat, quin sit propriè alterationis terminus.

Ad 6.

Ad sextum principale respōdetur, quod calor, & frigus (vt in prædicamentis dictum est) quatenus possibiles sunt qualitates, hoc est, ignis effectus, aut sensationis causa, pertinent ad tertiam speciem: & hâc ratione fit secundum has qualitates alteratio; sed quatenus conueniunt, aut disconueniunt subiecto sunt in prima specie, sicut sanitas & ægritudo: vt distemperatus calor, quæ est febris quartana, & excessus frigoris, in quo est paralysis.

Ad 7.

Ad sextum responsum est iam super text. 17 quòd sanitas non est relatiuum secundum esse, sed secundum dici: Nihilominus ad ipsam non est per se alteratio ratione iam dictâ.

Ad 1. conf.

Ad confirmationē de habitibus moralibus conceditur quosdam eorum, vt fortitudinē & temperantiā, consistere in appetitu sensitiuo. Negatur tamen inde consequi, vt ad illos sit per se alteratio, sicuti ad iram, & gaudium, & ad reliquas passiones: nam hæc (vt modò dicebamus) fiunt cum cōmotione locali sanguinis, & caloris; habitus autem consequuntur ad passionum moderationē: sicuti dictum est, quod in humoribus est per se alteratio, nō autem in sanitate.

Ad 2. conf.

Ad secundam confirmationem verò, concesso huiusmodi habitus tam intellectuales, quàm morales esse intensibiles & remissibiles, esseque inter se contrarios, non fit consequens, vt propriè in illis sit alteratio: quia id non sufficit, vt Aristotelis rationes docent: tum quia sunt rei perfectiones, tum quia consequuntur ex commensuratione accidentium, quæ sunt per se primi termini alterationis. Et quod obijcitur de aqua, quæ dum reducit se ad frigiditatem alteratur, licet perficiatur, non est ad propositum: quia satis est acquisitionem frigoris per se esse alterationem, quia est qualitas tendens in corruptionem, etiam in aqua, si esset nimium exuperans: neque calores medij consistunt in commensuratione extremorum, sicut sanitas. Quin verò viridis color & rubeus, mediæ per se qualitates sunt, per quas fit transitus ab illo in nigrum, & ideo per se sunt termini alterationis.

TEXT. XXI. *Dubitabit autem aliquis, &c.*

QVÆSTIO SECVNDA.

Vtrum motus cuicunque alij motui sit comparabilis?

Argu. 1. PARTE affirmatiua arguitur ex ordine contra doctrinam Phi. Si motus aliqui non essent comparabiles, maximè circularis & rectus, vt sentire videtur text. præsenti; sed quod hi sint velocitate comparabiles, arguitur. Velocitas motus ab effectu (vt quęstione sequenti disputabitur) attenditur penes logitudinem spatij: circularis autem linea & recta, sunt longitudine cōparabiles: ergo & motus, qui per illam fiunt. Vnde fallax apparet argumentum Phi. inferentis ex differentia specifica circularis rectæque lineæ, non esse eiusmodi motus velocitate comparabiles. Enimuerò si specie differunt, illud est ratione figuræ, cum hoc tamen permititur, vt longitudo vtriusque sit eiusdem rationis. Potest enim idem filum quod nunc in rectum protensum est, in circulum subinde contrahi, eâdem permanente longitudine sub diuersa figura; atque adeò si duæ muscæ moueantur, altera per rectam, altera per circularem, æquâ velocitate, eodem tempore, easdem perficient lineas.

Argu. 2. Secundò & principaliter arguitur. Cùm proprium sit quantitatis, secundum eam æqualè vel inæqualè dici, omnis linea, cuiuscunque sit figuræ, erit alteri cuicũque, siue maiori siue minori, inæquali aut certè illis æqualis. Manifestũ quippe est, arcum, longiorem esse chorda: Quin etiam in figuris differẽtibus specie docent geometræ, angulum rectum esse maiorem angulo continuo, quem facit circulus tangens lineam rectam: Item triangulã figuram dari æqualem quadratæ, & aliam figuram esse tali proportione maiorem minoremve aliâ. Et, vt apud Euclidem demonstratum est, inter figuras polygonias quarum peripheriæ sunt æquales, quanto quælibet plurium est angulorum, tanto area illius est amplior: Igitur non obstante differentiâ specificâ figuræ, longitudo tamen eiusdem rationis est in circulari & recta, quod sufficit ad commensurandum velocitatem motus. Et quo ad rem proximè accedamus, circuli, aiunt, geometræ ad suam diametrum, proportionem esse triplam sesquialteram: ergo tali proportione velocius mouebitur id, quod per cir-

per circulum circumferatur, quàm quod eodem tempore diametrum pertranseat.

Tertiò deinde & præcipuè arguitur, contra tres conditiones, quas occasione velocitatis motus adstruit Aristo. requisitas esse, vt res vna sit alteri comparabilis: puta quod non sint æquiuocæ, quod sint eiusdem naturæ specificæ, & quod in eodem sint primo subiecto, vt à text. 24. vsque ad. 30. est videre: Substantia namque (vt ait ipse) est magis ens, quam accidens; & tamen neque ens dicitur omninò vniuocè de substantia & accidente (vt in anteprædicamentis visum est) neque substantia est in subiecto. Porro & Deus melior est, & sapientior, quàm creatura; quibus tamen prædicatis non sumus vniuoci Deus & nos. *Argu. 3. Contra 1. cōditionem.*

At contra secundam eius conditionem est argumentum, quod nullam subijcit rationem, cur in genere non fiat comparatio veluti in specie. Cur inquam, nix non erit magis colorata, quàm papyrus, sicuti est magis alba: Siquidem, vt albedo, ita & color videatur intensior esse in niue. Et præterea comparatur intensio coloris vnius subiecti, ad intensionem frigoris alterius, vt hoc sit magis calidum, quàm illud frigidum. *Contra 2.*

Atqui contra tertiam est argumentum. Scientia est maior in angelo, quàm in homine; tamen non sunt in eodem subiecto. Et lux est maior in sole, quam in igne quamuis habeant subiecta diuersissima. *Contra 3.*

Quartò aduersus aliud membrum arguitur, quo tex. 30. & infra hâc ratione concludit, neque motum localem esse comparabilem motui alterationis, neque alterationes diuersarum specierum interse. Tanta est albedo, testimonio eiusdem Aristote. in prædicamentis, quanta est superficies per quàm extenditur; albedo autem, & quantitas differunt genere: ergo motus genere differentes, puta ad qualitatem & quantitatem (quorum primus est alteratio, & secundus augmentatio) sunt velocitate comparabiles: veluti si vnà horâ ignis extendat calorem per pedalem quantitatem ligni, quàm quantitatem lignum, idem augendo duabus horis acquisiuerat, duplo tunc velocior erit motus alterationis, quàm fuerat motus augmentationis. Quod si in medietate eiusdem horæ musca percurreret eandem quantitatem, duplo adhuc velocior esset motus localis quàm alterationis. Item ignis multo est maioris actiuitatis, quàm aqua eodem gradu frigida: ergo agilior erit motus calefactionis, quàm frigefactionis. Et (vt contra exemplum Aristotelis loquamur) nihil prohibet, quominus sanatio velocior sit, aut tardior in animali, quàm calefactio, aut localis motus: ergo alterationes diuersarum specierum sunt celeritate comparabiles. In contrarium est sententia Aristo. *Argu. 4.*

Duo membra secundum ordinem Aristotel. habet quæstio præsens. Primum est de comparabilitate motuum: & alterum, occasione huius accersitum, de comparabilitate in genere quorumcunque accidentium. Quantum ad primum notandum est, quod cum intentio Phi. sit ostendere (vt lib. sequenti videbimus) vnum esse primum motorem; atque adeò primum motum, qui sit omnium mensura, hac de causa hîc inuestigat, an omnes motus sint velocitate comparabiles. Est enim pro parte affirmatiua quod omnes motus conueniant in vna prima mensura, qui est motus primi mobilis. Sed pro parte negatiua sint argumenta, quæ hic facit de circulari, & recto, & de alijs motibus *Arti. 1. Nota.*

tibus differentibus specie. Et quidem Arist. non respondet in forma ad quæstionem, sed solùm disputat ad vtranque partem. Et ideo sunt qui dicant, non negare circularem, & rectum esse comparabiles; sed tantùm obiecisse illa argumenta ad partem negatiuam, quæ reliquit inoluta.

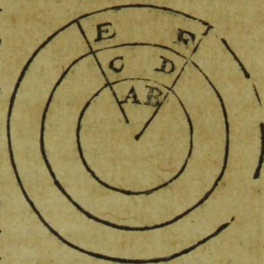
Sententia Aristoteles. At verò, illa profectò argumentatio negatiua (vt in tex. adnotauimus) responsio est pariter negatiua more peripatetico. Vnde commen text. 21. rationem reddit cur linea circularis, & linea recta non sint magnitudine comparabiles: nempe, quod neutra potest alteri supponere, vt appareat æqualitas vel excessus, vt supponuntur duæ lineæ rectæ: & eâdem ratione sentit, motus qui per eas fiunt non esse comparabiles velocitate. Nam velocitatum proportio insequitur proportionem spatiorum, quæ in eodem tempore conficiuntur. Quod si contra Commentatorem quis arguat, necessarium esse, vt circularis, & recta sint æquales vel inæquales; siquidem sunt longitudines, tametsi nos meriti nequimus alteram per alteram, respondet Paulus, quod circularis & recta, non sunt actu mensurabiles propter impedimentum figuræ; sunt tamen comparabiles potentiâ, ratione longitudinis. Nihil tamen, neque Paulus, neque alij directè respondent de velocitatibus motuum, an sint comparabiles. Id quod reuera argumenta, quæ supra fecimus, vrgere vehementer videntur.

Decisio 1. difficultatis. Igitur, omissis aliorum interpretationibus, conclusio Phi. est profectò vera, & ingeniosa; sed tamen in qua, nisi lector attentus sit, facilè hallucinabitur. Præsupponendum ergo primum est, non esse idem, duarum quantitatum, vnam esse altera maiorem aut minorem, & esse commensurabiles. Ad hoc enim requiritur, quod sit inter eas rationalis proportio, idest, denominata ab aliquo numero, puta aut dupla, aut sesquialtera &c. Ad quod quidem exigitur, vt vna pars aliquota vnius, sit etiam aliquota alterius, quæ sit communis vtriusque mensura; vtpotè quod medietas vnius sit tertia alterius, vel quinta vnius sit septima alterius. &c. Tunc enim illæ quantitates habebunt se sicut numeri, quorum omnium vnitas est communis mensura, quâ ratione sunt omnes commensurabiles. Cuius defectu (vt q. sequenti fiet notum) diameter, etsi longior sit costa, non est tamen ei commensurabilis. Igitur quod circularis linea, & recta non sint commensurabiles inde patet, quod non est ambarum eadem mensura: nam rectarum ea longior est cuius extrema magis distant; circularium verò, illa quæ maior est portio eiusdem circuli: portio namque diuersorum circulorum non est regula certa.

Ratio pro conclusione. Hinc ergo præter rationes textus colligitur, neque motus circularem & rectum, esse commensurabiles. Illa enim sunt commensurabilia, quæ eadam mensura metimur: circularis motus atque recti, non est eadem mensura: ergo. Ad probationem minoris notandum est, velocitatem circularis motus bifariam penes effectum pensari: vno modo, si velocitas circumeundi consideretur: alio modo, si consideretur simpliciter velocitas motus. Velocitas enim circulationis attenditur penes hoc (vt in quæstione sequenti recolemus) quod in tanto tempore tales anguli describantur circa idem centrum. Exempli gratiâ Si tria mobilia circumirent eodem tempore hos tres circulos, taliter vt quo tempore infimum mobile mouetur ab a ad b. medium percurrat a c. ad d. & supremum ab. e. ad. f. æqualiter circumirent, quia in eodem

tempore

tempore æquales angulos describunt circa idem centrum. Omnes enim sex illi anguli descripti in tribus circulis sunt æquales, quippe quibus idem opponitur in centro, & ideo eodem tempore singula peragent suos circulos; Sed tamen non mouentur æqualiter: quoniam velocius mouetur medium mobile, quàm infimum, multoque celerius supremum, quoniam bases illorum angulorum non sunt æquales: quapropter quanto per maiorem circulum eodem tempore vnumquodque mouetur, tanto maiorem describit lineam. Itaque cœlestes omnes orbes æqualiter circumeunt; tamen tãto quisque pernicius, quanto alijs superior: velocitas autem recti motus non attenditur, nisi simpliciter penes logitudinem descriptæ lineæ: non ergo sunt mensurabiles. Multo tamen perspicacius res elucebit, dum inter respondendum ad argumenta eruetur fallaciarum medulla.

Igitur ad primum argumentum negatur, velocitatem motuum ab effectu attendi in motu circulari penes lineam descriptam; sed attenditur penes descriptos angulos, vt dictum est; & ideo argumentum Phi. non est fallax, sed hoc, quod contra ipsum intenditur. Et fallacia latet in exemplo de duobus æqualibus filis, quorum alterum extendatur in rectum, alterum contrahatur in circulum: nam cum filum illud, non sit linea mathematica, sed corpus, necesse est, vt quod in circulum concluditur, contrahat interiores partes, & extendat exteriores, & ideo manet prorsus forinsecus eiusdem longitudinis. Linea autem mathematica, quæ sit indiuisibilis secundum latitudinem, non potest dari actu separata. Et hoc est, quod ait Commen. quòd non potest coextendi rectæ, vt mensurentur. *Ad 1.*

Quòd si dicas, Deus cognoscit peripheriam circuli, cui rectè sit æqualis, damus hoc verum, tamen si duo mobilia per lineas, circularem & rectam, æquale mouerentur eâdem velocitate, citius moueretur mobile, quod graderetur super rectam, quam quòd super circularem, & ideo motus non essent commensurabiles. Et hoc patet, quia si æquali velocitate mouerentur, semper in circuitione fieret maior mora. Demonstremus hoc in quadrato. Efformemus, inquam, lineam æqualem rectæ in quadratum, tum mobile quod mouetur per quadratum, dum ad angulum peruenerit, profectò eâdem velocitate non pertransibit tantam portionem angularem, quantam aliud mobile, rectam: & eâdem ratione si eadem linea disponatur in figuram plurium angulorum, eâdem velocitate non pertransibit totam eodem tempore. Quo fit vt non sint hoc modo commensurabiles motus rectus, & circularis. *Instantia.*

Et per hæc respondetur ad secundum principale argumentum. Concedimus namque omnem lineam cuiuscunque sit figuræ, esse æqualem alteri, maioremve, aut minorem illa; sed hoc tamen negamus, quod circularis & recta, sint proportionabiles proportione rationali (hoc est enim commensurari) quia non est ambarum vna mensura, sicut contingit diametro, & costæ: vt quæstione proximâ patebit, vbi termini isti innotescent: Veluti & in figuris quamuis triangularis possit commensurari quadrangulari; tamen area *Ad 2. prin.*

circuli

circuli non commensuratur quadratæ, licet sit maior, vel minor. Alia verò demonstratio Euclidis, nempe inter figuras polygonias, quarum peripheriæ sunt æquales: quanto quælibet pluriũ eit angulorum, tanto aream complecti ampliorem, probat quidem, quod vna figura diuersæ speciei maior est altera; non tamen quod sit inter omnes proportio rationalis. Quin verò ex illa sumitur demonstratio oculatissima, quod si duarum linearum æqualium vna sit circularis, & alia recta: tunc eadem velocitate non pertransibitur vtraque in eodem tempore: sed plus temporis consumetur in circulari.

Et demonstratio est hæc. Si ex eadem linea fieret triangulus, maiori tempore opus esset, vt eâdem celeritate percurreretur, propter versionem angulorum: ergo si ex eadem fieret quadratum; cùm ex hypotheſi modò facta spatiosior esset area, longior esset circulatio: & si fieret exagona figura, latior fieret area: & octogona adhuc latior; ergo si circularis, quæ omnium est capacissima, area esset amplior: ergo mobile, vt eandem lineam circularem pertranseat in eodem tempore, celeriori motu opus habet, siquidem aream circuit vastiorem. Fit ergo vt motus circularis, & rectus non sint commensurabiles.

Ad postremam. Confir. Ad postremam autem confirmationem eiusdem secundi principalis negatur, quod circuli ad suam diametrum sit exactissima proportio tripla sesquialtera, sed est paulo plus minusve. Et quando esset illa iusta, non esset talis proportio inter motus super easdem lineas propter maiorem moram ambiendi, quàm recta incedendi, vt expositum est. Ad aliud, quod post adiecimus Aristotelis testimonium, quod motus primi mobilis est inferiorum mensura, respondetur, quod non intelligitur de mensura, quâ sint omnes inter se motus commensurabiles; sed vult dicere, quod quanto aliquis motus illi accedit proprius, est velocior ac simplicior.

Disgressio de proportionibus. Posteaquam in genere de comparatione motuum, quantum est satis, prægustauimus, ordo est, vt ad septem regulas Aristotel. quæ in postremo capite expositæ sunt, in specie descendamus. Cui quidem tractationi, & examini substernere opus est aliquos canones proportionum, sine quorum degustatione adiri disputatio nequit de velocitate motus.

Proportionis definitio. Proportio ergo iuxta nominis etymologiam, idem est quod portionum, seu partium habitudo. Cadit ab eo, quod est partior: At quia partibile est, nihil nisi ratione quantitatis (vt cui proprium est, secundum eam vnumquodque diuidi; atque adeò & æquale dici, & inæquale) significanter definitur proportio (vt est apud Bœtium & Nicomachum) quod sit duarum quantitatum certa habitudo. Cum dicitur quantitatum habitudo, subnotatur, quod sit habitudo secundum propriam rationem quantitatis, nempe æqualitatis, aut inæqualitatis. Nam relatio patris ad filium, non censetur hic nomine proportionis. Atqui, duarum, consultò adiectum est, quoniam proportio vna, inter duo tantùm constituitur extrema. Genere quantitatis, vtrãque ex æquo complectimur speciem; tam discretam, quàm continuam. Inæpti enim sunt, qui aiunt (quantitatum, aut numerorum) id quidem falsò opinari, quod numerus non sit legitima species quantitatis. Quantitas verò non hic constringitur ad eam duntaxat corpoream, quæ est in mole; sed accipitur vt latè ad omnia patet, quibus vlla inest ratio mensuræ; ac proinde æqualitatis, & inæ-

& inæqualitatis, vt eſt in intenſione accidentis, aut quauis alia perfectione. Non enim ſolùm cubiti ad palmam, & decem calculorum ad quinque eſt proportio, ſed intenſionis alboris niuis, ad eam quæ eſt in papyro, & perfectionis virtutis aut ſcientię angelicæ ad humanam.

Proportio autem (vt inter explicandam definitionem deſignabamus) primum diuiditur in proportionem æqualitatis, & proportionem inæqualitatis. Proportio æqualitatis, eſt proportio duarum quantitatum, quarum neutra alteram ſuperat, vt pedis ſiniſtri ad dextrum, & quinarij digitorum vnius, ad quinarium alterius. Non diximus, eſt habitudo, ſed eſt proportio, quòd eſt genus proximum ad proportionem æqualitatis. Neque verò ſubiecimus, quantitatum æqualium, ne definitum in definitione poneremus. Proportio inæqualitatis, eſt proportio duarum quantitatum, quarum altera alteram ſuperat, vt cubiti ad palmum, & denarij digitorum od oculorum binarium. *Proportionis Diuiſio.1.*

Secunda diuiſio eſt proportionis inæqualitatis in proportionem maioris inæqualitatis, & proportionem minoris inæqualitatis. Proportio maioris inęqualitatis eſt proportio quantitatis excedentis, ad eam quæ exceditur. Cuius ſunt proximè exempla poſita Proportio verò minoris inæqualitatis, eſt proportio quantitatis, quæ exceditur ad excedentem, vt palmi ad cubitum, binarij ad quinarium. Quemadmodum etenim quantitas maior reſpectu minoris dicitur, & minor relatiuè ad maiorem, ita proportiones maioris & minoris inæqualitatis correlatiua ſunt. Quòd proportio relatio ſit, non eſt vt in dubium reuocetur; ſiquidem eſſe illius, eſt eſſe ad aliud. An verò relatio illa realiter diſtinguatur à fundamento, vt ſint duæ res numero, ſatis in prædicamentis diſputatum à nobis eſt. Credo enim non eſſe aliam numero rem, tametſi formaliter falſa ſit hæc enunciatio, ſubſtantia vel qualitas eſt proportio. Quare multò minus credo, proportionem eſſe nomen collectiuum, quod ſupponat pro ambobus ſimul extremis, ſed proportio maioris inæqualitatis eſt in extremo maiori, & minoris, in minori. Quandoquidem prima, eſt habitudo maioris ad minus, & ſecunda eſt habitudo minoris ad maius. Membra hęc ambo per omnes ſubſequentes ſpecies peruagantur correlatiuè, vt pariter ſubdiuidatur vtrumque. *Diuiſio.2.* *Proportio eſt relatio.*

Tertia ergo diuiſio eſt, proportio alia rationalis, & alia irrationalis. Proportio rationalis, eſt proportio duarum quantitatum, quibus eadem communis eſt pars aliquota, vt hominis ad cubitum, cubiti ad pedem, pedis ad palmum. Continet enim palmus quatuor digitos, pes autem quatuor palmos. Quare digitus eſt quarta pars palmi, & ſextadecima pedis: Seſquipes autem, id eſt, pes vnus cum dimidio, facit cubitum. Quo fit, vt palmus ſit quarta pars pedis, ſexta vero cubiti, & vigeſimaquarta totius hominis. Nam ſi naturalibus fides eſt, homo continet quater cubitum ſuum, & ſexies pedem. Vbi ergo diximus, eadem pars aliquota, non ſenſimus eiuſdem denominationis, nam aliàs eſſet proportio æqualitatis. Æqualium enim quantitatum quarta vnius, eſt quarta alterius, & tertia vnius, eſt tertia alterius, & ita de cæteris Sed ad rationalem proportionem ſatis eſt, vt quæ eſt tertia vnius, ſit quarta, vel quinta, vel quomodocunque aliquota alterius. Quapropter proportio æqualitatis non excluditur ab hac diuiſione, nam includitur ſub membro rationalis. *Diuiſio.3.* *Humana ſtatura.*

tionalis. Et ideo non accepimus pro genere proportionem inæqualitatis, sed proportionem. Proportio verò irrationalis per alterum extremum, est proportio duarum quantitatum, quibus non eadem communis est pars aliquota: vt proportio diametri ad costam eiusdem quadrati, de qua quæstione proximâ recurret sermo.

Pars aliquota. Pars aliquota, est pars quantitatis, quæ aliquoties sumpta, complet adæquatè totum, vt tertia & quarta, &c. Pars verò non aliquota, est illa, quæ non aliquoties sumpta, reddit adæquatè totum, vt pars in primis quæcunque maior medietate; nam illa bis sumpta totum exuperat: & pars (verbi gratiâ) continui, quæ contineret duas quintas. Quippe quæ bis sumpta, non exæquaret totum; & si ter multiplicetur, excederet.

Coroll. 1. Ex quo sequitur primò, quod cum numerus ex diuisione continui nascatur, & crescat (vt in prædicamentis capitulo de quantitate habetur) fit, vt partes aliquotæ perpetuò nuncupentur ordine numerorum, vt secunda (quæ est medietas) tertia, quarta, quinta &c. adeò, vt idem sit pars aliquota, quod pars ab aliquo certo numero denominata; nisi quod hæc non est definitio, veluti superior, eò quod non explicat rationem & causam definiti.

Coroll. 2. Hinc sequitur secundò, quod sicut in numeris descendendo datur minimus, scilicet binarius; ita in continuo datur maxima pars aliquota (quæ est medietas) tametsi non detur maxima pars simpliciter (vt libro primò visum est) at quoniam ascendendo non datur numerus maximus, fit, vt neque in continuo detur minima pars aliquota.

Coroll. 3. Tertiò consequitur, vt proportio omnis inter duos numeros, sit rationalis: nam saltem vnitas erit pars aliquota vtriusque. Quamobrem (vt in subsequentibus apparebit) omnis proportio rationalis denominatur ab aliquo certo numero, vel numeris; vt dupla, sesquitertia, superbipartiens tertias &c. Quamuis oratio hæc non sit habenda loco definitionis (vt aliqui volunt) vtpote quæ non explicat causam definiti.

Diuisio. 4. Semotâ nunc irrationabili proportione, quarta diuisio est proportionis rationalis, cuius quinque sunt species: scilicet tres simplices, & duæ compositæ. Cum iam loquimur de proportione rationali, sermo nobis est de proportione inæqualitatis: nam illam quæ est æqualitatis, missam hinc fecimus. Et quamuis proportio maioris, & proportio minoris inæqualitatis easdem habeant sibi inuicem respondentes species; solùm tamen explicantur in proportione maioris inæqualitatis. Est ergo proportio rationalis, alia simplex, & alia composita. Simplex est, vbi maior quantitas continet, siue minorem aliquoties, siue partem, siue partes: Cuius proindè tres sunt species, vtpote multiplex, superparticularis, & superpatiens. Proportio multiplex, est proportio duarum quantitatum, quarum vna continet aliquoties alteram adæquatè, vt dupla, tripla &c: Vtpotè duorum ad vnum, trium ad vnum, &c. Proportio superparticularis, est proportio duarum quantitatum, quarum vna continet semel alteram, & vnam eius partem aliquotam: vt trium ad duo est sesquialtera, & quatuor ad tria sesquitertia, &c. Proportio superpatiens, est proportio duarum quantitatum, quarum vna continet alteram semel, & aliquas eius partes aliquotas, vt quinque ad tria: nam. 5. continet. 3. & duas eius tertias; & ideo est superbipartiens tertias. Cum dico partes, planè intel-

ligitur

ligitur, quæ non faciant partem aliquotam: nam alias recideret in proportionem superparticularem, vt. 6. ad 4. est sesquialtera: quia numerus maior continet minorem, & duas quartas quæ constituunt medietatem. Quò fit, vt proportio superpartiens duobus numeris nuncupetur, altero scilicet numerante partes, altero verò eas denominante. Exempla harum specierum in subiecta naturali serie numerorum facilè patescunt. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. vt à quibus ex ordine numeris denominentur singulæ. Nam si singulos continenter numeros cum vnitate conferas, resultabunt species proportionis multiplicis, quæ in infinitum crescunt, sicut numeri ipsi: 2. enim ad primam. est proportio dupla. 3 ad primam tripla. 4. ad 1. quadrupla, & ita progrediendo denominatur vnaquæque proportio multiplex ab eo numero, quoties maior quantitas continet minorem. Eâdem ratione si prætermissâ vnitate, vnumquemlibet numerum retuleris ad proximè præcedentem, conficies infinitas species proportionis superparticularis: quarum quæque denominatur à parte aliquota, qua quantitas maior superat minorem, vt. 3. ad secundam proportio est sesquialtera, quia maior quantitas continet minorem, & medietatem eius. Est enim sesquialterum, idem, quod alterum & semis, ceu sesquipes, pes & semis. Quare non tam latinè dicitur sesquitertia, nisi quod vsu receptum est, vt sesquialtera dicatur totum, & altera pars, scilicet, medietas. Et simili ratione. 4. ad tertiam, est proportio sesquitertia: quoniam maior quantitas continet minorem, & tertiam partem eiusdem. Et 5. ad 4. sesquiquarta, & ita deinceps Quod si eâdem prætermissâ vnitate vnumquemque imparem numerum ad proximè præcedentem imparem comparaueris, creabis infinitas species superpartientis proportionis, percurrente eodem numero numerante & denominante crescente, vt. 5. ad 3. est proportio superbipartiens tertias. & 7 ad 5. superbipartiens quintas, & 9. ad 7. superbipartiens septimas. Quando verò illæ partes reddunt alterum tantùm, tunc proportio erit multiplex: sicuti quando faciunt partem aliquotam, erit superparticularis vt. 6. ad 3 non appellatur proportio supertripartiens tertias, sed dupla. At 7. ad 4. proportio est supertripartiens quartas, atque 8. ad 5. supertripartiens quintas. Componitur autem multiplex, tum cum superparticulari, tum cum superpartiente. Vnde proportio multiplex superparticularis, est proportio duarum quantitatum, quarum vna continet pluries alteram, & in superpartem eius aliquotam, vt. 5. ad 2. est dupla sesquialtera. Proportio verò multiplex supertripartiens, est proportio duarum quantitatum, quarum vna continet pluries alteram, & aliquas in superpartes aliquotas, vt. 8. ad 3. est proportio dupla superbipartiens tertias. De speciebus autem proportionis rationalis minoris inæqualitatis nihil amplius est adnotatu necessarium, quàm quod illa proportio, quæ est maioris quantitatis ad minorem, supponitur vice versâ inter minorem & maiorem, vt. 1. ad 2. est proportio subdupla, & ad 3. subtripla, &c. Pari modo. 2. ad 3. est proportio subsesquialtera, & 3. ad 4. subsesquitertia, & ita ascendendo. Æquâ ratione 3. ad 5. est subbipartiens tertias, & 4. ad 7. subtripartiens quartas; nisi mauis ineptè dicere, subsupertripartiens.

Sesquialterum.

Haud equidem existimauerim operæpretium, regulas hic multiplicare, huiusmodi species infinitas generandi: cùm quod non sit locus hic Arithme-

ticæ per suos omnes numeros deducendæ: tum quod per se quisque id potest speculari, neq; res adeò est vtilis. Sed ne nihil prorsus de hoc adnotemus. Radix proportionis cuiusq; sunt termini minimi, atq; adeò primi, inter quos est talis proportio. Quo fit, vt proportionis multiplicis radix sit vnitas, & ille numerus, à quo talis proportio nominatur, vt radix proportionis duplę. 1. & 2. & triplę. 1. & 3. & quadruplę. 1. & 4. &c. Quod si gignere iubet ões duplas, duplicãdo sẽper extrema primæ radicis, id certò pręstabis, vt si 2. ad. 1. est dupla. 4. ad 2 est pariter dupla. & 8. ad. 4 & 16. ad. 8. vt ex hac serie liquet. 1. 2. 4. 8. 16. Eâdẽ ratione si iuuat procreare triplas, triplicabis sẽper extrema primæ radicis, vt si. 3. ad. 1. est tripla. 9. etiam ad. 3 erit tripla. & 27. ad. 9. Et simili proportione vtere in cæteris. Tripla. 1 3. 9. 27. Quadrupla. 1. 4. 16. 64. Quintupla. 1. 5. 25. 125. &c. Prima verò radix proportionis superpartientis, est numerus denominans partem cum proximo sibi accerescente: Vt prima radix sesqui alteræ sunt. 2. 3. & prima sesquitertiæ sunt. 3. &. 4. & ita ascendendo. Species autem huius proportionis multiplicantur, si superscriptis in vno ordine omnibus numeris excedentibus se maiori numero radicis, subscripseris numeros excedentes se numero minori. Vt quia prima radix sesquialteræ sunt 2. & 3 duo hi ordines numerorum, collato superiori charactere, cum eo, qui sibi subijcitur,

Radices diuersarum proportionũ

indicabunt tibi omnes sesquialteras.

3. 6. 9. 12. 15.
2. 4. 6. 8. 10.

Et quia radix sesquitertiæ sunt. 3. & 4. in his duobus ordinibus in species omnes sesquitertias.

4. 8. 12. 16. 20.
3. 6. 9. 12 15.

Et simili ratione operaberis in reliquis. Proportionis autem superpatientis prima radix, sunt numerus denominans partes, & numerus excedens illum numero numerante. Atque eâdem omnino arte multiplicatur, quâ proportio superparticularis, superscribendo numeros excedentes se maiori extremo, & subscribendo numeros excedentes se minori, vt prima radix superbipartientis tertias sunt. 3. &. 5. & prima supertripartientis quartas, sunt 4. & 7. Ecce ergo (si quemlibet supernum characterem cum eo contuleris, qui sibi subiectus est) omnes superbi partientes tertias.

5. 10. 15. 20 25. 30.
3. 6. 9. 12. 15. 18.

Et hinc patent omnes tripartientes quartas.

7. 14 21. 28.
4. 8. 12. 16.

Regulæ enim huiusmodi tenent per locum à commutata proportione. Nempe quia sicut se habent. 3. ad 6 ita se habent. 2 ad 4. fit, vt sicut se habent. 3. ad. 2 ita se habent 6. ad. 4. Et quia sicut se habent. 5. ad. 10. ita se habeant. 3. ad. 6. fit, vt sicut. 5 ad. 6 ita se habeant. 10. ad. 12. De proportione verò rationali paulo etiam inferiùs plura.

Proportionalitas.

His vtcunque præiactis de proportione, subsequitur vt de proportionalitate parumper etiam dicentes immoremur: cuius ad materiam velocitatis penes causam, frequentior vsus est. Igitur quemadmodum proportio, habitudo est inter duas quantitates, ita proportionalitas est proportio inter duas, pluresue proportiones. Quò palam fit, vt quemadmodum proportio inter duas tantum quantitates constituitur, ita non possit proportionalitas, nisi inter plures quam duas constitui: Pro eo, quod extrema proportionalitatis, sunt nimirum duæ proportiones, quarum vtraque inter duas quantitates constituitur,

tuitur, & ideo aut sunt quatuor, aut tres, vbi media bis sumitur. Interest præterea inter proportionem & proportionalitem, quod licet proportio non possit esse, nisi habitudo inter duas quantitates; proportionalitas tamen est proportionum proportio, siue duarum, siue plurium proportionum, vt omnes istæ proportiones duplæ. 1. 2. 4. 8. 16. sunt vna proportionalitas. Ex quo fit consequens, vt omnis proportionalitas, proportio sit; sed non recurrit, vt omnis proportio sit proportionalitas.

Antiqua diuisio proportionalitatis est in tria membra, quæ sunt proportionalitas Arithmetica, Geometrica, & Harmonica seu Musica. Proportionalitas Arithmetica, est habitudo inæqualium proportionum, quarum termini sese pariter continuò, vt numeri excedunt: Nempe per vnitates, aut pares excessus. Et dicitur Arithmetica ratione subiecti, quia non reperitur nisi in numeris, qui subiectum est Arithmeticæ: Exemplum est in naturali serie numerorum. 1. 2. 3. 4. &c. Quicunque enim excedit proximè præcedentem vnitate, & tamen. 2. ad vnum est proportio dupla. 3. ad. 2. est sesquialtera, &. 4. ad. 3. est sesquitertia: Et ita quanto maior fuerit numerus, minor erit proportio ad sibi proximè præcedentem, quia minor erit pars aliquota. Idem est si omnes numeros pares cõscribas. 2. 4. 6. &c. aut omnes impares, vt. 1. 3. 5. 7. &c. Aut si se excedãt ternario, vt. 1. 4. 7. 10. &c. Proportionalitas geometrica est per oppositũ habitudo plurium æqualiũ proportionum, consequentur se habentium, quorum termini inæqualiter se excedunt, vt si constituas tres perpetuo, aut quatuor proportiones duplas. 1. 2. 4. 8. 16. aut triplas 1. 3. 9. 27. &c. Et hæc dicitur geometrica, non quod non reperiatur in numeris; sed quia reperitur quoq; in quãtitate continua, eâ ratione quâ est continua, & subiectum geometriæ, vt est inter figuras. Cuius exemplum paulo inferius subscribetur; vbi egerimus de proportione irrationali. Nam etsi Arithmetica proportionalitas considerari possit in quantitate continua, illud fit; quando consideratur diuisa in plures vnitates instar numeri. Vt si pedale dissectum cogites in sexdecim digitos. 2. se habebunt ad vnum in proportione dupla, & tres ad duos priores in sesquialtera, & ita gradatim ascendendo, sicuti per numeros. Atqui proportionalitates istæ dicuntur æqualitates, seu medietates: nam inter tres terminos (vt. 1. 2. 3.) ille, qui quanto excessu excedit minimum, exceditur à maximo (vt puta. 2.) dicitur medium proportionale arithmeticum. Inter tres verò alios (vt. 1. 2. 4.) ille qui quâ proportione excedit minimum, eâdem exceditur à maximo, dicitur medium geometricum. Et illa quidem proportionalitas ab æqualitate excessus dicitur æqualitas; hæc verò ab æqualitate proportionum. Quod si fuerint plures termini tribus, continuò propotionabiles, quilibet erit medius inter duo proxima extrema, præter duos extremos.

Proportionalitas Arithmetica. *Proportionalitas. Geometrica.*

Proportio autem Harmonica, est habitudo inter duas proportiones inæquales, terminorum itidem inæqualiter se excedentium; taliter tamen, vt qualis sit proportio maximi ad minimum, talis sit inter excessum, quo maximus excedit medium ad eum, quo medius excedit minimum. Vt 6. 4. 3. Est enim ad. 3. proportio dupla: & talis est inter duo, (quibus. 6. excedunt. 4.) & primum quo. 4. excedunt. 3. Et dicitur Harmonica, quia in sonis Harmonicis vsu venit cuius nullam hic habituri sumus rationem, quoniam nihil ad rem attinet præsentem.

Proportionalitas Harmonica.

Quod verò in præſentiarum viui eſt maximè, eſt dignoſcere proportionem proportionum geometricarum: nempe propoſitis duabus proportionibus, agnoſcere quanta ſit inter eos proportio. Quod inde innoteſcet, ſi nouerimus quæque proportio, ex quibus proportionibus componatur, & in quas reſoluatur. Enimuero quemadmodum latitudo quantitatis diuiditur in partes, quæ ſunt quantitates; ita & proportio diuiditur in partes, quæ ſunt proportiones.

Nota 1. Igitur ad hanc artem & methodum comparandam, primum noſſe opus eſt, quænam proportio ſit alia maior, quæue minor. Et quidem in ſimplicibus, illa quidem eſt maior, cuius maius extremum pluries continet minus, aut maiorem eius portionem. Quo fit, vt quæuis proportio multiplex maior eſt quácunque ſuperparticulari, & ſuperpartiente: quoniam ad minus continet bis tantum, quo neutra aliarum aſcendit, vt maior eſt proportio. 2 ad. 1 quàm. 6. ad. 4. vel. 7. ad. 4. Et inter multiplices, illa quæ à maiori numero denominatur maior eſt tripla, quàm dupla, In ſuperparticularibus autem, quæ à minori numero denominatur maior eſt, vt ſeſquialtera quàm ſeſquitertia, & ſequitertia quàm ſeſquiquarta. Nam pars aliquota quanto minori numero denominatur, tanto eſt maior. Eâdem ratione in ſuperpartientibus, ſi idem ſit numerus numerans, illa cuius numerus denominans fuerit minor, eſt maior; vt maior eſt ſuperbipartiens tertias, quàm ſuperbipatiens quintas. At vbi numerus denominans fuerit idem, tum quanto numerans fuerit maior, tantò proportio eſt maior: Vt maior eſt ſupertripartiens quintas (qualis eſt. 8. ad. 5.) quàm ſuperbipartiens quintas, vti 7 ad 5.

Sed tamen quando comparatur ſuperparticularis ad ſuperpartientem, eſt maior difficultas; quandoque enim ſonitus ipſe vocum explicat magnitudinem. Manifeſtum enim eſt ſuperbipartientem tertias maiorem eſſe ſeſquialtera, quoniam duæ tertiæ maior portio totius eſt, quam medietas. Sed non nunquam eſt difficultas, vt ſi interrogeris vtra ſit maior proportio, ſeſquitertia, an ſuperbipartiens quintas: Opus enim tunc eſt videre, an ſit maior portio totius duæ quintæ, quam vna tertia. Id quod cognoſces, multiplicando illos duos numeros denominantes, vnum per alterum: vt ter. 5. ſunt. 15. cuius tertia eſt. 5. & duæ quintæ ſunt. 6. Excedunt ergo duæ quintæ vnam tertiam, per vnam quintam-decimam: obidque maior eſt proportio ſuperbipartiens quintas, quàm ſeſquitertia. Eâdem methodo in ſuperpartientibus, in quibus tam numerus numerans, quàm denominans ſunt diſpares, comperies vtra ſit maior: vt maior eſt proportio ſupertripartiens quartas, quàm ſuperbipartiens tertias. Quia ſi. 4. qui eſt denominans partes vnius multiplices per. 3. qui eſt denominans partes alterius, conficies. 12. cuius tres quartæ faciunt. 9. & duæ tertiæ faciunt. 8. vnde conſtat tres quartas excedere duas tertias eiuſdem totius per vnam duodecimam. Per ſe quiſque perpendere ex his valebit vti operandum ſit in proportionibus compoſitis.

Nota 2. Præpoſitâ igitur arte inueſtigandi, quæ qua ſit maior, minorque proportio, adnotandum eſt præterea, quod proportiones non ſe habent in hac parte vt numeri; nam inter numeros inueniri non poteſt proportio, niſi rationalis (vt ſupra dictum eſt) Attamen vnius proportionis ad alteram proportionem, quandoque eſt proportio rationalis; quandoque verò non niſi irrationalis.

Eſt

Est igitur tertiò adnotanda regula hoc iudicandi, propositis duabus quibusuis proportionibus, inter quas conquiritur proportio, si sunt eiusdem denominationis, nulla est quæstio. Eadem enim proportio est. 2. ad 1. quæ est. 20. ad. 10. eò quod vtraque est dupla. At si fuerint inæquales, tunc constitue minorem in minimis eius terminis, puta in radice: & super eundem terminum minorem constitue maiorem quoque proportionem, & medium tunc proportionale indicabit tibi, quæ sit inter eas proportio. Vt interrogatus, quæ proportio sit inter quadruplam, & duplam? respondebis, esse duplam. Idque demonstrabis, constitutâ supra vnitatem duplâ, & quadruplâ, scilicet in his tribus terminis. 1. 2. 4. in quibus liquidum est, quadruplam constare ex duabus duplis, quæ sunt. 1. ad 2. &. 2. ad. 4. Vnde fit hoc modo collectio. Quadrupla constat ex duabus duplis adæquatè, & omnes duplæ sunt æquales: ergo vtraque est eius medietas; sed totius ad suam medietatem est proportio dupla: ergo quadrupla ad duplam, est dupla. *Nota 3.*

At verò si inde rursus intuleris, octuplam duplam esse ad quadruplam, eò quod. 8. duplus est numerus ad. 4. fallaciam creas: quia octupla non constat ex duabus quadruplis, sed ex quadrupla, & dupla. Est enim octupla inter 1. & 8. quæ constat ex proportionibus. 1. ad. 4. & 4. ad. 8. Nam cum dicimus proportionem aliquam ex aliquibus componi, sentiendum illud est, tanquam non communicantibus: constat enim octupla ex duabus quadruplis, scilicet 1. ad. 4. & 2. ad 8. sed communicant in illa dupla, quæ est. 2. ad 4: igitur cum octupla adæquatè constet ex quadrupla, & dupla; & dupla (vt proximè dictum est) sit medietas quadruplæ, sequitur vt octupla sit sesquialtera ad quadruplam; atque adeò tripla ad duplam; quandoquidem ex tribus componitur duplis, scilicet. 1. ad 2. & 2. ad 4 & 4. ad 8. Nihil refert duplas explicari per subduplas.

Sexdecupla verò dupla est ad quadruplam: vt quæ constat ex duabus quadruplis, scilicet. 1 ad 4. & 4 ad 15. At si quis exquirat proportionem duplæ ad sesquialteram: tunc quia ex supraposita regula, sesquialtera est minor, constituatur in suis minimis terminis, quæ sunt. 2. &. 3. Et super. 2. constituatur dupla, vtpote. 2. ad. 4. Quâ ratione liquebit duplam confici ex sesquialtera, puta. 2. ad. 3. & sesquitertia, quæ est. 3. ad. 5. Et cum sesquialtera (vt præfatum est) sit maior quàm sesquitertia, fit, vt neutra sit medietas duplæ. Nam quando totum componitur ex duabus iustè partibus inæqualibus, maior superat medietatem, & minor est medietate minor.

Quo tandem fit, vt dupla neque ad sesquialteram, neque ad sesquitertiam sit proportio rationalis, sed irrationalis: quia neutra est pars aliquota duplæ, nec constans ex aliquoties duplæ, quod requiritur, vt totum ad talem partem habeat rationalem proportionem.

Cui autem libitum fuerit, propositâ quâcunque proportione inuestigare aliam, cuius sit illa pars aliquota, constituat idem bis aut ter continuæ in numeris integris, & rem habebit exploratam. Vt si delectat scire duplam ad sesquialteram, quænam sit proportio, construe duas continuæ sesquialteras. Quod si non poteris super primos terminos, qui sunt. 2. & 3 (eò quod super. 3. non potest addi medietas, sine diuisione vnitatis) tunc duplica semel numerum minorem: accipe inquam. 4. & super illum numerum, prima sesquial-

tera

tera erit. 6. & secunda. 9. Proportio ergo 9. ad. 4. quæ est dupla sesquiquarta, est dupla ad sesquialteram. Et quia super. 9. non potest constitui tertia sesquialtera sine diuisione vnitatis, duplica iterum. 4. 2. super. 8. constitue tres sesquialteras: videlicet ad. 12. ad 18. ad. 27. Proportio ergo 27. ad octo, quæ est tripla supertripartiens octauas, est tripla ad sesquialteram. Proportionabili modo si vis constituere duas sesquitertias, quod facere nequis super primis terminis, videlicet. 3. &. 4. (eò quod. 4 non habet tertiam sine diuisione vnitatis) triplica semel terminum minorem, qui est. 3. & super 9. facies duas sesquitertias, quæ sunt ad 12. & ad. 16 & comperies proportionem super septempartientes nonas, quæ est. 16 ad. 9 esse duplam ad sesquitertiam Hæc ex multis exempla pauca subijcienda duximus, in eorum gratiam, quibus ludus hic proportionum cordi fuerit.

Ex his, quæ dicta sunt. clariùs elucebit exemplum proportionis irrationalis diametri ad costam, quòd suprà relictum erat. Est enim supponendum ex Geometria, quod quadratum diametri ad quadratum costæ habet proportionem duplam. Nomine quadrati intelligitur absolutè æquilaterum: de illo enim tantùm intelligitur, quod diametri ad costam sit proportio irrationalis. Duo autem quadrata tunc se habent, tanquam quadratum diametri, & quadratum costæ, quando quælibet costa maioris est æqualis diametro minoris, in qua sunt tria quadrata ita gradatim descripta vt costa maximi, puta. a. b. sit diameter medij: & costa medij. a. c. sit diameter minimi. Maximum ergo, quod dicitur quadratum diametri respectu medij, habet duplam proportionem ad medium: & eâdem ratione medium ad minimum: & est assertio de areis, non de costis. Hanc autem assertionem non est locus hic Mathematicè demonstrandi, sed satis est oculis exhiberi. Vides namque triangulum ad. b. qui est quarta pars quadrati maximi, esse medietatem quadrati medij: atque ideo totum medium quadratum esse medietatem totius maximi.

Hinc rursus patescit conclusio alia mathematica, videlicet, proportio quadratorum est proportio costarum duplicata. Nam quâ ratione maximi ad medium est proportio dupla, colligitur, medij quoque quadrati ad minimum, esse itidem duplam. Quoniam costa medij. s. a. c. est diameter minimi: Et per consequens proportio maximi ad minimum est quadrupla, siquidem constat ex duabus duplis, scilicet, maximi ad medium, & medij ad minimum: Sicuti dictum est, in numeris proportionem quadruplam constare ex duabus duplis. Proportio autem costæ maximi ad costam minimi est dupla, vt ad oculum patet: nam medietas lineæ. a b. est costa quadrati minimi, ac quadruplæ ad duplam (vt diximus) est proportio dupla: igitur proportio quadratorum, est proportio costarum duplicata, idest, dupla ad proportionem, quæ est inter costas. Et hoc demum retrocedendo concluditur, quod proportio diametri ad costam est irrationalis, hoc syllogismo. Proportio quadrati diametri ad quadratum costæ est dupla, vt maximi ad medium ergo proportio cuiuscunque costæ maximi (quoniam omnes sunt æquales) ad costam medij est medietas dupla, vt proximâ conclusione monstratum est. Duplæ verò proportionis ad suam medietatem est proportio irrationalis: nam dictum est suprà proportionem duplam non posse diuidi in duas medietates; & per consequens medietas duplæ non potest denominari

gari ab aliquo certo numero: componitur enim dupla ex ſeſquialtera & ſeſqui tertia, quarum prima eſt maior & ſecunda minor medietate: ergo coſtæ maximi quadrati, quæ eſt diameter medij (vt patet in linea. a. b.) ad coſtam eiuſdem quadrati medij eſt proportio irrationalis. Mittimus hic probationem Ariſtotelis, quam refert Campanus apud Euclidem, libro decimo propo. 6. Eſſe autem irrationalem proportionem, hoc ſignificat, quod nulla pars aliquota coſtæ, eſt aliquota ſuæ diametri. Reliqua de proportionibus vide latiſſimè apud Bœtium, Nicomachum, Euclidem, & reliquos. Præſenti enim negotio hæc ſufficiunt, niſi fortè plus ſatis fuerint.

QVÆSTIO TERTIA.

Vtrum velocitas motus ab effectu attendatur penes quantitatem ſpatij, quod pertranſitur?

Oſtquam de proportionibus ea præſtruximus, quæ negotio præſenti ſubſeruiunt, ad regulas ſubinde Ariſtotelis deſcendentes: duas tantùm quæſtiones compendio tractabimus de velocitate motus: alteram penes effectum: & alteram penes cauſam. Nam ſophiſmata calculatoris (vt vocant) quæ hic ineptiſſimè ſimul ac barbariſſimè plurimi inculcant, non eſt vt bonis ingenijs offundamus; ſed exempla tantùm pauca regulis Ariſtote. ſubijciemus. Et quidem tertia hæc quæſtio libro præcedenti, ſuper tex. 11. ſedem habebat propriam; ſed conſultò huc eam reiecimus, vt iuncta eſſet alteri, quæ eſt penes cauſam. *Argu. 1.*

Arguitur ergo à parte negatiua, ſi duo mobilia. a. bipedalis longitudinis, & b. pedalis: moueantur eodem tempore ab vno pariete vnius aulæ, vſque ad alterum ſe regione oppoſitũ, taliter vt ambo quæ à calce tangebant parietem primum, in fine motus eodem momento à fronte tangant parietem alterum, tunc eodem tempore percurrunt idem ſpatium: Siquidem. a. perinde tangit vtrumque terminum à quo & ad quem, atque. b. & tamen. b. velocius videtur moueri, eò quòd quodlibet eius punctum maiorem lineam deſcribit: nam punctum quod eſt in anteriori ſuperficie, reſpondebat, dum erant in termino à quo, puncto medio ipſius. a. & in fine motus reſpondet puncto ſuperficiei anterioris eiuſdem. Et eſt par argumentum de quocunque alio puncto. *Argu. 2.*

Deinde ſecundâ ratione arguitur. Si duo grauia à turri caderent, vnum per arcum, & alterum per chordam; ita tamen vt quocunque momento

motus æquè appropinquarent centro terræ: tunc videntur ambo æquali velocitate moueri, quandoquidem æqualiter descendunt; & tamen non æqualia transmittunt spatia: est enim arcus maior chorda: ergo non attenditur velocitas motus penes magnitudinem spatij.

Argum. 3. Tertiò denique arguitur sic. Velocitas motus circularis non attenditur penes spatium descriptum tali motu: ergo mensura non est certa. Probatur antecedens: Si id verum esset, maximè quidem deberet attendi penes spatium descriptum à puncto velocissimè moto, scilicet, quod est in superficie conuexa, in quàm sententiam meritò consentit maximus philosophorum numerus: quoniam spatium descriptum tali puncto, describitur à toto (cathegorematicè) mobili. Sed quod hoc sit falsum, arguitur. Eadem deberet esse mensura in omni genere motuum: in motu autem alterationis, vbi calor vniformiter difformis extenditur per aliquod subiectum, vt (verbi gratia) à non gradu vsque ad. 8. non fit denominatio à summo gradu; sed a medio, puta vt 4. cum ergo in rota, quæ in orbem mouetur, velocitas motus extendatur à centro ad circumferentiam vniformi difformitate (nam quanto punctum aliquod propius accedit centro, minorem facit circulum) fit, vt velocitas motus totius rotæ debeat attendi penes punctum medium semidiametri, idest, lineæ ductæ à centro ad circumferentiam.

In contrarium ad partem affirmatiuam fuit authoritas Philosophi libro 6. text 11. dicentis, id quod velocius mouetur, in æquali tempore transire maius: & in minori æquale, & in minori plus.

Articul. 1. Præambulum ad decisionem quæstionis. Circa titulum quæstionis, quam in duos patimur articulos, adnotandum est, quod cum duæ sint viæ cognoscendi rem aliquam, quas in prologo huius adnotauit Aristoteles. Prima quoad nos per effectum, quod est nosse quia est, idest, hoc esse hoc, vt videntes ridere hominem, cognoscimus esse risibilem. Et secunda, ordine naturæ per causam, quod est cognoscere propter quod, in quo propriè consistit ratio scientiæ, præsenti quæstione scrutamur viam ex effectu: tum quia prius tractata est ab Aristotele: tum quod cognitio nostra incipit a sensu per illam, & quæstione sequenti scrutabimur viam, quæ est per causam.

Sensus quæstionis. Et quoniam tempus (vt libr. 4. dicebamus) est mensura motus, illud est, quod nobis eius velocitatem ostendit. Est ergo sensus quæstionis: Vtrùm quòd hoc mobile velocius moueatur altero, & quâ proportione moueatur velocius, attendatur penes proportionem spatij, quod ab hoc transmittitur, ad spatium quod eodem tempore percurritur ab altero.

Motus est duplex. Motus autem est duplex, vniformis & difformis, & vtraque differentia potest considerari respectu subiecti, & respectu temporis. Respectu subiecti motus vniformis est, cuius omnes partes æquâ inter se velocitate mouentur, vt est videre in continuo rectè moto per planum: si enim pedalem lapidem trahas super planitiem, omnes eius partes mouentur æqualiter. Difformis verò motus quoad subiectum est, quo non omnes partes mobilis mouētur æqualiter. Qui duplex est, vniformiter difformis, & difformiter difformis. Vniformiter ergo difformis, est motus subiecti ita difformiter moti, vt cuiuscunque portionis lineæ secundum talem extensionem, punctum medium, eâ proportione exceditur ab extremo intensissimo talis portiunculæ, quâ excedit alte-

Motus vniformiter difformis.

dit alterum eius extremum remissiſſimum. Qui quidem inter motus locales ſolùm conuenit circulariter motis, & illis omnibus: vt apparet in mola frumentaria, cuius centrum indiuiſibile immobile ſtaret ſi motus eſſet perfectè circularis, & ſi circumferentia moueretur, vt. 8. punctum medium inter ipſam & centrum moueretur vt. 4. & medium inter circumferentiam, & 4. moueretur, vt. 6. & medium inter. 4. & centrum, moueretur, vt 2: Alij definiunt, quòd ſit motus ſubiecti ita moti, vt quodcunque punctum, quâ proportione plus diſtat à centro quàm alterum velocius mouetur: hæc autem definitio non conuenit ſphæris, niſi ſolidis vſque ad centrum. Orbi namque cæleſti, (v. g.) lunæ, quem imaginamur eſſe quadricubitum, cuius ſuperficies concaua moueatur vt. 4. conuexa verò vt. 8. minimè quadrat hæc definitio: nam punctum medium groſſitiei, quod eſt in termino ſecundi cubiti, in duplo plus diſtat à concauo, quàm punctum terminans primum cubitum; & tamen non mouetur velocius, niſi in ſeſquiquinto: quoniam punctum terminans primum cubitum mouetur vt. 5. & terminans ſecundum, mouetur vt. 6. Poſſet tamen ſuſtineri vtcunque definitio, loquendo de diſtantia à puncto, quod fingeretur immotum, vt ſi ſub concauo cogitatione adijcias alia quatuor cubita vniformia vſque ad non gradum: ſed figmento nihil opus eſt, vbi altera ſufficit definitio.

Motus difformiter difformis quo ad ſubiectum, eſt motus ſubiecti ita difformiter moti, vt non cuiuſcunque portionis ſecundum talem extenſionem, punctum medium æqualiter excedit & exceditur. Vt ſi quadrupedale ita in vna hora alteretur, quod prima pedalitas accipiat calorem vniformiter, vt. 1. & ſecunda vniformiter, vt. 2. vel vt. 3. &c. Nam punctum medium talis pedalitatis neque excedit vnum extremum, neque exceditur ab altero: & licet de hac ſpecie motus alterationis nihil ad præſens negotium; ſubiecimus tamen hoc exemplum idcirco, quod motus localis haudquaquam eſſe poteſt difformiter difformis quo ad ſubiectum: quoniam rectus quidem nequit eſſe vllo modo difformis, omnes enim partes continui æqualiter mouentur: circularis verò omnis, eſt vniformiter difformis. *Motus difformiter difformis.*

Eadem locum habet diuiſio reſpectu temporis. Motus igitur vniformis quoad tempus, eſt ille, quo idem mobile æquis portionibus temporis æquas itidem pertranſit longitudines ſpatij, vt in regulariſſimo motu cœlorum perſpectum eſt: ſpatij videlicet, veri vel imaginarij, vt ſecundum philoſophos mouetur primum mobile, ſuper quod putant non extare locum. Motus verò difformis quoad tempus eſt ille, quo partibus æqualibus temporis inæqualia pertranſeuntur ſpatia: vel inæqualibus æqualia. Et eſt, vti ſuperior, vel vniformiter difformis, vel difformiter difformis. Motus vniformiter difformis quoad tempus, eſt motus ita difformis, vt ſi diuidatur ſecundum tempus, ſcilicet ſecundum prius & poſterius cuiuſque partis punctum medium illâ proportione excedit remiſſiſſimum extremum illius partis, quâ exceditur ab intenſiſſimo. Hæc motus ſpecies propriè accidit naturaliter motis, & proiectis: vbi enim moles ab alto cadit per medium vniforme, velocius mouetur in fine quàm in principio. Proiectorum verò motus remiſſior eſt in fine, quàm in principio; atque adeò primus vniformiter difformiter intenditur, ſecundus verò vniformiter difformiter remittitur. Motus verò difformiter difformis *Motus vniformis & difformis quoad tempus.*

mis quoad tempus, est motus taliter difformis, vt si diuidatur secundum tempus non cuiuscunque partis, medium eâ porportione excedit vnum extremum, quo exceditur ab alio: vt si ita res aliqua moueretur per horam, vt per aliquam partem vniformiter moueretur vt. 1. & per aliam, vt 2. vel 3.&c. vt est experiri in motibus progressiuis animalium. Quæ quidem species motus crebrò accidit in alteratione corporum animalium, & potest forsan contingere in motu augmenti, & decrementi. De quibus primo de generatione habendus est sermo, hic verò minimè.

2. *Concl.* His ergo præmissis distinctionibus, ad quæstionem respondetur conclusionibus duabus: vna in hoc primo articulo, de motu recto: altera in altero, de circulari. Prima, velocitas motus localis recti attenditur penes quantitatem lineæ descriptæ: Ita quod si duo mobilia velocitate conferantur, qualis fuerit proportio inter lineas eodem tempore transmissas, talis erit proportio inter velocitates. Et eadem est ratio, si motus eiusdem mobilis, quo vno tempore mouetur, comparetur ad eum quo mouetur in alio: vt si. a. mobile in vna hora percurrat pedes quatuor, in quo. b. percurrat tria, mouebitur in sesquitertio velociùs, & si. b. percurrat. 2. mouebitur in duplo velocius, & si tantùm vnum, in triplo.

Quo fit, vt ad iudicium velocitatis penes effectum, non sit necessarius vsus proportionalitatis, nam etsi considerentur duæ proportiones, scilicet inter spatia & inter velocitates, sunt tamen æquales; & ideo reputantur eadem. Aristote. quidem in textu citato lib. 6. textu 12. nihil meminit proportionis, sed tantùm dixit, quod velocius in æquali tempore transit maius, & in minori æquale: & in minori maius. Inde tamen manifestè colligitur, talem esse proportionem velocitatum, qualis est longitudinum pertransitarum.

Ad 1. Igitur ad primum principale argumentum distinguitur: quòd talia mobilia eodem tempore æqualia spatia confecerint, nempe secundum se tota, verum est, vt argumento persuasum sit: negatur tamen, quod secundum idem punctum respectiuè in vtroque designatum, æquales describantur lineæ: & penes hoc debet attendi velocitas motus. Quare conceditur argumento, quod. b. velocius mouetur quàm. a. nam punctum eius medium longiorem lineam describit, quàm punctum medium ipsius. a. Idem est de puncto anteriori vtriusque, idemque de posteriori; sed propter dignitatem iudicium sumitur penes medium. Sunt qui dicant, neutrum transire totam longitudinem aulæ, licet secundum superficiem posteriorem tangant terminum à quo, & secundum anteriorem contingant terminum ad quem: Nam vt pertransirent totam lineam, deberet (aiunt) idem punctum mobilis tangere punctum termini à quo, & punctum termini ad quem. At non est cur à communi hominum sensu dissentiamus: quare satius est simpliciter cōcedere, quod illa mobilia transeunt idem spatium; sed quia id non præstant secundum idem punctum, non æquâ mouentur agilitate.

Ad 2. Ad secundum principale argumentum conceditur: illa, quorum alterum cadit ab alto per arcum, & alterum per chordam inæqualia spatia peragere: nihil enim refert lineam longiorem, quæ eodem tempore transitur, arcualem esse an rectam, & ideo illa mobilia inæqualiter mouentur: nec sequitur, æqualiter descendunt: ergo æqualiter mouentur: Nam velocitas descensus non attenditur

tenditur penes descriptam lineam, sicuti velocitas motus; sed penes accessum ad centrum terræ.

Vnum hic tamen superest argumentum, quod malè sophistas contorquet. Si enim (aiunt) Petrus & Paulus super duas partes lineæ incipiāt moueri, quas sunt vnâ horâ pariter emensuri; in instanti autem terminatiuo horæ, quo punctum anterius pedis debet respondere puncto intrinseco terminatiuo lineæ, Petrus desinat esse per primum non esse, Paulo seruato: tunc Petrus & Paulus per totam horam æqualiter mouentur: nam vnâquâlibet parte horæ secundum illum progressum æquales portiones lineæ demetiuntur (vt in prima medietate horæ, primas medietates linearum, & in tertia quarta, tertias quartas; & ita deinceps) & tamen in tota hora non per agunt idem spatium: nam primo instanti, quo Paulus est in termino, Petrus non est superstes; si verò tunc non est, nunquam fuit in termino, & per consequens nunquam pertransiuit totam lineam. Neque tutum refugium est, quo quis posset argumentum declinare, negando casum. Nam cum motus (vt lib 6. disputatum est) per primum non esse cesset; nihil vetat, quin idem instans sit primum non esse animalis. *Argumentum difficile.*

Sed inter admittentes casum, mirabiles versantur responsiones. Aliqui enim concedunt ambos homines æqualiter moueri totâ horâ, licet non æqualia spatia pertransierint; sed satis est (aiunt) quòd Petrus tantundem transisset, si restaret in instanti terminatiuo motus. Est tamen hoc ridiculum, quoniam si Petrus aliquid non transisset illius lineæ, id tantùm fuisset punctum terminatiuum: illud autem est indiuisibile, quod additum lineæ, non facit maius, neque est transibile per se: quare intelligibile non est, quamcunque partem lineæ esse pertransitam, quin tota linea cathegorematicè fuerit pertransita. *Solutio aliquorum improbatur.*

Et confirmatur quia Paulus superstes illo instante, quo primùm non est Petrus, nihil transit, neque mouetur: ergo Paulus non plus transit, quàm Petrus; atque adeò nihil obstat non esse tunc Petrum, quominus tantundem transierit quantum Paulus.

Conceditur ergo æqualiter ambos moueri per totam horam; sed negatur in tota hora Petrum non transiuisse tantam lineam, quantam Paulum. Et negatur consequentia: Petrus neque fuit, neque est in termino ad quem: ergo non peregit totam lineam. Nam satis est, quod attigerit vsque ad terminum ad quem per primum non esse; eo quod punctum & linea non faciunt maius quàm lineam. *Solutio auctoris.*

In articulo secundo subditur conclusio secunda. Velocitas motus localis vniformiter difformis. i. circularis (qui solus est vniformiter difformis) attenditur penes punctum velocissimè motum, puta penes punctum superficiei conuexæ. Conclusio est Hentisberi, quam meritò Philosophi recipiunt; & hâc potissimum ratione fulcitur. Linea descripta à peripheria circuli describitur à toto circulari corpore: ergo tantum mouetur corpus, quanta est illa linea: Consequentia nota est, quoniam in alijs dimensionibus tam longa est res, quàm longa est eius pars, & in motu recto tantùm res mouetur, quantùm attingit pars longissima versus terminum ad quem: ergo penes illam lineam debet attendi velocitas motus. *Artic. 2. 2. Concl. Prob. 1.*

Secundò ad idem arguitur: si non attenderetur penes illud punctum debe- *Prob. 2.*

ret exiſtimari, vt alij volunt, penes punctum medium ſemidiametri à centro non moto vſque ad circumferentiam, vt ſi punctum circumferentiæ moueretur vt 8. tota rota moueretur vt. 4. vti medium punctum: hoc tamen primum omnium verum eſſe nequit in ſphæris concauis, quales ſunt cœleſtes, quoniam (vt ſupradictum eſt) vniformitas non extenditur vſque ad non gradum. Sed ſi detur (v. g.) rota intus caua, quæ habeat groſſitiem quadricubitam, cuius ſuperficies concaua moueatur vt 4 & conuexâ vt 8. neceſſe eſſet tunc dicere, quod rota mouetur vt 6. velut punctum medium. Nam dicere quod rota mouetur vt 4. ac ſi eſſet ſolida vſque ad centrum, ridiculum eſſet. Primum, quia cum nullus ſit verus gradus citra 4. nullatenus. 4. eſt mediũ veri motus: Et præterea, quoniam ſi adhuc concauitas fieret maior, vt non ſupereſſet niſi groſſities bicubita extera, quæ eſt a. 6. vſque ad 8. eâdem ratione dicendum eſſet tunc moueri vt 4 Quod tamen punctum non eſt in rota. Quod ſi dicatur in ſphæris quæ non ſunt perfectè ſolidæ, penſandam eſſe velocitatem penes punctum medium inter ſuperficiem concauam & conuexam: reciditur in aliam peiorem abſurditatem: nempe quod ex duabus rotis eiuſdem ambitus & magnitudinis circumferentiæ, quæ quidem vtriuſque circumferentiæ æqualiter mouerentur, illa quæ verſus centrum groſſior eſſet, tardiùs moueretur: Etenim quæ (verbi gratiâ) duos tantùm haberet palmos latitudinis a. 6. vſque ad. 8. moueretur vt. 7. quæ tamen haberet 4. ſcilicet a. 4. vſque ad 8. moueretur duntaxat vt 6. Adde, quod ſi illa quæ moueretur vt 6. continuò dum circulariter mouetur ſimul rarefieret verſus centrum, continuò tardius moueretur circulariter: nam cum latitudo creſceret verſus non gradum, punctum medium etiam fieret propinquius non gradui; & ſi alia groſſior ſimul condenſaret partes internas verſus circumferentiam, intenderet velocitatem, nam punctum medium fieret diſtantius à non gradu: Conſequens autem hoc abſurdum eſt; ſupponimus enim circumferentias æquales eſſe, & æquali velocitate circumferri. At primum certè argumentum ſatis eſt, quo concluſio perſuadeatur; quare nihil opus plures huc ineptias congeri.

Corollariũ notandum. Ex hac concluſione ſequitur primò, quod vbi ſphæra quæ mouetur, fuerit perfecta verſus omne punctum ad modum globi, quales ſunt orbes cœleſtes, velocitas non eſt attendenda penes quodcunque punctum ſuperficiei conuexæ; ſed penes medium æquidiſtans à polis, vt velocitas primi mobilis penes lineam æquinoctialem, quæ conſideratur in ſuperficie conuexa: nam illa eſt maxima linea quæ deſcribitur motu illius orbis.

Coroll. 2. Velocitas circulationis. Sequitur ſecundò, quod (vt de deſcenſu dictum eſt) non penes idem attenditur velocitas circulationis, & velocitas motus quæ fit per circulum. Velocitas enim circulationis attenditur penes magnitudinem angulorum, qui deſcribitur circa centrum: id quod quæſtione præcedenti monſtratum eſt. Quare omnia puncta rotæ tonſoris, quæ conſiderantur in linea ſemidiametri à centro ad circumferentiam; æqualiter circumeunt: nam eodẽ tempore complent omnia ſuos circulos; licet non faciant æquales circulos, & ideo inæqualiter moueantur, quia in æquales lineas deſcribunt: idem vſu venit cœleſtibus orbibus; omnes enim planetæ æqualiter circumeunt, præter paruum illud ſpatium, quo vnuſquiſque proprio motu retrouertitur. Nam eodem die omnes complent ſuos circulos ad motum primi mobilis; tametſi longè inæquales,

& ideò quanto orbis eſt inferior, tanto motu diuino moroſiùs fertur. Eâdem ratione in eadem ſphæra omnia puncta circumeunt æqualiter; licet quanto ſunt propinquiora polo, tanto minori velocitate moueantur.

Ad tertium igitur principale argumentum, negatur eandem eſſe rationem motus localis vniformiter difformis quo, ad ſubſtantiuum, quæ eſt qualitatis: cum enim qualitates contrariæ ſimul inſint in eodem ſubiecto, neceſſe eſt vt vbi eſt remiſsior calor, ibi ſit frigiditas intenſior; & ideo ſi pedale ſubſtantiuum à non gradu vſque ad. 8. calidum, diceretur totum calidum vt. 8. eâdem ratione eſſet frigidum vt. 8. ſiquidem vice verſa eſſet etiam frigidum à nō gradu vſque ad 8. vnde fieret, vt idem ſimul ſubiectum contrariis in ſummo qualitatibus denominaretur. Quocirca penes punctum medium debet illud accidens æſtimari, taliter vt dicatur calidum vt. 4. & vt. 4. frigidum: vti primo de generatione dicturi ſumus: At verò motus locales contrarij non ſunt in eodem ſubiecto, & ideo ſicut tantum eſt corpus, quantus eſt locus, ita tanta eſt eius velocitas, quanta maximam in tanto tempore deſcribit lineam. Eodem modo cenſenda eſt velocitas motus illius, quod moueretur ſuper aliquem circulum. Vt ſi aliquis homo graderetur ſuper arcum, aut ſuper maximum globum, velocitas illius motus non deberet cenſeri penes lineam, quam deſcribit pedibus; ſed penes illam quam deſcribit capite, vt quæ longiſſimè diſtat à centro. Motum autem ſuper terram quamuis phyſicè ſit ſpærica, non iudicamus, niſi tanquam motum rectum: quoniam globoſitas non eſt perceptibilis, niſi in diſtantia maxima. Eodem modo ſi baculum manu in orbem circunduxeris, velocitas illius motus attenditur penes lineam deſcriptam ab extremo baculi plurimum à manu diſtante.

Ad 3. prin.

Pergunt hic ridiculè ineptire, qui argumentantur de rota infinita, aut de linea infinita verſus orientem hic terminata, quæ verſus extremum infinitum moueretur in circulum: tunc enim non poſſet iudicari velocitas motus penes punctum velociſſimè motum. Quoniam nullum eſt illic punctum terminans rotam aut lineam, quod ſit citiſſime motum. Iſti, inquam, non vident demonſtrationem Ariſt. libr. 3. text. 48. & infra, quam explicuimus. q. 3. videlicet, infinitum verſus tale extremum eſſe immobile. Et ſunt itidem nugæ, quas de linea gyratiua confingunt in columna, cuius prima pars proportionalis, gyrans primam medietatem moueatur vt. 1. & ſecunda gyrans tertiam & quartam moueatur vt duo, & ita creſcendo, non dabitur punctum velociſſimè motum: eodem enim lib. q. 4. aduerſus iſtos commonſtrauimus nullatenus talem lineam eſſe ſeparabilem per vllam potentiam, ſicut non eſt poſſibile, continuum diuidi in omnem ſuam partem. Breuiter illic oſtendimus, non eſſe poſſibilem motum infinitum.

Obiectiones aliquorum ineptæ.

Sed aliâ viâ poſſet aliquando apparentius fieri argumentum. Etenim ſi tempore circulationis rotæ cereæ ſimul eadem rareſieret, tunc non fieret perfecta circulatio: quoniam nullum punctum circumferentiæ rediret ad idem punctum loci vnde fuerat digreſſum; ſed ad aliud ſuperius, ſcilicet, diſtantius à centro; & per conſequens nullum punctum faceret perfectum circulum, ſed ad modum conuoluti colubri: Quare non videtur, quod velocitas illic attenderetur ſicut in motu circulari.

Reſpondetur, tamen nihil referre, ſed attendendam eſſe velocitatem penes lineam *Solutio.*

lineam, quãcunque punctum illud à centro remotissimum descripserit: & ideo si æqualibus partibus temporis rarefactionis integros circulos rota perageret, tunc semper velociùs, & velocius moueretur, quoniam maiores & maiores fierent circuli. Quocirca motus ille vtroque modo esset vniformiter difformis, scilicet, & quoad tempus, & quoad subiectum: & si pari modo condensaretur, remitteretur pariter velocitas. Motus vniformiter difformis quoad tempus eodem ferme modo regulatur, quo motus vniformis: nempe si duo mobilia æquales lineas emetiantur in eodem tempore, quamuis vnum vniformiter moueatur, & aliud quomodocunque difformiter. s. quod in prima quarta horæ describat pedale, & in secunda duo pedalia, &c. dummodo in tota hora tot iustè pedalitates conficiat, quot aliud mobile, quod per totam vniformiter mouetur, æqualiter mouebuntur.

Dubium. Sed vnum est hic dubium Vtrum velocitas mobilis vniformiter difformiter moti sit denominanda à gradu velocissimo: vt si graue decidat in vna hora velocitate à non gradu vsque ad. 8. dicendus sit moueri vt 8. Et videtur pars affirmatiua vera sanè, quia lege videtur sequi motus vniformiter difformis quo ad subiectum.

Solutio. Respondetur nihilominus velocitatem motus vniformiter difformis quoad tempus æstimari penes gradum medium, & ab eo denominari: neque esse parem rationem illi, quia est vniformiter difformis quoad subiectum: nam ratio illic erat, quod lineam, quam describit punctum velocissimè motum, totum mobile ipsum describit; & ideo tam velociter mouetur totum, quàm punctum illud. Attamen id, quo vniformiter difformiter mouetur quoad tempus, non tantum spatium pertransit, quantum pertransiret si tanto tempore vniformiter moueretur eâ velocitate, in qua est gradus summus, vt per se est manifestum; & ideo conijcimus respondere gradui medio. Exempli gratiâ: si. a. mobile vnâ horâ moueatur intendendo semper motum à non gradu vsque ad 8. tantundem spatij transmittet, quantum b. quod per simile spatium eodem tempore vniformiter moueretur, vt. 4. hinc fit, quod vbi motus mobilium fuerit difformis, reducendi sunt ad vniformitates (verbi gratia) si. a. mobile in vna hora moueatur per aliquod spatium, taliter vt in prima quarta horæ moueatur à non gradu vsque ad. 4. & in reliquis tribus quartis a 4 vsque ad 8. b verò in primis tribus quartis horæ moueatur à non gradu vsque ad 4. & in vltima quarta a 4. vsque ad 8. & tamen longè mouetur inæqualiter. Velocius enim mouetur. a. maiusque pertransibit spatium quàm b. A. enim mouetur in prima. 4. velocitate vt. 2. qui est gradus medius inter. 4. & non gradum: & in tribus quartis velocitate, vt. b. qui est medius inter. 4. &. 8. Quocirca sit in prima pedalitate (verbi gratia) transit duas pedalitates, in tribus sequentibus transibit. 18. multiplicatis sex gradibus velocitatis per tres quartas temporis: quare in tota hora transibit. 20. pedalitates: b. verò in primis tribus quartis mouetur velocitate vt. 2. qui est gradus medius inter. 4. & non gradum; & ideo in quacunque. 4. transibit duas pedalitates: In postrema verò. 4. mouebitur velocitate v. 6. qui est gradus medius inter. 4. & 8. & idcirco transibit in illa sex pedalitates; atque adeò in tota hora transibit. 12. Mouebitur ergo. a. velociùs, quàm. b. in proportione superquadripartiente sextas, qualis est proportio. 20. ad. 12. At subpudet hæc prolatare.

Dubium

Dubium hic tamen submoueri solutum restat: Vtrum sit dabilis motus velocissimus, motusve tardissimus. Et quidem de velocissimo facilè respondetur duabus conclusionibus. Prima est. Motus primi mobilis est velocissimus, qui potest esse per naturam: Siquidem (vt lib. 4 dictum est) omnium est mensura corporalium motuum. De spiritualibus enim (vt de actu cogitandi & Angelorum motionibus, qui non dependent à loco & tempore, deque motibus corporum glorificatorum, qui dote agilitatis eis competunt) nullus est hic nobis sermo. *Dubium de motu velocissimo & tardissimo. 1. Conclus.*

Secunda: si diuinam potentiam spectes, nullus est motus adeò citus, neque esse potest, quo non possit esse agilior. Hæc in propatulo est ijs, qui norunt non esse possibilem motum velocitatis infinitæ, vt in 3. & 4. lib. dictum est: Illo namque, si modò possibilis esset, neutiquam esse posset pernicior; at citra illum, quocunque dato, cum virtus Dei sit infinita, potest eâdem virtute citius quippiam moueri: Nam quocunque tempore dato, quo res aliqua à certo in certum punctum mouetur, poterit in parte illius temporis (quod absque fine est diuisibile) per idem spatium moueri. Quin quâcunque magnitudine datâ cœlestis orbis, poterit Deus maiorem orbem desuper creare, qui die naturali peragat circulum diurnum, quâ ratione augeri in infinitum syncathegorematicè potest velocitas motus. Res est dilucida. *2. Concl.*

Verumtamen de motu tardissimo sunt quidam ita sentientes, vt credant reuera esse in orbe cœlesti: Aiunt enim aliquam partem (verbi gratia) primi mobilis aliqua tarditate moueri, quod nemini dubium est, postquam nulla est quæ infinita velocitate moueatur; & quæ in duplo propinquior est polo, in duplo mouetur tardius: id quod pariter concedimus, supposito polum esse punctum immotum: quoniam in motu vniformiter difformi incipienti à non gradu, qua proportione punctum quodque propius accedit non gradui, quàm alterum tardius mouetur. *Aliquorum opinio de motu tardissimo.*

At verò cum sic colligunt, hoc punctum tardè mouetur, & quod in duplo est propinquius polo mouetur duplo tardius, & quod in quadruplo est propinquius in quadruplo mouetur tardius, & sic in infinitum: ergo datur punctum tardissimè motum; non solùm nulla est consequentia, verùm contraria prorsus infertur inde conclusio. Eò enim quod in infinitum procedit illa diuisio, aliquod punctum mouetur tardè, & aliud in duplo tardius, & aliud in quadruplo, &c. sequitur quod nullum dabitur tardissimè motum: sicut non dabitur vltima pars proportionalis mobilis versus polum. Stat ergo sententia, quod de potentia absoluta, vt non datur summa velocitas motus, ita neque summa tarditas: Quin verò hoc amplius dicimus de tarditate, quod cùm actu nunc detur punctum velocissimè motum per naturam (puta in æquinoctiali) nullum tamen est actu tardissimè motum versus polum. Sed satis superque de velocitate motus quoad effectum. *Opinio illa reijcitur. Non datur tardissimè motum.*

TEXT. XXXV. *Quoniam autem mouens, &c.*

QVÆSTIO QVARTA.

Vtrùm velocitas motus attendatur ex parte causæ penes proportionem proportionum, quæ sunt velocitatum, ad suas ipsarum resistentias?

Argu. 1. D partem negatiuam arguitur: Deus mouet celeriùs rem vnam quam aliam in duplo, aut quâuis aliâ proportione; & tamen varietas illa accidere nequit ex diuersis proportionibus diuinæ virtutis ad diuersas resistentias; vtpote, quæ absque vlla proportione in infinitum excedit vniuersas: ergo. Quod si responderis Deum coagere agentibus particularibus iuxta eorum virtutem; ob idque penes eorum facultatem considerandam esse velocitatem: restat dubitatio, quod Deus se solo peculiariter potest eodem modo mouere diuersa mobilia, inter cuius virtutem & res illas nulla est proportio. Item intelligentia superioris orbis velociùs mouet, quàm intelligentia inferioris; cuius tamen in causâ non est proportio diuersa super suas ipsarum resistentias: tum quia cœli non resistunt, tum quia nulla intelligentia mouere aliam potest celeriùs aut remissiùs, quàm modò mouet; & ideo non potest habere diuersas proportiones ad diuersos orbes Neque vbi mobilia diuersorum ponderum mouerentur per vacuum, posset attendi velocitas penes proportionem proportionum super resistentias; cum nulla illic esset resistentia.

Arg. 2. Secundò arguitur de magnete, quod eâdem velocitate attrahit ad se ferrum paruum & magnum, dummodo sit ad vtrumque mouendum efficax; & tamen non habet eandem proportionem super vtrumque, cum virtus eadem sit, resistentiæ verò impares.

3. Arg. Et tertiò arguitur. Etsi Petrus iaciat lapidem à proportione dupla inter vim suam motricem & lapidis resistentiam; tamen lanam duplo leuiorem, super quam habet duplo maiorem proportionem, non mouebit duplo maiori velocitate, vt experimento constat.

Confir. Et confirmatur argumentum. Si regula esset vera, sequeretur, quod si Petrus aliquem lapidem iactaret per certum spatiũ, medietatem lapidis, ad quam haberet duplo maiorem proportionem, eodem tempore iactaret per duplum spatium, & quartam partem per quadruplum, & sic in infinitum: consequens tamen est contra experientiam, quia non semper minor lapis iactatur ad maius spatium.

Quatuor in motu consideranda. In contrarium videntur agere septem regulæ Arist. quas postremo capite huius libri statuendas curauit.

Prænotare in primis in quæstionis aditu opus est, quatuor esse (vt ait Arist.) consi-

conſideranda in motu, ſcilicet, id quod mouetur, & virtutem à qua, & tempus in quo, & ſpatium per quod mouetur. Porro autem virtus, idem eſt, quod virtus effectrix motus; ſed id quod mouetur eſt reſiſtentia, quæ à virtute motrice ſuperanda eſt.

Eſt enim regula hic ſupponenda, quòd à proportione æqualitatis, aut minoris inæqualitatis nulla fit actio, vt lib. 2. dicere cœperamus: nempe, vbi reſiſtentia ſit æqua, aut maior quàm virtus agentis; ſed ſolùm vbi proportio eſt maioris inæqualitatis agentis ad paſſum. Atqui tam virtus actiua quàm quæ reſiſtit, eſſe poteſt, aut interne inhærens mobili, aut extrinſecùs adiacens: vt dum graue cadit, grauitas ipſa eſt interna virtus: & ſi quis illud expellat, eſt extrinſeca. Item medium ipſum per quod cadit, ſeu aqua ſit ſeu aër, extrinſeca eſt reſiſtentia. In motibus itidem alterationis & augmentationis exempla ſunt, ſed non præſentis negotij. Præterea virtus actiua eſſe poterit, aut ſpiritualis aut corporea, naturalis aut libera, fatigabilis & corruptibilis (vt in elementis & elementatis) atque infatigabilis & incorruptibilis, vt in corporibus cœleſtibus. Titulus ergo quæſtionis promiſcuè comprehendit omnes ſpecies, tam virtutis quàm reſiſtentiæ. *Regula.*

Atqui varietas dignoſcendi eiuſmodi velocitatem motuum, quatuor poteſt modis æſtimari. primò penes proportionem potentiarum motiuarum. ſecundò penes proportionem inter reſiſtentias. tertiò penes proportionem inter exceſſus potentiarum ſuper ſuas reſiſtentias. quartò penes proportionem proportionum agentium ſuper ſuas ipſarum reſiſtentias. Exempli gratiâ, vt ſi ſint a. mouens vt 8, & b. mouens vt 4. mouentia pares reſiſtentia vt 1. vtrum a. moueat iuxta primam regulam in duplo velocius, quàm b. propterea quod actiuitas vt 8. eſt duplo maior, quàm vt 4. An iuxta tertiam in proportione dupla ſeſquitertia, propterea quod exceſſus 8. ad 1. eſt 7. & 4. ad 1. eſt 3. & inter 7. & 3 eſt dupla ſeſquitertia: an verò ſecundum quartam velocius moueat ſolùm in ſeſquialtero; ex eo quod proportio octupla, quæ eſt inter 8. & 1 eſt ſeſquialtera ad quadruplum, quæ eſt 4. ad 1. vt in proportionibus expoſitum eſt. *Quatuor modi de motus velocitate.*

Simili modo ſi agens a. virtutis vt 4. moueat reſiſtentiam vt 2 & b. eiuſdem virtutis vt 4. moueat reſiſtentiam vt 3. vtrùm a. iuxta ſecundam regulam moueat in ſeſquialtero velocius quàm b. ideo quod reſiſtentia vt 2. eſt in ſeſquialtero minor, quàm reſiſtentia vt 3. an ſecundum tertiam in duplo velocius, propterea quod exceſſus 4. ad 3. eſt duplus ad exceſſum 4. ad 3. an verò iuxta quartam pluſquam in duplo velocius, idcirco quod proportio dupla 4. ad 2. eſt maior, quàm dupla ad proportionem ſeſquitertiam, quæ eſt 4. ad 3. Porro autem in prima & in ſecunda regula, perquàm tenuis eſt probabilitas: ſed inter tertiam & quartam relinquitur diſceptatio, & tandem quinta eſt ex mente Ariſtotelis omnino amplectenda.

Reſpondetur ergo ad quæſtionem quatuor concluſionibus. Prima eſt aduerſus primam regulam. Velocitas motus non eſt attendenda penes proportionem virtutis vnius agentis ad virtutem alterius. Concluſio in primis patet: quia vbi reſiſtentiæ eſſent inæquales, nulla eſſet apparentia ſolam eſſe ſpectandam proportionem inter virtutes motrices. Quis enim diceret, quod ſi virtus vt 6. moueat reſiſtentiam vt 1. & virtus vt 4. reſiſtentiam vt 2. non *1. Concluſ.*

moueat virtus vt 6. nisi in sesquialtero velociùs (quæ est proportio quam habet ad 4.) cum ad suam resistentiam habeat sextuplam; 4. verò ad suam non nisi duplam. Sed tamen & vbi resistentia sit eadem, conclusio nihilominus est notissima aliàs si virtus vt 4. moueret resistentiam vt 3. aliquâ velocitate, virtus vt 2. subdupla ad 4 moueret eandem resistentiam subduplâ velocitate, quod est impossibile; cum à proportione minoris inæqualitatis nulla sit actio. Qua de causa ait Aristot. text. 37. quod non quotiescunque aliqua virtus mouet aliquam resistentiam in aliquo tempore, subdupla mouebit eandem in subduplo tempore.

Quorundã error. Miror tamen quosdam scholæ nostræ, qui aiunt regulam primam contrariam huic conclusioni, veram esse in vniuersum, positâ constantiâ potentiæ motiuæ: quod est dicere, fixâ eâdem resistentiâ quæ sit minor vtraque potentia. Existimant enim idem esse tunc metiri velocitates, aut penes primam regulam, aut certè penes quartam, id quod est manifestè falsum: nam si virtus vt 8. moueat resistentiam vt 1. & virtus vt 4. moueat eandem resistentiam, velocitas motus prioris ad eam quæ est posterioris, secundum primam regulam habebit proportionem duplam, qualis est 8. ad 4. & secundum quartam habebit tantùm sesquialteram, qualis est octuplæ proportionis ad quadruplam: continet enim octupla quadruplam, & item duplam quæ est medietas quadruplæ.

2. Concl. Secunda conclusio contra secundam regulam. Neque velocitas motus attendenda est penes proportionem resistentiarum: quæ quidem conclusio eisdem penitus rationibus constat, quibus secunda: Vbi namque diuersæ sunt virtutes actiuæ, palàm peccat secunda regula. Nulla enim est apparentia, quod vbi resistentia vt 2. mouetur à potentia vt 6. & resistentia vt 3. à potentia vt 4. non moueatur prima resistentia velociùs quàm secunda, nisi in sesquialtero, qualis est proportio inter resistentias; sanè cum prima moueatur à proportione tripla, & secunda non nisi à sesquitertia. Neque vbi virtus est eadem habet verum: aliàs si resistentia vt 2. moueretur à virtute vt 4. aliquâ proportione, sequeretur quod resistentia vt 4. quæ est dupla, moueretur ab eadem virtute subduplâ velocitate, quod est falsum; eò quod à proportione æqualitatis non sequitur actio. Neque si virtus vtramque vinceret resistentiam, certa esset regula: nam si resistentia vt 1. moueretur à virtute vt 8. & resistentia vt 4. ab eadem ipsa, tunc per secundam regulam velocitas prioris motus deberet excellere velocitatem posterioris quadruplâ proportione, quæ est inter resistentias; & tamen secundum quartam, quæ est omnium norma non excellit nisi proportione triplâ, qualis est octuplæ proportionis (quam virtus habet super priorem resistentiam) ad proportionem duplam, quam habet ad posteriorem: componitur enim octupla proportio ex tribus duplis.

3. Conclus. Tertia conclusio aduersus tertiam regulam, in qua plusculum est difficultatis. Velocitas motus ex parte causæ non attenditur penes proportionem arithmeticam, quæ est inter excessus virtutum super suas singularum resistentias. Conclusio hæc demonstrationem sortitur ex quarta regula Philosophi textu 36. Enimuerò si regula tertia huic conclusioni contraria veridica esset, consequens fieret vt si a. virtus vt 8. moueret resistentiam vt 4. & b. virtus vt 2. moueret resistentiam, vt 1. velocitas primi motus esset velocitate secundi quadruplo

duplo maior, qualis est proportio excessus primæ potentiæ super suam resistentiam ad excessum secundæ super suam, scilicet 4. ad 1. cuius tamen contrarium astruit dicta regula Aristotelis, & quarta quæ talis est. Si aliqua virtus moueat aliquam resistentiam in aliquo tempore per aliquod spatium, subdupla virtus mouebit subduplam resistentiam eodem tempore per idem spatium, & ita deinceps diuidendo virtutem & resistentiam. Quo fit, vt virtus vt 2. eâdem velocitate moueat resistentiam vt 1 quâ virtus vt 8. resistentiam vt 4. Et huius causa illud est, quod vtraque virtus mouet suam resistentiam à proportione dupla.

Hinc manifestè colligitur quarta cõclusio, quâ stabilitur quinta regula. Velocitas motus penes causam attẽditur penes proportionẽ proportionũ agentiũ super suas ipsorum resistẽtias: Quæ quidem proportio (vt tract. de proportionibus præfati sumus) dicitur proportionalitas geometrica. Conclusio est, quam Paulus Venet. Hentisber, & fermè enarratores Aristotelis consentienter affirmant: Nam etsi nusquam fuerit ab Aristotele sub his terminis constituta, colligi eam tamen existimant ex suis regulis septem. Primum ex quarta manifestè (vt modò dicebamus) eò enim quod qualis est proportio virtutis cuispiam ad eam quam superat resistentiam, talis est medietas virtutis ad medietatem resistentiæ, docet eadem velocitate mouere subduplam virtutem subduplam resistentiam, quâ tota mouebat totam. Namque ait, eodem tempore per idem spatium eandem mouere. *4. Conc.* *Prob. 1.*

Sequitur item eadem quarta conclusio dilucidè ex septima regula: Nempe, quod si duæ virtutes seorsum moueant aliquo vno tempore duas resistentias, virtus composita ex ambabus virtutibus mouebit resistentiam compositam ex ambabus resistentijs eodem tempore per idem spatium: quod est dicere, eadem velocitate. Cuius profectò ratio est, quam asserit quarta conclusio: Nempe, quod talis est proportio ambarum simul virtutum ad ambas simul resistentias, qualis est alterutrius ad suam. Loquitur enim de virtutibus habentibus easdem proportiones ad suas resistentias: siquidem ait mouere easdem eodem tempore. Etenim si virtus vt 6. moueat resistentiam vt 4. & virtus vt 3. resistentiam vt 2. tunc virtus vt 9. quæ constat ex 6. & 3. mouebit resistentiam vt 6. quæ constat ex 4. & 2. eadem velocitate: quoniam omnes sunt proportiones sesquialteræ. Et idem comperies in omni genere proportionis. *Prob. 2.*

At verò contra istam conclusionem, & pro examine regularum Arist. arguitur primò authoritate eiusdem Aristot. primo de cœlo cap. de infinito. existimantis velocitatem motuum attendi penes excellentiam mouentis ad mobile. Et idem videtur sentire Comment. lib. 4. text. 70. & lib. hoc 7. text. 35. *Contra conc. & regulas Arist.* *1. Arg.*

His tamen locis facilè responsum dedimus, Aristotel. solùm affirmare, quod quanto excellentia erit maior, tanto motus erit celerior; nihil tamen loquitur de proportionibus, quod qualis fuerit proportio excessus ad excessum talis sit velocitatis ad velocitatem. Et Comment. text. hic 36. videtur seipsum exponere vt benè agnouit Paulus, scilicet, quod per excessum intelligebat proportionem: Et sic comparando inter se duo agentia, comparat proportionem vnius excessus super suam resistentiam proportioni alterius supra suam. *Solutio.*

Sed aliter vrgentiùs sic arguitur. Etsi quarta nostra conclusio optimè consonet quartæ regulæ Aristotelis, reliquis verò non similiter: Est namque prima regula, quòd si aliqua virtus moueat resistentiam in aliquo tempore per aliquod spatium, eadem virtus eodem tempore mouebit subduplam resistentiam per duplum spatium, id est, duplâ velocitate. Et quidem particulariter, vbi virtus mouet resistentiam duplâ proportione, consentit quarta conclusio. Etenim si virtus vt 8. moueat resistentiam vt 4. aliquo tempore per aliquod spatium, eadem virtus mouebit resistentiam vt 2. in duplo velocius; quia quadrupla proportio quam 8. habet ad 2. est dupla ad duplam, quam habebat ad 4. Et per hoc item refutatur tertiò iam impugnata regula de excessibus: Qui si essent hic aspiciendi, solùm excederet velocitas in sesquialtero, qualis est proportio excessus, quo 8. excedit 2. ad excessum quo excedit 4. At verò non subinde sequitur (saluâ quartâ conclusione) quod eadem virtus eodem tempore moueat subquadruplam resistentiam per quadruplum spatium, id est, quadruplâ velocitate; sed solùm mouebit in triplo velocius, qualis est proportio octuplæ, scilicet 8. ad 1. ad duplam, puta 8. ad 4: Quâ ratione colligi videtur, quod vel quinta nostra conclusio est falsa, vel prima regula Aristotelis.

2. Arg.

Solutio. Respondebitur forsan, quod regula Aristotelis solùm loquitur de medietate resistentiæ, non tamen subinde procedit ad minores partes.

Replica. Sed & contra hoc etiam nunc repugnat apertè replica: Si virtus motiua, vt 6. moueat in aliquo tempore resistentiam vt 4. eadem virtus non mouebit medietatem (iuxta quartam conclusionem) eodem tempore per duplum præcisè spatium, quia non mouebit solùm duplo maiori velocitate: ergo quarta conclusio repugnat Arist. Probatur antecedens 6. ad 2. est proportio tripla, ad quatuor verò est sesquialtera: tripla autem ad sesquialteram est maior quàm dupla; constat enim ex duabus sesquialteris & vna sesquitertia, vt tripla quæ est 12. ad 4. constat ex sesquitertia, quæ est 12. ad 9. & sesquialtera quæ est 9. ad 6. & sesquialtera quæ est 6. ad 4. ergo virtus vt sex plusquam duplo velocius mouebit resistentiam vt 2. quàm resistentiam vt 4. Quinimò est regula generalis quod quandocunque virtus excellit resistentiam minori proportione quàm duplâ, eadem virtus habebit ad medietatem resistentiæ maiorem proportionem quàm duplam; & per consequens mouebit eam plusquam duplo velocius: Et è conuerso quandocunque virtus exuperat resistentiam maiori proportione quàm duplâ, excedit medietatem resistentiæ minori quàm duplâ, vt si virtus vt 6. moueat resistentiam vt 2. aliquâ velocitate, non mouebit resistentiam vt 1. duplo maiori, sed citra: quoniam 6. ad 1. habet proportionem sextuplam, ad 2. verò triplam, & sextupla ad triplam est minor quàm dupla; constat enim ex dupla & tripla, quare dupla non est eius medietas. Eodem omnino modo patescit, eandem conclusionem quartam non in vniuersum consentire cum 2. regula Aristotelis, quæ venit in idem cum prima: videlicet, si aliqua virtus mouet resistentiam in aliquo tempore per aliquod spatium, eadem virtus mouebit subduplam resistentiam per idem spatium subduplo tempore: quod pariter est dicere, duplâ velocitate. Quare si quartam conclusionem sustineas, nequibis verificare regulam, nisi vbi virtutis ad resistentiam fuerit iustè proportio dupla: Tertia verò & quinta & sexta regula Aristot. nihil habent hic peculiaris difficultatis.

Ad

Ad hæc igitur argumenta fermè calculatores nihil aliud respondent, quàm quod prima & secunda regula dumtaxat habet verum, vbi virtutis ad resistentiam est proportio dupla, neque maior neque minor: Nam tunc ad medietatem erit quadrupla, quæ est dupla ad duplam. Et certè ita necessarium est dicere neque si velocitas attendatur penes proportionem proportionum, vt dicit, quarta conclusio, & multo minus si attendatur penes proportionem inter excessus, possunt defensari eiusmodi regulæ. *Aliorum Solutio.*

Attamen ne Arist. videatur tam mancus, qui in solo casu particulari constituerit regulas; & prætetea vt quarta nostra conclusio sit vniuersalis: interpretandæ sunt dictæ regulæ, quod nomine medietatis resistentiæ intelligit illam generaliter, ad quam virtus habet duplam proportionem, ad proportionem quam habet ad totam resistentiam: vt si virtus vt 6. moueat resistentiam vt 4. aliquâ velocitate, eadem virtus mouebit subduplam resistentiam, id est, illam super quam habebit proportionem duplam ad sesquialteram duplâ velocitate; & per consequens eodem tempore per duplum spatium, aut per idem spatium subduplo tempore: Proportio autem dupla ad sesquialteram est maior quam dupla, puta dupla sesquiquarta, qualis est 9. ad 4. Et pari ratione eadem virtus mouebit tertiam partem resistentiæ (id est, illam quam virtus habet super totam resistentiam) velocitate triplo maiorem. Huiusmodi arte patere cuicunque potest via dignoscendi velocitates motus. *Sententia Auctoris.*

Ad primum igitur principale argumentum scitè responsum est: quod loquimur de agentibus particularibus, cum quibus Deus generaliter concurrit suo ipsorum modo. Quod si se solo moueret duo mobilia, tunc certè id non faceret secundum totam virtutem infinitam; alias moueret infinitâ velocitate: quâ ratione (vt lib. proximo dicturi sumus) nihil Deus agere potest secundum totam suam virtutem, sicuti agentia naturalia; aliâs produceret infinita, & infinities infinita: sed agit per intellectum ac voluntatem, iudicio suo & arbitrio: & ideo velocitas motus tunc attenderetur secundum hanc vel illam applicationem virtutis eius. Eodem modo dicendum de duobus hominibus, quorum robustior lentiùs, ac pro libito segniùs mouet: non enim est tunc attendenda velocitas motus penes proportionem vnitatum simpliciter super resistentias; sed penes proportionem virtutum, quas pro sua quisque voluntate applicat. Ad id autem, quod de intelligentijs obiectum est, respondetur illic etiam habere verum quod qualis est proportio virtutis superioris intelligentiæ ad virtutem inferioris, talis est proportio velocitatis motus sui orbis ad velocitatem inferioris: Non tamen propriè dicitur proportio virtutis super resistentias, quoniam cœli non propriè resistunt motui; sed quantùm quodque suâpte natura est mobile, tantæ virtutis applicata est intelligentia: Quare non diceretur ineptè, quod maior moles maior est quodammodo resistentia. At verò regula Aristotelis de proportionata diuisione virtutis motiuæ & resistentiæ locum non habet (vt ait textu 35) in intelligentijs & cœlestibus orbibus: quoniam virtutes illæ sunt spirituales, atque adeò indiuisibiles; sed dicitur vna maior quàm alia, sicuti Angelus superioris speciei est perfectior Angelo inferiori. Quapropter intelligentia, verbi gratiâ, quæ mouet primum mobile, non potest orbem alium celerius numerosiusue ciere; tametsi possit vnus Angelus mouere lapidem pro suo arbitrio citius ac lentius. Sed hoc non est *Ad primum.*

præsentis

præſentis negotij. In motu verò grauium aut leuium per vacuum, vbi nulla eſt reſiſtentia, ſuppoſitâ veritate illâ quam lib 4 credimus demonſtraſſe: nempe, quod tunc etiam mouebuntur in tempore propter finitam virtutem: arbitror locum habere, primam illam noſtram concluſionem ſuprà impugnatam, nempe quod attendenda ſit tunc velocitas penes proportionem virtutis motiuæ ad aliam virtntem motiuam, eò quod illic nulla ſit reſiſtentia.

Ad 2. principale. Ad ſecundum principale argumentum de magnete præmiſſo eo, quod diximus lib. ſecundo, & in hoc q. 1. videlicet, quod magnes attrahit ferrum per virtutem quam illi imprimit, reſpondendum eſt: quod illic habet quoque verum quarta concluſio de proportione proportionum: Nam etſi ferrum per illam qualitatem admoueatur magneti; motui tamen reſiſtit, tum medium, tum etiam (niſi ſit ſimplex deſcenſus) grauitas ipſa ferri: cuius ſignum eſt, quòd ſi ferrum ſit aut nimis magnum, aut valde diſtans à magnete, non ſubmouebitur. Quare vnus magnes tanto velocius mouebit quàm alius, quanta fuerit proportio proportionum virtutum ad reſiſtentias.

Ad 3. prin. Ad tertium denique & poſtremum argumentum reſpondetur: quod non ſemper vbi Petrus iactauerit lapidem per aliquod ſpatium, medietatem iactabit duplo maiori velocitate, neque per duplum ſpatium. Primùm quoniam leuiori iaculo plus medium reſiſtit; & ideò tardius mouetur lana quàm lapis. Deinde quod diſtantia ad quam homo poteſt iaculari, eſt finita & limitata; & ideò vltra illam nihil poterit iactare. Fateor hæc non eſſe adeò digna philoſophorum nomine: Sed poſtquam Ariſt. hanc tetigit chordam boni conſulat lector, ſi huiuſmodi nugis tantillum negotij & temporis conceſſerimus.

Finis ſeptimi Phyſicorum.

* *
*

REVERENDI PATRIS,

FRATRIS

DOMINICI SOTO

SEGOVIENSIS, THEOLOGI,

ORDINIS PRÆDICATORVM,

Super octauum Physicorum Aristotelis, Quæstiones.

VANQVAM Philosophi contextus satis sit fusè per commenta explicatus; nihilosecius operæpretium est nonnullas de more quæstiones adhibere, per quas rei veritas patentior fiat: atque eas primùm, quæ de creatione mundi inter philosophos theologosque disputantur, in quibus Aristoteles per omnia distat à catholica professione. Sit ergo prima quæstio, tum circa prima duo capitula, vbi constituit semper fuisse motum, semperque futurum; tum & circa septimum, octauum & nouum, in quibus iudicio suo demonstrat, circularem motum esse perpetuum.

QVÆSTIO PRIMA.

Vtrùm mundum fuisse in temporis initio creatum, sit articulus fidei?

Pars neg. probatur.

Xiſtit enim protinus argumentum à parte negatiua ex ipſa conditione fidei: Catholica enim fides naturam non aduerſatur, ſed perficit; quia vtraque eſt opus Dei, igitur quod naturę loce impoſſibile demonſtratur, id fides non affirmat: demonſtrare hic verò videtur Philoſophus motum, atque adeo mundũ fuiſſe ſemper, vt primis 20. textibus, & fere per totum librum videre eſt: ergo contrarium, non eſt articulus fidei.

Pars affir. probatur. Parti autem affirmatiuæ atteſtatur catholicum Symbolum, cuius vnâ confeſſio eſt: Deum omnipotentem, creatorem cœli & terræ, viſibilium omnium & inuiſibilium.

Status quaſtionis. Diſputationis de creatione mundi tres dignoſcuntur gradus. Primus de re, vtrum fuerit æternus, an vero in initio temporis conditus; idque vſque adeò conſtet, vt ſit confeſſio fidei. Secundus de neceſſitate, Vtrũ fuerit neceſſarium fuiſſe ab æterno, ita vt pars hæc affirmatiua ſit naturali lumine demonſtrabilis. Tertius de poſſibilitate, vtrum fuerit poſſibile fuiſſe ab æterno, an contrà impoſſibile, vt ſit per alterum extremum demonſtrabilis pars negatiua. Quod ſi poſſibile fuit extitiſſe ab æterno, reſtabit quarto loco inquirere, quidnam potius conueniret, vt in tempore fieret, quàm ab æterno: At quoniam fides, norma eſt, ad quam res naturales exigendæ ſunt, ſub priori fidei titulo reſpondebimus ad duas priores quæſtiones tribus concluſionibus; & de tertia cum ſua acceſſoria adhibebimus ſecundam quæſtionem.

1. Concl. Sit igitur concluſio prima Mundus fuit fabricatus in initio temporis. Hæc cum conſiſtat in facto, quod nòn à natura, ſed à diuina voluntate pendet: non aliter conſtabiliri poteſt quàm authoritate (quæ irrefragabilis eſt) reuelatæ ſcripturæ, per quam diuina voluntas nobis innoteſcit, in cuius ſtatim capite ait Moyſes: In principio creauit Deus cœlum & terram. Vbi licet nomine principij alia præterea ſcrutentur doctores; publica tamen compertiſſimaque ſignificatio eſt de initio temporis. Vnde Greg. ſuper Eze. Hemi. 1. Prophetauit, inquit, Moyſes de præterito dicens: In principio creauit &c. in quo nouitas mundi traditur. Vbi edocet Gregor. ſolo ſpiritu prophetico per reuelationem poſſe ineuitabiliter confirmari hanc veritatem. Accedit & illud Ioan. 1. Omnia per ipſum facta ſunt, & ca. 17. Clarifica me pater apud temetipſum claritate, quam habui priuſquam mundus fieret. Et prouer. 8. Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum, antequam quicquam faceret à principio. Poteſt nihilominus præterea magna rationum probabilitate eadem concluſio eluci-

elucidari: vt patebit inter disputandum de possibilitate & congruitate eius.

Secunda conclusio. Mundum fuisse in temporis initio creatum, est articulus fidei expresè credendus, & cuicunque christiano confitendus. Patet, quia non solùm est veritas asserta in scriptura, quàm proceres tenentur nosse, verùm est relata inter articulos Symboli, quos totus Christianismus sigillatim profitetur, vt iam citatum est. *Conclus. 2.*

Sed contra. Illic tantum obligamur credere mundum esse creatum a deo; non autem repugnat fuisse creatum ab æterno, vt paulo pòst liquebit: ergo ex vi articuli non perstringimur credere esse creatum in tempore. *Obiectio.*

Respondetur, Ecclesiam articulum hunc non constituisse de nouo, quasi elicitum ex sacra scriptura, in qua implicitus delitescebat; sed proposuisse tanquàm in illa expressum: quare in eodem sensu obligat, qui per superiores authoritates explicitus est, nempe quod omnia in tempore creauerit Deus & Angelos quoque de quibus olim dubitatum fuit, propterea quod in capite legis non sit illorum creationis peculiaris mentio. Adde quod mundum, vt iacet fuisse ab æterno, monstrabitur impossibile, ob idque confessio, quod fuit creatus, infert fuisse creatum in tempore. *Solutio.*

Ex his fit consequens tertia conclus. Nulla, neque omnes simul argumentationes Arist. quas in hoc libro de æternitate mundi concessit, quicquam veritatis concludunt: tantum abest vt sint pro demonstrationibus habendæ. Quin verò omnes sunt hæreticæ, vt ait. S. Tho. 2. sent. q. 1. quamuis rationes eius aliquanto plus habeant probabilitatis, quam aliorum philosophorum commenta. *Concl. 3.*

At ne orthodoxorũ Ecclesia æthnicis appareat impossibilia profiteri, respondebimus suis argumentis, verasq; simul adiungemus rationes possibilitatis confessionis nostræ. Et primùm nondum quicquam comperti habemus, an Arist. rationes suas pro demonstrationibus duxerit: ait enim S. Tho. 1. q. 46. art. 1. rationes eius non esse demonstrationes simpliciter, sed secundum quid ad contradicendum antiquis, docentibus inchoationem mundi modis impossibilibus. Et insinuat neque eundem Aristo. æstimasse illas demonstrationum pretio: quoniam primò (inquit) lib. Top. inter problemata dialectica de quibus firmas rationes non habemus & hoc connumerat, vtrum mundus fuerit ab æterno. Quamuis secundo contra Gen. c. 81. dicat eum expresè posuisse mundi æternitatem. *Quæ sit mẽs Aristot.*

At verò Albertus magnus, hoc lib. tract. 1. c. 4 ait, Arist. in libr. suo de natura Deorum (qui aliter inscribitur de substantijs separatis) asseruisse mundum à Deo opifice fuisse creatum: At forsan intellexit (nam non visitur iam ille libellus) creatum ab æterno, in hoc sensu, quod habet causam, vt creatio non dicat incœptionẽ nouam, sed emanationem & conseruationem: quemadmodum ait & Auicenna in sua metaphysica, de quo quæstio. 2.

Veruntamen quicquid senserit Aristo. qui, cum Deus non fuerit, vt ait idem Albertus eodem tract. cap. 14. errare potuit; monstratur eius principia nullum habuisse robur. Primum omnium fuit illud, quod ait. 1. physi. tex. 33 fuisse commune omnium dogma. Ex nihilo nihil fit: Illum autem communem sensum inde conceperunt, quod experiebantur in naturalibus actionibus, non quodlibet fieri ex quolibet, vt illic subditur textu. 43. Haud enim *Arist fundamenta diruuntur.*

homo fit ex quolibet nonhomine, puta ex ligno vel accidente, quæ negatiuè sunt nonhomines, sed ex priuatione hominis; puta ex embrione, vbi est vltima dispositio ad hominem: Neque album fit ex musico per se, sed ex nigro vel ex medio colore affecto. Hàc vtique ratione constituebant principia generationis esse contraria, puta priuationem & formam: indéque adeò colligebant necessarium esse subiectum, puta materiam, quæ vtrique successiuè termino substerneretur: quæ quidem per dispositionem effectricis causæ destinaretur & coarctaretur quoad generationem huius rei potius, quàm alterius; ex cuius denique potentia educeretur forma. Qua de causa Commentator comm. 4. ob id asseuerat ex nihilo nihil posse generari, quòd nihil, non est magis determinatum ad vnam formam quàm ad aliam: Quare neque ex nuda materia, si daretur absque omni accidente, quicquam gigneretur, eò quod indifferens esset tunc ad omnem formam. Et subdit opiniones Saracenorum (puta nostram) ortum habuisse ex vulgi errore, quod sensu decipitur. Vbi enim, inquit, videt aliqua generari ex re, quam non præuidebat, iudicat aliquid fieri ex nihilo: vt dum ex aëre à sole inflammato gignitur ignis. Sic Saracenus ille deribebat nostram fidem. Sed multo est certius opinionem suam & talium philosophorum fuisse plusquam vulgarem & sensualem; vtpote qui de productione totius entis iudicium petebant à sensualibus generationibus particularium rerum: cum tamen debuissent intellectu assurgere ad naturam primæ causæ, quæ sic se habet ad creationem totius entis, vti equus ad procreandum equum, & ignis ad generationem ignis.

Ratio 1. Sit ergo prima ratio nostra Deus est per se ens, vt quod à nemine potest recipere vt sit (hoc quippe sonat nomen Dei) atque ideo causa est vniuersalis omnium entium, & cuiusque rationis entis: vtpote qui eminenter omnia continet, quinimo qui eminenter est omnia: hoc enim est esse infinitum, quod nec sua substantia sit limitata ad certum genus; nec proinde sua virtus ad certum effectum: Ergo sicuti calidum est causa particularis faciendi calidum, & equus generandi equum; ita Deus est causa totius entis: Id autem, quod ignitum est, non facit calidum ex calido, vt citatum est ex Aristotel. sed ex non calido, nam quod est non fit; supponit autem subiectum caloris. Nec ignis facit ignem ex igne, aut equus ex equo, sed ex non igne & non equo; suponit autem materiam, in qua recipiatur forma: ergo simili analogia, si Deus est causa entis, omnisque rationis eius, non facit illud ex ente; sed simpliciter ex non ente: nam sicut generationi equi non subijcitur equus, ita neque generationi entis vllum substernitur ens.

Deus est creator omnium. Hàc itaque ratione concluditur, Deum esse creatorem omnium, atque adeò primæ materiæ. Ratio est Sanct. Thom. 1. quæsti. 45. Quæ si tibi appareat metaphysica, considera creationem non esse rem physicam; cum non competat causis particularibus, sed soli per se primæ causæ, quatenus ratio est totius entis, cuius ideo contemplatio ad solum pertinet metaphysicum. Concedimus ergo philosopho materiam esse ingenerabilem propriè & incorruptibilem, quia fieri nequit ex alia; cœpit esse tamen ex nihilo per creationem.

Soluitur argu. antiquorum. Vnde argumentum illud nullum est, quod Philosophi nobis tale objciunt: Omne quod fit, possibile ante fuit fieri; possibilitas autem illa non est nisi in materia ex cuius potentia educitur forma; ergo omni factioni præsupponitur

materia.

materia. Negatur enim prior assumpta, si de physica possibilitate intelligatur: satis enim est quod fuerit Deo possibile rem gignere vel creare. De quo adhuc alterum verbum adhibebimus quæstione sequenti.

Secunda ratio sumitur ex infinita Dei potentia. Deus est infinitæ virtutis: ergo nullatenus limitatur in modo agendi, neque ab aliqua vlla causa pendet in agendo: nam cum virtus agentis non modò de substantia facti, sed de modo agendi perpendatur, virtus infinita, quæ eadem est quæ illimitata, à nulla alia re in agendo coarctatur. ergo quamuis ignis, exempli gratiâ, & equus, & causæ aliæ particulares, eò quod tales illis limites à natura præscripti sunt, neutiquam possint formas producere, nisi educendo de potentia materiæ; poterit nihilominus Deus totum ens sine præuio subiecto suo nutu condere absque motu: aliàs constrictus esset, ac limitatus ac si esset causa finita. *Ratio 2.*

Et quod Deus sit infinitæ virtutis, patet, quia est infinitæ essentiæ & perfectionis: vtpote qui à nullo dependet, sed omnia ab ipso, tanquam à perenni fonte rerum; non solùm quæ sunt, sed quæ esse possunt absque vllo termino: dicere namque quod sit infinitæ essentiæ & perfectionis, sed non infiniti vigoris, non est philosophi hominis; quia ex infinitate & illimitatione essentiæ prouenit, vt omnia sint in ipso infinita, scilicet, duratio, scientia, potentia, &c. Quod si Deus est vigoris infiniti; cum non possit facere infinitum (vt. 3. physic. latissimè demonstrauimus) non potuit eandem virtutem splendidiùs demonstrare, quàm ex modo hoc agendi infinito. *Deus infinita virtutis est.*

Quod si nobis objicias argumentum Scoti. 4. distinction. 1. neque hunc modum agendi satis patefacere infinitam potentiam Dei. Nam maximè id inde argueretur, quod inter nihil & ens creatum esset infinita distantia, quæ à sola potentia infinita posset pertransiri: hoc tamen est falsum: nam inter nihil & lapidem (verbi gratiâ) non est maior distantia, quàm est latitudo perfectionis lapidis, quæ finita est. *Obiectio Scoti.*

Respondetur, non esse hanc causam: Haud enim imaginamur interuallum infinitum inter nihil & ens, sicuti in spatio infinito: aliàs neque à potentia infinita posset pertransiri, vt inquit. S. Thom. 1. p. quæstio. 45. artic. 2. Sed (vt ait illic art. 5. arguitur potentia infinita hoc modo. Educere formam de potentia materiæ est alicuius virtutis: ergo quanto aliqua causa rem extraxerit de minori potentia, erit maioris virtutis; atque adeo qui eduxerit ex nihilo, erit infinitæ. Etenim creari non est solùm produci formam extra substantiam; nam anima creatur in subiecto, sed produci ex nulla potentia subiecti: quamobrem creatura non potest creare. Vnde cum dicimus creari ex nihilo, propositio ex, designat causam materialem, vt ens creari ex nihilo, sit creari non ex aliquo: Vbi fieri non dicit mutationem, sed simplicem incœptionem virtute alterius. Per hæc detegitur falsitas Commentatoris commen. 4. negantis minorem esse virtutem agentis præsupponentis subiectum, quàm non præsupponentis, eò quod putabat hoc esse impossibile. Quinimo Aristoteles fortè inuitus creationem admisit. Ait namque 2. de gener. animalium capitul. 3. animam humanam, quâ parte est intelligens, non educi de potentia materiæ, sed aduenire deforis: quod intelligitur vel de intellectu separato ab anima ad sensum Commentatoris, qui ait vnicum esse intellectum in vniuersis hominibus, eundemque perpetuum; vel de singulis *Solutio.* *Aristo. creationem admisit.*

 animabus,

animabus, quæ creantur, dum homines gignuntur: sensus autem Commentatoris indignus est qui à viro Philosopho, ne dicam ab homine mentis compote audiatur: ergo necessarius est alter de creatione animarum At quia non est proprius hic locus dicendi de creatione, hæc satis sint.

Argument. Aristot. soluitur.

Igitur ad illud argumentum Aristotelis textu quarto. Omne quod mouetur præexistit motui, & tunc vel illud erat corruptibile vel non &c. Respondetur, interempto primo antecedente, si intelligatur de præexistentia temporali: cœlum namque creatum fuit mouens, sicuti sol illuminans; & ideo vt sol natura tantùm prior fuit lumine suo, ita & cœlũ suo motu. Quocirca ad illud, quod subditur, vel mouens & mobile erant generabilia, vel perpetua: respondetur, mouens tantùm fuisse perpetuum, mobilium verò nullum. Et quamuis aliqua eorum, quæ primò facta sunt (vt elementa) fuissent generabilia; non tamen fuerunt edita per generationem, sed per creationem, quæ neque est motus, neque illum supponit.

Nota.

Est hic tamen animaduertendum, quemadmodum Deus dignificator naturæ ea præcisè creauit, quæ aliter edere nequiuerat, vt cœlos, angelos, & animam, atque elementa, eò quod materiam sine forma creare, vel non decebat, vel certè non poterat: Mista verò, quia necessarium non erat vt crearet ex materia, instar propemodum naturæ produxit, vt hominem de limo terræ, mulierem de costa viri, lignaque & animalia de terra, quamuis non de seminibus: siquidem lignis & animalibus dedit virtutem seminandi. Etenim simpliciter ens in actu (vt animal, & arbor) prius est ente in potentia, quale est semen: quocirca necessarium fuit prius fuisse aues, quàm oua.

Argument. An Deus agat per modum naturæ.

Secundum præcipuum argumentum contra nos Philosophi extruerent à diuino modo agendi. Deus agit per modum naturæ: ergo quamuis res omnes ab ipso dimanent; eas tamen ab æterno protulit, & non ex tempore: consequentia nota est; quoniam si agit per modum naturæ non fuit in suo arbitrio res condere, vt luberet, sed determinato id fecit modo: ergo, vti sol quãdiu fuit, protulit lumen, ita & Deus res. Et quia nemo quem viderim exploratum habet, quid de hoc senserit Aristotelis verbum de hoc vnum subijciam.

Quidnam de hoc senserit Arist.

Notandum ergo primum, ipsum non negasse Deum agere per intellectum: Ait quippe. 11. metaphysic. capitulo sexto, diuinam scientiam esse principium primum & principium maximè, nimirum, vniuersi; neque negasset agere per voluntatem: docet siquidem. 9. metaphysic. textu. 10. Intellectum, vt qui indifferens est ad vtramque partem contradictionis, per appetitum & electionem applicari ad opus Et. 2. Physic. textu. 50. docet Deum & naturam agere propter finem. Et. 12. metaphysic textu. 52. naturam vniuersi esse optimum quiddam, ordinatum in finem: puta in Deum, sicuti exercitus ordinem habet ad ducem. Quæ omnia documenta sunt, Aristotelem haud ignorasse Deum agere per intellectum, & voluntatem.

Sed tamen sicuti nos confitemur filium in diuinis procedere per intellectum, & Spiritum sanctum à patre & filio per voluntatem; nihilominus vtrumque ex necessitate naturæ, ita Aristoteles affirmaret promanare vniuersum à Deo. Quã hîc de causa textu. 15. & 2. metaphysic. textu quarto ait æternorum causam esse necessariam: Itaque sicuti hominem esse animal rationale causa est vt sit risibilis; nihilosecius effectus hic suam sequitur ex necessitate

sitate causam, ita arbitraretur de vniuerso respectu Dei. Atque adeo diceret, Deum ex se omnia protulisse, voluntate quidem complacentiæ; haud tamen contradictionis libertate, vt potuisset non facere. Atqui causa huius potissima est, sua ipsius Dei immobilitas: Id quod in Commenta. 53. adnotauimus: Nam postquàm textu. 44. constitutum reliquisset primum motorem esse immobilem, post textu. 53. docere perrexit necessarium esse, & ideo primum quoque mobile esse perpetuum, vnde varietas ac diuersitas horum inferiorum proueniret: nam id, inquit, quod immobile est, nempe Deus, vno semper motu mouebit cum ipsum non mutetur: Itaque vult arguere, quod si Deus est immobilis, inde fit consequens, vt per modum naturæ agat certo præfinitoque ordine. Quapropter textu. 15. ait, quod infinito tempore quiescere motorem & mobile, & tunc potius quàm prius inchoare motum, non est naturæ opus. Vbi Commen. ait rationabilius nos christicolas, quàm Anaxagoram loqui: vt qui hanc causam non in naturam referimus, sed in diuinam voluntatem.

At nihilominus & impossibilia nos dicere existimat: nam (vt Commen. 8. prænotauerat) non potest, inquit, antiquus motor nunc facere, quod antea non fecerat per voluntatem, nisi in ipso mouente aliqua sit noua concupiscentia faciendi, per quam motor ipse mutetur; id quod motori primo repugnat. Et August. 11. de ciui. capitul. 4. hanc causam insinuat obstitisse Philosophis, ne crederent Deum in tempore creasse mundum; quia inde putabant consequi, diuinam voluntatem fuisse mutatam. Hæc adduxi, vt mentem exererem Aristotel. qui Deum credidit agere per modum naturæ, cuius causam commentus fuit ob eius immobilitatem. *Demonstratur Deū liberè agere ad extrà.*

At ex ipsis nihilosecius naturæ visceribus depromuntur argumenta in contrarium. Primum: Infinita Dei omnipotentis virtus non definitur coarctaturque ad vnum, vnove determinato modo agendi: ergo non agit extra se per modum naturæ: Antecedens palàm est, quoniam agens naturale ex eo limitatur ad faciendum rem hanc & hoc modo, quia vnumquodque agit, vt procreet sibi simile: Deus autem nequit sibi simile extra se producere: ergo nulla est causa cur eius præscribatur virtus.

Prob. 2. Et præterea quia (vt supra diximus) in hoc consistit vt sit infinitus, quod neque genere certo prædicamenti concluditur in essendo, neque vllis adeo in agendo ambitur terminis: non ergo agit per modum naturæ.

Prob. 3. Item tertiò (vt iam citatum est. 2. Physic. & 12. metaphysic.) natura agit propter finem: res autem sine cognitione referre se nequeunt in finem; quia hoc est sapientis opus, cognoscentis ordinem ad finem; ergo reduci debent ad vnum primum, à quo dirigantur in suos fines: manifestum ergo est primum motorem singula destinasse in suos cuiusque fines proprios, atque omnia in se ipsum: hoc autem est proprium intellectus & voluntatis opus: ergo non per modum naturæ, sed per has potentias agit; ac proinde sicut agit quæ vult, ita & quando vult.

Solutio. Quod si Philoso. responderit, se non negare quod agat per intellectum & voluntatem; sed tantùm affirmare, voluntatem eius de necessitate velle ea, quæ sunt perpetua; atque adeo ab æterno illa perfecisse, arguitur & contra hoc.

Voluntas non fertur de necessitate nisi in illud bonum, quod secum habet proportionem, vt ipsam expleat: sola autem diuina bonitas æquatur eius voluntati, quia vtraque est infinita: ergo de necessitate Deus suam tantùm amat bonitatem, per quam absque vllo externo bono est in se omnino beatus, neque omnes res mundi vllam accessionem faciunt ad eius internam perfectionem, quippe in qua omnia sunt eminenter.

Prob. 4. Præterea Deus est finis omnium, vt de mente etiam Philosophi citatum iam à nobis est. 12. metaph. concupiscentia autem, electioque ordinatorum in finem, non sequitur necessariò ex voluntate finis; nisi quando illa sunt media ad ipsum necessaria: rerum autem creatarum vniuersitas nullatenus necessaria est, vel ad esse, vel ad felicitatem Dei: ergo ob sui amorem non necessariò Deus optat res extra se existere.

Confirm. Item cùm multæ sint aliæ res rerumque species, quas Deus cùm potuit producere, non tamen fecit: signum est nihil velle de necessitate, sed sicuti prophetauit Dauid, omnia quæcunque voluit fecit: Aliàs omnia quæcunque posset fecisset, sicuti ignis & id genus naturales causæ. Adde quod cum libertas agendi perfectionem dicat in creaturis, cæcitas esset id Deo denegare. In summa: Deus in rerum productione fuit sicut artifex, qui per ideas in se æternas extruxit, ornauit, depinxitque orbem: fecit id ergo quando placuit.

Arg. Arist. & Coment. soluitur. Vnde ad argumentum de mente Aristotelis & commentatoris obiectum, negatur ex hoc sequi, vt sit mutabilis: nam ab æterno proposuit tali tempore mundum creare, & per æternam illam conceptionem, quæ sua est essentia, eum fecit sine sui mutatione. Ob idque creatio nihil quicquam noui dicit in Deo, præter solam rationis relationem ad nouum mundum; sed potestas ipsa æterna creandi ab æterno decernens creare dicitur, dum res condit, ad solam illam relationem actio. Sed de hoc Theologi latiùs.

Illud autem, quod Aristotel. subdit text. 10. & 11. de nunc temporis. Omne quod fit, fit in aliquo nunc temporis: omne autem nunc est continuatiuum præcedentis partis temporis & subsequentis: ergo ante illud instans fuit tempus & motus; atque adeò tunc non incœpit mundus. Illud, inquam, planè solutum est in commentis per interemptionem minoris: Eiusmodi quippe argumenta (vt illic monstrauimus) non probant, sed falsò supponunt æternitatem temporis: quam quia Anaxagoras admittebat, in ipsum militabant. Nos autem dicimus mundum incœpisse potius cum tempore (vt ait. 11. de ciuita. Augustin.) quàm in tempore: vel incœpisse in initio temporis, puta in instanti, quod nihil præcessit temporis. Respondetur ergo, quod voluntatis Dei, quæ omnium est causa, nulla est causa: & ideo nulla reddenda est cur potius tunc, quàm antea creauit: quamuis causam finalem benè habuit creandi mundum; Fecit enim eum propter hominem, hominem autem propter suam ipsius beatitudinem: cur autem non antea ipsum produxerit, cum plures forsan potuissent esse beati, iam hoc prædestinationem eius attingit, cuius nulla fuit causa.

Voluntatis Dei nulla est causa.

Quod autem Aristotel. libro. 4. monstrauit, non esse possibile vacuum, nequaquam nos oppugnat, vt qui ante mundi creationem, nec locum fuisse dicimus, nec subinde vacuum: siquidem vacuum (vt illic habetur, text. 60.) est locus non repletus corpore aptus repleri.

Nec

Nec verò id, quod de motu circulari præsenti libro text. 73. & infrà demonstrat, vllius vigoris est contra veritatem fidei: nam rationes illæ non tam ostendunt motum circularem esse perpetuum, quàm id non repugnare figuræ & progressui eiusmodi motus, quod nos interim admittimus; quamuis quæstione sequenti examinabimus de præterito, an aliundè monstretur impossibilitas talis motus ab æterno.

Postremum igitur argumentum sit, quod habetur. 1. cœli tex. 209. contra Platonicos, quorum (vt fertur) professio erat mundum habuisse initium, haud tamen habiturum finem. Nullum eorum, quæ suâpte naturâ virtutem habent vt sint semper, quandoque est & quandoque non est; sed cœli & intelligentiæ virtutem habent vt sint semper, sunt enim natura sua res incorruptibiles: ergo falsum est, illa aliquando, aut tempore imaginario non fuisse: quâ enim virtute perpetua sunt in posterum, sunt & in præteritum. *Vltimum argumentū.*

Responsio in primis sub iudice est, quænam fuerit de hac re sententia Platonis. Aristot. quippe hic text. 10. hanc notam inussit ei, quod cœlum cum tempore docuerit fuisse exortum; atque adeo neutrum eorum fuisse sempiternum: & idem adnotat Commentator. eodem com. & comm. 17. idemque fere interpretes text. citato. 1. cœli. Platonici verò nonnulli (vt retulimus eodem. com. 10) aliter suum interpretantur magistrum, videlicet, quod docuisset tempus & cœlum esse factum, atque adeo mundum; eo præcisè sensu, quòd habuerunt causam, ab æterno tamen: sicuti Aristot. ipse concedit tex. 15. de æternis, quæ nihilominus à prima causa dimanant. Cuius fidem potissimùm facit Augusti. 10. de ciuita. Dei. c. 31. vbi ait secundum Platonem mundum fuisse factum, non quidem secundum temporis, sed secundum institutionis initium: Veluti si pes ex æternitate semper fuisset in puluere, semper ei subesset vestigium; quod tamen vestigium à calcante factum nemo dubitat. Hæc August.

His veruntamen non obstantibus haud dubium, quin sententia Platonis fuerit ea, quam Ambrosius ex Basilio & græcis desumptam affert in exordio Hexameron: nempe Deum, & ideam atque hylem, hoc est, materiam fuisse perpetuam, ex qua quidem materia Deus ad ideatum exemplar constituit cum tempore cœlum & reliquum mundum: non quidem voluntatis arbitrio, sed ex ipsa idearum materiæque necessitate, præter angelos quos immateriales faciebat. Nec verò prætteribo Commentatoris verba. 12. metaph. Comment. 44. de Platone. Id enim, inquit, quod Plato dixerat obscuris verbis, quod Deus intelligentias manu fecit, quibus præcepit vt illæ mortalia facerent, vt ipse requiesceret. Hæc Commen. vbi allusit ad illud Gene. de Deo. Requieuit die sabbati. Constat enim Platonem commercium habuisse cum Iudæis: Exulauit quippe (vt ait Diogenes) apud Chaldæos, & peregrinatus est in Ægyptum, vbi multa nostræ legis ab Israëlitis doctus est. Sed quia percipere nondum valuit creationem materiæ, credidit quidem initium mundi; nunquam tamen planè iuxta catholicam veritatem. *Sententia Platonis de æternitate mundi.*

Restat ergo vt ad argumentum hoc pacto respondeamus. Res neutiquam à seipsis habere possunt perpetuitatem essendi, nisi & ipsum esse habeant à se ipsis: quæ autem ab alio naturam ipsam receperunt, ab eodem simul receperunt esse, iuxta suas singulorum naturas. Deus ergo seipso perpetuus est, quia *Solutio vlt. argum.*

non aliundè recepit eſſe; cætera verò ab illo procreantur: Attamen partim, vt contingentia ſint, partim altiori genere, vt ſint ſuâpte naturâ neceſſaria. Simili modo, quo in ſcientijs ex vno neceſſario principio, alia conſequuntur neceſſariò, & alia non neceſſariò. Fecit ergo Deus intelligentias & rationalem animam, ſubſtantias immateriales, atque ideo ingenerabiles & incorruptibiles: & prǫterea cœlos, quorum nec materia appetitum habet alius formæ, nec forma contrarium vllum. Et ideo quamuis in initio temporis talem receperint naturam; ſunt nihilominus omnia ex ſe incorruptibilia, ſicuti ingenerabilia: Obidque ſicut non potuerunt incipere, niſi per creationem, ſolo Deo authore; ita nec poſſunt eſſe deſinere, niſi eodem annihilante, hoc eſt, ſuſpendente generalem concurſum.

Quorundã hallucinatio. Nec tamen digni ſunt, qui inter Philoſophos recipiantur authores quidam, nullam aliam naturalem perpetuitatem in angelis & cœlis perſcrutantes, quàm voluntatem Dei, cui placet illa perpetuò conſeruare, non autem hæc inferiora: Eſt enim natura ſublunarium omnium corruptibilis, tam ratione materiæ, quàm vi contrarietatis; illæ verò cœleſtes ſubſtantiæ, minimè. Quocirca ſi Deus me perpetuò conſeruaret, id quidem per miraculum faceret ſuper naturam ſpeciali concurſu: quod verò cœlos & intelligentias perpetuò ſeruet, natura eſt ipſarum rerum, id quod citra miraculum concurſu perficit generali: Imò verò ſi illa annihilaret, illud planè eſſet miraculum. Igitur ad formam argumenti, ſi id quod ais, ea quæ ſuàpte naturâ virtutem habent vt ſint ſemper, nunquam poſſe non eſſe, intelligeres de virtute ſimpliciter quæ à nullo alio pendet, concederetur quidem; ſed tamen talis virtus non eſt extra Deum: Si illud tamen intelligas de virtute Phyſica aliunde pendente, negatur omnino: nam licet ſit in angelis talis virtus perpetuitatis; poſſunt nihiloſecius per Dei nutum & potentiam non eſſe, quippe à quo eandem cum tempore ſuſceperunt virtutem.

QVÆSTIO SECVNDA.

Vtrum mundum fuiſſe ab æterno fuerit poſsibile?

Pars neg. probatur. OFfertur namque ſtatim in foribus argumentum primum à parte negatiua ex ipſa rerum natura, quam præcipui Philoſophi confeſſi ſunt. Mundus habet effectricem cauſam, à qua dependet; ergo eſt factus. Antecedens eſt omnium conſenſus de natura loquentium: non enim illi tantùm, qui mundum fecerunt temporalem, vt Anaxagoras, Empedocles & reliqui, cauſas illi tribuerunt, ſeu mentem, ſeu litem (vt lib. 1. & in hoc. 8. frequenter refert Phi.) verùm ipſe, cuius iudicio mundus fuit æternus, generationes omnes & motus refert ad vnum primum motorem, in

quo

quo demonstrando. lib hic versatur. Consequentia autem videtur per se manifesta: nam si mundus dependens est à Deo, vix potest intellectu aliud capi, quàm quod sit eius effectus, atque adeo factus ab illo. Quod si factus est, cõsequitur vt habuerit esse post non esse, ac perinde non fuerit æternus: Nam pro manifesto habet hic Arist. tex. 69. id quod fit, non esse.

Pars affir. probatur. Sed nihilominus pars affirmatiua inde colligitur, quod non est impossibile apud Deum omne verbum: quod est dicere, omne quod est factu possibile; puta quicquid non implicat contradictionem: nihil autem est in natura rerum, quæ Deo est obedientissima, cui repugnet creari quandocunque illi placuisset, etiam in æternitate, vt inter respondendum ad contraria argumenta liquebit: potuit ergo mundus ab æterno fieri.

Status quæstionis. Quæstio hæc non simplici, sed duplici (vt arbitror) responsione opus habet: Etenim vt sunt aliquæ mundi partes, quibus nihil obstare videtur, quo minus condi potuissent ab æterno; ita orbem vniuersum, secundum totam naturam suam consideratum, ab æterno fuisse, apparet impossibile.

Conclu. 1. Sit ergo prima conclusio, quâ sensus quæstionis exponatur. Sic mundum fuisse æternum, vt neque à Deo factus sit, non solùm impossibile est; verùm qui dicerent fuisse possibile, impietatis morbo insanirent. Conclusio est Augustin. 11. de ciuitat. Dei, capitulo. 4. Haud enim solæ propheticæ voces, *Prob. authoritate.* verùm & mundus ipse ornatissimâ suâ mutabilitate, & visibilium omnium pulcherrimâ specie tacitus, se factum esse a Deo proclamat, vniuersaque eius membra psallunt (quod ait propheta) ipse fecit nos, & non ipsi nos: Obidque cœli enarrant gloriam Dei, & ignis, grando, nix, glacies faciunt verbum eius tanquam ipsorum conditoris. Et Aristot. præterquam lib. præsenti, vbi constituit vnum primum motorem, 12. quoque metap. text. 14. ait primam causam, esse omnium causam. & 1. de cœl. tex. 100. ait, ab illa cæteris rebus, alijs quidem exactiùs, alijs verò offuscatiùs ipsum esse viuereque dependere. & text. hic. 6. & 2. metaph. text. 4. (vt est iam citatum) ait æternorum esse causam necessariam. Verum est tamen non esse absque ambiguitate, quid in huiusmodi locis senserit Phi. de emanatione mundi: est nihilominus conclusio nostra omni procul dubitatione constitutissima: & ratio eius naturalis est *Prob. ratiõne.* illa, quam superiori quæstione faciebamus. Nempe, quod solus Deus per se est: Nam cum excogitari non possit, vt ab alio esse habeat (aliàs non esset summum ens) si per se ipse naturâ suâ non subsisteret, nullatenus posset existere: Cum ergo sit per se ens, fit vt fons sit & origo totius entis, hoc est vniuersorum, quæ vllam participant rationem entis: sicuti quod est per se calidum, causa est omnium calorem participantium.

At verò an possibile fuerit ab æterno fuisse mundum factum à Deo, id asciscitur in quæstionem. De hoc ergo, cum triplices sint orbis partes, puta incorruptibiles & corruptibiles, quarum aliæ sunt permanentes, & aliæ successiuæ, de quibus vel secundum indiuidua loqui possumus, vel secundum species, statuitur secunda conclusio.

Conclu. 2. Deus potuit mundum ab æterno condere, quantùm ad illas partes attinet, quas superiori quæstione astruximus, esse suâpte naturâ incorruptibiles: vt pote angelos, rationales animas, cælos. Conclusionem hanc probat ratio illa secũdo loco quæstionis; Nam quicquid ex parte rerum non implicat cõtradi-

 ctionem,

ctionem, potest omnipotens efficere; hoc autem nullam implicare videtur: ergo. Fit autem sic apertior hæc ratio. Deus (vt in quæstione superiori dicebamus) liberè agit quicquid extra se profert; & quia infinitus est, nullatenus à tempore pendet in agendo, quippe cui nihil potest virtutis accrescere nec iuuamenti: ergo sicut potuit, quo libuisset tempore, res condere vniuersas; ita & in æternitate, illas, quarum naturæ id non repugnaret: Alias sequeretur Deum per infinitum tempus fuisse necessariò præpeditum, ne quicquam extra se proderet: nam si non potuit id facere nisi in tempore; cum quodcunque temporis momentum antecesserit æternitas, fit per infinitum imaginarium tempus toto illo cogitato spatio, Deum fuisse coercitum, neque illi fuisse possibile gloriam suam expendere.

Prob. 2.

Confir. Præterea id confirmatur. Si Deus ex necessitate ageret naturæ, produxisset mundum ab æterno (vt Philosophus autumat) sicuti sol aut ignis (vt ait. 6. de trini. August.) si fuisset æternus, ab æterno illuminasset & semper calefecisset, alioqui, cum non esset tunc de vno tempore maior ratio, quam de alio, nullum posset designari per imaginationem tempus, quo illum produxisset: at liberè ate agere, ampliorem arguit virtutem, quàm agere ex necessitate: ergo idem potuit efficere liberè. Nec vllo modo obstitisset hoc, quod qui agit liberè, agit per electionem præcedentem opus: quia licet electio in nobis antecedat opus, eò quod tempore consultantes iudicamus; tamen in Deo est æterna absque motu, cui ideo potuit opus fuisse coæternum. At quoniam de potentia Dei nemo hæsitat, sed tota vis est, vt demonstretur non esse à parte ipsarum repugnantia, id demonstremus, soluendo argumenta contraria.

Ad primũ principale. Ad illud ergo, quod in fronte quæstionis opponebamus, respondentes concedimus primum, nullatenus potuisse mundum existere nisi a Deo fuisset factus: negaretur verumtamen consequentia ab his, qui defenderent mundum fuisse ab æterno, cum infertur, quod si factus est, habuit esse post non esse. & Aristo. tex. 69. vbi ait id quod fit non esse, solùm loquitur de ijs, quæ sunt in tempore per generationem; secus enim in ijs, quæ essent æterna: nam cum creatio nec motum dicat nec successionem, sed momentaneam productionem: sequitur, vt id quod creatur, non prius fiat quàm factum sit, sed fit per primum sui esse secundum se totum: Et ideo si fiat ex tempore (vt facta est creatio mundi) concedimus quidem fieri post non esse; non tamen verum est, quod dum fit non est. Nec verò est necessarium ex natura creationis, vt res fiat postquam non fuit; sed potest res creata esse coæterna suæ causæ: sicuti est lumen coæuum soli, & Dei filius coæternus patri: tametsi hic nulla sit ratio vel causæ vel effectus.

Obiectio. Quod si arguas: Si mundus fuit ab æterno, fuit creatus ex nihilo: ergo post
Solutio. non esse. Negatur postrema consequentia: quoniam creari ex nihilo, non dicit ordinem termini à quo, sicuti dicimus hominem gigni ex non homine; sed solam negationem subiecti ex quo, puta non fit ex aliquo: quando verò creatio fit in instanti temporis, tunc fit post non esse.

2. Obiectio. Et si iterum arguas. Ad minus non esse in rebus creatis prius natura est quàm esse, quia hoc videtur sonare nomen creaturæ, aliàs æquipararetur Deo: Quod si verum sit arguitur hoc modo: Non esse rei & esse eiusdem, non pos-

sunt esse simul tempore: ergo cum non esse sit prius naturâ, debet etiam tempore antecedere.

Respondetur perempto primo assumpto: Nullum enim necessarium ordinem naturæ depræhendere mente possum inter non esse & esse: Imò sicuti in Deo nullus est talis ordo, ita nec videtur necessarius in creatura; sed huic accidit, quia producitur in tempore: Et esset præterea necessarius, si produceretur per generationem, nam tunc antequam res esset, necessarius fuisset motus. Nisi quis dicat in hoc sensu conuenire creaturæ prius naturâ non esse, quia de se à Deo destituta in nihilum abiret: verumtamen hoc solùm ostendit creaturam non posse à seipsa sola existere; non tamen quod naturæ suæ natiuum sit, atque prius naturâ non esse. Per hoc ergo respondetur ad consequentiam illam, quâ inferebatur quod si admitteretur sempiterna creatura, illa adæquaretur Deo: Nulla enim est illatio. Primum, quia æternitas essentialis est Deo ex sua natura creaturæ verò accidentaria; vt quæ non potest non semper esse ab ipso dependens. Et præterea neque in propria natura æternitatis par esset ei, vt ait Boeti in fine de consol. nam æternitas propriè consistit in hoc, quod res æterna sit tota simul absque successione prioris & posterioris, quod soli Deo conuenit. *Solutio.*

Hinc fit primum, quòd Deus nullum compositum potuit ab æterno producere productione successiuâ (v. g.) creando ab æterno materiam, quam successiuè disponeret ad productionem rei, vtpote lapidis: Nam si talis successio (exempli gratiâ) fuisset horaria, tunc fieret consequens, vt vel lapis fuisset ab æterno; quem tamen materia antecessisset per horam, atque adeò duarum durationum infinitarum altera fuisset maior versus illud extremum infinitum. Item daretur prima hora durationis infinitæ, quorum vtrumque est impossibile: Vel si lapidem non admiseris fuisse ab æterno, tunc æterna materia non antecessisset temporalem lapidem, nisi per horam. Fit ergo, vt illa successiua productio deberet fieri per infinitum tempus contra generationis naturam. *Corollariũ.*

Per hæc vtique aperiri mens poterit Aristotel quæ vixdum comperta est de hac rerum perpetuarum productione, puta cœlorum & angelorum: nam de animabus pòst dicemus. Extant enim ex vna parte testimonia superius allata, quibus asserit res sempiternas habere causam, puta primum motorem: ex altera verò parte est argumentum, quod illa non potuerunt produci per generationem; sed per creationem ex nihilo, quam ipse nusquam agnouit. Et ideo aliqui dicunt illum nusquam sensisse mundum fuisse factum; licet actiones rerum ab alio pendeant. Et re verâ cum nunquam fuerit speculatus, quid mundo accideret si actio primæ causæ cessaret (quia hoc est supernaturale) sed crediderit Deum agere ex necessitate naturæ: nihil mirum, si ignorauerit legitimam dependentiam mundi, quâ scilicet ratione & modo ab illo dimanauerit, vt tertia hæc nostra subsequens conclusio vrgentiùs demonstrabit. *Mens Aristote.*

Globus hic sublinaris mundi, ex partibus generabilibus ac corruptibilibus constans, nullatenus potuit ab æterno per Dei potentiam creari, neque verò vlla eius pars, si suæ deinde relinqueretur naturæ. Potuit, inquam, Deus ab æterno hominem & quoduis aliud corruptibile edere, si illud infinito tempore sustentaret, quod supra naturam est talis corruptibilis creaturæ: a- *3. Conclu.*

lias verò nequequam. Conclusionem hanc Phi. vulgus de muliere prægnante adstruit, quam aiunt neutiquam ab æterno creari potuisse, nisi prægnans esset in finito tempore: Nam si nono pareret mense, tunc vel illius partus ætas infinita esset, vel finita: si infinita, tunc vnum infinitum esset alio maius versus extremum infinitum: nam mater esset partu senior per nouem menses; quæ tamen implicatio est contradictionis: esset enim tunc concedendum, quod infinitum illud tempus ex quo peperit, antecessissent nouem menses, quibus vterum gestauit. Si autem dederis ætatem illam filij esse finitam, tunc & matris ætas erit finita postquam non exuperat, nisi per nouem menses; vel necesse est, vt infinito tempore fuerit prægnans. At verò non opus est in particulari conclusionem constituere: est enim ratio pari iure vniuersalis in omnibus corruptibilibus. Enimuero si concesseris elementum vel mistum quodlibet ab æterno creatum, percunctabor statim, quo tempore fuit corruptum: si responderis post mille annos à sua creatione, idem recurrit argumentum, quod modò formatum est: nam vel post corruptionem transiuit huc vsque tempus infinitum; & tunc alterum creationis infinitum erit eo maius: vel finitum, & tunc sequitur quod non fuit creatum ab æterno: nisi dederis, quod infinito tempore creatio rei præcesserit eius corruptionem; quod est supra naturam rei corruptibilis.

Prob. 2.

Corollariū.

Ex hac consequitur conclusione, quod in lumine naturali nemo potuit Phil. opinari, indiuiduum aliquod corruptibile fuisse ab æterno: nam quod corruptibile est, non potuit suâpte naturâ durare infinito tempore.

Nulla species corruptibilis potuit esse æterna.

Ex his denique videre ego mihi videor exili iudicio meo, contra Aristo. hanc verè affirmare conclusionem, quod in lumine naturali, neque debuit, neque verò potuit vel concedere vel opinari, vllam speciem rerum corruptibilium, quæ species indiuiduorum successione perpetuatur, fuisse ab æterno. Et ratio mea est hæc. Species (verbi gratiâ) humana vel equina existere non potuit à Deo per vllam ab eo productionem, nisi eadem species in aliquo indiuiduo vel indiuiduis produceretur: huiusmodi autem indiuidua, vt monstratum est, saluâ eorum naturâ & duratione finitâ, esse non potuerūt ab æterno; & quòd supra naturam quodpiam eorum conseruaretur, non est Philosop. admittendum: ergo lumine naturali constat, hanc specierum fabricam non fuisse ab æterno.

Profectò tantam vim habet Physica hæc demonstratio, vt Aristote. cauillare eam non posset; nisi dicendo, quòd huiusmodi species non fuerunt productæ à Deo, licet fuerint quodammodo ab eo pendentes. Attamen neque responsio hæc lumini intellectus naturali satisfacit: nam quod filius in diuinis ab æterno processerit à patre facilè intelligimus, eò quod nullatenus à patre dependet, sed est illa simplex emanatio. Et quod vna res, puta cælum vel angelus, ab æterno exierit à Deo sicuti lux à sole, vtcunque etiam mente cernimus: sed tamen quòd existat species vlla, quæ in indiuiduis dimanauerit à Deo ab æterno; & quod Deus non cognoscat quodnam fuerit illud indiuiduum, quod à seipso ab æterno dimanauerit, fateor me intelligere nequaquam posse: illo autem admisso, militat argumentum nostrum.

Obiectio.

Sed ais. Nunquid non Sanct. Thom. 1. p. quæstion. 46. articulo secundo simile argumentum soluit de diebus infinitis, si mundus fuerit ab æterno? Ait enim

enim nullatenus repugnare infinitos dies fuisse transactos: quoniam illud infinitum non clauditur inter duo puncta, quod est dicere, illam dierum multitudinem nunquam incœpisse; nam quod ab æterno est nunquam incœpit. Pari ergo modo ais, dissolui potest & argumentum nostrum.

Respondetur nihilominus, multo plus vigoris inesse huic nostro argumento: nam tempus est continuum, & ideo quod ab æterno fuerit productum sicut cælum, non est cogitatu impossibile. Haud enim se tanquam impossibile effert, quod cælum fuerit ab æterno creatum, idemque creari mouens: cuius ideo motus fuerit ab æterno continuus, atque adeo tempus, quod est eius mensura: Species autem humana & equina non est continua: quin verò constat ex diuersis indiuiduis. Neque nos vim facimus in eo, quod cœperit necne; sed in hoc, quòd non potuerit à Deo dimanare, nisi in aliquo eius indiuiduo quod Deus nouit; & ideo si durauit illud per infinitum tempus, non fuit conseruatum naturali modo. Si autem durauit tantùm finito, non potuit esse ab æterno; aliàs ab æterno etiam fuisset corruptum, quod nihilominus ante sui corruptionem præcessisset infinitis annis durationis: hoc autem intellectus non potest comprehendere. Igitur licet intelligibile sit motum cæli qui continuus est fuisse ab æterno, cuius ideo nulla fuerit prima circulatio; non tamen sic potest intelligi speciem humanam infinitorum successiuè indiuiduorum fuisse ab æterno: quia non est intelligibile, quin fuerit aliquod eius primum vel aliqua indiuidua. *Solutio.*

Quarta conclusio. De specie humana est peculiare, idemque insigne (atque vt reor) insolubile argumentum, quod non potuerit esse ab æterno. Argumentum est triuiale, sed tamen cuius nunquam fuit hactenus audita solutio cui intellectus acquiescat, & nititur immortalitate animarum. Etenim cum animæ sint immortales, si species humana fuisset ab æterno, infinitæ nunc essent superstites animæ: infinito autem natura sua repugnat, vt sit per vllam potentiam producibile. *Conclu. 4.*

Hoc argumentum vno trium modorum deluditur potius quàm soluitur: sunt enim primum qui negant, animas esse immortales; quod tamen neque Arist. vsquam negauit, neque verò à Phylosophis naturalibus audiendi sunt, nedum à christianis qui id negauerint: id quod. 3. lib. de anima pluribus demonstrabitur. Alij verò suffugere conantur ad illam Pythagoricorum dementiam de commigratione animarum in diuersa corpora, vt per illud figmentum sustineant homines vixisse infinitos cum certo animarum numero: Hæc autem tum Christianis hæresis est manifesta, tum etiam Phylosophis ludicra opinio, vt super epistolam ad Roma. disputatum à nobis est. Tertia igitur responsio est eorum, qui Auicennam & Algazelem auscultant videlicet, quòd multitudo per se infinita sit naturæ repugnans; non tamen multitudo per accidens infinita. Multitudo per se idem est, quod concursus per se causarum: vt ad generationem animalis concurrit animal subalternatum cœlo, & cœlum subalternatum intelligentiæ. &c. hæc enim multitudo si infinita esset, nullus vnquam sequeretur effectus, vt sæpè repetit Aristoteles. Multitudo autem per accidens est in causis per accidens: Accidit quippe fabro vt vno vel pluribus, vel infinitis martellis gladium cudat. *Tres euasiones.*

At verò contra hoc est argumentum: quod infinitum non solùm est re- *Arg. contra 3. euasionē.*

pugnans

pugnans in causis, sed per se in rebus ipsis creatis; Secùs est de infinita essentia & virtute Dei: Etenim vt impossibile est esse infinitum continuum, ita & infinitam multitudinem actu quæ resultat ex diuisione continui: quoniam infinita multitudo non solùm est impossibilis quantùm ad id quod est fieri ex continuo, quod non potest diuidi in omnem suam partem; verùm & suâ ipsius formâ numeri, qui non potest esse actu infinitus. Et licet animarum non sit numerus resultans ex continuo; est tamen verè numerus, qui si esset infinitus, careret specie & intentione agentis: Deus autem nihil scit facere, nisi numero & pondere & mensurâ. Et re verâ pleraque argumentorum, quæ contra existentiam infiniti libro tertio orditi sumus, eâdem vi pugnant aduersus infinitam animarum multitudinem, quâ aduersus aliam quamcunque. Quocirca Sanctus Thomas quæstione modò citatâ hoc argumento conuictus meritò desistere videtur ab opinione Aristotelis in vniuersum defendanda. Sed ait, quòd licet possit sustineri mundum fuisse æternum, quoad aliquas eius partes, non tamen quoad omnes. Atqui demirandum est cum Aristoteles tantâ inclinatione disputauerit mundum fuisse ab æterno, neque verò infinitum vllo pacto admiserit, cur nusquam animarum meminerit, quas ipse proculdubio credidit esse immortales. Profectò non apparet modus, quo se hinc valuisset extricare. Quin verò hoc dicere ausim quod nunquam ei fuit satis compertum de animarum productione; & ideo nullibi perspicuè de hoc definitam protulit sententiam. Visus quippe est ex vna parte in illo perstitisse antiquorum axiomate: Ex nihilo nihil fit, atque adeo creationem ignorasse. At ex altera parte (vt 3. de anima patebit) veritate ipsa deuinctus concedere renuit, animam educi de potentia materiæ; Ex quo fiebat illi protinus consequens, illam creari. Sed de his nunc satis.

Ad 2. à princi. Restat ergo ad argumentum partis affirmatiuæ quæstionis respondere: quòd quamuis nulla appareat contradictio, cælum cum suo motu atque adeo tempus; & præterea intelligentias, & animas rationales sub finito numero fuisse ab æterno creatas: nihilominus species rerum corruptibilium successione indiuiduorum defluentium, repugnantia est quam explicuimus, potuisse ab æterno condi.

TEXT.

Text. XXVIII. *Est maxima moueri ab eo, quod mouetur, &c?*

QVÆSTIO TERTIA.

Utrùm omne quod mouetur, moueatur ab alio.

Parte negatiua sunt argumenta omnium prima, illa quæ philoso. ipse sibi obijcit. Primùm arguitur de grauibus & leuibus. Lapis, dum cadit, & ignis dum ascendit, mouentur: & non ab alio, siquidem nullo cogente suâpte naturâ feruntur: Ergo. *Argum. 1.*

Secundò arguitur de proiectis, sagitta & globus ardenti sulfure eiectus mouentur, & non ab alio: quia maximè à proijciente, quod tamen potest prius perire quàm cesset motus: vel ab aëre deferente proiectum, vt text. 82. docere videtur Aristote. quæ tamen opinio ægrè probatur, & ægriùs creditur: ergo. *Argum. 2.*

Et confirmatur. Dum proiecta occurrunt resistenti, recurrunt motu reflexo: & quod illo motu non moueantur ab alio, probatur. Vel affirmas proiectum in puncto reflexionis quiescere, vel negas: Si negas, contradicis Ari. sto. tex. 70. si verò id cum illo affirmas, tunc non mouentur à proijciente, postquam eius iam motus cessauit: neque ab obstaculo, quia immobilis paries non videtur pilam repercutere. *Confirm.*

Tertiò arguitur de viuentibus, & præsertim de animalibus. Hæc enim mouentur, & non ab alio, vt patet in motu deambulationis: ergo à seipsis. Quod si cum Philoso. responderis. text. 28. & tex. 40. in animali distingui partem per se motam ab illa, quæ per se mouetur, hoc non est explicatu facile: quoniam si pars per se mouens affirmetur anima, illud est falsum; quia non mouet nisi per intellectum, qui etiam mouetur per species ab obiecto. Neque verò materia est per se mota: tum quia accidentia non recipiuntur nisi in toto composito: eò tum maximè, quòd actiones sunt suppositorum; & ideo neque anima deambulat sed totum, neque lassitudo recipitur in materia sed in toto. *Argum. 3.*

Quartò denique arguitur: si omne quod mouetur, ab alio moueretur, tunc vel esset processus in infinitum, quod est contra Phi. text. 34. vel deueniendum esset ad vnum primum mobile, quod seipsum mouet, vt colligere ipse videtur tex. 50. hoc autem secundum membrum est creditu durissimum: nam tunc sequeretur primum mobile esse animal. *Argum. 4.*

In contrarium stat sententia Philosophi.

Titulum quæstionis non expressimus verbis Arist. ipse enim non ait (vt

Comment. 28. adnotauimus) nisi omne quòd mouetur, ab aliquo moueri; nam moueri ab alio apud ipsum idem est, quod ab alio supposito moueri: at verò quia idem ait, ab aliquo, intelligit ab aliquo, vel supposito alieno, vel saltem distincto principio, quod sit intrinsecum rei quæ mouetur: citra præuaricationem textus responderi potest omne quod mouetur, moueri ab alio.

Nota 1. Est autem præmittenda distinctio, quam ipse tex. 27. præiecit: videlicet tam id quod mouet, quàm id quod mouetur, bifariam moueri scilicet, per se & per accidens. Musicus enim per accidens sanat & sanatur; accidit quippe tam medico, quàm ægroto esse musicum. Quamuis & moueri per accidens, sit etiam moueri ad motum alterius, veluti vehitur remiger ad motum nauis quam cogit ipse. *Moueri dupliciter.* Per se autem contingit & dupliciter: nam est quod mouet per se primò, id est, neque ratione accidentis, neque ratione partis, sed se toto, vt Deus dum res ex nihilo condidit; sed est aliud quod mouet, per se quidem, quia non per accidens; sed tamen non per se primò, quia per partem, vt animal pedibus mouet pectus, & corde reliquum corporis.

Nota 2. Rursus notandum est duplicem esse motum: alterum Physicum, hoc est corporeum & materialem: alterum spiritualem, quales sunt intellectus & voluntatis actus. Et quamuis Arist. sermo, de solo sit Physico institutus; veritas tamen vniuersalius patet ad omnem motum; atque in sensu vniuersali necessaria est, vt per eam perueniatur in notitiam primi motoris immobilis. Nam intelligentiæ cælorum motrices mouentur quidem; non autem motu Physico. At verò ne tot multiplicentur quæstiones, quot esse possent difficultates, septem conclusionibus ad hanc respondebitur, quibus ad vniuersa fiat satis.

Conclusio 1. Prima est eademque vniuersalis. Omne quod mouetur, ab alio mouetur. Ab alio, inquam, vel externo supposito, vel principio intrinseco à re distincto, quæ mouetur. Conclusio fuit Aristotel. in fronte. 7. libri quam repetit in hoc. 8. textu. 28. & 24. in cuius confirmatione versatur vsque ad text. 50. Est autem conclusio hæc in Physica veluti dignitas. Cuius ratio statim in promptu est eandemque tex. 40. ex definitione motus, quàm statuerat libr. 3. textu. 8. & 9. colligit talem Phil. Nihil se ipsum secundum seipsum totum primò mouet: ergo quicquid mouetur ab alio. Exponatur antecedens: Potest quidpiam seipsum per accidens mouere, vt de remigero diximus & de anima patet, quæ dum hominem mouet, mouetur. Et potest se res per partem mouere, vt homo corde mouet corpus; sed tamen quod se primò totum non possit mouere, patet: quoniam nihil mouet, nisi quatenus est in actu, hoc est, actu habet formam quam in passum traducit: nihil enim calefacit, nisi dum actu est calidum. Nihil autem mouetur ad aliquam formam nisi qua caret, est siquidem motus actus entis in potentia: vnde cum mobile recipit totam agentis formam, cessat motus. Idem autem secundum se totum non potest simul esse in actu & potentia: ergo nihil secundum se totum est simul mouens & motum; & ideo neque est aliquid, quod seipsum primò moueat. Subditur etiam exemplum in spiritualibus; nihil enim docens docetur nam qui docet iam est sciens, qui autem docetur caret scientia.

Quæstio. At contra rationem hanc arguitur. Agens aliquod potest in se habere virtutem producendi formam qua caret: ergo poterit se ad illam formam mouere.

nere. Exempli gratiâ: sol virtute est calidus, non autem formaliter: ergo si esset formalis caloris capax, per virtutem quam habet, se formaliter calefaceret. Et intellectus dormientis potest dum expergiscitur, per species se reducere in actum intelligendi. Et aqua, dum se ex calore reuocat in suam temperiem, mouet se.

Respondetur ad primum, quòd sol non habet virtutem calefaciendi se, sicuti neque angelus: Si tamen res esset caloris formalis capax, qui calor non esset illi naturalis, tunc non moueretur ad calorem nisi dum esset extra suam naturalem dispositionem: quare illa reductio non attribueretur virtuti propriæ, sed generanti. Sicuti aqua dum ad frigiditatem reducitur, virtute generantis mouetur, cuius intentio est illam in sua naturali dispositione constituere: Sol autem eò quòd est ingenerabilis & incorruptibilis, non est patibilis huiusmodi accidentium: Alias si virtute propriâ se calefaceret, iugiter id semperque efficeret. Intellectus verò non à seipso mouetur, sed ab obiecto, à quo ministerio sensuum species recipit. At quando homo excitatur à somno, iam docuit Aristotel. text. 20. quo modo motus ille proueniat à sedatis humoribus. Et dum quis vigilans de aliqua re incipit meminisse, ille motus euenit ab aliquo incidenti euentu eiusmodi species commouente. *Solutio.*

Clarescet autem magis conclusio responsionibus argumentorum. Ad quorum primum Aristo. respondet text. 32. quod grauia & leuia per accidẽs mouentur à remouente prohibens, per se autem à generante. Quam quidem responsionem bona ex parte dilucidauimus lib. 2. q. 1. Etenim qui de rebus iudicant secundum sensum, cum videant graue sublato impedimento, nullo mouente cadere, ne persuadere sibi possint, vt res quæ non adest, illud moueat, colligunt graue & leue non moueri à generante. Et ideo diuersa excogitant hic mouentia: alij fingunt moueri à cœlo per expulsionem: alij à suis locis naturalibus per attractionem. Itaq; centrum attrahit ad se graue, sicuti magnes ferrum: alij fingunt medium, puta, aërem vel aquam illa mouere. Sed sunt hæc omnia adeo ridicula, vt nihil opus sit in eius refutatione tempus vllum terere.

Greg. ista persequitur. 2. senten. dist. 6. q. 1. ipse autem & Scotus eodem lib. dist. 2. q. 10 arbitrantur hæc corpora à se ipsis moueri. Hæc autem opinio apertissimè in primis cum Philoso. pugnat, vt primùm patet tex. 27. vbi inter ea quæ per se & naturaliter mouentur, distinguit quod animalia à se ipsis mouentur; grauia verò & leuia mouentur ab alio. Et deinde tex. 28. tanquam de re abscondita dicit, dubitationem afferre, à quo hæc moueantur: & si à se ipsis mouerentur, profectò nulla esset dubitatio. Et text. 29. & 30. quatuor rationibus probat, moueri ab alio: & tandem text. 33. apertè concludit, quod per se mouentur à generante. Neque verò authoritas Aristote. licet sit in hac re grauissima tanti est ponderis, quanti illa prima ratio quam affert tex. 20. nempe rem mouere se ipsam, esse proprium officium vitæ, hoc est, esse viuentibus peculiare; atque adeò per quod distinguuntur à non viuentibus. Quod quidem non fuit tantùm assertum Aristo. vt hic patet, & latius primo de anima; sed fuit indubitata confessio omnium Phil. vt in Phœdro videre est apud Platonem: Vbi nullum aliud discrimen inter viuentia & res inanimas constituit, quàm quod viuentia habent internum motorem; res *Opinio Gregorij & Scoti.*

verò inanimæ, non nisi externum. Et vsque adeo hoc fuit semper constitutissimum, vt qui dicebant orbes cœlestes à se ipsis moueri, effugere non poterant quin ineluctabili consequentiâ protinus concederent, esse animalia. Et re verâ illis, qui profitentur grauia & leuia moueri à se ipsis, nullum relinquitur interstitium, quo possint viuentia à non viuentibus discernere. Nam quod ait Grego. differentiam esse, quod viuentia sic mouent se vt possint se ponere in illo loco, vnde possint rursus moueri: sed non viuentia, cùm non moueantur nisi quando sunt extra locum naturalem, non possunt moueri nisi ponantur in eo loco extraneo, vnde moueantur ad naturalem: hoc inquam commentum Grego. est in primis contra Arist. qui non adducit hoc tanquam differentiam inter duos modos quibus res mouent se, sed tanquam testimonium ad concludendum, quod illa quæ sic se ponunt in quocunque loco, mouent se localiter, alia verò minimè. Et præterea in sua ipsius ratione deberet inspicere Grego. quare grauia & leuia non mouent se. Ex eo, inquam, quòd non mouentur in suo loco naturali sed ad ipsum, deberet colligere perfectionem supremam grauis non consistere in moueri sed in quiescere: & ideo motus ille quo feruntur ad sua loca naturalia, non attribui ipsis sed generanti. Neque responsio Scoti satisfacit: Ait enim animalia mouere se ipsa per cognitionem, non viuentia verò minimè. Nam si hoc tantùm discrimen Arist. cogitasset, facillimè se expediuisset ab hac dubitatione: cùm tamen graue dubium existimet à quo grauia mouentur. Neque verò inquirit quomodo mouentur, hoc est, per cognitionem nec ne, sed à quo mouentur. Et præterea plantæ etiam mouent se (nutriuntur quippe, & augentur à principio intrinseco) licet non per cognitionem. In summa Arist. prætendit, quod nihil se moueat à loco in locum, nisi per cognitionem. Alia verò differentia quam alij fingunt, nempe quod viuentia mouent se ad omnem differentiam positionis: non viuentia verò non nisi ad vnam, profectò accidentaria est & extra rem: quoniam licet planta non augeretur, nisi solùm sursum aut solùm deorsum, se ipsam nihilominus moueret. Potissima ergo, quin tota ratio, cur compulsi sunt Phil. dicere grauia & leuia moueri à generante, fuit ne vitam illis tribuerent.

Principium motus duplex. Mens igitur Aristotel. est, quod principium naturalis motus elementorum est duplex, aliud quo, & aliud quod: principium quo principale, est forma ipsa substantialis, minus autem principale & instrumentale, est grauitas & leuitas: principium autem quod, est generans. Et ideo ait, quod habent in se principium sui motus, non actiuum sed passiuum. Ineptè enim loquuntur illi, qui dicunt principium quod mouens esse formam, & id quod mouetur esse materiam. Nam cum actiones sint suppositorum, id quod mouetur, non est nisi totum compositum. Et præterea contra hoc arguitur In illo quod mouet se, distinguenda est pars mouens à parte mota, non solùm tanquam forma & materia, vt statim in solutione ad tertium patebit; verùm tanquam distinctæ partes integrales & organicæ, quæ quidem in rebus inanimis dignosci non possunt: ergo id quod mouet, non est intrinsecum graui.

Ad 1. arg. Respondetur ergo ad argumentum, quod grauia & leuia mouentur à generante, etiam tunc quando non est præsens ea: satis enim est quod sit præsens virtute, sicut filius gignitur à patre quando animatur; tunc enim propriè

propriè gignitur, licet tunc pater sit mortuus, quia manet in virtute seminis. Quod si percunctêris, cur ergo animal non mouetur à generante dum ambulat, postquam id agit virtute generantis? *Instantia.* Responsum à nobis est lib. 2. q. 1. vbi & hanc rem tractauimus, quod cum perfectio viuentis consistat in moueri: tamdiu quippe viuit quamdiu mouetur, & intentio generantis cesset quando genitum constituit in sua perfectione, ille motus animalis attribuitur ipsi genito: sed quia perfectio & finis leuis & grauis consistit in quiescere in proprio loco, intentio generantis est illud illic sistere; & ideo omnis motus quoadusque illuc perueniat, attribuitur generanti. *Solutio.* Et per hoc soluitur aliud argumentum quod nonnullos malè torquet; neque verò respondent ad rem. Argumentum est: quod tunc sequeretur dum ignis calefacit aut comburit lignum, illam actionem transcribendam esse generāti, quin verò primo creato igni, qui quinque millibus annorum antecessit: nam iste ignis suscepit virtutem ab alio, & ille ab alio &c. Illatio tamen nulla est: interest enim plurimum. Nam ignem calefacere est propria perfectio & finis ignis, & ideo dum generans dedit illam virtutem genito, tunc cessauit eius intentio: quapropter motus quo ignis calefacit extremum passum, attribuitur ipsi igni calefacienti, quà ratione deambulatio attribuitur animali. Et per hoc rursus respondetur Scoto, qui arbitratur Aristotel. censere, quod graue mouetur à seipso. Ait quippe text. 32. quod sicut sciens habitu per seipsum potest actu considerare nisi impediatur, ita ignis postquam formam substantialem habet statim comburit nisi impediatur: & pariter leue postquam habet talem formam, statim ascendit nisi impediatur, quia natura eius est esse sursum; vnde colligit Scotus, quod sicut ignis per se calefacit, ita & à seipso mouetur sursum. At deceptio vel sua, vel mea est, quòd non meditatè considerauit verbum Philosop. Dicens enim, quod natura ignis est esse sursum sicut ipsum calefacere, docuit discrimen, quod motus ille sursum quoadusque sit in loco naturali, non est effectus ignis geniti, sed generantis constituentis genitum in sua perfectione: calefactio autem, quia in ipsa actione consistit, suprema perfectio ignis adscribitur calefacienti.

Ad secundum prin. de proiectis. Ad secundum principale argumentum respondet Philosoph. text. 82. quod proiectum mouetur ab aëre circumstante, qui a proijciente propellitur. Non quidem ab aëre retro percutiente, vt nonnulli cogitant: nam dum iacio ego manu lapidem, non ferio aërem interclusum inter manum & lapidem, quippe cum vel nullus sit vel perquam tenuissimus, sed ab aëre circumstante subtus & ad latera proiecti, qui quidem percussus ipsum secum rapit. Et quod moueatur per antiperistasim, iam super textum iuxta mentem Phil. reprobauimus. At verò sunt plerique multi, qui vix sibi possunt hanc opinionem Philosoph. persuadere: Primùm, quia non vident tantam virtutem impingi posse aëri à proijciente, vt possit sagittam vel aliud ponderosius iaculum mouere. *Argum. 1.*

Argum. 2. Secundò, quia aër neque vnciam plumbi sustinere in altum potest: quomodo ergo poterit ingentem globum tantâ velocitate perque tantum spatium non modò sustinere, sed & mouere? Et præterea experimur, val dissimum ventum nonnunquam agitari; qui tamen non valet lapidem seipso mouere, quem quidem nos iactatum mouemus: non ergo motus aëris causa est,

quæ proiectum mouet, sed iaculator, imò impetus. Et confirmatur hæc ratio: Si motus aëris esset in causa, velocius raperet ac moueret plumam vel lanam, quàm lapidem aut ferrum; eius tamen contrarium experientia docet.

Argum. 3. Tertiò arguitur. Dum impetuosus aër contra te perflat, si contra eius impetum lapidem eijcias, videtur aër tunc non posse à te retropelli; & nihilominus lapis mouetur contra eius cursum: ergo tunc lapis non mouetur ab aëre, sed à proijciente duntaxat. Item est argumentum de rota barbitonsoris, quæ si postquam semel fuerit in circulum pulsa dimittatur, mouebitur in circulum; & tamen aër non apparet sic circulariter moueri, nam à quo moueretur? Tum maximè, quoniam impulsus non fit in circumferentia rotæ, vbi aër circunstans tangatur à pulsore, sed in axe, qui est in medio.

Sententia aliquorum. His & huiusmodi argumentis multi deuicti docent motum proiectorum non fieri ab aëre; sed ab impetu impresso ipsi eidem proiecto à proijciente, vel ab eius machina in ipso proiectionis momento: Atqui istorum quidam aiunt, non docuisse hoc loco Aristo. suam ipsius opinionem, sed alienam retulisse. At profectò nullâ possunt probabilitate sic Aristotel. illudere: tum quia recitatâ priori opinione subdit, necesse est sic dicere: tum etiam, quoniam inde infert motum proiectorum non esse continuum: Videtur ergo suam affirmare sententiam. Alij verò nihil formidant eum negare: sed neque isti tam validum habent argumentum, vt ei contradicere deberent.

Conclu. 1. Possumus ergo hisce conclusionibus litem hanc componere. Prima: Negari non debet, quin iaculator aut machina, mouendo proiectum, vnà commoueat & aërem: vt experientia constat in aqua circulariter ad iactum lapidis commota. Idque potissimè verum ostenditur in sulfureis machinis, ex quibus aer vnà cum globo impetuosissimè excluditur. Obidque Philosop. cum paulo ante definijsset grauia & leuia à solo generante moueri per grauitatem illi impressam, non satis existimauit dicere, quod proiectum à solo proijciente moueatur: nam cum proijciens sit præsens, intellexit vnà cum proiecto aërem etiam ab ipso commoueri, quod in motu grauium dicere non poterat: cùm generans tunc non addit ad verberandum aërem.

Conclus. 2. Secunda conclusio: non solus aër est causa quæ mouet proiectum, verùm & proijciens ipse per impetum proiecto impressum. Neque Aristotel. credendus est hoc dubitasse, sed pro comperto reliquisse ex analogia grauium & leuium quæ est prima ratio affirmandi huiusmodi impetum, nempe, quod sicut generans graue, tribuit illi naturalem qualitatem quæ est grauitas, quâ illud permouet vsque ad centrum, sic & proijciens impingat impetum proiecto, quo ipsum eminus moueat. Vnde & S. Thom. mentis Aristotel. sedulus explorator quæstio. 3. de potentia artic. 11. Et q. de anima art. ibidem 11. palàm fatetur huiusmodi impetus impressionem in proiecto.

Prob. 1.

Inquires. solutio. Sed sciscitaris, nunquid satius est dicere proiectum moueri ab impetu effectiuè, quàm à proijciente remotissimo: Reverâ non, quoniam (vt tex. 35. visum est) ea, quæ non se ipsa mouent, necesse habent moueri à supposito distincto: impetus ergo, quia non est suppositum, non agit, sed est virtus agentis, puta motoris.

Confirm. Et confirmatur hæc eadem conclusio ex verbis Philo. Ait quippe proiectorem dare aëri, vt moueatur & vt moueat. Concedit ergo aëri imprimi

virtutem

virtutem motricem per motum: nam dicit, quod prius desinit moueri, quàm mouere (id quod super textum expositum est) ergo maiori ratione imprimitur virtus ipsi proiecto, quandoquidem proprius vehementiusque pellitur quàm aer. Nam si aerem, nihil de manu eijciendo verberarem, non tam ipsum mouerem, quàm lapidem quem eijcio.

Secundò in fauorem huius secundæ conclusionis de impetu extant experientiæ modò inter arguendum allatæ. Prima, quod si solus aer moueret, non moueretur iaculum contra ingentem aëris flatum. Secunda de motu rotæ post violentum tactum axis dimissæ, vbi aër non apparet moueri. Et præterea tertia de proiecta pluuia, quæ si à solo aëre veheretur, celeriùs quàm sagitta volaret. Est veruntamen alia experientia quæ attestatur, aërem etiam in causa esse motus: Experimur enim sagittam non tantâ vehementiâ ferire obiectum propinquius, quàm aliquanto remotius: qua propter Aristotel 2. cæli tex. 35. dicit, quòd motus naturalis intensior est in fine; motus verò proiectorum, neque in principio neque in fine, sed in medio. Huius autem causam inde quidam eliciũt, quod impetus sagittæ non subitò totus imprimitur, sed pòst vel intenditur, vel extenditur per sagittam, vt vrgentius moueat. Hoc tamen non est intellectu facile: quoniam non apparet, elongatâ sagittâ à balista, à quo impetus intendatur: nam à seipso non potest accidens intendi. Et præterea cùm sagitta sit quoddam continuum, toti simul impingitur impetus: non ergo pòst extenditur. Et ideo Sanctus Thom. super eundem text. ij. cæli, experientiam hanc meritò tribuit multitudini aëris commoti: Nam cum vna eius portio aliam concitet, atque alia subinde aliam, augetur causa motus. Et eòdem tendit mens Alberti, hoc loco dicentis: quòd impetus aeris quantò est in latiori materia, fortius mouet. Quamuis S. Thom. 1. 2. quæst. 75. ar. 6. alteram quoque probè adhibeat causam, videlicet, quòd cum res quæque appetat se conseruari, fit, vt quo maiori obuiat resistentiæ (dummodo vincere possit) magis intenditur eius virtus; & ideo impetus ipse sagittæ à contrarietate resistentiæ potest intendi: sed quia est ab extrinseco peregrinus, statim incipit debilitari. Et hinc possumus causam colligere, cur vehementiùs & ad maiorem distantiam proijciamus iaculum proportionatum viribus nostris, quàm exiguum lapillum. Causa inquam est, quod vbi non est tanta resistentia, non est capacitas tanta imprimendi impetus, propterea quod vires non habent, in quod se obiectum satis effundant: Atque hæc etiam est causa, cur pluma non tanto impetu volat; & præterea quia non est tam apta ad secandum aerem. De motu autem rotæ, quamuis referendus potissimum sit ad ipsius impetum; nihilominus & aer non est negandus rapi vnà cum rota in circulum: licet forsan (vt alij dicunt) non intellexerit Arist. circularem motum violentum fieri ab aere, sed illum penitus qui fit in directum. Motus autem ancipitis trepidationis, dum rota antequam quiescat vltro citroque vertitur & reuertitur, tribuendus est difformi inæqualique ponderi partium: nam cum iam languente impetu, cesset motus, non potest rota sic se fixa sistere, quin partes illuc vsque ascendentes recidant, aliasque alterius lateris eleuent, ac rursus dum aliæ relabuntur alias subleuant, quoadusque ponderosiores omnes considant in parte infima. Si autem admitteretur tam vniformis rota, vt nulla ex parte præponderaret, arbitror vbiuis cessaret

Prob. 2.

impetus,

impetus, cessaret vna & motus. Nisi (vt alij comminiscuntur) diceres, quod cum partes aeris in frontem ad quam tendit motus condensentur, extincto impetu totæ rarefiunt, eamque repellunt ad partem posteriorem, & iterum alter aer ad anteriorem, quoadusque sit debita aeris rarefactio. Concludamus ergo tam à proijciente per impetum, quàm etiam ab aere moueri proiecta. Id autem quod Aristot. subijcit, nempe ob motum aeris motum proiecti non esse continuum, profectò ægerrimè est persuasibile. Ecquis enim credat sagittam, aut globum bombardæ motum illum pernicissimum interrumpere? Nisi dicamus sic non esse continuum, quod forsan non est vniformis: cum portiones aeris (licet nobis insensibiliter) alijs, ac subinde alijs pulsionibus moueantur, vti apparet in vndis aquæ.

Dubium. *solutio.* Verumtamen nonnulla restant dubiola de huiusmodi impetu. Primum est, an distinguatur à suo subiecto. Ad quod libèrius respondebo, quod sit qualitas distincta, sicuti grauitas & leuitas: quandoquidem virtus quædam est agentis præter motum; nam est virtus quâ mobile mouetur. Hæc etiam locutio non esset adeò propria, nisi impetus esset qualitas, neque propriè diceretur impressio. Est autem in illa specie qualitatis, quæ est habitus vel dispositio, est quæ intensibilis ac remissibilis, contrarietatem habens cum grauitate proiecti: ab illa quippe remittitur, licet altera sit naturalis, altera verò ab extrinseco. Et ideo nullam præsefert apparentiam argumentum Pauli Veneti, quo vult inferre si impetus sit ponendus, motum proiectorum esse naturalem: nam tunc passum conferret vim per qualitatem sibi inhærentem. Responsio enim est, quòd passum non confert vim motui per quodcunque principium quod sibi inhæreat, nisi sit à natura sibi ingenitum: impetus autem forinsecùs illi adiacet contra eius naturam.

Ad confir. Ad confirmationem de quiete in puncto reflexionis Aristote. respondet, esse necessariam, vt patet à text. 64. vsque. 70. Quod si experientia contra

Obiectio. *Solutio.* objiciatur, de pila vehementissimè proiecta, quæ tactu parietis retrouertitur absque vlla perceptibili quiete: respondetur, sensum non percipere subitaneam quietem: nihilominus argumentum est illic quiescere, quod si pila esset rubro tincta, intingeret parietem quæ tinctio in instanti fieri nequiuit.

Alia obiectio. Longè tamen pugnacius argumentum est, si sagittæ sursum emissæ occurrat magna moles cadens. Tunc enim palàm est sagittam recidere sub illa mole absque vlla quiete: nam qui admiserit in puncto, quo magnum cadentem lapidem tangit, quiescere, necesse est vt concedat & molarem illum lapidem tunc quoque quiescere; quod non solùm experientia denegat, verùm & ratio abhorret.

Solutio aliquorum. Respondent quidam, antequam sagitta pertingat ad lapidem, detineri tantisper ab aere, qui impetu coactus descendit sub lapide. Neque obstat aliorum argumentum, videlicet, quod sagitta infigeretur in corpus quod cadit, si esset lignum: Nam responderent alij, quod infigitur cum cadens lignum tangit quiescentem sagittam. Attamen si ponatur tunc incipere descensum lapidis, quando sagitta deberet quiescere; non potest dici quod ab aere, qui nondum mouetur, detineatur.

Solutio. Igitur cui hæc non satisfacit solutio, necesse est respondeat cum Ægidio super tex. 65. (quem plerique hoc loco sequuntur, sicut & ipse alios se antiquiores)

quiores) quod cum Arist. docet, id quod mouetur in puncto reflexionis quiescere, intelligit quod per se quiescit, hoc est, quando deficiente impetu sequitur motus naturalis, aut quando graue caderet motu naturali, & repercuteretur à terra quiescente; quando verò per accidens reflectitur ad motum alterius superiori virtute occurrentis, tunc non est necesse quiescere quiete propriâ, imò idem numero instans extrinsecè terminat vtrumque motum: Est, inquam, primum quo non ascendit, & vltimum quo non descendit. Itaque vsque ad illud extrinsecum instans ascendebat, & inde etiam extrinsecè descendit. Haud quippe do vltimum instans esse ascensus: nam aliàs, cùm illic motus rumpatur, daretur vltimum instans esse motus, quod lib. 5. demonstratum est impossibile. Illa ergo non potest dici quies, sed instantanea motus incisio: Et hoc satis est ad propositum Aristote. constituentis, nullum motum rectum posse esse perpetuum.

In tex. autem 69. ad hoc propositum miscuit sermonem de generatione, nempe quicquid generatur, incipere esse per primum sui esse, & quicquid corrumpitur, desinere per primum non esse: quæ quidem non sunt duo, sed vnum instans: sicuti modo diximus de instanti, quo intersecantur ascensus & descensus. Huius autem examen ad primum de generatione spectat.

Subsequitur, vt ad tertium principale argumentum respondeatur, quæ responsio expositionem requirit sententiæ Aristo. quà ait, tum text. 20. tum etiam & 40. id quod seipsum mouet, diuidi in partem per se mouentem, & partem per se motam; propterea quod cum mouere, dicat actum per formam quæ iam habetur; moueri autem receptionem formæ qua res caret, quæ duo inter se ex diametro repugnant, fieri nequit, vt res aliqua secundum se totam moueat & moueatur. *Ad. 3. prin. Quæ in mouentibus pars mouēs & motu?*

Supponamus ergo ex text. 20. & ex. 50. animalia esse, quæ ipsa mouent: Sunt autem multi, qui arbitrantur partem per se mouentem, esse animam, partem verò per se motam, esse materiam; quod si ita nudè intelligatur, à vera Phi. est alienum. Notandum ergo est, id quod mouet propriè & mouetur, neque esse formam neque materiam, neque verò partium vllam, sed totum compositum: nam actiones inquit Arist. 1. de anima. text. 64. non sunt nisi suppositorum: anima enim non texit aut ædificat, sed homo, neque materia prima augetur aut calefit, sed homo. Et ratio est: quia agere nascitur ex eo quod est esse; & ideo res quæ propriè existit, illa est quæ propriè agit & patitur: forma autem inexistiti materia verò substat formæ: Atqui accidentia, secundum Aristolem, non in materia prima, verùm in toto composito recipiuntur. Igitur cum quærimus partem per se mouentem, non intelligimus illam mouere vt quod, tanquam suppositum, sed vt quo, tanquam primum principium quo fit motus. Et quando inquirimus partem per se motam, non quærimus id quod mouetur vt quod, sed quod est patiendi ratio. *Supponendum.*

Respondetur ergo ad quæstionem, quæ in replica tangitur per tres conclusiones. Prima. pars per se mouens tanquam primum principium quo, non solùm in animali, verùm in omni viuenti, (vt plantas etiam comprehendamus) est anima, quâ ratione est actus corporis Physici. Conclusio est nota, quia mouere dicit actum: actus autem subsequitur esse rei: ergo per id, per *Prima conclusio.*

quod res actu fit & constituitur in sua specie, habet & operari: illud autem est anima: ergo. Qui uero ideo anima dicitur actus corporis Physici organici, &c. (vt habetur. 2. de anima text. 4.) quia est pars per se agens.

2. Concl. Secunda conclusio. Pars per se mota est corpus, puta materia, non quatenus nuda consideratur absque forma; sed quatenus esse recipit corporeum à forma, aut vegetabile, aut sensibile. Illi, qui multiplicant plures formas in composito, dicerent quod per vegetatiuam mouetur corpus Physicum, motu augmentationis: per sensitiuam verò, motu sensitiuo. At verò quoniam reuera vna est tantùm simplex forma in viuente, quæ dat illi esse corporeum & vegetatiuum, vt plantæ: & præter hos sensitiuum, vt bruto: & præterea rationale, vt homini: dicendum est, quod ab eadem mouetur omnibus motibus. Est igitur in viuentibus considerare plura motuum genera. Primum est elementorum, vt calefieri, frigefieri, &c. & istorum postquam omnino sunt ab extrinseco aere, quibus ideo animal non se ipsum mouet, sed tantum ab alio mouetur, non opus est scrutari partem per se mouentem, quia totum patitur. Alij sunt motus vegetatiui, in quibus pars per se mouens est anima quatenus vegetatiua; & pars tunc per se mota, est materia quatenus organizata capax est vitæ vegetatiuæ. Vnde in illa diffinitione. 2. de anima. Anima est actus corporis Physici organici potentia vitam habentis, visus est mihi semper Aristotel. oculatissimè designasse ac discreuisse partem per se mouentem, & partem per se motam. Sed sunt præterea in animali perfecto alij motus naturales, in quibus eorum vita consistit: vt actio calidi in humidum, palpitatio cordis, inspiratio & respiratio, & isti quodammodo tribuuntur generanti: Etenim sicut ignis natura sua fertur sursum & graue deorsum, sic & natura sua animal mouetur his motibus. At quia perfectio animalis non in quiete, sicut perfectio elementorum, sed in his motibus consistit; his etiam motibus mouet seipsum animal sicuti & motu nutritionis & augmentationis; & ideo etiam in his anima est pars per se mouens, & corpus (vt dictum est) pars per se mota. Sunt præterea & motus sensuum in quibus anima quatenus est sensitiua, est pars per se mouens: & corpus sensibile, puta materia quatenus habet esse organicum & vitam sensitiuam, est pars per se mota: & quâ parte est appetitiua, est pars per se mouens in motu locali, qui fit per appetitum: & pars per se mota est corpus, in quantum organis viget aptis ad eiusmodi motum. At verò secundum quod est anima intellectiua, quia potest separari à corpore, & absque eius dependentia intelligere, non dicitur pars per se mouens respectu corporis; nisi eâ ratione, quâ per intellectum & voluntatem vnà cum apprehensione sensus mouet corpus ad motum aliquem & negotium particulare. Per hæc clarescit mens Philoso qui. 1. de anima constanter disputat contra Platonem, & alios Phil. qui dicebant animam se ipsam per se mouere: propterea quod mouet, credentes quod nulla res posset mouere nisi per se prius mota. Contra quos docuit Aristotel. non esse necessarium, vt quicquid mouet, moueatur: vt patet de primo motore. Quocirca anima non per se mouetur; sed per accidens ad motum totius, vel motu locali, vel augmentationis, & alterationis: &c. Quò fit vt neque affectionibus spiritualibus moueatur per se anima, sed totum: vt gaudio, mœrore, iracundia, misericordia, &c. Omnes enim huiusmodi affectus fiunt cum aliquo motu corporali

Multa genera motuum.

corporali sanguinis ad cor, vel à corde; & ideo sunt passiones, non tantùm animæ, sed totius coniuncti. De similibus autem effectibus, qui sunt in anima separata, alia est ratio.

Possumus autem hîc adhibere tertiam conclusionem. Si loquamur de principio motus quod, veluti organum: pars per se primò mouens integralis, est cor secundum Aristotel. vbi spiritus vitales generantur. Quod si rem altiùs contemplari lubet, in anima etiam ipsa intellectiua quodammodo distinguitur pars per se mouens à parte per se mota: quæ quidem distinctio sumitur in eadem anima secundum diuersas potentias & actus: Vt anima per intellectum mouet se ad amandum, & per appetitum ad deprecandum, & per appetionem finis mouet se ad vestiganda media. Vnde in consultatione primùm figitur intentio finis, & inde proceditur ad conquirenda media. Sed hæc iam lineam Physicorum egrediuntur. Vide apud Sanct. Thom. 1. p. q. 18. artic. 3. quinque gradus mouentium seipsa. 3. Concl.

Ad replicam ergo respondeatur, negando partem per se mouentem esse animam, aut partem per se motam esse materiam. Ad repli.

Argumentum quartum duplicem tangit materiam. Prior est, an sit processus in infinitum in motricibus causis, de qua in quæstione proximè sequenti. Posterior, vtrùm esto non sit processus in infinitum, deueniendum sit ad vnum primum mobile quod seipsum moueat; an verò ipsum primum mobile non moueatur nisi à mouente, quod sit immobile. Tetigimus autem particulam huius dubitationis libr. 2. q. 1. quam & S. Thom. 1. p. q. 70. ar. 3. refert: nempe, an Arist. fuerit illius mentis: quòd cælum moueat seipsum. Et punctum in hoc consistit, quod mouere seipsum, non potest nisi id quod compositum sit ex materia & forma: quæ quidem forma sit principium actiuum motus ipsius; ita vt inhæreat mobili, sicuti anima viuenti: Vnde quicunque hoc dixerit, dicere subsequenter conuincitur cælum esse animal. Et quidem adeò viguit Athenis placitum hoc, vt referente Aug. 8 de ciui. Dei, factus reus fuerit in senatu Anaxagoras, eò quod negauerit solem esse animantem, & vt illic refert. S. Tho. platonici fuerunt in eadem sententia. Quinuero August. super genesin, & in enchiridio dubius mansit, & Hieronym. in partem affirmatiuam inclinauit. At verò nullo est pacto credibile (vt illic optimè docet doctor Sanctus) quod vel Plato, vel Aristot. & multominus Hierony. vel August. senserint, spirituales substantias, cælorum motrices, sic informare cælestia corpora, vt animalium formas; ita vt essent propriè animalia. Sed Comment. in lib. de substantia orbis, & 12 meta com. 41. nescio quam commentus vnionem intelligentiæ cum cælo, ansam exhibuit vt hæc nota inureretur Aristotel: Qua de causa apud multos malè audit, eò quod dixerit cælum esse animal. Est enim hoc non solùm contrarium nostræ fidei: quare neque suspicandum est id cogitasse, vel Hiero. vel Augustinum; verùm & Philosophiæ naturali aduersatur. Ad 4. prin.

De fide non est dubium, quin duas tantùm doceat naturas, puta humanam & angelicam à materia separatam, capaces gloriæ: anima ergo cæli non posset esse intellectualis; alias esset visionis Dei capax: dicere autem quod tales animæ essent irrationales, in primis est contra Aristotelem, qui eas censet substantias esse intelligibiles. Et præterea ex diametro pugnat cum ratione na- Cælum non est animatum.

 turali;

turali: nam cum cælum ab omnibus asseratur esse perpetuum, esset tunc animal immortale, idemque brutum. Et præterea cum neque cælum neque astra (vt 1. de cœlo tex. 50. docet Arist.) nulla habeant organa motus; neque verò vlla vigeant animalis figura aut sensu, quisnam delirus illa asserat esse animalia? Haud ergo vllo modo est vel secundum fidem, vel secundum Physicam scientiam de hac re hæsitandum: sed omni proculdubio confitendum, nullum cælorum esse animal.

Arist. non tenuit cælos esse animatos.

Imò verò neque de Aristoteles neque de sapientium vllo arbitrandum est, in ea fuisse opinione. Et de Aristo. sunt ineluctabilia testimonia: ait enim 12. meta. textu. 36. quod primum mouens mouet sicut intelligibile & concupiscibile, nempe sicut obiecta, quæ nullatenus ipsa mota mouent potentias: & addit, quòd neque est mobile perse neque per accidens, & in toto hoc libro. 8. hoc perseuerauit docere, quod primum mouens est immobile per se & per accidens; sic vt neque, sicuti anima moueatur per accidens ad motum sui mobilis: id quod expresse affirmat textu. 46. & text. 83. Et quod de primo mouente affirmat, id & de cæteris motricibus intelligentijs docet, quarum singulas singulis orbibus accommodat: vt patet eodem loco 12. meta. tex. 42. At verò si intelligentiæ informarent cælestia corpora tanquam animæ, impossibile esset, quin mouerentur per accidens ad motum cælorum. Præterea eodem. 12. meta. motrices causas cælorum appellat substantias separatas: apertè docens, non esse actus corporum.

Ratione Prob.

Et præterea arguitur, cùm cælo nullus alius competat motus quàm localis, neque aliud prorsus opus vitæ, nulla est necessitas Physica, vt causa mouẽs inhæreat illis; sed satis est ei applicari contactu virtutis motricis, veluti angelus applicatur loco. In summa Aristote. hic textu. 29. ait, mouere seipsum, proprium esse animalium, in quam sententiam citat eum Sanct. Thom. 3. p. quæstion. 32. artic. 4.

Obijciuntur quædam loca ex Arist.

Faciunt tamen dubiam eius mentem nonulla loca sua, vbi videtur astruere primum mobile mouere seipsum. Inprimis in hoc lib. text. 34. proponit ordinem mobilium reducere ad vnum, quod seipsum mouet; quod esse nequit aliud quam primum mobile. Et textu. 50. concludit in processu mouentium quæ mouentur, deueniendum esse ad primum mobile quod seipsum mouet; licet simpliciter in ordine mouentium sit deueniendum ad primum motorem immobilem. Idq; repetit tex. 60. Et 2. de cælo. text. 13. aperte ait, cælum esse animatum: idemque & text. 61. resumit dicens, quod cælum participat vitam, estque viuens.

Respondetur ad loca Aristotelis.

Ad hæc autem respondendum est cum S. Tho. loco suprà citato. 1. p. q. 70. quod Aristoteles nihil aliud voluit, quam quod cæli non mouentur à suis motoribus, veluti grauia & leuia à generante: nam hæc mouentur à re absente, per virtutem ipsis in sua ipsarum generatione impressam: cælestia verò corpora mouentur à causis intellectu apprehendentibus rationem mouendi, volentibusque mouere; quæ idcirco causæ ideo mouent præsentes, tangentesque suâ virtute mobilia: ob idq; quodammodo mouent sicuti animæ. Et ideo text. 43. (vt illic notauimus) dixit, quod mouentis seipsum pars mouens & pars mota, vel debent se inuicem tangere dum ambæ sunt corpora, vel vna alteram, propter cælum quod intelligentia tangit, non autẽ ab eo tangitur quia spiri-

spirituale

tuale non tangitur à materiali. Atque hac ratione ait. 3. de trini. Augu. corpora omnia administrari à Deo per spiritum vitæ: Et sic glossandus ipse est, & pariter Hieronymus, sicubi visi fuerint vitam tribuere cælo. Nam de Platone nulla est ambiguitas, quandoquidem ipse nusquam asseruit cælum seipsum mouere; sed animam cæli astruebat esse primum seipsum mouens, modo exposito super text. 34. vt in Phedone compertum est: vbi nullum diuisibile ponit seipsum mouere: qui verè inde infert animam esse indiuisibilem & æternam, quod seipsam mouet independenter à corpore. Neque verò censebat motorem informare cælum tanquam animam; sed mouere ad modum animæ. Opinabatur enim animam per se moueri, & eo modo quo se intelligendo mouet, puta circulariter vel rectè, sic mouere proprium corpus. De qua re fuit ab illo dissentiens Aristoteles, vt proximè dicebamus: qui negauit animam moueri per se, sed aiebat tamen moueri per accidens ad motum corporis: quia non mouet illud per nudam intellectionem, quæ propriè non est motus; verùm per appetitum sensitiuum & corporea organa: Quâ itidem ratione primus motor omnino est immobilis. Quin verò in omni genere motus primum mouens est immobile, eâ specie motus quâ mouet, quod perdoctè considerauit S. Thom, 3. p. q. 22. art. 4. Nam sol illuminans non illuminatur, neque ignis calefaciens calefit.

Hoc igitur pacto intelligenda sunt Arist. loca, quę videntur contraria: Præsertim quod loco illo citato. 2. cæli. text. 61. legitimus text. non habet, quod corpora cælestia sint viuentia; sed quod oportet ea existimare, ac si participarent actionem & vitam. Et text. 13. ob id duntaxat vocauit ea animalia, quod sicut in animalibus dextra pars est, vnde incipit motus; ita dextrum cæli est oriens, vnde si cælorum motus cessaret, inciperet rursus moueri. Ex his ergo colligitur, quod mens Arist. nunquam fuit reducere ordinem eorum, quæ dum mouēt, & mouentur, ad vnum primum quod seipsum moueat: sed hoc dixit secundum Platonem, quid dicebat motorem cæli seipsum mouere. Et ideo textu. 50. post hæc verba, in animalibus tamen & animatis, exempla eorum posuit quæ mouent seipsa. Igitur cum duo possint cogitari ordines, alter eorum quæ mota mouent, alter eorum quæ simpliciter mouent: prior reducitur ad vnum primum mobile, quod mouetur ab alio, quod est per se propriè immobile motu Physico: posterior verò ad vnum primum mouentem simpliciter immobilem.

TEXT. XXXXIIII. *Manifestum est igitur ex his quod est primum mouens immobile.*

QVÆSTIO QVARTA.

Vtrùm primum mouens sit immobile idemque vnum?

Argum. 1. PARTE negatiua prioris membri quæstionis est argumentum, Deum esse mobilem: quia quando mundum creauit, cœpit esse in loco vbi antea non erat: cælum enim, inquit, & terram ego impleo Hie. 23. incipere autem esse in loco nouo, est rem moueri: ergo Deus mouetur.

Argum. 2. Secundum argumentum est, quod saltem per accidens moueatur: Est enim Aristotelis axioma, 2. Topicor. quod motis nobis, mouentur omnia quæ in nobis sunt, vt moto corpore mouetur anima: Deus autem est in cælo quod mouetur: fit ergo vt moueatur & ipse.

Argum. 3. Tertiò arguitur. Si Deus esset immobilis secundum locum, esset maximè quia est spiritus: sed angeli qui spiritu sunt, mouentur secundum locum: leguntur enim angeli crebrò cælitus ad terram missi, vt ad Abraham, & ad virginem Mariam: ergo nihil vetat substantiam spiritualem verè moueri.

Argum. 4. Quartò arguitur ex commentatore, qui comm. hic tenet contra Christianos Deum moueri secundum intellectum & voluntatem, cum Deus suam primò essentiã cognoscit, & per eam res creatas: ergo est in eo aliqua discursus imago: discursus autem motus quodam est: ergo mutatur secundum intellectum.

Argum. 5. Et de voluntate adhibetur quintum argumentum. Voluntas eius est omnipotens, cuius nutui parent vniuersa: ergo quando res est, tunc vult esse; & quando non est, tunc non vult eam esse: v. g. quando dixit fiat lux & facta est lux, tunc voluit eam esse, quam antea esse noluerat. Et pariter quando ego scribo vult me scribere, & quando cesso non vult me amplius scribere: qui autem vult aliquid, quod antea nolebat, habet voluntatem mutabilem. Vnde, quoniam hæc omnia inferiora eius sapientia fiunt ac disponuntur; quæ tamen inferiora in continuo sunt motu, dicitur de eadem ipsa sapientia, Sapien. 7. quod est mobilior omnibus mobilibus.

Argum. 6. Contra secundum membrum quæstionis arguitur postremò. Vnum est principium numeri: in Deo autem nullus est propriè numerus, vtpote in quo nulla est quantitas molis, ex cuius diuisione enascitur numerus: ergo. Si dicas,

eas, esse illic vnum, quod cum ente conuertitur. arguitur contra, quia illa vnitas dicit priuationem indiuisibilitatis: in Deo autem nulla est priuatio: ergo.

In contrarium est Arist. qui text. 44. &. 45. concludit primum motorem esse immobilem, & text. 48. esse vnum.

Cum liber hic circa mobilia & mouentia versetur, & de mobilibus & motu tres iam quæstiones dederimus absolutas: conuenit vt & de primo motore duas præterea abhibeamus. Quinque etenim definit in hoc octauo libro Aristoteles de natura primi motoris: videlicet, quod sit immobilis, perpetuus, vnus &, infinitus, & ideo indiuisibilis: primum & tertium breuitatis gratiâ, propter eorum affinitatem disputabimus in hac quæstione: tria verò reliqua, quæ pariter sunt connexa, in quæstione; sequenti. At verò de Deo duplici methodo disputatur, videlicet, & naturali & supranaturali. Atqui posterior hæc ad theologorum spectat facultatem; prior autem est etiam bipartitas: nam exacta Dei cognitio à Metaphysica scientia petenda est, in cuius. 12. libro absolutius atque luculentius edisserit Philosophus de eius vnitate, deque eius altissimis atque inaccessis attributis. Ad materiam ergo huius octaui Physicorum illa rei sola pertinet cognitio, quæ per motum haberi potest: Haud tamen possumus vnam istarum viarum ingredi, quin reliquas obiter attingamus.

Duo ergo sunt huius quæstionis articuli: Ad quorum priorem respondetur vnicâ conclusione. Deus est omnino immobilis. Quod autem dico, omnino omnem quæ excogitari potest speciem, quin verò effigiem motus excludit. Itaque nec est mobilis generatione vllâ, aut alteratione, aut quâpiam localis motus specie, earum quæ libr. 7. textu. 10. recensitæ sunt: Nec verò mouetur per se, aut per accidens. De motu enim tantùm corporeo locutus est hic Aristoteles. Sed vt accessionem nos ad ipsum faciamus, neque vllo spirituali motu secundum intellectum aut voluntatem, mutabilis est. *Artic. 1. Concl. vnica. Deus omnino immobilis.*

Demonstrationem autem Aristoteles huius conclusionis, ex solo motu locali extruit: Supposita enim basi illa in principio septimi & textu. hic. 2. scilicet, omne quod mouetur ab aliquo mouetur, hunc construit syllogismum Experimur in hoc mundo multa moueri: igitur vel omne quod mouetur, mouetur à se, vel ab alio: non à se omnino: ergo ab alio. Minorem autem eleganter sanè probat tex. 40. & deinceps: nam id quod mouetur, necesse est esse in potentia, hoc est, carere illa forma, aut loco ad quem mouetur: res autem quæ mouet, necesse est esse in actu; nihil enim calefaceret nisi vel re, vel virtute calidum esset: actus verò & potentia ex diametro repugnant, neque esse possunt in eodem subiecto: ergo idem secundum se totum non potest vna esse mouens & motum: obidque oportet, vt quod se ipsum mouet duas contineat partes, quarum vna sit mouens & altera mota: fit ergo vt quicquid mouetur, moueatur ab alio à se distincto, vel secundum rationem suppositi, vel secundum partis. Tunc sic: Si omne quod mouetur, mouetur ab alio, vel illud aliud mouetur ab alio, & aliud rursus ab alio, & sic fiet processus in infinitum: processus autem in infinitum est omnino repugnans motui: nam cùm in essentialiter subordinatis primum magis moueat, quàm reliqua (vt ait tex. 35.) fit vt primum non mouente, nullus sequatur *Ratio Aristot.*

motus.

motus: infinitorum autem nullum est primum (vt ait textu.34.) ergo admisso processu in infinitum, nullus fieret motus.

Hoc igitur syllogismo concludit deuiendum esse ad primum, quod non mouetur ab alio, sed vel à se, vel à nullo: Si autem dederis à se moueri, tunc necesse est (vt dicebamus) assignare partem per se mouentem distinctam ab illa, quæ mouetur; & tandē deuiendum est ad vnam, quæ sit purus actus. Etenim si a. (verbi gratiâ) pars est mouens, vel illa rursus secatur in mouentem & mobilem, vel non: si secundum dederis, concedis illam esse purum actum: si primum, quæram rursus de illa parte mouente, quoad vsque perueniam ad purum actum: quandoquidem nullatenus est in infinitum procedendum. Hucusque videtur Aristot. demonstratio progressa; nusquam tamen in hoc octauo visus est perspicuè & lucidè inde colligere vnum primum motorem per se subsistentem. Attamen si penitiùs mens eius inspiciatur, profectò (quantùm mea fert coniectura) argutè id demonstrauit, postquam syllogismus conuincit deuiendum esse ad aliquod mouens, quod sit purus actus, subinde demonstrauit illud non posse esse partem: Nam pars in compositionem venit: compositio autem manifestè dicit actum & potentiam, quæ puro actui repugnat: Igitur si non est pars, erit per se subsistens, quin verò ipsa per se subsistentia: Atque hoc arbitror apprimè considerandum ad venandam Aristote. mentem. Hæc autem demonstratio non tantùm de latione secundum locum procedit, verùm & de omni genere corporalis motus, in quo aliqua sit ratio potentiæ.

Enucleatur ratio facta.

Accedit autem & singularis ratio de motu quocunque, quo rei generatio aut corruptio fit: Est enim per se notissimum, primum ens esse ingenerabile. Nam cum quippiam à seipso generari, manifestam secum inuoluat contradictionem, si primum ens per se non esset perpetuum, nullatenus excogitari posset à quo generaretur: & ideo ab omni est exemptum corruptiua passione. Sumitur præterea & alia demonstratio ex illo principio, quod cum videamus rerum omnium alias esse alijs præstantiores, necesse est ad vnum simpliciter perfectissimum conscendere, quod omnium generum sit mensura, & causa; atque adeo omnium expers peregrinarum passionum, quæ ab inferioribus possent illi impingi: Veluti ignis eò quod est calidorum omnium summus, neutiquam potest ab alijs calefieri.

Alia rationes.

Sed vt ad primum Argumentum respondeatur, singularis ratio quare Deus non est mobilis secundum locum, nec de per se nec de per accidens, sumitur ab eius infinita essentia: Inde enim habet, quod non sit diffinitus loco. non tantum dico, quod non sit circumscriptus: nam circumscribi, conditio est corporis; & ideo neque angeli circunscribuntur, aut mensurantur loco: Sed quod dico, neque diffinitur loco, quod est dicere: Non sic est in loco, vt ratione illius existentiæ repugnet similiter esse in quocunque alio. Imò sicut soli dum obiectiuè est in oculis meis, non repugnat simul esse in alijs oculis: & sicut sono non repugnat simul audiri à multis; ita Deus sic est in cælo, vt pariter suâpte naturâ sit vbique; atque adeo simul posset esse in rebus omnibus, etiam si essent infinitæ.

Ad 1. Quare Deus non sit localiter mobilis.

Ex quo sequitur, quod nequit moueri: nam quod omnem replet locum, nec locum mutare potest: Deus ergo cœpit esse in cœlo, non quod ipse mutatus

tatus

tatus est, sed quod cœlum ab ipso factum est: quia nulla res esse potest nisi Deus sit in ea; & ideo neque moto cœlo, vllo pacto mouetur ipse. Secus autem de animæ natura, quæ licet in nulla sit parte corporis diffinitiuè, eò quod simul est in omnibus; est tamen diffinitiuè in toto corpore. Ac pari modo angelo conuenit esse in loco diffinitiuè: Nam sic est in vno loco, vt simul non sit in pluribus disiunctis; & ideo dum ad terras descendit (vt ait Damas.) non est simul in cœlo.

Igitur responsio ad tertium argumentum est, Deo non ideo præcisè proprium esse, vt sit immobilis quia spiritus est; sed quia infinitus. Motores autem cœlorum, si suis mobilibus vnirentur, veluti nobis animæ, consequens fieret, vt per accidens mouerentur, sicuti animæ nostræ motis corporibus: at quoniam (vt superiori quæstione monstratum est) non illis coniunguntur vt formæ; sed eatenus vt moueant, fit vt neque per accidens moueantur ad motum cœlorum. Cui verò parti orbis assistant, docuit Phil. text. 84. vbi ait, quod motor orbis non est in eius centro, sed in circumferentia: neque verò intelligit motorem vllum, præter primum, adesse secundum substantiam toti circumferentiæ & cuilibet eius parti, sicuti anima adest singulis partibus corporis: quoniam vnus angelus, qui finita creatura est, non posset secundum substantiam tam vasto assistere loco, vt cuilibet assisteret parti: Neque verò (vt S. Th. 1. p. q. 51 & 52 autor est) intelligentia aliquam sibi partem orbis vendicat, quæ nunc est in oriente & postea in occidente: nam aliàs moueretur ad motum orbis, sicuti dum inter nos mouent assumpta corpora: sed est in dextra parte cœli, puta in oriente vnde cœlum mouet, in quo ideo toto est duntaxat secundum virtutem. *Ad 3.*

At verò de Deo secundum intellectum & voluntatem tractare, quemadmodum secundum hæc est omnino immutabilis, lineas Philosophiæ longè transcenderet: Satis ergo est superiores rationes ad hanc quoque conclusionem extendere. Enimuero vsque adeo est purus actus, vt nulla in eo excogitare possit potentiæ ratio: Quapropter neque species vllas à se distinctas recipere vllo modo potest, neque actum intelligendi; sed per suam simplicissimam essentiam & seipsum intelligit, & reliqua vniuersa. Conclusionem hanc præfactæ rationes commonstrant. Primum si tales haberet species vel actus à se distinctos, illa essent eius accidentia. Tunc sic arguitur, vel à sua essentia essent producta, vel ab alio: non ab alio, quoniam sicut repugnat suæ essentiæ ab alio gigni, ita & quidpiam aliunde mendicare: Nam tunc eius perfectio forinsecus illi adueniret, intelligere n. perfectio rei est. Et præterea sicut ipse est perfectus ita quicquid in illo est, aliàs esset mutabilis: nihil ergo aliunde recipit. Quod illa accidentia à sua essentia non producantur, probatur. Nam cum recipere, potentiam dicat passiuam quasi materialem, producere autem actiuam & formalem, necesse esset in essentia Diuina duas distinctas rationes distinguere, quasi materiæ & formæ, quæ eius simplicitati repugnant. Est ergo Diuina essentia eminenter omnia, ac veluti omnium speculum, per quam adeò Deus & se ipsum prius natura intelligit, & se intelligendo cuncta cognoscit. Quocirca quamuis res tempore succedant, semper sunt tamen ei præsentes: Enimuerò ab æterno decreuit mundum condere eo tempore quo condidit, & res cunctas seruare tempore quo sunt, *Ad 4. & 5.* *Deus est immobilis motu intentionale.*

 & non

& non seruare tempore quo non sunt: & ideo nullus in eo discursus est: Non enim per essentiam suam cognoscit creaturas, sicuti nos ex principijs elicimus conclusiones; sed simplici intuitu in sua essentia videt omnia, sicut effectus in sua causa, non solùm efficienti, sed exemplari, & (quod Græci aiunt) in sua Idea.

Reijcitur Commentator & Plato. Quapropter cœcitas fuit Commentatoris commento citato non posse mente cernere, quomodo possit Deus ex tempore res efficere ac mutare sine recenti vlla ac noua cognitione. Quod si Plato sic intellexit primum mouens mouere seipsum, pari errore cecutiuit: Aristot. enim 12. Meta. text. 51. non minus apertè quam Theologi, asseruit, quod Deus seipsum & omnia per se ipsum intelligit, estque sua essentia eius intellectio. Atqui vt intellectus eius immutabilis est, eàdem ratione & eius voluntas. Quicquid enim vnquam voluit, in suaque futurum est voluntate, ab æterno semper voluit. Vt mundum edere tempore quo edidit, & reliqua omnia mutare, & gubernare pro suis cuiusque temporis articulis & momentis, quibus & generatione adueniunt & corruptione abeunt. Sed hæc iam lineam præsentis loci prætereunt.

Coroll. Ex his denique fit consequens, Deum esse immutabilem, vt illi sit hoc proprium. Nam vt corporea missa faciamus, quæ compertissimum est cuncta esse mobilia; atque animas nostras, quæ motis corporibus mouētur: Spirituales etiam Angelorum substantiæ mutabiles sunt omnino; non quidem eo prorsus modo quo res materiales: nam res istæ corporeæ sublunares, sunt quidem naturaliter mutabiles secundum substantiam propter naturalem materiæ appetentiam alterius formæ; quæ appetentia cum non sit in materia cœlorum, dumtaxat mouentur secundum locum: Angeli verò à materia omnino alieni ingenerabiles quidem sunt & incorruptibiles, atque adeò suâpte naturâ perpetui: Attamen secundum obedientiam quæ in ipsis est, & potentiam quæ est in Deo, sicuti ex nihilo & supra naturam creati sunt; ita possunt & in nihilum redigi. Et præterea in eis est quoddam genus motus secundum intellectum, quatenus inferiores à superioribus illuminantur; & secundum voluntatem, quatenus per electionem mediorum tendunt in finem. Sed de his nihil ad præsens negotium.

Propria est Deo immutabilitas.

2. Artic. 2. Concl. Deus maximè vnus. Secundus articulus Quæstionis est, de vnitate primi motoris; ad quem alterâ conclusione respondetur. Deus est maximè vnus. Conclusionem hanc: quam fides nostra prædicat, Aristot. text. 48. duabus rationibus probat. Prima est illa peripateticorum maxima: Frustra fit per plura, quod fieri potest per pauciora: motus autem vniuersi ad vnum principium reduci possunt: ergo vnum sufficit principium. Altera ratio sumitur ex continuitate motus: Experimur n. in his inferioribus semper esse motus, quorum alij alijs succedunt: continuatio autem, quæ ex pluribus constat per accidens est; illa verò quæ sunt per accidens reducenda sunt ad illa, quæ sunt per se: vt omnia calida reducenda sunt ad ignem, qui est omnium principium: Necesse est ergo deuenire ad vnum primum mobile, quod vno per se continuo motu moueatur: vnum autem mobile ab vno primo motore mouetur: ergo. Simili ratione vtitur lib. de cœlo text. 60. & 12. meta. text. 49.

Prob. rationibus Arist.

Veruntamen perspicacioribus alijs rationibus confirmatur eadem conclusio.

clusio. Prima est illa suprà tacta, quæ ex ipso Dei nomine sumitur: Est n. Deus purus ac summus actus, omnium in se perfectiones eminentissimè continens: at verò si duos admiseris Deos, necesse est aliquid in vno existere, per quod ab alio distinguatur: nam indiuiduum est (secundum Porph.) cuius collectio proprietatum nunquam eadem in alio erit: id autem debet esse ad perfectionem pertinens: igitur si eadem re alter caret, non erit summè perfectus, & ideo neque Deus. *A liaratio*

Alia ratio sumitur ex eius omnipotentia. Etenim si duo sint Dij, respondendum est, quomodo ad suos effectus concurrunt: Nam si concurrunt tanquam duæ causæ, vel altera est alteri subordinata; & tunc illa quæ subordinatur, non est prima, atque adeo nec est Deus: si autem ex æquo concurrunt per modum vnius, tunc vel vnus per se sufficeret, & tunc alter Deus esset superuacaneus, quod à natura Dei abhorret: Si autem neuter per se sufficeret, neuter esset omnipotens, quâ vtique ratione neque esset Deus. Eadem penè demonstratio sumitur ex ratione finis: Deus enim motione sua docet esse vltimum omnium finem; duo autem fines supremi esse nequeunt: ergo neque duo Dij. Minor patet: quoniam vel vnus ordinatur refertúrque in alterum, vel secus: si refertur, ergo non est Deus: si autem neuter refertur in alterum, neuter est Deus, quia non omnia referuntur in ipsum. *2. Ratio.*

Ad argumentum autem in contrarium, respondetur: Deum esse vnum, non quidem vnitate, vt est principium numeri, qui ex diuisione quantitatis conflatur: est autem vnus, vt vnum est propria passio entis. Non quod illic sit propriè priuatio diuisionis, quia priuatio dicit imperfectionem; sed quantùm ad apprehensionem nostram, quia non cognoscitur nisi per modum remotionis: scilicet quod neque est hoc neque illud, neque in se habet hoc aut illud, quod non sit idem ipse. *Ad 6.*

TEXT. LXXVIII. *Quod autem hoc necesse est impars esse.*

QVÆSTIO QVINTA.

Vtrum primus motor & duratione infinitus sit, atque adeo impartibilis?

PARTE negatiua arguitur sic. Si Deus, vel virtute infinitus esset vel duratione, hoc esset, quia sua essentia esset infinita; nam ratione essentiæ reliquæ illi perfectiones attribuuntur: essentia autem eius non est infinita: ergo nec virtus, nec duratio. Minor probatur à signo. Siqua res ita esset in vno loco, vt *1. Arg.*

non esset in alio, illa esset finita quantum ad locum; nam hac ratione in superiori quæstione diximus (omnem creaturam diffiniri loco) ergo à simili ea essentia est finita, quæ ita est hæc, vt sit à quacunque alia distincta: Deus autem tali ratione est hæc res, vt nulla sit alia, sed à quacunque distinguatur: ergo est essentiæ finitæ.

2. Arg. Secundò arguitur sic. Diuina perfectio per suos effectus innotescit; ergo si esset infinitus duratione, ab æterno produxisset mundum; constat autem (vt supra conclusum est) non fuisse nisi in tempore: nullâ ergo ratione colligere possumus illum esse duratione infinitum.

3. Arg. Tertiò arguitur ex eodem principio. Si Deus esset infinitæ virtutis, id nobis inde innotesceret, quod potest producere infinitum: illud autem lib. 3. monstratum est, esse impossibile: ergo non est infinitæ virtutis.

Confir. Et confirmatur argumentum. Si esset infinitæ virtutis, posset mobile in instanti mouere: nam quo virtus maior est, eo mouet minori tempore: ergo simili proportione illa virtus, quæ est infinita, mouebit in non tempore: consequens autem est impossibile, ergo & antecedens.

Arg. 4. Quartò denique arguitur contra tertiam partem quæstionis: Aristoteles nullâ aliâ ratione probat, primum motorem esse indiuisibilem, quàm ex eo, quod est virtutis infinitæ, quæ esse nequit in magnitudine: ergo si ratio illa falsa est, fit vt conclusio sit falsa.

In contrarium est authoritas Arist. qui text. 49. & infra docet primum motorem esse perpetuum; text. autem 86. ex perpetuitate motus colligit esse infinitæ virtutis; & quia talis esse non potest in magnitudine, concludit tandem esse impartibilem.

Quæstionem hanc, tum quia in commentarijs quantùm se extendunt Arist. rationes, satis est enodata; tum quia firmiores alias adhibere, negotium esset Metaphysicum atque Theologicum, breuibus expedimus, singulis conclusionibus ad singulas trium partium respondentes.

1. Concl. Deus est æternus. Prima est, Deus est sempiternæ durationis. Hanc Arist. ex perpetuitate motus elicuit, cuius demonstrationem habet à text. 49. & infra satis expositam. At verò cùm rei veritas non admittat mundum fuisse æternum, alia est probatio expetenda. Illud autem principium, quod potuit saltem Angelos & cœlos ab æterno producere, parum præsenti negotio deseruit: quandoquidem illud æternitatem Dei supponat potius quàm probet. Æternitas ergo Dei (vt probè ait S. Tho. 1. p. q. 10.) ex eius immutabilitate colligitur. Enimuerò cum Deus idem sit, quòd summum ens & purus actus, ab omni ratione potentiæ immunis, fit vt neutiquam sit ab aliquo producibilis: à se autem ipso produci contradictionem implicat, vt supra dicebamus, necesse est ergo vt sit per se ipse perpetuus. Quin verò necessarium est, vt eius essentia intelligi nequeat nisi existens: nostra enim, & omnium creaturarum essentia & quidditas, non vtique suâ naturâ includit existere; nam hominem esse animal rationale, & quatuor & tria esse septem, vt ait August. quamuis mundus non esset, haberent perpetuam & necessariam veritatem; sed tunc huiusmodi quidditates esse acquisiuerunt, quando mundus conditus est: essentia verò Dei de sua intrinseca ratione includit existere: tum quia Deus omnem complectitur perfectionẽ, & existere perfectio est; tum maximè, quod si sua essentia non

tia non includeret esse, nullus relinqueretur excogitabilis modus, quo posset illud acquirere. Adde quod Dei æternitas non solùm in hoc consistit, quod neque initium habuerit neque habiturus sit finem; verùm in hoc, quod nulla sit in eo successio, aut mutabilitatis vmbra, sed omnia ibi sint immobiliter permanentia. In Deo, inquam, neque gignere est aliud, quam genuisse; sed semper genuit & generat, & intellexit & intelligit, voluit & vult, sine aliqua temporis differentia. Hæc autem iam lineas excedunt huius loci.

Igitur ad secundum argumentum, quod huic conclusioni obijciebatur, negatur consequentia. Potuit namque Deus mundum, quantùm ad partes eius perpetuas (vt supra disputatum est) condere, non tamen decuit ob rationes quas supra explicuimus. *Ad 2.*

Secunda conclusio. Deus est infinitæ virtutis. Et hanc quoque conclusionem Aristot. c. vlt. ratione motus à posteriori demonstrauit, hoc pacto: Deus mouet infinito tempore: ergo posset mouere infinitum mobile, si ex parte rei mobilis esset possibile. Probatur consequentia: Mouere infinito tempore, est efficere motum infinitum per accidens; mouere autem infinitum mobile, est efficere infinitum motum per se: ea autem quæ sunt per accidens, reducuntur tanquam in causam, ad id quod est per se: vt ea quæ sunt accidentaliter calidum ad ignem, qui est per se calidus: ergo Deus habet virtutem quantùm est de se mouendi infinitum mobile; hoc autem arguit infinitam virtutem: ergo Deus est infinitæ virtutis. *2. Concl. Deus est omnipotens.*

Exponuntur ambæ partes prioris assumptæ. Motum esse infinitum, contingere potest duobus modis: videlicet aut ratione magnitudinis hoc est spatij, per quod fit motus: aut ratione subiecti, quod mouetur. Ratione spatij accidentarium est, quod motus daretur infinitus: ex eo scilicet, quod circulare mobile finitum identidem repetit spatium infinities; & ideò sufficit ad hoc virtus finita motricis intelligentiæ, quæ sit perpetua & infatigabilis. Per se autem motus est infinitus, quando mobile est infinitum (verbi gratiâ) si secundum longitudinem esset infinitum, tunc si transiret per certum signum, nunquam absolueret motum. Concludit ergo Aristoteles, quod primus motor debet quantùm est de se habere virtutem sic mouendi: quamuis repugnet non solùm mobile dari infinitum, verùm & ipso dato repugnet moueri, vt libro tertio demonstratum est. Hæc ergo demonstratio intra lineas naturalium principiorum aliquam habet energiæ dignitatem. *Explicatio rationis.*

At verò quamuis diuina attributa, vt bonitas, & sapientia, & reliqua, per ea quæ facta sunt intellecta vtcunque conspiciantur; tamen omnipotentia eius infinitaque virtus, non plenè potest per eius effectum innotescere: Infinitum enim maius est, quàm potentia creatorarum receptiua. Credo enim satis monstratum fuisse in tertio libro nullatenus Deum posse producere infinitum in actu, puta vel infinitam essentiam (nam illa esset Deus) vel infinitam corporis molem, vel infinita actu separata: non quidem ob imbecillitatem diuinæ virtutis; sed ex eo quod rebus ipsis creatis ratio infiniti repugnat: sicuti non potest facere, vt res eadem ignis sit simul & aqua. *Omnipotentia non innotescit ex effectu.*

Infinita ergo virtus Dei, quã fides nos nostra docet, à priori monstranda est ex essentiæ infinitate: Primo namque principio (vt lib. 3. text. 25. & 30. visum est) antiqui omnes philosophi infinitum tribuerant; licet errabant, cre- *Omnipotentia ostenditur ex infinitate essentiæ.*

dentes esse corporeum. Ratio ergo infiniti in re materiali imperfectionem dicit: Est enim materia de se infinita, id est, non limitata ad certam speciem vel quantitatem; finitur autem per formam constituentem certam speciem, quam certa consequitur quantitas: Materiam autem sic finiri à forma, est perfici; & ideo infinitum materiale dicit imperfectionem. Ratio autem infiniti in forma vice versâ dicit perfectionem: quoniam formam receptibilem esse in materia per quam coarctatur ad esse huius indiuidui, imperfectio est simpliciter. Quocirca ratio infinitatis in Deo hæc est, quod sua essentia non habet esse quoquo pacto receptum; sed (vti supra dicebamus) sit per seipsum esse illimitatum, atque adeo eminenter omnes in se perfectiones continens: Creaturæ etenim materiales habent formas in materia susceptas, atque adeo limitatas; Angeli verò esse saltem receperunt in sua creatione participatum: Deus autem per se est ens. Ratio est metaphysica, quâ Sanctus Thomas, prima parte quæstione septima vtitur; sed profectò alia ad rem esse non potest aptior: Nam munus metaphysicæ est altissimas contemplari causas; quæ cùm à nostris sensibus sint alienissimæ, nihil nimirum si non sint nobis adeò perviæ, sicut quæ sunt ante oculos. Hinc colligunt philosophi, Deum non esse in genere, sed esse extra omne genus: quia per nullam contrahitur differentiam: contrahi enim infinitati aduersatur, vt in prædicamentis dicebamus.

Ad 1. Igitur ad primum argumentum in contrarium, quo arguebatur: ex eo quod Deus est vna res ab alijs omnibus distincta, esse finitum, negatur consequentia: Non enim distinguitur indiuiduo sicuti inter se creaturæ: hæc enim materialis res differt ab illa numero sub eadem specie; quia habet formam receptam in hac materia, hoc loco, & tempore, &c. quæ faciunt rem esse finitam: Angelus autem differt ab alio, quia limitatam habet speciem ab alio distinctam. At verò Deus non sic; sed quia per se abstractus est à quacunque aliorum ratione, differt ab alijs: seu potius alia differunt ab ipso, quia in ipso nulla est differentiæ ratio.

Ad 3. Ad tertium autem iam responsum est, quod non plena eius virtus innotescit per eius effectus: quia neque potest tota extra se effundi, eò quod creatura non est capax infiniti.

Ad confir. Et eodem modo respondetur ad confirmationem. Negatur enim consequentia. Si Deus est infinitæ virtutis potest mouere in non tempore: quia repugnat intrinsecæ rationi motus fieri, nisi in tempore. Potest quidem Deus vnam rem in duobus simul locis ponere; sed quod ab vno per motum transeat in alterum in instanti, non est factibile.

Productio rei ex nihil vtcunque ostendit omnipotentiam. Si quæ autem rationes ab effectu infinitatem Dei, vtcunque monstrare possunt: prima est supposita creationis fide; aliquid enim ex nihilo producere videtur arguere virtutem infinitam. Neque cauillatio quorundam vim eneruat argumenti. Aiunt enim rem quempiam, vt lapidem non excedere ipsum nihil maiori distantia, quàm sit perfectio eiusdem lapidis, quæ est finita; & ideo producere lapidem, non arguere nisi virtutem finitam. Quod autem hæc cauillatio sit potius, quam responsio patet: quoniam virtus producentis non tantùm à re producta æstimanda est, verùm ex modo etiam producendi; aliàs concedendum esset, non requiri maiorem virtutem ad creandum ex nihilo lapidem, quàm ad educendum eum de potentia materiæ. Igitur si

tur si rem educere de potentia materiæ arguit aliquam perfectionem: educere de minori potentia maiorem arguet, vt inflammare lignum viride quàm siccum. Vnde quanto educitur de minori potentia, tanto maior requiritur virtus: ergo producere ex nihilo, arguit infinitam.

Alij contendunt id demonstrare ex perpetuitate mundi: Fieri namque potest per Dei omnipotentiam, vt mundus creatus in tempore perpetuò duret: potest ergo successiuè infinitas producere res. Sed hoc profectò, licet arguat virtutem Dei esse sempiternam; non tamen palàm monstrat esse infiniti vigoris, etiamsi omnes conseruaret: quoniam nunquam perueníetur ad infinita in actu. Illud autem potentius est argumentum ad id demonstrandum puta quod quacunque rerum specie data potest Deus perfectiorem producere. Etenim quamuis isto modo ascendendo deueniri nequeat ad speciem infinitè perfectam; est tamen argumentum quod virtus Dei quemcunque excogitatum perfectionis gradum excedat: Id autem non intelligitur possibile, nisi illa virtus sit infinita. Sed de his satis.

Tertia conclusio. Deus est incorporeus, atque omnino indiuisibilis. Conclusio est Aristotelis in calce huius libri. Sed non aliter eam demonstrat, quàm arguendo ex infinita virtute, hoc pacto Primus motor est infinitæ virtutis: infinita autem virtus esse non potest in quantitate: ergo est impartibilis. Minor autem innititur illi principio, quod virtus in quantitate agit semper ex necessitate naturæ secundum vltimum suæ potentiæ; atque adeò produceret infinitum, & moueret in non tempore, quod est impossibile. At verò probatio hæc supponit quod virtus quæ est incorporea, non possit agere per intellectum & voluntatem liberè, sed sicut ignis aut sol: Verumtamen hoc non est necessarium. Nam licet intellectus & voluntas potentiæ sint indiuisibiles; haud tamen repugnat esse in corpore, sicut sunt in nobis: Aristotel. ergo licet demonstret, quod virtus infinita non possit esse forma extensa; non tamen demonstrat Deum non habere corpus sicut habet homo. Demonstratur autem ex alijs eius principijs, quæ in hoc physicorum opere habentur: Nam res corporea non mouet nisi mota, vt inductio per singula monstrat. Cœli quippe non influunt in inferiora nisi moti, neque res vlla harum inferiorum mouet nisi mota: primus autem motor demonstratus est esse immobilis: ergo est incorporeus. Et præterea cum sit omnium causa, debet carere omni potentiæ ratione; corpus autem omne rationem habet potentiæ: nã quando aliã non haberet, ex eo quod est continuum, esset diuisibile. *3. Concl. Deus est incorporeus.*

Præterea id demonstratur ex eius nobilitate: Deus enim est entium nobilissimum; spiritus autem corpore nobilior: ergo nihil in Deo est, quod non sit spiritus. Quin verò cùm neque ex materia & forma componatur, vt res materiales, neque ex quantitatis partibus, vt formæ corporeæ, neque ex subiecto & accidente, qualis compositio est in Angelis, neque aliunde recipiat, neque (vti modò dicebamus) ex genere propriè & contrahente differentia constet, fit vt non solum sit impartibilis, verùm rerum omnium simplicissimus. In quo nostra est beata fœlicitas: qua vtinam per eius gratiam perfrui ad eius gloriam mereamur per infinita sæculorum sæcula. Amen.

Finis Quæstionum octaui atque vltimi Physicorum.

Hæ Quæstiones R. P. Dominici Soto Segouiensis Theologi Ord. Prædicatorum in octo libros Physicorum Aristotelis, recenter à multis mendis castigatæ, & annotationibus marginalibus illustratæ, diligenti operâ R. P. F. Iacobi de Brouwer, ob singularem eruditionem & vtilitatem, denuò vtiliter recudentur. Actum Duaci die 20. Aprilis 1613.

Georgius Colvenerius S. Th. Doctor & Professor, & librorum in Academia Duacena Visitator & Censor.

DVACI.

Ex typographia Petri Borremans, sub signo SS. Apostolorum Petri & Pauli.

M. DCXIII.